

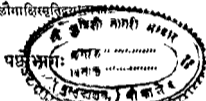
ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ

गुरुमण्डलग्रन्थमालया नवमपुष्पकम् :- अनसुखराय मोर

स्मृति - सन्दर्भः ४२

श्रीमन्महर्षि मार्कण्डेयलौगाक्षिप्रणीतो धर्मशास्त्रसंप्रदो

मार्कण्डेयलौगाक्षिस्मृतिग्रन्थसम्पन्नः



श्रीनाथादिगुरुत्रयं गणपति, पीठप्रथमं चैव ।
सिद्धौघं बटुकत्रयम्पदयुगं दूर्तौघं मण्डलम् (शाश्वतम्) ॥

वीरान्द्वयप्रचतुष्कपष्टिनयकं वीरावलीपञ्चकम् ।

श्रीमन्मालिनिमन्त्रराजसहितं वन्दे गुरोर्मण्डलम् ॥

५, ह्याद्व रो,

कलकत्ता-१

मास्यः
०१३

प्रथमं संस्करणम्
१०००

संस्कारः
१६६७

मुद्रक—

रुलियाराम गुप्त

दि बङ्गाल प्रिन्टिंग वर्क्स,

१, सिनागाग स्ट्रीट

कलकत्ता-१



Collection of Two Major
Dharmashastric Texts Called
Markandaiya & Laugakshi Smritis
by the
Maharshis Markandaiya & Laugakshi

Volume VI

5, CLIVE ROW,
CALCUTTA-1

ram Era
2013.

First Edition
5000

A. D.
1957.

॥ श्रीः ॥

अभ्यर्थना

श्री भूतभावन विश्वनाथ एवं माता अन्नपूर्णा की कृपा से स्मृतिसप्त
(रुमण्डलग्रन्थमाला नवमपुष्प) का षष्ठ भाग धर्मशास्त्र प्रेमी महानुभावों
कमलों में प्रस्तुत करते हुए हृदय आनन्द अनुभव करता है ।

भारतीय संस्कृति द्वारा जो सुसंस्कार भारत देश के सुपूर्ता में दृढ़ होगये हैं
का सारा मूल इन स्मृति ग्रन्थों में आमूलचूड़ निवद्ध है । शनैः शनैः भारतीय
तन्त्र्य सूर्य की रश्मियों के प्रकाश से सुदृढ़ सुसंस्कार इन धर्मशास्त्रों के ज्ञान
नर तथा सृष्टि के प्राण पुराण ग्रन्थों की सहायता से मानव को देवता तथा
उसे भी ऊपर नर से नारायण बनाने एवं सृष्टि के प्राणीमात्र के कल्याण में
नय को प्रवृत्त करने में दिव्यचक्षुः प्रदान करेंगे तो मैं अपना यह प्रयत्न
फल सप्तभूंगा ।

इस भाग में आये हुए स्मृतिग्रन्थ मार्कण्डेयस्मृति एवं लौगाक्षिस्मृति की
लिखित प्रतियां थियोसोफिकल सोसाइटी, अहमदाबाद, मद्रास के द्वारा सञ्चालित
अहमदाबाद लायब्रेरी (पुस्तकालय) से प्राप्त हुई वहीं से इनके प्रतिलिपीकरण
(Transcription) का काम हुआ तदर्थ वहाँ के टायपेकर एवं पुस्तकालयाध्यक्ष
होदय का मैं साभार धन्यवाद करता हूँ और आशा करता हूँ कि वे सदैव इसी
कार कृपा करते रहेंगे । ग्रन्थों की मूल प्रति सर्वथैव जीर्ण, शीर्ण एवं कीटानुबिद्ध
ने से बार-बार तत्रत्य अधिकारी वृन्द को सानुरोध कम्पीज किये हुए फर्माँ को
जते रहने पर भी प्रुटितस्थानों की पूर्ति करना शक्य नहीं हुआ । यह भाग
हले ही सेवा में प्रस्तुत होगया होता परन्तु विभिन्न हस्तलिखित संग्रहालयों से
त्र व्यवहार होते रहने से यही आशा थी कि कुछ और अप्रकाशित स्मृतियाँ
मेलेंगी जिनका प्रकाशित होना आवश्यक था, खेद है, इतने प्रयास करते रहने
पर भी मुझे इष्ट स्मृति ग्रन्थों को प्राप्त करने में असफलता हुई । कुछ के नाम ये हैं-

- (१) कोकिलस्मृति । . . .
- (२) पञ्चम भाग में उल्लिखित साठ स्मृतियों (हाँ, अगस्त्यसंहिता अयोध्या के छपी मिली है, सुरक्षित है) ।
- (३) गरुडस्मृति । (४) पुष्करस्मृति । (५) शिवस्मृति ।
- (६) कूर्मस्मृति । (७) और्वस्मृति । (८) सूतस्मृति ।
- (९) नृहरिस्मृति ।

इस कार्य में काशी के पं० दुर्गादत्तजी त्रिपाठी शास्त्री रामघाट; गुरुकुल महाविद्यालय, ज्वालापुर के पं० उदयनारायणजी शास्त्री; दिल्ली के श्री आदित्याचार्य शास्त्री एवं पूना के भाण्डारकर ओरियण्टल रिसर्च इन्स्टीट्यूट (भाण्डारकर प्राच्य शोधसंस्थान) के फ्यूरेटर (अधीक्षक) श्री डाक्टर परशुरामकृष्ण गोड़े एम०ए० डी० लिट्० का अमूल्य सहयोग मिला जिससे कुछ अप्रकाशित ग्रन्थों का पता लगा परन्तु कुछेक को छोड़कर उन्हें प्राप्त करने में मुझे पूर्णतया सफलता नहीं मिली । आप विद्वद्वृन्द का पूर्ण सहयोग मिला व कृपादृष्टि बनी रही तो सप्तमभाग में आवश्यक सामग्री उपलब्ध होने से अवशिष्ट मेरे पास सुरक्षित स्मृतियों का प्रकाशन करने का अवसर आसकता है । इस भाग की अपेक्षित मुद्रियों के लिये मेरे पण्डितमण्डल का सहयोग मिलने पर भी सफलता न मिल सकी तदर्थ क्षमा प्रार्थी हूँ ।

“कामये दुःखतन्नातो प्राणिनामार्त्तिनाशनम् ।”

मार्गशीर्ष शु० ११
 गीताजयन्ती
 विक्रमसम्बन् २०१३

क्याम्बिवापी :-
 मनमुक्तराय भोर
 ५, हार्थ रो, फटकता-१

प्रकाशितस्य नवमपुष्पस्य पट्टः पटलः समुपस्थाप्यते न पूर्वभागप-
 त्त चतुःपञ्चाशत्समृतिभिः सङ्कलनेनात्रत्यसम्पादितस्मृतिद्वयस्य बृहत्संहस्य
 पट्टसदृशसंख्याकरलोकाञ्चितस्य मार्कण्डेयलौगाक्षिनामकस्य योगेन
 शतसंख्या भविष्यति । नात्र वयं किञ्चिद्वैशिष्ट्यं मन्यामहे यतो
 लालवल्गेशात्सर्वमेत्कार्यं जातं नानाविधसंस्कृतहस्तलिखितग्रन्थसंग्रहगृहेभ्यः
 तपुस्तकप्रतिलिपीकरणेन सिद्धिङ्कृतम् ।
 अत्रत्यं स्मृतिद्वयं मद्रासनगरान्तर्षति "धियोसोफिकल सोसाइटी" इति नाम्ना
 राःसंस्थायास्तत्त्वावधाने सञ्चालिताद् अङ्गार पुस्तकालयात्सम्प्राप्तम् ।
 नसापेक्षे कार्येण शुद्धिशोधनाय प्रवृत्तेऽपि पण्डितमण्डलेऽन्यत्रग्रन्थान्तर-
 वात्त तत्साधु सम्पन्नमिति त्रुटितग्रन्थप्रकटनेऽपि गौरवमद्भिरस्माभिर्भव-
 मिदं खण्डम्प्रस्तूयते । अत्राक्षरविकलाङ्गता, ग्रन्थापरिष्कृतिरशुद्धि-
 च पदे पदे दृग्गोचरी भविष्यति तदर्थं सारासारविचारकुशला नानाशास्त्र-
 धीधनाः सुष्ठु शोधनार्थं प्रार्थ्यन्ते यतोऽग्रे "कालो ह्ययं निरवधिर्विपुला च
 इति प्राचीनकविभ्रीमन्मुरारिनिगदितवचनेन मन्यामहे यद्भूयसीर
 समयं विद्वांसो ग्रन्थान्तरपरिशीलनेन शोधयिष्यन्ति । भगवती
 सप्तमभागप्रकाशनाय प्रयत्नः प्रचाल्यते । आशास्महे तत्पूर्तिर्भविता ।
 तां सहृदयधुरीणानां पुनः पुनः साभ्यर्थनं धन्यवादं प्रतिपादयन्तोऽपूर्णता
 मार्थिनो वयं विरमामः ।

धीमतां चरणतेजसाः

कार्तिक शुक्ल ११
 योधिनी
 वेकमाब्दः

गुरुमण्डलग्रन्थमालासम्पादका :—
 राजस्थानप्रान्तस्वजयपुरप्रदेशान्तर्षितलक्ष्मणगढ़ा-
 भिजन ब्रह्मदत्तत्रिवेदि नवलगढ़ाभिजन
 रामनाथदाधीच कजोड़ीलालमिश्रा :—
 श्री मोरप्राच्यशोधसंस्थानम्
 ६, हाइव रो, कलकत्ता-१

इंशा घाग्मिद्व्यं मर्वं गच्छिष्य जगन्गी जगत् ।
तेन रजतेन भुञ्जीभाः मा गृधः कस्यश्चिद्वनम् ॥

इधर का भावना है कि गृध्र के गारे प्राणी गरी ही भावना है । ज्ञान के द्वारा प्राणी-
जात्र की पूर्णभोज रस का प्यास स्वयं हुए जाना भोग—भोजि प्रवृत्ति द्वारा निर्दिष्ट किया
जा है—भोगो । (किसी की भी दिंगा मत करो । सभी प्राणी गृध्र की परिणामी में पूर्णभोज
सदायक है) किसी भी प्राणी की शक्ति (शक्त) इरण करने की मन में भावना भी न आने
से । यही कल्याण का मार्ग है ।

वेदेष्वैवाभ्यसेन्नित्यं शुची देशे समाहितः । धर्मशास्त्रं तथा पाठ्यं ब्राह्मणैः शुद्धमानसैः
स्मृतिहीनाय विप्राय धुतिहीने तथैव च । दानं भोजनमन्यथ दत्तं कुट्टयिनाशनम् ॥
तस्मात् सर्वप्रत्नेन धर्मशास्त्रं पठेद् द्विजः । श्रुतिस्मृती च विप्राणां चक्षुषी देवनिर्मिते ॥

(लघुहारिण स्मृ०)

समाहित मन से शुद्ध देश में वेद का अभ्यास करे । उच्च भाषों से धर्मशास्त्रों का
पठन-पाठन करे । स्मृति एवं धुतिहीन जो मनुष्य हैं उनका भोजन नित्यस्मं व्यवहार अपने
तथा कुल के हितोंे हानिकारक है । अतः यज्ञपूर्वक धर्मशास्त्र को पढ़े । महर्षियों द्वारा रचित
वेद, स्मृति एवं पुराणादि धर्मशास्त्र मानव मात्र के नेत्र (प्रकाश) हैं ।

मानवमात्र से मेरी करवद्ध प्रार्थना है कि संरक्षण मया करें । महर्षिप्रणीत धुति स्मृति
आदि का उच्च आदर्श रखते हुए प्राणीहित की भावना से मनन कर सच्चे ज्ञान की प्राप्ति करें ।
दूसी में अपना कल्याण है ।

“कामये दुःखतप्तानां प्राणिनामात्तिनाशनम्”

५, क्रादव रो,
कलकत्ता ।

}

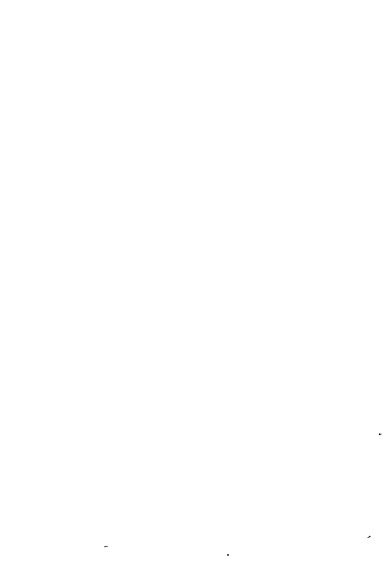
आपका सेवक—
मनसुखराय मोर

श्रीगणेशाय नमः

स्मृतिसन्दर्भस्य षष्ठभागस्य सूचीपत्रम्

मार्कण्डेयस्मृतेः प्रधानविषयाः	पृष्ठाङ्काः
तत्रादौ—वर्णाश्रमधर्मवर्णनम्	१
ब्रह्मचारिधर्मवर्णनम्	३
प्रायश्चित्तप्रकरणम्	७
अथकीर्णब्रह्मचारिप्रायश्चित्तवर्णनम्	६
एकविंशतियज्ञवर्णनम्	११
गृहस्थप्रशंसावर्णनम्	१३
द्विमुखोदकपात्रप्रशंसावर्णनम्	१५
वेदप्रशंसावर्णनम्	१७
संस्कृतभाषामौनविधिवर्णनम्	१६
वेदातिरिक्तमुक्तिसाधननिन्दावर्णनम्	२१
वेदाध्ययनवर्जितस्यपुनर्वेदाधिकारवर्णनम्	२३
संस्काराणां वर्णनम्	२५
स्वकार्यानुकूलपक्षिगमनसम्पादनवर्णनम्	२७
गमने निविद्यानामागमे यात्रानिवेधवर्णनम्	२६
वेदाध्ययने नियमोल्लङ्घनप्रायश्चित्तवर्णनम्	३१
स्मृत्तिकामहणमन्त्रवर्णनम्	३३
देवर्षिपितृत्वर्णविधिवर्णनम्	३५
गौणमुख्यज्ञानभेदवर्णनम्	३७
होमपदनिर्बचनवर्णनम्	३६
गायत्रीमन्त्रवर्णनम्	४१

प्राजापामविधिचर्चनम्	४३
सत्यपादिनिगमकर्मवर्णनम्	४४
सहोमवेदेषु समस्यनयान्यदानप्रसंगवर्णनम्	४५
परिचरि संप्रियसंवेधाधिकारचर्चनम्	४६
भद्रंरापोत्तारणे साक्षगानामेषवचनप्रामाण्यचर्चनम्	४७
शूद्रास्तपसिप्रदीपुप्रायश्चित्तचर्चनम्	४८
स्पर्णकाररथकारादिपीरोडिगनिषेधचर्चनम्	४९
मेतामभोजुर्निन्दाचर्चनम्	५०
सैभदेशसमये समागतानामनिराकरणचर्चनम्	५१
वेदत्यागनिन्दाचर्चनम्	५२
सर्वधर्मशास्त्रप्रणयनकर्तृणामेकयाक्यतालक्ष्यचर्चनम्	५३
वेदानोपहृगार्ग्यचर्चनम्	५४
नानासूत्रमन्थरमृश्रीनामवतरणम्	५५
भारद्वाजसूत्रनानावेदशाखानां चर्चनम्	५६
नानासूत्राणां शाखाभेदचर्चनम्	५७
आहिताग्निविषयचर्चनम्	५८
नानासंस्काराणां चर्चनम्	५९
उपनयनकालकृतानोपुथक्क्षुरकमांभावचर्चनम्	६०
वालानांसद्व्यवहारचर्चनम्	६१
वालताडननिषेधचर्चनम्	६२
गायत्रीस्वरूपचर्चनम्	६३
मध्याह्नकालकर्मचर्चनम्	६४
ब्राह्मणमहस्त्वचर्चनम्	६५
प्रायश्चित्तचर्चनम्	६६







स्त्रीधर्मवर्णनम्	३१
श्राद्धे गोदानविधिवर्णनम्	३२
धमाहासभोजने दोषवर्णनम्	३३
श्राद्धे निमन्त्रणक्रमवर्णनम्	३४
प्राक्ष्यभोजने योग्यायोग्यवर्णनम्	३५
घालानां कृते श्राद्धविधानम्	३६
नित्यानित्यश्राद्धयोग्यवर्णनम्	३६
श्राद्धकर्मणि नानाविधानवर्णनम्	३६
नानागुरूणाम्यवर्णनम्	३६
श्राद्धाङ्गतर्पणवर्णनम्	३७
मुहूर्त्तादिकालनामवर्णनम्	३७
श्राद्धानां विवरणम्	३७
मुख्यपत्न्याः श्राद्धे विधानवर्णनम्	३७
श्राद्धे पाककर्त्तारः	३८
भाषान्तरप्रवचननिषेधः	३८
अभक्ष्यभक्षणाच्चाण्डालत्वप्राप्तिः	३८
श्राद्धवर्णनम्	३८
शूद्रस्य महादानकरणाद्विप्रसाम्यत्ववर्णनम्	४०
वैदिकप्रकरणम्	४०
पितृश्राद्धादिषु ज्येष्ठपुत्रस्यैवाधिकारिता	४०
सर्वकृत्यानामीधरार्पणबुद्धयैश्च फलदायकत्वम्	४०
	४१

शारङ्गस्य ताप श्वेतो तद्विज्ञानो च सन्वतसः । अश्वमेध परमं तेन गुरुर्गोत्रं विनामदः ।
 सार्वज्ञानु ग सर्वज्ञो भगवान् भूषभाषनः । अश्वमेधोऽपन्ननिपुणैः सर्वोत्पादक्रिणादिभिः
 सर्वोपरः सर्वज्ञो सर्वभर्ता मनातनः । सर्वांस्तद्वृत्तवर्जान्तरांशुष्यं भूताभयः ममः ।

सोकरागवाधवः भीमान् गुरुराज्ञो मघनामकः ।

अश्वमेधः शारङ्गो नित्यः प्रयत्नाभ्यन्वयवर्जितः ॥

भावशून्यो भावभर्ता कर्तुं चाकर्तुमेव च ।

अन्यथास्तथानुमीशानः सच्चिदानन्दप्रभः ॥

करणं कारणं गुप्तं वेदवेद्यमगोपरः । सर्ववेदान्तमंशो जगत्तन्मादिहारणम् ॥

तस्य प्रसादात्सर्वेषां मुक्तियेदोदित्वा शिष्या । सायुज्यनामिका दिव्या भवेदिति मनुभूतेः

प्रसादतरय कथितः वेदोक्तं नित्यकर्मभिः । एकत्रिशतिसंख्याद्यैः अनिशोप्रकल्पद्वैः ॥

अतिशोप्रकलं चापि पित्तशुद्धिरितिभृतम् । तेन ज्ञानं भवेदित्यं ब्राह्मं भयगतो महत् ॥

मननादि क्रमेणैव तस्माद्वेदोदितानि वै ।

कर्मणां मुक्तिसाधनताविचारः

कर्माणि ब्राह्मणः कुर्यादयं मार्गो महान् शिष्यः ।

मुक्तिर्नान्यास्ति सरणिः ज्ञानमेवैकमुच्यते ॥

तस्मै सर्वाणि कर्माणि तपः कृच्छ्रादिकान्यपि ।

कुर्वन्ति सुमहात्मानः तानि ह्युच्च विद्वन्मतः ॥

एतत्कार्यकराणीति प्राहुर्ब्रह्मविदोऽखिलाः । न कर्मणा न प्रजया त्यागेनानशनेन च ॥

तीर्थयात्रादिकेनापि मुक्तिः सायुज्यनामिका । भवेदेवेति किं तानि साधकान्यतिदूरतः ॥

न साक्षादिति वेदानां हृदयं तन्नियोधत । केचित्तु प्रयदन्त्यत्र वेदोक्तान्यस्तिज्ञान्यपि ॥

नित्यान्येवेति तत्प्रीतिकृतानि यदि चेतसा ।

नैमित्तिकानि काम्यानि सर्वत्रापि मनः परम् ॥

प्रधानमिति विद्येयं तस्मादेव विचक्षणः । कृष्णार्पणधिया नित्यं यज्ञेशं सन्ततं विभुम् ॥

ब्रह्मचारिधर्मवर्णनम्

नित्यैः नैमित्तिकैः काम्यैः कर्मभिः श्रुतिचोदितैः ।

कामनारहिताः सन्तः यजन्ते श्रद्धयान्विताः ॥

ब्रह्मार्पणधिया भक्ताः तज्ज्ञप्त्यै ब्रह्मवादिनः । यजनं गृहिणामेव धर्मोऽयं वनिनामा
न यतीनां वर्णिनां च यतिनां ब्रह्मचिन्तनम् । श्रवणादिक्रमेणैव वर्णिनां सन्ततं पर

ब्रह्मचारि धर्माः

वेदाध्ययनमेव स्यादभिरुच्यं च कालयोः । वासो गुरुकुलेष्वेव नित्यं भिक्षाटनं परम
बन्धूनां सूतकं तस्य जननान्मरणादपि । न भवेदेव नितरां पित्रोस्तु मरणे पुनः
सूतकं तावदेवस्याद् यावत्क्रियते शुभम् । पिण्डदानादिकं कर्म तत्परं भिक्षयैव हि
प्राणयात्रां प्रकुर्वीत तथाप्येषु दिनेषु चेत् । कुर्यादध्ययनं नैव वासो गुरुकुले भवेत्
एवं मातामहस्यापि तत्पत्न्याश्च विशेषतः । पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य तत्पत्न्या धातुरेव च
अमजस्य च तत्पत्न्याः सपत्नीमातुरेव च । तात्कालिकं सूतकं स्यात् पितृश्राद्धदिनेऽप्यय
भैक्षेण पितृशोपं तद् भुञ्जीयादिति तत्कमः ॥

यतिधर्माः

मातुर्मांशं यतेर्धर्मः कर्मणः करणं स्मृतम् । तनयान्तरराहित्ये चयनान्तं च तत्परम् ।
केचिद्दादान्तमित्युचुः तद्दिने केवलं पुनः । करपात्रेण दर्शोऽपि प्राणयात्रा विधीयते ।
तस्यापि सूतकं तावत् यदा वा कर्म नान्यथा ।
वर्णिनः सूतकाभावः तद्विज्ञानिरतस्य सुः (तु) ॥

तादृशं नियमं त्यक्त्वा विद्यमानस्य सूतकम् । भवेदेव न सन्देहो वर्णिनोऽपि निरन्तरम्
पुनर्ब्रह्मचारिधर्माः

भिक्षाचर्यां च तद्धर्मः संतताध्ययनं तथा । नित्यं गुरुकुले वासो बह्निकार्यं च कालयोः ॥
एतान्येव प्रधानानि चैतत्तुल्यानि कानिचिन् । अजिनं मेखलां दण्डः कौपीनं शुद्धमन्वरम्
मेखला सा त्रिवृत्प्रोक्ता मौञ्जी विरचिता तथा ।
कटिसूत्रं तथान्यथ जन्मादि द्वादशाब्दकान् ॥

ब्रह्मचारिधर्मवर्णनम्

तत्पोषकस्तत्प्रदाता सत्यमेतन्मयोदितम् । वेदाध्यायी तु यो वर्णी संततं स
 साचारः साम्निकार्यश्च सोऽग्निर्वै कव्यवाहनः । यदन्नं वर्णिकुक्षिस्थं वेदाभ्य
 कुलं तारयते तेषां दशपूर्वान् दशापरान् । भिक्षाश्चेव भवेन्नित्यं वेदाध्यय
 एकत्रान्नं न भुञ्जीयादिच्छया केचलेन वै । पितृव्यपत्न्या मात्रा च मातुलान्
 पितृप्यस्ता भगिन्या च गुयांचार्यकलत्रकैः । महृत्विगुपाध्यायमातामहस
 दत्तं तु यद्भवेन्नफलभक्ष्यरसादिकम् । अतिप्रीतिस्नेहपूर्वं सर्वं प्राह्यं न
 आपत्सु यत्र कुत्रापि येन केनाप्युपायतः । सज्जनेष्वेवोदरस्य पूर्तिमेकत्र
 बहुस्वरान्नागमस्य सिद्धे सति कदाप्ययम् । नैकत्र प्राशनं कुर्याज्जामिता
 दूषितान्नानि सर्वत्र त्याज्यान्वेव विपश्चिता । श्रोत्रियान्तानि यत्नेन सेवेत
 बहु सद्गु तिम्रसु भक्तिमत्सु सतां तदा । सर्वत्र कालयोर्नित्यं गृह्णीयाद्भ
 मातृभिक्षातिशक्ता स्यात् गुरुदारविध(स)र्जिता । प्रजावतीकरकृता पितामह
 मातुलानी प्रीतिपूर्वप्रदत्ता भगिनीकृता । मातृध्वसृप्रदत्ता या सती साध्व

तत्सोमपीधिनिहस्तविसृष्टा व्रतिनी कृता ।

सर्वा एव सदा प्राह्या न संत्याज्याश्च सन्ततम् ॥

अतिप्रीत्यैव संप्राह्याः पीडयित्वा कदाचन ।

आक्रोशयित्वा तूष्णीकं गत्वा वापि पुनःपुनः ॥

न संयजेत्प्रीतिदत्तां दुःखदत्तां परित्यजेत् । बालानां वर्णिनां वेद् चेतसाम
 कृपया याः प्रयच्छन्ति सम्यग्भर्तुरनुज्ञया । पृथुकान् भक्षणाद्यौय राजान्विध

विधिधानि च भक्ष्याणि गुहं धानापरिक्रकान् ।

चणकान् गुहसंयुक्तान् मुद्गरास्तिलसुंदरान् ॥

शकुलीकलिकान् नारान् मुणकान्मुड (र) वान्पुनान्

गौडान् सादययुतान् रम्यान् तान्पुत्रान् दीर्घजीविनः

लभन्ते तनयान् नूनं तेषां चेदवमानतः । विनैव करणं सद्यः चिराद्दुर्वशाश्च

चतुर्थेऽहनि शुष्येत धेनोर्दक्षिणया तथा । गन्धधारणतः पुष्पधारणाच्छिरसा सकृत्
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति तस्य शुद्धिरियं स्मृता । समुद्रगानदीस्नानदशकं जप एव च

पट्सहस्रं च गायत्र्याः नैष्ठिकी ह्यत्र दक्षिणा ।

भुक्तिकाले वर्णिना स्यादयं धर्म (:) पितृगृहे ॥

ललाटहृद्बाहु मूलस्थानेऽल्पेनैव केवलम् । स्याच्चन्दनेनानुलिप्तस्तद्वत्तनैव नान्यथा
माता पिता वा पुत्रैकवात्सल्येन महेष्वपि । हिरण्यरत्नरजतभूषणालंकरणं यदि ॥

कुर्यातां तस्य दोषो न तदन्ते च पुनस्त्यजेत् । पितृमातृकृतं यत्तद्वर्णिनामधिकोत्सवे
स्वर्णालंकरणं रत्नरजतादिकृतं तथा । श्रेयस्कारकमित्येव प्रयदन्ति मनीषिणः ॥

सुगन्धपुष्पाञ्जनतः सद्यः पतति तत्क्षणात् । स्वधृतात्कामकारेण वर्णा त्वादर्शनादि
आदर्शास्पेक्षणादस्य चित्तं शास्त्रं विनिश्चितम् ।

त्रिपा(सा)हस्रं कगायत्री जपं एव न चापरम् ॥

शरीरोद्धर्तनात्सद्यः वर्णा स्यात्कलिवपी क्षणात् । तद्दोषपरिहाराय गायत्र्यष्टसहस्रकम्
नदीस्नानात्परं शुद्धः जपेत्सूर्यमुखस्थितः । दन्तधावनतस्त्वेवं सकृत्काष्ठमुखेन चेत् ॥

गुरुद्रोहमवाप्नोति दुश्चर्मा च भवेदपि । तस्य चित्तमिदं श्रेयं ब्रह्मकूर्चं विधानतः ॥
एकरात्रोपवासश्च ब्राह्मणत्रयभोजनम् । वेदे श्रमं विनान्यत्र करोति यदि घाडवः ॥

सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति विप्रत्वेन च क्षीयते । परिहारस्तु तस्याथ येन केनाप्युपायतः ॥
शास्त्रामात्रं साधयेद्वा शिष्टं वामास्तु तावता । नष्टं तद्यत्तु विप्रत्वं विरोहत्यपि तावत्

उपनीतो ब्रह्मचारी वेदत्यागप्रपूर्वकम् । कुर्यात्तर्कं श्रमं तेन वैण्णत्वं प्रतिपद्यते ॥
काव्यालापादि पठनात् सन्ध्यात्यागैकपूर्वतः । यवनत्वमवाप्नोति कालसूत्रं च गच्छति

नाट्यालंकारभरतज्योतिरिशलिपरसादितः ।

वर्णा व्युतस्तु मुण्डित्वं रजकत्वं च धिन्दति ॥

पुराणस्मृतिसु(मा)त्रार्थज्ञानयत्नेन केवलम् । लेख्यत्वगणकत्वाभ्यां सूत्रत्वं प्रतिपद्यते ।
तस्माद्द्विजो जातमात्रः कृतोपनयनस्ततः । कृतवेदारम्भणोऽयं भावण्यां तु गुरोर्मुक्ता

स्वाभ्यायोऽभ्येतव्यः स्यादिति वेदानुशासनम् ।

काण्डोपाकरणे चापि काण्डानां च समापने ॥

प्रायश्चित्तप्रकरणम्

चतुर्थेऽहनि शुष्येत घेनोर्दक्षिणया तथा । गन्धधारणतः पुष्पधारणाच्छिरसा सकृत्
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति तस्य शुद्धिरियं स्मृता । समुद्रगानदीस्नानदशकं जप एव च
पद्सहस्रं च गायत्र्याः नैष्ठिकी ह्यत्र दक्षिणा ।
भुक्तिकाले वर्णिनां स्यादयं धर्म (:) पितृगृहे ॥

ललाटद्वद्बाहु मूलस्थानेऽल्पेनैव केवलम् । स्याच्चन्दनेनानुलिप्तस्तद्वत्तेनैव नान्यथा ।
माता पिता वा पुत्रैकवात्सल्येन महेष्वपि । हिरण्यरत्नरजतभूपणालंकृति यदि ॥
कुर्यातां तस्य दोषो न तदन्ते च पुनस्त्यजेत् । पितृमातृकृतं यत्तद्वर्णिनामधिकोत्सवे ॥
वर्णालंकरणं रत्नरजतादिकृतं तथा । श्रेयस्कारकमित्येव प्रवदन्ति मनीषिणः ॥

सुगन्धपुष्पाञ्जनतः सद्यः पतति तत्क्षणात् । स्वधृतात्कामकारेण वर्णी त्वादर्शनादपि
आदर्शस्येक्षणादस्य चित्तं शास्त्रं विनिश्चितम् ।
त्रिषा(सा)हस्रैकगायत्री जपं एव न चापरम् ॥

शरीरोद्धर्तनात्सद्यः वर्णी स्यात्किल्बिषी क्षणात् । तदोपपरिहाराय गायत्र्यष्टसहस्रकम् ॥
नदीस्नानात्परं शुद्धः जपेत्सूर्यमुखस्थितः । दन्तधावनतस्त्वेवं सकृत्काष्ठगुत्वेन चेतु ॥
दुग्धमां च भवेदपि । तस्य चित्तमिदं शोयं ब्रह्मकूर्चं विधानतः ॥
करात्रोपवासश्च ब्राह्मणत्रयभोजनम् । वेदे श्रमं विनान्यत्र करोति यदि वाङ्मवः ॥
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति विप्रत्वेन च ह्यीयते । परिहारस्तु तस्याथ येन केनाप्युपायतः ॥
साधयेद्वा शिष्टं धामास्तु तावता । नष्टं तद्यत्तु विप्रत्वं विरोहत्यपि तावता
ब्रह्मचारी वेदत्यागप्रपूर्वकम् । कुर्यात्तर्कं श्रमं तेन वैणत्वं प्रतिपद्यते ॥
पठनान् सन्ध्यात्यागैकपूर्वतः । यवनत्वमवाप्नोति कालसूत्रं च गच्छति
नाट्यालंकारभरतज्योतिशिशिल्परसादितः ।
वर्णी च्युतस्तु मुण्डित्वं रजकत्वं च विन्दति ॥

राणस्मृतिसु(मा)त्रार्थज्ञानयत्नेन केवलम् । लेख्यत्वगणकत्वाभ्यां सूतत्वं प्रतिपद्यते ॥
माद्विजो जातमात्रः कृतोपनयनस्ततः । कृतवेदारम्भणोऽयं श्रावण्यां तु गुरोर्मुखात्
स्वाध्यायोऽध्येतव्यः स्यादिति वेदानुशासनम् ।
काण्डोपाकरणे चापि काण्डानां च समापने ॥

अकिञ्चनत्वं कार्पण्यं बन्ध्यात्वं पञ्चवृत्तित्वा । तथा प्रमादमालस्यं अपमृत्युञ्ज नश्यति ॥
विद्यार्थी बुद्धिरहितो बाल्येन यदि चेद्व्या । कृत्याकृत्यपरिज्ञानवैकल्येन च मौढ्यतः ॥
अश्रुतं दुःश्रुतं वापि पारुष्यं दुष्टभाषणम् । अकार्यमनृतं फल्गु वापयं तुच्छप्रभाषणम् ॥
कर्त्तव्यं न निघ्राह्यो ह्यग्निः च यपत्रवद्रक्षणीयः षोडशाब्दात्परं तु चेत् ॥

प्रायश्चित्तप्रकरणम्

चतुर्थेऽहनि शुभ्येत धेनोर्दक्षिणया तथा । गन्धधारणतः पुष्पधारणाच्छिरसा सकृत्
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति तस्य शुद्धिरियं स्मृता । समुद्रगानदीस्नानदशकं जप एव च
पदसहस्रं च गायत्र्याः नैष्ठिकी ह्यत्र दक्षिणा ।
भुक्तिकाले वर्णिनां स्यादयं धर्मः (:) पितृगृहे ॥

ललाटहृद्बाहु मूलस्थानेऽल्पेनैव केवलम् । स्याद्यन्वनेनानुलिप्तस्तद्वत्तेनैव नान्यथा
माता पिता वा पुत्रैकवात्सल्येन महेष्वपि । हिरण्यरत्नरजतभूषणालंकृतिं यदि ॥
कुर्यातां तस्य दोषो न तदन्ते च पुनस्त्यजेत् । पितृमातृकृतं यत्तद्वर्णिनामधिकोत्सवे ।
स्वर्णालंकरणं रत्नजततादिकृतं तथा । श्रेयस्कारकमित्येव प्रवदन्ति मनीषिणः ॥
सुगन्धपुष्पाञ्जनतः सद्यः पतति तत्क्षणात् । स्वधृतात्कामकारेण वर्णां त्वादर्शनादपि
आदर्शस्येक्षणादस्य चित्तं शास्त्रं विनिश्चितम् ।
त्रिपा(सा)हस्रकगायत्री जपं एव न चापरम् ॥

शरीरोद्धर्तनात्सद्यः वर्णां स्यात्किल्बिषी क्षणात् । तद्दोषपरिहाराय गायत्र्यष्टसहस्रकम् ॥
नदीस्नानात्परं शुद्धः जपेत्सूर्यमुखस्थितः । दन्तधावनतस्त्वेवं सकृत्काष्ठमुखेन चेत् ॥
गुरुद्रोहमवाप्नोति दुश्चर्मा च भवेदपि । तस्य चित्तमिदं श्रेयं ब्रह्मकूचं विधानतः ॥
एकरात्रोपवासश्च ब्राह्मणत्रयभोजनम् । वेदे श्रमं विनान्यत्र करोति यदि वाहयः ॥
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति विप्रत्वेन च हीयते । परिहारस्तु तस्याथ येन केनाप्युपायतः ॥
शाखामात्रं साधयेद्वा शिष्टं धामास्तु तावता । नष्टं तद्यत्तु विप्रत्वं विरोहत्यपि तावता
उपनीतो ब्रह्मचारी वेदत्यागप्रपूर्वकम् । कुर्यात्तर्कं श्रमं तेन वैणत्वं प्रतिपद्यते ॥
काण्ड्यालापादि पठनात् सन्ध्यात्यागैकपूर्वतः । यवनत्वमवाप्नोति कालसूत्रं च गच्छति
नाट्यालंकारभरतज्योतिशिशलिपरसादितः ।
वर्णां व्युत्सु गुण्डित्वं रजकत्वं च विन्दति ॥

पराजसृत्तिसू(मा)त्रार्थज्ञानयत्नेन केवलम् । लेखयत्यगणकत्वाभ्यां सूतत्वं प्रतिपद्यते ॥
स्माद्धिजो जातमात्रः कृतोपनयनस्ततः । कृतवेदारम्भणोऽयं श्रावण्यां तु गुरोर्मुखात्
स्वाध्यायोऽप्येतद्व्ययः स्यादिति वेदानुशासनम् ।
काण्डोपाकरणे चापि काण्डानां च समापने ॥

अकिञ्चनत्वं कार्पण्यं बन्ध्यात्वं पञ्चवृत्तिता । तथा प्रमादमालस्यं अपमृत्युश्च नश्यति ॥
 विद्यार्थी बुद्धिरहितो धाल्येन यदि चेष्टया । कृत्याकृत्यपरिज्ञानवैकल्येन च मौढ्यतः ॥
 अश्रुतं दुःश्रुतं वापि पारुष्यं दुष्टभाषणम् । अकार्यमनृतं फल्गु वाक्यं तुच्छप्रभाषणम् ॥
 कुर्वन्नपि न निग्राह्यो ह्यसि यावद्भवेदसौ । स्वपुत्रवद्रक्षणायः षोडशाब्दात्परं तु चेत् ॥

निग्राह्यः स्यान्न चेन्नूनं शक्त्या पालयः सदैव हि ।
 द्विदशाब्दात्परं वर्षां बुद्धिमान् यदि केवलम् ॥
 सर्वान् वृद्धान् गुरुन् विप्रान् श्रोत्रियान् तत्कलत्रिकान् ।
 यज्जिनो दीक्षितान् पौण्डरीकप्राप्ताख्यकान् सतः ॥

नित्याग्निहोत्रिणश्चापि ज्ञानिनो वेदिनश्शुचीन् । शास्त्रिणश्चापि (से)वेतदण्डहस्तश्चरेदपि ॥
 नैकत्र प्रारानं कुर्यान्मौञ्जीकृष्णाजिनं धरन् । न लंघयेन्मातृवाक्यं पितृबन्धुसतामपि ॥
 गुर्वाचार्यज्ञानिनां च श्रोत्रियाणां च शास्त्रिणाम् । पितृकर्तृकरव्येषु तदाहूतो भवेद्यपि ॥
 तच्छिष्टान्नं तु भुञ्जीयात्तद्वाक्यं नातिलंघयेत् ।
 नान्यत्र पितृशिष्टान्नमरनीयात्कामतः स्वयम् ॥

विप्राभावे श्रोत्रियाणां पितृकेतु निमन्त्रितः । दैवस्थानस्थितो ह्यव्यं प्रारनीयाद्विप्रकाम्यया
 आचार्यवाक्यतस्त्वेव न स्वयं त्विच्छया पितुः ।

विप्राभावे कदाचित्तु श्राद्धकृत्येषु केवलम् ॥

वर्णा कर्तृकमात्रेषु स्थानम्भोऽपि भवेदपि । आपत्सु गृहकृत्येषु प्रार्थितस्तेन चेदपि ॥
 स्थानस्थितो भवेन्नूनं न सर्वत्र कदाचन । इच्छया श्राद्धभुगवर्णां श्राद्धचर्याञ्च्युतो भवेत् ॥

आपत्स्यपि कदाचिद्वा गर्वलोभादिना परम् ।

नशत्रजीवी न भवेन् गृही यत्र न धारयेन् ॥

यदि स्यात्पादरौ मूढो रौतवं नरकं व्रजेत् । परेषां सर्वकृत्यानां नायं योग्यो भवेदपि ॥

तदोषस्य विनाशाय दिनत्रयमुपोष्य वै । गायत्रीदशासाहस्रं जपेत्तेन शुचिर्भवेत् ॥

यदि वर्णा गृहगृहे भ्रामं पितृकर्मणि । गृहीयात्तावता सद्यः पुनः संस्कारमर्हति ॥

स्यादेवदि ताम्बूडमवशादिच्छया मृत् ॥ त्रिगत्रयायकाहारः पञ्चगव्येन तत्परम् ॥

प्रायश्चित्तप्रकरणम्

चतुर्थेऽहनि शुभ्येत धेनोर्दक्षिणया तथा । गन्धधारणतः पुष्पधारणाच्छिरसा सकृत्
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति तस्य शुद्धिरियं स्मृता । समुद्रगानदीस्नानदशकं जप एव च
पद्सहस्रं च गायत्र्याः नैष्ठिकी ह्यत्र दक्षिणा ।
मुक्तिकाले वर्णिना स्यादयं धर्मः (:) पितृगृहे ॥

ललाटहृद्बाहु मूलस्थानेऽल्पेनैव केवलम् । स्याच्चन्दनेनानुलिप्तस्तद्वत्तेनैव नान्यथा
माता पिता वा पुत्रैकवात्सल्येन महेष्वपि । हिरण्यरत्नरजतभूषणालंकृतिं यदि ॥
कुर्यातां तस्य दोषो न तदन्ते च पुनस्त्यजेत् । पितृमातृकृतं यत्तद्वर्णिनामधिकोत्सवे
स्पर्णालंकरणं रत्नजैतादिकृतं तथा । श्रेयस्कारकमित्येव प्रवदन्ति मनीषिणः ॥

सुगन्धपुष्पाञ्जनतः सद्यः पतति तत्क्षणात् । स्वधृतात्कामकारेण वर्णां त्वादर्शानादपि
आदर्शात्येष्वक्षणादस्य चित्तं शास्त्रं विनिश्चितम् ।
त्रिपा(सा)हस्रं कगायत्री जपं एव न चापरम् ॥

शरीरोद्धर्तनात्सद्यः वर्णां स्यात्किल्बिषी क्षणात् । तद्दोषपरिहाराय गायत्र्यष्टसहस्रकम् ॥
नदीस्नानात्परं शुद्धः जपेत्सूर्यमुखस्थितः । दन्तधावनतस्त्वेवं सकृत्काष्ठमुखेन चेत् ॥
गुरुद्रोहमवाप्नोति दुश्चर्मा च भवेदपि । तस्य चित्तमिदं ह्येवं ब्रह्मकूचं विधानतः ॥
एकरात्रोपवासश्च ब्राह्मणत्रयभोजनम् । वेदे श्रमं विनान्यत्र करोति यदि घाढवः ॥
सद्यः शूद्रत्वमाप्नोति विप्रत्वेन च हीयते । परिहारस्तु तस्याथ येन केनाप्युपायतः ॥
शास्त्रामात्रं साधयेद्वा शिष्टं वामास्तु तावता । नष्टं तद्यत्तु विप्रत्वं विरोहत्यपि तावता
अपनीतो ब्रह्मचारी वेदस्यागप्रपूर्वकम् । कुर्यात्तर्कं श्रमं तेन वैणत्वं प्रतिपद्यते ॥
छात्र्यालापादि पठनात् सन्ध्यात्यागैकपूर्वतः । यवनत्वमवाप्नोति कालसूत्रं च गच्छति
नाट्यालंकारभरतज्योतिरिशलिपरसादितः ।
वर्णां च्युतस्तु मुण्डित्वं रजकत्वं च विन्दति ॥

राणस्मृतिसु(मा)त्रार्थज्ञानयत्नेन केवलम् । लेख्यस्वगणकत्वाभ्यां सूतत्वं प्रतिपद्यते ॥
स्माद्द्विजो जातमात्रः कृतोपनयनस्ततः । कृतवेदारम्भणोऽयं श्रावण्यां तु गुरोर्मुखात्
स्वाध्यायोऽध्येतव्यः स्यादिति वेदानुशासनम् ।
काण्डोपाकरणे चापि काण्डानां च समापने ॥

प्रायश्चामपि तेषां स्वाह्नयिनां धृष्टकर्म तत्र । क्षुद्रं यथादिनाप्रोनां प्रतिपत्वं शुभीरितम् ॥
पथोपाकरणे चापि ताममापनकर्मणि । धृष्टकर्म च संशोक्तं सर्वेषां मद्गचारिणाम् ॥
नान्यकालस्तस्य तेषां आकण्ठं तच्च कीर्तितम् ।

न नराणां श्रुन्तानं श्याग न क्षताशयनं तथा ॥

कोच्छ्वामद्वाद्दशाशगाहनं तस्य पायकम् । स्थानभेदादशं सर्वेष्वग्निना मन्तनं श्रुतम्
पुरमात्रे गृहिकायाः स्नानं पश्चात्पुनः श्रुतम् । मन्त्रमन्तानं पुनः कार्यमपसमंगपूर्वकम् ॥

यदि घर्णी गृही कर्म क्रियमाणं करोति श्रेण ।

मुष्टमिच्छन् जडो दुष्टो प्रायश्चित्तोयते किञ्च ॥

सोमयद्दसंलीनः याममात्रं दिनप्रथमम् । पुनश्च यायकाहारः पञ्चमात्रं हरिं शरन् ॥

पण्डरीकाक्षमनुतः दशसाहस्रसंख्यया । मासमात्रद्विपा(सा)दश्र जपतः शुद्धिमान्पुत्रान्

काण्डाःस्युर्नवसंख्याकाः प्राजापत्याः महत्तराः ।

सौम्यास्तद्वत्प्रकथिताः आग्नेयाः सप्तकीर्तिताः ॥

वैश्वदेवाः षोडश स्युः शिष्टाः कारकमध्यगाः ।

एवं चतुश्चत्वारिंशत्संख्याकाः वेदकाण्डकाः ॥

प्रक्रमोत्सर्जनयोः तेषां तच्छुकरकर्म वै । घर्णिनां कथितं सद्भिर्भ्रमैर्ज्ञैर्द्विर्वादिभिः ॥

संहिताध्ययनं पूर्वं पदाध्ययनमेव वा । पश्चात्क्रमस्याध्ययनं तत्र यं चार्थसिद्धये ।

संहिताध्ययनात्पूर्वं पदानां संशयो भवेत् । पदाध्ययनमात्रेण क्रमस्याध्ययनं विना ॥

समीचीनां संहिता स्यात् कथं तस्मात्तु तत्रयम् ।

सम्यगध्ययनं कुर्यान्न चेद्वैकल्पता भवेत् ॥

संहिताध्ययनान्मन्त्रमात्रसिद्धिर्भविष्यति । तदर्थंज्ञानसिध्यर्थं पदाध्ययनमुच्यते ॥

दसन्धिस्वराणां च योगस्य पदघर्णयोः । सिद्धयर्थं तत्क्रमस्यास्याध्ययनं विधिपूर्वकम् ।

सोदितं तद्रहस्यज्ञैर्द्वयोस्तु पदयोः पुनः । वारत्रयोच्चारणैकरूपाया वेदकर्मणः ॥

अनुष्ठानमशक्तानां वेदिनां केवलं तराम् । प्रधानयोगारम्भस्य हेतुभूतासु तासु वै ॥

तामिधेनीषु तद्दृष्टुं तासु पञ्चदशश्वपि । प्रथमोत्तमयोर्गते निरूपेण विधेर्वलान् ॥

त्रिः प्रथमामन्वाहेति वाक्यतस्तु त्रिरुक्तमाम् । शंसनीयस्य कार्यस्य यत्कलं जायते तदा
महानपूर्वः कलिहा तत्तुल्यफलसिद्धये । जटैषा श्रुतिवाक्येन वेदे याजसनेयके ॥

प्रोक्ता सैषेत्युपक्रम्य तस्मात्कृत्स्नस्य तस्य वै । सम्यग्ध्ययने प्रोक्तं तत्तत्स्वद्वैर्महारमभिः

अवकीर्णिब्रह्मचारिप्रायश्चित्तम्

गर्दभालम्भनम्

ब्रह्मचारी यदि हठात् प्रमादाद्वाऽतिमोहितः ।

रमासुपेयात्पापी स्याद्ब्राह्मण्याच्च्यवते च सः ॥

प्रायश्चित्तमिदं तस्य गर्दभालम्भनं स्मृतम् । तदालम्भनकृत्यस्य यज्ञीनां सिद्धयेऽप्य वै ॥

कुर्यान्नैमित्तिकाधानं सर्वसंभारवर्जितम् । अरण्याहरणादि स्यात्तथा ब्रह्मौदनं च वै ॥

तदमिकार्यं षडौ स्यात्तदिष्ट्यन्तं समाचरेन् । तद्ग्नौ तं पशुं कुर्यात्तूपस्तत्र तु वैशयः ॥

वैकंठता लोहितो वा पाशुकं कर्म तत्र तन् । भवेदेव विधिस्तस्य कृत्स्नः शिष्टोऽपि वेदगः

द्वि(द्व)त्रापिधानी सा कार्या दग्ना क्षीरेण वा तथा ।

मधुना दाम्भसा नैव विशेषोऽयं प्रकीर्तितः ॥

सर्वेषामवदानानां होमः कृत्स्नो भवेत्पुनः । स्युः च सर्वाः पूरयित्वा विधिनैव पुनःपुनः

पुरोऽनुवाक्या याज्याभ्यां याजमानोक्तिपूर्वकम् ।

न विद्युद्दृष्टिरप्राप्ति सर्वमन्यत्समं भवेत् ॥

मत्वेकं शतनिष्काणां दक्षिणा चात्र चोदिता ।

कर्मान्ते ऋत्विजां षण्णां क्षुरकर्मप्रपूर्वकम् ॥

अथगाहस्तु विहितः ब्रह्मकूपं च धर्मतः । प्रसर्पकाणां सर्वेषां दिनत्रयमुपोषणम् ॥

तद्वह्निनामनात्पश्चात् ऋत्विजस्तत्र यादवैः । दशमिस्तत्र तद्भूमिः शुद्धये शान्तिवर्म तन्

आरभेपुर्विधानेन षोडशानविधानतः । क्रिपासुदकरान्ताख्यां तत्परं निगिह्य अपि ॥

रनात्वा तन्मन्त्रसलिलैः धृतपशोपशोतिनः । स्नानतच्छिष्टं सलिलैश्चदेरीन ततः पुनः ॥

आपः पुनन्तु पूषिषोमिति मन्त्रेण तद्भुवम् ।

प्रोक्षयित्वा विधानेन तद्भूमिं तदनन्तरम् ॥

त्मानं पृथिवीं चापि पृथिवीं पूता पुनातु माम् । इत्यनेनैव यजुः तज्जलोक्षणपूर्वकम्
 भिमन्त्रयते चात्मानं पृथिवीमपि शुद्धये । दश ते ब्राह्मणान् पश्चान् पुनन्तु ब्रह्मणस्पतिः
 पनेनैव मन्त्रेण ऋत्विजस्तान्विधानतः । पडपि प्रोक्षयेयुश्च पतिरत्र यदन्विवदम् ॥
 तस्यैक्यवनं कथितं शाखायाः पतयस्त्वमे । अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च ब्रह्मा चैव प्रजापतिः
 मन्त्रमाः स्यात्ततो भूयः नक्षत्राणि तपश्च वै । संवत्सरश्च वरुणश्च चरमोऽरुण एव च ॥
 ऋद्रौते तद्देवाः पतयश्चापि ते स्मृताः । ते ब्रह्मणः पुनन्त्वेवं द्वितीया ब्रह्मणः पदम् ॥
 ततो भूया ऋत्विजस्तु व्याहृत्युक्तिप्रपूर्वकम् ।
 तद्यागनिखिलान्मन्त्रान् पुरोक्तान् तन्निमित्ततः ॥

आदितः क्रमतो जप्त्वा तद्विधानात्सु संनिधौ । अनन्तरस्थितं मन्त्रं ब्रह्मपूता पुनातु माम्
 वेयुरग्निभक्तयैव पूतात्रयं पदं तथा । अव्ययं ब्रह्मणोऽत्रत्यपदस्यैव विशेषणम् ॥
 वं चतुर्णां मन्त्राणामत्रस्यानां विधानतः । विनियोगः प्रकथितः प्रसंगात्तदनन्तरम् ॥
 दुश्चिष्टेति मनुना प्राशयेयुश्च तज्जलम् । शिष्टं कुम्भस्थितं पूतं तन्निष्कृतिरितीरिता
 वमत्यन्तकृच्छ्रं स्याद्वर्णिनश्चित्तमुच्यते । एतावन्मात्रमेवं स्याच्चिरं तु ब्रह्मचारिणाम्
 तस्य भूयस्त्वधिकं चरितं यदि वै तदा । न शक्यते विधानाय प्रायश्चित्तासहस्रतः ॥
 मेषापि ते पुनर्होया ब्रह्मण्डकटद्वादिभिः । महादानैः पवित्राः स्युरित्येवं ते महर्षयः ॥
 द्यायन्तो ब्रह्मविदो जगुः किल समासतः । अत्यन्तकठिनं तादृगनुष्ठानं महाधनैः ॥
 ऋं शक्यं प्रभवति यतिरचेदेषु कर्मसु । पतितस्त्वेव कथितः निष्कृतिस्तस्य नैव च ।
 आरूढ पतितो श्रेयः पुनरुद्धरणाक्षमः । आश्रमेषु तु सर्वेषु प्रथरस्तुलभोगृही ॥
 पायश्चित्तक्षमश्चापि चिरं चारयातिमुश्रमम् । अत्यन्तमुलभं चापि गृही तस्माद्भरः परः
 तरयसावुपायेन संसारं दुर्गतिं पराम् । अज्ञानं वृजिनं घोरं तरणस्यास्य भूरिराः ॥
 वपायाः मुलभा रथा ते चात्रापि समासतः ।
 निरूप्यन्ते केचिदत्र कृच्छ्रदानादिरूपिणः ॥
 विशातपोऽपराध्यायादिरूपाः परे पुनः । तेष्वत्र मुलभोपाया बह्व्युपास्तित्स्वरूपकः
 ॥ ब्रह्मविज्ञानहेतुनूतोऽनः परः । स एक एव नितरां मुक्तयेऽनं नरस्य वै ॥

पास्तित्वद्विविधा श्रुत्युक्ताखिलशास्त्राणा । एकविंशतिभेदेन कीर्तिता यज्ञनामकाः ॥

एकविंशतियज्ञाः

ते यज्ञास्त्रिविधाः प्रोक्ताः पाकयज्ञादिनामकाः ।

हविर्यज्ञाख्यकारचेति सोमसंस्थाद्द्वयास्तथा ॥

त्या इति प्रोक्ताः करणेऽभ्युदयावहाः । चित्तशुच्यैककरणास्तद्द्वारा ज्ञानसाधकाः

ऽऽयन्तदोपाणामालया नरकप्रदाः । तस्मादेतानि कर्माणि नरः कृत्वा प्रमुच्यते ॥

ानि विधिना चेत्कृतानि मनीषिभिः । यावज्जीवं च धर्मशैः अन्यूनानतिरिक्ततः

स्मिन् महद्द्वानं चित्तशुद्धिमुखेन वै । जायते मननस्यापुनर्जन्मान्तरं ध्रुवम् ॥

पश्चान्निदिध्यासनस्य पुनर्जन्मान्तरं भवेत् ।

सायुज्यं च भवेत्तस्मिन्निदिध्यासनजन्मनि ॥

मुलभोपायः मार्गोऽयं वेदबोधितः । औपासनोपक्रमदिषसमारभ्य तत्कृत्वा

कर्माणि यानि चोक्तानि नित्याख्यान्यधुना मया ।

कृतानिचेत्तत्क्रमेण ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

जननेभ्यश्चतुर्भ्यः स्यान्मुक्तिरसायुज्यसंशिका ।

तत्तत्कर्मानुष्ठानस्य यकिंचिद्वाऽधिकं तु वा ॥

न्तरायो वा यदि जायेत वै पुनः । जननेभ्यश्चतुर्भ्यो न भवेन्मुक्तिस्तु किं पुनः

जन्मानि कानिचिद् भूयो लब्ध्वा कर्मानुरूपतः ।

प्रतिपक्षकृताभ्यां वै यावज्जीवं समन्त्रतः ॥

जायते नूनं ब्राह्मणस्यैव धीमतः । श्रवणं मननं चापि निदिध्यासनमेव च ॥

यैर्गुरुमुखान् भवेयुः किल नान्यथा । अधिकारी श्रुतेर्यस्तु स हि मुक्त्यैकभाजनम्

ना मुक्तः स्याद्यमेव महान् परः । मार्गोऽयं कथितः सद्भिस्तथा श्रुत्या च सर्वतः

न प्रजया न संन्यासेन दानतः । तपसो धनतो वापि नापि स्त्रीयांश्चिर्चर्या ॥

ने च सर्वाणि साधकान्येव केवलम् । परंपरतया साश्चान्नेवेति श्रुतिराह हि

एतन्मात्रं विना मुक्तेर्न तु मार्गोऽन्यं क्वचित् ।

ज्ञानमेव परो मार्गः श्रुतिवाक्यैक्यं तु तत् ॥

औपासनाद्विद्युद्धिर्जन्मभिरशरानैर्भवेत् । कालदुग्धतान्निव्यं प्राणभ्यां विधानतः
दर्शेण पौर्णमासेन जन्मभिरशरानैस्तथा । अतुःशरानैर्जन्मभिः स्यात् तदाप्रयत्नकर्मणा ॥
पश्चाद्दुत्तरशतजन्मभिः स्यान्मृता तथा । मुक्तिप्रकृत्यादिक्या मामिष्टाद्वेन तत्परम्
तदेवेति मनुं प्राह सर्वबलया ततः परम् । तत्प्रिरादुत्तरशतजन्मभिः सेति चार्यमाः ॥
एतेषां कर्मणां प्रतिशर्पं चावृत्तिरिद्यते । कर्मणः सप्तमस्याथ नावृत्त प्रतिशतपरम् ॥
एकवारं जन्ममध्ये कर्णे तस्य वैधतः । मासि धाद्वैय चैःप्रतिमामं चेति वितामहः ॥
श्रुतिप्रतिपुराणानि शास्त्राणि च तथा जगुः । प्रतिसंशरमरं चैकवारं बालमितिप्रयः ॥
कात्यायनः करुणया कण्वः कुत्साम्पुत्रन् रत्न । तस्य शूलिगवस्यास्य करणादेकद्वैबहि ॥
सर्वकनुकुलं सद्यः सर्वतीर्थावगाहनान् । सर्वप्रतानुष्ठानाथ सर्वकृच्छ्रैकचर्यया ॥
सर्वदानशताच्चापि यत्फलं तत्फलं क्षणान् । अवशादेव लभते पश्चाज्जन्मभिः शिवा
चित्तशुद्धिर्भवेदेव संशयो नात्र यच्चि यः । अग्निहोत्रादिभिस्त्रैस्तु हविर्यज्ञैः श्रुतीरितैः ॥
शताशीतिनवत्येक पष्टिर्त्रिंशद्द्वयोरपि । पश्चाशदेकपश्चाशन् संख्यया सेति निश्चयः ॥
त्रिंशदेकोनत्रिंशत्क सप्तविंशतिवाधकैः । लाघराघय धरेवं (?) चित्तशुद्धिरिति श्रुतिः ॥
इत्येवं भगवानाह देवदेवः प्रजापतिः । कृतानि कर्माण्येतानि नित्यनैमित्तिकान्यपि ॥
महातत्पापसंहातविघ्नैर्नान्तरितानि चेन् । उक्तकालैकफलदानि स्युरत्र न संशयः ॥
न चेत्कर्माणुगुण्येन फलदानि भवन्ति हि । अतः सदा सत्कर्माणि कुर्वन्नित्यमतन्द्रितः

त्यस्यैव सन्ति कर्माणि जाप्रंतिष्ठेदतन्द्रितः ।

अतस्सत्कर्मणः स्याद्धि चित्तशुद्धिरनुत्तमा ॥

उक्तकालेनाचिरेण मुक्तिर्ह्यत्यन्तदुर्लभा । ब्रह्मादीनां निर्जराणां ते परंत्वधिकारिणः ॥
ते ज्ञानिनोऽपि नितरां मद्देश्वर्यचेतसः । कर्माणि चक्रुः श्रुत्युक्तकान्यनैमित्तिकान्यपि
तदिच्छयातस्ते सर्वे ज्ञानिनोऽप्यधिकारिणः ।
जीवन्मुक्ता इति श्रेयाः शुद्धिर्ननेन ये विभ्रम ॥

भगवन्तं यजन्ते वै कामनारहिताः शिवाः । कृतकृत्यास्तु ते श्रेया गुह्यमेतन्मयोदितम्

गृहस्थाश्रमप्रशंसा

सर्वाथां गृहिणो नित्यं सिध्यन्ति च फलन्ति च ।

अतस्तथाविधसद्वै सततं प्रज्ञ चिन्तयेन् ॥

कलौ तु केवलं षष्मि गार्हस्थ्यं ह्युत्तमोत्तमम् । ततस्सन्नेव यत्नेन कृतकृत्यो भवेदिति
श्रुतेस्तद्गृह्यं नूनं चतुर्थाश्रमतस्तु चेत् । अथरादेव निपतेदारूढपतितस्तु ॥

तस्माद्गृही सन् सततं कर्मब्रह्मपरो भवेत् । यद्यप्यस्मिन्नाश्रमे तु वैकल्ये सति केवलम्

निष्कृतिस्तुलभा एषा सर्वशास्त्रेषु नैकधा ।

आदायविद्वान् गार्हस्थ्ये विद्यमानोऽप्ययं सदा ॥

अशुचिर्दुष्टशुद्धिर्षां पित्रा घाल्येऽमशिक्षितः ।

तेनापि मौढ्यान्मोहाद्वा वेदाध्ययनवर्जितः ॥

किंचित्किंचित्तत्सन्ध्यामुराकर्मादिकृत्तथा ।

शौचाचारादिहीनोऽपिपुनस्तन्मानसोऽप्यति ॥

पुनस्तज्जनतद्वाक्यसदाचारादिभिर्युतः । पञ्चयज्ञपरित्यागी सदीपासनवर्जितः ॥

पितृमातृसुहृद्भ्रातृ गुरुनिन्दैकमानसः । पुनस्तद्विद्युत्तत्र दैवयोगात्तदा तदा ॥

नित्याशुचिःकामचारी नित्यं सज्जनशाधकः ।

शौचमुद्धिः सदाचारः मनोमात्रम केवलम् ॥

प्रोत्थमीतिरसज्जनेषु कालभेदेन सन्ततम् । जनपीडापौषणैक मानस(ः)काल भेदतः ॥

पुण्यपापपरित्तानशानत्यत्यन्तशोपहन । स्वकार्यैकरत्नेन कृत्याकृत्यादिवर्जितः ॥

स्वकार्यसाधने प्रकृते गुणशोपाद्यवित्तकः । स्वदन्तुवर्गमन्मिप्रकृत्योगुणमंगहन ॥

स्वमित्रजनसद्ब्रह्म कृत्यामोहमाप्यति । षड्विंशतश्रीशानतत्परोऽपि मनुष्यतः ॥

यत्राबलोकनविनिर्गमनद्रवयानति । अपि षड्विंशतश्रीशानतत्परोऽपि मनुष्यतः ॥

जनवाक्यैरुसंवापसत्कर्मव्यतिभक्तिमान् । अधम(ः)कर्महालेषु मंशात्प्यतिलोभतः ॥

अःपाश्रयादिनात्यन्तनित्येषापत्यन्यथा । कर्मोपपत्तन्मात्रमन्वयानानादिमात्रकः

मन्त्रोच्चारणसामर्थ्यं विकलश्चाखिलेष्वपि । कर्तव्ययुद्धिमात्रैकमानसरिसद्(द्धि)वर्जितः
 सक्रियाकरणभद्रामात्रस्तत्करणालसः । अलब्धसक्रियादुःखपरितप्तमनाः पुनः ॥
 दुष्टनिग्रहशिष्टैकपूजनज्ञानवानपि । तत्क्रियाकरणालस्यजामितापरहृत्तदा ॥
 सदसज्जनसुज्ञानवानप्यत्यन्तदौष्ट्यवतः । कार्यानुगुणदौर्जन्यतत्परो नितरां सदा ॥
 सत्पक्षपातरहितः कदाचिद्द्वैवयोगतः । तत्पक्षपाती भूयश्चाव्यवस्थितचरित्रकः ॥
 भूयोऽप्यनेकदौर्जन्यसौजन्यद्वयशीलवान् ।
 अप्यस्य गृह्णिणस्तर्तुमुपायाः शतशः किलः ॥
 सन्प्रन्यस्य यतेश्चेत्तु कश्चित्कुत्रापि नास्ति हि ।
 पूर्वोक्तस्यास्य कमपि चैकं वक्ष्यामि सुन्दरम् ॥

द्विमुखोदकपात्रप्रदर्शा

उपायं तत्र शृणुत भवथाद्यक्षणेन वै । द्विमुखोदकपात्राम्भः स्थालीगोकर्णतो यदि ॥
 सकृत्कृतं त्वाचमनं पावयेदिति पापिनम् । एतज्जन्मकृताकृत्य शतसाहस्रकोटिहम् ॥
 पूर्वतत्कृतसत्कर्म मध्यवैकल्यवारहम् । कृतापेयसहस्रौषमहाविलद्वानलम् ॥
 अनेकप्रह्वहरयोष नियतायुं दधुन्दहन् । ध्रूणहृत्वाधीरहस्या संदोहरातपायनम् ॥
 गुरुपत्नीकृमनसंसंगसंगतिपारकम् । सखिस्यामिहृत्नानेक महद्द्रोहातिभीतिहम् ॥
 विधासपानकानेकसमुद्रायुं दतारकम् । विपाप्रिदानरातक दूरीकरणसुक्ष्मम् ॥
 अपात्रीकरणानेकमहागभ्य(?)तरक्षकम् । जातिभ्रंशालय सुमहदैनोवृन्दागसत्पविः ॥
 यावज्जीवमहासप्त गंगाग्नानकउग्रदम् । संकलीकरणानेककुलकोटिहलाकृति ॥
 मलिनीकरणायैकमहादिन्यैककुम्भजः । प्रकीर्णकमहापापतमोवृन्ददियाकरः ॥
 आजन्मपुण्ड्रकमहामलिलग्नानमंगितम् । गंगाधिर्मंगकीलासहस्रानानकारकम् ॥
 चारायकोटिमाह्वरावगाहनमहाकलम् । ज्योतिष्टोमातिरात्रोषामपशकलप्रदम् ॥
 २. ॥ ३. ॥ कुराहभमेधाकरशान्तोमविभूपितम् ॥
 मरुत्रकउग्रदम् । मरुतीर्थोत्रदेवस्थाने क्षणकलादिकम् ॥
 नदाचमनमुच्यते । जपदेशाव्ययुगमपात्रे तीर्थानि भूतले ॥

कोटिकोटिसंख्यानि पुष्करादीनि केवलम् । गंगाद्याः सरितः सप्त समुद्रा गिरयस्सुराः
यः पितरोयक्षाः वेदामन्त्राः सदाशिवाः । स्वयमेव वसन्त्येते पातुं तद्धारिणं नरम्

प्रजापतिः प्रजाः सर्वा पूर्वं सृष्ट्वा ततो विभुः ।

तर्तुमासामुपायज्ञो द्विमुखं पात्रमुत्तमम् ॥

यित्वा सर्वतीर्थनिलयं देवतालयम् । वेदावासं शास्त्रमूलं यज्ञकृच्छ्रतपःश्रयम् ॥

स्वानेन ताः पापाः प्रजासर्वा निरीक्ष्य वै । अनेन यूयं तरत पात्रेणेति जगद्गुरुः

यत्र किल तस्मात्तु तत्पात्रं तादृशं शिवम् । यत्र वा वर्तते तत्र नैव पावकथा खलुं

सो भगवान् पञ्चाच्चित्रगुप्तेन बोधितः । अत्यन्तसूक्ष्ममेतच्च गुह्यमेव चकार हि ॥

तत्तु सर्वं मनुजाः भूतलेऽस्मिन्स्तदादि वै । न जानन्ति किलैतस्य महत्त्वमतिगोपितम्

न मृत्युना भूयो यमदूतैः पदेपदे । अतिगुप्तं प्रतियुगं प्रतिसंवत्सरं पुनः ॥

तस्माद्द्विमुखसंपातस्थाल्यास्वीकृत्य तत्पुनः ।

गोकर्णेन क्रियां कुर्युः तेषां नास्त्येष पातकम् ॥

तं दिव्यमुदकं खड्गपात्रेण ये पितॄन् । समुद्दिश्य क्रियां कुर्युस्तेषां लोका महोदयाः

सो नित्यवृत्ताः स्युः गयाश्राद्धेन चैवथा । शुद्धगोकर्णगजलं न प्राकृतसमं भवेत् ॥

तटाकादिगतं यथा तेन समं भवेत् । न तूद्धृतसमं चेति प्रोचुः किल महर्षयः ॥

द्विमुखाम्भःपात्राभेदगतं कृत्वाऽथ गोमुखान् ।

स्वीकृत्य सर्वं यत्कृत्यं कुर्याद्यदि विधानतः ॥

तरति दुष्कृत्यं यः कश्चिद्द्विजनामकः । ज्ञानाज्ञानैकनिरतः कर्मठाकर्मठः पुनः ॥

श्रद्धाश्रद्धाभक्तिभक्ति विद्याविद्यादिमध्यमः ।

अमन्त्रमन्त्र तत्तत्त्वातत्त्वाभ्यामपि मध्यमः ॥

श्रुताश्रुताभ्यां नितरां संशयासंशयात्मवान् ।

निश्चयानिश्चयात्मा च कृतार्थः स्यादनेन वै ॥

खुलेन तरति स्वयमेव महामनाः । अज्ञातापरबुध्यैव केवलं शुद्धचेतसा ॥

गर्गस्तरत्येष मध्यमस्तु महाजडः । स्वस्यापि निश्चयो नास्ति सर्वकार्येषु संतनम् ॥

परप्रोक्ता तु न भद्रा दुर्घेदशब्देन जायते । गम्मात्तु तादृशम्यास्य मध्यमस्याचलात्
 तरणं न कदाचित्स्यात्तादृक् तरणचोदना । अत्यन्तदुर्लभेय म्यात्तादृशी सेयमीरित
 ताघ्रेण द्विमुखे पात्रे कृतेऽत्यन्तं तु वैदिकम् । कर्मजालं सद्य एव पुनःकल्पं प्रवर्तते

कास्येन चेत् काम्यकर्म जातं साद्गुण्यमश्नुते ।

नैमित्तिकं दुर्वर्णनं सर्वं हेम्नेति निश्चयः ॥

तादृक् पात्रस्य कृतितः कृत्यानि निखिलान्यपि ।

वैदिकानि प्रनृत्यन्ति प्रमदेन युतानि वै ॥

तादृक्पात्रेणोक्तरीत्यासर्वतोमुखतोऽस्य च । नित्यादिकर्मकरणे किं वा जानाम्यहं प
 द्विमुखान्तर्निस्सृतस्य सलिलस्यास्य केवलम् ।

एकः साधारणो धर्मोः मुख्यतः प्रतिपादितः ॥

सर्वकर्मैकवैकल्यप्रत्यवायस्य चद्भवेत् । राहित्यं तेन वशिष्ट्यकरणत्वं महर्षिभिः ॥

बहुना किं ह्यथैतत्तु सम्यङ्निश्चिनुताऽधुना । लोके सत्कर्ममात्रस्य द्विजमात्रकृतस्य वै
 वैकल्यशून्यकरणात्साद्गुण्यकरणादपि ।

किमस्त्यन्यन्महच्छ्रीमच्छं यो मर्त्यस्य भावुकम् ॥

मंगलं वा भगो यापि श्रीबालश्मीरनश्वरा । उपायो निरपायोऽयमत्यन्तसुलभः पुनः
 देहिमात्रस्यापि दिष्ट एवमन्त्रेपि तान्पुनः । समासेन प्रवक्ष्यामि तत्रादौ प्रथमा परा
 व्याहृतिस्तारकापश्चात् गायत्री त्रिपदा शुभा । द्रुपदा सर्वमन्त्राणां शिवसंकल्प एव

पापहरमन्त्राः

मधुत्रयं नाधिकेताः पुर्णसूक्तं तथोत्तरम् । पश्चाक्षरोऽष्टाक्षरश्च द्वादशार्णः परात्परः
 धामनारायणो शब्दो पुण्डरीकाक्ष एव च । विष्णुकृष्णशिवाः शंभुमहादेवमहेश्वराः
 नामत्रयं महामन्त्रं धामुदेवोहरिस्तथा । हर भर्ग मृदेशान गंगाधरभवेश्वराः ॥

चन्द्रशेखर भूतेश गिरिशङ्खवाहनः । सर्वज्ञो धूर्जटिश्चैव ब्रह्मेति भगवानपि ॥

ते सर्वे पृथक्त्वेन तारकाणि जगद् हाम् । स्मृतिमात्रेण सर्वेषां यावज्जीवं यतात्मना

अत्यन्तसुलभान्येव यन्नसंकल्पशून्यतः । उपदेशादिराहित्यात् कालदेशाद्यभायतः ॥
अशुचिवाद्यभावाच्च सर्वसाधारणादपि । नामान्यन्यानि दिव्यानि पवित्राणि जगत्पतेः

असंख्यकानि पुण्यानि नित्यं शक्तानि पालने ।

अत्यन्तपापिनो घोरात् पातुं शक्तानि देहिनः ॥

स्मृतिमात्रादुक्तिमात्रा(द्)गानतः श्रवणादपि ।

एतेभ्योऽन्ये पुनस्सन्ति ये किंचिद्यद्गोऽधिकाः ॥

नमस्कं चमस्कं पुण्यं पापमन्यः परात्तराः । क्रूरमाण्ड्यो वामदेव्यं च शाकरं च रथंतरम् ॥

बृहस्पवित्रं सुमहत् गायत्रं पावनं महत् । तिर(ः)पवित्रं सर्वेभ्यं क्षमापवित्रं गणास्तथा

एतेभ्योऽयधिकं शास्त्रामात्राध्ययनमेव हि । तेन चेदतिशोभेण नरस्तरति केवलम् ॥

वेदवत्तणो गायो नान्योऽस्ति जगत्तले । विज्ञानतो ब्राह्मणस्य तस्मान्नित्यं द्विजोत्तमैः

अध्येतव्यः प्रयत्नेन वेदो नारायणात्मकः । वेदाध्ययनराहित्ये शास्त्रामात्रोऽपि वा द्विजः

शनैः शनैश्च च्यवते ब्राह्मण्यान्नात्र संशयः । च्यवनं दोषयुक्तत्वं विच्छेदाद्वेदिवेदयोः

पुरुषत्रयमात्रस्य कथितं ब्रह्मवादिभिः । हरिनामानि यावन्ति कथितानि महात्मभिः ॥

वेदशास्त्रपुराणादिप्रसिद्धान्यपि क्लृप्तनराः । तावन्ति चैकवेदार्षं तुलितान्यखिलान्यपि

वेदप्रशंसा

अतो हि ब्राह्मणानां सः स्वाध्यायो धनमुच्यते । प्रसिद्ध धनतस्त्वेतत् कथितं सुमहद्भनम्

धनं तु विनियोगेन निवनं प्रतिगच्छते । वेदाख्यं परमं श्रोमद्भनं लोकोत्तरं यतः ॥

विनियोगेन नितरां अतिवृद्धिं प्रपद्यते । प्रतिक्षणं प्रतिदिनं प्रतिमासं तथैव च ।

सम्यक्प्रत्ययनं प्रतिवत्सरं हरयतेऽपि च । द्विजमात्रस्याधिकारो वेदेनान्यस्य कस्यचित्

तत्रापि संस्कृतस्यैव सम्यक् तज्जातकादिभिः ।

शुचिस्नातस्य नितरां कृतसन्ध्यादिकस्य वै ॥

वेदाध्ययननिमित्तानि

विरोपदिवसेष्वेव न तु साधारणादिषु । तेषु चापि न साध्यादिसमयेषु कदाचन ॥

राष्ट्रक्षोभे जनक्षोभे शत्रुराजादिपीडने । शयारात्पापसंघाते धन्यूनं मरणे तथा ॥
 विपत्तौ श्रोत्रियमृतौ संकटे समुपस्थिते । आगमे श्रोत्रियाणां च विदुषां श्रीमतामपि ॥
 यतीनां योगिनां चापि गुरुणां च समागमे । द्वयोर्विपुत्रयोरेवं प्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥
 समप्रमात्रिदिनं तस्मिन्नप्ययनद्वये । उपाकर्मणि चोत्सर्गे काण्डानामुत्सवादिषु ॥
 दिश्येषु मानुषेषु निश्येवं मेघगर्जने । तथा वर्षति पर्जन्ये महामुरुनिपातने ॥
 पुनरन्येषु कालेषु देशभेदेषु सर्वथा । श्मशानशूद्रचण्डालप्रामचण्डालवादिषु ॥
 तादृशस्यास्य वेदस्य साक्षान्नारायणात्मनः । तत्स्वरूपैकद्वीपस्य विप्रशोषधिरूपिणः ॥

वेदाध्ययनकालम्

प्रहणं धारणं चापि यत्नेन महता स्मृते । शश्वीने तादृशे वेदे सर्वप्राणैरुच्यततः ॥
 संलभ्य तेन लघुना ध्वजादिमुत्प्रेन वै । क्रियानान्तरिकेणैव ब्रह्मज्ञानं प्रपद्यते ॥
 अत्यल्पेनैव कालेन तेन सायुज्यमुच्यते । मार्गोऽयमेव मुच्यते नान्यतररचनं ह्यस्मृतेः ।
 यद्यन्यो वक्ति मार्गोऽर्थोऽत्येवमस्या इति स्म यः ।

न वेद न तु देशस्य तत्रं धर्मस्य वै ध्रुवम् ॥

न मूढ एव नितरां अस्मिन्नर्थे न संशयः । पुराणैः प्रागमेः यत्र कर्मणापि कश्चित्कविषु
 केशवसिद्धिः इत्यादेवैतस्य वाक्यस्य केवलम् । तात्पर्यं कर्मणस्तस्य इत्यन्तातिशयापेक्षे
 लोकेव परमार्थस्य केवलं प्रतिपादने । पुन पुनः प्रवक्ष्यामि निष्कर्षं धृतिमात्रयोः ॥

मूर्त्तौ वेदेतरश्रवणमाधनतानिषेधः

केवलं ब्रह्मज्ञानैव ज्ञानेनैव न आन्यतः । ज्ञानं च ध्वजादिभ्यः ध्वजनं चापि केवलम्
 वेदान्तैव वाक्यानां नियमेन गुणैर्मुक्तम् । कर्मण्येन विशिन्नं न इत्यस्या कदाप्यन
 अन्यज्ञानेन साध्यं च भगवता मुमुक्षुं विना । एतेनैव पुराणदिवाक्यानां ध्वजात्तथा
 ध्वजादिभ्योऽपि शश्वीनां च मर्त्यानां । ज्ञानं मोदेति तज्जानु ब्रह्मज्ञानस्य सिद्धये
 पुराणादि वाक्यानि भगवता वचिन्तानि वा ।

न वेद न तु देशस्य तत्रं धर्मस्य वै ध्रुवम् ॥

अज्ञानकारकाण्येव तस्मात्तानि परित्यजेत् । ब्रह्मज्ञानाय यतते यो वा लोके विचक्षणः ।
अनृतात्सत्यवाक्येन मानुषाद्देववाक्यतः । दै(दि)वी वाचमिति श्रुत्या तदर्थपरिवृद्धये ॥

क्रमेणानृतसंन्यागं कृत्वा सत्यं समाश्रयेत् ।

तथैव मानुषी भाषां त्यक्त्वा दिव्यां समाश्रयेत् ॥

प्राकृतभाषोच्चारणनिषेधः

दिव्यां भाषां परित्यज्य प्राकृतां प्रवदेद्यदि । निपतेत्प्राकृतोमूढः महापट्टे यथा जडः ।
नितरां दिव्यभाषां हि प्राकृतोऽपि शनैः शनैः । यत्नं कृत्वा महान्तं तं तामभ्यस्य दिने दिने
कृतकृत्यो भवेन्नो चेत्तया प्राकृतभाषया । पदे पदे प्राकृतः स्यात्तदा जन्मनि जन्मनि ॥
एवं सत्यपि यो मोहाद्देवाद्धिद्वान् भवन्नपि । भाषा(सु)प्राकृवास्वेव निपस्येत्प्राकृतो भवेत्

संस्कृतभाषाविधिः

मौनकालेषु निनरां कर्मकालेषु देविके । पैतृके वा पायकेषु दिव्यां भाषां वदेदतः ॥

दिव्यभाषापरिज्ञानविकलो यः स तु स्वयम् ।

स्त्रीयामेव वदेद्भाषां न स्त्रियां मनसा पि च ॥

कर्मकालेषु पुण्येषु मौनकालेषु वा तथा । दिव्यया भाषया नूनं संभाषेतैव धर्मतः ।

मौनविधिः

स्त्रोसंगानन्तरं सर्गमस्तत्रशालनपूर्वके । काले मूत्रपुरीषोत्सर्गयोषापामपूर्वके ॥

पुनरेताहारोद्येषु कुर्वाद्भिनयेन वै । संतया चेष्टया वापि स्वाभिप्रायं परस्य तु ॥

काष्ठमौनेषु दोक्षासु-घोक्षणैश्च नान्यथा । न कार्यमेव तथापि तत्र सन्त्यासु केवलम् ॥

देवभाषादिका लोके वेदशास्त्रमयी च सा । तस्यामेव रतो निर्यं देवसायुष्यमाप्नुयान्

ज्ञानं दिव्यां शिवां भाषां भाषाधिरचितेषु ।

शारङेषु कुम्भे शब्दां स द्विपाद्गर्भः स्मृतः ॥

भाषयां रश्मिं शारङं स्त्रीसूत्राणामचेतसम् । मन्त्रमाश्रानधिकृतां कर्मबन्धनधिकारिणाम्

यत्किञ्चिदर्थदोषाय कदाचित्परिकल्प्यते ।

स्त्रीशब्देनात्र विदुषां आहिताग्नेश्च यज्वनाम् ॥

कुलीनानां वेदिनां च न पत्न्यः स्युः कदाचनः ।

तेषां सदा कर्ममध्ये तत्तन्मन्त्रार्थपूर्वकम् ॥

योधनस्य विधानेन वाचनेनास्य शास्त्रतः ।

आहिताग्निपत्नीनां प्राकृतभाषानिषेधः

न युक्ता लौकिकी भाषा दिव्यायां यदि केवलम् ।

यत्नात्सामर्थ्यवैकल्ये कराभिनय ईरितः ॥

न तु प्राकृत भाषा सा विहिता वा कदाचन । शूद्रशब्देनात्र परं ये सन्तो द्विजसंप्रया

तेषामपि विशेषेण महनीयमपूर्वकम् । नित्यञ्चुरविधानेन तत्कालस्नानचोदनात् ॥

सिद्धादिमन्त्रविधिना प्रयुक्तिप्रतिपादने ।

तन्माक्षायीत्यस्य परं परिज्ञानस्य तस्य वै । अत्यन्ताधरयकत्वेन न गृह्यन्तेऽत्र तादृशाः

तद्भिन्ना अत्र संप्राह्यास्तादृशानां विशेषतः ।

भाषाकृतं तदाभासशास्त्रं तच्छिल्पिभिः कृतम् ॥

विनिपुक्तं नृत्तगीतपटुषाटुसमं यथा । तच्छास्त्रवाक्यमयशास्त्रकर्मणि परस्य वा ॥

स्वस्य वा गलितं चेतु मुखतो नाशमेति तत् ।

एवं सत्यस्य तु श्रद्धायाः प्राकृतायास्तथाविधे ॥

भाषायाः सुगहज्ञाने बोधकत्वं कथं भवेत् । एवमेव प्रकथितं पुराणागमयोरपि ॥

तद्गहज्ञानहेतुत्वं कुत एवेति चेतुनः । एवमत्र प्रवक्ष्यामि त एते पौरुषा यतः ॥

सर्वपौरुषमाश्रय देवस्य भक्तिबोधनात् । तन्माश्रयैव नितरां सिद्धिरित्येष सूक्तिभिः ॥

रक्षितो निष्पद्यः सर्वैर्गद्द्वारा तदनन्तरम् । कृते तद्देवमजने तत्प्रसादेन तत्परम् ॥

विष्णुद्विपरान्नादि यथा तन्निष्पद्यैः । अत्यन्तसाधवरादस्य विष्णुद्विर्भवेत्तरा

तरः कृष्णादिभिर्न्यूनं (भवे) देव यस्मि यः । सर्वार्थयपि च कर्माणि तपः कृष्णादिकानपि

वैकल्यहेतुकान्देव तदुपनिषदा यदि । कृतानि कामनां त्यक्त्वा सानीमानि यदापि यः

कालेन महताऽऽयन्तप्रयासेन परं त्वियान् । सुमहान् भव इत्युक्तः प्रयासेन विनैव हि ॥
वेदोक्तनित्यकृत्यैस्तु परा सिद्धिरितीयती । हृदा सा सूक्ष्मतो प्राह्या एवं सत्यत्र यो नरः
सायुष्यनामकांमिकां, मुक्तिं कर्मणा येन केनचित् । स्त्रीशूद्राणां प्रवदति मूढो नात्र संशयः

शूद्रादीनां वेदानधिकारत्वनिरूपणम्

अपौरुषेयवेदस्य साक्षान्नारायणात्मनः । पौरुषाणां पुराणानां उभयोर्मुक्तिसाधने ॥

समाने सति सामर्थ्ये को भेदः स्यात्परोऽत्र वै ।

यथा पौरुषशास्त्रेषु शूद्रा (योग्या) गुरोर्मुखात् ॥

श्रवणे योग्यता तद्बद्ध वेदश्रवणयोग्यता । सुखेनैव भवेन्नूनं एवं सत्यत्र केवलम् ॥

वेदाक्षरश्रवणतः कपिलाक्षीरपानतः । ब्राह्मणोगमनाच्चापि सद्यः शूद्रः पतेदद्यः ॥

एतादृशमिदं शास्त्रं कल्पन्ते सर्वसंकरे । दृढं सर्वत्र सुदृढा नाशमप्राप्य सुन्दरम् ॥

वेदप्रशंसा

सर्वप्राह्यं सर्वसमं प्रसिद्धं राजते किल । यो वा वेदाधिकारी स्यात्स मुक्तेरधिकार्यपि

यो वेदानधिकारी स्थान्नयं मुक्तेस्तु भाजनम् । वेदाक्षरश्रवणतो निष्कृतिर्यस्य घोरतः

तस्य मुक्तौ तथात्वं स्यादेवं व्याप्तिस्सुनिश्चिता ॥

वेदातिरिक्तमुक्तिसाधननिन्दा

वेदोक्तमार्गाभिन्नेन पथा यो मुक्तिमुत्तमाम् । कर्मादिनापि वदति सुमहापापकर्मणा

संप्राप्य चित्ते मालिन्यं वदत्येवेति तत्रहन् । वेदेन तुल्यं वदति पौरुषं प्रन्यजाळकम् ॥

उत्पत्तौ तस्य सांकर्यमनुमेयं त्रिपरिचिता । ब्रह्मविद्यासमं विद्याभासं शास्त्रादिजाळकम्

यस्तदसु व्यवहरेत्स नूनं ब्रह्मपातकः । अवेदं यो वेदमिति प्रलपेदल्पबुद्धिकः ॥

स शूद्रत्वमवाप्नोति सद्य एव न संशयः । ब्राह्मणेन समं शूद्रं प्रवदेन्नित्यचर्यया ॥

तथा शूद्रं विप्रसमं वदेत्सर्वर्ययापि वा । तावुभौ धार्मिको राजा द्वित्वा जिह्वा प्रमापयेत्

यत्पलावन्यधीर्जैकजनितौ पापविप्रशौ । यो वेदं कर्मभिस्तान्यं ज्योतिष्टोमादिभिः परः

समत्वेन व्यवहरेद्गार्हाभिजमस्तादिकान् । स पूर्वजन्मवृषलो निरश्वेतश्रयो मनीषिभिः ॥

ये वेद कर्मणा मध्ये भीष्मात्मन्ममध्यगान् ।

अपरादवाक्यवर्गदोगान् प्रयदेरुर्म तरुधुयम् ॥

वैकल्यं प्रतिपद्येत विषयुक्तप्रिसागुणम् । ते वेदा ब्राह्मणा गावः मन्त्राश्चादिनासावः

तीर्षाणि सरितोऽग्भाभि स्वतः शुद्धानि सर्वदा ।

स्वतः सर्वोपकाराय स्वतन्त्राः सर्वदा गनाम् ॥

दिताय हि प्रवर्तन्ते ब्राह्मणः सततं सदा । यथा वेदमथा यन्त्राः वेदो यम्य धर्म स्तुतः

स एव मुक्तये नित्यं यतते साम्य मिष्यति ।

शूद्रादपस्तु तद्भिन्ना मुक्तिरामा अपि स्वयम् ॥

चर्यया प्राप्य विप्रत्वं तेषां शुभूपर्यैव हि । यत्नाज्जन्मान्तरे तत्त्वं संप्राप्य तदनन्तरम् ।

वेदानधीत्य कर्माणि तदुक्तानि विधानतः ।

कृत्वा सम्यक् तन्महिम्ना चित्तशुद्धेरनुत्तरम् ॥

श्रवणादिमुखेनैव प्राप्नुवन्ति कृतार्थताम् ।

साक्षाच्छूद्रो मुक्त इति ब्राह्मणो यान्य एव वा ॥

वेदोक्तमार्गभिन्नेन यथा वै येन केनचित् । मुक्तोऽभूद् भवतीत्येतद्वाक्यं हि मृगवृष्यिका

वेदांगत्वेन कासाचिद्विद्यानां प्रतिपादनम् । तासामत्यन्तमाहात्म्यप्रतिपादनमात्रके ॥

तात्पर्यमिति विशेषं न तु प्रामाणिकं हि तत् । अर्थवादकमात्रस्य स्वतात्पर्ये सदातराम

हृदयाभायतः किन्तु ह्यत्यन्तातिशयार्पणे । तस्य तात्पर्यमेवेति शास्त्राणां तत्त्वमोरितम् ॥

तथाहि तच्च सम्यग्वो विशादाय निरूप्यते ॥

वेदाङ्गविस्तारः

पतञ्जलिभूतं तत्तुशास्त्रं व्याकरणं महत् । आपस्तम्बादिभिः कल्पाः सूत्रकारैर्विनिर्मिताः

इहंविहवादिभिस्तैस्तच्छन्दश्शास्त्रां च कल्पितम् ।

ज्योतिश्शास्त्रं तु सुमहान् महामुनिमुरोत्तमैः ॥

दिवाकरमथश्छन्दमलैरन्यैश्च कारितम् । निरुक्तमीश्वरेणैव ऋगर्थानां विशेषतः ॥

विशदायाखिलानां च कारितं कृपया तदा । भगवन्नाजादिभिः शिक्षावेदायचिरं

तदा तत्पाठसामोचिन्यस्य पुनर्वेदाधिकारः

तथा वेदेषु केषांचित्त्वदानां ग्मादिभिः

तथा जातीयकानां च कल्कशल्कादिपाथसाम् । हरा भगवन्सर्वेषु केषां च वेदासाम्

ओजस्तेजो यशोवर्णशलादीनां च केवलम् । श्रुत्यन्तर्लीनगृहार्थनिर्णयाय दयानिधिः ॥

स्कन्दरचकार भगवान् पुरा कल्पान्तरं पुनः । एतेषां किल वेदाङ्गत्वेन सर्वैर्निरूपणम् ॥

वेदाङ्गप्रशंसा

अङ्गाङ्गिनोरभेदत्वादेतान्यपि महान्त्यलम् । साक्षाद्दे इति प्रोचुर्जगत्यस्मिन् हि केचन

महोपकारकत्वेन चैतेषां ग्रन्थमात्रके । वेदाङ्गत्वेन नितरां संस्तुतिर्हि स्मृताखिलैः ॥

वेदवाक्येषु वेदानां तत्र तत्र कचित्कचित् । संजाताजमिच्छतेति श्रूयते किल यद्यपि ॥

अथापि तस्य वेदस्य नित्यस्य ब्रह्मरूपिणः । नितरामतिगूढस्य होयस्य तु तदा तदा ॥

कल्पादिषु तदाऽविर्भावो हि तत्तन्मुखेन तु । नैतेन जननं तेषां कर्तृत्वमपि तस्य न ॥

तादृशस्यास्य नित्यस्य सर्वशास्त्राण्यपि स्वयम् ।

पुराणस्मृतिरुल्पादिग्रन्थजालानि केवलम् ॥

तदर्थनिर्णयायैव प्रवृत्तानीति सूरिभिः । कथितानि महाभागेः नान्यथेषां स्थितिः परा

तस्मादिदानीं यः कश्चित् वेद तत्कर्म तत्पर । तदर्थज्ञानसंपन्नः शुद्धश्चाश्वल्यवर्जितः

कृतार्थतामियाद्स्मिन्नर्थं वन्मि न संशयः ॥

वेदाध्ययनवर्जितस्य पुनर्वेदाधिकारः

पुनरन्यत्र ब्रूयामि वेदाध्ययनवर्जितः । पित्राद्यशिश्नितो ज्ञानाज्जातकर्मादिसंस्कृतः ॥

सन्ध्यामात्रप्रधानश्च पुनः कालेन केनचित् । संगत्या महतां पुंसां श्रीमतां दर्शनादपि ॥

श्रवणाद्दृश्ययोगेन तत्र तत्राद्यशात्पुनः । वेदतत्कर्मतत्कर्मितदर्थसुमहामनाः ॥

सुशिक्षितस्य कर्मकमन्त्रमात्रक्रियापरः । पूर्वस्वाकृतवेदाध्ययनतममहामनाः ॥

वेदकर्मप्रतिमनाः पराधेनश्च सन्तनम् । स्वराचयुत्साहानुकूलकर्मकृद्ब्रह्मचिन्तनान् ॥

ब्रह्मभक्तः ब्राह्मणैकी (?) सपर्याभक्तिमानति । पुनर्जन्मान्तरं शुद्धं श्रीमतो महत्सतः ॥
योगिनो यज्वनो गेहे प्राग्याल्पेनैव केशलम् । कालेन भूत्वा सुमनाः सर्ववेदान्ततत्त्ववित्
प्राप्नुयाद्ब्रह्मनिर्वाणं वेदमार्गानुसार्ययम् ॥

वेदेतरमुक्तिसाधननिषेधः

वेदोक्तमुक्तिमार्गोपायादन्यः कोऽपि सुन्दरः । अत्यन्तमुलभ. सूक्ष्मकुशाखान्तरचोदितः
उपायोऽस्तीति सुगतनीचहूणादि कथनम् । तथा यद्यस्ति तं सर्वसन्ध्याकर्मादिकं भृशम्
वेदोक्तं निखिलं त्यक्त्वा कर्मजालं मुचेन वै । आश्रयेदेव किं भूयः एतैः सन्ध्यादिकैर्वृथा
यो वक्ति मुक्तिसरणीं वेदोक्तान्यां जडाकृतिः ।

द्विजवंशप्रसूतस्सन् तांपुरामाश्रयन् सदा ॥

तपैव हि स्थिरश्चेत्तु विना सन्ध्यादिकर्मणा । विचक्षणो द्विजेषु स्याद्यदि दुर्बन् पुनर्महत्
सन्ध्यादिकं वेदलब्धं तिष्ठेच्चैत्स तु केवलम् ।

उभयध्रष्ट एव स्यान्न किं जानाति मूढधीः ॥

सन्ध्यादिकर्मभिर्मुक्तिः चत्वारिंशः करैरपि । इत्येव वेदसिद्धान्तो यदि तान्त्रिकदीक्षया
डिगादिवारणेनापि पुनर्निर्वाणं शोक्षया । एतज्जन्मनि मुक्तिः स्यात् त्रिभिरेतैः सुकर्मभिः
तन्निवृत्ततरौ भूत्वा जातकर्मादिकं विना । स्थिरश्चेत्तेन मार्गेण त उपायाः परा इति ॥

निश्चिश्चेत्तु शक्यते सर्वैः तस्मात्तादृशकथनम् ।

न कार्यं (?) कार्यवेदस्य सिद्धान्तश्चे(न्नि)रूप्यते ॥

इतरापेक्षराक्षिप्यात्तदुक्तैरेव कर्मभिः । कैवल्यसिद्धिं ऋटिति एतस्मात्पुनरप्यति ॥

उपायः कोऽपि चेद्भूयः स हि सर्वोत्तमोत्तमः ।

अत्यन्ताश्रयणीयः स्यादिक्रमेतैरिति वै पुनः ॥

एतदाश्रयणेनैव स हि दुर्बल वच्यते । सदाश्रयं विनैतेषां नित्यसंश्रयणात्परम् ॥

आधिभ्यं सुमहत्प्राप्तमेतस्योपरि केवलम् । मोमांसाप्रचयो नूनं निष्प्रयोजनको भूषम्

तस्यां निर्वाणरीक्षायां सर्वेषां कर्मणां परम् ।

निन्दनैमित्तिकानां च बहो स्यान्गो विधीयते ॥

सन्ध्यामग्नौ स्वजामोति स्वाहाराध्नेन मन्त्रतः । सर्वेषां पुनरन्येषां मलत्वेन च पारात
 भावयित्वाखिलान्येव संस्कार्याण्यखिलान्यपि ।
 चत्वारिंशत्संख्यानि शिरसां येषां च सूत्रतः ॥
 यज्ञोपवीतं अन्यादच च(चतुर्दणान्)प्रच तथाश्रमान् ।
 अग्नौ दग्ध्वा होमपूर्वं शैवसंख्यादिकाः पराः ॥
 तच्छास्त्रमार्गात्स्वीकृत्य मनुमेकं च तारकम् ।
 पश्चात्तरारयं लब्ध्वाऽथ सद्गुरोर्मुखात्तस्ततः ॥
 पुनर्वर्गत्रसिध्यथं षष्वहाराय देहिनाम् । स्नानसंख्याक्रियादीनि यणांशममुष्यान्वपि ॥
 दण्डेन संतृप्ताहीष्यामोत्पेतद्दश्यामोदकं परम् । ईरोन रचितं शास्त्रं अष्टाविंशतिसंख्यया
 तथैव वैष्णवं चापि ष्यामोदाय पुत्रा कृतम् । सुगतानां राक्षसानां देवदेवेन विष्णुना ॥
 तदेतदखिलं तस्मान्द्धारत्रं तद्विधिं परम् । ष्यामोदकं परित्यज्य तारकं परित्यज्य वै ॥
 तदुक्तमार्गतो नित्यं सर्वकर्मणि यानि धा । प्रोक्तानि तेषु कुर्वीत कृतकृत्यो भवेत्ततः ॥
 तानि चैतानि कर्माणि प्रोच्यन्ते क्रमतोऽधुना ॥
 गर्भाधानं पुंस्यनं सीमन्तो जातकर्म च । नामान्नप्राशनं चौलं मौञ्जीप्रतचतुष्टयम् ॥
 गोदानिकं तथा स्नानं विवाहः पैतृमैधिकः । एकविंशतियज्ञास्तु नित्या ये वेदचोदिताः
 नित्यकर्माणि
 पूर्वमेव समासेन मया सम्यङ्निरूपिताः । दैनंदिनानि कर्माणि सर्वेषामपि देहिनाम् ॥
 स्नानं सन्ध्या जपो होमः स्वाध्यायो देवतार्चनम् ।
 आतिथ्यं वैश्वदेवं च कर्माण्येतानि मन्त्रतः ॥
 कर्तव्यत्वेन नितरां चोदितानि मनीषिभिः ।
 कर्मांश्च कर्तव्यानि
 उर्वेषां कर्मणामादौ धर्माधर्मविचिन्तनम् । कृत्याकृत्यमयाच्यं यद्वाच्यं शक्त्यनुरूपकम् ॥
 निश्चित्य मनसा पश्चाद्देवानिष्टारं च भावयेत् ।
 कुलदेवान् ग्रामदेवान् देशदेवान् समीपगान् ॥

संभवेऽङ्गितुण्यमन मनस्योऽभ्यवर्तितः ।

दिग्वासान लोकपालोऽपि अर्थात्तुमहेऽवरात् ॥

संप्रगस्यानुभिसम्भन् गो कर्णा च मुखाभिनीम् । गतमस्त्वं पूर्वं पेश्या दर्शनं मर्कटं तथा
अतिनीलं विचित्रानं पश्येदपि च यादव(व)म् । कालीनं मुप्रत्वं शान्तं मुमुक्षुं कौपर्यजितम्
सदा ह्यपमुत्सं(लो)कं पुत्रिणं जीवपुत्रिणम् । दर्शनं च क्रमेणैव(सं)पश्येन्निर्यमनन्त्रिनः ॥
भानुयारे विशंपेग पूर्वं तद्दृश्यस्य चंग ॥

सुवर्णदर्शनम्

सुवर्णदर्शनं कुर्यात् सुवर्णस्य न चेत्युनः । सुवर्णदर्शनं नित्यं उद्ग्यानन्तरं स्मृतम् ॥
स्थिरयारेत्यस्तमयात्पूर्वं सायाहमध्यमे । कृत्राचलोकनं पूर्वदिक्से भास्करस्य च ॥
यारे तदुदयात्पूर्वं दर्शनं तस्य चंद्रधेनु । अपूर्वमंगलावाप्तिः तादृशन्धुनिरीक्षणम् ॥
अमंगलानामप्राप्तिर्भवेद्य सुखमुत्तमम् ॥

मर्कटदर्शनम्

अत्यन्तराजसन्मानमारोग्यमतिशोभनम् । अत्यन्तधनलाभश्च लाभो नष्टधनस्य च ॥
भवेद्देव न संदेहः नित्यं मर्कटदर्शनान् । आयुषस्त्वभिष्टुद्धिः स्यादारोग्यं कायदाढ्यता ॥
प्रसन्नता च मनसः धैर्यं स्वैर्यं शमो दमः । सौमुख्यं सर्वकार्येषु तस्मान्मर्कटमुत्तमम् ॥
गृहीत्वा भाग्यवन्तो ये पोषयन्तश्च तं सदा । तद्दर्शनं प्रकुर्वन्तः प्रातःकालेषु मौनतः ॥
वर्षन्ते सर्वभागीश्च नित्यश्रीका महोन्नताः । नागान्तकप्रहृतः महापीडा प्रजायते ॥
तस्य प्रहानयनतः प्रहपीडा भवेद्भ्रुवम् । तस्मात्तदवशात्तस्य दर्शनं चेच्छुभावहम् ॥

गरुडदर्शनम्

न चेत्तु मार्गणं कृत्वा कुर्यात्तस्यावलोकनम् । कुलायं यत्र कुत्रापि स्थितं दूरसमीपयोः ॥
प्रहातमतिरत्नेन कृत्वा पूर्वोक्तकालके । तदर्थमेव तं पश्येन्न कीलालतटे पुनः ॥
ते ति, तं अवशादागतं नरः । पश्येत्तस्मिन् दिने सायं भुक्तिर्भवति केवलम्

तदशने या नियमं कृत्वा तस्यावलोकने । अत्यन्तमटनं कुर्वन् तमदृष्ट्वैव केवलम् ।
निनदं वा क्रोशन्तस्य शृग्वन् तस्यावलोकने । यच्छ्रेयस्तदवाप्नोति विभ्रं पश्येदथापि वा
गरुत्मतो भानुवारे दर्शनाच्च स्वरो वरः । सचेष्टयोर्द्वयोस्तद्वदत्यन्ताक्रोशतोः मिथः ॥
परिक्रमणतो भूयः प्रादक्षिण्यविधानतः । दर्शनं वासुदेवस्य साक्षाल्लक्ष्मीपतेरपि ॥

अत्यन्तदुर्लभं प्रोक्तं ततः शतगुणं शिवम् ॥

चापादिदर्शनम्

चापस्य दर्शनं श्रीमत्सर्वसंपत्प्रदायकम् । यदा कदा यत्र कुत्र गमनं वामतो यदि ॥

चापस्य तस्य धान्यस्य भरद्वाजाख्यपक्षिणः ।

जीवं जीवस्य क्रौञ्चस्य कण्वराधकलापिनाम् ॥

सर्वसिद्धिकरं प्राहुः भाविकार्यं च हस्तगम् । जातमेवेति विज्ञेयं तत्कालेन तु केवलम् ॥

निन्यो निनादो विज्ञेयः प्रयाणेष्वखिलेष्वपि ।

पक्षि(क्षी)णां गमने काले निनादो निन्य उच्यते ॥

विवाहमैत्रकृत्यादिगमनेषु(पक्षि)भिः कृतः । तत्कार्यमध्यपरमकलिकृन्नाद् ईरितः ॥

उपविश्यैव तिष्ठन्तं तूष्णीकं पादपादिषु । पक्षिणं क्रिययास्वस्य मार्गमध्येषु बुद्धिमान् ॥

तत्कार्यस्यानुकूला(ल्या)य लोष्टपापाणदण्डकैः ॥

स्वकार्यानुकूल पक्षीगमनसंपादनम्

(भी)पयन् वा गतिं तस्य साधयेदनुकूलतः ।

बलाच्छत्रुं च शत्रुनं स्वव्यापारेण सन्ततम् ॥

स्वानुकूलं साधयित तेन श्रेयो महद्भवेत् । द्विजद्वयस्याभिमुखं एकरुद्रस्य वा तथा ॥

प्रयाणेषु प्रसारतं स्यात्तच्छ्रीदृश्यापि दुर्लभम् । दर्शनं पूर्णकुम्भस्य बहूनां वा द्वयोस्तु वा

आभिमुख्यपुरंध्रैकसमानोत्स्य दुर्लभम् । साक्षाद्यनुमुखस्यापि देवदेवस्य वा तथा ॥

भेरीतालमृदंगौषधारस्त्रीणां विशेषतः । आभिमुख्याभिगमनं दर्शनं च प्रशस्यते ॥

मार्गद्वयमूर्तिः

वप्रयागकालेषु कुगतरय च दर्शनम् । आभिमुख्याभिगमनं चतुर्भिर्बाह्वैर्महः ॥
 श्वरानुन्दस्यवि दुर्लभमप्रकोर्तितम् । अगन्तव्यवृद्धापाशाडामादभिगतौ यदि ॥
 लिगुगमनं शानं सर्वकार्यक्रमाथ क्रम । नारायणमहाप्रभिगमनं चंगया पुनः ।
 वप्रयागकालेषु जातं तत्कार्यमित्यपि । विशेषमेव गुण्यत्वं चाभक्त्यं तत्र यत्तयेत् ॥
 याथं भाषमाणेषु तदा यद्यथास्तुनः । अयत्नं भवेत्सं तत्कार्यं वृद्धिरुच्यते ॥
 सद्यः सिद्धिश्च कथिता मुरागामपि तादृशम् ।
 निमित्तं दुर्लभं शम्नं नराणां किं पुनः स्मृतम् ॥
 तत्कार्यं कथाकथेषु चलत्तदेकत्र श्वेतदा । लौकिकं वा वैदिकं वा याक्यं तदुत्तर्यंगमम् ॥
 दानुकृत्यैकरूपसाधकं तच्छ्रुतं यदि । तत्कार्यं च तत्रः पदपातकाद्येनालयेन सिध्यति ॥
 दिग्गुणशुभकार्याणां चिन्तनेऽप्यतिसंरायान् । कर्तव्यत्वाकर्तव्यत्वद्वयेनैवानिसंश्रयान् ॥
 कुरु मास्त्रत्र संदेहः एवं वाक्य उदीरिते । तदा तं संशयं त्यक्त्वा तत्कार्यमतिरीयतः ॥
 कुर्यादेवाविचारेण तत्कार्यं तत्परं ध्रुवम् । वृद्धिं प्राप्नोति मद्गती मम्मिन्नयेन संशयः ॥
 सर्वत्र शुभकार्येषु समुद्युक्तेषु सन्ततम् । कर्तुं तदा यथाज्ञातं निमित्तं शुभसूचकम् ॥
 शुभकार्यकरं स्याद्वि रोगोपद्रवचिन्तने । राजचौरारिचिन्तानु तदा सद्यः समुत्थितम् ॥
 घण्टाराब्दः शंखराब्दः वेगुगोणादिसुस्वरः । तूर्यशब्दो गीतशब्दो तालस्वस्तिरुवैणवाः ॥
 भेरीमृदङ्गपणवडकाडिण्डिमसंभवः । सर्वे शब्दाः किं बहुना शुभत्वेन निरूपिताः ॥
 ते सर्वे स्युः पृथक्त्वेन सद्यः प्राणहराः स्मृताः । रोगादिचिन्तने तर्हि चौपधादिपरिमदे ॥
 क्षुत्मास्यध्वतिर्मास्तु ध्वनिर्दुर्लक्षणादिकः । तच्छामकः प्रकथितः सद्य एव न चापरः ॥
 एवमेवाशुभानां च कार्याणां संततं स्मृतम् ॥

दुष्टनिमित्तानि

प्रयाणादिषु सर्वेषु दुर्निमित्तानि केवलम् । प्रशस्यन्ते विशेषेण न स्युस्तत्र शुभानि वै ॥
 दुष्टनिमित्तानि रोगपीडादिकर्मसु । तानि सन्ति प्रशस्तानि सर्वदा नात्र संशयः ॥
 (रः) प्रयाणेषु गतो भवेत् । स समीचीन इत्युक्तः विपरीतोऽन्यथा स्मृतः

दर्शनं सर्वकार्येषु माज्जालस्यातिगर्हितम् । अथाऽपि केचिन्मार्गस्य मध्ये गच्छन् प्रदृश्यते
यद्ययं काकषद्भूयः समो चीनमृत्रस्त्रिति । प्रोचुर्मर्द्वयो देवास्तादृक् तद्गमनं पुनः ॥
दुर्लभं वासवस्यापि तस्य साक्षाच्छचोपतेः । तिलधातु रुवाय्वाशि शशिकापायिणामपि
यतीनां दर्शनं दुष्टं प्रयाणेषु निरन्तरम् । विधवानां देवतानां तत्पत्नीनां तथैव च ॥
श्लकावह्निकराणां च दर्शनं गमनेतराम् । निन्दितं सर्वरास्त्रेषु तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥
सुमंगलीहस्तगतः सङ्खालो वह्निरागतः । यदि दृष्टो मार्गमध्ये कल्याणशतकारकः ॥
विधवाहस्तगतोऽयं तादृशोऽपि प्रदूष्यते । पतिपुत्रविहीना या विधवा सा प्रकीर्तिता
पतिमात्रविहीना या सपुत्रा चेन्न दूष्यति ।

मुद्यासिनीसमा सापि सा दृष्ट्वा यदि वर्त्मनि ॥

विधवा तादृशी घोरा चाभिमुख्येन चेतकलिः । समागता संभवेद्धि पतिपुत्रैकवर्जिता ॥
सद्य एव भवेन्नूनं रक्तकाकनिरोधतः । महामृत्युर्मनुष्यस्य तस्मात्तत्परमेव वै ॥
गमनाय पदं त्वेकवदं (पदं) वास्मिन्क्षिपेन्न तु । पादप्रसर्पणाद्गोरो रक्तवर्णस्य पापिनः ॥
काकस्य मृत्युरूपस्य रोधे रोगोऽयं जायते ।

निरुद्धः शत्रुणा वाक्यैः मागच्छेति ततः पुनः ॥

न गच्छेद् देवि सततं श्रेयस्कामी तु पद्धतिम् । पयःकुम्भं सुराकुम्भं मधुभाण्डं तथामिषम्
मांसखण्डं दधिघटं घृतकुम्भं विशेषतः । यदि गच्छन्मार्गमध्ये संप्राप्तं देवकुम्भकम् ॥
वाद्यधोपैः परिवृत्तं परिवाराति सुन्दरम् । यदि पश्येत्सद्य एव कृतकार्यो भवेद्भ्रुयम् ॥
परचादनन्तकल्याणमंगलायतनो भवेत् । मयूरपि (च्छ) नृत्यन्तं मार्गमध्ये विलोक्य वै ॥
कार्यमुद्दिश्य गच्छन्वै कृतकृत्यः प्रजायते । आमिषं भक्षयन्तं तं गरुडं सर्पवैरिणम् ॥

नीलकण्ठं सोरगं वा बध्नुं वा सर्पखण्डकम् ।

खादन्तं संहरन्तं वा यदि पश्येत्तु वर्त्मनि ॥

सुनिमित्तानि

तस्य सद्यः सर्वशत्रुविनाशो जायते भ्रुवम् । विप्राशिपः कृता वर्त्ममध्ये देवात्सदीरिताः

तित्रतोद्रिताश्चापि महच्छ्रेयो विधायकाः । पञ्जरस्यैः शुक्रैर्गृहे पालितैरवशोदितैः
वचनैरपि कार्याणि विज्ञेयानि मनीषिभिः ।

समीचीनासमीचीना तदास्य मतिरीरितः(ता) ॥

खेयुरेव कार्याणि नात्र कार्या विचारणा । तस्मिन्मुहूर्ते ब्रह्मारूपे श्वोत्थानसमये य
द्वेयतावाचकहृतं श्रुतं मंगलवाचकम् । अत्यन्तं भावि कार्यस्य ज्ञापकं तद्भवेद्भ्रुवम् ॥
मत्तं तदीयं पुरतो अ(ह्य)वशादपि निर्गतम् । श्राव्यं चेदति भव्यानां ज्ञेयं दुर्गतिवारक
मुल्लभाद्यरुताः राजभवनेषु निरन्तरम् । प्रवेश्याः पालनीयाश्च पक्षिणश्चित्रवर्णकाः
गृध्रकंकवकोल्लकतार्क्ष्यचेटकतुन्नकाः । जडकोटनटप्रोथप्राणिभिन्दुमरत्वरः ॥

वर्जनीयाः पालनार्थं न प्रवेश्याश्च वेश्मसु ॥

गृधादीनां गृहारोहणफलम्

कपोतगृध्रोल्बुकानां गृहसंन्धतः परम् । गृहिणस्तत्कलत्राणां पीडा नु महती भवेत् ।
कूर्मांगमनतो मेहे यजमानो निरन्तरम् । अनित्यमहमारोगैराक्रान्तो दुःखभागभवेत्

तहोपपरिहाराय शौनकोक्तां मुपावनीम् ।

शान्ति बोधायनोक्तां वा कुशदेवाऽविचारयन् ॥

शान्त्यां कृतायां मुमहत्सनाश्रेयो भवेन्न चेत् ।

प्रमयेन्मु महानर्थः तस्मान्नेमित्तिके वशात् ॥

साम्भगतेति चपलं बुद्धिमान् मुममाहितः । यस्य प्रतिपदोक्तं यत्तदेव हि समाचरेत् ।
तद्वत् बहूनां तूर्णां प्रसक्तानुपमङ्गितः । धाह्वयः प्रातरुत्थाय देवानां ध्यानमाचरेत् ॥

तद्देतुमृतमन्त्रांश्च पुराणोक्तान् यदेवपि ॥

अपररात्रैकतन्वम्

इत्याद्यावनिरतश्चेत् तत्र निद्रो भवेदिति । नाम्नाभ्य मन्त्रपठने चाभ्याशयकता परा ।

तस्य तथैव सर्वे इतुः मन्त्रा यज्ञान्तीति च ।

शेषानि मन्त्राश्चैव दानानि विधिधानि च ॥

प्रणानि धर्मा निविल्लाः कृच्छ्राणि विविधान्यपि ।
 धर्तन्ते तेन तस्यास्य तद्वर्णोच्चारणेन वै ॥
 सर्वसिद्धिर्भवेन्नृनं अघशात्प्रतिवर्णके ॥

अपररात्रे वेदाध्ययननियमाः

रात्रेऽपरमिन् यो मोहाच्छयानोऽध्ययनं चरेत् ।
 व्यालो भवेत्यं नूनं यद्यशुद्धः शुनि(चि)र्भवेत् ॥
 अप्रभ्राल्यानाचम्य दुष्टसर्पो भवेत्किल ।
 सताम्रूलाश्चतश्चेत्तु द्वयाभ्यो व्यालो भवेदिति ॥

विरुच्छा यदि दौर्गत्यं प्रणतः प्राप्नुयादिति । अकच्छो महिपत्वं तु सूतकेन शृगालताम्
 अनध्यायेषु दात्रिषु कुट्टुरोगित्वमेव च । प्राप्नोत्येव न सन्देहः परमध्ययनात्पुनः ॥
 निद्रया तत्कलं नय प्राप्नोति पुनरप्यति । उलूकत्वमवाप्नोति नष्टायुः प्रभवत्यपि ॥
 यत्नं गच्छन्त्यदिपुनः पिशाचत्वमवाप्नुयान् । सन्ध्ययोर्मृत्युमाप्नोति शवे निपतने यदि
 क्रोष्टृत्वं समवाप्नोति वाहने संस्थितो यदि । विहालत्वमवाप्नोति द्रुमपादस्थितो यदि
 अरण्ये निर्जले क्रूरे रक्षस्त्वं समवाप्नुयान् । खट्वायां संस्थितश्चेत्तु मत्कुणत्वमियादिति
 रीक्षत्वं तल्पगश्चेत्तु कटस्थश्चेत्तु काकताम् । भवनोपरि चेन्नूनं कपोतत्वं तथा पुनः ॥
 मष्टपोन्नतपृष्ठस्थः तार्क्ष्यत्वं प्रतिपद्यते । श्मशानादिप्रदेशेषु व्याधत्वं च पुलिन्दताम् ॥
 श्राद्धमुग्यदि मृत्पुत्वं प्रेतत्वं प्रेतभोजनान् । पत्नीसंशोगचपलचित्तो यदि तथा पुनः ॥
 समाश्लिष्टः स्वयं तां वा समाश्लिष्याथवापुनः । सूकरत्वं गार्दभत्वं श्वत्वं काकत्वमेव च
 संप्राप्य कौलहानित्वं ज्योतिरिगणतां ततः । शतजन्मसु संप्राप्य चक्रयाकत्यमृच्छति ॥
 तस्मात्तु वेदाऽध्ययनं अत्यन्तनियमान्वितः । कुर्वीतैव विधानेन सुमहद्वाधकं न चेत् ॥
 अकृशाध्ययनश्चेत्तु सर्वकार्येषु सन्ततम् । तत्पुराणोक्तमन्त्रान्वा नान्तरीकेषु केवलम् ॥
 प्रवदेदेव तूष्णीकं न तु मान्त्रिकर्मणि । तत्रादौ शयनाद्वाह्ये संस्थितो भूतले पुमान्
 श्मं मन्त्रं जपेद्भक्त्या जपस्त च कृताकृतः ॥

पुण्यश्लोकाः

नमिषं चः धरहरामि पुष्पं मन्त्रं च तादृशम् । नान्यरीहेषु कालेषु पूर्वं ज्ञानं च विद्वान्

ममा मुखादि(वि)श्विपुरान्तरात् भानुः शशो भूमिपुत्रो युवराज ।
गुहाय शुकः शनिराहुष्टेनयः कुर्वन्तु सर्वं मम सुवभातम् ॥

इमंमन्त्रं समुच्चार्य परमान् सन्तु ममाहितः ।

पुण्यश्लोकान् कीर्तयेत्पु पुण्यश्लोकात्प ते मृताः ॥

नलादय इतिहयाताः सःकीर्तनमश्रममुम् । सम्यग्निस्त्वदिदमामि हिताय जगतामसन्

पुण्यश्लोको नलोराजा पुण्यश्लोको युधिष्ठिरः ।

पुण्यश्लोका च वैदेशी पुण्यश्लोकः पुरुरथाः ॥ ॥

कफोटकरस्य नागरस्य दमयन्त्या नडस्य च । ऋगुरगस्य राजर्षेः कीर्तनं कलिनारामम्

तत्रादौ संप्रवक्ष्यामि काफोटकहरेः परम् । असाधारणतो ज्ञेयं कीर्तनं कलिनारामम् ॥
नडस्य दमयन्त्याश्च विशेरेण निरूप्यते । असाधारणतो ज्ञेयं कीर्तनं पापनारामम् ॥

ऋगुपर्णस्य राजर्षेः असाधारणतः परम् । विज्ञेयं नितिलैत्र्य कीर्तनं पुण्यवर्धनम् ॥

तत्र साधारणे ज्ञेये सर्वेषामपि सन्ततः(म्) । कीर्तनात्कलिनाराजं पापनारात्रमेव च ॥

तत्पुण्यवर्धनत्वं च तेष्वेतेषु च त्रिष्वपि । असाधारणधर्मोऽयं एक एव द्वयं (तु) तन् ॥

शिष्टं साधारणो धर्मः सर्वत्रैवं हि निर्गम्यः । एतेषां स्मरणात्परश्चादुत्थायोषी प्रणम्य वै

इमं मन्त्रं समुच्चार्य गच्छेत्कार्येषु सन्ततम् । तं च मन्त्रं प्रवक्ष्यामि भवतां विरादाय ॥

प्रातरुत्थाय गमनमन्त्रः

समुद्रवसने देवि पर्वतरत्नमण्डिते । अनेकाङ्गं लङ्गे पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥

षड्विरागत्य तत्परश्चान्मन्त्रेगानेन धर्मतः । जलपात्रं च संपृञ्च मृद्धानीमपि भस्त्रिकाम् ।

प्राद्वित्वा दृढां पूर्वं यत्रसंपादितां शुभाम् । नैमृश्यामिपुनिशेषमात्रं गत्वाऽयं तत्र वै ।

पुरीषोत्सर्जनम्

भावयित्वा तृणैर्भूमिं तत्र मूत्रपुरीषयोः । मोचनं वै प्रकुर्वीत रात्रौ चेद्दक्षिणामुखः ॥
उद्दह्मुरसोदितो नित्यं विधिरेवं सदोदितः । मूर्धानमुत्तरीयेण वेष्टयित्वा पुनस्ततः ॥
कृत्वा निवीतं यद्वाह्यसूत्रं कर्णे निधाय च । कुर्यान्मूत्रं पुरीषं च तत्पात्रस्थोदकेन वै ॥

तया मृत्तिकयासम्यक् क्षालयेद्गंधवर्जितम् ।

मृत्तिकामहणं चापि भस्त्रिकायाः सकाशातः ॥

अन्येन कारयित्वाैव तत्सकाशात्स्वयं ततः । संगृह्य शौचं विधिना कुर्यादेवान्वहं परम् ॥

मृत्तिकासंख्या

पञ्चवारं गुदे कुर्यादिकवारं च मेहने । करयोः पादयोः पूर्ववदेवेति विधिः परः ॥

एतस्य द्विगुणं प्रोक्तं वर्णिनः सन्ततं महत् ।

त्रिगुणं तु वनस्थस्य यतीनां तु चतुर्गुणम् ॥

एवं नृपस्य वैश्यस्य शूद्रस्य च विधानतः । तत्क्रमेण प्रकथितः मृत्तिकासंप्रहश्च सः ॥

अष्टम्यां भौमवारे च सर्वेषां शस्यते किल ।

प्रामात्प्राच्यामुदीच्यां वा मृत्तिकासंप्रहं चरेत् ॥

अपराह्णे प्राह्मुखेन स्थित्वा भूमिं समन्त्रतः ।

मृत्तिकाग्रहणमन्त्रः

प्रणम्य प्रार्थयित्वाऽथ उद्द्यूतासीति मन्त्रतः । तावकीं वसुधे मृत्तनां शौचार्यमहमद्य वै ॥

संगृहीष्यामि जननि क्षमस्वारोपमातृके । मन्त्रोणानेन संगृह्य क्षनित्रपिटकायुतः ॥

प्रोषयित्वाथ तामन्ये नैव पुंसा विचक्षणः । गृहमागत्य पश्चात्तु वस्त्रसंशोधनादिना ॥

समीकृत्य समीचीनं मुण्डस्पर्शस्य चेद्यथा ।

मुसंस्कृता सा प्रभवेत्तथा कृत्वा विनिक्षिपेत् ॥

पञ्चकुत्रशुचौदेशे पश्चात्तां च दिनेदिने । तदा तदा मृदान्वयैव संगृह्य च पुनः पुनः ॥
 शौचं कुर्याद्विधानेन न चेच्छौचेन केवलम् । वैकल्यभागभवत्येव पुनः सर्वेषु कर्मसु ॥
 तादृशेन न संदेहस्तन्मूला हि क्रिया पराः । यया कयाचित्कृतया मृदाशौचं वृथा भवेत् ॥
 कृतमप्यकृतप्रायं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ।

गण्डूपविधिः

कुर्यात्तदन्ते गण्डूषं सम्यग्द्वादशासंख्यया । मूत्रमात्रस्य चेद्भूयो दशाष्टौ वा मृदासकृत् ॥
 समुष्कं क्षालयेत्सम्यक् शुद्धेन पयसैव हि । अशुद्धेनातितुच्छेन नदुर्गन्धेन कदाचन ॥
 न क्षालयेत्तथा शौचं गुह्यं पादकरायपि । अशुद्धजलतोयस्तु शौचं मूत्रपुरीषयोः ॥
 कुर्यात्पुनरसौ च स्यात्तदोपस्य निवृत्तये । शुद्धेन पयसा शौचं पुनः कृत्वा विधानतः ॥
 पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य स्नानं कुर्यात्समन्त्रतः । नचेदस्पृश्य पयसः स्पर्शानेनैव केवलम् ॥
 प्राप्तं ह्यशौचमधिकं निवृत्तितस्य तेन हि । समन्त्रेण न चान्येन संगेनेति महर्षयः ॥
 रहस्यमत्र वक्ष्यामि यदुष्कं तन्मया पुरा । द्विमुखयुदकतोऽतीव कृतमाचमनं तु यत् ॥
 तत्पुनात्यवशात्पापं तदा किमपि नास्ति हि ।
 मन्त्रस्नानादिकं कृत्स्नं तत्सृष्ट्वैव क्षणाद्भवेत् ॥

दन्तधावनम्

निवृत्त्य शौचं पश्चात् दन्तधावनमाचरेत् । तत्पुनस्तु घृताहेषु गुरुणा यस्य कस्यचित्
 भ्रात्रादेवां कनिष्ठस्य दारादिप्यखिलेष्वपि । अन्नभ्राद्रेषु नितरां न कुर्यादन्तधावनम्
 तेषु चेतु पुनस्तस्यक् भ्राद्रक्षु मंदात्मनः । अपां द्वादशागण्डूपैर्मुखशुद्धिर्भविष्यति
 तद्दिनदिनमात्रेषु निखितेषु प्रतेष्वपि । नैमित्तिकेषु पुण्येषु कृच्छ्रादिष्वखिलेष्वपि ।
 एणपणैः प्रचूर्वीत चामामेहादृशी विना । तयोरपि च कुर्यात् जम्बूत्क्षरसालकै
 र्मालवर्जैरचित्तदन्तधावनकर्म यत् । विष्टभ्राद्रदिनं मुक्त्वा तन्न(दूः)प्यतिसन्तत
 तत्तत्प्राप्तबिरोधार्णा दन्तधावनकर्मणि । तत्रदिनविशेषेषु प्राराम्यं न तु सन्तत
 तेषु कुर्यात् तदुपन्यदित्यम् । प्रयोजनं न किमपि प्रकृते दन्तधावन

देवर्षिपितृतर्पणविधिवर्णनम्

वर्णनीयं च सौलभ्यात्तत्तथैव निरूपितम् । पुनश्च संप्रवक्ष्यामि संप्रहेणैव तत्पुनः
शतश्राद्धान्यदिवसमात्रेषु क्षीरिणां सदा । प्रशस्तान्येव काष्ठानि दन्तधावनकर्मणि
दन्तधावनतः पश्चात् कुर्यादाचमनद्वयम् । ततः स्नानाय च पुनः कुर्यादाचमनद्वयम्

प्राणायामत्रयं कृत्वा पश्चात्संकल्पमाचरेत् ।

देशं कालं च संकीर्त्य तिथिवारसमन्वितम् ॥

स्नानमन्त्राः

प्रणम्य तीर्थराजं च तस्मै इत्स्वाध्व्यमुत्तमम् । आपोहिष्ठाहिरण्यादिद्रुपदादिकमेव च

हिरण्यशृङ्गाद्यखिलं इन्द्रन्तं पावमानकम् ।

आपो वेति महामन्त्रां सितासितकृगादिकम् ॥

जप्त्वा निखिलमन्त्रान्तान्पावनान्श्रुतिशीर्षणान् ॥

स्नानान्तरकर्तव्यम्

शोक्षयित्वावगाह्याथ निशब्दं चोरवज्जले ।

श्रुपीन् देवान् पितृन् पश्चात्तर्पयित्वा च शास्त्रतः ॥

आचम्य च विधानेन मन्त्रेणैव ततः परम् । अनेन तर्पणं कुर्यात्तमिमं वर्णयाम्यहम्

यन्मया दूषितं तोयं शारीरमलतोऽधिकम् । तस्य पापविशुद्धयर्थं यक्ष्माणं तर्पयाम्यहम्

वस्त्रोदकदानमन्त्रः

अथ वस्त्रं पीडयित्वा भूमौ सिञ्चेच्छिखाजलम् ।

सर्वाङ्गसलिलं चापि भूमी तिष्ठन्मुहूर्तकम् ॥

तत्तज्जलार्थिनी नित्यं स्नायित्वा विधानतः ।

यत्तत्स्वीयांगसंसक्तं तज्जलं वै तदर्थिनाम् ॥

इत्वा निकामं तत्पश्चाच्छुद्धं वस्त्रं तु विभृयान् ।

द्विजं दृष्ट्वातिसंतुष्टाः तत्पश्चात्सलिलार्थिनः ।
तिष्ठन्ति तत्तटे नित्यं तस्मात्तंभ्यो दिने दिने ॥

कालद्वयेऽतिभक्त्यैव स्नात्वाऽनन्तरमेव वै । सर्वाङ्गसलिलं यन्नजलमुक्तविधानतः ॥
यादनेन मन्त्रेण न चेदेनं शपन्ति ते । मदङ्गवस्त्रकेशाद्यसलिलं यत्तदर्थिनाम् ।
यद्य दत्तं मया नूनमक्षय्यमुपतिष्ठतु । नित्यं कालद्वये स्नानं गृहस्थस्य विधीयते ॥
यतेः कालत्रये तस्याद्वर्णिनां तु यथारुचि ॥

स्नानभेदाः

एकवारं द्विवारं वा यथेच्छं तस्य तस्मृतम् । एवं स्नातुमशक्तानां पानीये शीतले परम् ॥
उष्णोदकेन विहितं तत्राशक्तस्य तत्परम् । कण्ठस्नानं कटिस्नानं पादस्नानं तयोश्चणात् ॥
मन्त्रस्नानमतिश्लाघ्यं न चेद्गोरजसापि तत् ।
सर्वेष्वेपु पुनः शक्तिविकलो यदि तत्परम् ॥
ध्यायावगाहनं कुर्यात्तत्तु स्नानोत्तमोत्तमम् । तिष्ठन्मन्त्रजपं कुर्वन्तदाशक्तस्तु केवलम् ॥
तच्छायायां जलं सिञ्चेत्तच्छायास्नानमुच्यते ।
तस्मिन्प्यशक्तश्चेन् कापिलस्नानमाचरेत् ॥

द्विष्यस्नानं विशेषेण स्नानानामुत्तमोत्तमम् । यदा वा लभ्यते तत्तु तदा नैमित्तिकं तु तत् ॥
सर्वपापहरं पुण्यं सर्वेषामपि सन्ततम् । दुर्लभं तद्विशेषेण लभ्यं सातष्षर्षतः ॥
संकल्पाचमने तस्य न स्यातां नैव तर्पणम् । धारानिपातपर्यन्तं स्नानमन्त्रजपो भवेत् ॥
मनः पर्याप्तिपर्यन्तं स्थितिमात्रं तदा परम् । स्नानमाद्रुर्महात्मानः यथारुचि तथाचरेत् ॥

कायानुगुणतः स्नानं विहितं सन्ततं द्विजैः ।

आदौ निखिलधर्माणां निदानं धर्मं केवलम् ॥

एवं तदानुगुणेन कर्मजालं समाचरेत् । शिरसः पादयोर्षाङ्गोरङ्गानां यस्य कस्यचित् ॥
तत्तत्क
कायमात्रोपद्रवस्य यदा संभावना भवेत् ।
स्नानतस्त्विति तस्याभ्यं मुख्यं त्यक्त्वैव केवलम् ॥

गौणस्नानं तदा क्रियांन्मन्त्ररूपादिकं शिवम् ।

आर्तयान्ते सूतकान्ते कर्तुं स्नानं विधानतः ॥

अशक्ये सति तद्भूयः कारयेद्विप्रवर्त्मना । तावता शुद्धिरेव स्यात्सद्यःस्नानं निवार्यते ॥

आरोग्यान्ते पुनः स्नानं क्रियादेव विधानतः ।

सदा शुद्धजलस्नानात्परं शौचं प्रकीर्तितम् ॥

आपस्तु येनकेनापि गौणस्नानेन तद्भवेत् । आपस्तुसर्वदागौणस्नानं मुख्यमिति स्मृतम् ॥

स्मृतिसंभाषनास्नानान्जायते चेत्तदा नरः । सर्वथा तन्न कुर्वीत किंतु भीत्यादिकं चरेत्

नित्यस्नानाशक्यकायः शीतयातादिकाक्षमः ।

यथा कायानुगुण्येन क्रियादियात्तिला क्रियाम् ॥

सर्वाङ्गमाद्र्घस्रोण शोधयेत्तेन केवलम् । अशक्तचेत्तनानफलं लभेतैव न संशयः ॥

शरीरमाद्यं धर्मस्य कारणं केवलं स्मृतम् । ग्रहणे वा पितृश्राद्धदिवसे स्नानवर्जितः ॥

अपि चण्डालसंश्लेषः ऋणरोगैकदुर्घरः । सर्वाशौचैकमलिनः पित्रोरेकादशे दिने ॥

दशमे कर्मकालेषु दिवसे द्वादशेऽपि वा । बहूक्ता तादृशेषु (च) विपस्तु स्नानतो यदि ॥

स्मृतिसंभाषना चेत्तु येनकेन प्रकारतः । साक्षात्स्नानं परित्यज्य शक्तौ विप्रमुखेन वा ॥

पुत्रादिमुत्पत्तोवापि तत्कृत्वा तत्समाचरेत् । शक्यभावे सर्वथापि सलिलसृष्टिमात्रतः ॥

भाषना चेद्वाधकर्य भस्मस्नानादिनैव हि । संसाधयेत्त्रेतकर्म द्वायास्नानादिनापि वा ॥

कर्मणो करणे तस्य तादृक् कालेऽस्य केवलम् ।

स्मृतिर्यशुभयोः पश्चात् वाधकं सुमहद्भवेत् ॥

पेतत्वमुभयोश्चापि भवेत्किल तदा पुनः । येन केन प्रकारेण कृते तस्मिन् सपिण्डने ॥

पद्गौणस्नानतो वापि तत्पितुः किल तद्भवेत् । पितृत्वं देवरूपत्वं तावता कृतकृत्यता ॥

इतस्य पूर्वं भवति तस्मात्कायानुगुण्यतः । स्नाने कृते तावतैव कर्मसाद्गुण्यमश्नुते ॥

आपत्कालेषु सर्वेषां गौणं तत्तादृशं परम् ।

स्नानं मुख्यं भवेन्नूनं मुख्यं स्नानं तु बाधितम् ॥

भावेदेव-नितरां निखिलं चैवमेव हि । मुख्यं भवेदमुख्यं हि चैवं तदपि केवलम् ॥

अगुरुयं गुरुशमेय स्यादिति शास्त्रं महर्षिभिः । उपदिष्टं सर्वलोकहिताय सुमहात्मनि

द्विमुख्युदकस्नानम्

नित्यस्नानात्परं नित्यं द्विमुख्युदकतो भवेत् । यत्कठंघ्नं कर्मजातं तदेतदखिलं परम् ।
 तत्पूर्वमृत्तिकाशौचकार्यादिषु पुनर्यदि । तज्जलं विनियुक्तं चेद् गंगादिषु हठात्परम् ।
 तद्बुद्धिपूर्वतस्त्वधोदयेऽपि च महोदये । सूर्योपरागादिकालविशेषेषु गुरुनपि ॥
 न्यक्कृत्य निष्ठीयनतो गुदप्रक्षालनेन च । यत्पापं जामते क्रूरं तदपाप्नोति केवलम् ।
 शैलद्वयं समुद्रधृत्य शुद्धं हस्तद्वयेन वै । उत्तरीयं प्रथमतः प्रादक्षिण्येन मूर्धनि ॥

वस्त्रधारणमन्त्रः

धृत्वाऽथ प्राङ्मुखस्तिष्ठन् वस्त्रं यद्धारणाय तत् ।

विभृयात्कच्छया युक्तं आवहन्तीति मन्त्रतः ॥

न चेतसोमस्य तनूरित्येतेन यजुषा सदा ।

वाससो धारणे मन्त्रौ चोदितौ अथवा पुनः ॥

तूष्णीकं वा तद्धरेद्वै पादप्रक्षालनं ततः । कृत्वाऽऽचम्य विधानेन प्राणायामादिपूर्वतः ।

परमेश्वरतुष्टयर्थं प्रातस्सन्ध्यामहं शिवाम् । उपासि(ष्ये)ति संकल्प्य मन्त्रप्रोक्षणमाचरेत् ।

सन्ध्याकर्माख्यतद्विध्ययोग्यतार्थं तदुच्यते । आपोहिष्ठेति नवभिः यजुर्भिः अणवेन वै

संयुक्तैरतिशुद्ध स्तैः प्रोक्षणं तादृशं शिवम् । मुखे प्रकथितं सद्भिः सूर्यश्चेति ततःपरम् ।

महामन्त्रा वेदमध्यः चतुर्विंशतिवर्णकः । रक्षन्तामिति लोढन्तः कर्तारस्तत्ररक्षणे ।

सूर्यश्च मन्युस्तत्पश्चात् मन्यूनां पतयस्वथा ।

तत्पापेभ्यः सकाशान्मां एको मन्त्रोऽयमुच्यते ॥

यद्वाग्नेरित्ययं मन्त्रः द्वितीय इति चोदितः । अवलुंपत्वन्त इति द्वात्रिंशद्वर्णको मनुः ॥

यत्पापं कृतवानस्मि रात्र्याराध्यामिति स्मृतम् ।

ब्रह्मा चास्मीति संप्रोक्तं मनश्शब्दायश्च षट् ॥

छान्दसः स च विज्ञेयः सूक्ष्मदृष्ट्या ततः परम् ।

तदन्वयः प्रकर्तव्यः कर्तारान्तरद्वयं हि ॥

परस्मैपदिलोडन्तः क्रियेयं समुदीरिता ।

यत्किञ्चेति तृतीयोऽयं मन्त्रस्वाहान्तकश्च सः ॥

अष्टाविंशतिवर्णोऽयं जुहोमीति क्रियापदम् । अहं कर्तेति मुस्पष्टः मां कर्मेति तथैव हि ॥

स्वाहाशब्देन होमः स्यात् अत्र पानं स्मृतं किल ।

यथा कथंचिद्द्रव्यस्य त्यागो होम इतीरितः ॥

सूर्यः प्रसिद्धः सर्वत्र सत्यशब्दस्तदर्थकः । असावादित्यवाक्येन श्रौतेनैव तथोदितः ॥

तस्यैवामृतयोनित्वं केवलं तद्विशेषणम् । प्रथमः प्रार्थनारूपः द्वितीयोऽपि तथाविधः ॥

तृतीयो होमरूपः स्यात्त्रिभिः संमन्त्रितंजलम् ।

सर्वपापविनाशाय प्राशयेदिति सा धृतिः ॥

भिन्नक्रियात्वान्मन्त्राणां मन्त्रभेद उदाहृतः । यत्र भिन्नक्रिया तत्र सर्वत्र श्रौतकर्मणि ॥

प्रदृश्यते मन्त्रभेदः पूर्वार्थस्यानापेक्षणात् । सापेक्षत्वे तु पूर्वार्थस्य चेदेको भवेत्तु सः ॥

स्योनन्त इति वाक्ये सः तस्मिन्नित्यत्र निश्चितः । एतन्मन्त्रत्रयजलप्रारानं तस्य कर्मणः

अत्यन्तयोग्यतासंपादनाय सन्ततं स्मृतम् । पुनराचमनं कृत्वा (इधिकावद्भवेन वै ॥

पूर्वोक्तैर्नवभिर्भूयास्त्वापोहिष्ठादिभिः शिवैः । हिरण्यवर्णात्रितया शिवेनेति च मन्त्रतः

चतुर्विंशतिसंख्याकैर्मांजनं प्रतिघर्णके । गायत्रीप्रोक्तियोग्यतायं प्रोचुरितित्म तन् ॥

द्रुपदानामगायत्री सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमा । सर्वेन(ण)हंसमुत्सर्गहेतवे सा प्रतिष्ठिता ॥

तयाभिमन्त्रितं तोयं त्यक्तं चेत्तावतात्तिलम् ।

एनोष्टुन्दं सद्य एव त्यक्तं नष्टं गर्तं भवेत् ॥

अर्घ्यदानम्

अथाचम्य विधानेन गायत्र्यैवाभिमन्त्रितम् ।

मन्देहानां विनाशाय त्रिवारं अतियत्नतः ॥

गोशृङ्गमाग्रमुद्भृत्य जलमध्ये जलं श्लिषेत् । तरोपपरिहाराय कुर्याद्गणया प्रदक्षिणम् ॥

असावादित्यो मघोति मघ्न ध्यायेत्समाहितः ।

तद्ब्रह्मध्यानमेव स्यात्संन्येति मघ्नयादिभिः ॥

नित्यं सम्यक् कृमं ध्यानं धारप्रथमतीय च ।

ब्राह्मण्यकारकं तन्म्यान् यत्तःसन्ध्याप्रथं शुभम् ॥

दिने दिने ब्राह्मणेन असावादित्यमन्त्रतः ।

सोऽहंभावनया दिव्यं कृमं ध्यानं महर्षयः (पिभिः) ॥

सन्ध्येति प्रथदन्त्येते श्रुत्युक्ताः परमर्षयः । ब्रह्मध्यानात्परं कमे नान्यत्किमपि विद्यते ॥

तच्च ध्यानं मन्त्रयाक्यार्थतत्त्वज्ञं परं महत् । उक्तमोक्तममित्युक्तं तद्वाक्यार्थं च केवलः ॥

न कार्यकारकः प्रोक्तः किंतु सोऽनुभवात्मकः । गुरुप्रसादैकलभ्यो गुरुरेवेश्वरः परः ॥

देवगुरोर्न भेदो हि गुरुर्देवाद्विशिष्यते । गुरुः सम्यग्बोधयति तमः परिहरेदपि ॥

देवोऽपि गुरुरूपेण समागत्य कृपामयः । तद्बोधकः प्रभवति तेनासौ कृतकृत्यताम् ॥

सम्प्राप्तोत्येव सततं तस्माद्बन्धः सदा गुरुः ।

सन्धान्ते तु प्रतिदिनं गुरुभ्यो नम इत्यपि ॥

सन्ध्यायै चापि सावित्र्यै गायत्र्यै नम इत्यपि ।

देवताभ्यश्च सर्वाभ्यो वेदेभ्यो वा विधानतः ॥

देवेभ्यो वाऽथर्षिभ्यश्च मुनिभ्यो नम इत्यपि । नमस्कारं प्रकुर्वन् वै प्रवदन्वां विशेषतः

प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत कामोऽकार्पिन्मनु जपेत् । तदा मन्त्रुरकार्पीदित्येतद्यत्तन्मनु जपेत् ॥

दिङ्मनस्कारः

नमोनमश्च मन्त्रान्ते वक्तव्यं स्यात्त्रिकालके ।

कर्णौ पादौ तथा स्पृष्ट्वा कृताञ्जलिपुटस्ततः ॥

मन्त्रानशेषान् तत्तत्कुलप्राप्ताचारतश्च तान् । उपदिष्टाश्च संप्राप्तान् जपेदेव विधानतः ॥

अध्यान्ते वा तथा गायत्र्युपस्थानान्तरं तु वा ।

नमः प्राच्यादिमन्त्राश्च ध्वरादीन्विधानतः ॥

होतृप्रवरतो नित्यं नमस्कारादिकर्मसु । सर्वेष्वेवाविशेषेण वदेद्व्ययुर्मार्गतः ॥
प्रवरस्तः(स्) तत्र हि स्यादर्शाद्विष्वेव नान्यतः ॥

प्रायश्चित्तार्घ्यः

अर्घ्यत्रयात्परं कालद्वयस्यास्य व्यतिक्रमे । प्रायश्चित्तक्रियायै स्यादध्यमेकं पुनः स्मृतम् ॥
केचिच्चतुष्टयं चेति प्राहुरार्या मनीषिणः । अर्घ्यक्रियासु संत्यक्ता गायत्री या द्विजोत्तमैः
तस्याः प्रत्युपसंहारहेतवे प्रतिलोमतः । जपेदेव विधानेन तत्प्रकारश्च वर्ण्यते ॥

गायत्रीवर्णसंख्यानिश्चयः

(त्)यादचोप्रनः यो यो धि हिमधी स्ययदे गौंभ । यंणिरेर्वतुवित्सत ॥
प्रतिलोमविधौ यंणि वर्णभेदेन वर्णनम् । अनुलोमप्रकारे तु वर्णोक्त्येनैव चोचरेत् ॥
तस्मिन्नर्थे ध्रुतिः सूत्रं प्रमाणं प्रतिपादितम् । सूत्रं तत्सवितुरिति पञ्चोर्ध्वंश इत्यपि ॥
प्रतीकप्रहणात्सूत्रकारेणात्र ततस्तथा । संहितायामाद्यकाण्डपञ्चमप्रदन्के यथा ।
पाठस्तथेत्येकवर्णस्ययस्य वर्णस्य वाक्यतः । व्यमेकमेव वर्णस्तु संख्यायां तद्द्वयं भवेत्

णयोःस्वीकृत्य भेदं वै संख्या सा कथिता परा ।

चतुर्विंशतिका सर्वैः प्रीणि सूर्ये यथा तथा ॥

गायत्रीमातृवाक्येषु पथि भादिषु केवलम् । तुरीयपादेन तथा तन्मन्त्रोद्धारणं भवेत् ॥
सान्मप्रान्त्यय सम्भविशशाय निरूप्यते ।

चधिमतन्मुखतः प्रोक्तं रोयोगौ सा द्वितीयकम् ॥

योदेति तृतीयं स्यः(त्)जनवत्तु तुरीयकम् । वक्ष्यमसे पञ्चमं शशदेधीचोसेतिपञ्चम
तमं तण्णिगमद्वयं हि यादो तथाष्टमम् । एतेषामपि सर्वेषां मूलमूला ध्रुतिः शिवा ॥
गंक्रमेककार्याय नान्यकार्यावते न हि । मन्त्रोद्धारः प्रभवति मन्त्रोद्दारेण तेन च ॥

तिलोमानुलोभाभ्यां वाक्यानां न्यसनात्पल्लु । सर्वमिद्विः प्रभवति तदेतद्गुरुरवाक्यतः
वेधोयो दि भयेन्तं मन्त्र (स्तु) पदेरातः । विप्रत्वसिद्धिर्भवति तत्परं तदुपासनान् ॥

जपेन च तन्नित्यं विप्रत्वमतिदुर्लभम् । अतितीक्ष्णतरं स्याद्वि प्रतिनित्यं शनैः शनैः

गादराभ्यास्य मन्त्रस्य स्यागमासोन सम्भनान् । तद्विषयव्यवस्थान्य तान्ते द्वानिरी
सा गायत्री वेदमाता महद्गुणरूपगमूत्रिका ॥

ओंकारव्याहृतीनां प्रसंगा

मादौ व्याहृतिगंभूया व्याहृतिगारमूत्रका ।
गायत्रीमूत्रका वेदा वेदा ओंकाराभयाः शिष्याः ॥
यथा धीमो वटस्तद्वगारे सर्वेऽपि तेऽग्निनाः ।
भूर्भुवः स्वराद्यः प्रोक्ताः मंत्रोक्ताः मन्त्रि तेन मः ॥

तारः सर्वाधिकः प्रोक्तः सर्वकारणकारणम् । सर्वेऽद्विद्यामन्त्रदेखलोकेऽद्विषयः ॥
सर्वपन्थाश्च नितरां स एष मन्त्रबोधकः । तदमेदस्यरूपञ्च तन्मुपासनहेतरे ॥

तदुक्तिपूर्वकत्वेन गायत्र्या व्यक्तिकल्प्यते । वेदानुष्ठाने तस्मात्तन्मुने सद्दीयते
तस्मिन् व्याहृतिरिति यदुक्तं तन्निरूप्यते । संभवेऽपि भयता विरादाय क्रमेण
तालवर्णप्रवाहर्गो विन्दुनास्यात्तद्वर्णकः । स्वरोनाद्विशिष्टाभ्यां विशिष्ट्येतस्वरो म

नादेवे तत्समोषणं वेदतारप्रयेण सुः ।

तत्रयेण च ताभ्यामुः स्वरोऽन्त्यो याऽखिलैः पुनः ॥

भूराब्देनात्र मूलोकः ओंकारस्वरूपकः । भुवर्लोकस्तथा होयः सुवर्लोको भुवस्तु
अलिङ्गकौ प्रकथितौ अव्ययाविति केचन । महर्लोकस्सकारान्तः महर्लोकैकवाचकः
जनः सत्ये त्वकारान्ते पुंनपुंसकरूपके । लोकैकवाचके तेऽपि त एते निखिला अपि
लोकैकवाचका होयाः तदुच्चारणपूर्वतः । ओंकारो विद्यते तेन त एते तत्स्वरूपिणः
मूलोकोऽप्यौ भुवश्चाप्यौंकार एव न चापरः । एवं सर्वत्र विज्ञेयस्तदर्थस्तत्त्वदर्शिभिः
एवं सप्त व्याहृतयस्त्रिव्याहृतयश्चोदिताः । एतद्ब्रह्मेण ते सद्य गायत्रीमातृकास्ततः

जातास्तेभ्यश्च वाचयेभ्यो गायत्री सा समुद्भूता ।

अखिलैर्मिलितैरेतैः आपोज्योतिरसाश्च ते ॥

तदीया इति विज्ञेयाः ते ब्रह्मैवेति च स्मृताः ।

व्याहृतीनां तिसृणां च मध्ये सर्वेऽपि ते पुनः ॥

प्राणायामः

दशप्रणवगायत्री तथा कार्याखिलेष्वपि । कृत्येषु नित्यादिषु च प्राणायामो दिने दिने ॥
 तत्कर्म चापि वक्ष्यामि सर्वानुष्ठानकारणम् । दशप्रणवगायत्रीत्रितयेन विधानतः ॥
 कर्तव्योरेचकः पूर्वं तदनन्तरमेव वै । तदैव पूरकः कायः पुनश्च तदनन्तरम् ॥
 कुम्भकश्च प्रकर्तव्यः तद्विधानेन केवलम् । एवमेतत्त्रयं चेत्तु कृतं भवति तत्परम् ॥
 प्राणायामस्त्वेक एव एवं सर्वेषु कर्मसु । प्राणायामत्रयं कार्यमर्धचिन्तनपूर्वकम् ॥
 तावन्मन्त्रेण नितरां बहुजन्मकृतं तु यत् । आविलौघं तत्क्षणेन आगस्त्वेनश्च केवलम् ॥
 अंहोविलयमायाति चित्तशुद्धिर्भवत्यपि । प्राणायामसमो धर्मो प्राणायामसमो जपः ॥
 प्राणायामसमो यज्ञः प्राणायामसमो दमः । प्राणायामसमं तीर्थं प्राणायामसमं तपः ॥
 प्राणायामसमं दानं प्राणायामसमं श्रुतम् । प्राणायामसमो नान्यः पावको जगतीतले ॥
 एकवारकृतः सन्यक् प्राणायामोऽखिलप्रदः । सर्वसिद्धिकरः पुंसां बलिपुष्टिविवर्धनः ॥
 आधिभ्याधिप्रशामको ह्यपमृत्युनिवारकः । ह्यनुष्ठितः प्रतिदिनं कालमृत्युनिवारकः ॥
 दीर्घायुष्यैकजनकः शतायुष्याधिकप्रदः । तस्माद्विचक्षणो नित्यं प्राणायामपरो भवेत् ॥
 स तु वायोर्निरोधैकभवितव्यः सदाकिल । तथा तदर्थानुसन्धानपूर्वकविधेयः (१) ॥

प्राणायामासमर्थस्य तन्मन्त्रमात्रपठनविधिः

तथा कर्तुं मशक्तश्चेत् ब्राह्मणोऽसौ निरन्तरम् ।
 नासां प्रगृह्य तूष्णीकं मन्त्रमात्रमुदीरयेत् ॥
 द्विपष्टिवर्णकं वर्णस्वरमात्रेण वा यदि । कृत्यकृत्यस्तावता वा त्रिवारोच्चारणात्परम् ॥
 तस्मिन् मन्त्रे मन्त्रराज्ञे प्रणवा दश द्वि स्मृताः ।
 चतुर्विंशतिसंख्याकाः गायत्रीयास्तु वर्णकाः ॥
 शुद्धव्याहृतिवर्णाश्च पञ्च तेषां पुनस्तथा । उच्चारणेऽपि पञ्चैव व्याहृतीयास्ततो दश ॥
 मापोऽयो दशकं चाथ महर्द्धयं जनः सत्यं तपश्चेत्यष्टकं स्मृतम् ॥

एतावन्मात्रवर्णानां केवलीच्चारणात्परम् ।

प्राणायामालयकं कर्म कृतमित्येव चोदितम् ॥

।स्य प्रातिलोम्ये तु कदाचिद्धृते यदि । सप्तकोटिमहामन्त्रजापकोऽसौ भवेद्भ्रुवम् ।
 वर्णयन्नाणिवैधेव वर्णयस्यासभेदतः । उच्चारणविशेषेण भवेयुः किल तावता ॥
 कृतस्यास्य कृत्यस्य समुदीरणतः परम् । प्रयोजनं नैव चास्ति तस्मात्तदुपरम्यते ॥
 यत्कर्मपि तत्सर्वं विस्तरं वैदिकस्य तु । कर्ममात्रस्य सततं बाधकं प्रभवेद्भ्रुवम् ॥
 यान्विशेषः सर्वत्र मन्त्रमात्रस्य केवलम् । (सर्वदैव) विशेषेण तदर्थस्यानुचिन्तनम् ॥
 ।हातःकर्मसाद्गुण्यकारकं वीर्यवत्तरम् । श्रेयस्करं विशेषेण चित्तशुद्धिप्रदायकम् ॥
 एतावन्मात्रतत्कर्म यत्तत्सर्वं दिने दिने । नित्यत्वेनैकविहितं सम्यक् चलति तेन चेत् ॥

कवचमुद्रादीनामवैदिकसन्ध्यापरता

न्यासबीजाक्षरादीनामस्त्रादीनां पुनः पुनः । आवृत्तितोध्यानयन्त्रनामतन्त्रादिसंघर्षः ॥
 एकागमात्रे कृतानां अतिकालविलम्बतः । प्रधानं कर्म किमपि भवेन्न समनुष्ठितम् ॥
 मन्त्रस्य कवचादीनामभावे निष्प्रयोजनम् । इत्युक्तःशास्त्रं तत्सर्वं अवैदिकपरं तु तत् ॥
 कथं यदितिचेद्भूयस्तच्चापि समुदीर्यते । शुद्धवैदिकमात्रस्य वेदप्रोक्तस्य कर्मणः ॥
 कर्तव्यरेण विहिते प्रकृते तादृशास्य चेत् । कवचन्यासबीजानां मुद्रापञ्जरवर्णने ॥
 मालामन्त्रमहामन्त्रशक्तिक्रीलागंलार्पणे । एवं सर्वत्र चेद्भूयस्तत्तन्नामसहस्रतः ॥

सन्ध्यामात्रस्य सायं च नालं केवलमेव वै ।

कालो जपस्य चेद्भूयः प्रधानस्य कदा किमु ॥

अनन्तरं पुनरपि पाश्चात्यानां तु कर्मणाम् । अत्युद्वरणमुल्ल्यानां उत्सर्गो(या?)रकोभवेत्
 कालो न लभ्यते तेषां तदेतद्विदितं ततः । तान्त्रिके लौकिके वेदानधिकारिण्यवैदिके ॥

वा सम्यक् भवेद्वा न भवेत्तु वा । ऋषिध्यानादिकं चापि मन्त्रार्थज्ञानशून्यके
 तु वा भूपादिति निश्चिन्त्य केचन । ऋषिरथन्दीवैवतादिपरिज्ञानं महत्स्वतः ॥

प्रशान्तां कृत्वन्तस्ते तावन्मात्रेण केवलम् ॥

अर्थज्ञानवता कृतसन्ध्यावन्दनप्रशंसा

समन्त्रो वीर्यवान् किंस्यात्सुस्पष्टे तु तदर्धके । स्वत एवाखिलं तस्य समीचीनं भवत्यलम्
तत्तदर्धमात्रतो भूयः कर्मसिद्धिश्च जायते । य एतं चीयते यज्वैनं वेदेति सा धृतिः ॥
कर्म कर्तुर्वाट्टशं स्यात्फलं तस्मात्ततोऽधिकम् ।

अर्थज्ञानवतां पुंसां तूष्णीकं स्वत एव हि ॥

फलं भवेदिति पुनः सा प्रोवाच धृतिः समा ।

अर्थज्ञानैकशून्यानां कर्मकृत्वाफलं स्मृतम् ॥

सावन्मन्त्रं देयचुद्धिपूर्वं चेदुत्तमं भवेत् । वस्तुतो लोकरीतिस्तु सन्ध्यादिषु विशेषतः ॥

मन्त्रज्ञानैकविकलाः सर्वदेशेषु मानवाः । मन्त्रमात्रपराः केचिदत्यल्पाश्च विशेषतः ॥

तथा क्रियामात्रपराः कर्माभिनयनाः परे । वस्तुतो यत्रकुत्रापि मन्त्रमात्रोऽपि दुर्लभः ॥

अथापि लोके ब्राह्मण्यं गोपनीयं विशेषतः । न प्रकार्यं षड्निर्णयं घन्दनीयं सुरैरपि ॥

सन्ध्यामूलमिदं ब्राह्मण्यं मन्त्रमूला च सा परा ।

सन्ध्यामन्त्राश्च सर्वत्र सर्वेषामपि सन्ततम् ॥

समा एव परा दिव्याः महद्ब्राह्मण्यमूलकाः । सर्वेषामपि सन्तीति निश्चयेन दृढेन वै

मपालनीयं तत्तस्माद्विवादं तत्र केवलम् । न कुर्यादेव शास्त्रेण कृतोपनयनो यदि ॥

संप्राप्तपूर्णब्राह्मण्य इत्ये (वा वैदिकीधृतिः) ।

ब्राह्मणप्रशंसा

शास्त्रमात्रेण निश्चित्य गौरवेणार्चयेत्तम् । शिक्षायशोपयीतैकमात्रेणापि स्वरूपततः ॥

अथर्वणेन तत्त्वेन वा वा तद्भाषणेन च । ब्राह्मणो जैकमाहात्म्याद्ब्रह्मण्यमतीथ च ॥

तरेभ्यो भृशं तस्मिन्

एवमेकः पाठः

तरेभ्यो (शु) शंद्देवात्प्रचुरेदेव परयतः । विप्रमन्त्र विप्रमात्रः कामतस्तत्तत् महान् ॥

अपातः प्रकर्मभ्यो विशेषेण प्रवक्षिष्ये । सर्वेषामपि यर्गानां अप्ययं ब्राह्मणम् ॥

गुरुस्थितेव विज्ञेयः नायतोगः कदाचन । तन्नुमात्रवधानोऽपि साधनो नान्यथा ॥
 तथैव महाबन्धुयो सर्वदन्तो न मंसावः । मन्त्रशीर्षमनुनन्तः सर्वकर्मिण्यथा ॥
 कर्मभिर्षर्मिणो वापि नाममात्रवधानकः ।
 सोऽयमब्राह्मणः प्रोक्तः पूतामर्दि सोऽयमम् ॥

ब्राह्मणग्रंथो निन्दा

भ्रष्टातिदुष्टमुष्टे प्रायकर्मद्विजातयज्ञाय । संज्ञागो जातकमांदि मन्त्रशक्तिरसंपुः ॥
 नाममात्रोपनयनो मन्त्रोत्पारणमात्रे । तत्तितुत्तरव वैदग्ध्यस्यद्वाराद्विचर्यते ॥
 विप्राभिधानो विप्रागाराणाञ्चनियसासगः ।
 अत्यन्ताब्राह्मणत्वेन प्रसिद्धोऽपि पुनस्तराम् ॥
 तद्ब्राह्मण्यं गोपनीयं तत्कर्म चापि यस्मि यः । तत्रत्यैरक्षिटीस्तस्य मृतिप्राद्वारिण्यम् ॥
 ब्राह्मणैर्मन्त्रकार्येषु पाठनीयः प्रयत्नतः ।
 न त्याज्यो न यद्विष्कार्यो घोषनीयस्तदा तदा ॥
 जातित्वेन स्थितो यस्मान् शि (च्छि) स्वातन्त्रुसमन्वितः ।
 यदा तदा स्नानसन्ध्याभासमात्रप्रधानकः ॥
 सन्ध्यास्नानात्परं भुक्तिर्विना ताभ्यां न भुज्यते ।
 इज्याचारैककृत्यश्चेत्सर्वैतैः कामधारतः ॥
 सद्भिः संरक्षणीयः स्याद् ब्राह्मण्यं तादृशं महत् । यद्ययं भुक्तिकालेषु सर्वसाधारणेन वै ॥
 अन्नप्रदानकार्येषु महेषु प्रयभूरिषु । समागतश्चेदन्नाय तदा स किञ्च शुभविशु ॥
 कोणभागे पुण्यपङ्क्तिदूरतस्तस्य कल्पयेत् ।
 संस्थानं तादृशैरेव यैः कैश्चिद्दूरपङ्क्तिभिः ॥
 द्वाचारैर्दुर्विनीतैश्चर्वणं कारयेदपि । उत्सवेषु विवाहेषु मौञ्ज्यादिषु सत्तां पूरे ॥
 श्रीमतां भगिनां पुंसां शुचीनां ब्रह्मवादिनाम् ।
 अत्यन्नदानकालेषु जातिमात्रोपजीविनाम् ॥

अन्नदानं प्रशंसन्ति नार्हन्त्येवासहिष्णुताम् । दूरीकृतं विरस्कारं ह्यत्कारं दुष्टभाषणम् ॥
नार्हन्तिदुर्जनाश्चापि दुराचारैश्च निन्दिताः । अन्नमात्रप्रदानेन महतां दक्षिणां च या ॥
दीयते तद्दशांशेन द्वादशांशेन वा पुनः । दत्त्वोद्गाह्यादरिद्रा या विधवाश्चविशेषतः ॥

अपुत्रिण्यः सपुत्रिण्यः यथोत्साहेन वाक्यतः ।

संभावयित्वा यत्किञ्चिद्वत्त्वं स्वानुरूपतः ॥

कालदेशानुगुण्येन दक्षिणा भोजनादिना । येनकेनाप्युपायेन द्दोषयित्वैव चोद्धसेन् ॥

नयकं (कं ?) चनतत्सीडाप्रलापरतिपीडनैः ।

अत्यन्तभाग्यवान् तेषु न भग्नाशान् प्रकल्पयेत् ॥

यः कश्चनापि नितरां वैश्वदेवावसानके । मुक्तिकाले विशेषेण प्रवचर्यामु सर्वदा ॥

जातकादिषु पुत्राणां मौञ्ज्यादिषु तथाप्यति ।

विधादे पुत्रिकायाश्च दक्षिणा मुक्ति/कर्मणि ॥

समागतानचन्धून् वा पण्डितानखिलान् खलान् ॥

उत्सवादिष्वनाहूतागतानामनिराकरणम्

अनाहूयैव चापल्यादागतानतिदोष्टवतः । सुप्रसिद्धदुराचारान् दुर्मुखानतितुच्छकान् ॥

दुश्चरित्रान्विशेषेण पद्गूनन्धान् दुराकृतीन् । अमतोऽस्तीयसर्वत्र सदा संपदकानपि ॥

कृपणान् दुर्गतान्नित्यकलहैकपरानपि । न पीडयेन्न चाक्रोशोन्नायमन्येन्न भीषयेन् ॥

न वदेष्वपि दुर्भाषा वैमुत्प्यं प्रापयेन्न तु । भग्नान्नेव प्रकुर्वीत कुर्यात्प्राप्तमनोरथान् ॥

सुमुखानतिपरत्नेन दरिद्रोऽपि यतन्मति । कल्याण्या भाषया सम्यगभिदूष्यैव कर्मसु ॥

तादृशेषु विशिष्टेषु पूजयेद्गातयेदपि । एवं सत्यत्र सुमदान् भाग्यवान्मतिमानति ॥

भीमान् कृती पुण्यकर्मां कृत्याकृत्यविशेषयिन् ।

दयार्द्रं हृदयो योगी कल्याणाभिजनो महान् ॥

धनधान्यमामसीममदद्राज्यमहाधनी ।

अपि सन् किं पुनः स्वस्य संप्राप्ते पुत्रपौत्रयोः ॥

विधादे जन्ममौञ्ज्यादिमहाकर्मसु भूरिषु । श्योनिष्टोमादिदृष्ट्वेषु महाराणादि कर्मसु ॥

यमयज्ञे शुभागारे पुण्ये शूलगवेऽपि वा । अष्टकायां सर्पवह्यां अपूर्वाधानकर्मणि ॥
 प्रथमोपाकृतौ पुत्रपौत्रयोर्वा तथाविधे । अपूर्वपुत्रिकातापेट(कसु)सुमहोद्ध(त्स)वकर्मणि
 कथं समागतान् पूर्वप्रोक्तान् लोकान् महाशयाः ।
 समागतान्महादुःखाद् दारिद्र्येणैव दुर्गतान् ॥
 प्रकुर्याद्विमुखान् शक्तः स्वयमत्यन्तभाग्यवान् ।
 यदिकुर्यादुत्सवेषु दरिद्रानागतान् गृही ॥
 विमुखास्तस्य साश्रु(श्री)स्तु सद्यो नष्टा भवेद् ध्रुवम् ।
 समागता ये सुमुखाः प्राप्तकामा मुदायुताः ॥
 अभ्यागताश्चातिथयः यस्य गेहान्महात्मनः ।
 अहो प्रतिनिवर्तन्ते तस्य श्रीः सातिवर्धते ॥
 प्रतिनित्यं विरोपेण चन्द्रमा इव शुक्रके ।
 तदेव जन्म तस्यास्य भव्यं भाग्यं च तादृशम् ॥
 शाखाचक्रमणेनालं प्रशस्तं प्रकृतं हि तत् ॥

ब्राह्मण्यप्रशंसा

ब्रह्मण्या किं तादृशं हि ब्राह्मण्यं वेदसंमितम् । देवबन्धमतिश्लाघ्यं पावनं पापकं महत् ॥
 संपन्नदानं कल्याणकारकं पापघारकम् । आपद्दृष्ट्वादिशमनं चिन्तितार्थप्रदायकम् ॥
 तरय दशानमाश्रीण नरः पापात्प्रमुच्यते । आधिष्ठयाधिप्रशमनं कालमृत्युहरं परम् ॥
 आश्रेयधीकारकं भव्यमूलकं चिन्तितार्थदम् । सर्वतीर्थैकरूपं तत्सर्वयज्ञफलप्रदम् ॥
 संदास्यजलमात्रेण सर्वपापानि देहिनः । प्रनष्टानि भयन्त्येव हीनयणोऽपि जायते ॥
 महावर्गः सद्य एव यगनुग्राहका द्विजाः । तेऽनुग्रहैककर्तारः नरशाखिनोऽपि वा ॥
 सन्न पञ्च त्रयो वापि यदि स्युः श्रोत्रियाः शिष्याः ।
 वेदाध्ययनहीनारचेच्छाग्याध्यायिन एव वा ॥
 पूर्वोक्तमंशुयाकाः स्युरचेदपात्रोऽयत्र पात्रताम् ।
 इयादेवाविलम्बेन नात्र कार्या विचारणा ॥

यत्र त्रयो वा लब्धाः स्युः श्रोत्रियास्तत्र केवलम् ।

परिपत्त्वं महत्प्राप्तं केवलं भवति ध्रुवम् ॥

ब्रह्मविष्णुमहेशानां इन्द्रादीनां दिवोकसाम् ।

त्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्याकानां सुमहतामपि ॥

सान्निध्यमपि तत्रैव भवेद्देव न संशयः ।

गङ्गादीनां च सर्वासां नदीनां पुण्यपाथसाम् ॥

सप्तानां शतसंख्यानां सर्वपापविरोधिनाम् ।

पद्कोटिकोटितीर्थानां वेदानां चापि कृत्स्नशः ॥

समुद्राणां च सर्वेषां श्रोत्रिया यत्र वा त्रयः ।

सान्निध्यं तत्र भवति परिपत्त्वं च तत्र हि ॥

यत्राश्रोत्रियसाहस्रं दशसाहस्रमेव वा । परिपत्त्वं न तत्रान्ति तदानुग्रहकत्वकम् ॥

न प्राप्नोत्येव नितरां श्रोत्रियत्वं च केवलम् ।

शाराध्ययनतः स्याद्धि तादृग्विप्रो महानति ॥

तद्दर्शको यदि पुनः साक्षादीरघर एव नः ॥

शाराध्ययनहीनानां निन्दा

विना तु शाराध्ययनं ये सभायां महाजडाः । परिपत्त्वं प्रबुर्बन्ति न तत्त्वं पतिपद्यते ॥

अनुग्रहो यत्कृतस्ते न स तत्फलदायकः । नृष्णीको ह्यहृतप्रायः स्वर्ध एव भवेच्च सः ॥

मन्त्रौकपूर्णं तत्कर्म मन्त्रा वेदेकवर्जिनः । तत्तत्क्रियामाधनाय ते मन्त्राः स्युरपेक्षिताः ॥

तस्मात्तथापीनमन्त्रा ये ब्राह्मणाः श्रोत्रिया इति ।

प्रमिदाः सर्वहृत्पेषु प्ररास्ताः स्युरनुग्रहे ॥

शाराध्ययनसंस्कारजन्यसंगृहणभाषया । यथोच्यते तथैव स्यात्तेन ते स्युरनुग्रहे ॥

निरपेक्षकृत्तारः कर्तुं वा कर्तुंमेव च । अन्यथाकर्तुंमपि च शक्ताः स्युः सन्तर्न हि ते ॥

यथा बिभ्रप्रल्लिखिताः मर्त्यदेवमुग्रविपः । गङ्गोवाजिजुङ्गामृगदृक्षवानराः ॥

स्यकार्यकरणाशङ्काः तथा वेदविगर्जिताः । अनुपहृतराः प्रोक्ताः महद्भिन्नं ह्ययादाम् ॥

यदि मौह्वेन ते गूर्णीं श्रोत्रियान्तर्गताः मत्ताः ।
परिपत्त्रयपि तिष्ठन्नागभास्मिन्नि यदग्निं चेत् ॥
जिह्वायां तु तद्दीयायां प्रोतदित्या एत्वं तु तन् ।
शूलं दूताः कालसूत्रे याम्याम्नं माह्वयन्त्यति ॥
तत्कर्म च तथैव स्याद्यथाप्रोक्तं पुरा क्लिप्त ।
तस्मात्तु कर्मसाद्गुण्यहेतवे वैदिकान् शुचीन् ॥
ज्ञात्वा परिपदः कुर्यादन्यथा नारामेति तन् ।
तत्कर्मापि प्रनष्टं स्यात् परिपत्त्रस्य तस्य च ॥

सम्पलक्षणम्

विधायका महान्तःस्युर्वेदशास्त्रार्थवेदिनः । धर्माधर्मैकनिपुणाः कृत्याकृत्यविशेषगः ॥
पुण्यपापातिभीताश्च दयादाक्षिण्यतत्पराः । पौर्यापर्यविशेषज्ञा देशकालानुगुण्यवः ॥
प्रवाचनैकनिपुणाः तथा प्रवचनेऽपि च । त्रय एव हि ते प्रोक्ताः हीश्रीभीपुत्रसंयुताः ॥

निधयः सर्वविद्यानां सुमुखाः सुलभाः परम् ।
एतेभ्योऽप्यधिको ज्ञेयः सौजन्यश्रीनिकेतनः ॥
अत्यन्तदाक्षिण्यपरः कल्पनीयोऽनुवादकः ॥

अनुवादकलक्षणम्-अनुवादककृत्यम्

अनुवादककृत्यं तदत्यन्ताशक्यमुच्यते । आदौ ज्ञेया गृहपतेर्वयः कर्म धृतिर्मतिः ॥
कृतं च क्रियमाणं च चरित्रं चेष्टितं च तत् । बलाबले शक्तिभाग्यसामर्थ्यनियमादयः ॥
अनुवादकसंज्ञेन सम्यगेतेखिला अपि । विज्ञेयाः स्युः पुनरपि तेषां परिपदामपि ॥
मानसं तच्चरित्रं च तद्वाक्यानि पृथक् पृथक् ।
तथाविधायकानां च कार्याकार्यादिकं पुनः ॥
उक्तिप्रत्युक्तियाक्यानि सर्वेषामपि कृत्स्नशः । अनुवादपुरोवादपश्चाद्वाद्वादिकानपि ॥

सर्वपापोत्तारणे ब्राह्मणानामेव वचनप्रामाण्यवर्णनम्

कृत्स्नान् शास्त्रमहामार्गावितथेनैव तान् स्वयम् । अनूद्य वेदमार्गेण त्रिवारं सम्यगेव वै
थोर्ध्वं वाहुर्निष्कपं तस्योद्धरणहेतवे । अन्यूनानतिरिक्तेन प्रकुर्यादिति सा श्रुतिः ॥
त्रादौ शास्त्रवृ(ट्)ष्टानि यजमानस्य केवलम् । सभाभ्यनुज्ञा प्रथमोऽभ्यनुज्ञा स्वकृतिस्ततः
रिपदक्षिणापश्चादशास्त्रानानि तानि वै । मृदादीन्यदि शुद्धयै कहेतूनि प्रधराण्यति ॥
यनानि प्रशस्तानि महर्षिगदितान्यपि । संकल्पश्चापि वरणं त्रयाणां च पृथक् पृथक् ॥
र्वेषामपि भूयश्च तत्तत्कृतवानुरूपतः । अन्तरा ब्राह्मणं कृत्वा नान्दीं पुण्याहपूर्वतः ॥
स्वैव च विधानेन प्राच्याङ्गं च तत्तश्चरेत् । तथैव वैष्णवश्चाद् शालाहोमश्च पूर्वकः ॥
क्षापनाप्रकारश्च वचनं वाचनं तथा । अनुवादकवाक्यैकप्राधान्येनैव केवलम् ॥
धायकानां वाक्यानि पर्यालोचनयैव हि । शास्त्राणामपि सर्वेषां पश्चात्परिपदांमपि
स्परैकवाक्यानि सर्वेषामेकवाक्यतः । निश्चयेन ततः पश्चादेकैकत्वेन तत्परम् ॥
जमानमुखं दृष्ट्वा त्वं वदेति ततः पुनः । वाक्यं परिपदां श्रीमद्वचनं तेन तत्परम् ॥
नुवादकवाक्यं च तत्तच्छक्त्यनुसारतः । कृच्छ्रानुष्ठानतस्तस्य परा सा कृतकृत्यता ॥

जाता तथेति य (न्) प्रोक्तिः शालाहोमस्ततः पुनः ।

उत्तरारुयश्च परमो गोदानं दक्षिणादिना ॥

ीच्यनामकं दिव्यं तच्छ्राद्धं च ततः परम् । भोजनं ब्राह्मणानां च भूरिदानं विशेषतः
दानानि पुण्यानि सर्वपापेभ्य एव च । मुक्त्यैभूयासमित्येव यजमानस्य चिन्तनम् ॥
तदेतत्तरणोपायाः मर्त्यस्य वैदिनः । प्राणिमात्रस्योपदिष्टाः सर्वे विप्रमुखेन वै ॥
पापोत्तारणस्य ब्राह्मणा एव वैदिनः । उपायाः कथिता वेदशास्त्रकल्पादिभिर्हृदम् ॥

विना विप्रमुखं कर्म न किञ्चिदपि विद्यते । कर्ममात्रे ब्राह्मणो वै साक्षी सर्वस्य वैधतः ॥
ब्राह्मण (स्य कृतं) पूर्वं ब्रह्मजा वेधसा तथा । ब्रह्मणा रहितं कर्म तस्मात्कतुं न शक्यते ॥
ब्राह्मणानां तद्धनस्य निश्चिन्तस्य स्वशक्तितः । विभागः शास्त्ररहितः इत्येष श्रुतिसूत्रतः ॥

पादः परिपदं गच्छेत्प्रादो गच्छेद्विधायकान् ।

पादोऽनुवादकं गच्छेत्पादं कृच्छ्रेषु विन्यसेत् ॥

एवं यो ब्रह्ममुखतः प्रायश्चित्तं करोति वै । तस्येवाशु तस्मात् कृतकृत्यो भवेदपि ॥

सर्वेभ्यश्चापि पापेभ्यः सकाशान् ब्राह्मणो महान् । नारयेद्वशान्नुनं वेदत्रिंशत्संख्यम् ॥

ब्राह्मणस्योत्तमत्वे मनुनारदाद्युक्तलोकोदाहरणम्

अत्रोदं मनुना गीतं घञ्जनं धुमिरूपकम् ।

यस्यारयेन सद्गर्हन्ति हव्यानि त्रिदिवीकसः ॥

कव्यानि चैव पितरः किंभूतमधिकं ततः । नारदेनात्र कथितः प्रलोककश्च न तारक
एक एवात्र निपुणः पाप्युद्धरणकर्मणि । उपायेनैव लघना वाक्यमात्रेण ग्राह्यः ॥

पुरा प्रोवाच भगवान् नन्दिश्लोकं पुरोदितम् । शंभुना देवदेवेन गौर्ये स्कन्दाय तत्त्वतः
अस्मिन्नर्थे सर्वदेवपुरतः कारणेन वै । तं घो निरूपयिष्यामि तद्गन्तव्ये ऋगुताधुना
दैवतानि न तीर्थानि क्षेत्रकृच्छ्रतपांसि च । तुलितानि ब्राह्मणेन भवेदुर्वेदिना सता

यथाकथंचित्पूज्यः स्यात्सर्वकर्मसु सन्ततम् ।

अब्राह्मणो ब्राह्मणोऽपि त्वपात्रं पात्रमेव वै ॥

नामधारकमात्रो या तथैव ब्राह्मणब्रुवः ॥

श्रोत्रियाश्रोत्रियादितारतम्यम्

श्रोत्रियो वेदतत्त्वज्ञो वेदपारग इत्यपि । ब्राह्मणानां तारतम्ये कथितं ब्रह्मवित्तमैः
ब्रह्मवीर्यसमुत्पन्नो मंत्रसंस्कारवर्जितः । जातिमात्रोपजीवी च ह्यसावब्राह्मणः स्मृतः

विवाहितायां ब्राह्मण्यां ब्राह्मणाज्जनितो यदि ।

मन्त्राभासक्रियामात्रो ब्राह्मणः स्यात् क्रियाक्षमः ॥

सज्जन्मतः क्रियालोपादपात्रमिति कथ्यते । सज्जन्मतसत्क्रियया पात्रमित्युच्यते बुधैः

सज्जन्मतोऽसत्क्रियया नित्यकर्मादिशून्यतः ।

जातिमात्रोपजीवी यः स प्रोक्तो ब्राह्मणब्रुवः ॥

सज्जन्मनासंस्कृतः सर्वैः नित्यकर्मादिकृत्ववयम् ।

शाखामात्राभ्याथी च श्रोत्रियः कथितोऽखिलैः ॥

दितत्त्वज्ञः सर्वसंस्कारसंस्कृतः । ब्रह्मविद्ब्राह्मणो योगी वेदपारग उच्यते ॥

शूद्रान्नप्रतिग्रहीतृप्रायश्चित्तवर्णनम्

प्रोक्तेषु सर्वेष्वेतेषु श्रोत्रियो वेदतत्त्ववित् । उक्तमात्युत्तमौ होयौ पावकौ पङ्क्तिपायः
परदारपरान्नाभ्यां प्रतिग्रहविशेषतः । दुष्क्रियाभिर्ब्राह्मणत्वं ह्येनमेव प्रपद्यते ॥

श्लो १ ।

परान्नेन मुखं दग्धं हस्तौ दग्धौ प्रतिग्रहात् ।

(श्लो २ -

परस्त्रीचिन्तया चित्तं ब्राह्मणस्य निरन्तरम् ॥

एतद्दुष्टस्य चेद्देवं भविष्यति हि केवलम् । महात्मनो वैपरीत्यं ब्राह्मणस्य विजानत
वेदप्रवचनादास्यं कार्त्तार्य्यं प्रतिपद्यते । नित्यकर्मवशी हस्तौ मानसं ब्रह्मचिन्तना
सर्ववेदधरो विप्रो यदि शूद्रान्नतत्परः ॥

शूद्रान्नप्रतिग्रहीतृनिन्दा

सद्यः पातित्यमाप्नोति तदन्नं तत्परित्यजेत् ।

आहिताग्निः सदापात्रं सदापात्रं तु वेदवित् ॥

पात्राणामुत्तमं पात्रं शूद्रान्नं यस्य नोदरे । आमं शूद्रस्य पकान्नं पक्वमुच्छिष्टमेव त
शूद्रावामं कदाचिद्वा न गृहीयात् ततस्तराम् । विशिष्य तत्पितृब्राह्मे तेन दत्तं सुचेत्स
तदुद्देशेन मृडात्मा प्रतिगृह्य दुराशया । मलिनीकरणात्पापान्मालिन्यं प्रतिपद्य
विप्रत्वस्य स्वनिष्ठस्य स्वीयजातिच्युतो भवेत् ॥

तत्प्रायश्चित्तम्

तदोपपरिहाराय ब्रह्मकूर्चविधानतः । तपःकृच्छ्रं पुरा कृत्या पक्षयावकभोजनः ॥

चतुर्विंशतिसाहस्रगायत्रीजपतस्ततः । द्वादशाब्राह्मणानां च भोजनेन ततः पुनः ॥

गां दद्यादिति सर्वाणि गर्जन्ति जगतीतले ।

विधिधान्यपि शास्त्राणि सौ(स)कृदेव कृतस्य वै ॥

एवमाद्वादशादुक्तं तदूर्ध्वं परितो भूधम् । शूद्रान्नजीवी न भवेत्प्राणैः कण्ठगतैरे
शूद्रान्नतश्चसंपर्कान्मासमाशोण बाह्वषम् । शूद्रीकृत्यावशात्पञ्चाशण्डालत्वं करिष्यत

एकस्य शूद्रमात्रस्य पौरोहित्यं द्विजाधमः ॥

रजकादिभ्यः प्रतिग्रहफलम्

एकस्य शूद्रमात्रस्य पौरोहित्यं द्विजाधमः । संवाद्य पक्षमात्रेण रजकत्वं प्रपद्यते ॥
 रजकरस्य तथा तत्त्वं संप्राप्यैव दिनत्रयम् । दारा(स)त्वं समवाप्नोति तस्य तन्मासतो वरि
 संप्राप्तश्चेद्द्विजो मूढः सूनत्वं प्रतिपद्यते । तस्य मासेन तत्कृत्यात्पौरोहित्या(ख्यकर्मणो)
 तिलघातकजातित्वं लभते ब्राह्मणाधमः । तिलघातकपौरोहित्येन मासे न हाद्विजः ॥

सुराकृत्यमवाप्नोति मासतानूनमत्र वः ॥

रजकदाशतिलघातुकादिभ्यः प्रतिग्रहप्रायश्चित्तम्

प्रयत्नि चैषां सौलभ्यान्निकृतिं शास्त्रचोदिताम् ।

चापाप्रयानं कृत्यादौ तत्सर्वं स्नान ततः ॥

कृत्वा यथायत्तत्रैव पुनः स मादितः (१) । लब्ध्या विप्रमुखात्परचाहत्वागोत्रयमेव च ॥
 यथाराकि ब्राह्मणानां भोजनं च सपर्यया । कृत्वा तद्वहसामुक्तः पुनर्ब्राह्मण्यमखुते ॥

मिच्छन्ती च किरातपुलिन्दादिपौरोहित्याश्रयणप्रायश्चित्तम्

भिल्लानां च किरातानां पुलिन्दानां प्रहारिणाम् ।

यपनानां च हूणानां पर्पराणां दुरात्मनाम् ॥

पौरोहित्याभयाभ्यां च गृहचर्यादिबोधनात् ।

नक्षत्रतियथारागामुत्पया तत्पापशान्तये ॥

एतन्मन्त्राणां करणे न च केवलम् ।

इत्ययमामाद्य न्यूनतां जातिदैन्यताम् ॥

ते मद्दृश्यो क्षान्तिभ्यो न्यङ्गनैष्येतिनिन्दिते ।

सर्वेषाममृतित्वं च संप्राप्यैव च तत्पुनः ॥

चापि निवृत्तः । तुच्छजातिभेदेषु नात्र कार्या विचारणा ॥

विषयानि दुष्टदशयातिरायनीम् ।

दिनां परिपन्पूर्वमेव वे ॥

सन्ततं यावकाहारो मार्गमध्येतितापतः ।

धनुष्कोटौ विधानेन स्नास्यान्मासत्रयं शुचिः ॥

लघ्वयेऽपि नितरामधमर्पणमन्त्रकैः । जले निमग्नो नियतो द्रुपदामपि पावनीम् ॥

प्रणवगायत्री प्राणायामविधानतः । वायोनिरोधनं कुर्वन् स्वकृत्यं चापि संस्मरन् ॥

लं नयेद्यथाशास्त्रं पुनः संस्कारकर्मणा । गोपञ्चकप्रदानेन शक्त्या ब्राह्मणभोजनात् ॥

शुद्धो भवेदन्यथाऽसौ पूर्वां गतिमवाप्नुयात् ॥

स्वर्णकाररथकारादिपौरोहित्यनिषेधः

स्वर्णकारस्य तुच्छस्य रथकारस्यास्य पापिनः ।

सूतस्थायस्फुरस्यापि पौरोहित्याच्छ्रुताधिकम् ॥

॥ कीर्त्यस्याधमूर्तेः पौरोहित्यं तु दुष्करम् । तन्मन्दिरप्रवेशेन तत्प्रतिग्रहकाम्यया ॥

कीर्तिर्यशोलक्ष्मीः श्रीः शोभा सौम्यता परा ।

भगो दाक्ष्यः सहस्रैव बलमोजो धृतिर्दमः ॥

तत्क्षणाद्विलयं यान्ति वैरूप्यमपि जायते ।

रात्रौ सत्स्मरणान्नूनं अभ्यलक्ष्म्यामहेऽस्य सः ॥

॥ प्रविष्टौ सुतरां तस्मात्तत्कीर्तनं दिवा । कर्तव्यं हि प्रयत्नेन तत्कृत्यमपि केवलम् ॥

॥ अर्चं च नोचार्यं स्मरणीयं यतो ननु । तादृशस्यातिपापस्य पौरोहित्यं द्विजाधमः ॥

करोति यो वा मौढ्येन तस्यैते नरकास्थिताः ।

ये लोके कालसूत्रादिनामका यमलोकके ॥

नालं ते निखिलेनैव संप्रहेण वदामि यः ।

बहूक्त्या (क्त्या) किं महाभागा प्राह्यो वाच्योऽपि नैव सः ॥

किंतु नित्यं स पापी तु प्रेक्षणीयोऽपि नैव तु ।

यदि दृष्टः स मूढात्मा कदाचिद्वरादपि ॥

सद्यः सूर्यबिलोकस्यात् पुण्डरीकाक्षमेव च ।

स्मृत्या च द्रुपदां दुर्गां शचीं लक्ष्मीनुमां तथा ॥

प्रेतान्नभोक्तुनिन्दावर्णनम्

न द्रष्टव्या न संभाष्याः कल्याणेषु विरोधतः । दर्शनं प्रवरं तेषां यन्धूनामागमेषु च ।
 मौञ्जीविवाहसीमन्तपुण्यशूलगवादिषु । नितरां न प्रवेष्टव्यः दुरूढानां पुरोहितः ।
 मृतकारौचकालेषु तन्तुवायपुरोहितः । न संभाष्यो विरोधेण प्रेक्षणीयोऽपि नैव तु ।
 वस्त्रस्वीकारकालेषु शुभकार्याय केवलम् । अत्यन्तावश्यकोऽयं स्यात् तन्तुवायपुरोहितः ॥
 ते तीर्थजीविनो नित्यं तिष्ठन्तस्तत्र भूरिशः । सर्वजातीयसंघातधनप्रदणलोलुपाः ॥

वर्ज्यावर्ज्यैकराहित्यमानसा दुष्टचेतसः ॥

शूद्रार्थमानीतपवित्रपाणिब्राह्मणस्यहव्यकव्यादिनिषेधः

शूद्रार्थानीतसहर्षपवित्रधृतमुष्टयः । अत्यन्तनिन्दिताः पापाः न योग्या हव्यकव्ययोः
 बाह्माश्रेणापि नाचर्यां स्युर्नयत्या करसंपुटात् ।
 वेदशास्त्रस्तास्तेऽपि न पहत्यर्हाः कदाचन ॥
 पुण्यश्रेत्रकृतावासाः तादृहनिन्दितकर्मणाम् ।
 करणाद्दूषिता एव भवेयुर्मादृणा अपि ॥
 पुण्यश्रेत्रकृतावासान् स्वकर्मनिरतानपि । तन्तुद्रुद्रतर्षीर्यप्रतिमहमहाविलम् ॥
 श्रुतित्वं विप्रतरसश्च कारयत्यतिसत्वरम् । प्रतिमश्रुता विप्रा पुण्यतीर्थतटेष्वति ॥
 ययमेवात्र कृतानानां दानानां प्राहका इति ।
 वदन्तः सततं क्रौर्यप्रोत्तिपूर्वेष्वपि च विद्याः (यथासि च) ॥
 त एव कीर्तिता (नित्यं ?) पापिनो ब्रह्मराक्षसाः ॥

प्रेतान्नभोक्तुनिन्दा

एतत्समाः प्रेतमुक्तिररा अपि न संशयः । त्रिभुक्तिपञ्चोद्धाराय नग्नप्रणयानाय च ॥
 नयभादे कुटुम्बरय भादे भुक्त्वाप्युत्तरतथा । एकाहनामकभादे सप्तपत्तनारानय च ॥
 तयारिषपायसरयापि ब्राह्मण्यं नष्टमेव हि । पुनश्चद्वयं नाय तन्नष्टं नष्टमेव हि ॥
 दुरधर्मनष्टब्राह्मणः कुर्यातोऽयं निष्कृष्टधी । न संशयस्यो विवाहादिनुमन्त्रणमु सन्ततम् ॥

न प्रवेश्यो न पूज्यश्च न संस्पृश्यश्च सर्वथा ।

तद्भक्षितान्नपुलकसंख्याजन्म स्थयं पुनः ॥

भारण्डा भवेन्नूनं तस्मादेनं निरन्तरम् । चित्यग्निदग्धोलकातुल्यं न पश्येच्छुभकर्मसु ॥

पशयं देहसंस्पृष्टः कदाचिदवशादपि । स्पृष्टस्थालं जलेनैव संप्रधाल्य करेण वै ।

स्वकर्णं दक्षिणं दृष्ट्वा नासिकान्तं च तारतः ।

त्रिवारं व्याहृतिश्चापि जपित्वैवं पुनस्ततः ॥

इदं विष्णुं जपेद्यापि नासौ नोचेद्भवेद(दि)ति । दौर्भाग्यप्रथमं पात्रं शरणं निखिलागताम्

त एते ये (?) प्रोक्ताः निखिलेनास्तोत्रं वै ।

न योग्यास्सर्वकार्याणामित्येवेति मुनिश्चयात् ॥

न हव्येषु न कव्येषु शान्तिपौष्टिककर्मसु । लौकिकापविशेषेषु पुण्यवैदिककर्मसु ॥

स्वबुध्या नाह्वयेन्नित्यं नापि संभावयेदपि । यद्यागताः स्थयं ते तु पुरस्कार्या न चैव हि ॥

न गौरवं प्रकुर्वीत ताटस्थं तत्र चाश्रयेत् । तत्कृतं चोपकारं वा नाङ्गीकुर्याद्विशेषतः ॥

कथञ्चन विशेषेण परिपत्सु न योजयेत् । विधायकेषु वा नूनं मृत्वैश्वर्ये विचक्षणः ॥

परित्याज्याश्च ते ये स्युः सन्ततं प्रामयाजकाः ।

तत्प्राधान्यपराः पापाः पृथ्यन्तरविहीनतः ॥

समष्टिजनकल्पितः । क्रूरवृत्तिविशेषोऽयं ये वा तज्जीविनो द्विजाः ॥

प्रशस्ता यापि ते सर्वे तानेतान् सर्वकर्मसु ॥

परित्याज्याप्राक्षणलक्षणम्

परित्यजेद्विशेषेण वेदिनोडा(दा)म्भिकानपि ।

काकवृत्तीन् व्याघ्रवृत्तीन् शकवृत्तीन् दुराशयान् ॥

मुतरां वर्जयित्वैव समीचीनान् मुचेतसः ।

येनकेनापि सन्तुष्टान् सादृश्वतीन् पुण्यपापयोः ॥

कृतवित्तान् विचारेषु सदापारपरानपि ।

न यज्ञान् घृष्टिसंनान् सदा दाक्षिण्यमुन्दरान् ॥

वैश्वदेवसमये समागतार्थमनिराकरणवर्णनम्

सौजन्यनिलयान्शान्तान्स्थाप्यपक्षविचर्जितान् ।

परद्रव्यपरक्षेत्रपरदारपराङ्मुखान् ॥

गृहीयात्सर्वकृत्येषु ब्राह्मणान् ब्रह्मधादिनः ॥

वैश्वदेवकालागतानामनिराकरणम्

यादृशो यः कश्चिदपि वैश्वदेवावसानके ।

क्षुत्तृष्णाभ्यां समायुक्त आगतश्चेत्तदा गृही ॥

शाकौ सत्यामन्नदानमात्रेण सुनरामयम् । संतर्ज्यश्च विशेषेण प्रपालयः तिम्रयाक्यतः ॥

तिरस्कार्यो न धाष्यश्च तस्मिन् काले विशेषतः ।

सर्वेऽपि पात्रतां यान्ति भक्तदानाय मोहिनः ॥

विप्रवेपेण सज्जतं तन्तुमात्र प्रधानकः । संप्राप्तपूर्वनाश्रण्य इत्येव सज्जतं मतिम् ॥

कुर्वन् सुमद्दानोति सौभाग्यं ब्राह्मणोत्तमः । अप्रप्रदानकालेषु परेषां विद्विषां द्विषाम् ॥

तेषां चापि समानां तामर्चां कुर्वान्न चान्यथा । शाकसूपप्रदानादिविषये पक्षपाततः ॥

एकपक्षतयुपविष्टानां न्यूनाधिक्यं न कारयेत् ॥

सद्ब्राह्मणानां भिन्नपङ्क्त्युपवेशननिषेधः

करणात्तस्य नितरां पात्रकं सुमद्दत्तेत् ।

सदाचारपरान् शान्तान् श्रोत्रियान् ब्राह्मणान् सतः ॥

घ्रातत्रिपूर्वकान् साधून् तादृशोऽपि स्वयं सदा ।

भुक्तिकाले भिन्न पङ्क्तौ बुद्ध्या नैवोपवेशयेत् ॥

तादृशान् यदि मोहेन ब्राह्मणान् पङ्क्तिपावनान् ।

परित्यज्यान्पतो भुक्तिमात्रेणासौ पतत्यधः ॥

अशा(१)स्त्रीयत्रनमद्धानियमाभासहेतुना । सद्यो विप्रतिरस्कारकिल्बिषयात्पत्तिनोऽभयम् ॥

सत्कर्मविकटस्त्यक्तः विद्यारौचे पराङ्मुखः ।

दुराचारो (?) तान् तादृशान् ब्रह्मणोत्तमान् ॥

दुराचारकुवर्त्मभ्यां भिन्नपङ्क्त्युपवेशानाम् ।
 सद्यो भ्रष्टश्च म(प)तितः ब्राह्मण्यारिक्खिवो भवेत् ॥
 मन्त्रार्थो ब्राह्मणमुखाद्विज्ञेयो नान्यवर्त्मना ।
 मन्त्राश्च वेदाः सर्वेऽपि धिमोच्चारणपूर्वकान् ॥
 अनूच्चारणतश्चापि स्वस्याधीनाः स्युरेव वै ।
 तादृशान् ब्राह्मणान् नूनं त्यजन् भुक्तौ तु पङ्क्तिषु ॥

कथं तरेदयं मूढो गुरुन् गुरुसमानपि । वेदमन्त्रैः क्रियाः सर्वाः वेदमन्त्रस्तपःक्रियाः
 सर्वक्रिया वेदमन्त्रैस्तस्माद्देवपरो द्विजः । वेदस्य वेदिनश्चापि न भेद इति गोमिलः ।
 वेदमेव जपेन्नित्यं यथाकालमतन्द्रितः । जपान्तरेण किं तस्य नित्यं वेदजपः परः ।

गायत्र्या वेदमातुस्तु जपमात्रेण केवलम् ।
 ब्राह्मण्यं सुस्थिरं सम्प्रगायत्री तादृशी शिवा ॥
 गायन्तं प्रायते यस्मात् गायत्रीत्युच्यते बुधैः ।
 न गायत्र्याः परो मन्त्रः सा सर्वश्रुतिमभ्यगा ।
 यजपेनाखिलजपः सिद्धो भवति सन्ततम् ॥

यजपेन विना सर्वः साक्षादीशसमोऽपि वै । द्विजमात्रो निपतति तत्तुल्योऽन्यो मनुर्नैः ।

तस्मिन्नस्त्राणि सर्वाणि धन्म (धान्या) नि निखिलान्यपि ।
 तदर्थचिन्तनं नृणां निदिध्यासनमेव हि ॥
 नान्यन्निदिध्यासनं स्यात्तत्पट्टीक्रियतेऽथ वः ।
 यो नो धियो धोधयति कुर्विदं कुर्विदं त्विति ॥
 तस्मिन्नेतस्मिन् समये उदयारतमयादिना ।
 सार्तीयोरुपदस्यार्थस्तत्र स्यात्तु धियः पदम् ॥

द्वितीयावचनं भूरि तद्बहुस्यान्न श्वेतत् । न पष्टि बहू तत्प्रोक्तं यचनं चेति सूरिभिः ।
 प्रचोदयाद् बोधयति तस्य देवस्य तादृशः । सवितुर्भद्ररेण्यं वै यरणीयं विशेषतः ।
 निन्दोपास्यमिति श्लोकं भर्गो धीमहि कः परः ।
 अर्धश्चेदिति मंत्रोक्ते सवितुरश्चापि तादृशः ॥

नित्योपास्यं तद्गर्गस्तु तेजोध्यायी तु इत्यसौ । अर्थप्रकथितः सर्वैर्महद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥
 कथं नपुंसकं भर्ग इत्युक्ते तु प्रवच्मि तत् । यशो भर्गः सदश्चेति साहचर्येण तत्तथा ॥
 भर्गइत्याह सा साध्वी तेज एवेति चोदनात् । सर्वलिङ्गैः सर्ववाक्यैः सर्वशब्दैरयं विमुः ॥
 प्रोच्यते खलु तेनात्र गायत्रीति हि फण्यते । तेन स्त्रीलिङ्गसंप्रोक्तिर्ब्राह्मणो नैव दूषणम् ॥

देवतं देवतादेवः इति लिङ्गैर्यतः स्मृतः ।

गायत्र्याख्यं तु तत्तेजोध्यायाम् (ध्यायेम) इति वै मनोः ॥

तस्यार्थ इति कृत्स्नार्थो निश्चितः सर्ववेदिभिः । एतन्महामन्त्रमात्रोपदेशेनैव वाड्यः ॥
 सर्वाचार्यः सर्वगुरुः कृतार्थश्चापि जायते । तज्जपो विप्रमात्रस्य त्रिसन्ध्यासु दिने दिने ॥
 दशकान्यूनतत्कार्यः तन्न्यूनै स जपो ध्रुवम् । ब्राह्मणत्वस्थापनार्थं जागरूपो भवेन्नतु ॥
 सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशाक्षराम् । सन्ध्यां नोपासते ये तु कथं ते ब्राह्मणाः स्मृताः ॥
 ये सहस्रं जपन्त्येनां गायत्री ब्राह्मणोत्तमाः । त तेषां श्राद्धभोक्तृत्वद्वैतं तत्स्यात्कदाचन
 यथोपदिष्टा गायत्री त्यक्तुं विप्रैर्न शक्यते । कदाचित्सर्वथा तद्बहुपरिष्टास्तदुद्धवाः ॥
 वेदाद्या निखिलाविद्यात्तदुक्तश्च क्रिया अपि ॥

वेदत्यागनिन्दा

त्यक्तुं तदुद्ध्वयितुं ब्राह्मणेन न शक्यते । वेदस्वीकरणे त्यागे प्रतिसंवत्सरेऽपि च ॥
 शीमपूर्वं गुरुमुखादुपदेशात्परं श्रुतेः । उपसर्जनतस्तस्या ये वाद्गत्वेन (मात्रेण) शब्दिताः ॥
 उपामप्युपदिष्टवान् संलब्धो हि सर्वथा । यत एते चोपदिष्टाः गुरुणा बद्धितन्निधौ ॥
 दहोमात्परं प्रत्ययने तैप्यां तथा पुनः । श्रावण्यापि चोत्सर्गोपाकृतयोः प्रतिवत्सरे ॥
 यागरश्च महर्षिण नित्यत्वेनैव प्रतिपादिते । उपदेशः स येषां तेऽनुल्लङ्घ्या महत्तराः ॥
 दुष्कान्यपि कर्माणि कर्तव्यान्वेव सन्ततम् । उपदिष्टमहामन्त्रत्यागे तु सुमहान् परः ॥
 त्यवायो हृदतरो द्विजमात्रस्य पेशलः । अत्यन्तपीडाकरणे परं (१) दिने दिने ॥
 रणाध्ययनं कार्यं अपूर्वाध्ययनं न तु । तदानीं कर्मकालत्वाद्ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥
 अपूर्वाध्ययनस्यात्र नित्यं कालो न लभ्यते ।
 तस्माद्देदादिसंत्यागस्तदा कार्यो महात्मभिः ॥

संवासात्तपि तेरा वै वेदमोक्षे न यमंता । धृष्ट्यान्नाभ्यस्यमानं न मांश्च जिह्वां
 स्नात्वाऽऽत्मानं धर्मतामिः श्विनानुत्कर्मभिः ।
 यन्निर्मिनिगिभैः गिर्यैः प्रकृती, कर्मण्यैः ॥
 समन्वितानु संकल्प्य प्रतिपत्त्य विधत्तः ॥

उत्सर्जनविधिः

पापकं शेषमात्रेण कर्षयित्वा प्रपूजितान् ।
 स्थापितान् पूजितान् पूर्वमोरान्त्यो दिशि तत्रमान् ॥
 जुहुयात्पशुपोन्ते काण्डधीन काण्डदेवताः ।
 सदसस्तिकान् सर्वान् वेदान् वेदादिनेय हि ॥

भ्रूवेदादौ च गायत्रीं श्रुत्वाभ्येन तत्परम् । हाययित्वा यजुर्वेदे छन्दोबद्धैः स्यात्तैः
 पापयथद्धैर्घर्णमात्रप्रधानैः पादरूपकैः । होमं कृत्याथ सामारण्यं तत्परं तं चतुर्वक्त्रम् ॥
 हाययेदेय विधिना यजुर्वेदे तु तत्र यै । घर्णप्रयात्मकं मन्त्रद्वयमादौ ततः पुनः ॥
 चतुर्वर्गात्मकं षण्णद्वयं वै तदनन्तरम् । देवो य इति मन्त्रः स्यादित्येवं सति केवलम् ॥
 मन्त्रमात्रेण होमो हि प्रकृते कर्मणेत्यथ । होमः कथं भवेद्यत्र विषये सति वेति वै ॥
 तस्यैवं हि समाधानं छन्दोबद्धं तु तादृशम् । एकमेव भवेद्वाक्यं द्वात्रिंशद्भगं कल्पितम् ॥
 अत्र वाक्ये धेष्ट इतिस्थाने शर इति स्म वै । घर्णभेदेन सा संख्या पूरणीयेति छन्द
 मार्गतो शेष इत्येव छन्दोविद्धिरुदाहृतः । प्रधानञ्जु(जु)हु(हो)त्यथ गुरुः वेदारम्भमञ्जु
 'वत्सर्जनांगभूतं वै करिष्येत्यखिलानपि । कुरास्थितः कुराशयः तादृशान्वाचयेच्च तान्
 स्ववेदादिक्रमेणैव सर्वान् वेदान् प्रवाचयेत् । कल्पान् व्याकरणं चापि वेदलक्षणजाड
 'ज्योतिस्सूर्जं वेदलक्ष्मं छन्दःशास्त्रं ततः पुनः । मीमांसाद्वितयं चापि चेतिद्वासमर्थं तत्र
 सत्यं तपश्चेति ततस्तपोवाक्यं च वाचयेत् ।
 एवं सर्वान् वाचयित्वा स्ववाक्योक्तिप्रपूर्वतः ॥

उत्सर्गा वै वेदाश्चेति परिधानीयथाकथतः । प्रवाचनान्त्परं सम्यग उत्सर्गं तं समाचरेत्

उपाकर्माप्येवमेव श्रावण्यां तत्समाचरेत् ।

वेदादयः स्वीकृताश्चेदियान् वेदोऽखिलः समः ॥

स्वीकारोत्सर्गयोरेवं वेदानां प्रतिघत्सरम् । उपदेशमुखेनैव कर्तव्यत्वं श्रुतीरितम् ॥

तस्मात्तपते निखिला वेदविद्यादयः सतः ।

ब्राह्मणस्थानुल्लङ्घ्याः स्युस्तैरुक्तानि तु यानि वा ॥

कर्माणि कर्तव्यत्वेनैव विहितानि समासतः ।

तान्येवेति न चान्येन यदि तानि पराश्च याः ॥

विद्या अनुपदिष्टा हि तास्तस्मान्निखिलाः पराः ।

अत्यन्तावश्यकत्वेन न संप्राह्याः कदाचन । यद्येतदविरोधेन स्युरचैतानि हि वैदिकैः ॥

व्यतिरिक्तविद्या

स्वीकर्तुं शक्यते नो चेत् तानि सर्वाणि ताश्च वै ।

स्वीकर्तुं नैव शक्यन्ते एतद्भिन्नास्ततः पराः ॥

शिल्पविद्यादिवत्प्रोक्तास्तदुक्ता अपि तत्क्रियाः ।

अविरोधे परिग्राह्या विरोधे सति ताः पुनः ॥

अत्यन्तदूरतस्याज्याः मानवं तत्र केवलम् ।

यद् वै किञ्चेतिवाक्येन भेषजत्वेन चोदितम् ॥

प्राह्यं तेन संप्राह्यं मनुनैव प्रकीर्तितम् । यद्यप्यनुपदिष्टं तत्तथा गौतमनिर्मितम् ॥

उपकारकृतं सर्वं कश्यपादिप्रकल्पितम् । तदाज्ञया विरचितं शास्त्रं पाराशराल्पकम् ॥

इत्यासेन रचितं शंखेन लिखितेन च । रचितं धर्मसिद्ध्यर्थं कृतं कात्यायनेन च ॥

देतदखिलं शास्त्रं वेदसूत्राविरोधतः । सर्वसाधारणेनैव यदेतत्प्रतिपादितम् ॥

देतस्तत्कलं प्राह्यं तद्भिन्नं यत्परित्यजेत् । सर्वस्यामपदिष्टत्वात्त्यन्तावश्यकं स तु ॥

विहृद् धर्मशास्त्रमाश्रं सर्वर्षिसम्मतम् । अत्यन्तानुपदिष्टत्वेऽप्येतत्कैश्चिन्महर्षिभिः ॥

सूत्राविहृद्दत्वाद्दर्शनीयं च तेन वै । संप्राह्यत्वेन तद्धर्मकार्याणां नित्यकर्मणाम् ॥

बोधकत्वेन सुतरां तत्प्रयोगकमोक्तिः । विधायकत्वेन केपाचित्सम्मतं तन्निरूपणम् ॥
तारव्याहृतिगायत्री साक्षात्प्रस्तारवर्त्मना । यथा प्रस्तार विस्तार विभूतिर्वेदमात्रके ॥
तथा शेषचतुर्वेदादिव्यप्रस्तारजन्यतः । ऋजीपतसमुत्पत्तिस्तदङ्गानां तयोरपि ॥

मीमांसासूत्रयोः सत्यतपोवाक्येतिहासयोः ।

नान्येषामिति निष्कर्षस्तस्मादेषां च सूरभिः ॥

पुराणानां स्मृतीनां च वैषम्यभियदित्यलम् । वेदप्रस्तारतच्छिष्टऋजीपजगतेस्तराम् ॥
अभावेन पुराणादिग्रन्थानां तादृशां तथा । स्मृतिनामपि तन्मध्यकुलप्रक्षेपणादितः ॥
अप्रामाण्येऽत्र संज्ञाने तत्कृत्यै महतामपि । आपानार्पविभागैकतत्प्रमाणस्य कस्यचित् ॥
विशेषदर्शनादेरेषु जनकस्य दृढस्य वै । राहित्येनैव नितरां तत्साम्यं तन्महत्त्वकम् ॥
वक्तुं न घटतेऽतीव तेन चैतेषु केवलम् । विद्यादार्थेष्व्यागतेषु वादिनां भिन्नभिन्नतः ॥
परिहारकृते तेषां एतद्ग्रन्थगतं वचः । तत्तत्कल्पितशङ्काक्रान्तत्वेनैव क्षमं न तु ॥

विश्वासाहस्य तेषां चेद्वेदादीनां तु सर्वथा ।

तस्याः कल्पितशांकायाश्चरणव्यूह वाक्यतः ॥

प्रस्तारलक्षणाद्यैश्च राहित्येनैव सन्ततम् । प्रामाण्यं स्वत एतेषां औत्पत्तिक इतीरितम् ॥
पदस्य घर्णमात्रस्य वा वाक्यस्य स्वरस्य वा । व्यत्यासो यत्र कुत्रापि भेदः प्रक्षेप एव वा ॥
घटते नैव सुतरां वेदमात्रे शिवात्मके । तत्राल्यन्तं जागरूका स्तत्तद्विशदकर्मणि ॥
प्रस्तायचरणव्यूहलक्षणान्यत्रिलान्यपि ।

किञ्च वेदाश्च सूत्राणि कल्पाः शाखाः समन्ततः ॥

अध्यासनाध्ययनतः पदक्रममुपेन वै । अतिस्पष्टाः सुप्रसिद्धाः प्राजापत्यादिसंज्ञया ॥

काण्डत्वेनेयंतीति चात्र छन्दांसि संख्यया ।

मन्त्रा इयं क्रमाणि याश्चाश्चापि पुरोरुचः ॥

पुरोन्याक्याः मामिधेन्यः प्रैषाः न्युंवाः प्रपाठकाः ॥

अनुषाढारथ काण्डाश्च सूक्तान्यध्यायसंख्यया ॥

पदानीयन्ति वर्णानि प्रंशयनामादिनामतः । अत्यन्तमिति छुम्नाभ्यां सर्वादावदिदृष्टि

शक्यार्था एव तेनैते वेदांश्चदांसिकल्पकाः ।

शक्यार्था एव नितरां प्रमाणत्वेन चोचिताः (चेरिताः) ॥

ये शक्यास्ते परं प्रोक्ता अपामाण्ये प्रतिष्ठिताः । यद्यप्यत्र पुनर्वेदवाक्यमेकं तु वर्तते ॥

वेदा वा इति वाक्यान्तर्गतानन्तस्य मानसम् ।

इदमेव प्रकथितं साम्नः शाखास्तथाविधः ॥

प्रोक्ताः सहस्रसंख्याकाः यजुःशाखाः स्वतन्त्रकाः ।

एकं शतं संख्यया ताः ऋगादीनां विधायकाः ।

आयुर्वेदधनुर्वेदगान्धर्वादिधुरंधराः । तस्मात्तत्रत्यानन्तस्य पदस्य न तु तादृशे ॥

अध्यापनाद्यशक्यार्थं मन्थबाहुल्यकारणात् ।

ऋक्सामादिकशाखानां बहूनामपि केवलम् ॥

तदनुमाहकत्वेन शिक्षकत्वेन राजवत् । शतानामपि शाखानां सैकानां तन्नियोजने ॥

विनियोगः सर्वदृष्टः पृथक्त्वेन परस्परम् । मन्त्रतन्त्रक्रियाभेदरातकेऽप्यत्र केवलम् ॥

औद्गात्रद्वयोस्तद्गतत्तद्भेदेन कर्मसु । शस्त्रसोमस्तोमपृष्टगीतिसंभिन्नभिन्नतः ॥

विधिदृष्टा मार्गभेदाः सहस्रादिप्रभेदतः । नैतावता ते विज्ञेयाः अशक्यार्था इति ध्रुवम् ॥

शाखाबाहुल्यतश्चापि क्रियाबाहुल्यतस्तथा । मन्त्रबाहुल्यतस्तन्त्रप्रयोगक्रमविस्तरैः ॥

मन्त्रोच्चारणभेदैश्च तदाचारादिकीर्तनैः । अनन्तास्त इतिप्रोक्तास्तच्छाखास्तु षष्मि वः ॥

तैस्तैस्तु शास्त्रिभिः सम्यगध्येतुं तत्क्रियास्तथा ।

ज्ञातुं कर्तुं सम्यगेव शक्यन्ते किल सूक्ष्मतः ॥

अनायासेन निखिलैरास्ति कैर्वैदिकोत्तमैः ।

बहूक्त्वा किं पुनर्वचिर्बैशाद्या याति सौख्यतः ॥

यवैश्च तण्डुलैराज्यपयस्तोम दधि (..१) । यवाग्वादिदराद्रव्यैरग्निहोत्रं तु वादशम् ॥

एकं दशविधं प्रोक्तं मन्त्रतन्त्रक्रियादिभिः । एतदत्यन्तगहनमशक्यं किमु पश्यत ॥

कर्तव्यनिश्चिनधिया एतदत्यन्तमुन्दरम् । सुलभं सुखदं श्रीमत्यक्तकाठिन्यरञ्जितम् ॥

स्वमाचमनं त्वेकं मन्त्रतन्त्रविभेदतः । तैस्तैः शतगुणं प्रोक्तं किमशक्यं तथाविधम् ॥

ज्योतिषोमाद्यस्त्वेवं बहुरूपाः श्रुतीरिताः । नाशक्या एव सुतरां सुलभा देशकालतः ॥
एकोऽप्ययं ऋतुः श्रीमान् साध्या वसन्ततस्तथा । मासतश्च चतुर्विंशद्दिनतो द्वादशार्दितः ॥

एतादृशुक्त्या सोऽयं किमसाध्यः शक्य एव वा ।

अनन्तमार्गभेदैस्तैरनन्तत्वात्प्रपश्यत ॥

अपरे श्रेय एवेति किं वा चैतच्च ईदृशः ।

अभ्यासात्सुलभः सूक्ष्मः अनभ्यासे तु केवलम् ॥

हालाह्लाधिक्रवेति भयव्यामोहकार्यति । बहुता किं स्नानमेकमादौ शतविधं स्मृतम् ॥

मन्त्रतन्त्रक्रियाभेदैः तैर्मैरुक्तं महात्मभिः । तद्साध्यमतरचेति तद्गतिर्गह्ना परा ॥

इति स्वप्नुं तु तद्गुक्तं सर्वमेवं शानोत्तरम् । अनन्तत्वेन च प्रोक्तं प्रस्ताराह्नौकिकादपि ॥

कृत्यादिद्वन्द्वसां पृतसंलपामु महतीति वै । स्वप्नश्चेनेव सर्वत्र ज्ञाता यद्यपि तावता ॥

मान्सेषं हि महाभीतिर्नष्टोत्तिष्ठप्रमाणतः । अतिसौलभ्यतो ज्ञातुं पृतानो तादृशामपि

तन्त्रं स्वप्नं लघयोः (लघस्य) संख्याने च सतः परम् ।

अभ्ययोगप्रत्यपि यथा मौलभ्यभागयम् ॥

तद्भूवेदस्य सूत्रानि तान्यत्रानि विनीच हि । ज्ञानेन षडुल्लायासं कतत्ररूपं तथाविधम् ।

मात्रादहं वर्णवर्णमन्त्रानामानन्त्यगाः । ज्ञातुं सुप्तेन शक्यन्ते तस्माद्भेदेषु तेऽपि ।

यत्र बुध मन्थराशौ शङ्खप्रामाण्यसंशयाः । न भवेयुर्हि महती ज्ञानिनां तत्त्ववर्त्मनः ।

दिवेन्दुरात्रं तत्र वेदप्रकार उच्यते । विशेषदर्शने तस्मिन् अप्रामाण्यैककारकौ ।

महोदशौ तत्र चरति सर्वसंशयधारकः । सप्रक्रियाप्रकारोऽयं तत्र संख्यानमुच्यते ।

अथसोऽनुत्पन्नं प्रतिपत्तं त्वच्छ्रुत् त्वच्छ्रुत् । तस्माद्भेदेषु सर्वेषु विद्याभेदेषु कृतान्तराः ॥

वर्तमानेषु विद्यासोऽनुत्पन्नं त्वच्छ्रुत् । नैव स्मृतिषु सर्वेषु पुराणोत्पत्तिषु च ॥

स्वप्नोत्पत्तिर्नैव त्वच्छ्रुत् त्वच्छ्रुत् । नानि सर्वेषु प्रामाण्यैककारकैश्चिन्तारोपणैः ॥

अथ-सर्वसंशयधरं तस्माद्भुत् त्वच्छ्रुत् ।

सर्वसंशयधरं त्वच्छ्रुत् त्वच्छ्रुत् च सर्वेषु ॥

वास्तविकेषु त्वच्छ्रुत् त्वच्छ्रुत् त्वच्छ्रुत् ॥

सूत्रादीनां विधायकत्वम्

विधायकाः स्युर्नितरा न स्वातन्त्र्येण सर्वथा ।
 विधायकत्वं स्वातन्त्र्यात् तेषामेवोचितं परम् ॥
 विद्यानामुपदिष्टानां सूत्रादीनां कथं पुनः ।
 इत्युक्ते तु प्रवक्ष्यामि सूत्राणि किल पटस्वपि ॥
 वेदपाठानुसारेण प्रवृत्तानि किलान्यथा ।
 न स्वातन्त्र्येण तस्मात्तु छन्दोवन्निलिलान्यपि ।

भवन्ति सूत्राण्येवेति जगदुर्द्धवादिनः । तत्रादावौद्धवं पाठमनुसृत्य महान् पुरा ॥

चक्रे बौधायनं सूत्रं सोऽयं श्रीमान् विचक्षणः ।

तत्पाठस्तु यदा तारो व्याहृत्यादिक्रमेण वै ॥

स्वमेव रूपं विस्तारं स्वस्मिन् लीनं स्थितं महत् ।

विध्यर्थवादमन्त्रौषत्राद्वाद्याः कृतिः स्वयम् । शक्त्यात्म्य विस्तारयामास जातस्तु यः क्रमः
 स उद्भवाख्यः कथितो वेदप्रस्तारवर्त्मना । स उ वे(?)यानचान्येन तत्प्रस्तारश्च छन्दसाम् ॥

अलौकिकानामेव स्यात्सोऽप्यलौकिक एव हि ।

भवितव्यो हि विदुषां छन्दोविचितिगामिनाम् ॥

गणाश्च वैदिका एव भवेयुस्तत्र केचलाः ।

न लौकिकाः क्वचिद्भूयो लौकिकाः स्युश्च वर्त्मनाम् ॥

छन्नविच्छिन्नसच्छन्नप्रच्छन्नेषु न चान्यतः । पश्चादापस्तम्बसूत्रं ब्रह्मपाठानुसार्यभूत् ॥

स पाठो ब्राह्मणः सर्वकर्ता साक्षात्स्वयंभुवा । सच्चिदानन्दरूपेण नित्येनानुपमेन वै ॥

स्वाकारं प्रणवाविर्भावाकारं येन केनचित् । अविश्वोयं तत्प्रस्तारमुख्येनैव समञ्जसम् ॥

विरादीकृत्य लोकेरामुखानां विधिज्ञालकम् । बोधयित्वाखिलं पश्चादर्थवादीषमेव तम् ॥

राशितो दर्शयित्वाथ मन्त्रजालं ततोऽखिलम् । प्रदर्शयित्वा संपेन तत्संपीकृत्य सर्वराः ॥

ब्राह्मणं तदनु ब्राह्मणेनैव निरखिलं शिवम् । बोधयामास जगतां दिवायाखिलमहता ॥

यः सोऽयं ब्रह्मपाठाख्यस्त्वं ज्ञात्वासी महान् पुग ।
सूत्रं तदनुसारेण सर्वशास्वार्थरक्षितम् ।

आपस्तम्बसूत्रम्

आपस्तम्बश्रकारासौ स्वनाम्ना वेदरूपकम् । सर्ववेदार्थिकन्पूनाधिकशून्यं अगद्गुरुः ॥
तदापस्तम्बसूत्रं स्यादखिलं ब्रह्म विद्धि तम् ।
तं पाठं भगवान् व्यासः साक्षान्नारायणारमकः ॥
हिताय सर्वलोकानां शाखाभेदान् प्रकलय च ।
काण्डप्रदान् स्पष्टयित्वा ब्रह्मयजुस्सामनामतः ॥
अथर्वणादिनासम्यक् पृथक्त्वेन च तान् क्रमात् ।
कल्पयित्वातिसौन्दर्यसौलभ्याभ्यां समन्वितम् ॥
बोधयामास तान् सर्वान् ऋषीणां भाषितात्मनाम् ।
सोऽयं पाठो व्याससंज्ञ पाठं तमनुसृत्य वै ॥

सत्यापाढसूत्रम्

सत्यापाढमुनिश्चक्रे सूत्रं तत्किल तादृशम् ।
सत्यापाढाख्यकं सम्यक् तार्तीयिकं तदुच्यते ॥
पुरा कदाचित्कोऽप्यस्मिन् दण्डकाख्यो महासुर ।
दुःखाय किल देवानां वेदान् सर्वान् स्वयं महान् ॥
संगृह्य सर्वलोकानां विनाशाय तु कोणपात् ।
सिन्धौ तिरोहितस्त्वासीत् चिरं दत्तबरोऽसुरः ॥

तदा देवगुरुः श्रीमान् सर्वदेवहिताय वै । तेषां प्रार्थनयातीव तुष्टः सर्वेश्वरो वि-
मत्तरूपेण तं हत्वा तान् वेदान् तद्रो स्थितान् ।
समादाय जगत्यस्मिन् देवकार्यचिकीर्षया ॥

क्षमुखेनैव विशादीकृतवान् किल । भरद्वाजस्तदा श्रीमान् शुनासीरमुखेन

भारद्वाजसूत्रनानावेदशाखानां वर्णनम्

तान् वेदांस्तपसा लब्ध्वा शनकैः शनकैरिति । कालेन महता पश्चात्तदर्धानखिलान् परान्
हात्वा स्वनाम्ना चकमे सूत्रं परमपायनम् । विशदार्थं लोकहितं तदेतत्सूत्रमुत्तमम्

भारद्वाजसूत्रम्

भारद्वाजमिति प्रोक्तं सर्वसारं सनातनम् । तत्कालेन महता केनचित्कारणेन वै ।

वैशांपायनशिष्योऽसौ कात्यायनमुनिः किलः ।

परं गुरोर्विवादेन स्वाधीता निखिलाः पराः ॥

समुत्ससर्ज ताः शाखाः तदससत्त्वरोज्जिताः । संकीर्णस्त्वथयन्नूनं त्यक्तरूपाः प्रकीर्णकाः
अत्यन्तयत्नसाध्याश्च व्यत्यस्तस्वरवर्णकाः । अस्पष्टा एकरूपाश्च तदा श्रीमान् महामनाः

सरस्वाननामको योगी वेदतत्त्वविशेषवित् ।

वेदान् शाखान् पाठकांश्च कल्पयित्वा विभागशः ॥

बुध्या संगृह्य संगृह्य स्थापयित्वा पृथक् पृथक् ।

एतानवयवान् सर्वान् वेदीयान् क्षिन्नभिन्नतः ॥

एकरूपस्थितान् यत्नाद् (१) वेक्ष्या यवीति वै ।

अयमेकोऽयमेको वै चेतिरीति शनैः शनैः ॥

चकार किल मेधावी सरस्वान् तत्र केवलम् ॥

अत्यन्तैक्येन करिमश्चिःप्रदेशेऽत्यन्तदुर्बटे । दुर्बिहोये दुर्बिगाह्ये वर्णराशिः स्वरादिना ॥

संक्षिप्ते छन्दतो शिल्प्ये किं करोमीति चेतसा ।

तित्तिरिः शकुनिर्भूत्वा क्षणमात्रेण तादृशम् ॥

राशिं सर्वं यथावत्तं चकमे किल सर्ववित् । समीकरणशक्तिस्ता पक्षिणस्तस्य केवला ॥

औत्पत्तिकी परा होया तेन रूपेण वै ततः । तत्कालं साधयामास तद्रूपेण स सर्ववित् ॥

तदा सारस्वतः पाठः परः कोऽपि बभूव हि । तं पाठं तादृशं दिव्यं राहुमुक्तेन्दुवत्तराम् ॥

अत्यन्तनिर्मलं शुद्धं पावकं स्वत एव वै

समुद्गीक्ष्यानुरत्यैवं अग्निवैरयो (वेरो) महानृपिः ॥

औगेष्यसूत्रम्

औगेष्यनामकं सूत्रं चकार विदिनामवान् । तदेतद्वरं सूत्रं सर्वं तारं ममुत्तमम् ॥
 सर्वेषां समनं सर्वेषु देशेषु भूयम् । वैपानमास पशु मुनि. येदे वाजमनेषुके ।
 यजुःप्रभेदे कस्मिंश्चित् विराः कसाराके । यदशीतिमदाशाशा राजमाने च सन्तनम् ॥

सर्वाधिके सर्वयन्तो मुनये यजुषि पापने ।

अपि कान्कान्महानघान् स्वमापालोच्य केचनम् ॥

समादाय समादाय पाठं वासिष्ठनामकम् । अनुगृह्य विनानेन कल्पे कल्पे शनैः शनैः ॥

सूत्रं तत्कल्पयामास शिरं वैपानमाक्यकम् ।

सर्वाण्येतानि सूत्राणि याजुषाण्ये च केचनम् ॥

सदाध्वर्यवकृत्याय जागरूकाणि सन्तनम् । वेदिनामपि सर्वेषां सप्तशु साधारणानि
 बहूषाः केचिदस्मिन् वै महार्ये त्वध्वरीयुके ।

आध्वर्यवाय तत्सूत्रं प्रथमत्वादिति स्वयम् ॥

बौधायनं प्रशंसन्ति संगृह्णन्ति तथा परे । सर्वे विवेदिनश्चेत् ऋग्वेदिषु तथा पु-
 बह्वः सुमहात्मानः सर्ववेदविदा वराः । आध्वर्यवाय नितरा आपस्तम्बीयमेकक-
 सूत्रं तत्प्रवरं मुख्यं सर्वसूत्रोत्तमोत्तमम् । यजुस्सूत्रं तदेव स्यान्मुह्यतोऽन्यत्तु गौग-
 एतत्तुल्यप्रसिद्धे रण्यभावेनैव तत्परम् । तत्तन्मात्रोपयुक्तं हि न सर्वेषां च वेदिना-
 उपयुक्तं भूल्लेऽत्र सूत्रं तस्मात्तदेव वै । सर्वसंशयहं सर्वप्रयोगविशदं पुनः ॥

सर्वैरंगीकृतं सर्वलोकश्रुतिमनोहरम् । कल्पकार्यं च तदेवैकमार्यं भगवता कृता
 सर्वेषां यजने मुख्यत्वेनैव स्वीकृतं महत् । नैतत्समन्ततोऽन्यत्तु सूत्रं पतितपावका-
 न विद्यते सर्वथैव हौत्रार्थं तु यथा तथा । आश्वलायनसूत्रं वै सर्वस्मादुत्तरोत्तर-
 हौत्रकार्येऽपि भगवान् स्वतन्त्रः पारतन्त्र्यहा । सूत्रयामास वैशद्यमनुसृत्य महामति
 यजुर्वेदगतैर्मन्त्रैरापस्तम्बः स सर्ववित् । तस्मात्तु तादृशं सूत्रं नास्त्येवेति मुनिप्रथ-
 परमाध्वर्यवं तच्च सूत्रं वाजसनेयकम् । यजुर्वेदार्थपदितं तथाप्येतत्पनः परम् ॥

ससार्वत्रिकमित्येव प्रसिद्धं तत्तु केवलम् । तन्मात्रकं ततस्त्वेकं मया प्रोक्तं विशेषतः ॥
यथैव याजुषं हौत्रं आपस्तम्बेन सूत्रितम् । येन केन तथान्येन यत्र कुत्र न कीर्तितम् ॥

सूत्रकारैश्च निखिलैः गार्ह्यकर्मणि कृत्स्नराः ।
पृथक्त्वेनैव सर्वाणि चोपदिष्टानि सूत्रतः ॥
अग्निहोत्रं पितृयज्ञः शिष्टं श्रौतं यदस्ति तत् ।
आध्वर्यवं तु यजुषा ऋचा हौत्रं तथैव च ॥
साम्नोद्गात्रं च सर्वेषां सममेव न संशयः ।
यथा वा यजुषा हौत्रमिष्टिकाण्डस्य कृत्स्नराः ॥

ऋचा तथाध्वर्यवं न साम्ना वा न निरूपितम् । यजुर्वेदस्तादृशोऽयं ऋचां साम्नां समाश्रयः

नित्यस्वतन्त्रः सुमहान् सदा सर्वनियामकः ।
तदाध्वर्यवसूत्राणि पदसंख्याकानि केवलम् ॥
तदप्येकं प्रकथितं सूत्रं वाजसनेयकम् ।

यजनं खलु सर्वत्र बहू चानां निरन्तरम् । छन्दोगानां च तत्सूत्रद्वयं दृष्टं न चेतरेत् ॥
आपस्तम्बेन रचितं तथा बौधायनं च तत् । सप्तानामपि सूत्राणां याजुषाणां पुनस्तदा ॥

छन्दोगानां बहू चानां ऋग्वेदादेव हौत्रकम् ।
औद्गात्रं च तथा प्रोक्तं सामतस्तु नचान्यतः ॥
हौत्रमृग्वेदरचितं औद्गात्रं च तथाविधम् ।
कण्वानां घाष्कलानां च तथा काठकिनामपि ॥
कौपीतकानां जैमिनिसूत्रिणामपि चोदितम् ।
शाट्यायनिमुखानां तु यजनं न कलौ मतम् ।
उत्सन्नास्ते हि तच्छाखास्तस्य सूत्रं तथाविधम् ।
अनुरसमदशायां तु हौत्रमौद्गातृकं तथा ॥

तेषामेतदृग्विधानवर्त्मनैव न चान्यतः । हौत्रं तु याजुषं यत्तु याजुषाणां तदुच्यते ॥
न चान्येषां कदाचित्तयान् यदि स्यात्कर्म तदुच्यते ।
याजुराणां च तदहौत्रं यावत्तत्परिकीर्तितम् ॥

तदन्यत्र घर्मादिघनकर्मसु चेतुनः । तदेव ह्यौत्रं विहितमाश्वलायनवर्त्मना ॥
 ह्यौत्रं तद् याजुषं वेदचोदितं ब्राह्मणात्परम् । प्रश्नत्रयमितात्सम्यक् सर्वेशीनां समञ्जसम्
 याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां प्रधानहविषः पुनः । तद्विशेषस्य तत्रत्यप्रयोगस्याखिलस्य च ॥
 सामिधेनीभिरेवं वै पुरोऽङ्गिभश्च तादृशैः । तथा पत्नीसंयाजान्त निरूपणमुखादितः ॥
 तस्मात्तदेतत्सूत्रीयाणामेव नितरां मतम् ॥

सूत्रान्तरेण संस्कारेदोषः

यदा स्मार्तं तथैव स्याद्यदन्येन कदाचन । सूत्रेण संस्कृतो मोहात् पुनः संस्कारमर्हति ॥
 स्वसूत्रोक्तेन विधिना न चेत्पातित्यमर्हति । शाखां शिखां च सूत्रं च समयाचारमेव च ॥
 पूर्वोक्तं कुर्यादन्यथा पतितो भवेत् । पूर्वोक्तानां तु सर्वेषां पणामपि च सूत्रिणाम् ॥
 शाखेयं तैत्तिरी द्वेष्या शिखा तेषां पुरो भवेत् । बौधायनीयसूत्राणां तत्र केचन बाड्याः ॥
 पश्चाच्छिखा दुर्लभाः स्युस्तेऽन्यन्तं प्रतिपादिताः ।
 अत्यन्तात्युत्तमत्वेन तद्विज्ञाश्च तथा पुनः ॥
 जघन्यातिजघन्यत्वेनैवेति निखिला जगुः ॥

शिखाधारणप्रकारः

पुरःशिखा यदि पुनः याजुषा बद्ध्वास्तथा ।
 छन्दोगा वा न तैस्तुल्या यौधायनिभिरञ्जसा ॥
 पुरश्चरैः किंपुनश्चेदधिका एव केवलाः ।
 वैदिकाश्च महारमानः पङ्क्तियोग्या इति स्मृताः ॥

प्रायेण भूतडे सर्वे याजुषा बद्ध्वास्तथा । न्यङ्गवैकल्यरहिताः सर्वयायुत्तमोत्तमाः ।
 तु सर्वत्र जघन्याः स्युः कश्चित्कचिन् । ते त्यक्तवेदमूत्रत्वादन्यवेदपरिमाणं ।
 दाभ्यां तेषां जघन्यता । तेषां सदाप्येनदेव दूपगं नान्यदुच्यते ।
 कदाचिन्ने तु निखिलाः छन्दोगाः कालभेदनः ।
 संन्यवेदमूदाः स्युः प्रायेणैरेति तन्वतः ॥

ते जैमिनीयाः सूत्रा ये सर्वे पूर्वाःशिखाः स्मृतवः ।
तथा वैखानसाः केचिदौखेयाश्च तथा मतः (ताः) ॥

भारद्वाजीयाः सूत्रे तु यदि स्युरचेत्तथाविधाः ।
त एव तेषां विहिताः नान्येषामिति तद्धुवम् ॥

यो वा को वा पुनर्वचिमि स्थवेदं वा स्वसूत्रकम् ।
त्यक्त्वा समाश्रयेदन्यं सद्यः पातित्यमर्हति ।

वेदत्यागेनास्य वेदस्वीकारात्सद्य एव वै ॥

शास्त्रारण्डो भवेन्नूनं न योग्यो ह्यव्यक्त्ययोः ।

न पङ्क्तियोग्यश्च तथा स तु स्यान्नित्यकिल्विपी ॥

तशोपपरिहाराय पुनर्वदं समभ्यसेत् । पश्चात्पुनः संस्कारेण घेनुदक्षिण्या च सः ॥

शुद्धो भवेन्न चेतनैव त्यक्तसूत्रश्च चोदितः । एतेनैव प्रकारेण स्वसूत्रात्संस्कृतः शिवः ॥

न चेद्भट्टो न संदेहोऽप्यप्रवेशश्च पङ्क्तिषु । न समत्वेनोपवेश्यः सभासु स तु गर्हितः ॥

कदाचिद्द्वैषतोमार्गमध्ये यदि मृतस्य चेतः । श्रोत्रियासन्निधौ विप्रदुर्घटे गहनेऽथवा ।

तद्वन्धसूत्रतः कृत्वा येन केन प्रकारतः । पश्चात्सम्यक् स्वसूत्रोक्तविधिना चित्तपूर्वकम् ॥

सर्वं तत्पूर्वकं कर्म धर्मज्ञसमयस्तथा । यदि कोकटदेशेषु विप्रशून्येष्ववर्मसु ॥

संप्राप्तं प्रेतकृत्यं तद्मन्त्रापेक्षया परम् । येन केनापि विधिना संस्कारं तन्निवर्तयेत् ॥

आहिताग्निविषयः

यथाहिताग्निदूराग्निर्नष्टाग्निर्वा तथाविधः । मृतरचेत्तस्य तूष्णीकं दहनं चेत्समञ्जसम् ॥

न चेतस्य पुनः कर्तुं कर्म यत्परैरुमैधिकम् । येन केन प्रकारेण यद्वा तद्वा कृतं यदि ॥

तत्परं तस्य विधिना कर्मणः करणे षड् । बाधकं प्रभवेन्नूनं तथा तत्तु समाचरेत् ॥

शिखानिधानं सर्वेषां शौलकर्मणि शास्त्रतः ।

छन्दोगानां तु गोदानप्रते तत्कथितं पुनः ॥

शौलाभावेऽपि तूष्णीकं एतीये षत्सरे तु तन् ॥

कर्मणस्तस्य पूर्वं वा पश्चाद्वा तत्समाचरेत् ।

संकल्पपूर्वकं मन्त्रैः दिवस्पयादिभिः शिवैः ॥

अभिमर्शनकर्मादि कृत्वा माधवकर्म च । व्याहृतीभिः प्रकुर्वीत मेधां तेति च मन्त्रतः ॥

त्वयि मेधामिति प्रोक्त्वा नैष्टक्यं कर्म चाचरेत् ।

अथार्घ्नि च प्रतिप्राप्य फलीकरणवस्तुतः ॥

द्वावयित्वा सर्पपैश्च प्रैपं कुर्यान्च शास्त्रतः ।

ततस्तमर्गि विधिना धारयीतैव तच्छिशोः ॥

रक्षार्थं होममात्रं तत्कुर्यादन्वहमेव वै । प्रथमे दिवसे होमात्परं सत्वरमेव वै ॥

अर्चयेद्ब्राह्मणान् भक्त्या गन्धाक्षतसुमादिभिः ।

ताम्वूलदक्षिणाभिश्च धान्यदानैरनेकशः ॥

वस्त्रौर्गोभिर्धनै रत्नैः शक्त्या लोभविर्वर्जितः ।

सर्वमङ्गलधाद्यानि कारयीतैव शक्तितः । सुमङ्गल्यर्चनं नित्यं तद्गानैकप्रपूर्वकम् ॥

नीराजनं मन्त्रपूर्वांमाशिपश्च क्रमात्समृताः । नित्यमेवं प्रकर्तव्यं सत्यां शक्त्यामतत्परः ॥

उत्सवो नास्ति सर्वेषां तस्मादेवं समाचरेत् । पुत्रजन्मनि यद्दत्तं प्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥

पित्रोः क्षयाद्देऽयनयोः दत्तं भवति चाक्षयम् ।

तस्मात्सवप्रयत्नेन शक्त्या दानानि चाचरेत् ॥

महत्युत्सवे तादृशेऽस्मिन् लोभशाठ्यविवर्जितः ॥

नामकरणम् अन्नप्राशनम् चूडाकर्म

एकादशे द्वादशे वा नामकर्म च शास्त्रतः । व्यवहाराय नाम्नस्तु पिता कुर्यात्कलत्रवान् ॥

बलवोर्यादिसिद्धयं पष्टेऽन्नप्राशनं चरेत् । भूरयामिति मन्त्रैस्तैः रक्षाबन्धनपूर्वतः ॥

ब्राह्मणान् भोजयेच्चात्र शक्त्या दक्षिणया तथा ।

ततस्त्रैतीयके वर्षे चूडाकम विधानतः ॥

कुर्यादङ्कुरपूर्वं वै संकल्पानन्तरं शुचेः । कृत्वा प्रतिष्ठां विधिना कुमारं वर्णिभिः सह ॥

जनन्या भोजयित्वाऽथ कृत्वा दिग्घनं शुभेः ।
 पश्चाद्भागं प्राङ्मुखस्य कृत्वा कर्मशुभं तथा ॥
 निक्षिपेच्च शिवा मन्त्रीर्वांगघोषप्रपूर्वकैः ।
 सतः स्नातं कुमारं तं मात्रा मार्गं शयं शुभिः ॥
 निकटे स्वस्योपवेशयित्वा कर्म (कुर्यान्) तदादिकम् ।
 पवित्रपाणिरखिलं कुर्याद्ब्राह्मणमाश्रिकम् ॥
 तदन्ते ब्रह्मणे दत्त्वा परं शपत्या द्विजान् सतः ।
 पूजयित्वा दक्षिणादिप्रदानेल्लोभयर्जितः ॥
 नीराजनाशीर्वांशदि गृहीत्वा ब्राह्मणानथ ।
 भोजयित्वा विधानेन स्वयं मुञ्जीत यन्धुभिः ॥

एवं निर्वर्त्य तदनु तां मौञ्जीमष्टमेऽपि वा । गर्भाष्टमे ब्राह्मणानां कर्तव्यत्वेन शास्त्रतः
 चोदितत्वात्प्रकुर्वीत गर्भकादशवत्सरे । राजन्यानां विशां चेतु गर्भद्वादशवत्सरे

मुख्यकालाः प्रकथिताः गौणकालान् परे जगुः ।
 ब्रह्मवर्चसकामश्चेत् पञ्चमाद्ये समाचरेत् ॥
 नवमो दशमश्चाब्दः षष्ठो वत्सर एव च ।
 काम्यकाला ब्राह्मणस्य राजन्यस्य तथाष्टमः ॥

नवमो दशमश्चापि वत्सरात्कामनापराः । वैश्यस्य नवमः प्रोक्तः दशमस्तदनन्तरम् ॥
 संवत्सराः काम्यकाला इति वेदविदो विदुः । सुमहानुपपत्तौ च्छेदापोडशकवत्सरान् ॥
 वाड्यं चोपनीतैश्चमाद्वाविंशान्तु भूसुरा । वैश्यं चेदाचतुर्विंशदिति वेदानुरासनम् ॥

तदूर्ध्वं पतिता ह्येयाः सर्वकर्मबहिष्कृताः ।
 जातकादीनि कर्माणि स्वस्यकालाकृतानि चेतु ॥
 उपनीत्यैव कार्याणि तदा तेषां प्रधानतः ।
 विद्यमानाखिला धर्माः समुख्याः प्रभवन्ति वै ॥

तस्यास्य धर्मा ये शास्त्रचोदिताः । तेषामेव प्रधानत्वेनैव स्याद्गणना परा ॥

उपनयनकालकृतानां पृथक् क्षुरकर्माभाववर्णनम्

तेषां तत. पुरोक्तानां जातादीनां तु कर्मणाम् ।

मौञ्जीकाले मन्त्रमात्रक्रिया कार्या न चापरा ॥

राघङ्कुरप्रतिसरक्षुरादीनां पृथक् पृथक् । करणं शास्त्रविहितं न भवत्येव सर्वथ

तरमान्मौञ्ज्या कदाचित्तु चूडाकर्मकृतौ तथा ॥

उपनयनकालकृतानां पृथक् क्षुरकर्माभावः

नान्यादिवल्लुरस्यापि न पृथक्करणं मतम् । तन्मात्रस्य पृथक्त्वेन करणे किल केवलम्

कुमारमातृभुङ्ख्यादि प्रसक्तया प्राकृतं महत् । कर्मोपनयनं सद्यो व्यर्थं नष्टं भवेदत

उपनीत्या सहैव स्थान्मातृमाणवक्रिया ।

भुक्त्याख्या वर्णिनां चापि तत्पश्चादखिलक्रिया ॥

मौञ्ज्यास्तस्या इति परं तत्त्वं श्रेयं महात्मभिः ।

सर्वं तदोपनयनात्तस्य बालस्य केवलम् ॥

इच्छाभक्षणसञ्चारभाषणानीति धर्मतः । विहितान्येव तेषां तु शुचिरचाशुचिरेष

तयाविधिर्निषेधो वा पित्रोराशौचमेव यत् । तन्मात्रमेव तच्चापि मातुस्तद्रजसीद्भव

यन्मालिन्यं स्तन्यपानजं वा नैषां परं तु तत् ।

अहर्मात्रस्य कृत्स्नस्य रात्रिमात्रस्य वा तथा ॥

निद्रया स्नानसंप्राप्तिः तच्च स्नानं समन्त्रतः ।

उष्णोदकेन कृत्स्नस्य मात्रस्य क्षालनं परम् ॥

सम्यक् सर्वत्र नान्यत्स्यातच्चतुर्थाब्दिकात्परम् ।

तत्पूर्ववन्न भवति ज्ञानाभावे तु केवलम् ॥

त्यक्तस्तन्यस्य पटिकामात्रसंवास्ततस्तथा । स्नानं स्यादेव स्तन्यक्तस्तन्यपानस्य पूर्ववत्

सर्वमेव भवेन्नूनं परं त्वेकं पुनर्मतम् । तन्मालिन्यं नास्य भवेत्तदोपनयनात्किल

मौञ्ज्याः परं सर्व एव नियमाः सर्ववर्णिनाम् ।

क्षत्रियाणां च वैश्यानां नवमाब्दात्परं पुनः ॥

कामभक्षः कामचारः कामवादश्च निन्दिताः ।
 पितृभ्यां शिक्षणीयाश्च भीसंदर्शनमात्रतः ॥
 न संताड्या बाधनीया लालनीयाश्च सन्ततम् ।
 भग्नकामा न कार्याश्च प्राप्तकामाः प्रतोपिताः ॥

पुष्टाङ्गाश्चापि कर्तव्याः सत्क्रीडनकदानतः । हसन्मुखाः प्रकर्तव्याः न कार्याः प्ररुदन्मुख
 अहानिनो ये पृथुकान् मनोभङ्गं प्रकुर्वते ।
 तेषां लक्ष्मीर्यशोभाग्यं ओजस्तेजोश्चु तिर्यग्तिः ॥
 क्षणान्निर्मूलतां याति क्षयं वंशः समश्नुते ।
 या नारी स्वार्भकं ज्ञानविकलं वा स्तनंधयम् ॥

पुत्रपौत्रमथान्यं वा स्वपौष्यापौष्यपात्रकम् । अभावनप्रासंलब्धवस्तुसंप्रार्थनादिभि
 रुदन्तं देहि मे चेति ताडयन्तं पुनः पुनः । शपन्तं बहुधा मूढं ताडयत्यतिमौढयतः
 सा दुर्भगा नष्टभाग्या नष्टभर्ता विनष्टधीः । नष्टश्रीकामधान्यादिसंपत्का तत्क्षणाद्भवेत्
 तत्ताडनादिदुःखार्तद्वितश्वनिरुत्थितः । आत्रहलोकं व्याप्नोति तच्छ्रुत्वा पितरस्तु
 स्वताडनावमानातिलापवस्त्यन्तदुःखिताः । अत्यन्तासह्यजदुःखसहस्रगुणराशिनः
 शपन्त्येनामियंनित्यं घन्थानप्रजयाथवा । नष्टायुष्या नष्टकामा गतश्रीर्गतमन्दिरा

अलक्ष्यारारणापापा भवेत्येति(धत्वि)महाद्गुधा ।
 तस्मात्तु सुतरां घालाः न प्रहार्या यतस्तु ते ॥

ज्ञानशून्याः परेषां तस्मुखः दुःखाविवेकिनः । ते भाषया घाटुषायकयशतकैः प्रतिकारकैः
 मुखभोत्रकरैरभ्येतोपणीयाः पदे पदे । तदुद्धरणसञ्चार गतागतविह्वलैः ॥

हो(दो)लालोडनतदुगीतितच्छिष्याकर्षणादिभिः ।
 अत्यन्नोपायशतकैः यैः कश्चिन्प्रीतिवर्धनैः ॥
 जातहर्षाः प्रकर्तव्याः न भग्नाराः कदाचन ।
 ये नृणी दुर्भगा बालान् ज्ञानहीनान्तुपान्थिताः ॥
 न्यङ्कुर्वन्तः ह्यङ्कुर्वन्तः वषोभिः भ्रुतिदुःखदैः ।
 तिरस्कृवंन्ति नृणीकं निरस्कारस्य तादृशः ॥

एतदिष्टसुराचार्यपैतृको जायते ध्रुवम् ।

तस्माद्वालान् वरान् स्वीयान् ज्ञानशून्यान् कदाचन ॥

न क्रुध्येन्नपि चाक्रोशेत्प्रहरेन्नपि भीषयेत् । तच्चित्ततोषणं ये वै प्रकुर्वन्ति तदा तदा ॥
ते सर्वे देवमुनिराद्योगिदेवद्विजन्मनाम् । तदनुग्रहपात्रं स्यादन्यथा न भवेत्तथा ॥

वालानां तुष्टये ये वे चिपिटादीन् भलादिभिः ।

तदा तदा प्रदास्यन्ति कृते तेषां सुरेश्वराः ॥

त्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्याः लोकपाला जगद्धिताः ।

वसवोऽष्टौ द्वादशापि सरुद्राः साप्सरोगणाः ॥

पितृभिः सहसुप्रीताः पूजिताः प्रभवन्त्यति ।

कन्यकां पूजिताः स्युरच्चेत्त्रापि ज्ञानवर्जिताः ॥

वर्षादूर्ध्वं विवाहस्य प्राक्तु किंकिणिकादिभिः । तत्तत्कीडनकापात्रैः मृदारुपरिकल्पितैः ॥

तद्भूपणैर्घैस्तत्सालभक्षिकापुञ्जपुञ्जकैः । तेषां ततः पुरोक्तानां जातादीनां तु कर्मणाम् ॥

तौज्जीकाले मन्त्रमात्रक्रिया कार्या न चापरा । नाद्यङ्कुरप्रतिसरक्षुरादीनां पृथक्पृथक् ॥

करणं शास्त्रविहितं न भवत्येव सर्वथा । तस्मान्मौञ्ज्या कदाचित्तु चूडाकर्मकृतो तथा ॥

उपनयनकालकृतानां पृथक्क्षुरकर्माभावः

न्यादिबल्लुरस्यापि न पृथक्करणं मतम् । तन्मात्रस्य पृथक्त्वेन करणे किल केवलम् ॥

मार्गमातृभुक्त्यादिप्रसक्त्या प्राकृतं महत् । कर्मोपनयनं सद्यो व्यथ नष्टं भवेदतः ॥

उपनीत्या सदैव स्यान्मामाणवकक्रिया ।

भुक्त्याख्या वर्णिनां चापि तत्पश्चादखिलक्रिया ॥

न्यास्तस्या इति परं तत्रं श्रेयं महारमभिः । सर्वं तदोपनयनात्तस्यशाल्यस्य केवलम् ॥

छाभक्षण सञ्चार भाषगानीति घर्मतः । विहितान्येतेषां तु शुचिभ्राशुचिरेव च ॥

विधिनिर्णयो वा पित्रोराशौ बभेद यत् । तन्मात्रमेव तच्चापि मातुस्तद्रजसोद्गमम् ॥

यन्मालिन्यं स्तन्यपानमं वा नैषा परं तु तत् ।

अहर्मात्रस्य घृत्स्य रात्रिमात्रस्य वा तथा ॥

निद्रया स्नानसंप्राप्तिः तस्य स्नानं समन्वृतः ।

उष्णोद्भवेन घृत्नस्य गात्रस्य शालनं परम् ॥

सस्यक् सर्वत्र नान्यत्स्यात्तच्चतुर्थादिकालपरम् ।

सत्पूर्वघन भवति ज्ञानाभावे तु केवलम् ॥

स्यक्तान्यस्य षट्कामाग्रसंवासतस्तथा । स्नानं स्यादेव संयुक्तन्यपानस्य पूर्वकं
सर्वत्रैव भवेन्नूनं परं त्वेकं पुनर्मतम् । तन्मालिन्यं नास्य भवेत्तदोपनयनात्किञ्च

मौञ्ज्याः परं सर्व एव नियमात् सर्ववर्जिनाम् ।

क्षत्रियाणां च वैश्यानां नवमाव्दापरं पुनः ॥

कामभक्षः कामचारः कामवाद्श्च निन्दिताः ।

पितृभ्यां शिक्षणीयाश्च भीसंदर्शनमावृतः ॥

न संताड्याः वाधनीया लालनीयाश्च सन्ततम् ।

भग्नकामा न कार्याश्च प्राप्तकामाः प्रतोपिताः ॥

पुष्टाङ्गाश्चापि कर्तव्या तत्कीडनकदानतः ।

हसन्मुखाः प्रकर्तव्याः न कार्याः प्ररुदन्मुखाः ॥

अज्ञानिनो ये पृथुकान् लनो(लप्र)भङ्गं प्रकुर्वते ।

तेषां लक्ष्मीर्यशोभार्य ओजस्तैजो द्यु तिर्मतिः ॥

क्षणाभिर्मूलतां याति क्षयं वंशः समरनुते । या नारी स्वर्भक्तं ज्ञानविकलं वा स्तनं घनं
पुत्रपौत्रमथान्यं वा स्वपोष्यापोष्यपात्रकम् । अभावनष्टसंलब्धवस्तुसंप्रार्थनादिभिः
रुदन्तां देहि मे चेति ताडयन्तं पुनः पुनः । शयन्तं बहुधा मूढं ताडयत्यतिमौडयतः
सा दुर्भगा नष्टभाग्यां नष्टमर्तांविनष्टधीः । नष्टश्रीकामधान्यादिसंपत्का तत्क्षणाद्भवेत्

तत्ताडनादिदुःखार्तहृदितध्वनिरुत्थितः ।

आत्रझलोकं व्याप्नोति तच्छ्रुत्वा पितरस्तु ते ॥

नष्टदुःखिताः । अत्यन्तासह्यतद्दुःखसहस्रगुणशालिनः
नित्यं वन्त्या नष्टप्रजाथवा । नष्टायुष्या नष्टकामा गतधीर्मतमन्दित

अलब्धाशरणापापा भवेत्येति (वत्वि) महाकुधाः ।
तस्मात्तु सुतरां बालाः न प्रहार्यां यतस्तु ते ॥

ज्ञानशून्याः परेषां तत्सुखदुःखा विवेकिनः । ते भाषया चाटुवाक्यशतकैः प्रीतिकारकैः ।
सुखश्रोत्रकरै रम्यैस्तोषणीयाः पदे पदे । तदुद्धरणसञ्चार गतागतविडम्बनैः ॥

डोलालोडनतद्गगीतितच्चित्ताकर्षणादिभिः ।

अत्यन्तोपायशतकैः यैः कश्चित्प्रीतिवर्धनैः ॥

जातहर्षाः प्रकर्तव्याः न भग्नाशाः कदाचन ।

ये तूष्णीं दुभगा बालान् ज्ञानहीनान्तुपान्विताः ॥

न्यक्कुर्वन्तः ह्यत्कुर्वन्तो वचोभिः श्रुतिदु खदैः ।

तिरस्कुर्वन्ति तूष्णीकं तिरस्कारस्य तादृशः ॥

एतदिष्टसुराचार्यपैतृको जायते ध्रुवम् ।

तस्माद्बालान् वरान् स्वीयान् ज्ञानशून्यान् कदाचन ॥

। ऋध्येन्नापि चाक्रोशोत्प्रहरेन्नापि भीषयेन् । तच्चित्ततोषणं ये वै प्रकुर्वन्ति तदा तदा ॥

सर्वे देवमुनिराद्योगिदेवद्विजन्मनाम् । तदनुग्रहपात्रं स्यादन्यथा न भवेत्तथा ॥

बालानां तुष्टये ये वै चिपिटादीन् फलादिभिः ।

तदा तदा प्रदास्यन्ति कृते तेषां सुरेश्वराः ॥

श्रयस्त्रिरात्कोटिसंख्याः लोकपाला जगद्धिताः ।

वसवोऽष्टौ द्वादशापि सरुद्राः साप्सरोगणाः ॥

पितृभिः सहः सुषीताः पूजिताः प्रभवन्त्यति ।

कन्यकां पूजिताः स्युश्चेत्त्रापि ज्ञानवर्जिताः ॥

। दूर्ध्वं विवाहस्य प्राक् किङ्किणिकादिभिः । तत्तत्कीडनकापात्रं मृदारुपरिकल्पितैः ॥

भूपणौवैस्तत्सालभञ्जिकापुञ्जपुञ्जकैः । श्रीर्धौर्लक्ष्मीर्महागौरी वाणी चैन्द्री दवारमा ॥

क्षमा शान्तिरथ पुष्टिरथ देयपत्न्योऽखिलास्तथा ।

मंगलानि च सर्वाणि दृश्यानीर्यानि च द्रमाः ॥

सरितः सागराः सम लोकास्ते पवतास्तथा । ऋषयश्च सपत्नीकाः सर्वे दीर्घायुस्तथा ॥
पूजिताः परिपूर्णायाः कृतार्थाश्च पदे पदे ।

पुष्टाङ्गास्तुन्दिलाश्च स्युः सत्यमेतन्मयोदितम् ॥

कन्यकामनसं सर्वेऽनुसृत्य सुतरां यतः । नियसन्त्येव तरमात्तु प्रीणयेदतिहर्षेण ॥
तावतातेऽतिहृष्टाश्च प्रोता एनं क्षणेन वै । प्राप्तश्रियं प्रकुर्वन्ति नष्टदौर्भाग्यवत्तमम् ॥
दीर्घायुषं सुप्रजसं नित्यारोग्यसुपुष्टिकम् । तस्मात्तु कन्यकादानं सर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥
महादानसहस्रेण तुलितं तत्पुनर्मया । निरूप्यते विविच्यैव महादाननिरूपणे ॥

उपनीतधर्माः ओमित्येकाक्षरमित्यादिमन्त्रस्वरूपम्

उपनीतम्बु पित्रा यो द्विजोक्तनियमस्तदा । न भवेदेव तरमात्तु द्विजत्वं प्राप्तवान् यत् ॥
कृत्वाऽत्रयमहामन्त्रसन्ध्या महाशुचिः । कृत्वाग्निकार्यैः सुमनाः दण्डाजिनधरो भोक्ता ॥

सन्ध्यामन्त्रादयं ये ते स्युरापोहिष्ठादिकाः पुरा ।

मया निरूपिताः सर्वे गायत्रीप्रमुखाः शिष्याः ॥

तदर्थं मन्त्रियारथापि तदुत्तरस्य मन्त्रं च । अतोऽत्र सर्वं तद्भूयो न वाच्यं हि ततः परम् ॥

यत्तदेव प्रयत्न्यं शिष्टं मन्त्रगणादिकम् ।

ओमित्येकाक्षरादि स्यान् सप्तत्रिंशत्तमको मनुः ॥

आचारगदे षष्टधर्माः द्वितीये दशवर्णकाः । तृतीये द्वादशाणां स्युः सुरीयः सप्तवर्णकाः ॥

अष्टादशगोरक्षप्रतिपादनहेतवे । मन्त्रोऽयं प्रथमः श्रीमान् जयादौ विनियोजितः ॥

तद्ब्रह्मराष्ट्रनिर्वाण्यगायत्र्यागममित्ये । द्वितीयमन्त्रः कथितः आयातिविति ततः परम् ॥

द्वितीयमन्त्रगणसम्बन्धे तु तस्य वै । मययोर्भेदो ज्ञेयः सप्तमार्गस्य तादृशः ॥

गायत्रीमिति यः शब्दः तृतीयान्तरश्च केवलः ।

प्रथमार्थे विनिर्दिष्टः गायत्री तादृशी शिष्याः ॥

ये षष्ठे ह्युक्तानि त्रुष्वामिति चार्थकः । यद्व्यादिति मन्त्रोऽयं तादृश्यान्तर्गतः ॥

द्वितीयमन्त्रगणस्यैव सर्वव्यापनोदकः । सर्ववर्णोति मन्त्रोऽयं सर्वेण तदनन्तः ॥

संस्थितानामोऽर्त्ताति ह्यनुपङ्ग इति स्मृतः । सप्तानामपि मन्त्राणां यजुषां पूर्वतोऽपि वा ॥
 परतो वानुपङ्गः स्यात् सोऽयं मात्स्वस्तु वा पुनः ।
 विकल्पानामत्र पुनः समः प्राधान्यतो मतः ॥
 अतो यस्य यथेच्च वै तदङ्गीकरणं भवेत् । अभिभूरो महामन्त्रः सर्वाकर्षणसुक्ष्मः ॥
 गायत्रीमुखदेवीना ह्यन्दर्षाणां च सश्रियाम् ।
 एभिश्च पञ्चभिर्मन्त्रैः स्वात्मन्यावाहनं चरेत् ॥
 गायत्रीमावाहयामीत्यादिकैः पञ्चभिः शिर्वैः । महात्मनो ब्राह्मणस्य सर्वदेवस्वरूपता ॥
 अभिवृद्धिस्तेजसः स्वात्प्रतिनित्यं त्रिवारतः । ह्यन्दर्षिदेवतानां च तथाङ्गानां च बोधकाः ॥
 यजुर्विशोपागायत्राः शिखान्ताः सप्त कीर्तिताः ।
 अथ पत्रात्पृथिव्योनिः प्राणापानादिकं यजुः ॥
 विनियोगान्तकं त्वेकं गायत्री रूपबोधनात् ।
 आरभ्य तस्या देव्या वै गायत्र्या स्वीकृतौ मतम् ॥
 समीपवाचकः सोऽयमुपशब्दः प्रकीर्तितः । नयनं स्यादानयनं आकर्षणमिति स्मृतम् ॥

गायत्रीस्वरूपम्

ओं भूर्भुवस्त्वुपरचेति प्रथमं शीर्षमुच्यते । ओमित्येतद् द्वितीयं स्याच्छीर्षं तस्यास्ततः पुनः ॥
 तस्तेति तु तृतीयं च शीर्षं वेदमयं परम् । यजुर्वेदं भगं इति पादस्तुर्यमिहोच्यते ॥
 धियो योनः पञ्चमं स्याच्छीर्षकं सामरूपकम् ।
 त्रिपात्वं सप्तमेव स्यात्तस्य भगो धियादिकैः ॥
 तत्सवितुर्दि प्रथमा बुद्धिर्वेदात्मया शिया ।
 यदेण्यं तु द्वितीया स्यात्बुद्धिः शास्त्रमयोऽपि वा ॥
 भगो देवस्य शक्त्याख्याया तृतीया तु प्रकीर्तिता ।
 धीमर्हानि तुरीया स्यात्कुर्वाणोऽहमयी तथा ॥
 धियो योनस्तुरमयो बुद्धिः सा पञ्चमी परा । प्रथोदयाद् अहमयो षष्ठीना सर्वरूपिनी ॥

अत्र यः सप्तमो वर्णः स तु वर्णद्वयात्मकः । णकारश्च यकारश्च द्वावित्येव मनीषिभिः ।
ज्ञात्वा तु वैदिकैः सर्वे र्जप्यो वेदे यथैव सा । गायत्री सर्ववेदानां जननी ब्रह्मनामिका ।
शिष्टा मन्त्रा यथावच्च पूर्वमेव निरूपिताः । अस्य मन्त्रस्य महतो देवत्वात्सवितुस्तत

प्रातरुपस्थानमन्त्राः

जपान्ते तदुपस्थानं यजुर्भिस्तत्समाचरेत् । ऋषूपैरेव गायत्री प्रमुखैर्वेदमध्यगैः ।

मित्रस्येति त्रिभिर्द्विष्यैः प्रातःकालेषु सन्ततम् ।

प्रथमं तत्र मित्रस्य पश्चान्मित्रो जनानिति ॥

प्रसमित्रेति पश्चात्तु तत्क्रमो वेदमध्यगः । शालिनां निखिलानां च मित्रस्येति प्रथं तदा

यजुर्वेदोक्तरीत्यैव यक्तव्यं नान्यमार्गतः । एवमग्निश्च सूर्यश्च जलप्राशनचोदितौ

आपः पुनन्तु च तथा आमित्येकाक्षरं तथा । दशप्रणवगायत्री प्राणायामाख्यकर्मणि

या चोदिता पुरा सापि आयातु चरदा तथा ।

यदद्वादिति मन्त्रश्च सर्ववर्णादिकं तथा ॥

अभिभूरो पञ्चकं च तथा गायत्रिया ततः । प्राणापानेत्यादिकं च उत्तमे शिलरे ततः

आवाहिताया गायत्र्याः स्वस्मिन्नेव विधानतः ।

यथेन्द्रात्रेणो तरयाः उपस्थानमुखेन वै ॥

विनियुक्तो वेदविद्विस्तदेतच्च तथापरम् । स्तुतो मयेति चरमं यज्ञूप्येव ततोऽखिलैः

नान्यत्र यत्र कुत्रापि तथा तस्माद्देवसदा । अभियादनकालेषु सततं प्रथरं शिवम्

हो (प्र) प्रथरमार्गेण प्रयदेन्नान्यथर्मना । आभ्यर्चयप्रथरतो अभियादनकारिणु ॥

यदि क्रियाविरोधेषु कृतं चेन्नाशमाप्नुयान् ॥

मार्जनमन्त्रमंशुया

तथा मन्त्रयात्रये नित्यं चतुर्दिशनिमार्जने । आपोऽदिष्टेति नवकं वारद्वयकृतं यतः
मन्त्रा अष्टादश स्तुर्द्वि तदा ते यातुराः पराः । मन्त्रा ज्ञानानर्थात्ते यत्तत्तयान्तदुदयं परम

दधिक्राण्येति परमं यथारुचि तु चोदितम् । तथा हिरण्यवर्णांश्च चत्वारो मनयोऽपि वै ।
यथारुचि परं तेषां पण्णामपि हि पादने । पठने चापि नियमः तेषु कर्मसु च्छि वः ॥
याजुषाणां ऋक्प्रकारकरणं त्वत्र निन्दितम् । बह्वृचानां तथा चोभयं बाधकाय न ॥

तथा किमर्थमित्युक्ते सान्ध्यं कर्माखिलं महत् ।

यजुर्वेदान्तर्गतं स्यान्न तदन्यत्र कुत्रचिन् ॥

तस्मादशेषविप्राणां यजुर्मन्त्रविधानतः । सान्ध्यस्य करणे प्रोक्तं कर्मणो नेति बाधकम् ॥
यदि शुद्धयज्जूप्यत्र सान्ध्ये कर्मणि मोहतः । शास्त्रान्तरप्रकारेण तानि प्रोक्षरितानि चेत् ॥

भवेत्तु कर्मवैकल्यं विरायो नात्र च्छि वः ।

त एते खलु पण्मन्त्राः ऋचः स्युश्च यज्जूप्यपि ॥

वेदद्वयेऽपि चोत्तत्वात्स्वरभेदादिना तथा ।

महामन्त्रस्य तस्यास्या गात्र्यालयस्य चेतुनः ॥

तत्तच्छास्त्रोक्तरीत्यैव जपादिक उदाहृतः ॥

माध्याह्निकाध्यम्

माध्याह्निकक्रियायां तु गायत्री सहरेव हि । अर्घ्यमेकं समुच्चार्य देयं श्यात्तदनन्तरम् ॥
सौर्यास्त्रेण द्वितीयं तं हंसरशुचिपदित्युवा । तत्तच्छास्त्रोक्तरीत्यैव तं मन्त्रं समुदीरयेत् ॥
तपन्नुरिति सर्वेषां समुच्चारणकर्मणि । यजुर्वेदविधानेन प्रोत्तिरसाभिहिता परा ॥
पश्चात् उदमन्त्रोऽति यजुरेव हि केवलम् । तदुत्स्थानहृत्येऽस्मिन् बह्वृचानां विरोधः

बह्वृचानां मन्त्रोच्चारणप्रकारः

बहुरयश्चर्गो बक्तव्यः नित्योऽयं नान्यथा मतः । याजुषाणामत्र परं आसत्येनेत्युगतमकः
मनुः श्यायाजुवः पश्चाद्द्वयं तमसस्वरि । उदुत्स्यं च ततो भूयो मनुश्चदनुवाहाराः ॥
विश्रं देवानामिन्देह्यरपरारः खलु तेऽपिडाः ।
सोऽयं चेतदुपस्थाने इमं मे वरुणो मनुः ॥

भारतदेशस्य भूमिः

तस्या गामि तत्र पश्यन् पश्चिमीति पुनः परः ।
 यत्रैव वेदं मनुष्यं च किञ्चिन्नतः तत्रः परः ॥
 पश्चिमं वा (?) मत्परायाः पालकशत्रवः ।
 किञ्चित्पुत्रा विरोधोः प्रकाशनाः श्रुतगोऽस्मिन्ने ॥
 तस्मिन् कर्मणि मायात्वं दिगाग्नीनां तत्रः पुनः ॥

दिङ्मनमस्तारः

प्रत्यानामरोपाणां नमाकारक्रियापरः । नमोऽनुवाकः सुमहान् पण्डितः कर्ममिदृशे ॥
 दिग्लिङ्गात्प्र संलयात्वाः नमो गंगादिर्देविभिः ।
 यत्रैव दरासंलयाकानि श्युः सर्वेऽत्र पायकाः ॥
 तदेवमखिलं प्रोक्तं माध्यं कर्मप्रयं महत् । एवं श्रुतोपनयनो द्विजमात्रोऽप्यहं तस्मिन् ॥
 कुर्याच्च सन्ध्यां नियतो न चेद्विप्रो भवेद्ययम् ।
 सन्ध्यामूलमिदं सर्वं ब्राह्मण्यं सर्वदेहिनाम् ॥
 यन्दीन्यं प्रार्थनीयं पूजनीयं प्रयत्नतः । सेव्यं च दर्शनीयं च सन्ध्ययैतत्तु संपदः ॥
 ब्राह्मणस्य महत्त्वं तद्दीयतीति (?) न केरपि ।
 सुरेन्द्रैः सर्वदेवैश्चाद्यां ब्रह्मविष्णुशिवादिभिः ॥
 सुरोत्तमैर्महद्भिर्वा परिच्छेत्तुं हि शक्यते ।
 ब्राह्मण्यं खलु देवानां मप्यत्यन्तं हि दुर्लभम् ॥
 ब्राह्मणे सर्ववेदाश्च ब्राह्मणे सर्वदेवताः । ब्राह्मणे सर्वतोर्थाणि तत्पादे दक्षिणे शिवे ॥
 सर्वे समुद्राः सरितः सदा कृपाः सरांसि च ।
 पुष्करिण्यः पुष्कराद्याः सर्वे यागास्तपांसि च ॥
 विविधान्यपि कृच्छ्राणि व्रतानि विविधान्यपि ।
 गावो द्रुमाश्च नियमाः दीक्षा यागाः सदक्षिणाः ॥
 शास्त्राणि च पुराणानि स्मृतयो विविधाः पराः ।
 आदित्या वसवो रुद्राः लोकपाला महौजसः ॥

पतिव्रताना प्रवराः कामधेन्वाद्रिकाः शिवाः ।

चिन्तामणिमहाव्राताः कल्पवृक्षा धराधराः ॥

सत्तर्पयो महात्मानः विप्रमात्रेऽनिशं पुनः । स्वभागाधेयकार्योय वसन्ति किल सन्ततम् ॥

न ब्राह्मण्यात्परं वस्तु समं वा यत्र कुत्रचिन् । भुवनेष्वस्ति सर्वेषु कलौ केचन पामराः ॥

ब्राह्मण्यादधिकत्वेन शीघ्रं वैष्णवमेव च । गाणपत्यं च शाक्तं च तत्तदेकं पुनश्च हा ॥

घदन्तस्तेन नाम्ना च धर्मं युक्तः मुभूषिताः ।

तन्नामधेयमस्माकं ब्राह्मणा साधारणं यथा ॥

अधिकं सोमयाजित्वं वाजपेयत्वमेव वा । तत्पौण्डरीकयाजित्वं तथेदमपि शैक्यम् ॥

शैवादिकमिति प्रोचुर्ब्राह्मणा व्याप्यत्वमुज्ज्वलम् ।

तदेतद्व्यन्तमहामोहगाढविजृम्भितम् ॥

तद्व्याप्य धर्मो न भवेद् ब्राह्मण्यस्य कदाचन ।

अत्यन्तव्यभिचरितं शिवत्वादिक्मल्पकम् ॥

तत्तु दशादियाजित्वं द्विजमात्रगणं यतः । तदसाधारणो धर्मः तन्निष्ठयत्वाधिकं तथा ॥

सर्वथा न भवेदेव तरमाद् ब्राह्मण्यमेकवम् ।

सर्वोत्तममिति प्रोक्तं आर्तोक्षिप्टेति सा धृतिः ॥

अयं ब्राह्मण्य इत्येष प्रोवाच किल तादृशी । यायतीरिति तद्वाच्यं ब्राह्मणेनेव सन्ति हि

ब्राह्मण्यो वेदविद्वद्भ्यो नमस्कुर्यादिति स्म च ।

वदाहृत्य जगादैव तामासु ब्राह्मणोऽधिकः ॥

नित्यं ब्राह्मणराज्येऽयं ब्राह्मणानां मुभूषणम् । राष्ट्रान्तरं तु समं शैवादि एतत् तत्परम्

प्रभवेद्दूषणार्थं नात्र कार्या विचारणा । एवं भूषणं केचित्तु कल्पिष्येण वैषल्यम् ॥

दूषणं भूषणत्वेन शक्यं प्रत्युताघहा । तेन दूषणराज्येन भूषितान् दूषयन्त्यहो ॥

एतत्किमिति चोक्ते तु कलिषमन्तु तादृशाः ।

कलौ भीषा महान्तः स्तुः महान्तो नैष्यन्मागिनः ॥

प्रायेण भूतले शिल्पाः बहवो गुरुदूषकाः । गुरुभक्ता अतिवल्गराः पुत्रा जनकदूषकाः ॥

भर्तृवैराः स्त्रियः सर्वाः प्रायेण जगतीतले ।

पतिव्रता अतिस्वल्पाः ता न सन्तीति नास्त्यपि ॥

सन्त्येव तत्रतत्रापि साध्या भर्तृपरापराः । धरणी चापि निर्वीर्या निरौपधरसातरा .

पापलोकैकसंकीर्णं सदा सज्जनदुर्लभा । तुच्छदेवगणाकर्णमहादेयातिदुस्तरा ॥

शनैः शनैरल्पितश्रीः वेदमार्गाकुशाखवृ(वि)न् ।

भावारचितशास्त्रौघा महारास्त्रातिदुर्लभा ॥

नटनर्तकसंघामपूजादूषितसज्जना । अत्यन्तार्थपरा भूपाः दयादाक्षिण्यदूरिताः ॥

तादृशेऽत्र कलौ किं किं नभवेदितिनिन्दितम् ।

सर्वं निन्दितमेव स्यात्प्रशस्तं यदनिन्दितम् ॥

प्राधान्यमनृतस्यैवाप्राधान्यं सन्ततं परम् । सत्यस्य खलु सर्वत्र तथापि विजोऽनिराम् ॥

सत्यस्यैव भवेन्नूनं नानृतस्य कदाचन । सत्यस्यानृतवद्भानं दुष्टजल्पनकथनैः ॥

पश्चाच्चिरेणसत्यस्याधानं च प्रभवत्यपि । अस्मिन्नर्थे प्रवक्ष्यामि पुनःपुनरतीव च ॥

चोरश्चोरो भवेदेव तथैव च मृषामृषा । पापं पापं भवेत्तद्वत् सत्यंसत्यं न चानृतम् ॥

धर्मस्यविजयो नित्यं नाधर्मस्य कदाचन । परं द्विदमधर्मस्य तत्त्वभानां कलौ ततः ॥

कालेन यत्नाद्मूयश्चातरेनैव नचान्यथा । तत्क्षणप्रतिसंहारः न्यायधमसतां तथा ॥

सत्यस्य च भवेत्पश्चाद्भुत्यानं यथा पुरा । कदाचिददृतं सत्यं यदिस्यादपि केचलम् ॥

तत्सद्यस्तदुलं तस्य बिलयं प्रापयिष्यति । अत्यन्यायमतिद्रोहमति क्रौर्यं कलापपि ॥

अत्यक्रमं चात्यशास्त्रं न कुर्यान्न च कारयेत् । कुर्यतां सर्वपापानि यर्णानां तत्क्रमेण वै ॥

वर्णानामाश्रमाणामुत्तरोत्तरं प्रायश्चित्तद्रैगुण्यम् संन्यामभेदाः

प्रायश्चित्तं द्विगुणतः सूक्तं च तथा मतम् । यद्माद्यगस्यैकगुणं तत्राज्जन्यस्य धर्मतः ॥

द्विगुणं शास्त्रादितं वैरवस्य त्रिगुणं स्मृतम् । चतुर्गुणं तस्य ततः शूद्रस्येति मनीषिभिः ॥

कथितं शास्त्रनरवशैः तदेव गृहिणो मतम् । यत्तस्य द्विगुणं कृत्स्नं धर्मतो ब्रह्मचारिणः ॥

वर्णेन त्रि(वि)गुणंशौकं यत्तस्य चतुर्गुणम् ।

शुटीचक्रः न्यात्प्रथमः द्वितीयानु षड्वक्त्रः ॥

घनीनां प्रायश्चित्तानधिकारः

यस्यशर्चं हि सत्त्वं कृष्णमितिनिधिःयत् । अक'नामदि सर्वेनां धिष्णतां शक्यमिति
गोदानप्रमुखाणां च कर्म स्वयंमूलतः । न गृह्यते हि सत्त्वं भारुनां तु परिग्रहा
सद्यो भयः प्रवर्तति माहुरी नात्र संशयः ।

तस्माद्यतेऽपु पित्तं गन्तुं कारमद्य विना न हिम् ॥

कृष्णाणां समनुष्ठानं शक्यमंगारव सम्य वै । विभावकादिवर्गं शास्त्रदोषादिर्म
प्रदानं दक्षिणायाश्च मभानुष्ठानमेव च । प्राच्याङ्गोदानात्स्यं च निन्दितं तपनेरति

तस्मात्प्रियाद् मोहेन पापभाक् वेनतस्य तु ।

आरूढपतिनो श्रेयः पित्तं सम्य न विद्यते ॥

यर्णाद्यामिगो वेषु धनप्रश्नयोग्यता । अस्मिन् यन्माननो नूनं प्रायश्चित्तस्य कारण
नित्याधिकारिणः प्रोक्ता करणान्तस्य केवलम् ।

अल्पपायासेन ते सम्यक् तरन्त्येव प्रथम वै ॥

यर्णां गृही घनी नित्यं तत्रापि प्रवरो गृही । सर्वस्य चित्तमाश्रय नितरां धनमूलतः
कर्तव्यत्वेन तत्रास्मिन् प्रवरो हि गृही घनी ।

तस्माद्गृहाश्रमः सम्यक् मर्त्यानां प्रवरः परम् ॥

यस्मिन्स्थितस्तु तरति निर्धूयात्तिलकिल्बिषम् । धनदानमुख्येनैव तत्रायं प्रवरो यतः
अधिकारी महाभागः गृहस्थः शास्त्रसंमतः । गार्हस्थ्यमेकं शिष्टानां शरणं कारकं परम्

आश्रयं सर्वधर्माणां स्थितस्तत्र कृती भवेत् । प्रत्यक्षकृच्छ्रकरणसामर्थ्यं चित्तहेतवे
न करयापि कदाचित्स्यात् किन्तु तेषां क्षणेन वै ।

कर्तुं प्रतिनिधित्वेन शक्यतेऽर्थस्य दानतः ॥

दानप्रशंसा

तस्मिन् दानेऽधिकारी स्याद् गृहस्थो धर्मतः स्मृतः ।

अस्मिन् कृच्छ्रकार्याश्च तत्राश्रयं केवलाः ॥

दीक्षाचर्या यज्ञचर्याः सर्वचर्या क्षणान्तृणाम् । दानतः संभवन्त्येष तस्माद्दानपरो गृही ॥
 भवेद्देव विशेषेण तर्तुकामो विचक्षणः । दानं परं प्रशंसन्ति दानमेव परायणम् ॥
 दानं बन्धुर्मनुष्याणां दानं कोशो ह्यनुत्तमः ।
 दानं कावफला वृक्षाः दानं चिन्तामणिर्नृणाम् ॥
 दानं पुत्रः परं द्रव्यं दानं मातापिता तथा । न दानेन विनाकिञ्चित्प्रार्थितं भलमाप्यते ॥
 न दानशीलिनामापत्तस्माद्दानं समाश्रयेन् । हारनूपुरकेयूरपूरितोत्तममन्दिरम् ॥
 लावण्यगुणसंपत्तिदानादेव हि लभ्यते । दानेन प्राप्यते स्वर्गश्रीदानेन हि लभ्यते ॥
 दानेन शत्रून् जयति व्याधिदानेन नश्यति । दानेन लभ्यते विद्या दानेन युवतीजनः ॥
 दानेन मोदते स्वर्गे स्वर्कैः सह चिरं नरः । धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं परमं स्मृतम् ॥
 वपः परं कृतयुगे श्रेतायां ज्ञानमुच्यते । द्वापरे यज्ञमेवाहुः दानमेव कलौ युगे ॥
 युगेषु निखिलेष्वेव दानं साधारणान्तमम् । उत्तमत्वेत विबुधैः तस्माद्दानपरो भवेन् ॥
 दानादृते नोपकाकारः दृश्यते धनिनः परः । दायमानं हि तत्तस्य भूय एवाभिवर्धते ॥
 यद्दाति विशिष्टेभ्यो यच्चारनाति दिने दिने ।
 तद्वित्तं स्वमहं मन्ये शेषं कस्याभिरक्षति ॥
 यद्दाति यद्दर्शनाति तदेव धनिनो धनम् । अन्ये मृतस्य क्रीडन्ति दानैरपि धनैरपि ॥
 किमेतस्य प्रभवति तावतातस्तदुत्सृजेन् । प्रात्रभूतेषु त्रिषु देशेच्छाले च सन्तवम् ॥
 दानेन भोगी भवति मेधावी वृद्धसेवया । अहिसया च दीर्घांपुरिति प्रादुर्मर्श्यः ॥
 प्रायस्कर्मसमायुक्तं पतनं नरके नरम् । प्रायते दानमेवैकं पात्रभूते द्विजे कृतम् ॥
 कुरोपगुणोपेतमुक्तरोपविधर्जितम् । कामधुग्नेनुवरानं फल्यारसोत्सितं फलम् ॥
 यावेनार्जनमर्यादां वर्धनं चाभिरक्षणम् । सत्प्रात्रे प्रतिपत्तिश्च सर्वप्रात्रेषु पश्यते ॥
 यस्य वित्तं न दानाय नोपभोगाय कल्प्यते ।
 नापि कीर्त्ये न धर्माय तस्य वित्तं निरर्थकम् ॥
 तस्माद्विस्तानि संपाद्य दद्याद्विषय भक्तिप्रः ।
 न्यायमार्गेण विबुधः कदाप्यन्वायवर्मना ॥

देवात्पुत्रं मां विद्धानि या कुर्वन्तं न करोति स्वयम् ।
 पुत्रं विवाहं स्वजनोत्तारं तथा प्राणं या दित्तमश्नितं वा ॥
 धनं सदा भूमिगतं प्रकृपां च गच्छता सत्सामन्वयिनः ।
 गन्तं न भुञ्जीत तथाकिंच नेत्ररोरकाराय धनेषु गच्छि ॥

अहन्वदनि यावन्ममर्दं मन्वे गुणं यथा । अहंदाहं इति श्रोत्रमिभं दत्ता मूर्धनी मरुत् ॥
 मातृनं दुरंगानैव यः करोति दिने दिने । दानप्रवोचकानामारिद्रोऽर्धं नृणां सदा ॥
 किं धनेन करिष्यन्ति देहिनी भंगुरामयाः । इदं धनमिच्छति तस्मिन्मरारवत् ॥
 मामादुर्धमपि प्राप्तमर्थिभ्यः किं दीयते । इच्छानुत्तरो विभय कदा कस्य भविष्यति ॥
 अदाता पुरुषसयागी धनं संशय्य गच्छति । दातारं कृपां मन्वे मृतोऽयधं न मुञ्चति ॥
 अक्षरद्वयमभ्यस्तं नास्ति नास्तीति यत्पुरा । तदिदं देहि देहीति विपरीतमुपस्थितम् ।
 षोडशन्ते न याचन्ते देहीति कृपाणा जनाः । येर्ननुष्टं न च द्रुतं तोर्धे न (... ?) ॥
 (..... .. ?) मरणं कृताः । दिरण्यमन्नमुदकं ब्राह्मणेभ्यो न पार्थितम् ॥
 दीना वियसना रुभ्राः कपालाकृतपाणयः । दृश्यन्ते किल सर्वत्र ते यैः पूर्वं जनेः किल ॥

सदाचाराः कुञ्जीनाश्च रूपयन्तः प्रियंवदाः ।
 बहुभुताश्च धर्मज्ञाः दातारः स्युः श्रियान्विताः ॥
 अलब्धमुष्टिमात्रश्च याचमानाः परानति ।
 दृश्यन्ते दुःखिनः सर्वे प्राणिनः सर्वदा भुवि ॥
 अदत्तथा न जायन्ते परभाग्योपजीविनः ।
 मा ददास्येति यो ब्रूयाद् गव्यग्नौ ब्राह्मणेषु च ॥

तिर्यग्योनिशतं गत्वा चाण्डालेष्वभिजायते । एकेन तिष्ठताधस्तात् अन्येनोपरितिष्ठता ॥
 दानव्याचकयोर्भेदः कदाभ्यामेव सूचितः । प्राप्तानामनुरूपाणां पात्राणां दानकर्मणः ॥
 देशे कृत्स्नेपि काले वा नादेयं ह्यस्ति किंचन । उच्चैश्च वसमश्वं प्रापणीयं सतां विदुः ॥
 अनुनीय यथकामं सत्यसन्धो महाप्रतः । स्वैः प्राणै ब्राह्मणः प्राणान् परित्राय दिवंगत ॥
 रन्तिदेवश्च साकृद्यो वसिष्ठाय महात्मने । अपः प्रदाय शीतोष्णाः नाकपृष्ठमितगतः ।

आत्रेयः स्वण्डवमयोरहृतो द्विविधं धनम् ।

दत्त्वा लोकान्ययौ धीमान् अनन्तास्स महीपतिः ॥

शिविकाशी नरोऽङ्गानि पुत्रं च प्रियमौरसम् । ब्राह्मणार्थं (.. .?) नाकपृष्ठमुपागतः ॥

प्रतर्दनः काशिपतिः प्रदाय नयने स्वके । ब्राह्मणायतुलां कीर्तिं इह चामुत्र चारुते ॥

दोर्धमृशलाकं तु सौवर्णं परमृद्धिमत् । द्रुत्रं स्वर्णमयं दत्त्वा सराष्ट्रोऽप्यव(प)तदियम् ॥

संकृतिश्च तथात्रेयः शिष्ये (.. .?) गुणम् । उपदिश्य महातेजाः गतो लोकाननुत्तमान् ॥

अम्बरोपोद्गदे दत्त्वा ब्राह्मणेभ्यः प्रतापवान् । अत्रुंदानि शतैकं च सराष्ट्रोऽभ्यपतदिवम् ॥

सावित्रः कुग्दले दिव्ये शरीरं जनमेजयः । ब्राह्मणार्थं परित्यज्य जग्मतुलोकमुत्तमम् ॥

सर्वरत्नं वृषादर्विः यवनाश्वः प्रियां स्त्रियम् । रम्यमावसथं चैव दत्त्वा स्वलोकमाश्रितः ॥

निमिराष्ट्रं च वैदेहो जामदग्न्यो वसुंधराम् ।

ब्राह्मणेभ्यो ददौ चापि गयश्चोर्वीं सपट्टणाम् ॥

जामित्रसहरचैव यसिष्टाय महात्मने । मद्यन्ती प्रियां दत्त्वा तथा सह दिवंगतः ॥

सहस्रजिच्च राजर्षिः प्राणानिष्टान् महायशाः ।

ब्राह्मणार्थं परित्यज्य गतो लोकाननुत्तमान् ॥

सर्वकामैश्च संपूर्णं दत्त्वा वेश्म हिरण्यमयम् ।

मुद्गलाय गतः स्वर्गं शतद्युम्नो महायशाः ॥

नाम्ना च द्युतिमात्राम साल्वराजप्रतापवान् ।

दत्त्वा राज्यमृचीकाय गतो लोकाननुत्तमान् ॥

मद्रराजश्च राजर्षिः दत्त्वा कन्यां सुमध्यमाम् ।

सुवर्णहस्ताय गतो लोकान् देवैरभिष्टुतान् ॥

रोमपादश्च राजर्षिः शान्तां दत्त्वा सुतां प्रभुः ।

ऋष्यगृह्णाय विपुलैः सर्वकामैरयुज्यतः ॥

दत्त्वा शतसहस्रं तु गवां राजा प्रसेनजिन् ।

सघत्सानां महातेजा गतो लोकाननुत्तमान् ॥

एते चान्ये च बहवो दानेन तपसा सह ।
 महात्मनो गताः स्वर्गं शिष्टात्मानो जितेन्द्रियाः ॥
 तेषां प्रतिष्ठिता कीर्तिः यावत्स्थास्यति मेदिनी ।
 दानैर्व्यङ्गैः प्रजासर्गैः एते हि दिवमाप्नुयुः ॥

अर्थानामुत्तमे पात्रे श्रद्धया प्रतिपादनम् । दानमित्यभिनिदिष्टं सर्वशास्त्रीकनिश्चितम्
 द्विहेतुपद्धधिष्ठानं षडङ्गं षड्विपाकयुक्म् । चतुष्प्रकारं त्रिविधं त्रिनाशं दानमुच्यते
 नालपत्वं वा बहुत्वं वा दानस्याभ्युदयावहम् ।
 श्रद्धा भक्तिश्च दानानां वृद्धिक्षयकरे स्मृते ॥
 धर्ममर्थं च कामं च व्रीडाहर्षं भयानि च । अधिष्ठानानिदानानां षडेतानि विदुर्बुधाः

दानभेदाः

पात्रेभ्यदीयते नित्यं अमपेक्षप्रयोजनम् । केवलं धर्मबुद्ध्या यद्दमदानं तदुच्यते ॥
 प्रयोजनमपेक्ष्यैव प्रसंगाद्यत्प्रदीयते । तदर्थदानमित्याहुः ऐहिकं फलहेतुकम् ॥
 स्त्रीपानमृगयाक्षाणां प्रसंगाद्यत्प्रदीयते । अनर्हेषु च रागेण कामदानं तदुच्यते ॥
 संसदि क्रीडया स्तुत्या चार्थार्थिभ्यः प्रयच्छतः । प्रदीयते च यदानं क्रीडादानं तदुच्यते
 दृष्ट्वा प्रियाणि श्रुत्या वा हर्षाद्यत्प्रदीयते । हर्षदानमिति प्राहुर्दानं तद्दमचिन्तकाः
 आक्रोशादर्थदिसानां प्रतिकाराय तद्भवेत् । प्रतिबन्धकरादित्यहेतवे तत्प्रशस्यते ॥
 भयदानमिति प्रोक्तं फलदं नैव तद्भवेत् । अपापोरोगिधर्मकदित्सुखसतरशुचिः
 अनित्यशायकमां च षडभिर्दाता प्रशस्यते ।
 पात्रं श्रद्धा च भक्तिश्च देयमित्यभिचिन्तनम् ॥
 देशकालश्च दानानां अङ्गान्येतानि षड्विदुः ।
 त्रिगुणसृष्ट्रावृत्तिश्च पूणालुः सकृदेन्द्रियः ॥
 विमुक्तो योनिशोभ्यः ब्राह्मणः पात्रमुच्यते । मौमुक्षुणागमिगंभनिरर्धिनो दर्शने सर
 सत्कृतिश्चानसूया च तथा धृष्टे नि कोन्यते । अत्यावरयत्कर्मस्यचिन्तनं भक्तिरुच्यते

मान्त्रिकादिदानानि

दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे । देने काले च वाप्रे च तद्दानं साधिकं स्मृतम् ॥
 यन्नुपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः । दीयते च परिविलप्यं तद्दानं राजसं स्मृतम् ॥
 कदेराकाले यद्दानमनाश्रयश्च दीयते । अमलकामयकारं तन्नामसमुदाहृतम् ॥

मान्त्रिकानां फलं भुङ्क्ते देवनेनात्र संशयः ।
 बाल्ये वा दासभावे वा राजमानां फलं भवेत् ॥
 काममाना फलं भुङ्क्ते निर्यतये मानवस्तदा ।
 काविकं वाचिकं दानं मानसं च त्रिधा मतम् ॥

अहंते यन्सुवर्णादि दानं तन्काविकं स्मृतम् । आर्तानामभयं यत्तद्देतद्धै वाचिकं स्मृतम् ॥
 विषया स्थापयद्योग्यं तद्दानं मानसं स्मृतम् । पुण्यमिष्टमधीनं च दानं तद्द्विविधं पुनः
 वर्जिनं सुमहाभागेरन्यैः कैश्चिदपि त्विदम् । अग्निहोत्रं तपस्तप्यं वेदानां परिपालनम् ॥
 आनिष्यं वैश्वदेवं च तद्विष्टमिति कथ्यते । पुण्यरिष्यस्तथा धाप्यः देयत्वापत्तनानि च ॥
 अन्नदानमथारामाः पूर्वमित्यभिधीयते ॥

दानक्रियाद्यधिकारिणः

ऋष्यामहादानक्रियादिषु तु मुख्यतः । गृहस्थ एक एव स्यादधिकारी न पापरः ॥
 द्रव्याशामार्जने चापि मुख्यो न तु हि मत्करी ।
 वनी यज्ञी नु संप्राप्ते निमित्ते तु कदाचन ॥
 तन्मात्रे स्वधिकारी स्थान्नाधिके सुतरां यतिः ।
 पतत्येवाशु ह्य कापि कदा धातुपरिमहान् ॥
 रे वस्त्राद्युः सर्वेषां कर्मणां प्रवरः परः । सवकर्मैकलोपेऽपि तस्य चित्तेन सत्तराम् ॥
 परचात्समीचीनतया शृतं भवति तत्क्षणान् ।
 तस्यास्य स्थापकानि स्युः सुबहूनि महान्त्यपि ॥

भूयमाज्ञांस्त्रिकं काण्यं नैमित्तिकमिति क्रमात् ।

वैरिको दानमार्गोऽयं यत्पुत्रां वर्णने कुीः ॥

प्रपारामतटाकादि सर्वकामप्रदायके । धौषगिन्येष विलपानं धर्मविद्धिर्महात्मभिः ।
तदाज्ञस्त्रिकमित्याहुः दीयते यद्दिनेदिने । अपत्यविजयैश्वर्यस्त्रीलाभार्थं यद्विष्यते ।
इच्छासंस्थं तु तद्दानं फाम्यमित्यभिधीयते । कालापेक्षं क्रियापेक्षं अनापेक्षमिति स्मृतम् ।
त्रिधा नैमित्तिकं प्रोक्तं पुनः सर्वं द्विधा स्मृतम् । सहोमं होमरहितं ममन्त्रकमन्त्रकम् ॥

सद्धर्मकाधर्मकाभ्यां द्विविधं तत्रिधा मतम् ।

स चोत्तमानि पत्वारि मध्यमानि विधानतः ॥

अधमानि च सर्वाणि त्रिविधत्वमिदं विदुः ।

अन्नं दधि घृतं क्षीरं गोभूरुक्माश्वस्तितनः ॥

दानान्युत्तमसंज्ञानि सुमहद्द्रव्यदानतः । पुस्तकाञ्छादनायासपरिभोगीपवानि च ॥
दानानि मध्यमानीह मध्यमद्रव्यदानतः । उपानट्प्रैत्ययानानि छत्रपात्रासनानि च ॥
दीपकाष्टफलादीनि चरमं बहुधोच्यते । इत्तमिष्टंमधीतं च विनश्यत्यनुकीर्तनात् ॥
तस्माद्दत्तादिकं स्वैर्न कीर्तयेन्न कदाचन । श्लाघानुक्रोशनाभ्यां च भग्नतेजा विपद्यते ॥
तस्मादात्मकृत् पुण्यं यत्नेनपरिपालयेत् पुनरन्ये तु विदुषाः दानं प्रोचुरचतुर्विधम् ॥
नित्यं नैमित्तिकं काण्यं विमलं चेति नामतः । अहन्यहनि यत्किञ्चिदीयतेऽनुपकारिणे ॥
अनुद्दिश्य फलं यत्तद्वाङ्मणाय तु मित्कम् । यत्तु पापोपशान्त्यर्थं दीयते विदुषां करे ॥
नैमित्तिकं तदुद्दिष्टं दानं सद्भिरनुष्ठितम् । असत्यविजयैश्वर्यस्वर्गार्थं यत् प्रदीयते
दानं तत्कामिकं प्रोक्तं मुनिभिर्धर्मचिन्तकैः । यद्दीश्वरप्रीणनार्थं ब्रह्मबिद्भयः प्रदीयते
चेतसा भक्तियुक्तेन दानं तद्धिमलं स्मृतम् । येन येन हि भावेन यद्यद्दानं प्रयच्छति
ते नतेन हि भावेन तत्तत्प्राप्नोति निश्चितम् ॥

मात्त्विकादिदानानि

दातव्यमिति यद्दानं दीयतेऽनुपकारिणे । देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥
यत्तु प्रत्युपकारार्थं फलमुद्दिश्य वा पुनः । दीयते च परिकल्पितं तद्दानं राजसं स्मृतम् ॥
अदेशकाले यद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते । असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतम् ॥

सात्त्विकानां फलं भुङ्क्ते देवत्वेनात्र संशयः ।

वाल्मे या दासभावे या राजसानां फलं भवेत् ॥

तामसानां फलं भुङ्क्ते तिर्यक्तवे मानवस्सदा ।

कायिकं वाचिकं दानं मानसं च त्रिधा मतम् ॥

अहंते यत्सुवर्णादि दानं तत्कायिकं स्मृतम् । आर्तानामभयं यत्तदेतद्धै वाचिकं स्मृतम् ॥
विद्यया स्याद्यथायोग्यं तद्दानं मानसं स्मृतम् । पुण्यमिष्टमर्घोतं च दानं तद्द्विविधं पुनः
वर्णितं मुमहाभागैरन्यैः कैश्चिदपि त्विदम् । अग्निहोत्रं तपस्सत्यं वेदानां परिपालनम् ॥
आतिथ्यं वैश्वदेवं च तदिष्टमिति कथ्यते । पुष्करिण्यस्तथा वाप्यः देवतायत्नानि च ॥

अन्नदानमथारामाः पूर्वमित्यभिधीयते ॥

दानक्रियायाधिकारिणः

पतादशमहादानक्रियादिषु तु मुख्यतः । गृहस्थ एक एव स्यादधिकारी न चापरः ॥
द्रव्याणामार्जने चापि मुख्यो न तु द्वि भस्करि ।
वनी वर्णा तु संप्राप्ते निमित्ते तु कदाचन ॥
तन्मात्रे त्वधिकारी स्यान्नाधिके सुतरां यतिः ।
पतत्येवाशु हा कापि कदा धातुपरिमहात् ॥
छे वस्ताधुः सर्वेषां कर्मणां प्रवरः परः । सबर्कर्मकलोपेऽपि तस्य चित्तेन तत्तराम् ॥
पश्चात्समीचीनतया श्रुतं भवति तत्क्षणात् ।
तस्यास्य साधकानि स्युः सुबहूनि महान्त्यपि ॥

अशक्तस्यापि क्लृप्तोऽयं पथ्सौवर्णिको विधिः ।

अष्टपष्टिपलोन्मानां दद्याद् दक्षिणां गुरोः ॥

होतृणां चैव सर्वेषां त्रिरात्पलमुदाहृतम् । अध्येतॄणां तदर्धं स्याद्द्वारपानां तदर्धतः ॥
अतो न्यूनं न कर्तव्यं अधिके फलमूर्जितम् । दानकाले तु देवत्वं प्रतिमानां प्रकीर्तितम् ॥
घेनूनामपि घेनुत्वं धृत्युक्तं दानयोगतः । दातुर्वै दानकाले तु घेनवः परिकीर्तिताः ॥

विप्रस्य न्ययकाले तु द्रव्यं तदिति चोच्यते । सर्वेषामपि दानानां हिरण्यमुदकं तथा ॥

दानेभ्यावश्यकानि

पवित्रमुत्तरीयं च साक्षित्वं ब्राह्मणस्य च । अल्पदानेषु चन्नेवैवं यथेच्छं तत्र चैककम् ॥
शौचमावश्यकं नित्यं मुष्टिं वा नाशुचिश्चरेत् । अत्राशुचित्वं संप्रोक्तं मुष्टिदानादिकर्मसु ॥

मूत्राद्युत्सर्जनपरे तत्प्रक्षालनपूर्वके । योज्यं कालविशेषः स्यात्स आशौचमिति स्मृतः ॥
स आचान्त इति प्राहुः केचिदत्र महर्षयः । अप्रक्षाल्य करौ पादौ गुह्यप्रक्षालनात्परम्

अप्यकृत्वा च गण्ड्रूपं कृत्वा तत्क्रयमेव वा ।

अनाचान्तो न दद्यात्किं ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ॥

दत्त्वा तादृगवस्थायां नरो रौरवमाप्नुयात् । शुचिर्भूत्वा च सर्वाणि दानानि सुमुखश्चरेत्
दानानामपि सर्वेषां तत्तत्फलमिदोच्यते ॥

दानफलानि

गारिदक्षुष्टिमाप्नोति सुखमक्षय्यमन्नदः । तिलप्रदः प्रजादिष्टां दीपदक्षुष्टुरुत्तमम् ॥
भूमिदः सर्वमाप्नोति दीर्घमायुर्हिरण्यदः ।

गृहदोग्याणि (रम्याणि) वेश्मानि रुप्यदौरुप्यमुत्तमम् ॥

वासोदधन्द्रसालोक्यं अशिवसालोक्यमश्वदः ।

अनङ्गदः श्रियं पुष्टिं गोदो ब्रध्नस्य विष्टपम् ॥

यानशाय्याप्रदो भार्यामैश्वर्यमभयप्रदः ।

धान्यदः शाश्वतं सौख्यं भोगमाप्नोति भोगदः ॥

रूपुत्सोर्दाता रूपमाप्नोत्यनुत्तमम् । त्रुप्सीसकयोर्दाता बह्विष्टिभवाप्नुयात् ॥

पार्श्वं भवति कामानां सैत्रसानां प्रदानगः । धर्मदाता नरो नित्यं मंत्रश्रामधिगन्तुः ।
 आयुधानां प्रदानेन शत्रुनाशमवाप्नुयात् । राजगिहप्रदानेन राजा भवति भूतले ।
 रत्नानां च प्रदानेन राजा चैव भविष्यति । नगरं च तथा दत्त्वा राजा भवति भूते ।
 यस्त्रदाना मुखेणैव दीर्घमायुर्हिरण्यदः । धन्यो धनप्रदाता तु सर्पिदामुधमस्तुते ।
 पादुकानां प्रदानेन शत्रुशयाभासनरथ च । फलानां चैव मूलानां दानाद्द्रव्यपतिर्भवेत् ।
 अन्नदस्तु भवेच्छ्रीमान् पादाभ्यङ्गप्रदसुपुत्री । गुप्तायास्थं नरो दत्त्वा दन्तायावनमेव च ॥

शुचिः स्यात्सुभगो याम्मी सुपुत्री चैव प्रजायते ।

पादशौचं तथा यानं शौचं तु गुदलिङ्गयोः ॥

यः प्रयच्छति विप्राय शुचिः शुद्धः सदा भवेत् ।

दुर्भिक्षे चान्नदाता च सुभिक्षे च हिरण्यदः ॥

पानीयदस्त्वरण्ये च प्रहल्लोके महीयते । श्रान्तायान्नप्रदः स्वर्गं विमानेनाधिरोहति ॥
 प्राप्नोति दशगोदानफलं रोगप्रतिक्रिया । प्रक्षाल्य पादौ विप्रस्य लभेद्गोदानजं फलम् ।
 देवमालयापनयनं देवागारसमूहनम् । मार्जनं सर्वदेवानां गोप्रदानसमं स्मृतम् ॥
 अर्चनं चैव विप्राणां द्विजाभीष्टाकर्षणम् । पादशौचप्रदानं च आकल्पपरिवारणम् ॥
 पादाभ्यङ्गप्रदानं च श्रान्तसंवाहनं तथा । गवां कण्डूयनं चैव प्रासदानाभिवादाने ॥
 भिक्षादीनां प्रदानं च तथैरातिथिपूजनम् । एकैकरथ फलं साह गोप्रदानसमं यमः ॥
 श्रान्तसंवाहनं रोगी परिचर्यासुरार्चनम् । पादशौचं द्विजोच्छिष्टमार्जनं गोप्रदानकम् ॥
 छत्रदो गृह्माप्नोति गृहदो नगरं तथा । तथा पानप्रदानेन स्थमाप्नोत्यनुत्तमम् ॥
 इन्धनानां प्रदानेन दीप्राग्निर्भुवि जायते । गवां प्रासप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

चन्दनं तालवृन्तं च फलानि विविधानि च ।

तान्व्यूहमासनं शय्यां दत्त्वाऽत्यन्तसुखी भवेत् ॥

पादाभ्यङ्गः शिरोऽभ्यङ्गः दानमानार्चनादिभिः ।

मृष्टवाक्यैर्विशेषेण पूजनीया द्विजोत्तमाः ॥

राज्यप्रदायकं चैव नरो भवेत्तु यः । अन्नदानप्रदानं दत्त्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

लभते च शिवं स्थानं बलिपुष्पप्रदानतः । प्रेक्षणीयप्रदानेन स्मृति मेधां च विन्दति ॥
सुरसंपत्सभादीनि वापीकूपसरासि वै । जीर्णान्युद्धरते यस्तु स संपूर्णफलं लभेत् ॥

पफान् ददाति केदारान् सकलान्वेव पादपान् ।

पट्टिकोटिसदस्याणि ह्यर्बुदानां च वै त्रयम् ॥

क्षीदन्तीति स्वर्गफले एतदुक्तं न संशयः । अस्वं वा यदि वा युग्यं यो ददातीह पादुके ॥
तस्य दिव्यानि यानानि दुष्टपन्था नचैव हि । गृहागतं ब्राह्मणं च मधुपर्केण च क्रमात् ॥

भोजयित्वा यथान्याय्यं सूर्यलोके महीयते ।

दारिद्र्यार्णवमम्रानां अतिक्लेशातिदुःखिनाम् ॥

तदुद्धृत्य यथाशक्ति सर्वान् कामानवानुयात् ।

वस्त्रं जलं पवित्रं च दत्त्वाऽथ शिवयोगिने ॥

स महाभागमाप्नोति अन्ते योगं च शाश्वतम् ।

यो गां च महिषी दद्यात् सालंकारां पयस्विनीम् ॥

कांस्यबद्धादिभिर्बुक्तां स कामान् लभतेऽखिलान् ।

अन्नं वस्त्रं फलं तोयं तक्रं शाकं घृतं मधु ॥

पत्रं पुष्पं धनं धान्यं यानं यष्टिं कमण्डलुम् । व्रतत्रयं ह्यत्रपात्रं व्रतविद्या सुरार्चनम् ॥
कन्याकुशोपनीवानि तिलौषधगृहाणि च । धूपक्षेत्रं यज्ञपात्रं योगपट्टं च पादुके ॥

हृष्णाजिनं बुद्धिदानं धर्मदेशकयात्मजम् । अर्थिने सततं देयं येन श्रेयो महद्भवेत् ॥
गोपीचन्दनक्षण्डं तु यो ददातीह वैष्णवे । कुलमेकोत्तरं तेन भवेदुत्तरितं शतम् ॥

शपितस्य च पानीयं क्षुधितस्य च भोजनम् । निवेशनं दरिद्रस्य निद्रायाः शयनं तथा ॥
यथा भिक्षाप्रदानं च वेदानामर्थनिश्चयः । एतत्संज्ञास्युक्षर्य फलमाहुर्महर्षयः ॥

कामस्य प्रदानेन सर्वदुःखैर्विमुच्यते । तालवृन्तप्रदानेन सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥
पादपीठप्रदानेन स्थानं सर्वत्र विन्दति ।

स्थानमेव प्रदानेन तदाप्नोति दण्डं दत्त्वा द्विजातये ॥
क्षोपवीतदानेन बह्वदानफलं लभेत् । बह्वदानफलं तुच्छमौपवीतमनन्तकम् ॥

उष्णीपस्य प्रदानेन तदेव फलमुच्यते । दन्तकाष्ठप्रदानेन सौभाग्यं महदाप्नुयान्
 मृत्तिकायाः प्रदानेन शुचिः सर्वत्र जायते । तथैवौषधदानेन रोगनाशमवाप्नुयान्
 स्नानीयानि सुगन्धीनि दत्त्वासौभाग्यमाप्नुयात् । अनुलेपनदानेन रूपवानभिजायते
 भाण्डादीनां प्रदानेन शंखादीनां प्रदानतः । पात्रं भवति कामानां यरासश्च न संशयः
 शिविकायाः प्रदानेन अग्निशेमकलं लभेत् । दासं कर्मकरं योधं दत्त्वा यादिन्द्रमन्दिर
 तरुणीं रूपसम्पन्नां दासो यस्तु प्रयच्छति । सोऽसरोभिर्मुदा युक्तः क्रीडते नन्दने च
 उष्ट्रं वा गर्दभं वापि यः प्रयच्छति मानवः ।

अलकांसनमा(समवा)साद्य यक्षेन्द्रैः सह मोदते ॥

दानानामुत्तमं प्रोक्तं प्रदानं तुरगस्य तु । बाहवायाः प्रदानं च तथा बहुफलप्रदम् ।
 शुक्लं तुरङ्गमं दत्त्वा फलं दशगुणं भवेत् । तुरङ्गमं सपल्याकं सालंकारं प्रयच्छतः ।
 पौण्डरीकफलं प्रोक्तं नात्र कार्या विचारणा । चतुर्भिः कुञ्जरैर्युक्तं सर्वोपरकरसौभित्
 रयं द्विजातये दत्त्वा राजसूयफलं लभेत् । सुपर्णकश्यं मातङ्गं दत्त्वा विप्राय भक्तिः ।
 राजसूयाश्वमेधाभ्यां फलमाप्नोत्यसंशयः । प्रदाय करणिं सम्यगेतदेव फलं लभेत् ।
 यथोक्तविधिना दत्त्वा कपिलां कनकप्रभाम् । सर्वकामसमृद्धस्य यज्ञस्य फलमनुते ॥
 वारुणं लोकमाप्नोति दत्त्वा च महिषीं तथा । महिपस्य प्रदानेन वायुलोके महीयते ॥

वायुलोकेमवाप्नोति प्रदानेन च पक्षिणाम् ।

मयूराणां शुक्रानां च शारिकाणां च धामिनाम् ॥

अनाथं ब्राह्मणं व्रेणं येन हन्ति द्विजातयः । पदे पदेऽयमेधस्य फलं विन्दन्ति तल्लणात्
 गुण(ह)दानफलं चापि प्राप्नुवन्ति पदे पदे । संस्कारार्थमनाधाय यस्तु काष्ठं प्रदास्यति
 कायाग्निदीप्तिं प्राद्याग्यं संपाने लभते जयम् । अन्नदानफलं भूयः वरतन्तुमहर्षिणा ॥
 पुराणोक्तं सुभशाय वृषगुहर्ष्यन्तरेण वै । जाम्बूनदमयं दिव्यं विमानं सूर्यसंनिभम् ॥
 दिव्याप्सरोभिः संपूर्णमन्नदो लभते ध्रुवम् । आश्वत्थानं तु यो दद्याद्दत्तं ब्राह्मणं
 आयुः प्रकाशमैश्वर्यं रूपं च लभते शुभम् । यज्ञोपवीतं यायं च व्यव्रजं तालवृत्तम् ॥
 शय्यां च शयनीयं च व्रतानुगुणं तथा । अन्नमाज्जनस्तनानि लभतेऽनुगुणानि च ॥
 नैत्रसःनिगुपात्रानि धेनुं गृष्टिं तथासनम् । ब्राह्मेध्वेतानि यो दद्यात्सोऽयमेधफलं लभेत् ॥

- सहस्रपरिवेष्टारस्तथैव च सहस्रदाः । प्रातारश्चसहस्राणां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 सुवर्णस्य च दातारो गवां ये रजतस्य च । धेनूनां च प्रदातारस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 बिहारावसथोद्यानकूपारामसरकराः (प्रदा) ।
 प्रपाणां ये प्रकर्तारः ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 सर्वहिंसानिवृत्ता ये नराः सर्वसहाश्च ये । सर्वस्याश्रयभूता ये ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 आढ्याश्च बलवन्तश्च यौवनस्थाश्च सक्तियाः ।
 ये निर्जितेन्द्रिया घीरास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 देवकार्येषु सस्नेहा मृदवः स्नेहवत्सलाः । उदारः प्रश्नदा ये हि ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 आश्रमेषु यथोक्तेषु वर्तन्ते ये द्विजोत्तमाः । स्वधर्मसक्तास्सततं ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 वर्तन्ते ये महीपाला राजधर्मेषु नित्यशः । पुरोहितमने युक्ताः ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 प्रजामुखे सुखं येषां तद्दुःखे ये च दुःखिताः ।
 तपसा कर्शिता ये वा ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 स्वाम्यर्थे ब्राह्मणार्थे च मित्रकार्ये च ये हिताः ।
 गोभूद्विजहिता ये तु ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 गोभूहेतुहता ये च देवद्विजकृते हताः ॥
 मशानासिजकदुर्व्यापितथागतनिवारकाः । विप्रनिन्दाकृद्वन्तारः स्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 देहधातून् परित्यज्य सलिलारण्यवह्निषु । अनशनेन मृता ये वा ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 तीर्थयात्राप्रसक्ताश्च नित्यमध्वनि कर्शिताः । तपसा कर्शिता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 मातापितृपरा ये च गुरुभक्ताः प्रियंवदाः । सत्यार्जवरता ये च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 शोपकारसक्ताश्च परदारविवर्जिताः । पूज्यापूजयितारश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 तभानां ये च कर्तारः ये च प्रज्ञाप्रदायका । भक्ता गोदेवविप्राणां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 ध्यानारामकर्तारः तथा गोप्रासदायिनः । उपासकाश्च देवानां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 छेसाननुभवन्तीह शास्त्राध्ययनतत्पराः । शास्त्राणां च हिते युक्तास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥
 कन्यकानामनाथानां ये स्वैवोद्गाहकारिणः ॥

पन्थाचनपरा ये च प्रहागो पूजकागया । कादेनापि मृता ये च ते नराः गर्गगामि

अग्निहोत्री च मत्री च कूरकगो गटाकहृत् ।

लिंगपनिष्ठाकर्ता च भग्नः शान्त्रवजे स्थितः ॥

विष्णुभाराधितो यैस्तु ज्ञाननिष्ठाश्च ये द्विजाः । प्रगवश्याहविष्णुगमायत्रोनिरताः

मनसा कर्मणा वाचा कर्मभ्येषानुचिन्तकाः ।

न पापमतिभिश्चदन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

निराहारा महारोलाः प्रह्वयपांदिश्लोड्याः । त्यजन्ति देहवर्मज्ञाः विषयेन्द्रियत्रिभिः

एकाग्रमनसः शान्ताः तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ।

गंगानदी महापुण्या भवन्ति च धियैकया ॥

जपन्ति तत्र ये मन्त्रान् परदारत्रियर्जिताः ।

ब्राह्मणाय तु ये कन्या प्रयच्छन्ति विधानतः ॥

ये तु दीपं प्रयच्छन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम् । गङ्गाजले प्रयागे वा केदारे पुष्करे

महापथे प्रभासे च मृता यान्त्यमरावतीम् । द्वारवत्यां कुरुक्षेत्रे योगाभ्यासेन ये

हरीती (?) रं येषां मरणे समुपस्थिते । पूजयित्वा हरिं ये तु भूमौ दर्मास्तिलैस्त

तिलान् विकीर्य लोहे तु दत्त्वा घेनुं पयस्विनीम् ।

ये मृताः कृतिनः सन्तस्तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

वत्पाथ पुत्राः संस्थाप्य पितृपैतामहापथे । निर्मला निष्कलङ्का ये मृता यान्त्यमराव

सर्वभूतदयावन्तः विश्वास्याः सर्वजन्तुषु । त्यक्त्वा हिंसाः सदाचाराः सन्तुष्टाः स्वधनेन

धर्मलब्धार्थभोक्तारस्तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

मातृवत्स्वसृबच्चैव नित्यं दुहितृवच्च ये । परदारेषु वर्तन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम्

अनृतं ये न भाषन्ते कटुकं निष्ठुरं तथा । स्वागतेनाभिभाषन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम्

अरण्ये विजने नष्टं परस्वं दृश्यते यदा ।

मनसापि न लिप्यन्ते तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

परदारान् वै कामदृष्टं रहोगताः । मनसापि न हिंसन्ति तेऽपि यान्त्यमरावतीम्

शत्रुं मित्रं च ये नित्यं तुल्येन मनसा नराः ।
भजन्ति मैत्रं संगम्य तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥
श्रद्धावन्तो दयावन्तः शिष्टाः शिष्टजनप्रियाः ।
धर्माधर्मविदो नित्यं तेऽपि यान्त्यमरावतीम् ॥

मातृवत्परदारांश्च परद्रव्याणि लोष्टवत् । यः पश्यत्यात्मवज्जन्तुं न प्रेतो जायते नरः ॥
अन्नदानरतो नित्यं विशेषेण तिलप्रदः । स्वाध्यायव्रतशीलो वा न प्रेतो जायते नरः ॥
सदा यज्ञपरः शान्तः सदा तीर्थपरायणः । वापीकूपतटाकानामाश्रमाणा विशेषतः ॥

आरोपकः पुराणां च देवतार्चापरायणः ।

नित्यं शृणोति शास्त्राणि नित्यं सेवेत्तु पण्डितान् ॥

शुद्धास्तु पृच्छते नित्यं न प्रेतो जायते नरः । द्भारोपणपूर्वेण दशपानहिताय वै ॥
भूमिं सर्व्वयन्नित्यं नदीकुल्याप्रपूरणात् । तास्वत्यन्तदूरेषु प्रापयन्वै दिने दिने ॥
कल्पूरदूरीकरणहेतवे जामितां विना । तद्भारोप्यसंतृद्धिचित्तवृत्तिपरोऽनिशम् ॥

वर्तते यो जगत्यस्मिन् तमेनं ते नरोत्तमम् ।

सर्वे दर्भाः सुरा भूत्वा समागत्यातिहर्षिताः ॥

पृथक्पृथग्निमानानि हंसयुक्तानि सत्त्वराः ।

वयसोऽन्तेऽस्य चाहृत्य हुंकृत्य यमकिंकरान् ॥

सस्मृतिन्नि (?) द्भारोहं मामकं मामकत्विति ।

प्रार्थयन्तीऽतिभक्त्यैव घोषयन्तः स्वलंकृताः ॥

सुररूपाः सुमुखाः शान्ताः ब्रह्मलोकं सनातनम् । प्रेतत्वं वारयित्वैव कामिते शैववैष्णवे ॥
रेन्द्रवारुणत्रायव्यान् वस्वादित्वाग्निरीद्रकान् । कामितानस्य सुभगान्पुनर्भवसंशितान्

गयाश्राद्धफलम्

प्रापयन्त्येव सुतरां सद्गमस्तादृशो महान् । तत्कर्तुं न हि तन्कूरं प्रेतत्वं सर्व्वथैव वै ॥
त्वा गयाशिरः पुण्यं यच्छ्रद्धं कुर्वते द्विजः । तस्यान्ववाये महति न प्रेतो जायते नरः
प्रायने चोत्तरे प्राप्ते यमयज्ञं करिष्यति । तस्य वंशे तु सततं न प्रेतो जायते नरः ॥

अग्न्यतिथिदेशगादिपूजा

श्रीगानीन् पञ्च शैकं वा द्वादशहनि गेवते । गवंभूदप्यायुक्तो न प्रेतो जायते नरः ॥
 वैश्वतातिथिपूजायु शुद्धपूजायु निग्नराः । एतो वै पिपूरीयायु न प्रेतो जायते नरः ॥
 तीर्थपात्रपरो नित्यं वैश्वतातिथिपूजकः । ब्रह्मण्यन्यथा शरत्कर्म न याति नरकं नरः ॥
 हेमन्ते षष्ठिरो यत्र तथा प्रीप्थे जलदत् । यथांशामयदो यत्र न याति नरकं नरः ॥
 ब्रह्मपारो मक्षप्यापो शुभकर्मवरः पुमान् । यथांशवानररो नित्यं न याति नरकं पुनः ॥

कपिलादानादिप्रशंसा

कपिलानां च यो दाता वृषभाय तथैव च । अन्नदाता च नियतं गंगानानररत्प्र यः ॥
 अग्निहोत्रे च निरतो न स दुर्गतिमाप्नुयान् ॥

विष्णुपूजा

अर्चयन्ति हरं नित्यं विष्णुं जिष्णुं सनातनम् ।
 प्राप्नुवन्ति महत्प्रधानं पुण्ये श्वेतपुरे शुभम् ॥
 सर्वे चतुर्भुजास्तत्र सर्वे गरुडयाहनाः । सर्वे चक्रायुधारश्चैव सर्वे विष्णुपराक्रमाः ॥

शिवपूजा

स्थापयन्ति च ये लिङ्गं नष्टं वा साधयन्ति ये ।
 अर्चयन्ति सदा रुद्रं मालवलेपनार्जनैः (गन्धानुलेपनैः) ॥
 मुञ्चन्ति वृषभान् ये तु ते गत्वा शिवमन्दिरम् ।
 तत्र सर्वे शिवभुजाः सर्वे ते शूलपाणयः ॥
 यान्ति सर्वे वृषैश्चैव सर्वे रुद्रपराक्रमाः । शंभुं स्वयंभूं देवेशं त्रिदशमन्दिरम् ॥
 येऽर्चयन्ति सदा शुद्धा न ते दुर्गतिमाप्नुयुः ॥

सूर्यपूजा

तेजोराशिं भानुमन्तं भास्करं लोकचक्षुषम् ।
 येऽर्चयन्ति महात्मानः सूर्यलोकं व्रजन्ति ते ॥
 जटाधरा भस्मधराः विष्णुनामधराः पराः ।
 विष्णुगाथारता नित्यं न ते दुर्गतिमाप्नुयुः ॥

गायत्रीमात्रसंतुष्टाः सन्ध्योपासनतत्पराः । स्वाचारेण च संयुक्ताः न ते दुर्गतिमाप्नुयुः ॥
 मन्त्रतन्त्रक्रियाधर्मं न नशौचविवर्जिताः । द्विमुल्लुपुद्कतत्कर्ममात्राभिनयमात्रतः ॥
 सर्वभ्रष्टाश्च विकलाः तदन्त्ये वसतो यथा । कृतार्थाः कृतकृत्याश्च तावन्मात्रेण केवलम् ॥
 आभासकर्मणोऽत्यन्तं भवेयुर्नात्र संशयः ॥

प्रायश्चित्तप्रतिनिधिः

प्रायश्चित्ते तु संप्राप्ते साक्षात्कृच्छ्राणि कैरपि ।
 नानुष्ठाय च शक्यन्ते तेषां प्रतिनिधित्वतः ॥
 गोगोमूल्यादिभिरुत्तानि तस्मात्कार्याणि चाखिलैः ।
 सेतुगंगास्नानमुत्तैः दरिद्रस्तानि चाचरेत् ।
 अपि तानि कदाचित्तु स्नानान्यपि विधानतः ॥
 द्रव्येण विप्रमुखतः कर्तव्यानि भवन्त्यपि ।
 द्रव्यदानेन सर्वाणि प्राप्यन्ते निखिलाः क्रियाः ॥
 तस्माद्द्रव्यं सर्वकार्यमात्रे ह्यावश्यकं परम् ।
 तरिमन् सत्येव सततं सिध्यन्त्यत्रिलसत्क्रियाः ॥
 महादानादिकाश्चापि यैः कृतैर्दृष्टलादिकाः ।
 प्राप्नुवन्त्यपि विप्रत्वं तानि चाद्य प्रवक्ष्मि वः ॥

रक्तपित्तं तु ह्ययं प्रदरमेहयोः । सुवर्णं सर्वरोगेषु प्रदधान्मृत्युनाशनम् ॥
 द्रवं तथा देयं प्रहण्यां दीर्घसंभवे । गौडं भास्म दावं च पौरं तद्गण्डमूलके ॥
 लं त्वग्निमान्द्ये च रोगोत्पत्तौ तु पौष्टिकम् । मधूद्रवं तथा देयं कासश्वासजलोदरे
 द्रवं तथा देयं हृदिरोगोपशान्तये । क्षीरं पित्तविनाशाय दाधिकं भगदारुणे ॥
 णं लेपनाशाय पैष्टं घृतिविनाशने । अन्नं सर्वरोगस्य नाशने तु प्रशास्यते ॥
 देद्रव्यदाने तु तुलादिषु विधिस्त्वयम् । प्रथमा तु घृतस्योक्ता तेजोवृद्धिकरी तुला ॥
 केण च सौभाग्यं तैलेन बहुलाः प्रजाः । वस्त्रैस्तु बहुवस्त्राणि प्राप्नोति तुलया तथा ॥
 यस्य तु लावण्यं अरोगित्वं गुडस्य च । असापत्न्यं शर्करया सुरूपं चन्दनेन च ॥
 पुक्तो भवेद्भर्ता तुलया कुंकुमस्य च । न सन्तापो हृदि भवेत् क्षीरस्य तुलया सदा
 मप्रदा ह्येताः पापहार्यः प्रकीर्तिताः । महादानानि चैतानि पुनर्भङ्ग्यन्तरेण वै ॥
 निरूपितानि देवेश्यो ता(भ्यस्त)नि चाद्य प्रवच्मिभः ॥

षोडश महादानानि

गावः सुवर्णरजते रत्नानि च सरस्वति ।

तिलाः कन्या गजाश्वाश्च शय्या वस्त्रं तथा मही ॥

धान्यं पयश्च ह्यत्रं च प्र(गु)हं चोपस्करान्वितम् ।

एतान्येव तु चोक्तानि महादानानि षोडश ॥

गानि यः कुर्यान्महादानानि मानवः । न तस्य पुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्सनातनात् ॥

हलदानस्य प्रसंगात्कथयाम्यहम् । हलपङ्क्तिरिति ख्यातं महादानमनुत्तमम् ॥

पुरा चोर्णं दिल्लीपेन ययातिना । शिविना निमिना चैव भरतेन च धीमता ॥

दिवि मोदन्ते दानस्यास्य प्रदानतः । धरादानप्रसङ्गेन दानान्युक्तानि कानिचित्

नाह्यं सप्त द्विपाह्वयमतः परम् । पृथिवीपद्मदानं च सर्वपापविनाशनम् ॥

गहरं प्रोक्तं पृथ्वीपद्ममथापरम् । क्रमात्तुलादिदानानि रहस्यानि यथामति ॥

कथितानि मया सभ्यगुहेशस्य विधानतः ॥

देवद्रव्यप्रमाणम्

कण्डप्रयेग सौवर्णो विशालाराजतः पलैः । ताम्रः पञ्चशतैः प्रोक्तः पलानां कास्यकस्तथा
लोहस्तु भारमात्रेण सैसरुच्य तथास्मृतः । लावणोऽप्येवमेव स्याद्द्वीहिमेरुस्तथा भवेत् ॥

भारद्वयेन काण्डस्तु गौडः स्यात्पञ्च भारतः ।

कौत्सूरिकः पञ्चपलः कार्पूरः पञ्चविंशकः ॥

कौकुमः स्याच्छतपलः कार्पांसोविंशभारकः ।

एवं द्रव्यविरोपैस्तु मेरुः कार्यो विपश्चिता ॥

मेरुमेवंविधं कृत्वा दत्त्वा विप्राय भक्तिनः । वसतिः स्यर्गलोके तु यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥

पञ्चपर्वतदानानि

पञ्चानामपि शैवा(ला)नां पूव नामानि कीर्तये ।

यानि दत्त्वा तु दौर्भाग्यं दौर्गत्यं नाप्नुयात्कचित् ॥

तिलपर्वतदानं तत्तथा लवणपर्वतम् । कार्पांसगुडयोः शैलो तथा सर्पपर्वतः ॥

आपाढे कार्तिके मासे माघे वैशाखयोरपि ।

पौर्णमास्यां तु दातव्याः मनुजैः पर्वतास्त्वमी ॥

शिखरदानानि

अतःपरं प्रवक्ष्यामि शिखराणि त्रयोदश । येषां प्रदानतो मर्त्यो जायते पृथिवीपतिः ॥

गुडेशुक्लवज्रलवणधान्यकार्पांसकैः क्रमात् । शिखाखर्जूरवितुषधान्यद्राक्षाभिरेव च ॥

शौद्रैर्मयजेनापि पलैः शृङ्गाणि कल्पयेत् । एषामन्यतमं वापि दद्याच्छ्रद्धासमन्वितः ॥

आत्मप्रमाणं कुर्वति प्रादेयाभ्यधिकं शुभम् । विधिवच्छिखरं दत्त्वा गौरीलोकं वसेन्नरः

अथ दत्त्वा विशेषेण ह्यतिदानानि कानिचित् ।

येन दत्त्वा नरः पापैः मुच्यते नात्र संशयः ॥

अतिदानधेनुदानानि

त्रीण्याहुरतिदानानि धेनुः पृथ्वी सरस्वतीः । नरकादुद्धरन्त्येताः जपजापनदोहनैः ॥
यास्तु पापविनाशिन्यः कथ्यन्ते दश धेनवः ।
तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च विशेषतः ॥

दशधेनुदानानि

कुम्भाः स्युर्द्रव्यगन्धानां इतरासां तु राशयः ।

प्रथमा गुडधेनुः स्याद्वितीया मधुसंक्षिका ॥

सप्तमी शर्करा धेनुः दधिधेनुस्तथाष्टमी । रसधेनुस्तु नवमी दशमी स्यात्स्वरूपतः ॥
अयने त्रिषुवे पुण्ये व्यतीपातेऽथ वैधृती । गुडधेन्वादयो देया उपरागादिपूर्वमु ॥
सप्तमी लाण धेनुः स्यादष्टमीऽधिका मता । नवमीतेन नवमी गन्धतैलेन चापरा ॥
गन्धैवां दशमां धेनुं रत्नैर्वा परिकल्पयेन् । एवं केचिन्महाभागाः वदन्ति परमर्षकः ॥
सुवर्गधेनुमप्यत्र केचिद्विच्छन्ति मानवाः । तिलधेनुपसंगेन सर्वपापहराः शुभाः ॥

सप्तग्रीहिधेनवः

सप्तग्रीहिमयास्सप्त धेनवः परिकीर्तिताः । ग्रीहिभिश्च यवैश्चैव गोधूमैश्च तिलैस्तथा ॥
माषैर्मुद्गैश्च कर्तव्याः सप्तमी च प्रियङ्गुभिः । एतासामेव दानानां विधानं तिलधेनुवत् ॥
सप्तग्रीहिमयास्सप्त गा ददातीह मानवः । स याति परमं स्थानं वायुमूतः क्षमूर्तिमान् ॥

उपधेनुदानानि

अथोपधेनुदानानि वक्ष्ये पुंस्यान्यनुकमान् । यासां च दानमात्रेण सर्वदानफलं लभेत् ॥
सौ छावणी धेनुः परा कापासकी मता । तथा कलमयी धेनु स्तस्तत्कर्पूरनिर्मिता ॥
सृष्टा तद्गुणधेनुर्द्विधा स्वनन्तरा । केचिदत्र महाभागाः विधानान्तरमूर्चिरे ॥
स्वर्गधेनुर्वै शरारोपनः स्वर्गशृङ्गिणी । तथैव वन्त्यात्पहरास्वर्गधेनुः परा सृष्टा ॥
स्वर्गधेनुर्वै शरारोपनः स्वर्गशृङ्गिणी । तथैव वन्त्यात्पहरास्वर्गधेनुः परा सृष्टा ॥
स्वर्गधेनुर्वै शरारोपनः स्वर्गशृङ्गिणी । तथैव वन्त्यात्पहरास्वर्गधेनुः परा सृष्टा ॥
स्वर्गधेनुर्वै शरारोपनः स्वर्गशृङ्गिणी । तथैव वन्त्यात्पहरास्वर्गधेनुः परा सृष्टा ॥

दानफलानि

फलं व्रवीमि सर्वांसामिह धेनोः परत्र च ।

कृष्णां गा ददते ये तु ते(न)पश्यन्ति यमं विभुम् ॥

श्वेतां वै ददते धेनुं स पुमान् दिवि मोदते ।

नीलयणां तु गां दद्यान् पितृन् प्रीणयते सदा ॥

श्वेतवर्णां तु गां दत्वा वंशवृद्धिमवाप्नुयात् ।

श्यामां पीतां तथा दत्वा दुःखनाशं प्रपद्यते ॥

कपिला सर्वपापघ्नी नानावर्णा च मोहदा । समानवत्सां कपिलां दत्वा स्वर्गं महीयते

रोहिणी तुल्यवत्सां तु सूर्यलोके महीयते । समानवत्सां श्वेतां चेदिन्द्रलोके महीयते ॥

तुल्यवत्सां तु शबला विष्णुलोके महीयते ।

इन्द्रलोकमवाप्नोति दत्वा कृष्णां तथाविधाम् ॥

घातरेणुसवर्णां तु तुल्यवत्सां प्रदाय च । वायुलोकमवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥

दत्वा धूम्रां तथा भूतां यमलोके महीयते । अघ्ना(ज्या)द्देमसवर्णां तु तुल्यवत्सां प्रदाय च

वारुणं लोकमाप्नोति पूज्यमानोऽप्सरोगणैः । धेनुं प्रदाय शृङ्गाक्षीं साध्यलोके महीयते ॥

दत्वा पलाशवर्णां गां पितृलोके महीयते । प्रदाय शितिकण्ठीं गां स्थानं श्रेष्ठं प्रपद्यते ॥

एतासानपि धेनूनां प्रदाता समवाप्नुयात् । विमानेनार्कवर्णेन दिवं देव इवापरः ॥

तं चारुवेपाः शुभ्रोप्यः शतशोऽथ सहस्रराः ।

दमयन्ती विमानस्थं गोप्रदानरतं नरम् ॥

अथ नानाप्रकारोक्तगोदानानि व्रवीमि वै । समानवत्सगोदानं सर्वपापहरं शुभम् ॥

कपिलायाः प्रदानं तु सर्वपापहरं शुभम् । सर्वार्थदायकं श्रीकं सप्तजन्याधनारानम् ॥

एतैकादशीदानं गोशतं च शृपोत्तरम् । तथा शृपोत्तरशतगोदानं देवसात्कृतम् ॥

वेरात्रगोप्रदानं च महापातकनारानम् । गृहणीहरगोदानमसगंधरहरं (?) परम् ॥

दानं वैतरणीधेनोः यमलोकमुत्पादहम् । शृपैरगोसहस्रस्य दानं सर्वाधनारानम् ॥

ततोभयगुरोदानं सर्वदानफलप्रदम् । द्विगुरी कविनादानं विष्णुमायुष्यकारकम् ॥
 तथा वैशोभयगुरोदानं सर्वोपनाशनम् । उपदानं ततः प्रोक्तं सर्वमौक्त्यविवानम् ॥
 षलीयर्दप्रदानं च गोविन्दप्रोक्तकारकम् । तथानुदुम्प्रदानाद्यं यज्ञाद्यदुत्तमम् ॥
 द्रव्यैर्दृष्यप्रदानं च दानं स्वर्णवृषस्य च । तथा होमवृषास्यं च सर्वदानफलप्रदम् ॥
 दानं रूप्यवृषस्यापि विष्टुपीतिविधायकम् । तथैव कुम्भरोगत्रयीः सर्वमममर्षणम् ॥
 पञ्चमेतानि दानानि प्रशस्तफलप्रदानि च । कीर्तितानि मया सम्यक् संप्रदेय यथामति ॥

अतःपरं धराभित्यमतिदानं महोन्नतम् ।

यः प्रयच्छति विप्राय पृथिवीं मत्प्रशाहिनीम् ॥

पष्टिर्वर्षसहस्राणि स स्वर्गं निवसेन्नरः । अतिदानेषु सर्वेषु पृथिवीदानमुत्तमम् ॥

अचला ह्यश्रयाभूश्चेदोग्नीं कामाननुत्तमान् ।

दोग्नीं यासासि रत्नानि पशुप्रीहियवान् सदा ॥

भूमिदः पुण्यलोकेषु शाश्वतीमोदते समाः । यावद्भूमेरायुरिति तावद्भूमिद एवै ॥
 अपि पापसमाचारं ब्रह्मक्षं वा तथानृतम् । पुनाति दत्ता पृथिवी दातारमपि शुभ्रमः ॥
 अग्निष्टोमप्रभृतिभिरिष्ट्वा क्रतुभिरुज्जितैः । न तत्फलमवाप्नोति भूमिदानाद्यदस्तुते ॥
 यथा जनित्री क्षीरेण पुत्रं पुष्पाति सर्वदा । अनुगृह्णाति दातारं तथा सर्वसैर्मेही ॥
 प्रासादा यत्र सौवर्णघसोर्धाराश्च कामदाः । गन्धर्वाप्सरसो यत्र तत्र गच्छन्ति भूमिद ॥
 यथा चन्द्रमसो वृद्धिरहन्यहनि जायते । भूमिदानफलं तद्वत्सवसस्यैर्विषयते ॥

सागराः सरितः शैलास्तीर्थानि विविधानि च ।

सर्वाणि भूमिदानस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥

यो ददाति महीं सम्यक् सोऽश्नुते परमां गतिम् ।

हरतमात्रां भुवं दत्वा स्वर्गलोके महीयते ॥

गोचर्ममात्रां क्ष्मां दत्वा वसूतां लोकाण्युयात् ।

उद्यानभूमिं दत्वा तु गन्धर्वैः सह मोदते ॥

रत्नाकरभुवं दत्वा शक्रलोकं प्रपद्यते । धान्याकरां भुवं दत्वा नाकपृष्ठे महीयते ॥

अञ्जनाकरभूदानादशिवलोके महीयते । लवणाकरभूदानात्सोमलोके महीयते ॥
 औषधाकरभूदानात्पितृलोके महीयते । शिखिसस्यप्ररोहां तु भुवं दत्वा नरोत्तमः ॥
 साध्यलोकमवाप्नोति नात्र कायां विचारणा । नानाधान्याकरभुवं दत्वा रौद्रे महीयते
 केदारभूमिदानेन ब्रह्मलोकं समश्नुते । श्शुभूमिं नरो दत्वा सोमलोके महीयते ॥
 गुल्मपुष्पलताकीर्णां यो भूमिं संप्रयच्छति । विमाने नन्दने सोऽयं क्रीडतेऽप्सरसां गणैः
 भूमिं संपाद्य यः कुर्याद्देवब्राह्मणसात्कृताम् । स्वर्गलोकमवाप्नोति पश्चाद्भूपपरो भवेत्
 पकसस्यां भुवं दत्वा ब्रह्मलोकमवाप्नुयात् । निवर्तनसहस्राढ्यां भुवं दत्वा नरोत्तमः ॥
 भूमिमासाद्य कर्मान्ते चक्रवर्ती भवेद्धि सः । गोचर्ममात्रामचला दत्वा शिवपुरं जेतुं ॥
 भूमिं सर्वगुणोपेतां दत्वा पापात्प्रमुच्यते । क्षेत्रमात्रां भुवं दत्वा महापापैः प्रमुच्यते ॥
 इमामेकपुरुषाहारपर्याप्तां संप्रदाय वै । दशकल्पान्निवसति स्वर्गं विगतपातकः ॥

क्ष्मां दत्वा गृहपर्याप्तां यमलोकं न पश्यति ।

प्रादेशमात्रां क्ष्मां दत्वा मोदते नन्दने बने ॥

ग्रामं वा नगरं वापि निवर्तनशतं तु वा । यः प्रयच्छति विप्राय स सुरैः परिपूज्यते ॥
 देवताभ्यो महीं दत्वा तत्तद्दोके महीयते । ग्रामं खेटं पुरं क्षेत्रं देवताभ्यः प्रयच्छति ॥

देयभूमिप्रशंसा

सप्तजन्मसु धर्मात्मा स भूमेरधिगो भवेत् । शिवाय विष्णवे भूमिं सूर्याय च विरोपतः
 दत्वा त्रिसप्तकुलजैः पितृभिः सह मोदते । ग्रामदानाच्चक्रवर्ती पुरदानात्तयामरः ॥
 खेटदानाच्च भूभर्ता भवेदत्र न संशयः । भुवः प्रमाणं ज्ञानाय सुस्पष्टं वक्ष्यतेऽधुना ॥
 दशाहस्त्रेण दण्डेन त्रिंशद्गडं निवर्तनम् । गवां शतदृष्यैको यत्र तिष्ठेद्यन्त्रितः ॥
 इति गोचर्ममात्रं तु प्राहुर्वेदविदो जनाः । गृहमात्रां भुवं प्राहुर्वात्रिंशत्पदसंमिताम् ॥
 रदुत्पन्नामथारनाति नरः संवत्सरं समम् । एतदाहारमात्रात्प्यं भुवो मानं प्रचक्षते ॥
 उत्सेधवप्रकाकारं सर्वतः द्यातमावृतम् । योजनार्धार्धविष्कम्भं अष्टभागायत्नं पुरम् ॥
 इत्थं तु तदा खेटं तदर्थंश्चापि खर्पटम् । तथा शूद्रजनप्रायाः सुसमृद्धरूपीबलाः ॥

क्षिप्रोपभोगभूमध्ये वसतिप्रांसंज्ञिता । एवं भूमानमारुघातं शास्त्रविद्धिः पुरातनैः ॥

दत्तभूपरिपालनप्रशंसा

स्वदत्ताद्द्विगुणं पुष्यं परदत्तानुपालनम् । परदत्तापहारेण स्वदत्तं निष्कलं भवेत् ॥
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुंधराम् । पश्विर्षसहस्राणि विष्टायां जायते कृमिः ॥
राज्याधिकारनिरतः वेतनेन नृपेण वै । परिवलप्रः स्वकृत्येषु स्वाधिकारे समुद्यते ॥
द्विजभूवृत्तिविषये वाक्सहायेन केवलम् । अश्वमेधफलं सद्यो लभते नात्र संशयः ॥
गोत्राद्ब्रह्मणहितार्थाय तद्वृत्तिषु विशेषतः । अनृतोक्तयाऽपि लभते राजसूयफलादिभ्यः ॥
तद्वृत्तिविषये नूनमपकारं स्वचेतसा । चिन्तयन् सद्य एवायं कुलकोटिसमन्वितः ॥
श्शुयन्त्रे कालसूत्रे रौरवे कण्टकालये । पच्यते हन्त तावत्तु यावदाभूतसंलवम् ॥

विद्यादानप्रशंसा

विद्यादानं महीदानं कन्यादानमिदं त्रयम् । सर्वदानोत्तमं श्रेयं तद्धि चोभयतारकम् ॥
दानानामुत्तमं दानं विद्यादानं विदुर्वुधाः । विद्या कामदुघा धेनुः विद्या चक्षुरनुत्तमम् ॥
विद्यायान् सर्वकामानां भाजनं पुरुषो भवेत् । सहस्रधेनुदानानां शतं चानुहुद्वा समम् ॥
शतानुहुत्समं यानं दशयानसमो हि यः । दशवाजिसमो नागो दशनागसमा घरा ॥
घरादानसमं नारितं विद्यादानं ततोऽधिकम् । तस्माद्विद्याप्रदो लोके सर्वदः प्रोच्यते बुधैः ॥

कन्यादानम्

तस्मात्सहस्रगुणितः कन्यादाता महान् परः । कन्यादानं ततो लोके सर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥
नेनैव दानेन भुवि प्रवृत्तिर्निखिला स्मृता । यर्णित्यवारकं तस्यु गार्हस्थ्यस्यापि संपदाम् ॥
कारकं सर्वकल्याणहेतुकं भावुकं महन् । प्रजानां जनकं सर्ववेदशास्त्रसयभियाम् ॥
ताः प्रजाः किल सर्वत्र शरणं शर्मकारकाः । तस्मात्तदानतुलितं नान्यदानं भुधि स्मृतम् ॥
सर्वदानफलं वक्ष्यं शक्यते क्लिष्ट केवलम् । न तु कन्यादानफलं यवसुं युगशतैर्न वा ॥

मङ्गला विष्णुना यापि पापक्षेणापि ? (महेशेनापि) वा तथा ।

शक्यते तत्कथं वक्ष्यमियत्तारहितं यतः ॥

पूर्वभागपरेषां च दशानां वंशजन्मनाम् । पितृणामतिपापानामपि नारकिणां स्वतः ॥
एकविंशतिसंख्यानां नरकोत्तारणेन वै । दानोत्तरक्षणेनैव ब्रह्मलोकामिरीरिता ॥
तावदत्र न संदेहो विद्वत्पामरयोरिति । सर्वलोकैकविदिता प्रसिद्धिर्महती परा ॥

किं चात्र कन्यकादाने महादानानि यानि वा ।

निरूपितान्यद्य मया तानि सर्वाण्यभीक्षणशः ॥

अवशादेव लभ्यन्ते ब्राह्मणानां विशेषतः । ब्राह्मादिषु विवाहेषु तत्प्रसङ्गान्निरूप्यते ॥

यस्मै कस्मैचिद्विप्राय व्रतिने कन्यकामिमाम् ।

सत्कृत्य संप्रदास्यामीति चिन्तामात्रतस्तथा ॥

तुलापुरुषदानारूपफलं चत्तन्महत्परम् । अवशादेव लभते नात्र कार्या विचारणा ॥

स्वयं पत्न्या भ्रातृभिर्वा बन्धुभिः सखिभिः परैः ।

आप्तैर्विप्रैश्च गुरुभिराचार्यैः शिष्यकिंकरैः ॥

वदासीनजडैर्वापि समेतः कन्यकामिमाम् ।

अस्मै सत्कृत्य शकस्याहं दास्यामीति कथं पुनः ॥

कुत्र केन कुतरचेति वाक्प्रचारक्षणात्तदा । हिरण्यगर्भदानारूप्य कर्ताऽयं प्रभवेद्भुवम् ॥

न संदेहः प्रकर्तव्यः संदेहस्यादयं क्षणान् । कन्यादूष्येव नितरां एवमाहापुरादिभिः ॥

एवमस्मै दीयतेति प्रोक्तिमात्रेण केवलम् । स्त्रीयबन्ध्विच्छेदगोष्ठेषु ब्रह्माण्डारूपस्य तस्य तु ॥

तार्तीयिकस्य दानस्य फलमाप्नोत्यनुत्तमम् । परबन्धुजातजनपरिहानाय केवलम् ॥

दास्याम्येनां ध्रुवं तस्मै अमुष्मा अहमित्यथ ।

प्रोक्त्वाशु कल्पवृक्षस्य दानं यत्सुमहच्छिवम् ॥

तदेव लभते दिव्यं फलं नास्त्यत्र संशयः । कन्यादानमुद्धर्तस्य निरीक्षणत एव वै ॥

गोसहस्रफलं सद्यस्तत्कर्ता लभते वशान् ।

तन्मुहूर्ते निश्चिते तु सुलग्ने सुदिने शिवे ॥

तिथौ वारे च नक्षत्रे होरायां तदनन्तरम् ।

द्रेकाणोऽस्मिन्नवांशेऽपि द्वादशांशे ततः पुनः ॥

महादासीर्षादादिकलानि

एयमेव कृतीयेऽथ दिवसे सुमहान्महः । महादासीलांभकाण्यः सदीश्रामध्यकान्ठे ॥
 संप्राप्ताखिलवैकल्य परिहारपूर्वतः । वरयोऽभयोऽपि दीश्रार्थस्त्वहेतुना ॥
 समागतमहामृत्युपरिहाराय वेधसा । कल्पितः सुमहर्षीर्षाद्युच्यधीकारकः परः ॥
 तत्रादौ सर्वविघ्नानां परिहाराय मन्त्रतः । संपूज्यो गगनाथः स्यात्पश्चाद् भ्रष्टासखती
 विघ्नेशपूर्वभागे तु तन्मन्त्राभ्यां विधानतः । प्रपूज्यो धिप्रसदसि दिव्यपीताम्बरे शुभे ॥
 तेषां तु परितः पूर्वां हरित्प्रभृति तत्क्रमान् । इन्द्रादयः प्रपूज्याः स्युस्तयोर्नक्षत्रदेवते ॥

सर्वांनेतान् तत्रान्मन्त्रैः । पोडशीरुपचारकैः ।

सम्यक् समानतन्त्रेण पूजयेदिति सा श्रुतिः ॥

एवं संपूज्य विधिना 'सभ्यान्नत्वाखिलान्द्विजान् ।

संप्रार्थ्य वेदमन्त्रेण नमः पञ्चकफेन वै ॥

पृथग्वेदमहामन्त्राशिपः कुरुन चेति तान् ।

प्रार्थयित्वा तत्सदसि कृत्वा पूजां पृथक् पृथक् ॥

तस्मिन् समुपविश्यैव तदुक्तान्वेदमन्त्रकान् ।

शृण्वन् शुभेन मनसा पत्न्या सह यतत्रतः ॥

स वाग्यतस्तप्यमान आस्ते तादृङ्महोन्नते । सर्वापद्वारके सर्वदुरितोन्मूलके शिवे ॥

दृष्टिमात्रेण सर्वेषामश्वमेवकण्डप्रदे । निष्कामनादर्शनतः अयत्नेनापवर्गदे ॥

महापातकतूलानां वातूले भव्यकारके । महाभाग्याब्धिगुभ्राशी पापाख्यतिमिरार्कके ॥

रोगक्षमाभृत्कदंभोशौ (?) मृत्युसर्पखगेश्वरे । सर्वलभ्येति मुलभे सर्वदेवसमूहके ॥

सर्ववेदनिधौ सर्वतीर्थकोटिमहा (फले... ?) ।

कन्यादाता स्वयं श्रीमान् तस्मिस्तादृशि तत्क्षणे ॥

दशानामपि दानानां महतां तत्फलं लभेत् । कनकाश्वतिला नागाः दासीरथ महामहाः

२. च कपिला घेनुमहादानानि वै दश । एतेषां फलमाप्नोति कृतीये दिवसे किल

कन्याप्रदाता तेषां च षोडशानां पुनः क्षणात् ।

तादृशो चलति श्रुते तस्मिन् चलति भव्यके ॥

अवान्तरमहादानप्रभेदानां च केवलम् ।

फलानि सर्वाण्याप्नोति नात्रकार्या विचारणा ॥

तेषां क्रमेण वक्ष्यामि दानक्रममघापहम् । सुवर्णदानं प्रथमं प्रवरं कथितं बुधैः ॥
तत्तु षोडशदानैस्तैस्तुल्यं स्वर्णप्रदानकम् । ततः सुवर्णं स्वर्णस्य दानं पापहरं स्मृतम् ॥

तथा सुवर्णद्वितीयदानमक्षयदानकम् । दानं शतसुवर्णस्य फलादिप्रतिपादनम् ॥

त्रिकालसौवर्णदानं तदनन्तरमीरितम् । दानं नित्यसुवर्णस्य हेमाख्यप्रतिपादनम् ॥

दानं शिवसुवर्णस्य लिंगस्वर्णसमर्पणम् । शतमानसुवर्णस्य दानं हत्याहरं स्मृतम् ॥

पापरोगहरं तद्वदानं शतसुवर्णकम् । दानं भद्रनिधेरचैव तथानन्दनिधेः स्मृतम् ॥

रूप्यदानं तु कल्पोक्तमधदानमनुत्तमम् । श्वेताश्वदानं सूर्याश्वदानं चापि निरूपितम् ॥

षड्वा(वा)याः प्रदानं च तिलदानमतः परम् । तिलकृष्णाजिनस्थापि दानं तिलमृगस्य च

तिलपात्रप्रदानं च महातिलसमाह्वयम् । तिलराशिप्रदानं च दानं त्रैपद्ममीरितम् ॥

तिलालिगनदानं च पापघ्नं परिकीर्तितम् । तिलपीठं तिलादरा तिलकुम्भसमर्पणम् ॥

तिलालंकारदानं च पापघ्नं परिकीर्तितम् । तथा रुद्रैकादशकतिलदानमुदीरितम् ॥

तथैव तिलगर्भस्य तिलपद्मस्य कीर्तितम् । दानं तु क्षयरोगघ्नं तिलपद्मस्य चोत्तमम् ॥

गूलरोगहरं तद्वतिलपद्मं प्रकीर्तितम् । मूकत्वनाशकं चान्यत्तिलपद्मप्रकीर्तितम् ॥

गजदानं च रोगघ्नं गजदानं तथापरम् । तिलपिष्टं गजस्यापि दानं तद्वत्प्रकीर्तितम् ॥

शिवाय विष्णवेऽर्काय गजस्य प्रतिपादनम् । मुखरोगहरं चान्यद्गजदानं प्रकीर्तितम्

प्रणम्रगजदानं च दासीदानमनुत्तमम् । दासदानं रथस्यापि प्रदानं शकटस्य च ॥

गंघ्रीदानं यानदानं शिथिकादानमेव च ।

महीदानं तथा प्रोक्तं गृहदानं तथा स्मृतम् ॥

सूर्याय गृहदानं च चत्वरप्रतिपादनम् । गवां गृहप्रदानं च आश्रयप्रतिपादनम् ॥

मठमण्ड(ण्ड)पयोर्दानं दानं शिवमठस्य च । प्रतिश्रयप्रदानं च कन्यामूल्यप्रदापनम् ॥

द्विजश्यापनमेव स्याद्वाजश्यापनमेव च । कपिलायाः प्रदानं च दानान्येतानि कृत्स्नराः
तस्मिन्पुत्रे तनुदने कन्यादाने तपः पुनः । लभन्ते निगिलान्येव तृतीये दिवसे क्षणे ॥
विष्णुश्चाविरोषाम्ने तत्ताम्बूलप्रदापनाम् । पूर्वमेव भवेन्नूनं कन्यादानुनं संशयः ॥
तत्फलं च तथा प्रोक्तं अनश्वरमभोपकम् । दानतरक्षणज्ञं पुण्यं यावन्नद्रार्कभूरियम् ॥

तस्मात्तरिमन् क्षणे भक्त्या तृतीये दिवसे शुभे ।

विषाहे चापि मौञ्ज्यां वा ब्राह्मणेभ्यो विशेषतः ॥

श्रोत्रियेभ्यो वेदविद्भ्यः सोमयाजिभ्य एव च ।

महद्व्यो ह्यग्निहोत्रिभ्यः सत्कुलीनेभ्य एव वा ॥

अन्तेऽशिषां (?) दक्षिणायाः प्रदानं वाससामपि ।

पुष्पाणां च सुगन्धानां मालिकानां सुगन्धिनाम् ॥

वस्तूनां पुनरन्येषां तस्मिन् काले विधीयते । अत्र साक्षाद्देवैश्चरन्तीनां रायणस्य तु ॥

सान्निध्यं स्वयमेव स्याद्यतो वेदस्वरूप्ययम् ।

सर्वेषां मार्गदानानां फलानि च बहून्यति ॥

तदक्षिणादानमात्रात् लभते कन्यकापिता ।

तथासौ वरतातोऽपि तथा दक्षिणया तथा ॥

विप्राणां कृतया सद्यो लभत्येवाविलम्बितम् । तत्रार्थं सुमहत्तत्र गोभूस्वर्णयुतं परम् ॥
मार्गं दुष्कृतवारम् रत्नस्वर्णसमन्वितम् । अपरं सुमहद्दानं वस्त्रभूषणसंयुतम् ॥

तत्स्वरूपं ब्रह्मणोक्तं कृष्णसारविनिर्मितम् । संसिद्धये च यागानां श्राद्धानां तपसां श्रियाम् ॥

। कल्पितं हरिणा तथा । शिवेन देववृन्दैश्च तदेतच्च निरूप्यते ॥
स्य कृष्णं रात्रिमयं वपुः । बहुरूपं तु सुमहद्विशेषं तन्महोन्नतम् ॥
स्वेच्छया चरते यत्र स देशो याज्ञिकः स्मृतः ।
धेः कृष्णसारो महापुण्यस्तथा दर्भाश्च कीर्तिताः ॥

तिलकृष्णाजिनस्यैतदानमेकं प्रकीर्तितम् । सहोमतिलसर्पिष्काजिनदानमनन्तरम् ॥
 तद्वच्चम्पकशाखाख्याजिनदानमनन्तरम् । रुक्मादिपात्रसंयुक्ताजिनमन्यत्प्रकीर्तितम् ॥
 सुमन्तुप्रोक्तमपरं कौशिकोक्तमथाजिनम् । पितृकृष्णाजिनं तद्वन्मार्त्यमाजिननामकम् ॥
 गृष्टिकृष्णाजिनं तद्वन्महाकृष्णाजिनं तथा । आर्द्रकृष्णाजिनं श्रोतं मृगदानं ततः परम् ॥
 वातव्याधिहरं श्रीकं महाविलहरं परम् । पुनः स्वतन्त्रमपरं मृगदानं पवित्रकम् ॥
 एतद्रूपमहादानविशेषा निखिलाः पराः । महोत्सवे तार्तियीकदिवसे तादृशे क्षणे ॥
 भक्त्याप्रदानाद्विप्रेभ्यो लभत्येवाविलम्बितम् ।
 गन्धलेपनतस्तस्मिन्विप्राणां वेदिनां सताम् ॥
 तन्महामहिषीदानफलं शतगुणान्वितम् । तत्क्षणाद्भते नूनं कन्यावरपितृद्वयम् ॥
 तदानादान्तरमहादानभेदोऽपि कथ्यते ॥

महिषीदानान्तरदानान्तरदानानि गर्दभप्रतिगृहीता

मेषीदानं मेषदानं महिषस्थातिगात्रिणः । अजादानं गर्दभोष्ट्रदानं पापहरं पुनः ॥
 तदानं गर्दभं कर्मै प्रदेयमिति चेत्तु तत् । प्रवक्ष्यामि च यो वर्णा मोहादवकिरेजडः ॥
 तस्यरयाद्गर्दभस्त्वेकः पश्वर्ये चित्तद्देतवे । शास्त्रैकविहितः सर्वलोकैकविदितस्त्विति ॥
 तन्निमित्ते क्रयकीतो रजकात्तु न संभवेत् । गर्दभः पशुकार्यार्थे निन्द्यजातिसमुद्भवात् ॥
 न चण्डालात्पशुर्मांसः रजकः सुमहान् परः ।
 प्रामचण्डालइत्युक्तः सर्वनिन्द्योऽतिकिल्बिषी ॥
 न तस्मात्तु पशुर्मांसः तत्पापविनिवृत्तये । कर्तव्ये गर्दभालम्भे पशुं विप्रमुस्ताद्यतन् ॥
 वेरात्संपादनं कुर्यात्स विप्रस्य कथं भवेत् । गर्दभोऽयं महानिन्द्यः सर्वलोकजुगुप्सितः ॥
 ति चेत्तत्र वक्ष्यामि कारणं तन्मुखस्य चेत् । रजकश्चेत्पित्तवातसंकलीकरणादिना ॥
 हाप्रिमान्द्यरोगैकपीडितो यदि केवलम् । नायं वै तन्निवृत्त्यर्थं गर्दभं दानमाचरेत् ॥
 ति शास्त्रेण चेद्यो वा रजको रोगपीडितः । तदानमाचरेन्चेत्तु ब्राह्मणाय कदाचन ॥
 तस्यकारादमुं वीक्ष्य तादृशं गर्दभं स्वयम् । प्रसमीक्ष्येव गृह्णीयादिति वेदानुरासनम् ॥

ततानं योजयेत्त्वस्य कार्याय पशुहेतवे । अवकीर्णस्त्वकृतस्य दुष्कृतस्य निवृत्तवे ॥
 कथं विप्रसकारास्तु स्त्रीकार्यो गार्दभः पशुः । क्रयेणेति महत्पर्यं संशये तन्निरूपणम् ॥
 प्रसंगेन प्रकथितं तस्मिन् काले तु तान् शुभान् ॥

मन्त्राक्षतधारणफलम् विवाहचतुर्थदिनकर्तव्यम् देवतादानानि

मन्त्राभिमन्त्रितान् दिव्यान् तत्रत्यैरभिलिङ्गिभिः ।

मन्त्रान्तदत्तासत्यन्तपायनान् (?) शुभहेतुकान् ॥

अक्षतानतिसर्वस्वदायकानतिदुर्लभान् । ये वा गृह्णन्ति शिरसा ते भावुकनिकेतनः ॥
 ततश्चतुर्थदिवसदीक्षावस्त्रपरिप्लवात् । निमित्ताद्रजकाद्भूताद् यद्दानं वस्त्रमक्षयोः ॥
 कन्याकाभूषणकृतिसमये दीपशोभिते । चपूषराभ्यां रचितत्तद्दानैरयं तदा ॥
 कन्यापिता वै प्राप्नोति देवतादानजालकम् । निखिलं तन्मुहूर्तेन नात्रकार्या विचारणम् ॥
 तद्देवतादानकल्पस्वरूपं तत्प्रयोजनम् । निखिलेनैव नितरां सम्यग् वक्ष्ये प्रसङ्गतः ॥
 आदौ वैनायकं दानं गुल्मरोगघ्नमेककम् । तथापरमारोगघ्नं अन्यद्वैनायकं पुनः ॥
 प्लीहोरोगहरं चान्यद्वैनायकमनुत्तमम् । वाग्जाड्यत्वहरं चान्यत्सारस्वतमथापरम् ॥
 मूकत्वनाशकं तद्दानं सारस्वतं तथा । आन्त्रवृद्धिप्रशमनं नारायणमथापरम् ॥
 प्रदानं वातरोगघ्नं लक्ष्मीनारायणस्य च । ततो गारुडदानं च कामलारोगनारायणम् ॥
 गारुडं दानमपरमक्षिरोगनिवर्तकम् । अन्यद्गारुडमारुयातं धाराहं दानमुत्तमम् ॥

देवतामूर्तिदानम्

नारेसिंहं ददुरोगहरमौमामहेश्वरम् । क्षयरोगघ्नं रुद्रमूर्तेरनन्तरम् ॥
 दक्षिणामूर्तिदानं च प्रदानं परशोः स्मृतम् । शूलदानं तु पापघ्नं शूलरोगप्रशूलकम् ॥
 दानं ध्रमणरोगघ्नं सूर्यमूर्तेरनन्तरम् । अन्यत्कुष्ठघमातण्डप्रतिमादानमेव च ॥
 अधातिसाररोगघ्नं बद्धिदानमनुत्तमम् । अश्वि(श्व)दानं तु दारिद्र्य हरं कौबेरमीरितम् ॥
 ततोदरव्याधिहरं मकरप्रतिपादनम् । स्मृतं विसर्पिरोगघ्नं नागदानमनुत्तमम् ॥
 ततस्तु वाग्जाड्यहरं घण्टादानमनुत्तरम् । श्वासकाष्ठहरं चोक्तं प्रदानं द्विजपारायोः ॥

कालपूरुपदानं च दानं प्रतिकृतेस्तथा । पाद्यपूरुपदानं च कालचक्रप्रदानकम् ॥
यमदानं त्रिपुररुपदानं तद्वत्प्रकीर्तितम् । उदकुम्भप्रदानं च चन्द्रादित्यप्रदापनम् ॥
ब्रह्मविष्णुवीशदानं च तथायुष्करनामकम् । दानं त्रैमूर्तमारुयातं चातुर्मूर्तमतःपरम् ॥
पाञ्चमूर्तमतः प्रोक्तं दानं सर्वाघनाशनम् । दिग्दानं पञ्चदैवत्यं लोकपालाष्टकं तथा ॥
रुद्राष्टकमितिरुयातं गृहदानमनुत्तमम् । प्रोक्तं सांपत्करं दानं सर्वदेवाभिपूजितम् ॥
पिशाचतारदानं तु दानं वैश्वानरं तथा । साध्यदानं ततो द्वादशादित्यप्रतिपादनम् ॥
दानं देवगणेशस्य निप्राभप्रतिपादनम् । महागणेशदानं च लक्ष्मीदानमनुत्तमम् ॥
तथैव च मरुदानं महापापप्रणाशनम् । तत्परं भुवनानां तु प्रतिष्ठा महती परा ॥
फलदानं पिष्टरूपप्रदानं सुमहत्फलम् । इत्येवं देवतादानक्रमस्य सुमहत्फलम् ॥
कन्याप्रदाता लभते सुमहाभूपणोत्सवे । तद्रात्रौ सुमहाभव्यविशेषे मंगलाकरे ॥
गौरीं समुद्दिश्येन्द्राणी कृतनारुय(द्य) मुहूर्तके ।
देवतामूर्तिदानानि तत्क्षणाद्भतेऽखिलम् ॥
रमात्कन्यादानसमं दानमन्यन्न विद्यते । तरिमन्नेव महादाने तत्कर्ता सर्वदानजम् ॥
फलं विन्दति तत्कालविशेषेषु ततः पुनः ॥

गन्धर्वपूजासमयलब्धफलकदानानि प्रतिपदादितिथिदानानि

गन्धर्वपूजासमये यस्य यस्य फलं महत् ।

प्राप्नोति कन्यकातातस्तानि दानान्यपि क्रमात् ॥

नेरुप्यन्ने प्रसङ्गेन ययं गृणुत वै पुनः । तत्तत्कालविशेषेषु कर्तव्यान्येव पेशलैः ॥
तेलकाम्यनिमित्तार्थकारणेनेरातुष्टये । तानि तानि तु दानानि श्रीमद्भिः शक्तिसंभवे ॥

कार्याणि किल तिथिषु प्रतिपन्मुखतः क्रमात् ।

प्रथमायां तु पुष्पाणि द्वितीयायां धृतं तथा ॥

तृतीयायां हरिद्रायाश्चतुर्थ्यां रजतस्य च ।

पञ्चम्यां तु पलान्येव पष्ट्यां पानीयपात्रके ॥

सप्तम्यामप्यपूपानामष्टम्यां तु शुद्धम्य च ।

कुम्भापस्य नवम्यां तु दशम्यां भोजनाय च ॥

एकादस्यो गुणस्य द्वादस्यो च (रजतरस्य) नस्य च ।

प्रयोदस्यो चन्दनं च शर्करायास्ततः परम् ॥

दानं सत्कथितं पुण्यं चतुर्दस्यो विशेषतः । दानं च परमान्नस्य पौर्णमास्यां स्मृतं

तिलदानममाषास्यादिने एङ्गाख्यपाप्रकम् । पितृणां प्रीतये प्रोक्तं ब्रह्मविद्भिः पु

पतानि सर्वदानानि कन्यकापितृवेरमनि । तदा गन्धर्वपूजायां कृतायां तेन चैव

धरेण लभते तस्याः कन्यकायाः पितामहान् ।

स्कन्दोक्तानि च दानानि तिथिध्वंतेषु वृत्सनाः ॥

क्रमेणोक्तानि च तथा लभते नात्र संशयः ।

तानि चापि प्रवक्ष्यामि दानानि निखिलान्यपि ॥

प्रतिपद्यरविन्दाख्यं कर्तव्यत्वेन चोदितम् । सौवर्णं रजतं वापि ताम्रकं वा विधीय

वैश्वानरं द्वितीयायां तृतीयायां च पार्वतम् । वैशाखस्य तृतीयायां संप्रदद्यादुपान

माघशुक्लद्वितीयायां शुद्धदानं महोदयम् । लवणस्य प्रदानं च वारिदानं महत्फल

वैशाखस्य तृतीयायां चन्दनस्य मृजां तथा ।

फलानां पानकस्यापि व्यजनानां विशेषतः ॥

छत्राणामपि रम्याणां वस्त्राणां जलतक्रयोः । संप्रदानं प्रशंसन्ति येन केनाप्युपायत

भोदकानां तथान्नस्य कृतस्याप्रकृतस्य च । घृतस्य करकस्यापि भक्ष्याणामपि केवल

चित्रान्नानां विशेषेण पितृणां प्रीतिहेतवे । माघवस्य च तप्रीत्यै तानि दानानि सर्व

चतुर्थ्यां वारणं दैमं पश्वम्यां पन्नगं तथा ।

पण्ड्यां शक्तिसमीपे तं कुमारं शिखिवाहनम् ॥

सप्तम्यां भास्करप्रीत्यै सालंकारं तुरंगमम् । अष्टम्यां वृषभं श्वेतं देवदेवप्रियं शिवम्

नवम्यां काञ्चनं सिंहं दशम्यां दशधेनुकम् ।

दिकृषीत्यै किल देयं तत् धेन्वादीनि क्रमेण वै ॥

एकादश्यां गन्तमन्नं संप्रदद्याद्विरण्मयम् ।

धेनुं हिरण्या महिषीं सप्तधान्यान्यजाविकम् ॥

षट्शतं गुडरसान् पुष्पाणि च फलानि च ।

द्वादश्यां द्वादशैतानि दद्याद् गन्धाननुक्रमात् ॥

चैत्रादिमासशुक्लामु द्वादशीषु विशेषतः । क्रमेण दद्यादेतानि वस्त्रं एकमुपानहौ ॥

शयनं वसनं चैव धेनुमखं च कम्बलम् । लवणं चैव धान्यानि दारवं चन्दनं तथा ॥

स्नापयित्वा ब्राह्मणान् वै प्रातःकाले विधानतः ।

त्रयोदश्यां विशेषेण संख्यया च त्रयोदश ॥

माहेयं सुशुभं कुम्भं चतुर्दश्यां पयोधृतम् । चैत्रादिमासपूर्णासु कृष्णवस्त्रं तथाजिनम् ॥

वपानहौ च ध्वजं च मृष्टान्नं जलगां शुभाम् । घृतपूर्णं कांस्यपात्रं सालंकारं च गोधृषम् ॥

लोहाजिनं सचन्द्रं च हेमाज्यं शयनं तथा । एतानि देवानि किल पौर्णमासीष्वनुक्रमात्

धमायां किल पात्राणि समुवर्णानि दापयेत् । एतानि तिथिदानानि कर्तव्यत्वेन केवलम्

सर्वशास्त्रप्रसिद्धानि तान्येतानि तु कृत्नशाः । शोपहोमे कृते तेन तपने चैव केवलम् ॥

वरेण तत्क्षणादेव लभते कन्यकापिता । ततः परं पुनरपि क्रियमाणे तु तादृशे ॥

प्रयस्त्रिंशत्कोटिदेवतापूजाफलम् धेनुदानानि

प्रयस्त्रिंशत्कोटिसंख्यापूजने देवताकृते । तद्धेतुर्यदानानां फलमाप्नोति केवलम् ॥

तत्कर्म चापि वक्ष्यामि भवतां विशदाय वै । लोणधेनुस्तु(?) वैशाखतृतीयायां महाफला

धेनुस्तिलमयी सा तु नवम्यां कार्तिकस्य वै । प्रदातव्या विशेषेण तितृणामतिशुभये ॥

गौः प्रदेया नभस्यस्य त्रयोदश्यां द्विजातये । राजती वा ताम्रमयी शतनिष्कैरलंकृता ॥

वनीतमयी धेनुर्माघमासे तथाविधे । पौर्णमास्यां विशेषेण तान्येतानि महान्त्यति ॥

दानानि लभते तानि तत्पिता तत्क्षणेन वै । तत्प्रदक्षिणमात्रेण पुरन्धीभिः सदीपतः ॥

गौर्याः शच्याश्च विधिना गजयोरपि तत्परम् ॥

षष्ठ्यपरयोर्व्य प्रदानकृतम्

समते वादानानां कर्त्तव्यं च तन्निष्ठा । वारदानकृतं चाप विराट्पुत्र निष्कृते ॥
 दद्यादादित्यमूर्तिं तां भानुचारे दिरण्मयीम् । रश्मिरत्नं ह्यती रिप्या आसन्नेनेति मन्त्रः
 संभूष्य परमान्नं गच्छथा नैरेगमन्त्रमा । दक्षिणाराधितं श्वादेयमेव ततः परम् ॥
 क्रमेण कुर्वादानानि सोमं गोमं कृत्तं कृत्तं । एवं शुभादिचारे तु दानदृष्ट्यागयादिभिः ॥
 एवं शुभादीन् शकान्दे तु राहुवेगुरानैभरान् । दद्यात्तद्दमश्मीन्नी तान्द्रद्वारेषु भक्तिः ॥
 सादिरण्यमपुत्रं तु सपूत्रं भानुवासरे । पिष्टाष्टांगोमदिने फाणानि कुत्रवागरे ॥
 सुधे क्रीडनकं शम्भं जीये यस्त्रं तु शोभनम् । सुधे रति तु सर्वत्र तैनाभ्यङ्गं शनैश्चरे ॥
 दक्षोप्येतेषु धानेषु प्रतुष्यन्ति प्रहासगद्ग । गानोमानि च दानानि चारप्रोक्तानि यानि वै
 सानि सर्वाण्यथाप्नोति परयोर्व्यदानतः । तदा तु तादृशे फाले क्षणमात्रेण तत्पिडा ॥
 धारसप्तककर्त्तव्यत्वेन द्रव्याधिक्यादपि । एकोनपञ्चारादिनलभ्यानि किल तानि हि ॥
 तत्कथं चेति चेदत्र सत्कमसत्पेयमेव हि । आदौ प्रथमतः धारसनकादौ रवेदिने ॥
 भानुमूर्तिः प्रदेया हि पुनरेवं ततः परम् । द्वितीयवारपुञ्जे तु सोममूर्तेर्विधानतः ॥
 प्रदानकालो भवति तार्त्वीयिके ततः परम् । तद्द्वारसप्तके धात्री सूनोदानं हृतीयके ॥
 भौमचारे हि भवति तुयिके सप्तके ततः । शुभदानं स्मृतं श्रीमत्सर्वसंपत्पदायकम् ॥
 एवं सर्वत्र विज्ञेयं सत्कमस्य तु लक्षणम् । सर्वेषामपि दानानां समानां कृत्यहेतवे ॥
 संकल्प्यादौ विधानेन ततः कुर्यात्तु तानि हि । क्रियमाणेषु तेष्वेवं सत्कमेणैव केवलम् ॥
 भवेद्युरेव प्रायेण प्रत्यूहा बहुरूपतः । तस्मात्सत्कर्मसिद्धिर्नो तद्व्यपूपायतो भवेत् ॥

अतस्तेषां तु दानानां तादृकसंखशादिनानि तु ।

सापेक्षाणि हि तान्येवं दानानि खलु देहिनाम् ॥

गुरुयज्ञैकसाध्यानि तादृशान्यत्र भावुके । क्षणेनालंकारवस्त्रदानमात्रेण केवलम् ॥

तत्परं चापि केवलम् । सर्वनक्षत्रदानानां फलं यद्वन्धुवृन्दके ॥

बन्धुभ्यो वस्त्रदानप्रकरणम् नक्षत्रदानानि

पूजाप्रपूर्ववस्त्राणां दानमात्रेण वै लभेत् । तच्च दानकर्मं सर्व नैपुण्येन निरूप्यते ॥

कृत्तिकासु सप्तर्षिष्कं प्रदेयं पाषसं शुभम् ।

रोहिण्यां क्षीरसंयुक्तं मापान्नं स्यात्प्रशस्तकम् ॥

दोग्ध्रां सवत्सां विप्राय नक्षत्रे सोमदैवते ।

दद्यादेवेति शास्त्राणि वदन्ति निखिलान्यपि ॥

आर्द्रायां कृसरं देयं तैलमिश्रं समाहितैः । पूर्वं पुनर्वसौ देयं पुण्ये दद्यात्तु काञ्चनम् ॥

आश्लेषासु तथा रौप्यवृषभं प्रतिपादयेत् । मखासु तिलपूर्णानि वर्धमानानि शक्तितः ॥

भक्ष्यान्यानीय संयुक्तान् फल्गुनीपूर्वके शुभान् ।

उत्तराविषये दद्यात्सगव्यं पाष्टिकोदनम् ॥

हस्ते हस्तिरथं दद्यात् चित्रायां वृषभं च गाम् । स्वातीष्वनडुहं दद्याद्यद्विष्टममात्मनः ॥

विशाखायामनडुवाहं घेनुं दद्यात्सुदुग्धदाम् । सप्रासंतं च शकटं सधान्यं वस्त्रसंयुतम् ॥

अनुराधासु प्रावारं वस्त्रोत्तममनुत्तमम् । ज्येष्ठायां कालशाकं तु संप्रदद्याच्च मूलकम् ॥

मूले मूलफलं दद्यात्पूर्वाषाढासु वै दधि । उदमन्थं सप्तर्षिष्कं प्रभूतमथ (फा १) णितम् ॥

दद्याच्चैवोत्तराषाढास्त्रायुर्वृद्धयै द्विजातये ।

दुग्धं त्वभिजित्तो योगे दद्यान्मधुघृताप्लुतम् ॥

प्रवणे कम्बलं दद्याद्द्वान्तरितमेव च । घनिष्ठासु तथा यानं ब्राह्मणाय चतुर्गवम् ॥

गन्धान् शतभिषगयोगे पूर्वभाद्रपदे फलम् । औरध्रमुत्तरायोगे मासं वै पितृव्रतये ॥

कास्योपदे(दो)हनां घेनुं देवत्यां प्रतिपादयेत् । रथमस्यसमायुक्तं अश्विनीषु निवेदयेत् ॥

मरणीषु द्विजातिभ्यस्तिरलगेप्रतिपादनम् । अष्टाविंशतिदानानां क्रम एवमनूदितः ॥

नक्षत्राणां प्रकथितः राजभिश्चक्रवर्तिभिः । कर्तव्यत्वेन घनिभिर्वद्वा लक्षाधिकारिभिः ॥

तुल्यैवां महाभागैः श्रीमद्भिरनिशं मुदा । श्रियः प्रीत्यै विशेषेण धनधान्यादिसंपदाम् ॥

प्राप्त्यायं विद्यमानानां साक्षात्प्रायणस्य च । देवदेवेश्वरस्यापि महादेवस्य शूलिनः ॥

उमापतेर्जगत्कर्तुः प्रीतये च यथाक्रमात् । दानान्येतानि सततं कार्याण्येव न चेत्तु सा

लक्ष्मीः स्थिरतरा गेहे न तिष्ठत्येव वच्मि वः ।

यः श्रीमान् स तु मेधावी देवभक्त्या विपन्नया ॥

देवान्तरं नासूयेत यच्चसूयेत मूढधीः ।

लक्ष्मीस्ताः नारामायाति तस्य वंशोऽपि कालतः ॥

शनैश्शनैर्लयं नूनं संप्राप्नोत्येव वच्मि वः । लोके हरिहरो देवी श्रुत्युक्ता देवबलमौ

दातारौ संपदां नित्यं विहोयौ शास्त्रजालकैः । तदन्यतरभक्त्यैव तदन्यो देव ईश्वरः ।

न द्वेष्यो नापि दूष्यश्च यदि भोहेन वै तथा ।

स्यान्वैदर्यं नरो मूढो निःश्रेयः प्रतिपद्यते ॥

सर्वदामानि तत्प्रीत्यै चोदितान्येव वेदिभिः । शास्त्रिभिर्ब्रह्मविद्भिश्च वेदशास्त्रपुराणकैः ॥

अखिलैर्धर्मशास्त्रैश्च तयोरेकस्य कस्यचित् ।

प्रीतये किल कार्याणि सर्वकुर्यानि सन्ततम् ॥

एतान्युक्तानि दानानि नित्यनेमित्तिकान्यपि ।

काम्यानि बहुरूपाणि नित्यत्वेनैव केवलम् ॥

तत्प्रीतये तद्विधिना कार्याण्येव नृपादिभिः । विवाहपञ्चमदिने शचीपूजापरं किल ॥

बन्धूनां पूजया नूनं तानीमानि तु तत्पिता । अवशास्तमते नूनं कन्यातातो वरस्य च ॥

अधुनोक्तानि दानानि नाक्षत्राणि महान् स तु ।

जगाद् शौनकः श्रीमान् प्रकारान्तरमाश्रितः ॥

तत्प्रापि संभवश्यामि भवतामग्न सिद्धये । कृत्तिकासु सुवर्णस्य रोहिण्यां रक्तवाससाम्

सौम्यभे लवणस्यापि ह्यार्द्रायां कुमरस्य च ।

आदित्वर्धे तु रूपस्य पुष्ये सैव घृतस्य च ॥

सापभे सैव गन्धानां तिलानां पिष्टदेवते । प्रियङ्गोर्भगदेवत्ये पूषानामुत्तरे तथा ॥

सावित्रे पायसस्यापि चित्रायां चित्रवाससः । सकृत्तूनां यायुर्देवत्ये छोहस्येन्द्राग्निर्देवते

सैत्रे लक्ष्म्यानां तु शानपत्रस्य शात्रभे । मधुयुष्टस्य हेमन्सु दानमाप्ये विधीयते ॥

वैश्वदेवेऽन्नपानस्य श्रवणे कसनस्य च । धान्यस्य वासवे दानं धारुणे चौपधस्य च ॥
 अत्रे पुराणबीजानां सस्यानां तदनन्तरम् । गोरसानां तथा पौष्णे रनानानामथचारिवभे
 तिलानां च महादानं भरणीषु प्रशस्यते । एतादृशानां दानानां शौनकेन महात्मना ॥
 प्रोक्तानां क्षणमात्रेण लभते बन्धुपूजया । कन्यकायाः पिता नूनं स्वद्रव्यत्यागमूलतः ॥
 कृतया चेन्मुदा नूनं विशेषेण फलं लभेत् । चेतसा दूयमानेन कृतया चापि केवलम् ॥

फलं तु लब्धं दुःखात्तु यथा स्यात्तु मुदा तदा ।

दुःखितो न भवेदेव तस्मिन् काले ततः परम् ॥

द्रव्याधिक्यभिया चिन्तां न कुर्यादेव सर्वथा ।

सुमुख्येव भवेन्नूनं तेनासौ सुमहत्फलम् ॥

प्राप्नोति कन्यकातातो वरस्यापि पिता तथा । वसूनामवशाद्बन्धुदानमानादिनातराम्
 दुर्मना न भवेदेव वसूनामधिकव्ययात् । अवशाद्दागतात्काले तस्मिन् भव्ये तथाविधे ॥

डो(दो)लोत्सवताम्बूलदानफलम् योगदानानि

डो(दो)लोत्सवे दम्पतीनां ताम्बूलानां प्रदानतः ।

महाविष्कम्भयोगादिसर्वदानफलं लभेत् ॥

तदानशास्त्रं वक्ष्यामि भयतां विशदाय हि ।

विष्कम्भे धान्यदानं तु प्रशस्तं श्रीमतां सदा ॥

कर्तव्यत्वेन विद्मिन् प्रीतो दानं तथान्धसः ।

धृतमायुष्मतिप्रोक्तं सौभाग्ये कौकुम्भं स्मृतम् ॥

शोभने यवदानं तु ह्यतिगण्डे तथाम्बरम् । मुकर्मणि गुडान्नं तु रूप्यदानं धृतौ स्मृतम् ॥

सुवर्णशूलं शूले तु गण्डे मण्डनकं तथा । पृद्धियोगे धेनुदानं रजदानं ध्रुवे तथा ॥

न्यापाते पाणितं प्रोक्तं गुडदानं तु हर्षणे । वज्रयोगे वज्रदानं सिद्धे सैद्धार्यमेव च ॥

दानं तु व्यतीपाते तिलदानं वरीयसि । परिषे चातपात्रं तु जलदानं शिवाङ्ग्ये ॥

सिद्धे सिद्धान्नदानं तु साध्ये चाभरणं स्मृतम् ।

शुभे क्षत्रं प्रदेयं स्याच्छुशुके दानमुपानहाम् ॥

सर्पिर्दानं ब्रह्मयोगे दीपदानमथैन्द्रके । वैधृतौ स्वर्णदानं तु योगदानं प्रशास्यते ॥

तदा फलप्रदानस्य करणेनास्य वस्तुभिः । कन्यापितुः श्रीमतो वै करणीयैकदानज

यस्कलं तदवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ।

तद्यो निरूपयिष्यामि कर्म शास्त्रगतं त्वहम् ॥

सर्वलोकोपकाराय नारदेन पुरोदितम् । ववे तु पात्रसं देयं सक्तु दानं च बालवे ॥

कौलवे गव्यदानं तिलदानं तु तैतिले । गरज्यां(जि)लवणं देयं घणिज्या(?)मन्वरं शु

विष्टौ च पौष्टिकान्नानि सर्पिर्दानं तु शाकुने । मधुदानं चतुष्पदि वस्त्रदानं तु नार्ण

दानं प्रियंगोः किंस्तुल्ले श्रेष्ठमुक्तं महात्मभिः ।

दानान्येतानि सर्वाणि तावन्मात्रेण सत्पिता ॥

लभते तत्क्षणेनासौ तस्मिन् काले वशाद्दहो ।

तदा वरे खट्वगस्थे पश्चाद्विप्राशिषां तराम् ॥

वधुवरयोस्ताम्बूलचर्षणफलम् संक्रान्तिदानानि

ताम्बूलचर्षणपरे पत्न्या साकं सभागते । पयःपानात्परं तस्मिन् यजमानस्तु केवलम्

सर्वसंक्रान्तिदानानां फलं यत्समुदीरितम् । तदवाप्नोति नूनं वै निखिलं नात्र संशयः

तद्धर्मं चापि वक्ष्यामि विद्यादायाधुना हि वः । मेपसंक्रमणे भानोर्मेपदानं प्रशास्यते

वृषसंक्रमणे दानं गवां प्रोक्तं शिष्यप्रियम् । विष्णोरपि प्रियं भूयो वृषभो विष्णुवत्तमः ।

यतः प्रकथितः सद्भिस्तदानं तस्य चक्रियः । अतिप्रोतिकरं शस्त्रं मोक्षते वृषभे पुनः ॥

तदानं सर्वदानानां उत्तमोत्तममुच्यते । सर्वदेवप्रीतिहेतुं तदानं तादृशं परम् ॥

वस्त्रान्नपात्रदानानि मियुने विहितानि हि । घृतधेनुप्रदानं तु कर्कटेति प्रशास्यते ॥

सगुचर्षणं ह्यत्रदानं सिद्धेऽपि विहितं शिष्यम् । कन्याप्रवेशे वस्त्राणां संव्रदानं गवामपि ॥

तिलानामपि शहृणानां कव्यलानां गुवर्षणसाम् ।

नैवाद्यानां विचित्राणां प्रदानं विवृषत्तमम् ॥

मुढाऽन्वेषो बीजानां धान्यानां दानमिष्यते । शीतप्रवेशे वस्त्राणां वरमनां दानमुत्तमम् ॥

पात्राणां च कलानां च पुष्पाणां च तथा पुनः ।

धनुःप्रवेशे चित्राणां दृष्टानां वाससामपि ॥

कन्वळानां च मुख्यानां भूषणानां च वेदमनाम् । प्रदानमुत्तमं प्रोक्तमन्नस्य च विशेषतः
 मयप्रवेशे दारुणां दानमग्नेस्तथैव च । काष्ठानां च तृणानां च दीपस्यापि विशेषतः ॥
 प्रदानं प्रवरं प्राहुः कटिशय्यासनाशमनाम् । कुम्भप्रवेशे दानं तु गवां च तृणवारिणोः ॥

मीनप्रवेशे मायाणां मुद्गानां सर्पपादितः ।

तिलानामपि तैलानामाड्यानां मधुवारिणाम् ॥

सुगन्धप्रदानादिकलम्

चन्दनानां स्रजां तद्वत्पात्राणां श्रौतकर्मणाम् ।

मृगमयानां विशेषेण काष्ठानां च स्र चामपि ॥

स्रुवादीनां प्रशंसन्ति प्रदानं ब्रह्मवादिनः । तावन्मात्रेण यक्षस्य फलं कृत्स्नं न विन्दति ॥

वाम्बूलचर्वणात्पश्चाद्देहादीनां प्रदानतः । लवङ्गमिश्रतदिव्यमहौषधसुगन्धिनाम् ॥

सुगन्धानां प्रदानादिचित्रद्वैलामहोत्सवात् । चण्डुर्हर्षेण महता विप्राणां स्वस्तिवाक्यतः

सुमङ्गलीदिव्यगानप्रपूर्वकमहारवैः । सुगन्धद्रव्यविश्लेषैस्तदा जातैरनेकराः ॥

महोत्सवशतैश्चित्रैर्यं कन्यापिता क्षणात् ॥

भासदानानि

शिष्टभासादिदानानां कलान्याजोति तादृशम् ।

कन्यादानं महत्तस्मात् तरिम्न् दानानि यानि वा ॥

महाद्रव्यैककालैकसाध्यान्यारवेव विन्दति ।

तानि भूयश्च दानानि मासादीनामिहोच्यते ॥

प्रसंगेन तु शिष्टानि चैत्रादीनि क्रमेण वै ।

माषमासे तिलान् दद्यात् प्रियङ्गान् फाल्गुने तथा ॥

शैवे षड्मपूपास्तु वैशाखे ह्यत्रकं शुभौ । आषाढे पादुकां वस्त्रं भावणे परिधीर्तितम् ॥

नभस्ये फाणितं दद्याद्घृतमाश्वयुजे तथा । दीपं तु कार्तिके मार्गशीर्षे लवणमीरितम् ॥
पौषे सुक्वणमेतानि देयान्येवं महात्मभिः । उत्तरे त्वयने देयं तिलधेनुद्वयं परम् ॥

वस्त्रदानं विशेषेण तिलान्दद्याद्द्वयमेव च । सर्पिर्दानं प्रशंसन्ति दक्षिणे त्वयने तथा ॥
पुष्पदानं सिते पक्षे कृष्णपक्षे जलं शिवम् । देयमेवेति सततं पुनर्नित्यं च तस्मृतम् ॥

स्नानानुलेपनादीनां वसन्ते दानमिष्यते । पानकानां तथा घोष्णे वर्षासु ह्यत्रमुत्तमम् ॥
शरद्यन्नप्रदानं च वस्त्राणामपि हैमके । बर्हिर्दानं तु शिशिरे हृत्वा शत्रुजयं लभेत् ॥

संवत्सरे तिलान्दद्याद्यवास्तु परिवत्सरे ।

इडापूर्वे च वस्त्राणि घान्यं चाप्यनुवत्सरे ॥

इद्वत्सरे तु रजतं क्रमादेयानि शक्तिः । कौले दानानि तान्येतानिति शास्त्रेषु नैकषा ॥

गीयन्ते धर्मसारज्ञैः श्रीमतां संपदेऽनिशम् ।

सर्वाण्यपि च दानानि भागिनामेव केवलम् ॥

नृपतीनां विशेषेण नित्यस्वेनैव सन्ततम् ।

चोदितानि किलान्येषां दरिद्राणां न किञ्चन ॥

एतत्कन्यामहादानं न तथा किल चोदितम् । स्वकीयविभवैकानुसारेणैव सुवेतसा ॥

कर्तव्यत्वेन विहितं पितृणां स्वस्य केवलम् । उत्तारणाय सर्वेषां अवशाद्भवुर्भना ॥

एकोत्तरशतानां च ब्रह्मलोकाप्तये हि तत् ।

तस्मिन् कन्यामहादाने पुरोक्तान्यखिलान्यपि ॥

पुनस्तथाप्यनुक्तानि वक्ष्यमाणानि यानि वा ।

तानि सर्वाणि कन्याया दानाङ्गत्वेन यो महः ॥

उत्पन्नदिनस्राप्यो वै विहितकल्प उक्तमः । तत्कोणावयवानेहविहितानां तदा तदा

उत्तल्लिक्याविशेषाणां प्रचालनमहत्त्वतः । अवशात्समवाप्नोति कन्यादाता क्षणाद्भव

मष्टपोद्वासनादिकलम्

मष्टपोद्वासनात्पश्चाद्देवतोद्वासनात्तथा । ब्रह्माद्युद्वासनात्तस्य वसन्तस्योत्सवेन च ॥

स्तम्भानां पूजया चापि पुण्यकंकणमोचनात् ।

आपन्निस्तृतभीतातां गर्भिणीप्रसवाय वै ॥

स्थालीभीतिद्रव्यवस्तुदानतत्पालनादिभिः ।

यच्छ्रेयो जायते वाचा वष्यं ब्रह्मादिनाकिभिः ॥

कन्याप्रदाता प्राप्नोति स्वद्रव्येणैव तत्कृते ।

तस्मात्तु कन्यकादानं परापूजादिकाच्छिवान् ॥

समारभ्यैव विधिना कृते कंकणमोचनात् । तद्द्रव्यमनपेक्ष्यैव स्वीयद्रव्येण चेद्वरम् ॥

एषमारहितं तत्स्यात् पुण्यकर्मसु पावनम् । एवं तु क्रियमाणेऽस्मिन् तन्मध्ये वै तदा तदा

गतागताद्दानकृत्ये सर्वसाधारणेन वै । तत्प्रदत्तमुमादीनि चन्दनं त्वनुलेपनम् ॥

स्वीकुर्यात्केवलं नित्यं न ताम्बूलं तथाम्बरम् । फलदाने कृते तेन तत्स्वीकृत्य स्वहस्ततः ॥

उभयोरारिषं सम्यक् प्रयुञ्ज्यात्तत्फलादिकम् ।

यस्मैकरमैचित्तइद्यात् न स्वीकुर्यात्स्वयं परम् ॥

कन्यापितृधर्माः

कन्याप्रसूतिपर्यन्तं तद्गृहेऽसौ कदाचन । भुक्ति नैव प्रकुर्वीत शूकुदायो महामनाः ॥

स्वशशयनुगुणं यस्तु स्ववन्सुपु वरं शिवम् ।

समलंकृत्य विधिना कन्यका भूषणादिभिः ॥

बन्धुब्राह्मणपूजादिकर्मभिर्लोभवर्जितः । लक्ष्मीनारायणप्रीत्यै प्रददाति स शूकुदः ॥

तेनारोग्यादिदानानि तदानीमेव केवलम् । कृतानि श्युर्विशेषेण निरूप्यन्ते च तानि वः ॥

आरोग्यादिदानानि

आरोग्यदानं प्रथमं रत्नदानमनन्तरम् । परं भर्गवगृहं रत्नदानमनुत्तमम् ॥
 वनरोगहरं रत्नप्रदानप्रतिपादनम् । गन्धगृहहरं रत्नदानं तदनुकीर्तितम् ॥
 ततोऽर्चकारदानं तु वस्त्रदानमनन्तरम् । पुष्पदानं धूपदानं क्षीरदानं समन्तरतः ॥
 देवताक्षीरदानं च दिग्क्षीरप्रतिपादनम् । गोक्षीरदानमपरं कार्त्तिक्या क्षीरदानकम् ॥
 दद्याक्षीरप्रदानं च पिष्टक्षीरपार्पणं ततः । गीर्णदानं तु प्रदानमुपानदानमेव च ॥
 रत्नपूरितद्वेमादिपात्रदानमनुत्तमम् । ताग्रपात्रप्रदानं च दक्षमपात्रपार्पणं ततः ॥
 वस्त्रदानं देवताभ्यो वस्त्रदानमयापरम् । शोभप्रवस्त्रदानं च ह्युष्णीषप्रतिपादनम् ॥
 तयोर्णापिष्टदानं च शय्यादानं ततः परम् । शिवशय्याप्रदानं च विष्णुशय्याप्रदानम् ॥
 गौरीशय्याप्रदानं च दुर्गाशय्यासमर्पणम् । सूर्यशय्याप्रदानं च ह्यासनप्रतिपादनम् ॥
 तथास्तरणदानं च फटदानमनुत्तमम् । उपधानप्रदानं तु चर्मादिप्रतिपादनम् ॥
 ततो दर्पणदानं च शिवविष्णोस्तथापरम् । लीलानिदानं कथितं दानं तु व्यजनस्य च
 यथा चामरदानं च गन्धदानं महोत्तमम् । ताम्बूलदानं स्थर्णादिपात्रदानं महाफलम् ॥
 भाण्डवर्धनिकादानं स्थालीदानमनुत्तमम् । प्रोक्तमन्विष्टकादानं अभयप्रतिपादनम् ॥
 विमोचनं विरुद्धानां पक्षिणां तदनन्तरम् । सर्पमोक्षणमारुधातं पान्तशुभ्रपणं परम् ॥
 अभ्यङ्गदानं पातानां अभ्यङ्गप्रतिपादनम् । अभ्यङ्गकरणं चापि तस्मै तैलसर्पणम् ॥
 यज्ञोपवीतदानं च शिरोरोगहरं तथा । यज्ञोपवीतमपरं गर्भस्त्रावहरं स्मृतम् ॥
 दानं यज्ञोपवीतस्य ह्यष्टिकादीपमर्पणम् । यत्यादीनां तु वपनं सपदांकरणं गवाम् ॥
 अन्नदानं भक्ष्यदानं घान्यदानं महाफलम् । अधोदकप्रदानं च करकादिप्रदापनम् ॥
 तदा धर्मपटस्यापि यतीनां पटदानकम् । गृहिभ्यः कुम्भदानं च दानमुत्तममुच्यते ॥
 अश्वत्थजलदानं तु सेचनं पिप्पलय च । मधुकतुलसीधिल्वधात्रीवसनभूरुहाम् ॥
 सेचनं पालनं चापि स्थापनं दर्भकाशयोः । परोपकृतिकायां चेतसैव समर्पणम् ॥
 तथा गलन्तिकादानं मणिकादानमेव च । प्रपादानं जलारायनिर्माणं कूपपाथसाम् ॥

समीचीनैरुकरणं तटाकरणं तथा । देवमातृकदेशानां नदीमातृककल्पनम् ॥

निवर्हणं च दुष्टानां मृगाणां पापिनां नृणाम् ।

चोराणां तस्कराणां च ब्रह्मघ्नानां निवर्हणम् ॥

वापीसरः प्रकुल्यानां करणं फलदायकम् । वारिवन्धस्तदा प्रोक्तो वारुणेश्चिस्तथोदिता ॥

प्रतिष्ठा च तटाकस्य पुण्यारामादिरोपणम् । फलवृक्षारोपणं च तुलस्यादिप्रकल्पनम् ॥

गदितं तु निषिद्धानां वृक्षाणामवरोपणम् । कण्टकोत्सारणं मार्गं चोरप्रहणपूर्वकात् ॥

वरसूलारोहणं च तेषां कालेषु निर्दयम् । नष्टप्रामोद्धारणं च विप्रप्रामैकबोधकान् ॥

शूद्रादिदुष्टसंघातान् समुन्मूलकृतिः परा । वृक्षादिसेचनविधिर्षुक्षदोद्दमेव च ॥

आरामादिप्रदानं च वृक्षाणां प्रतिपादनम् । कदलीदानमाख्यातं माकन्दद्रुमदापनम् ॥

पनसारुयमहागस्य प्रदानं दर्भपालनम् । विपशान्त्वयौपधमहादानंभित (?) प्रपालनम् ॥

फलवृक्षप्रदानं च फलभूमिसमर्पणम् । क्षयघ्नं कदली दानं दानं न्यप्रोधशास्त्रिणां ॥

तथा प्रस्तुतपादत्वहराश्वत्थसमर्पणम् । नाडीत्रणहराश्वत्थप्रदानं सुमहत्परम् ॥

विद्रुधित्वहराश्वत्थ (...) प्रदानमपि तत्तथा । एतन्न्यनन्तकलदान्यधरोगहराण्यति ॥

नानामतानुपूर्वेण मयोक्तानि समासतः । तानीमान्यपि दानानि परं कंकणमोचनात् ॥

वन्धुत्राद्याणमुक्तया च तद्दहकुरविसर्जनात् । लभते कन्यकातातः स्वद्रव्यकरणादहो ॥

तत्कृत्यमियुनस्यैव कन्यादानं तु तादृशम् । साङ्गोपाङ्गैकरचितं मन्त्रतन्त्रघनादिभिः ॥

सम्भक् समप्रमन्यूनं लोभशास्त्रविशर्जितम् । चेदेव पूर्वफलदं शुद्धचित्तेन केवलम् ॥

अथद्वया कृतमपि कन्यादानं दरिद्रतः । यैः कैश्चिदङ्गैर्लोपैर्वा सर्वतारकमेव तत् ॥

पुत्रपौत्रप्रपौत्राणां तादृशीनां यदा तदा । कृत्वोपनयनं पाणिप्रहणं तदनन्तरम् ॥

दशादिकेषु नित्येषु पैतृकेष्वखिलेष्वपि । नैमित्तिकादिषु तथा पितृपूजां विधानतः ॥

दूर्वाक्षतैः प्रकुर्वीत तिलदर्भेन सर्वथा । पितृव्यादिकफारुण्यमृताहा श्राद्धकर्मणाम् ॥

एवमेव प्रकथितं करणं नान्यथा मतम् । यदि पित्रोर्मृताहश्चेत्कदाचिदपि मौढ्यतः ॥

दर्भैस्तिलाक्षतैश्चापि पितृपूजा प्रकीर्तिता ।

न तु शुद्धतिलैस्ता वै दर्भास्साधारणा पराः ॥

चौलसीमन्तयोः पश्चान्मासमात्रं तथा स्मृतम् ।

स्वपुत्रपौत्रादिकेऽपि नियमोऽयं सनातनः ॥

पथमेव प्रकथितः तस्माद्भाद्रं प्रयत्नतः । समागतमनुष्ठाय शुभकर्म ततः परम् ॥

आरभेदेव मतिमान् सत्पूर्वं तन्न चाचरेत् । पूर्वं मृताहमालोक्य पित्रोरेव पुरःस्थितम् ॥

न कुर्यात् पुत्रयोः कर्म भावुकं तत्कथंचन

भ्रातृणां भिन्नभिन्नानां विभक्तानां तथा पुनः ॥

तथैव वा विभक्तानां मध्ये कश्चन कुत्रचित् ।

विद्यमानः स्वपुत्रस्य मौञ्जी वा पाणिपीठने ॥

कर्तुं समुद्यतोऽतीव पित्रोः श्राद्धमुपस्थितम् ।

मोहात्प्राथमिकं चेत्तु तन्मध्ये तु तथा पुनः ॥

तच्छ्राद्धानन्तरं भूयः तद्भद्रं पुनराचरेत् । अतो न भावुकं कर्म श्राद्धात्पूर्वं समाचरेत् ॥

निर्वर्त्य पैतृकं श्राद्धं पुत्रयोस्तदनन्तरम् । स्वश्रेयसं प्रकुर्वीत न चेत्यीडाशिषादयः ॥

भवेद्युरेव नितरां तथा तस्मान्न चाचरेत् ।

विवाहमौञ्ज्योः पश्चात्तु पुत्र्याः पुत्रस्य वान्ययोः ॥

गोहे प्रतिदिनं भव्यकर्मण्येव क्रमेण वै । शक्यया प्रकुर्वीत द्विधिना तत्कर्मश्चापि वर्धते ॥

हारिदिराम्बर महामह आदौ दिनत्रयम् । बुधवारोत्सवश्रीकः स्थिरवारोत्सवः परः ॥

नीराजनोत्सवश्चात्र चित्रान्नोत्सवनामकः ।

भानुषारे ततः पश्चाच्चान्द्रे गोदकसंक्षिकः ॥

क्षीरोत्सवे भीमषारे भक्ष्याख्यो गुरुवारके ॥

विवाहानन्तरोत्सवविशेषाः

कल्याणस्याष्टमदिने श्रीमान् छप्रोत्सवाख्यकः ।

नवमे दिवसे पश्चाद् भक्ष्यताम्यूलनामकः ॥

पश्चात्पुत्राभिधानकः । द्वादशे दिवसे गाननामाख्यः तुमहोन्नतः

प्रयोद्शदिने रम्यः गौरीलक्ष्मीमहोत्सवः । चतुर्दशदिने पश्चाद्भव्यो नीराजनाख्यकः ।
आशीर्वाद्दोत्सवः पञ्चदशे चित्रोत्सवाख्यकः ।

षोडशे दिवसे वाद्यनामकोऽयं महोत्सवः ॥

वेणुतन्त्रीलयास्वादमृदङ्गमणिनामकाः । पङ्कतसवविशेषाः स्युः सार्यंप्रातस्ततः परम् ॥
नीराजनं तत्सायाह्ने प्रकुर्यादादिनाष्टकान् । सुमंगलीगानपूर्वं वरयोरिति तत्क्रमः ॥
तृतीये मासि पठे च वराहानोत्सवो महान् । द्वितीये च चतुर्थे च वराम्बागमनामकः
महोत्सवः प्रकथितः पञ्चमे तु परस्परम् । संबन्धिनोरागमाख्यः सुमहामंगलोत्सवः ॥
एवमामासषट्कं तु कल्याणानन्तरं पुनः । तदीयभवने तत्र कल्याणानां परंपरा ॥
प्रभवेन्महती नित्यमत्यल्पस्यापि देदिनः । अतः कन्यादानसमं त्रिषु लोकेषु विद्यते ॥
दानान्तरं सत्यमुक्तं नार्थवादोऽयमीरितः । सर्वत्र कर्ममात्रे तद्ब्राह्मणानां सदा परा ॥
अत्यावश्यकता ज्ञेया तेषां वै यद्यसंभवे । तत्कृत्यमतिवैगुण्यं प्राप्नोत्येव न संशयः ॥
विशेषेणाविदानानां पैतृकाणां क्रियावताम् । यज्ञानां प्रेतकृत्यानां सतां फलवतामपि ॥
अत्यन्तावश्यकत्वेन विप्रसान्निध्यगुच्यते । अपेक्षितं ब्रह्मणोऽपि विप्रसान्निध्यमात्रतः ॥
कर्मवैगुण्यसंत्यक्तं फलवच्चापि तद्भवेत् ॥

प्रतिनिधिः

सर्वेषामस्ति सर्वत्राभावे प्रतिनिधिः परः । विप्राभावे लोप एव न तु प्रतिनिधिः क वा ॥

सोमाभावे पूतिकः स्याद्द्रव्याभावे यवाः स्मृताः ।

कुशाभावे तु दर्भाः स्युर्दर्भाभावे तथापरे ॥

कुशादयो बहुविधा मौञ्ज्यन्ताः परिकीर्तिताः ।

तासां तासां तु समिधामभावे वैष्णवाः स्मृताः ॥

तेषामभावे तत्स्थाने कुशाद्यास्तृणराशयः ।

चूर्णानां तण्डुलानां वा दुर्लभे लौभ्यतोऽथवा ॥

मृत्तिका हि प्रतिनिधिः कृद्वाणां दुर्घटे तथा । तेषां प्रतिनिधिर्गावस्तासां प्रतिनिधिर्वसु

द्विपणं कर्मिणं मद्भिः तथा घण्टाविकं वसम् ।

विप्रभुक्तिर्भवेद्भूयो गायत्रीतप एव वा ॥

वराणाहस्यमित्याह मंदितापठनं तु वा । नित्यदोषोऽप्यत्र पूर्वं मंदितापान्निगता (?)

अथगाहः शिल्पिभ्यो भोजनं श्रेणि केवलम् । तथा हि प्रतिनिधिपयः अथर्ववेदोद्गातृदोष

दुर्लभेषु तथाप्येषु ब्रह्मादिषु महर्षिषु । न चक्रेयैव कर्मैतद्द्वैदिकं म्भार्गमेव वा ॥

तस्मात्तु ब्राह्मणो मुख्यः कर्ममात्रस्य मन्त्रतमम् ।

अग्निमाष्यं मन्त्रमाष्यं क्रियासाष्यं तु यन्कृतम् ॥

तस्मात्प्रस्य ब्राह्मणोऽयं गुणसाधकं स्मृतः । भृतीनामाकरा इति ते रमानामिव साग

ब्राह्मणप्रशंसा

विप्रा विप्रमुख्येनैव पूजनीयाः प्रथमतः । यत्र वेदविद्यो विप्राः न प्रादनन्त्यमृतं हरिः

न तत्र देवतास्तस्य हविररनन्ति कर्हिचिन् । विप्रोऽप्यते स्वर्गो नूनं प्रायं प्रापक

स्वर्गप्रापक इत्येतद्दातृन् विप्रोऽयमोरितः । अपि नारायणोऽनन्तो भगवान् वृषमन्त्र

पितामहो लोककर्ता साक्षात्कन्दोऽनिलः शिखी ।

तद्दानं नाभिनन्दन्ति यत्र विप्रा न पूजिताः ॥

यसन्ति ब्राह्मणे नित्यं वेदाक्षरनिकेतने । देवाः सर्वे हरिः श्रीमान् वेदविद्यो जगद्गुण

वेदवन्द्यो वेदरूपो भूतेशो भगवान् भवः । इन्द्रादयो लोकपाला यसवोऽष्टादिवनाव

रुद्रा एकादश तथा आदित्या निखिला अपि ।

असौमपाः सोमपाश्च पितरश्चापि तेऽखिलाः ॥

विप्ररूपेण सततं तिष्ठन्त्येव महेश्चया । तस्मात्तस्मिन् पूजिते तु पूजिताः सर्व एव वे ॥

भवन्त्येव न सन्देहस्तस्माद्देविदुत्तमः । सर्वदेवालयप्रोक्तः सर्वतीर्थालयस्तथा ॥

तस्य प्रसादात्सुलभो ह्यायुर्धर्मसुखण्डनम् ।

भगोभाग्यं धृतिर्नीतिः ह्योःश्रीपुष्टिर्धृतिर्मतिः ॥

शुचिर्लज्जा तुष्टिः श्रद्धारमा परा । श्रीर्यशः स्वर्गमुक्ती च तादृशं को न पूजयेत् ॥

दानपात्रं विप्र एव सर्वेषामपि गन्तव्यम् । पठनान् प्रायते यस्मात्पात्रमित्युच्यतेऽन्विलैः ॥

प्राज्ञानेष्वर्चितेष्वेव सर्वे देहाः सुरादयः ।

अर्चिताः प्रभयन्त्येव भस्विता निन्दिता अपि ॥

धिक्कृताश्च चृताश्चापि तथैव स्तुभ्य तेऽस्त्रिंशः ।

बाणाः पुत्रज्ञाश्च मन्दाश्च द्रवित्रा व्याधितास्तथा ॥

एवंरूपा बहुविधा अपि पूज्या निरन्तरम् । प्रज्ञाशौर्यममुत्पन्नाः यन्त्या एव भवन्ति वै ॥

नितरां क्षत्रियादीनां मौञ्जो विरहिता अपि । तावत्कालं ततो भूयः केवलं यद्यसंस्कृताः

पतिना इति विशेषास्तेन यन्त्याः कदाचन । प्राज्ञाश्च दूषकं निन्द्यं मगमेकं तु तत्क्षणम् ॥

कृत्यान्तुष्टा यदि वै पुनश्चित्तविवर्जिताः । भवन्त्येव न सन्देहः सन्देही पापभागभवेन्

नपस्वत्त्वामुज्जद् मद्या प्राज्ञान् वेदगुणये । हृदये पितृदेवानां यज्ञधर्मतपःश्रियाम् ॥

निदानाय च गुर्वर्षमाचार्यत्वाय केवलम् । ऋत्विक्स्त्रवेहेतवे चापि शिवविष्णुप्रचोदितः

नास्ति विप्रसमो देवो नास्ति विप्रसमो गुरुः ।

नास्ति विप्रसमो यन्पुनास्ति विप्रसमं तपः ॥

नास्ति विप्रसमो मन्त्रो नास्ति विप्रसमो जपः ।

नास्ति विप्रसमं तीर्थं पावकं तारकं तराम् ॥

न विप्रसममस्तीह वर्णिनां सन्ततं महत् ।

न जातिर्न कुलं शौचं न स्वाध्यायः श्रुतं शमः ॥

कारणानि द्विजत्वस्य जननं ब्रह्मवीर्यतः । विवाहितार्या धर्मेण परमेकं सनातनम् ॥

पश्चाद्भुक्तं प्रसांसन्ति प्राज्ञाणस्य सुपूर्वये । वृत्तमेव प्राज्ञाणस्य तन्माहत्त्वैककारकम् ॥

वृत्तिहीने तु तद्भूयः सति सर्वं निरर्थकम् । किं कुलं वृत्तिहीनस्य करिष्यति दुरात्मनः

किमयः किं न जायन्ते कुसुमेषु सुगन्धिषु । घट्टना किमधीतेन कुशास्त्रेण दुरात्मनः ॥

तेनाधीतं श्रुतं चापि यः क्रियामधितिष्ठति ।

त्यक्तकर्मब्राह्मणनिन्दा

अधीतसर्वशास्त्रोऽपि कालसन्ध्यापराङ्मुखः । त्यक्तवेदो जडमतिः शूद्रादल्पतरः स्मृतः ।

त्यक्त्वा देवं ब्रह्मनामा युद्धवच्छास्त्रपाठकः ।

सन्ध्याकालकृतानेक वाङ्मुखो मन्त्रवर्जितः ॥

शूद्रादप्यतितुच्छोऽयं तन्मुखं नावलोकयेत् ।

दूष्यः स्याद्दृष्टदोषेण न पूज्योऽयं तु पामरः ॥

सत्यं त(१२)मस्तपोदानं अहिंसेन्द्रियनिग्रहः । वेदोदितानि कर्माणि दृश्यन्ते यत्र बाहवः

श्रुतं प्रज्ञानुगं यस्य प्रज्ञा चैव शुभानुगा । असंभिन्नात्ममर्यादस्य उ ब्राह्मण उच्यते ॥

यं न सन्तं न चासन्तं नाश्रुतं न बहुश्रुतम् । न सुश्रुतं न दुर्दृष्टं वेद कश्चित्स तु द्विजः ॥

सत्यं दानं दमश्शीलं आनृशंस्यं दया घृणा ।

दृश्यन्ते यत्र लोकेऽस्मिन् प्रोचुर्ब्राह्मणमुत्तमम् ॥

विद्या तपश्च योगश्च ब्राह्मणस्यैव लक्षणम् । विद्यातपोविरहितो नाम ब्राह्मण उच्यते ॥

त्रिशुक्रशृङ्गाशृङ्गिश्च घृणालुः सकलेन्द्रियः ।

विमुक्तो योनिदुष्टे(दोषे)भ्यः पात्रत्वं प्रतिपद्यते ॥

स्वाध्यायवन्तो ये विप्राः विद्यावन्तो जितेन्द्रियाः ।

सत्यसंपमसंगुफाः सर्वकर्ममु कीर्तिताः ॥

भोत्रियाय कुलीनाय विनीताय तपस्विने । व्रतस्थाय दरिद्राय प्रदेयं शक्तिपूर्वकः ॥

भोत्रियस्त्वयमेवोक्तो मुख्यतः शास्त्रजालकैः । वेदैकराखाभ्यापी यः सर्वकर्मसु पार्वनः ॥

ओंकारपूर्विकास्त्रिभ्यः सावित्री यश्च विन्दति । चरितमद्वयश्च सर्वै भोत्रिय उच्यते ॥

शीलं संवसता ज्ञात्वा शौचं सव्ययहारतः ।

प्रज्ञानं कथनात्प्रज्ञात्वा त्रिभिः पात्रपरीक्षणम् ॥

शुपदिवान्यथा विद्यात्परनतो न कदाचन । न ब्राह्मणं परीक्षेत कदाचिदपि विद्याया ॥

वेदेन सर्वथा नैव सद्ब्रह्मणोऽप्येवमस्ति । विद्याप्राप्त्या विद्याप्राप्तां तत्स्वरूपं च तत्परम् ॥

हात्वेव सम्यक् पश्चात्तु दद्यात्तदानमुत्तमम् ।

क्षान्तिः सृष्ट्वा तपस्तत्यं दानं शीलं दया क्षमः ॥

एतदष्टाङ्गमुद्दिष्टं परमं पात्रमुच्यते ।

स्वाध्यायाद्यर्थं योनिमन्तं प्रशान्तं ध्यानप्रस्थं पापभीरुं बहुज्ञाम् ॥

स्त्रीषु क्षान्तं (?) कं गोशरण्यं प्रनैः क्लान्तं तादृशं पात्रमाहुः ॥

पात्रभूतत्राक्षणः

साङ्गास्त्रिचतुरो वेदान् योऽधीते स द्विजर्षभः ।

पहृष्यो नियुक्तः कर्मभ्यस्तं पात्रमृषयो विदुः ॥

किञ्चिद्देवमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयं । पात्राणामुत्तमं पात्रं शूद्रान्नं यस्य नोदरे ॥

किञ्चिद्देवमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् । असंकीर्णं च यत्पात्रं तत्पात्रं तारयिष्यति

नैष्ठिकत्रयोपकुर्वाणः सर्वशिष्यश्च सर्वथा । सर्वविद्यालयः श्रीमान् चत्वारो ब्रह्मचारिणः

अधीतवेदविद्येभ्यो ह्यधीयानेभ्य एव च । प्रजामात्रैककार्याय भार्यासंयोगकारिणे ॥

दानानि दद्याद्भतिने तपोनिष्ठाय वेदिने । अधीतायावधीताय विधुराय च पुत्रिणे ॥

परोपकारिणे नित्यं क्रोधहीनाय सर्वथा । सदा पदायवेदाय सदा शास्त्रप्रपाठिने ॥

हस्तस्यवस्तुमात्रैकप्रदात्रे प्रश्नमात्रतः । यदत्तं तदनन्तं स्यात् स हि पात्रोत्तमोत्तमः ॥

दानपात्रविशेषाः

अश्वरी श्रोत्रियो विद्वान् ब्रह्मविद्ब्रह्मवाचपि । ब्रह्मनिष्ठः ब्रह्मपरं ब्रह्मण्यो ब्रह्मवर्धनः ॥

एते मुख्यतमाः प्रोक्ताः सर्वदानेषु सन्ततम् ।

न विद्यया केवलया तपसा वापि पात्रता ॥

एतद्वृत्तींश्चेत्तौ चोभे तद्धि पात्रं प्रचक्षते । कर्ममात्रे ब्राह्मणो वै मुखं दाने तथा पुनः ॥

मन्त्रतः श्रोत्रियः पश्चादनूचानस्ततः पुनः ।

ध्रूणः शास्त्रविशेषज्ञः ऋषितुल्यो ऋषिर्मुनिः ॥

मार्गभेदगण्टिकाः

वारी मद्यपिण्डे श्युरेते चोत्तरोत्तराः । प्राज्ञताः प्रथमं वेदे चित्रे तदनन्तम् ॥
 गुणे सत्यवचने त्यक्तोपे दयाधये । ममान्मोग्या विशोभे न वेदादिषु केवलम् ॥
 परः परधेष्टो विद्यावेत्तादिभिर्गुणैः । प्राज्ञागानी गृह्ये जानो जानिमात्रो यदा मते
 पितः भियाहीनः माप्रमोक्षः भिधीयते । एकदेशमतिरूप्य वेदस्याचारवान्तु ॥

न च प्राज्ञाग इत्युक्तो निभृतः सत्यवाग्वृगी ।
 एकां शाखां सक्त्वा च पदभिरंगैरभोतयान् ॥

कर्मनिरतो विप्रः या को नाम महानयम् । वेदवेदाङ्गनस्यतः शुद्धात्मा पापवर्जितः ॥
 श्रोत्रियवत्प्राप्तः सोऽनूचान इति स्मृतः । अनूचानगुणोपेतो यतः स्वाध्याययत्निकः
 श्याप्रिहोत्री दशादिकरो वर्षपशोस्तथा । अनुप्राता नित्यगुचिः भ्रूण इत्युच्यते बुधैः
 एवं प्रतिवसन्तेऽपि ज्योतिष्टोमकरो महान् ।
 वीर इत्युच्यते सद्भिरविच्छिन्नोऽप्रिहोत्रययम् ॥

त्यान्नदानपरतः शेषभोजी जितेन्द्रियः । लौकिकं वैदिकं चैव सर्वज्ञानमवाप यः ॥
 माधमस्थो ऋषी नित्यमृषिकल्प इतीरितः । ऊर्ध्वरेतास्तपस्यप्रो नियताशी महामनः ॥
 तापानुग्रहयोः शक्तः सत्यसन्धो मुनिस्मृतः । निवृत्तसर्वतत्त्वज्ञो कामक्रोधविवर्जितः ॥
 ध्यानस्थो निष्क्रियो दान्तः तुल्यमृत्काश्चनोऽपरः ।
 महामुनिरिति प्रोक्तो दुर्लभो ब्राह्मणोत्तमः ॥

प्रतिग्रहासमर्थोऽपि कृत्वा विप्रः प्रतिग्रहम् । रत्वा परोपकाराय तद्धनं निगृहः स्वयम् ॥
 तारयिष्यति दातारमात्मानं च स्वतेजसा ।
 असतस्तु समादाय साधुभ्यो यः प्रयच्छति ॥
 धनस्वामिनमात्मानं सन्तारयति दुष्कृतात् ।
 पात्रस्य हि विशेषेण दानस्यापि फलोत्तरम् ॥

समद्विगुणसाहस्रमनन्तं च यथाक्रमम् । दाने फलविशेषः स्याद्विसायामेवमेव हि ।
 सममब्राह्मणे दानं द्विगुणं ब्राह्मणश्रुवे । श्रोत्रिये शतसाहस्रमनन्तं वेदपारणे ॥
 सहस्रगुणमाचार्ये भ्रूणे शतसहस्रकम् । वीरे तच्छतकं प्रोक्तं यदत्तं तन्नसंशयः

विवाहमौञ्जीयज्ञार्थे सत्रार्थे वा विशेषतः । तत्कोटिगुणितं यत्तु दत्तं सर्वं न संशयः ॥
एतद्वत्समं तत्स्यात् महणे चन्द्रसूययोः । प्रदत्तं विप्रमात्रे तु कृतोपनयने पुनः ॥
अनुपेते प्रदत्तं यत् न तदानं प्रचक्षते । तथैव कन्यकादत्ते मूकान्धबधिरेषु च ॥
विप्रवीर्यसमुत्पन्नमात्रेभ्यो दत्तमप्युत । प्रत्तं तद्वसुपुण्याय भवेदेव न संशयः ॥

तथैव प्राणिमात्रेभ्यो देहिभ्यो वा विशेषतः ।

यदत्तं कृपया तुभ्यं पारलोक्याय केवलम् ॥

अब्राह्मणास्तु पदप्रोक्ताः तान् वक्ष्यामि क्रमेण वः ।

आद्यो राजभृतस्तेषां द्वितीयः क्रयविक्रयात् ॥

यो जीवति स द्वासोऽयं द्वितीय इति चोदितः । तृतीयस्तु सदासर्वयाजनेनैव केवलम् ॥

वर्जावर्जादिराहित्याद्यो जीवति दुरारायः ।

अपङ्क्तियोग्योभोज्यान्नवैद्यदेवलयाजनान् ॥

स एव कथितः सोऽयंमकर्माहार्थश्च (?) सन्ततम् । सर्ववर्णसमायुक्तप्रामयाजी तुरीयकः ॥

अब्राह्मणः प्रकथितः दुष्टबुद्धिदुःशायः । प्रामस्य नगरस्यापि सर्ववर्णसमत्वतः ॥

पौरोहित्यकरस्तेन जीवन्नब्राह्मणः परः ।

अनादित्यां तु यः पूर्वां सादित्यां पश्चिमां तथा ॥

नोपासीत द्विजः सन्ध्यां सपत्न्योऽब्राह्मणः स्मृतः ।

अपुत्रो ह्यनधीयानः परम्रेष्यो जितेन्द्रियः ॥

परपिण्डारामो नित्यं यो वा स्याद् ब्राह्मणश्रुषः । विपात्रियो विप्रद्रोही विप्रदूषणशृत्सदा

विप्रनिन्धो विप्रयातुद्रव्यगोहादिद्वत्सदा ।

विप्रश्रुष इति ख्यातो निन्द्योऽमौ वेदकर्मणाम् ॥

आनार्यनशुणम्

अध्यापयेत्तु यः शिष्यान् कृणोपनयनान् स्वयम् ।

निरपेश्रकृपायामः सरहस्यान् मद्दन्तकान् ॥

वेदान् वेदौ तथा वेदं तद्वयं शास्त्रजालकम् । प्रपदन्ति तमानार्यं महात्मानं मनीषिणः ॥

उपाध्यायगुरुकृतिरमादिलक्षणम्

एकदेशं तु वेदस्य वेदाद्धान्यपि वा पुनः ।

योऽध्यापयति भृत्यर्थं उपाध्यायः स उच्यते ॥

निरपेकादीनि कर्माणि यः करोति घृणायुतः ।

कारयत्यपि वा प्रीत्या निरपेश्रोऽनसूपकः ॥

दृष्टिकालेऽप्यत्यन्तशून्ये प्राज्ञप्रदुर्घटे । संभावयति चान्येन तारयन्नेनमिच्छया ॥

कृपणोऽयमिति ज्ञात्वा स विप्रो गुरुकथ्यते ।

अग्न्याधानं पाकयज्ञान् अमिष्टोमादिकानपि ॥

कारयेद्यदि नूनं स ऋत्विग्भवति केवलम् । अग्न्याधाने य अध्वर्युर्भवेदस्य स उच्यते

दीक्षागुरुर्महान् नित्यं गुर्वाचार्यसमश्च सः । गुरूणां प्रथमं दानं दद्याद्भ्रष्टमनुक्रमान् ।

ततोऽन्येषां तु विप्राणां दद्यात्पात्रानुरूपतः । गुरोरभावे तत्पुत्रं तत्पुत्रं तत्सुतं तथा ।

तत्कलत्रं तद्दौहित्रं अन्यं वा तत्कुलोद्भवम् । संभावयित्वा दानेषु फलकर्मसु सन्तवम् ।

शक्त्या प्रमेयमेवस्यादृष्टिविगाचार्ययोस्ततः । पथ्वयोजनमध्ये वा श्रूयते वा गुरुर्वदि ।

तदा नातिक्रमेदानंदद्यात्पात्रेषु तत्परम् । सममप्राधाने दानं द्विगुणं प्राधान्यत्रुवे ॥

श्रोत्रिये शतसाहस्रमनन्तं वेदपाठगे । तत्सहस्रगुणं प्रोक्तं गुरौ दत्तं तु यत्पुनः ॥

दीक्षागुरौ तथा ह्येयं उपाध्याचार्ययोरपि । आर्यशब्दोऽगुरूणां तु वाचकोऽयं भवेत्किल ॥

जातकादि क्रियाजालकारको योऽस्य केवलम् ।

वैश्वदेवत्रहयज्ञो तदौपासनकर्मणाम् । देवपूजास्थालीपाकं श्राद्धमन्त्रप्रवाचकः ॥
 त एव गुरवस्त्वाद्याः पश्चाद्देवादिबोधकः । महामन्त्रोपदेष्टा च काममन्त्रौघबोधकः ।
 ब्रह्मविद्याबोधकोऽपि गुरवः कीर्तिताः सतः । चेतसा दत्तमेतेभ्यो ह्यनन्तफलदायकम् ॥
 एतेभ्यः प्रथमं देयं सर्वकर्मसु सन्ततम् । तिष्ठत्वेतेषु नान्येभ्यो दद्यादेव तु धर्मतः ॥

दत्तैतेभ्यः प्रथमतः पश्चाद्धर्मक्रमेण वै ।

अन्येभ्योऽपि महद्भ्यः स्यात् प्रदेयं यं च कंचन ॥

विमुखं नैव कुर्वीत सुमुखान्नैव कारयेत् । तिष्ठत्वेतेषु सर्वेषु महत्सु किल तत्पुरः ॥
 श्रोत्रियाचार्यत्विग्वन्धुश्वशुराणां सपर्यणम् । अद्वात्पुरादागतानां मधुपर्केण चोदितम् ॥
 तथैव सर्वपुरतो यद्वादिष्विष्विजामपि ॥

मधुपर्कयोग्याः

वैधोऽयं मधुपर्कः स्यात्तथैव हि महोत्सवे । सोमन्तोन्नयने पुंसवने स्वधेयसागमे ॥
 गर्भाधाने विवाहान्ते फलदाने तथाविधे । श्वशुरस्यामपूजा हि प्रकर्तव्या विशेषतः ॥

तद्भावे भ्रातरोऽस्य तत्पुत्रा वा तद्दीयकाः ।

अमगण्याः शास्त्रफलमास्तादृशेष्वपि केवलम् ॥

विद्यमानेषु सर्वेषु महागुरुषु तत्पुरः । तदा विद्याहमध्येऽपि राजहोमे कृतेऽथ च ॥

पत्नी सोदर्यस्य तस्य बालस्यापि विशेषतः ।

पूजा बहुमतिः कार्या गुरुस्त्यक्त्वैव सन्निधौ ॥

तेषामेव विशेषेण परा संभावना शिष्या । बहूनां किं तथा पित्रोः पूजाकर्मणि ध्याते ॥

शुभकर्मसु सर्वेषु दिव्ये पुण्याहवाचने । मातृपूजा प्रथमतः तावे परयति चोदिता ॥

पश्चात्तातस्य संप्रोक्ता भ्रुतिमार्गानुसारिणी । तयोर्गुरुषु तिष्ठन्सु परयत्त्रपि विशेषतः ॥

तयोर्हि पूजा कर्तव्या तत्पश्चात्तातस्त्रवर्त्मना । तद्गुरुणां प्रकथिता स (१) पूजा महती तदा

ऋत्नश्लोकोऽत्र पूजायाः भार्गवेण पुराकृतः । तमहं संप्रबुध्यामि तस्मिन्देव शुभकर्मसु ॥

ताव तत्तातवत्तात मातामहपितृव्यकाः । तद्भातरः क्रमादेषां श्वशुराः मातुलाः परे ॥

तद्भ्रातरो मातृगोत्राः पितृगोत्राश्च बान्धवाः ।
पश्चादाचार्यशृन्दाः स्युः पूर्वोक्ता निखिला अपि ॥

गुरुपूजाक्रमः

पादपूजाकियास्वेवं संप्राह्याः क्रमराः सदा । तेषु तेषु च कार्येषु तेषां तेषां तथा ता
सम्यक्पूजा प्रकर्तव्या सत्पात्रं ते तथा स्मृताः । सभापूजादिकार्येषु गुरुपूजाप्रियाः ।
विवाहादिषु सर्वेषु शुभकर्मसु केवलम् । वैदिकेष्वखिलेष्वपि लौकिकेष्वपि केवल
गुरुपूजा प्रथमतः धिपणोऽत्र गुरुर्मतः । ग्रामदेशस्थया पूर्वं धिपणस्यापि देवयो
तयोरीश्वरयोः पश्चादाचार्यादि क्रमेण वै । महोद्योगिज्ञानियञ्जववेदी श्रोत्रियसूरि
पूजासभाया य (१) क्रमेणैवं महात्मनाम् । दीक्षाधीनेन कुर्याद्वि विशेषेषु तथा ।

सोमप्रवाकादीनां वरणक्रमेणपूजाक्रमः

सोमप्रवाकपूर्वेण मधुपर्कवदीरिता । सोमप्रवाकः प्रथमो द्वितीयोऽथचतुर्थक्यते ॥
प्रदा तृतीयः संप्रोक्तः सद्यस्मिन् कृताकृतः । सर्वतोऽयं दरिद्रश्चेजमानस्तदा पुनः ॥
सोमप्रवाकरश्च तथा न मुख्य इति केचन । अग्निष्टोमे प्राथमिके विभवे सति केवलम् ॥
सति चित्ते यथोत्साह (१) पूर्वोदितः । तथा सोमप्रवाकोऽपि मुख्यत्वेनैव सर्वदा ॥
स प्रह एव नितरो तत्र कर्मणि केवलम् । यदि प्रयोगवाहुल्ये संज्ञा ते यजमानतः ॥
सूपैकादिशिनी पशवेकादि(द)शिन्यादिमार्गतः । तदा ते वै विरोधेण संप्राह्यावेव केवलम् ॥

यद्यो यदि तज्ज्ञाः श्युतादृक्कर्मणि चन्मनः ।

सोमप्रवाकवाहुल्यं सद्यस्मानन्त्यमेव च ॥

धर्मीकार्यं विरोधेण तेन श्रेयो महद्भवेत् ।

होता चतुर्थः संप्रोक्तः तथोद्गाना य पञ्चमः ॥

२ स्वप्ताः (१) द्वितीयाश्च तृतीयकाः । तृतीयकाःश्च एव सत्क्रमेणैव सन्तम् ॥

तेषां पूजा तथा श्रेया श्राद्धकृत्येषु चेत्तदा ।
 तद्गोश्रुत्तृणां तत्र चापि पूजाकृत्यमिरियं स्मृता ॥
 विश्वेषां किल देवानां आदौ सा शास्त्रचोदिता ।
 पितुः पितामहस्याथ तत्पितुश्चेति तत्क्रमः ॥
 मातुः श्राद्धे मातृवर्गः पैतृको नात्र वै भवेत् ।
 पितुः श्राद्धे तथैव स्यान्मातृवर्गश्च धर्मतः ॥
 यस्य यस्य भवेच्छ्राद्धं वर्गस्या (१) स्य च ।
 अन्यश्राद्धेऽन्यवर्गस्य संपातिन्यांश्चशास्त्रगाः ॥

कथं भवेद्देवमेव होमब्राह्मणभोजने । पिण्डदानं च तस्यैव वर्गस्य नियमाद्भवेत् ॥
 तदसाधारणं श्राद्धं मृताहारुषं प्रचोदितम् । पितृणामपि सर्वेषामेकमेव न चेतरेत् ॥
 दशाधि(दि)कं तु यच्छ्राद्धं सर्वसाधारणं परम् ।

पित्रादीनां त्रयाणां च यतः साधारणं स्मृतम् ॥

अथ मातामहानां च दशादिर्न तथापरः । मृताहोऽयं यस्य वा स्यात् तद्गर्गस्येति निश्चयः
 अष्टका नवद्वैवत्या मातृवर्गोऽत्र विद्यते । नान्दीश्राद्धे गयाश्राद्धे मातृश्राद्धे तथैव च ॥
 एवं किलैव मर्यादा श्राद्धानां समुदाहृता । अष्टकासु च वृद्धौ च गयायां च मृतेऽहनि
 मातुः श्राद्धं पृथक् कुर्यादन्यत्र पतिनासह । तस्माद्दशादिश्राद्धेषु पित्रा सह किल क्रिया
 निखिलापि प्रकर्तव्या यतो दशास्तु सर्वदा । पदद्वैवत्यः प्रकथितः तादृशेषु तु मौढयतः ॥

मातुः क्रियां पृथक् कुर्याच्छ्राद्धेषु पतिना विना ।

स पित्रोस्तनयो मूढ एतत्संयोगविभागकृत् ॥

सह क्रियामात्रतस्तु तयोः संयोगसौख्यपदः । प्रतिश्राद्धेषु कथितस्तथातस्तमाचरेत् ॥
 तदेतदास्तां तत्सर्वं प्रसक्तानुश्रसक्तितः । तासु तासु क्रियाद्वासु तेतेस्युः पूर्वगा मता ॥
 दानेष्वपि तथा श्रेयाः केचिद्विस्तूर्यास्तसाम् । किञ्चित्प्रत्युपकारकशून्यानामेव केवलम् ॥

ब्राह्मणानां मुपाश्रणां सर्वदानानि चोचिरे ।

कर्तव्यत्वेन विद्वांसः पुनरप्यत्र कानिचिन् ॥

कन्यादानवरलक्षणम्

दानानि सुमहान्त्यत्र वन्धुश्रेय न चान्यतः । तत्रादौ कन्यकादने वन्धुत्वं
मनश्चतुर्निबन्धश्च स्य (.....) । आत्मतुष्टिर्विशेषेण निमित्तादि
प्रेक्षणीयानि पश्चात् सुविधा च कृतीनता । सौमुख्यं धर्मसंपत्तिः घनसं

प्रेक्षणीयाश्च तामात्तु वन्धुत्वं सर्वतोऽधिकम् ।

गुणानां प्रमुखं प्रोक्तं कन्यादाने हि सन्ततम् ॥

अशेषाणां च वर्णानां अशेषेष्वपि यस्मि यः । देशेषु सत्कुलीनत्वं प्रयत्नं

तदन्वीक्य विशेषेण किञ्चिन्न्यूनाय ज्ञातितः ।

गुणतो धर्मतो वापि क्रियात् दाधया तथा ॥

पौरुषाद्गनतो वापि विद्यातः संपदादिभिः ।

अचरायैव (... ..) नाधिकाय स्वयन्नतः ॥

अधिकाय कृते दाने कन्यायास्तत्परं परम् । सर्वलौकिककृत्येषु सामीचीनं

न वैदिकेषु कृत्येषु प्रभवेद्वाधिकं न तु । समीचीनं चिरात्परचात् समीपेण

निर्दोषेषुत्तमेष्वेव तादृशेष्वेव यन्नतः । प्रकर्तव्यो मानिनः स्यात् संबन्धः श

विशेषज्ञेन कर्तव्यः पित्रोः श्राद्धं तु केवलम् । योनिगोत्रादिसंबन्धरहिते

सर्वप्रत्युपकारैकविहिते वेदसन्ततौ । अनूचाने शुद्धकच्छेसंपूर्णाङ्गोऽपि सद्ग

प्रदेयं शास्त्रमार्गेण पात्रमेतादृशं यदि । असंभवे भिन्नजातौ स्वजातौ वा त

पात्रमुद्दीक्ष्य यत्नेन पश्चाद्दातव्यमेव वै । जातिशब्देनात्रपरं समभाषैव

एकभाषैव विज्ञेया नान्यभाषा निगद्यते । एकस्यामेव भाषायां जातयो देश

भिन्नभिन्नास्संभवन्ति संबन्धस्तादृशासु चेत् ।

न कर्तव्यो भवेद्देव श्राद्धमात्राय वेदलम् ॥

नाभिन्ना तु पराप्रोक्ता भाषे का शास्त्रसंमता ।

पुनस्समानापरमा श्राद्धयोग्येति सा श्रुतिः । कन्यादानेनैव भवेन् किंतु तादृग्विधः परः
 एकभाषाजातिकस्तु संप्राह्यः संभवेद्धि वै । जायापत्योः कन्यादाने कर्तृत्वमुभयोरपि ॥
 एकासनस्थयोर्दंभेहस्तयोः स्नातयोस्सतोः । श्राद्धे तु सर्वपुत्राणां तादृशानां तदुच्यते ॥
 नाप्रासनं तु पत्नीनां पैतृकेषु कदाचन । एकत्र सन्निवासस्य तच्छुचित्वं च वैधतः ॥

तस्मिन्काले सुविहिते न कदाप्येकमासनम् ।

ध्रातृणामपि भक्तानां श्राद्धकालेषु सन्ततम् ॥

ज्येष्ठेन सह भावः स्यान्नान्यो धर्मोऽस्ति धर्मतः ।

प्रदक्षिणनमस्कारौ श्राद्धान्ते संप्रकीर्तितौ ॥

पिश्रुद्देशेनविप्राणां तत्पत्नीनां जनस्य च ।

शिष्टस्य निखिलस्यापि सर्वशास्त्रेषु चोदितः ॥

अत्यल्पमपि तद्वन्मि श्रेयं तद्भौकिकेऽप्यिति ।

ध्रातृणामिति सर्वेषां शुचिनां दर्भपाणिनाम् ॥

तदङ्गतर्पणं कुर्यान्न कुर्याद्धि (.) यः । पादप्रक्षालनं तस्मिन् मधुपर्के वराय वै ॥

पत्न्यर्पितजलेनैव कार्यं भवति शास्त्रतः । नैवं श्राद्धे प्रकुर्यात् पादप्रक्षालनं परम् ॥

द्विजानामिति तस्मान्नु स्वार्पितेनैव पाथसा ॥

आपोशनजलप्रदातारः

आपोशनद्वयजलं मधुपर्के विशेषतः । पत्न्या प्रदेयमेव स्यात् तद्वद्व्यं च तथैव हि ॥

प्रदेयमपथा कथां यथाचारं तदिष्यते । श्राद्धे स्यापोशनजलद्वयं कर्षेव केवलम् ॥

प्रदेयं शास्त्रतो धर्मान्न तु पत्न्या कदाचन । तदापोशनकीलाळं पुत्रत्वैरनिष्कयम् ॥

प्रतिवर्षं भवत्येव तस्माद्देयं स्वहृत्मतः । तदापोशनकीलाळं तादृशं पितरोऽप्य वै ॥

पुत्रदत्तं प्रकाङ्क्षन्ते पानुं विप्रमुग्धेन वै । ये तस्मात्पितृवामार्थं प्रत्यर्थादिषु भक्तिः ॥

आपोशनद्वयजलं विप्रदत्ते स्वहृत्मतः । मुष्नि भुक्त्वा तनयाः न एव म्युनं चेन्नु ते ॥

तज्जाता न भवन्त्येव नाम्दत्ते तनयाः स्मृताः ।

नैरा पिता सो न भवेत् माता परा नृया ॥

पित्रोः प्रत्यादिदकश्चाद्धमनेनैव समन्त्रकम् । स्वपत्नीयन्धुहस्त्रैककृतान्नेन समाचरेत् ॥
न्यायार्जितेनेक्षितेन प्रोक्षितेनातिभूतिना । सम्यक् स्पर्शयते नार्पि पृथिवी तेषामन्त्रतः ॥

ब्राह्मणामावे अनुकल्पः

कदाचिदलंभे विप्रे भोक्तुं कीकटदुर्गमे । कृत्वा सव विधानेन समन्त्रं तदनन्तरम् ॥

अन्नत्यागं क्षितौ कृत्वा परिपिच्य (?) नं ततः ।

प्राणापानादिभिर्मन्त्रैः यावद्द्वात्रिंशदाहुतीः ॥

सुहृद्यादनले सम्यह्मधुवातादिपूर्वकम् । सव कर्म समाप्याद्य पिण्डदानं समाचरेत् ॥

परेऽह्नि तर्पणं कुर्यादथवा शम्बरेऽखिलम् । तदन्नं निक्षिपेद्वापि सर्वमूद्यं ततः परम् ॥

उत्तराह्नं च निषिद्धं विप्राभावे त्वयं विधिः ।

अलाभे श्राद्धभोक्तृणां तस्मिन्नहनि केयलम् ॥

येन केन प्रकारेण श्राद्धं कृत्वा ततः पुनः ।

विप्रसंलब्धितः पञ्चान् अन्नश्राद्धं समन्त्रकम् ॥

प्रत्यादिदकार्थं कुर्यात् न पेषण्डालतामियाम् ।

नष्टनातो विप्रमात्रः प्रत्यक्षकार्यं विधानतः ॥

शान्नेनैव स्वहस्तेन स्वगृहे तत्समाचरेत् । कदाचित्स्वगृहे देवाद्गुहलंभे सति तस्मिन् ॥

यस्य कस्य गृहं वापि तदा विक्रयगादिना ।

स्वयत्वेनैव संपाद्य कृत्वा तत्तथाभिवाचयतः ॥

तस्मिन् ततस्तत्पुत्र्यांशु न कदाचित्पराभये ।

विद्याहेऽन्नस्य पाकाय सर्वे धन्वजनाः पराः ॥

प्राज्ञणमौजने आपोशनप्रदाता

विप्रभोजनमात्रोऽपि तदापोशनपायसः । स्वयमेव प्रदाना स्यान्मुष्योऽयं कलन

जामितायां स्वस्य चेत्तु तदाग्नी महधर्मिणी ।

पुत्रपौत्रश्च तत्पत्न्या शिष्यर्षिवाग्धन्वरातयः ॥

तत्प्रदातार उच्यन्ते यथाभ्रातृर् तदा तदा । भ्रातृकर्तुरि द्वादशेन विद्यमानो तदा

तत्पत्नीपैतृकेविप्रहस्तआपोशानशंयरम् । न दद्यादेव नितरां यदि दद्यात्तु सा पु

अपुत्रिण्यथवा नित्यदरिद्रा दुर्भगा भवेत् । तस्माच्छ्राद्धेषु सर्वेषु स्वयमापोशानाम्नु

विप्रहस्ते प्रक्षिपेत्तु भ्रातृकर्तृव पात्रगम् । पात्रान्तररिधितं तौर्यं चण्डालत्वं गतस्य

मद्यपत्वंकदुष्टस्य भ्रूणजनस्य पापिनः । सर्वसंकीर्णदुष्टस्य जनप्रामैकविद्विषः ॥

अतिदुष्टस्य तुच्छस्य गुरूतल्पगतस्य च । स्तेयिनोचौर्यजनकमातुलप्रस्य केवलम् ॥

पितृव्यस्य पितुर्चापि तादृश्या मातुरेष वा ।

द्वादशाब्दात्परं मृत्योः कृतकार्यस्य शास्त्रतः ॥

एकोद्दिष्टत्वेनतरां विहितस्य सदैव हि । पैतृकस्य प्रत्यब्दत्वेनैव प्राप्तस्य तस्य हि ॥

द्वयोरपि ब्राह्मणयोः देवे पित्र्ये च संस्थयोः । हस्तयोरन्यपात्रार्थं जलमापोशानात्वं

प्रदेयमन्यहस्तेन न स्वहस्तेन कर्म तत् । तादृशं कथितं सद्भिरिति वेदानुशासनम्

अयं भावः प्रकथितः पुराविद्धिर्महात्मभिः । पुत्रस्य जननात्पश्चात्पिता दुर्बुद्धितो वा

चण्डालो यवनो भिक्षो जायते स्वयमेव वा ॥

यस्य पिता चण्डालत्वादिकं प्राप्तस्तद्धर्माः

परपीडादिना वापि बलाद्वा कामकारतः । पूर्वजातस्तत्तनयो निदुष्टसत्त्वविक्रमः ।

तेन सद्भिर्वोपनीतो न संकीर्णश्च कैरपि । कृतनित्यक्रियः सम्यक् कृताध्ययन सक्रिय

जातः परं मृतस्तावस्तादृशो यचनात्मकः । मृतौतस्यास्य पुत्रस्य नाशौचं नोदकक्रिया

यदा प्रभृति स भ्रष्टस्तदा द्वेषः स्वयं परम् ॥

पित्रोः प्रत्यादिदकभ्राद्मनेनैव समन्त्रकम् । स्वपत्नीयन्मुहुरसैकशृतान्नेन समाचरेत् ॥
न्यायार्जितेनेक्षितेन प्रीक्षितेनातिभूतिना । सम्यक् स्पर्शयते नापि वृथिवी तेतिमन्त्रतः ॥

ब्राह्मणाभावे अनुकल्पः

कदाचिदलंभे विप्रे भोक्तुं कीकटदुर्गमे । कृत्वा सव विधानेन समन्त्रं तदनन्तरम् ॥

अन्नत्यागं क्षितौ कृत्वा परिपिच्य (१) नं ततः ।

प्राणापानादिभिर्मन्त्रैः यावद्द्वान्निशादाहृतीः ॥

लुडुयादनले सम्यह्मभुयातादिपूर्वकम् । सव कर्म समाप्याथ पिण्डदानं समाचरेत् ॥

परेऽङ्घ्रि तर्पणं कुर्यादथवा शम्भुरेऽखिलम् । तदन्नं निक्षिपेद्वापि सर्वगृह्यं ततः परम् ॥

उत्तराङ्गं च निखिलं विप्राभावे त्ययं विधिः ।

अलाभे भ्राद्भोक्तृणां तस्मिन्नहनि केवलम् ॥

येन केन प्रकारेण भ्राद्भं कृत्वा ततः पुनः ।

विप्रसंलब्धितः पश्चात् अन्नभ्राद्भं समन्त्रकम् ॥

प्रत्यादिकारुण्यं कुर्वीत न चेषण्डालतामियात् ।

नष्टतातो विप्रमात्रः प्रत्यब्दारुण्यं विधानतः ॥

स्वान्नेनैव स्वहस्तेन स्वगृहे तत्समाचरेत् । कदाचित्तत्रगृहे दैवाद्दुर्लभे सति तदिते ॥

यस्य कस्य गृहं चापि तदा विक्रयणादिना ।

श्वघत्वेनैव संपाद्य कृत्वा तत्स्वामियाक्यतः ॥

तस्मिन् ततस्तत्कुर्यात्तु न कदाचित्पराश्रये ।

विवाहेऽन्नस्य पाकाय सर्वे घन्भुजनाः पराः ॥

विवाहे पाककर्तारः

संभोज्यान्नाः पराद्यापि सगोत्रारणाप्रगोत्रिणः ।

श्रीत्रियस्त्रीयभाषाश्च मंथाद्या एव केवलम् ॥

कल्याणपक्तावेकत्र गायत्र्या प्रोक्षणं भवेत् । देवस्यिनः प्रमुचेति वृष्वीतेपात्रमित्यनि

सर्वत्र चैतद्वस्त्वन्नमित्युक्त्या च ततः पुनः ।

नानाविधेभ्यो गोत्रेभ्यो नानानामभ्यइत्यपि ॥

प्रतिपात्रस्थितान्नानि तस्मै तस्मै पृथक् पृथक् ।

दास्यामि सममेत्यैव क्षीरघारी क्षितौ न्यसेत् ॥

ब्रह्मभोजनकृत्येषु सर्वेष्वेवाविशेषतः । तदिष्टदेवतारूपब्राह्मणा इति चेतसा ॥

संनुध्या घोघयित्वैव भावयित्वा स्वचेतसा ।

प्राजापत्यामृचं जपत्वा ध्यात्वा सां देवतामपि ॥

तथाच यं तु नद्यो यजुस्तच्च जपेत्तथा । अयं साधारणो धर्मो विप्रभोजनकर्मणि ।

पतितान् यर्जयेत्पह्लौ पञ्चपातकिनस्तथा ।

जातिभ्रष्टान् दुष्कृताश्च परिविन्नारिकानपि ॥

कुण्डांश्च गोलकान् प्रात्यान् आरुढपतितानपि ।

यत्नेन यर्जयेद्दूरात् तथा माहिपकानपि । संन्याससंदेहनष्टाभ्रमिणः शापदूषितान् ॥

चर्यया निन्दितास्तुच्छाश्च भ्रष्टान् देवलकानपि ।

विशेषदीक्षितान् शैवान् तथासमय दीक्षितान् ॥

निर्वाणदीक्षितान् सर्वचक्रमण्डलदीक्षितान् । चक्रराजगदास्यङ्गशाङ्ग सौपर्णदीक्षितान् ॥

पह्लिभ्रष्टान् भोजयेन्न देवब्राह्मणपह्लिषु ।

ये प्राक्षणाविशेषाः स्युर्जात्याचारादिसद्गुणैः ॥

वितृक्षणा वेदशास्त्रसंपन्नाः सचरित्रकाः । धृतसंकल्पनियमस्वानङ्गीकृतमुक्तयः ॥

आमेनैव तत्काले संभोज्या एव केवलम् । रथीकृतसर्वकरप्रतप्तसर्वतोमुखपायिनः ॥

एकपङ्क्तय इत्युक्ताः न तदीयान्नभक्षकाः ।

विप्रमात्राः सर्व एव बाला वृद्धाः प्रवीयसः ॥

शिलोपवीतिनः शुद्धवर्णा ब्राह्मण्यकेतनाः । संप्राज्ञाः स्युरभाप्रोक्ताः समाराधनकर्मसु ॥

व्यतामाहृता भिक्षां पुरस्तादप्रवेदिताम् । भोज्यां मेने प्रजापतिरपि दुष्कृतकारिणः ॥

विप्रपङ्क्तिप्रविष्टोऽयं शूद्रो ब्राह्मणवेपथुः । भुक्तिकाळे शातदेशे शातरचेद्येन केनचित् ॥

कारणेन ततः सद्यः संताड्य पृथिवीक्षिता ।

तिन्त्रिणी (तिन्त्रिणी) तुच्छशास्त्राभिः निष्पत्राभिर्विशेषतः ॥

दग्धाभिर्निर्दयं सम्यक् आमासत्रयमप्यहो । निगलेन प्रबाध्योऽयं सति स्वे सर्वमाहरेत्

पूर्वबन्निखिलं गात्रं रक्तस्त्रुताभिरेव वै । कृत्वा प्रहारैः सक्र रैः एवं मा कुरु वत्सुनः ॥

इत्येवं बोधयित्वा गोमयेनाभिपिच्य च । तस्य दर्पं तथोत्सेकं नारायित्वा विसर्जयेत् ॥

तत्पङ्क्तिदूषिता विप्राः दिनत्रयमुपोषिताः । पञ्चगव्यप्रारानेन यावकेन च केवलम् ॥

एकाह्ना शुद्धिमायान्ति नदीरनानादिना तन्ना ।

जपात्सहस्रगायत्र्याः कूर्माण्डानां जपेन च ॥

चतुर्विंशतिविप्राणां भा(भो)जनेन च केवलम् ।

पुण्डरीकाक्षमन्त्रस्य लपेन च विरोपतः ॥

यथाशक्त्या कृतार्थाः स्युः शूद्रपङ्क्तिप्रदूषिताः ।

सहस्रमात्रस्य चैतत्तयादावृत्तौ चेतथा तथा ॥

तत्स्यस्थानुमेयं हि चैवं चेत्तु दिनाष्टके । चापामराननदराकं कूर्माण्डजपपूर्वकम् ॥

कृत्वोपनयनाख्यस्य कर्मणः करणं तथा । गायत्रीदरासाहस्रजपोब्राह्मणभोजनम् ॥

शक्त्या कृत्वा ब्राह्मणाय मां दद्यादिति निष्कृतः ।

प्रचोदिता हि विद्वद्भिरन्यथा पतितरस तु ॥

सर्वेषामपि विप्राणां समाराधनकर्मणि ॥

माश्रणमीजने आपोशनप्रदाना

विप्रभोजनमाशोऽपि तदापोराननायमः । स्वयमेव प्रदाना इयान्मुक्तयोऽं कल्प उच्यते
 जामितापो स्वयं श्वेतु तरात्री महर्भमिनी ।
 पुत्रपौत्रश्च तल्पन्या रितायतिवाक्यभूतानयः ॥

तत्रप्रदातार उच्यन्ते यथाभाट्टं तदा तदा । भाट्टं इति दादृशेन विप्रमानो तदानरम्
 तत्पत्नीपैतृष्टेविप्रहस्तभापोराननां परम् । न दद्यादेव निगरी यदि दद्यात् सा पुनः ॥
 अपुत्रिण्यथवा निरयददिद्रा दुर्भंगा भवेत् । तस्माद्भाट्टे तु सर्वेषु स्वययापोरानान्मु क्तु ॥
 विप्रहस्ते प्रक्षिपेषु भाट्टकर्त्तव्यं पात्रगम् । पात्रान्तरस्थितं मोयं चण्डालत्वं गतस्य तन् ॥
 मद्यपत्तैकदुष्टस्य भ्रूणजनस्य पापिनः । सर्वमंकीर्णदुष्टस्य जनपामैरुविद्वियः ॥
 अतिदुष्टस्य तुच्छस्य गुरुतल्पगतस्य च । स्तेयिनोचौर्यजनरुमातुलप्रस्य केवलम् ॥

पितृव्यस्य पितुर्वापि तादृश्या मातुरेव वा ।

द्वादशाब्दात्परं मृत्योः कृतकार्यस्य शास्त्रिनः ॥

एकोद्दिष्टत्वेनतरां विहितस्य सदैव हि । पैतृकरय प्रत्यब्दत्वेनैव प्राप्स्य तस्य हि ॥
 द्वयोरपि माश्रणयोः देवे पित्र्ये च संस्थयोः । हस्तयोरन्यपात्रस्थं जलमापोरानाय वै
 प्रदेयमन्यहस्तेन न स्वहस्तेन कर्म तन् । तादृशं कथितं सद्भिरिति वेदातुशासनम्
 अयं भावः प्रकथितः पुराविद्भिर्महात्मभिः । पुत्रस्य जननात्परच्चात्पिता दुर्बुद्धितो वा
 चण्डालो यवनो भिहो जायते स्वयमेव वा ॥

यस्य पिता चण्डालत्वादिकं प्राप्तस्तद्धर्माः

परपीडादिना चापि बलाद्वा कामकारतः । पूर्वजातस्तत्तनयो निदुष्टस्तत्त्वरिकः ॥
 तेन सद्भिर्वोपनीतो न संकीर्णश्च कैरपि । कृतनित्यक्रियः सम्यक् कृताध्ययन सत्क्रियः
 जातः परं मृतस्तातस्तादृशो यवनात्मकः । मृतौ तस्यास्य पुत्रस्य नाराचं नोदकक्रिया ।

यदा प्रभृति स भ्रष्टस्तदा द्वेषः स्वयं परम् ॥

सत्कर्तव्यानि सर्वाणि पैतृकाणि विशेषतः । कुर्वादेव विधानेन न च्छेद्दमार्गं तराम् ॥

भवेत्तु पतितः सद्यः श्राद्धत्यागात्तथा भवेत् । तादृशो पतिते ताते तनयस्यास्य वै सतः ॥

मृतेऽपि नैव चाशौचं सपिण्डो नोदकक्रिया ।

नावगाहः प्रकथितः मातुरचाप्येवमेव हि ॥

चण्डालादिगतायाश्च सुरापायी विशेषतः ।

ब्रह्मघ्न्या अपि भर्तृघ्न्याः भ्रूणादिघ्न्याश्च सर्वतः ॥

चोदितं स्वर्णहारिण्याः मर्यादा द्वादशान्दिकम् ।

अत्यन्तक्रूरकृत्येषु द्विगुणं तस्य तत्समृतम् ॥

ततःपरं पितृत्वादि धर्मोद्देशेन केवलम् । तदुद्देशक्रियां कुर्यात् तादृग्गुणविमुक्तये ॥

गंगातीरे सेतुपुष्टे पुण्यक्षेत्रेषु कुत्रचित् । तत्क्रिया विहिता (?) सर्वथा यत्रकुत्रचित् ॥

न कुर्यादेव नितरां तस्मात्तत्रैव तच्चेत् । तदशीत्युत्तरशतसहस्रपरिमाणतः ॥

तानि कृच्छ्राणि कृत्वैव तृणसंस्कारतश्चरेत् । चतुर्विंशतियर्षाणां परं वा द्वादशाब्दकात् ॥

सर्वं तत्रैतकृत्यं च धर्मशास्त्रोक्तवर्त्मना । कुर्यादेव स्वयं पुत्रः कृपादानस्य एव वा ॥

हातिर्यः कश्चन कृपायुक्तो मुक्त्स्यैव तस्य हि ।

तादृशस्यास्य पापस्य प्रत्यन्दे तस्य पुत्रकः ॥

पतितस्य पुत्रेण कर्तव्यश्राद्धविधिः

एकोद्दिष्टविधानेन कृत्यं कुर्याद्विधानतः । सपिण्डोकरणे तस्य यस्वादीनां समष्टितः ॥

एकमेव क्षिपेत्पिण्डं एतस्याप्येकमेव हि । निक्षिप्य पिण्डं तेनैतद्योजयेद्देव केवलम् ॥

एवमेव ततो द्वौयं प्रतिस्वस्वरसं सतः । एकोद्दिष्टविधानं स्यात्तौ देवौ कालकामकौ ॥

तादृशस्यास्य तच्छ्राद्धे जलपात्रं स्थितं तु यत् ।

अर्चनार्थं प्रथमतः स्वीकृतं मन्त्रपूजितम् ॥

सामाहुर्दुग्धृत्य तन्नीरं तत्स्थानापन्नयोश्चयोः । द्विजयोर्हस्तयोः पूरुं तदापोशनकर्मणे

स्वहस्ततः स्वयंकर्ता कृत्येऽस्मिन्न नियोजयेत् । किन्तुपात्रान्तरगतं जलं प्राकृतमेव वै ॥

समानोर्ध्वेन केन तदापोशनकर्मणः । प्रदेयमन्यहस्तेन न स्वहस्तेन सर्वथा ॥

तस्य शाकत्रयं श्राद्धे भापसूपो विधीयते । तद्भावे तौवरिकः समौद्गः सर्वथा मतः ॥

क्रीताज्यमेव तस्यास्य न शरण्यं विधीयते ।

दक्षिणाभिमुखाद्भुक्तिः विश्वेषां वरणं परम् ॥

पितुः स्याद्वरणं पूर्वं पूर्वमेवाङ्गतर्पणम् । न पश्चान्न परेषु वां श्राद्धकालस्तु संगवः ॥

सायं वा विहितस्तरमात्कुतपो न तु सर्वथा ।

न खड्गपात्रं स्वीकार्यं तथा नेपालकम्बलः ॥

विश्वेषामपि देवानां पितुस्तरिंस्तु कर्मणि । पादप्रक्षालनार्थाय मण्डलं पञ्चकोणकम् ॥

एकमेव भवेन्नूतं स्वागतं नैव केवलम् । नाज्यपादाभ्यञ्जनं च पवित्रं च द्विदर्मकम् ॥

देवार्थं कथितं सर्वैर्यत्तद्देवात्र पेटुके । सदभंत्रयतः कुर्याद्विकिरं नैव कारयेत् ॥

प्राणादिपञ्चकमनून् केवलानेव भोजने ।

क्रियमाणे जपेद्भूयात् श्रद्धायामिति पञ्चकान् ॥

वाक्यत्रयैकसुभगान् पवित्रानतिभावुकान् ।

न यदेदेव विधिना ते मन्त्राः किल पञ्च वै ॥

सप्तपिशातिवर्णत्यासवच्छन्दोतिगो भवेत् । अनन्तरो महामन्त्रा एकोनत्रिरावर्णकः ॥

तेनैतत्कथितसद्भिः विरांजार्त्तिकचिदूनकः । प्रराडिति समाख्यातः पितृणामतिबल्लभः ॥

यथा वा प्रथमः प्रोक्तः तृतीयोऽपि तथाविधः ।

चतुर्थपञ्चमौ चापि द्वितीयतुलितौ द्वितौ ॥

तथाविधानां मन्त्रार्णां नार्यं योऽयो यतो मतः ।

एतेनोत्तरमन्त्राश्च पञ्च तेऽयतिपावकाः ॥

अत्यन्त भावुकाः शर्मदायकाः कृतिबल्लभाः ।

उत्तरापोरानात्पश्चान्न वक्तव्या महत्तराः ॥

न इधिः प्रोक्षणं कुर्याद्गमो करणकर्मणि । कुर्याद्वस्तेन होमं तं मेक्षणेन न सर्वथा

देवपूजादूर्ध्वदेवश्च यस्तत्परं तराम् । सादृशास्य क्रिया कार्या नान्नसूक्तज्ञातया

तासाभिषयणं सर्वं राक्षोघ्नं केवलं स्मृतम् । कृगुण्यपात्र इत्येव नान्ये ते वैश्वकाः पर

वाचनीया न वाच्याश्च पावमान्यास्तथैव वै ।

भोजनान्ते च गायत्री नोषरेदेव सर्वदा ॥

पुत्रयं जपेन्नृतं नाक्षन्नमी महामनाः । पृथिवी ते मनुं नैव वदेत्तूष्णीममन्त्रकम्

अन्नाभिमर्शनं कुर्यादितत्ते लौकिकेन वै ॥

पतितस्य पौत्रेण कर्तव्यम्

शिष्टं सर्वं समं क्षेयं तादृश्या मातुरप्युत ।

श्राद्धमेवं विधं कुर्यात् अन्यथा किल्बिषी भवेत् ॥

पेतुः कुर्वन्नपि श्राद्धमेकोदिष्टविधानतः । प्रत्यब्दमेवंविधिना पुरा यत्तु यथाकृतम् ॥

पितामहस्य तच्छ्राद्धं सांगोपाङ्गैकसंयुतम् ।

यावज्जीवं तथा कुर्यात् न त्यजेद्यदि तस्यजेत् ॥

अधिकप्रत्ययवायी स्यात् तेन स्वकृतपुण्यतः ।

च्युतो भवति तस्मान्तु तद्यथोक्तं समाचरेत् ॥

तत्पुत्रास्तु ततो भूयः स्वपितुर्मरणात्परम् ।

त्यक्त्वा पितामहं पापं तादृशं रूपमास्थितम् ॥

पितामहमुल्लेपेषु पिण्डेषु त्रिषु तेष्वपि । त्रिधाकृतं पितुः पिण्डं योजयेरन्निति स्थिति

सपिण्डीकरणश्राद्धे द्वादशोऽहनि धर्मतः । तत्पुत्राश्च तथैव स्युस्तत्पुत्रा अपि तत्तथा ।

मातुरप्येवमेव स्यात्तादृग्मातामहस्य च । एवमेव विजानीयारसर्वत्रापि पुनश्च तत् ।

पाककार्यः

तस्मात्पाकक्रियामात्रे श्राद्धकर्मणि सन्ततम् ।

प्रकर्त्री कथिता पत्नी मुख्यत्वेनैव शास्त्रतः ॥

मातापितृव्यपत्नी च पितामहादिकास्तथा ।

हाविपत्न्यः संनिष्ठाः न तत्तल्याः प्रकीर्तिताः ॥

पत्नीशब्देनैव सर्वाः भ्रातृपत्न्यः प्रकीर्तिताः ।
 स्तुयास्तत्तुलिताः सर्वाः स्वगोत्रा वत्तमा मनाः ॥
 पितृष्वसा मातृष्वमा भगिनी मातुलान्यपि ।
 स्वभ्रूमुख्यास्तथा चान्याः मध्यमाः परिकीर्तिताः ॥
 यशस्यासामन्तरङ्गत्वमस्येष तथापि हा ।
 एता यतो भिन्नगोत्रास्ततः स्तुर्मध्यमा तथा ॥
 सत्यो बान्धवा नूनं विहाताग्मवरिद्रकाः ।
 समान भाषा धर्मादिगुणिनो ज्ञातपौरुषाः ॥
 स्वचेतसोऽधिका श्रेष्ठा अनूचान्तुलोद्भवाः ।
 संभोज्यान्ता निर्विवादान् धन्यतुल्या अवान्धवाः ॥

अधमाः कथिताः सर्वाः श्राद्धपाकाय शास्त्रतः । स्तुयापाकः पितॄणां हि परमो मधुमदः
 तद्दुर्लभेनाप्यपाकः तुलितस्तेन धर्मतः । पुत्रपाकः पौत्रपाकः नप्तृपाकस्तथाविधः ॥
 भ्रातृपाकादिकारसर्वे तुलिता एव केवलम् । उत्तमत्वेन निर्दिष्टाः पितॄणां प्रीतिवर्धनाः ॥
 असंभवेस्तुपाद्रीनां संभवे तान्परास्त्विति । सुमहलयाश्च पुत्रिण्यः अनिर्वृत्तरत्नकरकाः
 अत्युत्तमा इति ज्ञेयाः पाककर्मणि पैतृके ॥

श्राद्धपाकधनर्हाः

भिन्नभाषाकृतः पाकः रण्डापाकश्च गर्हितः ।
 शिवत्रिणीकृतपाकस्तु सर्वेषां मादको भवेत् ॥
 शिवत्रिणीदर्शनात्सर्वे निखिलाः पितरस्तु ते ।
 एतत्कर्त्तव्यं न गृह्णन्ति हृद्यं देवाः जगुः पिताः ॥

श्राद्धकर्मणि विद्मोयं भिन्नभाषाकृतं तु यत् । दालाहलनिभं तस्यान् पकान्तेन कल्पये
 ये भिन्नभाषास्तैः सर्वैः श्राद्धकर्मणि केवलम् । लेपनं मार्जनं धूली (१) जलमेव च ।

श्राद्धे पाकानर्हं कृत्यम्

पात्रादीनां क्षालनं च शालाटूनां विशेषतः । खण्डनादिक्रियाणां च समीकरणमञ्जसा ॥
जलेष्मानयनं सर्वसूपतण्डुलधायनम् । तथा तत्क्षालनं चापि जलसंवन्यपूर्वतः ॥
(त)दमियोगकार्यं तद्वर्जयित्वाखिलं मनुम् । सिक्तधान्यादिपिष्टानां करणं केचिदूचिरे ॥
फलादीनां तथा भूयः समीकरणखण्डने । प्रशस्तेति यमः प्राह गुडताह्नमेव च ॥
अपकानामतप्तानां वस्तूनां स्पर्शनं तथा । तत्तद्वस्तुविशेषैश्च योजनं केचिदूचिरे ॥
गन्धाक्षतादिकरणं सगोत्रैककृतं परम् । धान्यान्यन्यानि वस्तूनि संगृह्णाति पितृन् प्रति
यदातदादिपितरः सुस्वस्था इष्टचेतसः । तिष्ठन्त एव नितरा इव ते कृतभोजनाः ॥
तस्माच्छ्राद्धदिनात्पूर्वं अन्दार्यत्वादिकालतः । पूर्वमेव प्रयत्नेन संगृह्णीयात्स्वशक्तितः ॥

तत्संभारान् यथाकार्यं तत्तृप्त्यर्थं महामनाः ।

शक्त्यभावे तु नितरां तच्छ्राद्धीयकथाः शुभाः ॥

तच्चरित्राणिचित्राणि स्वकृतास्तन्निमित्ततः ।

क्रियास्तास्तास्तत्र तत्र कथयन् स्वाप्तबन्धुभिः ॥

नयेद्दिनानि शनकैस्तावन्मात्रेण ते परम् । तत्तत्स्वीयकथामात्रमुदिताः शान्तमानसाः ॥

अस्मासु कुरुते भक्तिमिति निश्चित्य मत्सुतः ।

अस्मच्छ्राद्धं च विधिवत्करोत्येवेत्यवस्तिविति ॥

निसंशयेन वर्तन्ते ततो नित्यमतन्द्रितः । वस्तुसंपादनाशक्तः प्रभवेत्तत्कथापरः ॥

मासद्वयात्पूर्वमेव धान्यावहनसंशुवौ । स्थले सम्यक् कारयीत संगृह्णीयाच्च तण्डुलान् ॥

शुद्धकुम्भकुपूडेषु गोपयेच्च स्वशक्तितः । मासमात्रात्पक्षमात्रादथवात्वादिनाष्टकान् ॥

धान्यावहननं सम्यक् कारयीतैव पूर्वतः । दिनत्रयाच्छकृत्यभावे पूर्वशिमन् दिवसेऽपि वा

संपादनं तण्डुलानां कुर्यादेव विधानतः । सर्वाभावे तु सुतरां येनकेनाप्युपायतः ॥

सद्यो वा तण्डुलान् सम्यक् दारिद्र्यापत्सु संकटे ।

राष्ट्रक्षोभे जनक्षोभे नियमो नेति वेदिनः ॥

महात्मानः प्रोचुरिति तण्डुलक्षालनोदकम् ।
 श्राद्धात्पूर्वं गवां पानकार्यार्थं न नियोजयेत् ॥
 काकास्पृष्टं यथा तत्प्रात् गोपयेत्तावदेव हि ।
 अपि मार्जाल(र)संस्पृष्टं यावद्ब्राह्मणभोजनम् ॥

विप्रमुक्तिश्चात्र परा तदनुप्रजनात्मिका । सर्वकार्येष्वेवमेव मर्यादाशास्त्रसंभवा ॥
 धान्यावहनने तस्मिन् चूर्णिता येऽपि तण्डुलाः ।
 फलीकरणकारश्चापि पालनीयाः प्रयत्नतः ॥
 गवाद्यर्थेन योज्याश्च युक्ता यद्यभवन् तदा ।
 न पैतृकार्ये ते योज्याः अपि धान्येषु तेष्वपि ॥

पितृव्यर्थत्वेन क्षिप्तेषु समुद्घृत्यान्यकार्यतः । नियोजयेन्नधान्यं तद् विनियुक्तं भोगेति
 कुर्वन्ति पितरः सद्यस्तस्मिन् शिष्टं तु तत्परम् ।
 खेनेव मुक्तं यदि ते स्वशिष्टं स्वमुक्तादयः ॥
 अरन्ति किल तेनास्मत्पुत्रिरेवेति सादरम् ।
 स्वभोजनसमं सम्यक् मन्यन्ते प्राप्तकामकाः ॥

एवमन्यत्र भूयश्च विनियुक्तं तदीयकम् । स्वभुक्तिरोपं स्वीयं हीति मन्यन्तेऽतिर्वात
 स्वभुक्त्यनन्तरं ते वै पितरः क्षुद्धिर्वाजिताः ।
 स्वपुत्रं च तदीयाश्च क्षुधातान् संस्थितान् तदा ॥
 विलोपय कृपया युक्ता असाहमाभिर्यथा वदुः ।
 अर्चिन्ं मुग्धमाकण्डं तद्देवैरपि स्फुटम् ॥

कर्णप्र्यं चर्चनं स्वरा हीति वात्मह्यमंपुताः । दूयमानेन मनसा तिष्ठन्त्येष ततः द्विज ॥
 तत्प्रोक्ष्ये स्वजनैः सर्वभक्ष्यभोग्यैर्षु तान्निभैः ।
 मुञ्चिष्याद्यावदावृत्तिर्न खेने दुःखिताभवति ॥
 भवेपुरेव तस्मान् श्राद्धान्ते श्राद्धघृष्टपुत्रिः ।
 तस्मिन्प्राणशिवान्प्राण्यवात्तानां च काञ्चित् ॥

तच्छिष्टानखिलानघातवद्यालानां च काक्षितम् ।

यद्यत्फलं वा भक्ष्यं वा खाद्यं वा वेद्यमेव वा ॥

पत्रं पुष्पं चन्दनं वा ताम्बूलं पात्रमेव वा । काक्षितं तत्प्रदेयं स्यादन्यथा तेन पूजिताः ॥

भवन्त्येव न सन्देहस्तथा तत्प्रीतये ततः ॥

भूरिभोजनम्

भूरिभोजनकर्मापि तदन्ते सम्यगाचरेत् ।

भूरिभोजनकर्मतन् श्राद्धान्ते स्यात्स्वभक्तितः ॥

पूर्वमेवेति जगद्गुः केचित्तत्र पुनः परम् । परेषु स्तर्पणान्ते वै कर्तव्यत्वेन भक्तितः ॥

विहितं कर्म तत्प्रोचु यन्तेराराधनं तथा । महात्मानो वसिष्ठाद्याः मतमेतन्महर्षयः ॥

सूत्रकाराः शौनकाद्याः धर्मज्ञा न्यायचिन्तकाः ।

नाह्नीचक्रुश्च नितरां कुत एवमिति वचे(दि)त् ॥

तत्र युक्तिपरामाहुः श्रुतिसिद्धां सनातनीम् ।

सिद्धथहं समतिक्रम्य मृताहं वा गुरोः पितुः ॥

सहस्रकोट्युद्भयेषु चण्डालः कोटिज (?) । (.....) बत्येव तस्मिन्मृताहकौ ॥

अलंघनीयौ तनयशिष्याभ्यां तु ततो यतः । इति काठकवाक्येन तथैव च पुनः खलु ॥

जीवतोर्वाक्यकरणान् मृताहे भूरिभोजनात् । गयायां पिण्डदानाच्च त्रिभिः पुत्रस्य पुत्रता

शाठ्यायनिन्नाह्वणस्येत्येवं वैश्रवणेन च । मृतसिद्धि तिथी प्रोक्ते तयोः कालौ सुपावकौ

ततः कुर्यात्सिद्धिमृत्तितिश्योरेव क्रिये तु ते । श्राद्धमाराधनां पुण्यां न परेऽङ्गीति निश्चयः

यो वा लोके ततो वच्मि (?) स एव ब्राह्मणोत्तमः ।

आस्तिकः पितृभक्तश्च मातृभक्तोऽपि तस्ववित् ॥

विहिततत्पितृकार्याय प्रतिवर्षं प्रयत्नतः । सर्वाण्यपि च वस्तूनि धान्यादीनि च कृत्स्नशः

दधिक्षीरघृतादीनि मधुतैलगुडादिकम् । फलादीनि च रम्याणि दृष्ट (?) गितान्यपि ॥

दि(०) रजतं यस्त्रं पत्रं पात्रं सुमादिकम् । प्रभूतान्येव सर्वाणि संपाद्यानि स्थशक्तितः ॥

पर्याप्तान्यखिलानां च लोभशास्त्रविवर्जितः ।
सर्वेषामपि बालानां हातीनां स्वस्य केवलम् ॥

वनितानामागतानां स्वच्छ (?) शतस्य वै । यथावात्यन्तपर्याप्तानि भवेयुस्तथातरम्
संपादयेच्छुद्धमनाः सतः कुर्याच्च पैलकम् । तेन ते पितरसर्वे तद्बालाद्यतिभक्षणम् ॥
स्वपुत्रयजमानस्य वृत्तिभुक्तिविशेषतः । अतिवृत्ता क्षुन्नितृत्ताः प्रयुञ्जन्त्याशिष एव च ॥
तमेतं तनयं दृष्ट्वा लोकान् तानुत्तमान् शुभान् ।
गच्छन्ति तस्माद्भूयिष्ठवस्तुभिरतत्समाचरेत् ॥
शुद्धेन मनसा भक्त्या शुद्धधद्रव्येण सन्ततम् ।
कर्तव्यानि ब्राह्मणेन श्राद्धानि सुवहून्यति ॥

पण्यवतिश्राद्धसंख्यानिर्णयः

दशां द्वादशासंख्याकाः पाताः स्युस्ते त्रयोदश । घृतयश्च तथा होयाः मनवश्च चतुर्णां
युगादयश्च चत्वारः क्रान्तयश्चापि कीर्तिताः ।
आदित्यसंख्यया ताश्च विज्ञेयाः स्युर्विचक्षणैः ॥
महालयः पञ्चदश अष्टकान्वष्टकाः पुनः । संख्यया द्वादशैव(स्युः)गजच्छाया च क्वचन
मासि श्राद्धानि होयानि द्वादशैवेति केवलम् ।
पित्रोः श्राद्धद्वयं चापि श्राद्धानि स्युः स्वभावतः ॥
अष्टोत्तरशतान्येवं चोदितानि मनीषिभिः । श्राद्धेष्वेतेषु सर्वेषु क्रान्तयो घृतयस्तथा ॥
ते पातारचापि (?) गजच्छायापि सर्वशः ।
न नित्याः कथिताः सद्भिरकल्पमान्ते यतस्ततः ॥
तद्भिन्नान्यखिला होयाः बलप्रा इति विशेषतः ।
कर्मप्रत्वं चापि कथितमनिरा द्यभिचारतः ॥
एककालागमत्वं हि दर्शानां तत्र यच्चि यः । सर्वेषामपि शैत्रादिमा (?) वदि ॥
कर्मप्रत्वं कथितं सद्भिर्मानेनैवा नित्यता स्यूता । मन्वादीनां तथैव स्यारसर्वेषां कर्मप्रत्वं

चैत्रमासतृतीयादौ पौर्णमासी च तद्द्वयम् । तन्मासेऽत्र प्रकथितं न वैशाखे ततस्तदा ॥
ज्येष्ठमासाष्टमी होया दशम्यापाडकी तथा । पूर्णिमा च तथा होया श्रावणस्याष्टमी परा
कृष्णपक्षस्य विज्ञेया ततो भाद्रपदस्य च । तृतीयेति प्रकथिता प्रशस्ता पितृकर्मणि ॥
आश्वयुज्जुलनवमी द्वादशी कार्तिके सिता । पूर्णिमा शुक्लपक्षस्य मार्गशीर्षे तु नैव हि ॥

पुष्यस्यैकादशी होया माघमासस्य सप्तमी ।

पूर्णिमाऽचाप्यमावास्या फाल्गुने च प्रकीर्तिते ॥

युगादयस्तु विज्ञेयाश्चत्वारः शास्त्रवर्त्मना । नभस्यापरपक्षोऽथ महालय इतीरितः ॥
पक्षसंख्यैव निर्दिष्टाः तेऽहि पञ्चदशैव हि । केचित्कृष्णप्रतिपदं क्षीणसोमत्वसाम्यतः ॥

मासस्याश्वयुगाख्यस्य संगृह्य किल केवलम् ।

महालयास्ते कथिताः सम्यक् षोडशसंख्यया ॥

इत्युचुः किल केचित्तु परे ते दशसंख्यया । जगद्गुः केचन पुनः पञ्चैवेत्यपरे तथा ॥
प्रयस्त इति भूयश्चाप्येकमेवेति केचन । प्रापणच्छिन्नत्वेनैव केचित्परं स हि ॥

महालयश्राद्धप्रशंसा

शुभो महालयाख्योऽसौ पितृणामतिबल्लभः । अत्र दत्तं हुतं जप्तं तप्तं चोपकृतं कृतम् ॥
शक्यं कोटिगुणितं अक्षय्यफलदायकम् । तस्मात्सर्वेण नितरां देहि मात्रेण भक्तिः ॥

कार्यं महालयश्राद्धमन्यदा तेऽखिलास्तराम् ।

शपन्त्येनं दुःखतप्तास्तस्मात्तच्छ्राद्धमेककम् ॥

कृपादेव विधानेन न चेद्दोषो महान् भवेत् । सद्यः कुलं नश्यति च श्रीरप्येवा परा भवेत्
देने दिने गयातुल्यं भरण्यां गयपस्तथा । दशतुल्यं व्यतीपाते पक्षमध्ये तु विरातिः ॥

शतदरयां शतमित्याहुरमायां तु सहस्रकम् । एतन्महालयश्राद्धं पद्द्वैतत्वं प्रकीर्तितम् ॥
शुभो महालयस्त्वेकः स मुख्य इति कीर्तितः । सकृद्देव च गौणःस्यान्(तन्)पक्षोऽपि केवलम्

तथैव कथितः सद्भिर्द्विविधश्चेति सूरिभिः ।

पद्द्वैवत्यस्तत्र पूर्वं नित्यश्चापि तथा मतः ॥

नानादेवताः प्रोक्तः मानाकाः प्रमत्तः । गीर्वाणं द्वयं प्रकृतेन प्रकृतं च विद्वत् ॥
 विद्वत्तमपि सर्वेषां मते नानादेवताः । विद्वान् विद्वत्तमपि सर्वेषां मते नानादेवताः ॥
 सर्वेषां देवता एताः विद्वान् विद्वत्तमपि ॥ ।

महालयनिर्गमनदेवताः

आदौ पिता तथा माता मायामो जननी तथा ।

मातामहात्मपरनीकाः आत्मवानी स्यन्तरम् ॥

शुभधातृपितृध्याय मातुलासाह भार्यकाः । दुहिता भगिनी चैव दूहिशो मान्निवकः
 पितृप्यसा मातृप्यसा श्वशुरो गुरुरयिनः । स्वामी सखा तथाभार्यस्तथैव स्यालकः परः
 पितृतीर्थैस्तर्पणीया देवताः पितृरूपकाः । कारुण्या इति विज्ञेयाः एतेषां प्रतिबन्धम् ॥

महालयाद्यं तच्छ्राद्धं कर्तव्यं भवेद्दृष्टता ।

एतेषां तादृशे श्राद्धे अर्घ्यं पिण्डं पृथक् पृथक् ॥

प्रदेयमेव विधिना न चेशोपो महान् भवेत् । आदौ संकल्पकाले तु सर्वानेव समुपेत
 पसुरूपत एव स्यात्तदुच्चारणमध्युत । तदा तदा कर्ममध्येऽसमुच्चारणके परे ॥

संप्राप्ते तु तदातीव कारुण्यानिधि तान् यदेत् ।

अर्घ्यकाले पिण्डकाले नामगोत्रादिभिस्तराम् ॥

समुच्चारणमेव स्यात् तयोर्भिन्नस्थलेषु चेत् । यथारुच्येव तु परं कारुण्यानित्युदीर्यते
 तदा किमर्घ्यमित्युक्ते तत्प्रयोगस्य वै तदा । सौलभ्यायेति कथितं पुनस्तेषां तथैव हि ॥

आवाहनप्रकारः

सौलभ्यायैव वरणं विप्रसंप्रह एव च । शक्तौ सत्यां एकैकस्य चैको ब्राह्मण एव हि
 अशक्यविषये सर्वविप्राणामेकविप्रहे । आवाहनं सौकर्याय तस्मिन्महालये पुनः
 पाक्षिके प्रथमे ये स्युः दिवसे ब्राह्मणाः स्मृताः । त एव सर्वपक्षस्य विनैव वरणं पुनः
 आवाहनं च निखिलं कार्यमेवेति सा श्रुतिः । । स्यादक्षिणा च तथा स्मृता

पक्षान्ते किल देयेति प्रतिनित्यं पृथक् पृथक् । प्रदेयंवेति च पुनः प्रकारः कथितः परः ॥
 पक्षोऽयं यमलोकस्य शून्यकारक उच्यते । पितृणां स वरो दत्तो देवदेवेन विष्णुना ॥
 नभस्यापरपश्चादि यावद्बृशिकदर्शनम् । पितृणां भूतलावासः पुत्रदत्तैकमुच्यते ॥
 अतो मनुष्यमात्रो यः पितृणामतितुष्टये । भ्रातृधं महालयारूढं सत्कुर्यादैव विधानतः

यस्तस्मिन् तादृशे काले पितृनुद्दिश्य धर्मतः ।

न करोति नरः भ्रातृधं तं शपन्त्यस्य तेऽखिलाः ॥

नित्याश्च पितरो ये तु कारुण्याश्चापि केवलाः ।

विश्वैर्द्वैश्वस्य सहिताः विष्णुना कुपिता ध्रुवम् ॥

अस्मिन् पक्षे गजच्छाया नामकं भ्रातृधमेककम् ।

यदेन्दुः पितृदेवत्ये हंसश्चैव करे स्थितः ॥

याम्या तिथिर्भवेत्सा तु गजच्छाया प्रकीर्तिता । सृष्टिमहालयभ्रातृधकरणं सृष्टदेव द्वि
 यदा भवति चेतस्मिन् गौणपक्षे दिनादिकम् ।

सम्यगालोक्य कार्यं स्यादन्यथा बाधकं भवेत् ॥

पतिपत्नीभाग्यसंपदमहदृत्तिविनारानम् । भवेद्देव न सन्देहस्तस्मादुत्पन्नकारतः ॥

कुर्यान्महालयभ्रातृधं तादृशं पितृनुत्तये ॥

सृष्टिमहालयभ्रातृकालनिर्णयः

सृष्टिमहालयभ्रातृधममायाम्याहृतं यदि ।

अनालोक्यैव शास्त्राणि ज्येष्ठपुत्रो दिनरयति ॥

पत्नी वा पराधो यदा गौभाग्यं वग्नुवाहनम् ।

वृत्तिक्षेत्राणि वा गेहा. लयं विन्दन्ति तद्विधानम् ॥

समाप्तमाया यत्नेन न वर्तय्यं विपरिचिता । सृष्टिमहालयभ्रातृधं सत्यमेव नयोदितम् ॥

पुत्रोऽसौ तु सा शोया ये वा शम्भता नराः । विपौदूषन्धनपातायै जलमर्षाप्रिवातनैः ॥

दुर्मता ये पापकर्मविरोपैत्यक्तजीविनः । तेषामेव प्रराजानां न समाप्तु तदाचरेन् ॥

द्वादशी तु यतीनां श्याम् प्रशान्ता पितृकर्मणि ।

तस्मात्तस्यां तु तन्कर्म तेषामेव परा मृता ॥

मुमङ्गलीनां नवमी प्रशान्ता परलोकदा । तस्यामेव ततः कार्यं सङ्गमहालयम् ॥

अत्यन्तासाधारणेन पूर्वोक्तानां तु ताः मृताः ।

तिश्रोऽपि तिथयः सद्भिरचतुर्थी चापि केषला ॥

रिक्तानां प्रथमा यस्मान् साहसो कर्मणि त्वियम् ।

न मुख्यैवेति विज्ञेया तस्यां कर्ता तु केषलम् ॥

रिक्तत्वमेव प्राप्नोति तस्मात्ता संपरित्यजेत् ।

शोपाः स्युस्तिथयः सयां दश ख्याताः सुपावनाः ॥

सङ्गमहालयाख्येऽस्मिन् सर्वेषामपि सन्ततम् ।

पितुर्मृतविधिः पुण्या तस्मिन् कर्मणि केवलम् ॥

विना चतुर्दशीं दशं द्वादशीमपि वञ्चि यः ।

यद्येवास्तिथयः स्युर्वै गृहिणोऽय तथाविधाः ॥

चतुर्दशी द्वादशी च दशांस्तेषु न चाचरेत् । सङ्गमहालयश्राद्धे पितृश्राद्धविधिः

अत्युत्तम इति रूपातः आचारश्च तथाविधः । सर्वदेशेषु पुण्येषु क्षेत्रेषु विविधेषु

सर्वाभ्यर्हितकर्मैतत् पितृणामतिलुप्तिदम् । अतिप्रशस्तं विज्ञेयं पितृणामतिष्ठा

वृषोत्सर्जनमत्यन्तं परलोकैकहेतुकम् । गयाश्राद्धं तथा ज्ञेयं गौरीदानं च तत्

सङ्गमहालयश्राद्धं यमयज्ञः सुपावनः । ततोभयमुखीदानं पनसागप्रपाल

तत्प्रतिष्ठापूर्वकेण तज्जन्यफलदानकम् । तत्प्रीत्यै शुद्धचित्तेन समाप्तानीति चो

महालयश्राद्धफलम्

यः पञ्चवारं मतिमान् कुर्यात् पक्षमहालयम् ।

तस्य नन्दन्ति पितरः सर्वान् कामास्तु पुष्कलान् ॥

३ भूयश्च कृतार्थास्ते मुदा युताः । संप्रीभूयाश्च तु स्वप्ने समागत्यैतन्म

इमां वाचं वदन्त्येव रे रे पुत्र वयं त्वया ।

कृताः कृतार्थाः संवृताः सुखनित्या कृतास्तराम् ॥

प्रापितास्तत्पदं विष्णोः सुमहच्चक्रपाणिनः । तस्मादितः परं भूयः कर्मैतत्पावनं शिवम्
अतिप्रयत्नसाध्यं हि मा कुरुष्व महानपि । अस्मदर्थं कृतं साधो महत्तत्कृतवानसि ॥
महालयं तं पक्षाख्यं वदन्त्येवं सुनिर्वृताः । न संशयोऽत्र कर्तव्यः कर्मैतत्तादृशं महत् ॥

पुनः पुनः प्रवक्ष्यामि तत्परं तादृशः पुनः ॥

एकाष्टकाविधिः

अष्टकारुया द्वादश स्युः पैतृकानित्यनामकाः ।

माघकृष्णाष्टमी पुण्या ज्येष्ठया या युता भवेत् ॥

सैकाष्टका प्रकथिता महती ध्रुतिचोदिता । तस्यां सायमपूर्णं चतुश्शरावैवसंमतम् ॥

अष्टाकपालसंयुक्तं कृत्वा होमं विधाय च ।

शिष्टः स ब्राह्मणेभ्यो वै प्रदेयो भक्षणाय वै ॥

ते स्युः श्राद्धस्य भोक्तारः परेषु स्तत्परं पुनः ।

कृत्यं सर्वं विधायैव परेषु स्तान्निमन्त्र्य वै ॥

ब्राह्मणान् विधिना शिष्टान् उत्तरानखिलान्मनून् ।

मुखान्ते जुहुयादेव प्रतिष्ठाप्य हुतारानम् ॥

आज्याहुतीश्च सर्वेषां वपादीनां विधानतः । जुहुयादेव विधिना होमशेषं च तत्समम्

निर्वर्त्य पश्चान्मध्याह्ने मासि श्राद्धविधानतः ।

श्राद्धं कुर्याद्विधानेन न चेद्भूयो विधानतः ॥

दध्यञ्जलात्पक्वं कृत्वा रात्रौ भक्त्या ततः पुनः ।

यथापूर्वं श्राद्धमायं कुर्यादेव विधानतः ॥

एवं कृते तु सर्वेषामष्टकानां तु यत्फलम् । तत्फलं समवाप्नोति सत्यमेतन्मयोदितम् ॥

एतत्पूजायोऽयं भवतां मयायं प्रतिपादितः । गवालम्भो निषिद्धोऽयं योऽयं सूत्रप्रचोदितः

कलौ तु नितरां तस्मात् (च्छ्रा)श्राद्धमात्रं तु तस्युनः ।

यथोदितं तथा कुर्यात् एवं द्वादशवारतः ॥

अन्धेषु तादृशेषु कुर्याच्चेत्तु विचक्षणः । पितरोऽस्य भवन्त्येव नित्यकृत्वा मुद्रावुक्त-
पूर्ववत्प्रवदन्त्येह कर्मतदतिपावनम् । तादृशं सर्वकामानां पूरकं तारकं महत् ॥
मागंशीपांदिमासेषु कृष्णपक्षेषु ताः स्मृताः । सप्तमी नवमी चापि ते तेऽन्वष्टकनामके ॥
तिथी पुण्ये सुप्ररास्ते तन्मध्ये त्वष्टमी शिवा । अष्टमीतिप्रकथिता मासेष्वेषु चतुर्ध्वभिः ॥
विज्ञेया द्वादश पुनः तच्छ्राद्धतिथयः क्रमात् । सर्वश्राद्धेषु गृहिणो वह्निरौपासनी भवेत्
सपिण्डकेषु श्राद्धेषु नापिण्डेषु कदाचन । एवं पण्यवतिश्राद्धक्रमोऽयं वै निरुचितः ॥

श्राद्धभेदाः नान्दीश्राद्धस्वरूपविचारः

पुनः श्राद्धानि कानि स्युर्षु तश्राद्धं च दाधिकम् ।

तीर्थश्राद्धं भौक्तिकं च जीवश्राद्धं च नामतः ॥

बिलक्षणं तच्छ्राद्धानां चत्वारिंशत्तत्कदैवितम् ।

नित्यारयं श्राद्धमेकं ख्यान्नान्द्यालयमपरं तराम् ॥

बिलक्षणं हि सर्वेषां श्राद्धशब्दस्तु तत्र वै । अत्यन्तपार्थक्यपितृसंयन्धादेश्च ते तु वै ॥

देवत्वेनैव नितरां यन्त्याः सिद्ध्याः शिवाङ्गिनः ।

स्वप्नेयसैःशरणाः सुप्रसिद्धाश्च शास्त्रतः ॥

यदा यदा यत्र यत्र प्रवेशः स्यात्तु मन्त्रतः । अमी च किल देवानो तत्र तत्र तथा तथा ॥

धर्मास्तर्षे विरुद्धा स्ता(स्ते)लक्षणं च पृथक् पृथक् ।

दर्माः मुमनसश्चिप्रारचन्दनं तनुलेपनम् ॥

महासुगन्धत्रैलादि हारिद्राकुङ्कुमादयः । मालिकारिचूतपत्रीधमहालङ्करणारिङ्गम् ॥

बितानानि च शुभानि रम्भापूजकलान्यपि ।

कण्डानि कदलीनां च कणिकारध्वजाधराः ॥

महारथधवाडारागुण्यारिदरगोमुखाः । वाद्यालभनपूर्वारथ दिव्यनीराजनक्रियाः ॥

गृहालंकरणादीनि गतप्रत्यागतानि च । मुसलोलूखलक्षिप्त हरिद्रातण्डुलौषकैः ॥
 पुरन्ध्रीगानविशिष्टैः पर्यायोद्धरणोज्ज्वलैः । सताम्बूलाभ्यञ्जनैश्च निशाचूर्णाभिरञ्जनैः
 तच्चिन्नरङ्गवस्यौघताड्यभवनमण्डनैः । चिरंटागानसुमुखसमागतजनाकुलैः ॥

नृत्यन्तस्ते समायान्ति शोभनाख्या हि देवताः ।
 तेषां तद्ध्वनिमात्रेण प्राचीनाधीतिहर्षिणः ॥

सिक्तक्षालितशुद्धाद्वा स्यक्तसर्वाणुलेपनाः । मुक्तपुण्डललाटाश्च सुस्पष्टात्यन्तदुर्मुखाः ॥
 नित्यास्पष्टप्रसादाश्च स्पष्टकोपा निरन्तरम् । त्यक्तालंकारशरणप्रवेशस्थितिचेतसः ॥

स्वविरुद्धक्रियाभीतिसंयुक्ताः सत्त्वराः क्षणात् ।
 पलायनपरास्ते स्युस्तेपामेपां यतोऽन्वहम् ॥

स तेजसितमिरन्याय औत्पत्तिक इतीरितः । तस्मादेपामागमने शोभायै पितरस्त्विति
 देवानां शोभनाख्यानां सुमुखानां सुचेतसाम् ।
 मन्त्रेण जाते विधिना तदाह्वाने कृते किल ॥

महामंगलवाद्येन सुराब्देन त्रिवारतः । निःशब्दपरमास्ते तु तस्माद्दूरीकृताः पुनः ॥
 यावत्स्वधर्मकाह्वानं तावन्नायान्ति तद्गृहम् ।
 तस्मान्नान्दीं प्रकुर्वन्वै प्रातःस्नात्वा विधानतः ॥

नित्यकर्म समाप्याथ ब्रह्मयज्ञं च तर्पणम् । तद्ब्रह्मभूतं निर्वर्त्य धृतालंकरणः शुचिः ॥
 सुरस्यवाद्यशब्दौघं मंगलाख्यैर्मनोहरैः । सर्वान् घन्धून् समाहूय मित्राणि निखिलान्यपि
 स्वप्रामिणः स्ववीथीस्थानन्यान् प्रामान्तरस्थितान् ।

दूरदेशस्थितान् स्वीयान् सर्वानेवाविशोपतः ॥
 आप्तान् जात्यन्तरजनान् तैरथं निखिलैरपि ।
 कृताभ्यनुज्ञो गुरुभिः संवृतः मुमुखः शुचिः ॥

देवान्तत्वा प्रापयित्वा गणेशादिमुखानपि । कृतनीराजनविधिः समनुष्ठितमंगलः ॥
 स्वीकृतानेकहारिद्राचूर्णांश्चतसृत्क्रियः । पत्न्या साकं कृताभ्यङ्गस्तैलेनैव सुगन्धिना ॥
 हरिद्राचूर्णतैलाभ्यामभ्यक्ताङ्गस्वप (?) विग्रहः । पुरन्ध्यानीतसुमुखः स्वच्छोष्णजलपूरतः

स्नात्वा तेन विधानेन स्नानागं तर्पणं च तन् । प्रकुर्यादुपशीतेन तत्र यत्तर्पणं त
 कर्तव्यमेव सततं अथ्यङ्गरत्नानकर्मणि । तत्र आचम्य शुष्णेन वस्त्राणां गानि कृत्वा
 निर्मुञ्च्य परधानमसितर्कं निर्मुञ्चेदिति तत्प्रथमः । नित्यमनादि कृत्येषु शिरसः प्रथमं
 प्रोक्तं निर्मुञ्जनं नित्यं पीडितेनैव वाससा । तद्वाट्टेनैव स्वीयानि (प्रख्याल्य) तु कदा
 यद्यन्यथाससा गार्त्रं निर्मुञ्जेत्स्नानागं फलम् । तद्वस्त्रदातुरेव श्यान् पुत्रमिग्राहते तु न
 नापस्तु दुर्गतेष्वेवं कदाचिद्रोगिणी कश्चिन् । मयां देवं विजानीयाद् रोगिनः शुष्कक
 गात्रनिर्मुञ्जनं शस्तं न दोषाय भवत्यपि । शुष्णे वस्त्रे स्वीये धृत्वा चन्दनेन स्वर्ण
 धृत्वा पुष्पाक्षतादीनि स्वर्णमूपणभूषितः । पुण्यानां वाचयित्वा दौ प्राङ्मूर्धेदपारो

पुण्याहवाचनविधिः

पुण्याहस्यस्युद्धिराश्चैर्दक्षिणादानपूर्वकम् ।
 शान्तिरस्तु तथा पुष्टिस्तुष्टिरस्त्विति तत्परम् ॥
 घृद्दधिरस्त्विति संप्राप्य चाविभ्रोऽस्त्विति तत्परम् ।
 आयुष्यमस्तु भूयश्चारोग्यमस्तु ततः पुनः ॥
 स्वस्त्यस्तु च शिवं कर्मास्त्वित्यनन्तरमेव वै ।
 अस्तु कर्मसमृद्धिरच पुत्रपौत्रादिसंपदाम् ॥
 तथा वेदसमृद्धिरच समृद्धिः शास्त्रसंपदाम् ।
 इति संप्रार्थ्यं तत्पश्चात् तदुत्तरगतः पुनः ॥

अस्तु मे द्विष्टनिरससंचयः पापसञ्चयः । सोऽयं प्रतिहतश्चास्तु यज्ञेयश्च तदस्तु मे
 तथादित्यपुरोगा ये प्रीयन्तां ते महा इति । तिथिवातादिदिग्देवाः करणादिमुहूर्तगाः
 भि(प्रो)यन्तामद्य मत्कर्महेतवे सुकृदाय च । सर्वघोराणि शाम्यन्तु पापान्यपि विशेषतः
 प्रशान्तिवति नैर्ऋत्यां दिशि वै संस्थितो घटेत् ।

फलशाम्भो निक्षिपेद्वा सर्वेष्वेतेषु कर्मसु ॥

कलशस्थे निक्षिपेद्वापि तत्परं पुनरेव वै । शिवाश्च मासाश्रुतवः पक्षाश्रुतय एव च ॥
 वनस्पतयस्सर्वे सन्त्वोपधय एव च । सर्वे शिवाः संभवन्तु अहोरात्रे शिवे तथा ॥
 त्रे कर्मणि पुनः अविघ्नोऽस्तु सदा मम । सर्वा क्रियाः शिवा भूय उत्तरोत्तरतः पराः
 ॥ क्रियासंपद्यन्तामभिवृद्धिः पुनः पुनः । उत्तरोत्तरमस्तु वैव मंगलानि शिवानि च ॥

माहेश्वरीषु (?) स्तासर्वाः मातरः सपुरस्सराः ।

मरुद्गणा इन्द्रमुख्या प्रीयन्तामिति तत्परम् ॥

द्वैवाः प्रीयन्तां वै तथा विष्णुपुरोगमाः । ये वसिष्ठपुरोगारते तथर्षीणां गणाः पराः

प्रीयन्तामृषयः सर्वे ह्यन्दास्याचार्यवेदकाः ।

यज्ञाः प्रीयन्तां निखिलाः प्रीयन्तां दक्षिणास्तथा ॥

श्रद्धा मेधे प्रिये तां च श्रीमान् नारायणो विभुः ।

प्रीयतां भगवान्सोऽयं पर्जन्यो जगतां हितः ॥

तुः स्वामी महासेनः सत्या एतास्तथाशिपः । भवन्तु सततं श्रीकाः उत्तरोत्तरशर्मदाः

पुण्याहनामकाः कालाः वाच्यन्तां ते क्रमोदिताः ।

प्रीयन्तामित्युक्तिकाले कलशोदकमेव तन् ॥

पृथक् पृथक् च कलशो निनयेत्तदुदक्स्थिते ।

कलशो प्राङ्मुखः स्थित्वा ब्राह्मणान् प्रार्थयेत्तदा ॥

ओं पुण्याहं भवन्तोऽग्य कर्मणोऽग्य भूषन्त्विति ।

त्रिर्वाचयित्वा संप्रार्थ्य ब्राह्मणान् पूर्वमेव वै ॥

तान् गन्धपुष्पाद्यैः ॐ पुण्याहमिति स्म वै । तदुत्पयनन्तरं भूयस्त्रिवारमय पूर्ववन्
 कर्मणं क्रियमाणाय प्रणवोच्चारणेन वै ।

चत्वारोऽष्टौ वा निखिलाः भवन्तः स्वस्ति कर्म च ॥

भूषन्त्विति प्रार्थयित्वा वाचयित्वाऽथ पूर्ववन् ।

कर्मणः क्रियमाणस्य चर्धिं तां परमां सतीम् ॥

तु सर्वे कृपया वैकमत्स्यैव सांप्रतम् । भवन्तः मुमहात्मानः इत्येवं पूर्ववद्भवेन् ॥

प्रत्युक्तेऽथ ततस्तैश्चेति पूर्वच्छान्तिमाचरेत् ।

शान्तिरस्त्वित्यादियाव्यजालैरेव यथाविधि ॥

पश्चान्मन्त्रास्तद्विज्ञाञ्च वाचयेदुद्धरेदपि । दधिक्रावादिनिखिलान् हिरण्यादिस्तथापरान्
पवमानस्सुवर्जनप्रमुखान् महदादिकान् । जप्त्वा तच्छ्रयोरित्येतेन मन्त्रेण तत्परम् ॥

शान्तिः शान्तिः शान्तिरिति त्रिवारेण समापयेत् ।

ततःपरं समुत्थाय प्राञ्जलिः सन् द्विजान् समान् ॥

अष्टौ वा चतुरो वापि प्रार्थयेद्विनयान्वितः । मह्यं सह कुटुम्बाय शुद्धिकार्याय सांप्रतम्

युष्मान् स तत्प्रार्थयते त्वाशिषः परमाःशिषाः ।

सर्वदापेक्षमाणायाऽऽयुष्मते स्वस्तिसन्ततम् ॥

भवन्तोऽपि ब्रुवन्त्वेवं इत्युक्तास्तेऽपि तत्परम् । तथा ब्रुयुमुंचित्तेन वृतात्ते तेन ये पुत्रा
तुभ्यं सहकुटुम्बाय सांप्रतं शुद्धिकर्मणे । महाजनान्नमरकुर्वाणाय चायुष्मतेऽनिरुम् ॥

स्वस्ति श्रीशिषसंधाताः भवन्त्वित्युत्तरं पुनः ।

ओं तत् स्वस्ति भवन्तोऽथ ब्रुवन्त्विति तदुक्तितः ॥

ओंस्वस्त्विति प्रत्युक्तिः स्यादथ भूयश्च पूर्ववत् ।

पर्यायेऽथ द्वितीयेऽपि प्रार्थयेत्तान् द्विजर्षभान् ॥

तादृगुणविशिष्टाय मह्यं तद्दृष्टिकर्मणे ।

इति शिष्टं समानं स्यात् तृतीये चापि तत्परम् ॥

पर्यायेऽभ्युदयायेति कर्मणेऽन्यत्समानकम् । परचाद्विप्रावृतास्सर्वे बुध्यास्मेति च मन्त्रः
अभिमन्त्रयाञ्जतान् दद्युः (?) पुनस्तस्य तु । यज्ञमानः प्रार्थयेच्च बुद्धिमत्प्राय कर्मणः ॥
भवन्तो वै ब्रुवन्त्वथ पश्चात्ते ब्राह्मणारतथा । ऋद्ध्यतामुद्दधिस्तगृद्धिचित्तेवं ब्रुवतो वै

वर्षाणां च शतं सम्यक् मं पूर्णं च तथास्त्विति ।

गोत्राभिर्दृधिरस्त्रेवं शान्तिः पुष्टिश्च केवला ॥

पुष्टिरस्तु तथा परचाद् गोद्विभेद्यः शिवं शुभम् ।

भवन्त्वित्यपि ते ब्रुयुः सर्वसंपत्तयास्त्विति ॥

अथ सर्वे प्रोक्षयेयुर्यजमानं कलत्रिणाम् । सर्वप्रोक्षणकालेषु वधुः स्यादुत्तरैव हि ॥

तस्मात्तु प्रोक्षणं तस्याः प्रथमं स्यात्ततः पुनः ।

यजमानस्य तु भवेत्तद्व्यत्यासेन चेतृताम् ॥

सद्यो गृहपतेरश्री भवत्येषां ततः पुनः । कालेन जायते नूनं तस्मात्तन्न तथाचरेत् ॥

स्वश्रेयसानि सर्वाणि चिरंटीपूर्वकाणि हि । भवेयुरेव सततं शुची वो मन्त्रजालकैः ॥

तैरेतैर्विहितं तत्तु स्नानं वोभययोर्भवेत् । मंगलेषु प्रोक्षणेन द्विजहस्तकृतेन वै ॥

समन्त्रकैण कथितं पौष्करं त्वभिषेचनम् । प्राच्यां दिशीति मन्त्रेण यजमानं कलत्रिणम्

प्राग्भागे मार्जनं कुर्युः दक्षिणायां च मन्त्रतः ।

दक्षिणे मार्जनं कुर्युः प्रतीच्यामिति मन्त्रतः ॥

पश्चिमे मार्जनं कुर्युः उदीच्यामिति मन्त्रतः ।

उत्तरे मार्जनं कुर्युः उर्ध्वायामिति मन्त्रतः ॥

मस्तके मार्जनं कुर्युः कृते त्वेवं हि मार्जने । सर्वतीर्थेष्वपापगासु गंगादिषु चतसृष्वपि ॥

सागरेषु कृतस्नानः सद्यो नूनं भवेदयम् । प्रोक्षणान्ते ब्राह्मणेभ्यस्तत्कर्तृभ्यो यथामति

प्रदद्यात्तत्फलावाप्त्यै कर्मसाद्गुण्यहेतवे ।

ताम्वूलं दक्षिणां चापि मानसोत्साहमात्रकाम् ॥

पूर्वादिप्रोक्षणकृतिसमये ब्राह्मणास्तु ते । प्रत्यङ्मुखा भवेयुर्हि दक्षिणायां विशि रृताः

उद्ङ्मुखाः खलु प्रोक्ताः पश्चिमायां तु ते पुनः ।

प्राङ्मुखाः स्युर्विशेषेण चोदीच्यां तु ततः पुनः ॥

दक्षिणाभिमुखा कुर्युरेवं तत्प्रोक्षणे पुनः । विधिः प्रकथितः सद्भिः प्रथमे यो बृहः पुरा ॥

त एव पूर्वभागेऽप्रोक्षणस्याधिपो भवेत् । विधिन्येव तयान्येऽपि सम्यगेव निरूपिताः

। प्रोक्षणैककर्तारः क्रमादेव समानतः । सर्वे समेत्योर्ध्वभागप्रोक्षणस्याधिपा मताः ॥

तत्तद्दिग्भागभूमिस्थास्तन्मुखा एव पूर्ववत् ।

संगृह्य दक्षिणां तस्माद्दत्तां विप्राश्च तत्परम् ॥

। त्वोष्पतेति मन्त्राभ्यां तज्जलं कलशत्रये । विद्यमानं शिवं पुण्यं सकूर्चेन सपह्वैः ॥

अमोघहेति गजुषा शिवं शिवमिति द्विजाः ।

सर्वशक्तिविशेषान् तान् गृहभूभागानिशुटान् ॥

परिषिञ्च प्रोक्षयेयुः शिवं शिवमिति क्रमात् । परिषिक्तं प्रोक्षितं तदेवं तस्य
कलाहंभेन भवति न शेषान्न भवत्यति । एवं पुण्याहं निर्वर्त्य कर्मादी मंगल

पुनः संकल्प्य विधिना नान्दीं कुर्याद्विधानतः ।

संकल्पानन्तरं सत्र वेदाया वाचनं मृतम् ॥

ततः शिवं शिवं चेति शोभनं शोभनं तु या । मंगलं मंगलं येति कुराळं कुराळं
वदाहरेच्छाद्घकर्ता पुनरेष ततस्तथा । शोभनाख्या देवतायाः तथैव प्रामव

(... ..) क्षारश्च सर्व एव मुदायुताः ।

सम्यक् समुच्चया भूत्वा समागत्यात्र संवराः ॥

वेदिकायां शिवाख्यायां मम पूजां कृतां पराम् ।

त्वीकृत्य मां वै रक्षन्तु घर्मपत्नी च बालकौ ॥

प्रा (....) वन्तु प्रार्थयित्वैव तत्परम् ।

कुर्यात्तद्देवताध्यानं देवताश्चापि कीर्तयेत् ॥

अत्राद्यदेवता प्रोक्ता सा वृद्धप्रपितामहा । तदानन्तर्यंका प्रोक्ता सद्भिर्वृद्धा
वृद्धमाताऽथ संप्रोक्ता पर्याये प्रथमे स्मृताः । नान्दीमुखया देवतास्ताः तिस्रस्त
विज्ञेया एव सर्वत्र न तु प्रथमपूर्वतः । पश्चाद्द्वितीयपर्याये सवृद्धप्रपिता

तत्पश्चाद्देवसंप्रोक्तस्तज्जो वृद्धप्रपितामहः ।

अथ वृद्धप्रपिता ज्ञेयस्त्रय एते मनीषिभिः ॥

ज्ञेया नान्दीमुखस्तस्मिन् कर्मण्यस्मिन् महोत्सवे ।

एवं मातामहाश्चापि ततो मातुः पितामहाः ॥

वृद्धशब्दैकसंयुक्ता मातुस्तत्प्रपितामहाः । मिलित्वा नवसंख्याकाः सपर्यायास्तु
त्रय एव समाख्याताः न ते षट्चोदिताः कदा ।

एतेषां स्मरणं कृत्वा नवानां तद्द्वयोरपि ॥

प्राधान्येनाप्राधान्येन ज्ञात्वा भक्षया विष्णतः ।

पौर्वापर्यं विनिश्चित्य मातृवर्गादितो जपन् ॥

६ (?) ति यजुषा त्रितयं चेडया वरेत् । सर्वत्राप्येवमेव स्युः गणनायां तु सन्ततम् ॥

नान्दीनामात्मकं कर्म नव तद्देवतात्मकम् ।

देवतास्ताः सपत्नीकाः प्रोक्ता नान्दीमुखाः शिवः ॥

पर्यायेऽत्र तृतीयेऽस्मिन् (?) या एव वच्मि वः ।

विश्वेदेवाश्च ते शोयाः अस्मिन् कर्मणि सर्वतः ॥

सत्यो वसुश्च परमौ महात्मानौ शुभाकरौ । एकैकस्यात्र विज्ञेयौ द्वौ विप्रौ अथवा पुनः

वर्गस्य वा तथा शोयौ यथोत्साहं यथाबलम् । एतदागमनं नित्यं शुभकर्मसु नान्यथा ॥

त एते नव्यदेवाः स्युर्मंगलध्वनिवेशिनः । धृतपुण्ड्रसमाराध्याः सुमुखाः स्वार्चनप्रियाः

कृतद्रव्यवल्यागारनित्यप्रवेशकाः । तोरणश्रीराजमानाः कुंकुमाक्षतभासुराः ॥

चन्दनालंकृतजनाः सुगन्धालिप्तदिङ्मुखाः । एतादृशान्महाभागान् नित्यमंगलकामुकान्

पूजयेद्देव विधिना वेददर्भपवित्रतः । धरणानन्तरं तेषां यथा स्थानं प्रकल्पयेत् ।

हरिद्राचूर्णसंस्तीर्णभूतले हस्तमात्रके । चतुष्कोणे मण्डलेऽत्र देवानामिदमित्यपि ॥

पाद्यं दद्यात्पादयोर्वै तथा वर्गत्रयस्य च । मातृणां शोभनारुयानां देवानां पाद्यमित्यपि

पितृणां शोभनारुयानां देवानां पाद्यमित्यपि । एवं मातामहानां च पाद्यं दद्याद्विधानतः

पाद्मशालनं कृत्वा ब्राह्मणानां ततः स्वयम् । पादाव(?)प्रक्षालयित्वा तेषामाचनक्रियाम्

कारयित्वा विधिना तस्याचमनमात्रकम् । वि (...) मेव पवित्रकम् ॥

अन्तं कर्मासनं तेषां दद्याद्देव पृथक् पृथक् । नात्र दर्भासनं दद्यात्(त) किन्तु पीलानि तत्पुरः

प्रयत्नेनैव संपाद्य दीपस्तम्भान् पृथक् पृथक् । प्रतिपूर्वपीठमेकं सदीप्तस्तम्भमासनम् ॥

दत्त्वा वस्त्रद्वयं रम्यं हरिद्राकुंकुमाक्तकम् । सपत्नीकः कुंकुमेन संस्कायण च संयुतः ॥

दत्त्वा यज्ञोपवीते च गन्धाक्षतसुमादिकैः । समलंकृत्य पुष्पाद्यैः प्राङ्मुखानां यथेच्छतः

तत्कमेणोपविष्टानां यथा वा स्थलसंकटे । मुखोपविष्टाः स्युः सर्वे तथैव विनिवेशयेत् ॥

दिरां तु नियमो नात्र यथारुच्यत एव वै । तदा कुर्यात्तत्र सव नान्द्याख्यं कर्म तादृशम्

चतुरस्रेषु सर्वेषु मण्डलेषु समन्ततः । रङ्गवल्लीचित्रितेषु पात्राणि निखिलान्यपि ॥

असंशयान्येव कुर्यात् क्षिपवा क्षितितले शुचौ ।

पात्राणां नासनं दर्भैः किन्तु पुष्पैः शुभाक्षतैः ॥

कुर्यादेव न चेत्तूष्णीं पात्रमात्राणि वा क्षिपेत् । पात्राभिधारणं पत्नी कुर्यादेवात्र केवलम्
संस्कार्यो वा विशेषेण न स्वयं तत्समाचरेत् । तद्याभिधारणं तूष्णीं पात्रेण न समाचरेत्

नापि इभादिना किंतु भक्ष्येणैव समाचरेत् । अपूपेन गुडेनाथ पुष्पेण च फलेन वा ॥
येन केन च नोचेत्तु हिरण्यरजतादिभिः । नान्दीशोभनदेवानां मुक्तौ पात्राभिधारणम्

कुर्यादेवं विधानेन न चेत्तत्पैतृकं भवेत् ।

परिवेषणप्रकारः

परमान्नं प्रथमतः पश्चात्सार्पपयुगमकम् । चतुष्टयं च शाकानामन्नं सूपं फलादिकम् ॥

विविधानि च भक्ष्याणि लेह्यानि विविधान्यपि ।

मधुनात्र प्रदद्यात् तिलभक्ष्याणि यानि वा ॥

वर्षयेत्तानि सर्वाणि लावणान्येय मुन्दरान् । चूतामलकनारङ्गलिकुचादिकसण्डधान् ॥

चिरक्षिप्तान् भाण्डगतान् यज्ञगन्धादिवासितान् ।

अग्निसंयोगविधुरान् निहितान् चर्वणद्रुमान् ॥

संशुक्तान् विधिना यद्गान् तानत्र परिवेषयेत् । प्रभूताज्येन सर्वत्र पूर्णयित्वा क्रमेण च ॥

अन्नं समभिधायथ गायत्र्या प्रोक्ष्य सर्वतः । समाराधनतन्त्रेण सर्वं कुर्यादतन्द्रितः ॥

सर्वत्रापौरानं हस्ते दन्वायं प्राङ्मुखः स्थित । पञ्चोदत्तजलेनैव स्वकर्करं साक्षरं शुचिः ॥

पूरयित्वा षडेन्मन्त्रं महाभारतगण्यगम् । एको विष्णुर्महद्भूमं पूयात्प्रभूतान्यनेकराः ॥

श्रीन् श्लोकान् श्याप्य भूतात्मा मुद्गके विरयभुगतययः ।

एवं मन्त्रं समुच्चार्य क्रियमाणेन केवलम् ॥

ब्राह्मणानां भोजनेन भगवःसो महत्तराः । सर्वात्मकाः सर्वधराः नान्दीशोभनदेवताः ॥

सुरीणाः मुदसन्नाश्च वरदाश्च भवन्तुनः । इत्युक्त्वा तत्रैवं पात्रे भूतले वा विनिश्चिपेत् ॥

एवाहशानो गान्धात्यकर्मण्यमिन शुभाग्रे ।

भाट्टसंघर्ष नपेगुगान्वपूर्वो महात्मनाम् ॥

पशुगुण्यः स विद्वोयो गगन्नेन कशाशन । कर्तुं कार्यविरोधैस्तेनाहारां भाट्टमुत्तमम्

न शक्यते तदा भक्षया तदा मे न समाचरेत् ।

यदि तत्रापि तदकर्तुं लौकिकैः कायगुन्दैः ॥

तदाविधेन धामेन शक्तिहीनास्तदा पुनः । मममेण हिरण्येन मय्यगेव समाचरेत् ॥

दाहप्रतिगृहीतारो कल्याणेषु समुद्यतो । धर्मं नानाप्रकारेण संनार्थं वातिष्यया ॥

यावत्परिमितं सर्वं लौकिकेष्वेव केवलम् । विनिपुत्रय यथेच्छं तदेतत्कार्यं समुपते ॥

अस्तदृश्यैव किमपि त्यक्त्वा शोभनदेवताः ।

अत्यन्तपामरा मूढाः कार्यं विस्मृत्य मोहतः ॥

कार्यमाप्रशृनोत्साहाः प्रायेण यह्यो जनाः ।

विद्वांसोऽपि जडा भूत्वा कर्मतत्सुमहन्ष्टिवम् ॥

व्यर्थं कुर्वन्ति मनुजाम्नेन दोषेण भूतले । मानुषा बहवोऽस्तीव दरिद्रा नष्टेजसः ॥

नष्टप्रजा नष्टकामास्तथा नष्टायुषः परम् । संपन्न(ण)ष्टकुलश्चापि दृश्यन्ते भग्नमानसाः ॥

सम्यक् सर्वाणि कार्याणि बन्धुमित्रादिहेतवे । समीचोनानि वैगुण्यरहितान्येव कुर्वते ॥

भार्यापुत्रादि लोकानां भुक्तिश्रीभूषणस्रजाम् । वस्तुवाहनचेलानां विषये कोऽपि भूतले ॥

वैगुण्यं न करोत्येव कित्तु सर्वं तु ताडशम् । अत्यन्तानुपपत्तीनां सङ्घस्यपि केवलम् ॥

नान्यादिदेवताविप्रस्वश्रेयसकृते भवेत् ।

यो वा विद्वान् महाभागो दरिद्रोऽपि स्वयं शिवम् ॥

कर्मतद्वैदिकं सम्यक् करोत्यन्यो नरो न तु ।

सम्यक् पात्रं समुद्दीक्ष्य तद्योग्यं परमं स्वयम् ॥

स्वचेत (?) तत्कुर्यात् स्वशुद्ध्यै स्वश्रिये चिदे । चिरादिप्रायकं होयं अग्निहोत्र्यपि वेदां

अथैकभक्तिकं ज्ञानं कर्मयोगरतात्मनाम् । शतजन्मभवं दानं तपोनिष्ठे प्रतिष्ठितम् ॥

जपयज्ञप्रयुक्तेषु सद्दत्तकलिकं स्मृतम् । अभूतसंलवस्थाय प्रदानं ब्रह्मवादिनाम् ॥

मन्त्रपूर्तं तु यद्दानममन्त्रायाशु दीयते । दातुर्निवृत्त्य इरतं तद्भोक्तुर्जिह्वा निकृन्तति ॥

उपरुन्धन्ति दातारं गौरश्वः काश्चनं क्षितिः ।

अश्रोत्रियस्य विप्रस्य हस्तं दृष्ट्वा निराकृताः ॥

नान्दीकार्ये दीयते यद् धनं धान्यादिकं वसु । व्यसनापहणार्थं च कुटुम्बार्थं च याचते

दत्तं चेत्कोटिगुणितं भवेदेव न संशयः । एवमन्विष्य सर्वत्र सर्वदानेष्वयं विधिः ॥

सान्तानिकं यक्षमाणमध्वगं सर्ववेदसम् । गुर्वर्थपितृमात्रार्थस्वाध्यायाद्युपतापिनः ॥

नवैतान् स्नातकान् विप्रान् ब्राह्मणान् पूजयेत्सदा । तादृशेषु ब्राह्मणेषु पूजितेषु महात्मसु

पूजिताः सद्य एव स्युर्नान्दीशोभनदेवताः । वेदेन्धनसमिद्धेषु हुतं विप्रमुखाग्निषु ॥

सन्चारयति दातारं महतः किल्बिपादपि । एकं वेदान्तिनं विप्रं पूजयेद्भद्रयान्वितः ॥

तस्य मुक्तौ भवेत्कोटिर्विप्राणां नात्र संशयः । वेदपूर्णमुखं विप्रं सुभुक्तमपि भोजयेत् ॥

न तु मूर्खं निराहारं दशरात्रोपवासिनम् । नान्दीकर्मणि कल्याणे वेदपूर्णद्विजोत्तमः ॥

अत्यन्तावरयको ज्ञेयः अपि वा कृतभोजनः । कृतभोजनसंप्रत्यवर्णनं नान्नकार्यके ॥

हिरण्यादिककार्ये स्यान्न चाप्यामादिकेऽपि च । वेदविद्याव्रतस्नाते श्रोत्रिये गृहमागते ॥

क्रीडन्त्योपधयः सर्वाः यास्यामः परमां गतिम् ।

भयार्ता रोगिणो बालाः शृद्धाः संन्यासिनस्तथा ॥

अर्थिनो भोक्तुमिच्छन्ति तेषु दत्तं महत्फलम् । हृतस्वहृतदाराश्च ये विप्रा देशसंख्ये ॥

व्रतिनो नियमस्याश्च तत्समाप्तिमभीप्सवः । तपस्विनस्तपोनिष्ठास्तथा भैक्षचराश्च ये ॥

अर्थिनः किञ्चिद्विच्छन्ति तेषु दत्तं महत्फलम् । जनयत्येव नितरां तादृशेषु ततस्त्यजेत् ॥

यत्किञ्चिदपि वा लब्धं तत्सद्यो वै विचक्षणः । संनिकृष्टमधीयानं ब्राह्मणं यो व्यतिक्रमेत्

भाजने श्वेव दाने च दहत्यासप्तमं कुलम् । यस्त्वासन्नमतिक्रम्य ब्राह्मणं पतिवाहते ॥

दूरस्थं भोजयेन्मूढो गुणाढ्यं नरकं व्रजेत् । तस्मान्नातिक्रमेदाने भोजने प्रातिदेशिकान्

संवन्धिनस्तथा सर्वान् दौहित्रं विद्वपतिं तथा ।

भागिनेयं विशेषेण तथा वन्धून् सुचेतसः ॥

अतिक्रम्य महारौद्रं रौरवं नरकं व्रजेत् । यदि स्यादधिको विप्रो दूरे वृत्तादिभिर्युतः ॥

तस्मै यत्नेन दातव्यमतिक्रम्यापि संनिधिम् । स्वबन्धुदानकरणपक्षे तेषां दरिद्रता ॥
बहुप्रजादिकाक्षामकालः सद्गुणपूर्णाता । दुष्प्रतिग्रहशूद्रादिप्रतिग्रहतिरस्कृतिः ॥

विद्याभावेऽपि सन्ध्यादिसत्क्रियाकरणादिना ।

विद्यादत्तप्रीतिमत्ता च गर्वाभावः कृतज्ञता ॥

यदि स्युरेते बन्धूनां धाद्वेषु ग्रहणं भवेत् । यद्येते न गुणास्ते वै सद्गुणिन्यन्यजातिषु
लब्धे स एव संप्राप्त्याः न बन्धुरिति शासनम् ।

धाद्वमिन्नेषु कार्येषु बान्धवा मनसो यदि ॥

स्वीकार्याः स्युरिति प्राह्याः सम्मताश्चेन्न ते न तुः (१) ।

आत्मतुष्टिस्तु परमा दया चापि परा तथा ॥

बन्धुमात्रेषु विहिता सा हि धर्मस्सनातनः । न बान्धव पुरस्काराद्गर्विष्टं दुष्टचेष्टितम् ।

दुष्प्रतिग्रहकं तीर्थशूद्रधाद्वप्रतिग्रहम् । मत्तं ब्राह्म्यं तथा जाड्यशालिभं कुत्सितं शम्भुम् ।

वेश्यापतिं च कित्तवं गायकं नटगोलकौ । कुनखं सज्जनमहादूषकं ब्रह्मनिन्दकम् ॥

पुरस्कृत्यादानमात्रे दूरतः धाद्वकर्मसु । एतादृशं जनप्रीत्या कलत्रादिप्रपीडनात् ॥

पैतृकेषु प्रयुञ्जानः पितृणां मारको भवेत् । अपि स्वयं कालसूत्ररौरवाद्यालयो भवेत् ॥

दोषाभावे तु षड्यामि निष्कृष्टार्थं परं त्वहम् । मातापितृषु यदत्तं भ्रातृषु स्वसुतासु ॥

जायात्मजेषु यदत्तं तन्नित्यं स्वर्गसंक्रमः । पितुः शतगुणं दानं सहस्रं मातृकृत्यते ॥

अनन्तं दुहितुर्दानं सोदरे दत्तमक्षयम् । भगिनीभागिनेयानां मातुलानां पितृष्वसुः ॥

दरिद्राणां च बन्धूनां दत्तं कोटिगुणं भवेत् ॥

पुरोहितप्रशंसा

पुरोहितेषु यदत्तं तदक्षय्यफलं लभेत् । आत्मनस्तु भवेत्पात्रं नान्यस्य स्यात्पुरोहितः ॥

सदा पुरोहितमती स्वयं धर्मपरेण वै । पुरोहितो ह्यमुष्मै सः भेष्यकृत्य सदा स्मृतः ॥

सन्ततं कोटिबन्धूनां मित्राणां तादृशं तथा । मातुलबन्धुरादीनां विद्यादीनां च किं पुनः ॥

पुरोहितैश्चतुष्टयो भेष्यस्कामी न विद्यते । सद्यः पुरोहितस्यागात् तदसंमतिवृत्त्यतः ॥ :

नष्टप्रजाकलत्रादिसन्ततिः स्याच्छनैरयम् । सदा पुरोहितं तस्मात्सर्वकर्मसु चेतसा ।
संप्रधार्यैव मतिमान् तानि कुर्यात्ततः परम् । पुरोहितमतिक्रम्य यत्कार्यं तदसंमतम् ।
करोति तत्परां वृद्धिं लभते नैव केवलम् । पुरोहितमतेनैव कल्याणेषु विशेषतः ।
धन्यपूजादिकं सर्वबन्धाह्वानं यदा तदा । तद्भस्ताननतन्मन्त्रैः प्रकुर्यात्तत्समन्वितः ।
तेन श्रेयो विशेषेण लभते संपदां धियम् । नान्दीमिमां च तस्मात्तु तन्मुखेन समाचरे

गुरुमांता पिताचार्यः षषाध्यायश्च बान्धवः ।

सर्वं पुरोहितो ज्ञेयः पुत्रो मित्रं सुतस्सुहृत् ॥

महात्मना तेन विना न किमप्यरितं देहिनः ।

गोप्यं गुह्यं रक्षणीयमपेक्ष्यं प्रार्थितं तथा ॥

सर्वकार्येषु मन्त्रोक्तौ शक्त्यभावे तथा परम् ।

तदुक्तमेव स्वप्रोक्तं प्रोक्तवान् भगवान् गुरुः ॥

एवं विना नैव कुर्वीत सर्वकमांणि सन्ततम् । तदुक्तरीत्या कुर्वीत तदुक्तं नातिलंघयेत् ।

तदुक्तलंघनकरः चण्डालत्वमवाप्नुयान् । तथाविधस्त्वेक एव त्रिंशंकुल्लोकविश्रुतः ।

नान्यः कश्चन विज्ञेयः गुरुद्विद्वलोकनिन्दितः ।

तेन कर्मविपाकेन विश्वामित्रप्रपालितः ॥

अद्याप्यवाक्शिरा एव वर्ततेऽसौ विलक्षणः ।

कदाचित्तस्य विरहे धाद्वेऽस्मिन् समुपरिधते ॥

स्वद्यापि मन्त्रसामर्थ्यशून्ये प्रत्यादिके तदा ।

तिग्मुभिर्व्याहृति(ती)भिः स्यान् कर्म सर्वं विनाहृति (ती) ॥

तन्मात्रंमन्त्रसंस्पर्शं पिण्डदानं च कृतमनशः । तन्मन्त्रैरेव कर्तव्यं अन्यथा तद्भवेन्न तु ।

एतत्सामर्थ्यविकलः पितुः प्रत्यान्दिकं तु तन् ।

सर्वं व्याहृतिभिः कृत्वा मन्त्रविदुर्दुर्लभे ततः ॥

पुनः कुर्यान्मन्त्रविदः संभवे मन्त्रविष्ये तम् ।

न चेत्पातित्यमाप्नोति सत्यनेतदुदाहृतम् ॥

सन्ध्या प्रत्यादिकार्या सदूमाहास्यं लोकविधुतम् ।

येन केन प्रकारेण कृताभ्यां तत्र केवलम् ॥

अत्यन्तागुह्यं प्रथमं सर्वाङ्गीकृतमुत्तमम् । द्वितीयं तच्च सर्वत्र प्रकाशयत्वेन सन्ततम् ॥

विप्रेकसाश्रिकं सर्वक्रियावित्साध्यमेव तम् । अत्यन्तापदि च प्रोक्तं तन्मन्त्रैकक्रियापत्त

पित्रोरेव तथा ह्येयं विवृण्वयस्यानुत्तरय च । भ्रातुर्मातामहस्यापि तपस्वीनां तथा सुतम्

पित्रोः भ्रातृपरित्यागाच्चण्डालत्यमवाप्नुयान् ।

सद्य एव न सन्देहः तस्मात्सुर्यान्तु तद्यथा ॥

आपत्कल्पे मन्त्रविदो राहित्ये केवलं तदा । व्याहृतीभिस्तत्करणं तदग्रीं करणं विना ॥

पिण्डदानं च तत्सर्वं कदाचित्संभवेत्सदा । न भवेदेव किं त्येतत् सर्वदाऽपि समन्त्रतः ॥

कर्तव्यत्वेनोपदिष्टं ब्राह्मणैर्ब्रह्मवादिभिः । अस्तत्संप्रयक्ष्यामि तद्विधानं समन्त्रतः ॥

श्राद्धे प्रधानमन्त्राः

प्रधानमन्त्रा एते स्युः श्राद्धे प्रत्यादिके पराः ।

अग्नौ करणहोमस्य सोमायेति द्वयं परम् ॥

पृथिवीतेति मन्त्रोऽयं ह्येवमन्नाभिमर्शने ।

अपां मेध्यादिकं मन्त्रजालं पिण्डविधौ स्मृतम् ॥

प्राधान्येनैव स्यात्कथितं सर्वसूत्रिभिः । एतत्सर्वात्मना त्यक्तुं शक्यते किञ्च सर्वथा

त्यक्तं चेन्मोहतः किञ्चिदेतेषु किञ्च लघ्वणु । नष्टमेव भवेच्छ्राद्धं तस्मात्सर्वं समाचरे

श्राद्धकर्ता पूर्वदिनरात्रौ विप्रान्निमन्त्रयेत् ।

ब्राह्मणनिमन्त्रणम्

कृतमुक्तिक्रियानेव तत्पूर्वं न निमन्त्रयेत् । निमन्त्रणात्परं तेषां मुक्तिकर्म विशेषतः ॥

निन्दितां शास्त्रजालेन तस्मात्सन्न तथाचरेत् ।

ततः स्नातः परेद्यं च कृतसंभ्याक्रियाच्छुचीन् ॥

श्राद्धमद्येति विधिना स्वयमेव निमन्त्रयेत् । औपासनात्परं पूर्वं यथारुचि निमन्त्रणम् ।
सप्तानामपि पश्चानामेकैकस्य निमन्त्रणम् । न सार्वत्रिकमेव स्यात् श्राद्धणानां तु पैतृके ॥

श्राद्धणसंख्या

वेप्रत्रयं चैकैकस्य घरणं जुहुयात्ततः । भाव्यमेवेति निखिलैः परं नांगीकृतं च तत् ॥
कं स्वैकस्यैकैकमिति निश्चितं तु मनीषिभिः । सार्वसाधारणेनाथ सौलभ्येन मुनिश्चितम् ।
तौ द्वौ देवेऽपि च स्थाने त्येतच्चापि न सुन्दरम् । इत्येवमेतत्सर्वं वै निश्चित्यैव ततः पुनः
देवाय सर्वजगतां कृत्स्नस्यैवाविशोपतः । देवस्थानेऽप्येक एव पितृस्थानेऽपि केवलम् ॥
; एवेत्यांगीचक्रः स विष्णुस्तु कृताकृतः । अग्नौ करणमन्येषां प्रत्यन्दे लौकिकानले ॥

अग्नीकरणम्

पित्रोरेवौपासने स्यात्पत्न्या मातामहस्य च । मातामहस्य तत्पत्न्याः सपत्नीमातुरेव य
पितोरपि तथा पत्न्याः श्राद्धमौपासनानले । पितृव्यस्य च तत्पत्न्याः ज्येष्ठभ्रातुस्तथैव च
त्यब्धं श्राद्धमुद्दिष्टं लौकिकानाविति स्थितिः । पत्नीनाशादग्निनाशे कदाचिज्जायते यदि
तुः श्राद्धाय यत्नेन तद्भाद्रात्पर्वमेव वै । दारक्रियां प्रकुर्वीत ज्येष्ठो यदि सुवस्तया ॥
सद्भिन्नास्तथा कुर्युः श्राद्धात्पूर्वं तु तादृशम् । श्राद्धानन्तरमेव स्यादन्येषां दारसंप्रहः ॥
र्णां यद्यप्रजः सोऽयं पित्रोस्तु मरणात्परम् । प्रथमादान्दिकात्पूर्वं विवहेदग्निहेतवे ॥
पुत्रो विधानेन वर्णां चेतन्मृते परम् । तस्मिन्नेवाद्यके चाग्ने विवाहाद्बद्धिहेतवे ॥

पित्रोस्तु मरणात्पश्चान् तस्मिन्नेवाद्यिके पुनः ।

विवाहो ज्येष्ठपुत्रस्य विहितो षड्दिहेतवे ॥

औपासनाग्नौ विधिवन् कृतं तच्छ्राद्धमेककम् ।

लौकिकाग्निहृताच्छ्राद्धात्परं कोटिगुणाधिकम् ॥

गौपासनबद्धिः स दूरसंशयो भवेत्तदा । प्रत्याद्यिके समायाते तदा स्यात्सौख्योऽनिलः ॥

। कनिष्ठेऽग्निमति संनिष्ठेऽय पावके । औपासनाग्नौ तः पुण्यादग्नौ करणमश्रुता ॥

तेनैव कारयेद्वाऽपि विकल्पोऽयं समो मतः । दिनाष्टकात्पूर्वमेव श्राद्धायं पुनरेव वै ॥
 विधत्तामिरपि तं भूयः मंदध्यादेव मन्त्रनः ।

असन्निकृतभार्यरश्चेत्तत्कार्याय तदा शुचिः ॥

संधाय तस्मिन् विधिना स्वमी करणमाचरेत् । अग्न्यभागे पाणिहोम (?) सन्त्यत्र केचन
 तदारवलायनपरं याजुराणां न तद्भवेत् । एवामपि विशेषेण ह्यग्निहोत्रे कदाचन ॥
 होमकाले त्वनुगते ह्यन्येषामप्यसंभवे । पाणिहोमस्तु कर्त्तव्यो नात्र (?) कदाचन ॥
 (..) होमोऽपि चोद्रेयानां विधीयते । अजास्य होमः कथितः बैवानपरत्स तु
 अप्सु होमस्तु नितरां काण्वानामेव चोदितः । यदि श्राद्धे होमकाले देवानुगतो यदि ॥
 षष्टिरौपासनो नूनं तदा संकल्पपूर्वकम् । सर्वप्रायश्चित्तहोमो व्याहृतीभिर्मवेत्तु वै ॥
 अनाशातत्रयं चापि इदं विष्णुश्च तत्परः । एतावतैव तत्कालतद्बद्धे स्तिद्विरुचमा ॥
 भवत्येवात्र तत्सर्वं तस्मिन् पश्चात्समाचरेत् ॥

श्राद्धकर्तृधर्माः

कर्तृधर्माः पूर्वदिनप्रभृत्येव भवन्त्यमी । निमन्त्रिणप्रभृत्येव (?) भोक्तृधर्माः प्रचक्षते ॥
 दानाध्ययनदेवेज्या जपहोमत्रतादिकान् । न कुर्याच्छ्राद्धदिवसे प्राग्विप्राणां विसर्जनम्
 तस्मिन् दिने विप्रमुङ्क्तेः पूर्वं कर्म किमप्युत । न दद्यादेव तत्कार्यहेतवे चेत्समागतम्

वस्त्वपूर्वं तु गृहीयाद् यद्यद्मार्गं तु तत्तराम् ।

पूर्वस्मिन्नेव नितरां गृहीयात् दिवसेऽखिलम् ॥

मनस्वी शक्तिमान् दक्षो भक्तिमान् यः समाहितः ।

शुचिर्दक्षः प्रगल्भश्च बहुमित्रः सुपुत्रवान् ।

अतस्त्वहो किञ्चनश्च बन्धुमित्रादिवर्जितः । स्वराक्षयनुगुणात्सर्वसमीकरणमाचरेत् ॥
 यदा तदा तद्दिने वा येन केनाप्युपायतः ॥

दरिद्रादेर्नियमाभावः

सर्वप्राणेन पित्रोस्तच्छ्राद्धमन्नेन यच्चरेत् ।

दरिद्रस्य न दोषोऽस्ति श्राद्धधर्मादिलोपतः ॥

रोगिणो हानिनस्तद्वदति बालस्य चैव हि । प्राशयित्वा श्राद्धकर्म पीत्वा वा तद्दिने ततः

न कुर्यादेव तच्छ्राद्धं न ताम्बूलं च खादयेत् ।

औषधप्राशने दोषो नास्त्येवेत्यखिला जग्मुः ॥

श्राद्धवर्मरहस्यज्ञा प्राणनिर्गमनादिषु । निमित्तेषु प्रसक्ता तु धावनादिषु देवतः ॥

राजचोरादिशार्दूलध्वृगालमहापदि । पिबन्नपि जलं तृष्णीं सकृच्छ्राद्धं समाचरेत् ॥

अतिव्याध्यतिदाहादौ तापविस्मरणादिषु । अवशाज्जलपानेन श्राद्धध्रे(ध्रं)पोन जायते

षण्णिनो गृहिणो वापि धनिनो वा विशेषतः । पित्रोर्मृताहकं नाम श्राद्धं यत्तत्समन्त्रकम्

सपिण्डकं सहोमं च सप्राज्ञगमुज्जिक्रियम् । कार्यमेव प्रशंसन्ति न त्याज्यं सत्कथञ्चन ॥

त्यक्तमात्रेण पतितः स्यादेवात्र न संशयः ।

आदौ श्राद्धस्य संकल्पः विप्राणां स्नानतः परम् ॥

स्वस्य स्नानं तु विहितं न तत्पूर्वं कदाचन । स्नातैर्विप्रैः समेतो वै मय्याहो गृहमाविशोत्

भोजनाचमनकालः

पादप्रक्षालनात्पश्चात् तेषां स्वस्य च तत्परम् ।

आचामो विहितः स्वस्य तेषामपि विशेषतः ॥

कर्तुरापमनात्पूर्वं भोक्तुराचमनं यदि । शुनो मूरसमं तोयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥

पादप्रक्षालनात्पश्चात् यजमानः स्वयं यतन् ।

पादप्रसवैरसमीचीनो जातः किमिति पाचकीम् ॥

पन्नो पृष्ट्वा कोपहीनः मुमुग्सेनैव तत्परम् ।

तथा सिद्धे इति प्रीणो स्वयं पृष्ट्वा सभां वृणाम् ॥

शक्त्या द्विजानां महतां प्रणम्यादौ विधानतः ।

भूत्वापयित्रं शक्त्या तां दक्षिणां शक्ति कल्पिताम् ॥

(... ..) । (... ..) परिश्रम्य प्रणम्य च तथा पुनः ।

न प्रघोरवेतेन वाथ नमस्कारो विधीयते । तदन्ते दक्षिणां तां च तत्पुरी निक्षिपेत्तः ॥

अस्मान्पितुः प्रतिश्राद्धं सर्वं शृणुत मद्बचः ।

अधिकाराख्यसंपत्ता कर्तुमस्त्विति मद्गृहेहम् ॥

(... ..) । (... ..) जोत्तमान् ॥

तां दक्षिणां भूतलेऽत्र निक्षिप्तां तेऽपि मन्त्रतः ।

एकीकृत्य ह्यधिकाराख्यसंपदस्त्विति ते द्विजाः ॥

षड्वेपुरेव निखिलास्तत्परं तदनुहत्या । प्राणानायम्य विधिना मुखासीनः पविशन् ॥

देशां कालं च संकीर्त्य यथावद्वत्सरादिभिः । संयुक्तमेव प्रचदेदन्यथा वायुर्कं मंत्रं ॥

प्रातिसंवत्सरिकारुयाश्राद्धमस्य पितुर्मम । अन्नेन हविषा मन्त्रैः पार्वणाख्यविधानतः ॥

सदैवमभ्यनुष्ठानान् करिष्येऽथेति तत्परम् ।

विप्राणां घरणं कुर्यात् तत्तत्स्थाने यथाक्रमम् ॥

तिथिभेदोच्चारणेन मासे पक्षे विवत्सके ।

श्रुतावप्ययने वाथ पुनः श्राद्धं भवेद्भुवम् ॥

एकस्मिन्नेव दिवसे पित्रोः श्राद्ध उपस्थिते ।

श्रुतिक्रमाच्छ्राद्धकार्यं कर्तव्यं नान्यथा चरेत् ॥

पितुर्मृतविधौ माता मृता यदि तदा पितुः ।

श्राद्धं कृत्वा ततो मातुः श्राद्धं कुर्यादिति क्रमः ॥

मातुर्मृतविधौ तातः मृतो यदि तदा किल । पितुः श्राद्धं प्रथमतः कर्तव्यमिति केचन

श्रुतिक्रमेणेति केचित् न पितुः प्रथमं त्विति । अत्र शास्त्रीयवाक्यानां बहुना भिन्नभिन्नः

विकल्पः स्यात् तत्राचारः परो मतः । एकस्मिन्नेव दिवसे तिथिद्वयसमागमे ॥

यत् परतरश्चेत्कृतं यदि । तद्व्यर्थमेव प्रभवेदतस्तत्पुनराचरेत् ॥

भर्तारमनुगच्छन्त्या मातुयदि तिथिः पृथक् ।

तत्तत्तिथ्योः स्तुते श्राद्धे कर्तव्यत्वेन चोदिते ॥

अयं हि प्रथमः कल्पः पितुः श्राद्धेन तेन वै । सदैव करणं नूनं केपाचित्संमतं तद् ॥

दक्षश्चेत्पुत्र्यगोवासौ तयोः श्राद्धं तदा तदा । स्वकाल एव कुर्याद्द्वै सह पित्रा तु दुर्वलः

पतिं समनुगच्छन्त्याः सह भर्त्र्यैव तत्परम् ।

अपि भिन्नतिथौ तस्याः मृतायाः करणं परम् ॥

श्राद्धस्य मुख्यकल्पो न किं त्वयं गौणसंक्षिप्तः ।

एकचित्वां समारूढौ दम्पती निधनं गतौ ॥

एकरिमन्नेव दिवसे तयोः श्राद्धं सदैव वै । प्रतिसंवत्सरं कुर्यात् अनुमृत्या तथा भवेत्

अनुमृत्या भिन्नतिथौ पृथग्नेति सदैव वा ।

संशयः स्यात् तयोः श्राद्धविषये नेति चेन्नतु ॥

तयोः सदैव करणे तस्मिन् श्राद्धे तथाविधे । संकल्पादिषु सर्वत्र सम्यग् विवचनं भवेत्

कर्मयोः श्राद्धयोरत्र वैश्वदेविक एककः । वर्गद्वयस्य द्वौ विप्रौ पितुर्मातुश्च कीर्तितौ ॥

पुरुरथार्द्रसंज्ञानां विस्वेपां नाकिनां मुदा ।

स्थाने त्वाहवनीयार्थे क्षणं धृत्वा द्विजोत्तमाः ॥

कर्तव्यो वै भवद्भिस्तु प्रसाद इति तान् कुरौः ।

साक्षतैर्गुण्याद् भक्षया चतुर्णां घरणे तथा ॥

घरणं घटते सम्यक् एकस्यावरणे कथम् । तादृशं वचनं चेति प्ररने ह्येतत्तदुत्तरम् ॥

एकरिमन्नपि पाके (....) हि वर्णनम् । तथैवात्रेति विशेष्यं शास्त्रहोत्रं ह्यवादिभिः

एवमेव भवेत्तत्र पितृणामपि कर्मणि । घरणं शास्त्रविहितं विशेषोऽयं परः स्मृतः ॥

शर्मणामपि गोत्राणां रूपणामपि केवलम् । यमुद्रादि (?) कानां चेति स्मृतोऽधिकम्

शिष्टः समः प्रकथितः (...) ॥

पादप्रक्षालनमण्डलार्चनम्

भाद्रकानां षडेदेयं द्विजान् प्रति । स्यागमं पितृभिर्देवैरिति प्रस्ने ह्ये ततः ॥
 मुख्यागतमिति मूयुः प्राङ्गागतेऽपि तस्य वै ।
 यजमानस्ततस्तेषां धार्यं श्रुत्वा त्वरान्वितः ॥
 मण्डले कुर्यात् पादप्रक्षालनाय वै । चतुरश्रं तु देवानां पितॄणां चतुर्लं तथा ॥
 य विधिना प्रातः संपादितेन वै । देवस्थानस्यैतदासनमित्येवं कुराद्रयम् ॥
 तस्य निकटे षड्गम्भागेऽथवा पुनः । पुरोभागेऽपि वा पश्चादधत्त प्रार्चतेति वै ॥
 नेन भूयश्च इमे गन्धा इति स्म वै । चन्दनं निक्षिपेत्तरिमन् मण्डले स्वकरोण वै ॥
 ती अक्षताश्च यदेदेवममी कुराः । अष्टाध्वरर्चनं पूर्णं अस्त्वित्येव जलं क्षिपेत् ॥
 भूतले पश्चात् प्राचीनाधीतिनार्चयेत् । पितॄणां मण्डलं तद्वत्तत्रामी शब्दतोऽर्चनं
 गन्धस्य कथितं सद्भिः इमे शब्देन चाक्षताः ।
 अमीशब्देन च कुरान् अष्टाध्वरर्चनं च तत् ॥
 मेव स्थलयोरिति शास्त्रविदो विदुः । इमे शब्दममी शब्दं एवं येन वदन्ति ते ।
 यास्य हन्तारो भवेयुस्तत्क्षणेन वै । एतान्यष्टाध्वर्यवस्तूनि तान्यत्र प्रक्षिपेत्तदा ।
 मण्डले प्रयत्नेन मत्पितॄणां तु तैर्भवेत् । तानि द्रव्याण्यमून्येव कथितानि मनीषिभि
 आपः क्षीरं कुरामाणि दध्यक्षततिलास्तथा ।
 यवाः सिद्धार्थकारश्चैव ह्यध्वर्योऽष्टाङ्गः प्रकीर्तितः ॥
 क्रमेणैतानि वस्तूनि प्राचीदिक्क्रमतः क्षिपेत् ।
 अथवा मण्डले यत्र कुत्र वा निक्षिपेत्स्वयम् ॥
 निक्षेपणं येन केनचिद्वा कृतं यदि । कृत्स्नश्चाद्रफलं तेन गृहीतं प्रभवेद्भूषम् ।
 र्व्यद्रव्यसंपूर्णकरणं पैतृकस्य तत् । दोहनं कथितं सद्भिस्तस्मात्तन्नान्यवर्त्मना
 नामपि वस्तूनां यदि संपादनाक्षमः । भवेदयं तदातीव तान् दर्भान् वा तिलाक्षं
 यो हस्तेन संगृह्य पयसा तत्र विन्यसेत् । अष्टाध्वर्यस्य संपूर्णार्चनमस्त्विति वा सङ्ग

न चेतूष्णी तथा ब्रूयात्तत्कृत्स्नस्य फलं लभेत् ।

अनुषत्त्वं वचोवापि यदि तूष्णीमशेषकम् ॥

सर्वमन्त्रद्रव्यजाल कृतं तद्विफलं भवेत् । मण्डलात्पश्चिमे भागे ब्राह्मणे स्वागते कृते ॥
 तत्रैव विसृजेत्पाद्यं क्षालयेन्मण्डलोपरि । पादप्रक्षालनं श्राद्धे वरं स्याद्गुल्फयोरघः ॥
 पितॄणां नरकं घोरं रोमसंसक्तवारिणा । पितॄणामपि देवानां पादप्रक्षालने तदा ॥
 स्वागतं किं भवद्भिर्वै ते (... ..) तः । सुस्वागतमिति प्रोक्ते ब्राह्मणेन ततः पुनः ॥
 पादप्रक्षालनं कुर्यादन्यथा व्यर्थमेति तत् । काले तस्मिन् स्वागतेति पादौ दर्भद्वयेन वा ॥
 संगृह्य स्वागतमिति प्रश्नं कुर्यादतन्द्रितः । यद्यन्यथा (.) पितृ (...) किनामपि ॥
 आह्वानं तत्क्षणेनैव श्राद्धं नष्टं भवेद्द्रुवम् । तच्च दर्भद्वयं नोचेत्तत्पादोपरि हस्ततः ॥

स्वस्यैव संस्पर्शयित्वा सोमदिश्यां विनिक्षिपेत् ।

पितॄणां दक्षिणदिशि कृत्स्वं पादयोः परम् ॥

क्षालना (... ..) च्छन्नोदेवीश्रृचं जपेत् ।

यां कामपि तथा भूयः शिवेनेति हिरण्यकाः ॥

यासां राजेति वा नूनं तदापो वेति वा जपेत् ।

यदि मन्त्रानाधिकारिपुराणोक्तमनुं तु वा ॥

नमो ब्रह्मण्यदेवाय गोब्राह्मणहिताय च । जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमो नमः ॥

इमं वा पुनरन्यान् वा श्लोकान् स्मृतिषु संस्थितान् ।

वदेद्वा मन्त्ररहितो व्याहृतीर्वा विशेषतः ॥

त इमे सर्वकालेषु श्राद्धादौ श्राद्धमध्यमे ।

श्राद्धान्तेऽपि विशेषेण वक्तव्या स्युः पुनः पुनः ॥

मन्त्रज्ञस्य तु नार्थं स्याद्विधिको (श्लो १) ऽपि महात्मनः ।

तानत्युदाहरिऽयामि मन्त्रान् काश्चित्पुराणगान् ॥

समस्तसंपत्समवाप्तिहेतवः समुत्थितापत्कुलधूमकेतवः ।

अपारसंसारसमुद्रसेतवः पुनन्तु मां ब्राह्मणपादपांसवः ॥

आपदघनश्रान्तमहस्रभानवः समीहिनाथापंशकामयेनवः ॥

समस्ततीर्थांशुपयिप्रमूर्तयो रश्नन्तु मां प्राङ्गणपादपांसवः ॥

आधिष्ठयाधिहरं नृणां मृत्युदारिद्र्यनारानम् । श्रोतुष्टिहीतिं वन्दे विप्रश्रीपादपट्टम् ॥

विप्रौषदर्शनसद्यः क्षोयन्ते पापराशयः । वन्दनान्महत्तया निरर्चनादन्तुं पदम् ॥

पुनर्नानाविधापाय परिहाराय सांप्रतम् । पादप्रक्षालने तेषां कर्तव्ये समुपस्थिते ॥

सदा कृताभ्यसंसर्गात्तत्पादस्याप्रिलान्यपि । प्रनष्टानि भवन्त्येव वैगुण्यमपि (सम्भवेत्)

एतस्मान् मन्त्रत्रितयाच्छुक्रादीनां शिवात्मनाम् ।

पादप्रक्षालनं तेषां पितृणां त्रिदिवीकृताम् ॥

कृत्वा स्वयं तत्स्थलस्य पूर्वभागेऽश्रुशोधनम् । पञ्चिमाभिमुखेनैव कुर्यादाचमनं सदा ॥

(... ...) मनायाथ जलं दत्त्वा स्वयं शुचि । प्राङ्गणानां स्थलं तत्तु (.....) ॥

प्रोक्षयेद्विधिवद्भक्त्या शुभ्यर्थं भूर्भुवादिभिः । अपेक्षीतमनुतः यदि मन्त्राश्चमत्सदा ॥

पुराणोक्तं (.....) विधानतः ।

अपवित्रः पवित्रो वा सर्वायस्थां गतोऽपि वा ।

यः स्मरेत् पुण्डरीकाक्षं स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥

मन्त्रेणानेन वा सम्यक् प्रोक्षणं तत्स्थले चरेत् ।

स्थलस्य प्रोक्षणे जाते ह्यासनान्प्रान्तरे क्षिपेत् ॥

प्राङ्गणानासनेष्वेव सम्यक् तानुपवेशयेत् । पुनः पवित्रपाणिः सन् व्याहृतीभिर्विधानं

प्रथमान्तानेव भक्त्या संबुध्या विष्टरान् क्षिपेत् ।

प्रारम्भेषु च ये दर्भाः पादाशौचे विसर्जयेत् ॥

पादाशौचान्ते च ये दर्भा विष्टरान्ते विसर्जयेत् ।

विष्टरान्तेषु ये दर्भा विकिरान्ते विसर्जयेत् ॥

विकिरान्ते च ये दर्भाः विरामान्ते विसर्जयेत् ।

विरामान्ते च ये दर्भाः आसीमान्ते विसर्जयेत् ॥

आसीमान्ते च ये दर्भाः तर्पणान्ते विसर्जयेत् ॥

दर्भाहरणप्रकारः

दर्भसंप्रहणं कुर्यादादौ षोडशैव तेन वै । पृथक् पृथक् कर्ममात्रे तस्मिन् सर्वत्र पेशलः ॥
दर्भसंप्रहणं कुर्यात् श्रोत्रियः स्वयमेव हि । कालेऽस्मिन् संगवे शुद्धो नाशुद्रस्तु कदाचन

कदाचित्सुव्रशिष्याभ्यां मित्राभ्यां च सन्ततम् ।

पुरोहितेन चानीताः स्वानि ता इति कीर्तिताः ॥

ऋत्विक्पुरोहिताभ्यां ते यथानीताः समित्कुशाः ।

निश्रे निःश्रेयसकलाः प्रोक्ताः स्वानीतेभ्योऽधिकाः पुनः ॥

कुनस्तथेति चेत्ते वै सदा स्वस्य सुचेतसः । हितकामा सदाशीस्तु संप्रार्थितमनोरथाः ॥

तदर्भलवने काले मामकोऽयं गृहे सुखे । भवत्येवेतीष्टदेवस्मृति सत्प्रार्थनापरः ॥

तस्मात्तदानीतदर्भाः सर्वकर्मसु देहिनाम् ।

प्रशस्ता एव नितरां स्वानीतास्तत्समा न तु ॥

तद्विष्टरप्रदानं त बहू चानां न संभवेत् । प्रदानानन्तरं तस्य विष्टरस्य तु याजुषाः ॥

सम्बुद्ध्यन्तेनासनस्य नं कुर्वन्ति वाग्यताः । पृथगन्तेनैव सर्वत्र देवानां त्रिदिवौकसाम्

रूपानाम्नां च निर्देशः पृथगन्ते संभवेत्तदा । चतुर्थ्यन्ते तथैव स्यात् प्रथमान्तेन विष्टरे ॥

रूपनिर्देशतो गोत्रप्रोक्ति तश्चेत्तु विष्टरे । समागतास्ते तिष्ठन्तः उरवेशानचेतसः ॥

पाद्दुःखेन नितरां तावन्तं कालदीर्घकम् । न सहन्ते ततः शीघ्रं रूपगोत्रादिकं न तु ॥

तस्मिन् कर्मणि तदेयं एवमाह पितामहः । सर्वत्र पैतृके नित्यं कार्यमात्रे श्रुतीरितम् ॥

प्राचीनाधीतमेव स्यात् दैविके तूपवीतकम् । आसनानन्तरं तत्र क्षणञ्च क्रियतामिति ॥

ओं तथेति च तत्प्रोक्तेः पश्चादेव पुनस्तथा ।

प्राप्नुवन्तु भवन्त्विति वै चैत्रवाक्यं वदेदयम् ॥

श्राद्धकर्ताथ भुक्त्वा (इत्वा) स्य वदेत्प्रत्युत्तरं पुनः ।

प्राप्नुमश्चेति तत्पश्चान् दर्भानास्तीर्यभूतले ॥

विप्राराद्वीवासनस्योद्गमगो प्रोक्षितस्थले । पात्रद्वयं समासाद्य दर्भैराच्छाद्य तत्परम् ॥

समुत्सृज्य विधानेन प्रोक्ष्याश्नतसुपूजिते । शंनोदेवोतिमन्त्रेण कुर्यात्तज्जलपूरितम् ॥

ययोऽसीति च मन्त्रेण यथागतं विनिश्चिपेत् । अर्चत प्रार्चनेत्येव चन्द्रं तत्र निक्षिपेत्
 गुलसीर्धपत्राणि तत्र निक्षिप्य तत्परम् । ओं श्यादानमः (?) प्रोक्त्वा तत्परमेव वै ॥
 विश्वेभ्यो देवेभ्यो जुष्टं गृह्णापि मन्त्रतः । देवपात्रे संवन्नेति यदेत् कर्ता द्विवापनः ॥
 मुमंपन्नेति तत्प्रोक्ते स्वाहाभ्यां चिति तत्परम् । द्वियारमुच्चरेत्तस्य स्वर्वादित्युत्तरं ततः

आवाहनम्

भोक्ता यदेदं कर्ता विश्वान् देवान् भवत्स्वहम् ।

आवाहयिष्येत्युक्त्यैवं आवाहय यचः परम् ॥

विप्र आवाहयेद्विश्व(स्वै?)देवान् तस्मिन् यवैः कुसैः ।

विश्वेदेवासमन्त्रेण विश्वेदेवासनेन च ॥

स प्राञ्जलिस्ततो भूत्वा मन्त्रमेतदुदीरयेत् । आगच्छन्तु महाभागा विश्वेदेवा महाबल

ये वाऽत्र विहिताः श्राद्धे सावधाना भवन्तु ते ।

जप्ल्वैवं तमुपस्थाय सावधानोऽस्मि वाक्यतः ॥

परं तत्पुरतः सम्यगुपविश्य स्वयं ततः । इस्तोदकं तत्कूर्चेन प्रदद्याद्विधिनैव वै ॥

प्रोक्षणत्परतो वापि तन्मध्ये वाऽद्य वा स्वयम् ।

यजमानः प्रार्थयेच्च ब्राह्मणान् तान् पुरःस्थितान् ॥

श्राद्धार्थं ये मया संपादिता भक्त्या हि देशतः ।

कालतस्ते पदार्था वै श्राद्धयोग्या भवन्त्विति ॥

भवन्तोऽथ प्रभ्रुवन्तु तानेवं प्रार्थये ततः । श्राद्धयोग्या भवन्त्वेवमुक्ते तैर्वचने ततः ॥

श्राद्धकाले गयां विश्वान् देवान् देवं जनार्दनम् ।

वस्वादीन् तान् पितॄन् ध्यात्वा ततः श्राद्धं प्रवर्तये ॥

मन्त्रमेनं(तत्)समुच्चार्य तिष्ठेत्तत्पुरतो ह्ययम् । प्रवर्तयेति तैरुक्तः कर्म तद्य प्रवर्तयेत् ॥

अर्घ्यदानम्

या दिव्या इति मन्त्रेण विश्वेदेवा इदं शिवम् ।
 वो अर्घ्यमिति लौकिक्या वाचाऽर्घ्यं समुपाहरेत् ॥
 अस्त्वर्घ(र्घ्यं) इति तेनोक्तो हस्ते शुद्धोदकं पुनः ।
 दत्त्वा भक्त्याऽर्चत प्रार्चतेति पद्माच्छिवाक्षतैः ॥

अर्चयित्वाऽथ गन्धांश्च व्याहृतीभिरथाऽश्रुतान् । धूपदीपौ चोपवीतद्वयं वस्त्रद्वयं पुनः ॥
 कुराद्वयं भूपणानि पात्र शक्त्या सुचेतसा । प्रदत्तमिति सुस्थेन भावयेदेव सन्ततम् ॥
 शक्त्या चेदेयमेव स्यात् शक्त्यभावे तु भावना ।
 सर्वत्र व्याहृतिर्ज्ञेया दानमात्रेण सर्वतः ॥

संपूर्णमर्चनं चेति वाक्यमुक्त्वा ततः परम् । संकल्पसिद्धिरस्त्वेवं भवन्तः प्रब्रुवन्त्विति ॥
 तस्योत्तरं तथैव स्यादस्तु संकल्पसिद्धिरुत्तमा । यथाविध्यर्चितं चेति वाक्यं प्रत्युत्तरं ततः ॥
 अस्त्वित्येव च संप्रोक्तं ततो भवदनुज्ञया । पित्र्येऽर्चनं करिष्येति समनुज्ञाप्य तं ततः ॥
 कुदुष्येति तथाऽऽज्ञप्तः पितृणामर्चनं चरेत् । पूर्ववन्निल्लिलं चात्र कथितं शास्त्रवेदिभिः ॥

परं त्वियान् विशेषोऽत्र कथितः शास्त्रवर्त्मना ।
 अग्नेर्दक्षिणतो वापि द्विजानां पुरतोऽपि वा ॥
 पात्रासादनकर्म स्यात् त्रीणि पात्राणि चात्र वै ।
 स आद्धार्ये (?) प्रयोज्यानि पवित्रेषु कृतेषु हि ॥

उपरिष्ठादधस्ताच्च प्रोक्षयोद्भृत्स्य च पूर्ववत् । तिलान् विकीर्य तूष्णीकं तेषु पात्रेषु तत्परम् ॥
 पूर्ववज्जलमापूर्य तिलोऽसीति च मन्त्रतः । पितरं नामगोत्राभ्यां समुच्चार्य ततः पुनः ॥
 इमान् लोकान् प्रीणया हि नः । स्वधा नम इत्येव तिलांस्तत्र विनिक्षिपेत् ।

तत्पात्रयोः शिष्टयोश्च पूर्ववत्तेन तांस्तरान् ॥

मन्त्रेण विन्यसेदेव तदूहेनैव वाक्यतः । भृंगराजसमुत्थानि पत्राण्यत्र विशेषतः ॥
 दर्भपत्रैः पूरयेच्च स्वधा नम इतिस्म च । प्रतिपात्रजपः कार्यः पित्रे ते जुष्टमित्यथ ॥

गृहामीति यदेतपमान्द्वयोरप्येषमुच्यते । तद्देनेव विधिना दूर्भम्नं शोषनं भवेत् ॥
 पितृपात्राणि संदन्नानित्येषं प्रवदेदपि । सुमंदन्नानीति पत्रात्तदुक्तोऽयं स्वयं पुनः ॥
 स्वधाऽयं इति चोक्तत्वाद्य त्रियारं तदनन्तरम् । स्वध्यां इत्युत्तरे जाते तदादादनमाचरेत्

वरान्तस्त्वेति मन्त्रेण ध्यायन्तु न ऋचा तथा ।

सायधाना भवन्तु त इत्युक्ते तदनन्तरम् ॥

समानमन्यन्निखिलं पूर्ववत्कथितं तु यै । मण्डलानामर्चनं च तैरुक्तं समाचरेत् ॥
 पूर्ववन्मण्डलस्यापि करणं त्यत्र चोदितम् । पात्राणि मण्डलेष्वेव प्रक्षिपेत्कानि तानि वै
 यदि पात्रं पानसं चोत्पितृणाममृतं भवेत् । पालाशां पय इत्युक्तं यद्यौदुम्बरनिर्मितम् ॥
 गुह्येन तुलितं तत्तयान् पौन्नागं दाधिकं भवेत् ।

रम्भाऽऽज्येन समाः प्रोक्ताः पनसस्तूतमोत्तमः ॥

शलाटुफलपत्रैश्च छायाकाष्ठमृदादिभिः । अत्यन्तपद्मभाशस्ता निरन्तरसुवृत्तिदा ॥
 वस्तुभिः सकलैर्दिव्यैर्गोधूमतिलखड्गकैः । मधुमापमहाद्रव्यैः पनसोऽयं विशिष्यते ॥
 सर्वथा पनसद्रव्यदुर्लभे तु यदा भवेत् । यं कंचन पदार्थं वा पनसं भावयेत्तदा ॥
 भावयित्वा वदेच्चापि पनसोऽयं प्रकल्पितः । मयाद्या लभमानेन पदार्थोऽयमिति स्म वै
 तावता पितरस्सर्वे नित्यवृत्ताः स्युरेव ते ॥

स्वधाकारः

अग्नौ करणशिष्टान्नमादायाथाज्यमेव च । हस्तोदकं स्थानविभ्रादीनां तेषां यथाविधि
 संप्रदाय तदाज्यं वै तेषु पात्रेषु तत्क्रमात् । अभिधार्याननमादाय स्वधेयमिति निक्षिपेत्
 तत्पुनस्त्वभिधार्याथ दत्त्वा हस्तोदकं पुनः । मेक्षणं प्रहरेदग्नौ तूष्णीमेव समन्त्रतः ॥

यद्येको ब्राह्मणश्चेत्तु त्रयाणामपि केवलम् ।

तस्मिन्नेवाखिला धर्माः प्रयोज्या इति वै मनुः ॥

एवमेव पुनः पात्रे दैविके केवलाऽऽज्यतः ।

अभिधारणमेवस्यात् तथा सोदकमेव च ॥

स्तुपापाकवर्णनम्

यथाप्रौ करणं प्रोक्तं स्वधेयमिति मन्त्रतः । तच्छिष्टदानं कथितं तत्पात्रे तेन कर्म
 श्राद्धकर्मण्येतदेव प्रधानं स्यात्तथा पुनः । तच्छिष्टं पिण्डकार्याय प्रधानं स्यादतो
 तन्नष्टं चेत्तदा श्राद्धं नष्टमेव भवेद्बधुबम् । पुनः श्राद्धं च विहितं परेऽह्नि विधिने
 अग्नौ करणलोपे वा स्वधेयमिति यत्पुनः । हविःशेषप्रधानं तत् तस्य लोपेऽपि चे
 तच्छिष्टपिण्डसंयोगलोपे वा श्राद्धनामकम् । कर्मतन्नाशमायाति तस्मादेतन् त्रयस्य
 यथैव स्यात्स्य संसृतिस्तथा कुर्यात्तु पैतृकम् । पत्नीहस्तसमाणीत भक्तनेत्र विचक्ष
 अग्नौ करणकर्माख्यं कुर्यात्कर्म विधानतः ॥

स्तुपापाकः

स्तुपाहस्तैकरचितः पाकोऽमृतसमो मतः । स्वेवा स्तुपा कर्तुं स्तुपा तुल्लिने पाककर्म
 यद्येते देवयोगेन तत्कार्ये शक्तिशून्यके । तत्पाकयोग्यकार्येषु स्यातां भक्ति समा
 शक्ते ते यदि तत्कर्मकरणे जायितापरे । स्यातां तज्जन्म वैयर्थ्यं श्वगर्दभसमं भवे
 तस्मात्प्रीतः श्वशुरयोः श्राद्धे यत्नेन भक्तितः । यथाप्राणं पाककर्मनिरताः स्युः पति
 श्वशुरश्राद्धकार्येषु पाकप्राधान्यकेषु वै । या भ्रमं कुर्वते भक्त्या साऽग्निष्टोमकलं लभे

या स्वस्थैव वृथा गर्वात् तत्पाकविमुखा भवेत् ।

ध्रूणहत्यामवाप्नोति प्रतिजन्मनि दुर्भगा ॥

बन्ध्या दरिद्राऽऽथवा क्रूररूपिणी च प्रजायते ।

पाकाशक्येऽपि वा तूष्णीं स्नात्वा वा नियता शुचिः ॥

परिवेषणमात्रं वा कुर्यादित्येव सा श्रुतिः । स्तुपाहस्तैकपूतं तं पूतं पुत्रकरेण च ॥

मन्त्रप्रोक्षणपूर्तं च तद्ग्नौ करणेन च । अतिपूतमतिश्लक्ष्यं स्वधेयमिति मन्त्र

निक्षेपणेन च पुनः पूतं तत्प्रोक्षणेन च । अभिधारणतोऽतीव पूतं गायत्रिवा त

प्रदानकालतद्गायत्रिवा पूतं पुनस्तथा । परिषेचनपूर्तं च यजमानस्य तत्पर

तदन्नममृतं शीघ्रं दशपूतं तदा तदा । मन्त्रितं कुशपूतं च यजमानस्य हस्ततः ॥

तदन्नं पितृणां तृप्तिहेतवे वै प्रकल्पते । दशक्रियापूतमिदं श्राद्धं कर्म न चैतरत् ॥

एतदशक्रियालोपे तन्न श्राद्धं प्रचक्षते । स्वधेयमिति निक्षिप्ये त्वग्नौ करणशि

परिवेषणक्रमः

परिवेषणमेव स्यान्न तदन्यत्र तद्वारेण । अन्नमाक्षौ सतः प्रोक्तं पायसं तदनन्तरम् ॥

भक्ष्याणि च फलान्द्येवं शर्करामधुमात्रियम् ।

शाकानि सार्यपाक्यानि शाकानि तदनन्तरम् ॥

पश्चात्पणशाकानि घृतानेर्दृक्जान्यपि । अपकरचिदान्द्येवं रसायनमुष्यान्यपि ॥

नानाविधानि चित्राणि लयणं न न पय च । घृतं दधि जलं पश्चाच्चरमे सूर ईरितः ॥

परिवेषणतः पश्चात् सूपस्य न किमायुत । गायत्रीप्रोश्नणात्पश्चात् भक्ष्याणां पातनात्परम्

दर्मानुपरि संस्थाप्य तस्य शुष्यर्थमेव वै ॥

अन्नघृक्तपठनम्

अन्नसूक्ताख्यमन्त्राणां पठनं सांप्रतं शिवम् ।

करिष्य इति संकल्प्य नमो ब्रह्मण आदितः ॥

राक्षोघ्नादिमहामन्त्रान् पावनांश्चापि वैष्णवान् । प्रसरेदत्र विधिना ब्राह्मणैर्वहुभिः सह

अहमस्मीति सूक्तं तदन्ताख्यं पाठनाच्छिवम् ।

पितृप्रीतिकरं श्रीमद्राक्षोघ्नं तत्रपेच्छुचि ॥

सह वा इति तद्वाक्यं राक्षोघ्नं कथितं बुधैः ।

किं खिदासीदथैव स्यादाब्रह्मन् श्रीप्रदायकम् ॥

पठनीयं विशेषेण यजमानश्रिये परम् । सामाराधनकल्पेन पृथग्दानं निगद्यते ॥

पृथक् च प्रोक्षणं कार्यं पृथक् च परिवेषणम् । यजमानः स्वयं कृत्वा तदन्नस्य ततः परम्

प्रदानं कार्यमेव स्यात् सर्वं तेनैव मन्त्रतः । पृथिवी तेन विधिना भक्तमादौ स्वहस्ततः

तद्दस्तस्य स्पर्शयित्वा भक्ष्याणां तदनन्तरम् ।

फलानामपि शाकानां सर्वेषां च यथाक्रमम् ॥

घृतस्य परमान्नस्य जलपात्रस्य चैव हि । स्पर्शयित्वाैव तत्पश्चाद्देवान् संसुष्य तत्परम् ॥

पितृनिमित्तस्य पक्वान्नस्य प्रशंसावर्णनम्

एतद्धो हव्यमित्युक्त्वा गयेयं भूरिति स्म च ।

साक्षाद्गदाधरा एते ब्राह्मणाश्चेति भावनाम् ॥

कृत्वा तुष्टेर्दास्यमानं दत्तं चाक्षयतुष्टये । यथाभागं स्वाहा हव्यं तत्सन्न म मेति

द्विर्वदन् साक्षतान् दर्भान् संगृह्य जलपूरितान् ।

जलप्राधान्यतो भूमाबुदकृपार्षर्वे विनिक्षिपेत् ॥

गयायां रुद्रपादादिदत्तमस्त्विति भक्तिः । ब्रुवन्तु च भवन्तोऽथ गयायां दत्तमस्ति

वाक्यद्वये च संज्ञाते ये देवा इति वै सन्तुम् । प्रज्ञपेत्तु विशेषेण आगच्छस्त्विति त

पितृस्थाने तथा सर्वं पूर्ववच्च समाचरेत् । विशेषोऽत्र पुनस्तोऽयं स्वधा विष्णो ततः

कव्यं रक्षेति तत्प्रोक्त्वा पितृसंबोधनं परम् । एतद्धः कव्यमित्येव देवताः पितरोऽ

इदमन्नं कव्यमेव ब्राह्मणो हवनीयके । दत्तं च दास्यमानं चातृप्तेस्तत्सर्वमित्य

गयेयंभूरिति समं अन्नं ब्रह्माहमित्यथ । भोक्ता ब्रह्मेति वै ध्यात्वा रजतं पात्रमित्य

वदच्छायेयमित्येव भावनापूर्वकेण वै । पितृभ्यो नामगोत्रादियुक्तेभ्य इति पूर्व

वस्त्याखिलं वाक्यजालमिदमन्नं ततः पुनः । साक्षादमृतरूपं तदातृप्तेरिति तत्प

अक्षय्यत्प्राये चेति शिष्टं सर्वं यथा पुरा । स्वधाकरमिति ज्ञेयं कांश्चिद्द्रव्यं विशेष

भस्ममयांदादिकान् चापि कुर्यादेव विधानतः ।

ये वैह पितरश्चेति मन्त्रं सम्यक् समुच्चरेत् ॥

सर्वेषामपि पात्राणां स्वयं भूयो विधानतः । कूर्चेन प्रोक्षणं कृत्वा परिपिच्य च तेन

भोक्त्राऽप्येवं कारयित्वा तद्रापोशनरांवरम् । अर्चनापात्रं यत्तत् कुर्याद्विप्रकरस्थि

एतत्कर्मैव नितरां सुपुत्रत्वप्रकारकम् । तत्कर्तुः कृतिनोऽतीव पितृनिष्क्रियदायक

एतदर्थं पुरा सर्वे पितरस्त्वस्य जन्मनि । सर्वस्वदानकर्तारो ह्यभवन्ततिर्हर्षि

आपोशनम्

साष्टगापोशनजलप्रदानं सांप्रतं स्मृतम् । तत्प्रदानानन्तरं वै अमृतोपेति मन्त्रतः ॥
 तत्प्राशनं प्रकथितं यद्वत्तं तेन पाथसः । यद्यन्यत्प्राशनं कुर्युः तद्वत्ताच्छ्रं बरं तु ते ॥
 स्वयं तत्पितरः सोऽपि सर्वे स्वपितरः क्षणात् । कालसूत्रैकशरणाः प्रभवन्ति न संशयः
 ततस्तु सर्वे भोक्तारः कदाचित्तादृशं खरम् । न कुर्युरेव सततं कर्म क्रूरं द्विजोत्तमाः ॥
 श्रद्धायामिति मन्त्राणां प्राणाहुतिकृतौ तदा ।
 यजमानो जपं कुर्यात् प्रतिस्वाहाकृतौ द्विजाः ॥
 तदाहुतिक्रमेणैव प्रकुर्युर्विधिना द्विजाः । भस्मनो यदि मर्यादा न कृता चेद्यदा तदा ॥
 पात्रप्रहणमेतेषां वामहस्तेन चोदितम् । आमुकस्यन्तं ततो वाच्यं यथासुखमिति स्म ५
 जुषध्वमिति तत्पश्चान् श्रावयिष्येति वैष्णवान् ।
 पावनानपि रक्षोघ्नान् भुञ्जीयानिति च क्रमात् ॥
 स्वाश्रावयेति चाप्युक्तस्तथा कुर्याद्यथामति ।
 यथाशक्ति यथोत्साहं ब्राह्मणान् तत्र निक्षिपेत् ॥

अभिश्रवणम्

अभिश्रवणकार्याय यावद्वेदत्रये तथा । केचिदत्र पुनर्दत्ते जाते तत्परमेव वै ॥
 देवताभ्यः पितृभ्यश्च महायोगिभ्य एव च । नमः स्वभायै स्वाहायै नित्यमेव नमोत्तम
 इति मन्त्रं समुच्चार्य पुनरन्यान् पुराणमान् ।
 मन्त्रान् यदेयुस्तद्भक्त्या ते सर्वत्र कृताकृताः ॥
 अथाप्युदाहरिष्यामि तानेतानपि वै क्रमात् । सप्त व्याधा दशार्णेषु मृगाः काराञ्जने गिरी
 चक्रयाक्षाः शरद्वीपे हंसाः सरणि मानसे । ये स्म जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारणा
 सग्विता दीपमभ्वानं यूयं तेभ्योऽवमादम । अमूर्तानां च मूर्तानां पितृणां दीपनेऽस्तम्
 नमस्यामि सदा तेषां ध्यायिनां योगश्चक्षुषाम् ।
 चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च ॥

पते च पुनर्दांभ्यां स मे विष्णुः प्रसीदतु । ब्रह्मार्पणं ब्रह्म हविः ब्रह्माग्नौ ब्रह्मणा हुतम् ॥

ब्रह्मैव तेन गन्तव्यं ब्रह्मकर्म समाधिना ।

यशोरवरो हव्यसमस्तकव्यभोक्ताऽव्ययात्मा हरिरीश्वरोऽथ ॥

तत्सन्निधानादपयान्तु सद्यो रक्षांस्यरोपाण्यसुराश्च सर्वे ।

त्वां योगिनश्चिन्तयन्ति त्वां यजन्ति च यज्यनः ।

हव्यकव्यभुजोऽस्मिन् पितृदेवभ्वरूपभृक् ॥

कर्ता क्रियाणां स स इज्यते ऋतुः स एव तत्कर्मफलं च तस्य ।

मृगादियत्साधनमप्यशेषं हरेर्नकिञ्चिद्भ्यतिरिक्तमस्ति ॥

देशात्काट्यास्तथा मन्त्रतन्त्रोभ्यो हविषस्तथा ।

कर्तृभ्यश्चापि भोक्तृभ्यः द्रव्याद्वा न्यूनतस्तथा ॥

तिरिक्तादिदं कर्म ह्यच्छिद्रमविकलं तथा । सामं च सगुणं भूयादित्येवं यूयमद्य वै ॥

इति नमस्कृत्यान्तेऽप्यनन्तरमेव वै । तथास्त्वित्येव च महत्प्रीत्यैव निखिला अपि ॥

विदेयुः सद्रयास्ते भोक्तारश्च समष्टितः । पुनश्च यजमानोऽथ युष्मद्वाक्यमहत्त्वतः ॥

सर्वैर्ब्रह्मयशून्येन ब्राह्मेनानेन केवलम् । गयान्नब्राह्म तुल्येन अक्षय्यप्रीतिवृत्तितः ॥

पुनरावृत्तिरहितब्रह्मलोकाग्निरस्त्विति । भवन्तो वै ब्रुवन्त्वद्य तद्वाक्यसमनन्तरम् ॥

तथास्त्वित्येव सर्वे ते प्रथदेयुर्द्विजा अपि । तद्वाक्यभ्रवणात्प्रश्चान्नमो देवैभ्यो इत्यपि ॥

स्वघा वितृभ्य इत्येवं बृहते विष्णवे नमः । ओं तद्ब्रह्मेति नवकं यद्भुपा(वृ)ष्टुन्मप्यथ

यजमानो वदेत्सर्वं ब्रह्मायामिति पथकम् ।

जपेत्तु प्राञ्जलिर्भूत्वा ब्रह्मणि मात्मेति तं जपेत् ॥

परिषेचनतः पश्चान् भूय एव तदेव हि । धृतापोशनपाथस्तु तेषु भोक्त्वु सत्वरम् ॥

इमं पुराणवाक्यं च प्रवदेत्तच्च वच्यहम् ।

ईशानविष्णुकमलासनकार्तिकेय षड्विंशार्करजनीशगणेश्वराणाम् ।

कौश्यामरेन्द्रकलशोद्भवकारयपानां पादान्नमामि सततं पितृमुक्तिहेतून् ॥

इत्युक्त्वाथ नमस्कृत्य चैवं भूमिर्गयेति वै । एते गदाधरा विप्रा वदच्छायेत्यमीत्यपि ॥

भाषयेदेव मनसा पुनरेकं यदेतत् । यद्यत् तत्पुराणम् मन्त्ररूपमतीव च ॥

गायत्री धर्मद्वये मद्मि मद्यगपतेः । गायत्रीर्षे यदे नैव विदुः इतमत्र

एवमुक्त्वा गायतरोन्मयेवं मग्गच्छ ममुषरेत् ।

गायागयेति या मृगाण्य कारीकाशीनि याऽयथा ॥

षट् सं वाधया विन्दुमाधवं संमरेत्यपि । एतत्सर्वं भ्राद्रमात्रे कर्तव्यत्वेन केच

जगदुः शत्रियाशीनां ग विप्राणामिति स्म वै ।

अतः कृताकृतं प्रोक्त्वं भोजने भ्राद्रकर्मणि ॥

पृष्ठे मृयाच्छ्राद्धकर्ता गायत्री वेदमातरम् । अहमस्मीति सूक्तं च भोजनादौ कर्तव्यं

वेशाश्वरेकरदितभ्राद्रकर्ता तु केवलम् । नामत्रय जपं कुर्वन् ईशानं तं हरिं स्मरन् ॥

आवृष्युपविशोत्तंषां तदनन्तरमप्युत ॥

भ्राद्रणभोजनानन्तरकृत्यम्

मधुत्रयं जपित्वाथ हाशन्नभीमदन्त्यथ । मधुमध्विति संपन्नं कर्ता मृयादत्तन्त्रिः

सुसंपन्नमिति प्रोक्ते एतच्छ्राद्धे विशोपतः । संवादितेषु पक्वेषु पदार्थेष्वपि वस्तु ॥

य इष्टः सोऽथ प्रष्टव्यः इति संप्रार्थयेत् द्विजान् ।

सर्वं संपूर्णमित्येव प्रोक्ते भोक्तृभिरप्यति ॥

वृत्ताः स्थेति द्विवारं वै संबुद्धयन्तेन तान् वदेत् ।

विश्वान् देवान् पितॄंश्चापि सति विष्णुं तमप्युत ॥

वृत्ताः स्म इति तैरुक्ते तन्मंत्रं समुदीरयेत् । असोमपारचये देवा यज्ञभागविवर्जिता

विकिरम्

तेषामन्नं प्रदास्यामि विकिरं वैश्वदेविकम् । ततः परं पैतृकेऽपि स्थाने मन्त्रमित्रं स्मरन्

तदुच्चरेच्च विधिना तत्कर्मणि तद्वा स्वयम् ।

असंस्कृत प्रमीता ये त्यागिन्यो याः कुलस्त्रियः ॥

विकिरान्नदानवर्णनम्

दास्यामि तेभ्यो विकिरमन्नं ताभ्यश्च पैतृकम् ।

विष्णुस्थाने तथाप्येकं मन्त्रं तत्समुदीरयेत् ॥

वैष्णवं परमं भव्यं श्राद्धकर्मणि संस्थिते । असंशयो भवेद्विष्णुमौञ्जसाधनमव्ययं
पितृणां च वरं श्रेष्ठं विकिरान्नं च वैष्णवम् । एभिर्मन्त्रीर्विकिरान्नं दत्त्वा तत्पुरमेव
उच्छिष्टपिण्डं दद्याच्च तन्मन्त्रीण यथाविधि । तिलान् दधान्समास्तीर्य भूतले पत्रसञ्चि

तन्मन्त्रं संप्रवक्ष्यामि कर्मणस्तस्य संप्रति ।

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः ये वा जाताः कुले मम ॥

भूमौ दत्तेन पिण्डेन तृप्ता यांतु परां गतिम् ।

अग्निदग्धानग्निदग्धेभ्योऽमकुल (प्रसूत) मृतेभ्यः ॥

अयं पिण्डः स्वधा नम इत्येवं तत्र निक्षिपेत् ।

अग्निदग्धानग्निदग्धाः मार्जयन्तां तिलोदकम् ॥

एतद् इति तदत्त्वा तिलसंमिश्रितोदकम् । पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य सपवित्रकरः पुन
उच्छिष्टभाग्योऽन्नं दीयतामित्येव वदेष तान् ।

तद्वाक्यं तु तथा प्रोक्तं यजमानेन ते द्विजाः ॥

भोक्त्वारश्च तदा कुर्युं रेतैनैव (?) स्व मन्त्रतः ।

यजमानकुले जाता दासा दास्योऽन्नं काक्षिणः ॥

सर्वे ते तृप्तिमायान्तु मयादत्तेन भूतले ॥

उत्तरापोशनम्

अमृतेतेति च मन्त्रोणोत्तरापोशनं परम् । यजमानः स्वयं दद्याद्विप्रहस्तेषु सादरम्
तत्प्रीत्या सेऽपि मन्त्रीण तेनैवान्तं समाप्नुयुः । भद्रायामित्युत्तराणि यज्ञंपि स्वयमेव
यजमानो जपेदेव वागुष्टेनेति तज्जपेत् । यजमानोऽथ भूयश्च संकल्पं सम्यगाचरेत्

पिण्डदानं

पिण्डदानं करिष्येति श्राद्धोयं स पितुरित्यपि ।

तिलोदक (... ..) ।

इति संकल्प्य विधिना पिण्डदानं समाचरेत् ॥

पितृयज्ञविधानेन सर्वमेव यथा तथा । उच्छिष्टसंनिधावेव पिण्डदानं नचान्यतः ॥

पिण्डपूजां विधानेन यथाशास्त्रं समाचरेत् । नैवेद्यमत्र भक्ष्याणि फलान्यपि विशेषेण

ताम्बूलानि प्रकल्प्यानि पुष्पगन्धादिकानि च ।

चिरन्तिकायाः श्राद्धे तु सिन्दूरं कुंकुमादिकम् ॥

तथा सुगन्धद्रव्याणि देयान्येव विशेषतः । यस्माभरणजातानि पिण्डानां तु पृथक् पृथक्

देयानि शास्त्रविधिना पितरः पिण्डरूपिणा ।

कर्तव्याश्च नमस्काराः ये कामा अत्र केवलम् ॥

वक्तव्याः प्रार्थनीयाश्च वरदाः पितरस्तथा ।

स च श्लोकोऽत्र वक्तव्यः गयगीतः पुराणगाः ॥

शमीपत्रप्रमाणेन पिण्डं दद्यात् गयाशिरे । बद्धरेत्सप्तगोत्राणि कुलमेकोत्तरं शतम् ॥

अस्य श्लोकस्य पठनात् श्राद्धमेतत्सुपावनम् । गयाश्राद्धसमं भूयादित्याह भगवान् ॥

यजमानोऽपि तत्काले इमे पिण्डा मयार्पिताः ।

गयापिण्डसमा भव्याः भूयासुरिति षाडषाः ॥

मृषन्त्वश भयन्तश्चेति षाक्यान्तेऽपि षाडषाः ।

गयापिण्डैकतुलितः भयन्तिवति वितीर्य तम् ॥

यदेयुः कृपया सर्वे भोक्तारः परया मुदा ।

तनः कर्ता युग्मदनुसया पिण्डानर्हं द्विजाः ॥

पिण्डोद्वासनम्

उद्वासयिष्ये शास्त्रीययत्नना मन्त्रपूर्वतः ।

अयोध्या मथुरा माया कारी काञ्ची ह्यवन्तिका ॥

पुरी द्वारावती चैव सतैता मुक्तिदायिकाः ।

पिण्डोद्वासनमन्त्रोऽयं ये तत्प्रोक्तथपरागतिः ॥

सद्यः पितॄणां प्रभवेन् कमान्मुक्तेश्च दायकः ।

ततः स्वस्थिति कत्रोक्ते शोभनं हविरित्यथ ॥

देवुरपि भोक्तारः पश्चात्पिण्डस्थलस्य वै । उत्तरत्र पुनश्चापि शुभस्थानान्चुसिद्धये
कूर्चेन प्रोक्षणं कुर्यात् तां भुवं दर्भतण्डुलैः ।

सम्यक् च पूरितां कृत्वा शान्तिरस्त्वादिकैः शतैः ॥

नि सर्वाणि पुण्याहवाक्ये गदितानि हि । भोजनानन्तरं विप्रकरशुद्ध्यर्थकारणान्
श्लेषपरान्तरं कूर्चपायसा पात्रगेन वै । पद्भारं क्षालयेत्कर्ता तावता धाद्वमुक्तिः

प्रायस्यं तु यजातं तत्करस्य विन्दयति । करशुद्धौ च जातायां तत्करेण ततः पदम्
भविष्यमाणकार्याणां योग्यता महती भवेत् ।

कर्ता संप्रार्थयेत्पश्चान् भोक्तुः सर्वान् सुखस्थितान् ॥

वश्ये देवा हि पितरः परं युष्मदनुग्रहान् । अस्मद्गोत्रं सम्यगेव वर्धतामिति तान् वदे
। स्वस्ति वर्धतां गोत्रं इति मूयुरशेषकाः । देवतानां प्रसादोज्ज्वु पितॄणामपि सन्तत

इत्यक्षतान् प्रदद्युस्ते स्वप्ति मूतेति तान् वदेत् ।

धाद्वेअन्नं तु मया दत्तं अक्षय्यं सद्भवत्विति ॥

मूतेति प्रषदेत्कर्ता पितॄन् देवान् पृथक् पृथक् ।

सम्बुध्यन्तेन निर्दिश्य स्वधा स्वाहा विधानतः ॥

धाचयिष्येति कर्ताऽसौ वाच्यतामिति से द्विजाः ।

स्वधोऽयनी वित्रादिभ्यः भोक्ताश्च तथा पुनः ।

ओं स्वधेनि गतो कर्ता स्वधा चाभ्यनि वाडयाः ॥

ततः स्वधा संपत्तता इति कर्ताधरी षडेण् । संपत्तता स्वधा येनि प्रत्युत्थिन्त्य ईरजः

देवाः प्रीयन्तां विरवे ते त्रि(प्री)यन्तां त इति द्विजाः ।

एवं त्रिगुणा स्यादेव येति वाक्यद्वयेन च ॥

जलानि विप्रकरयोः तानुदिरय त्रिचातारैः । प्रदेयानि भ्रातृकर्ता मत्वरं तदनन्तान् ॥

दक्षिणादानम्

दिरण्यं रजतं चापि दद्यात्ता दक्षिणां पराम् । पितृभ्यु दक्षिणा देवा द्विगुणा भ्रातृकर्मणि

दक्षिणाः पान्तु याक्येन पान्तु त्वां दक्षिणा इति ।

प्रत्युक्तिरिति विशोया तद्वाक्यमेति सूरिभिः ॥

षाजेवाजेति मन्त्रेण उत्तिष्ठत पितर इति । अनुगच्छन्तु मन्त्रेण तदुद्गासनमुच्यते ॥

दर्भरुद्धासनं कुर्यात्पृश्नान्नेतान् पितॄन् सुरान् ।

एवं पूर्वोक्तमन्त्राभ्यां अमीषाजस्य तां जपेत् ॥

अनन्तरं प्रार्थनाख्यां ऋचं शाट्वायनीस्थिताम् ।

प्राञ्जलिः प्रपठेत्प्रहः तत्पुरस्तात्स्थितः स्वयम् ॥

ते अप्युदाहरिष्यामि सर्वेषां विशदाय वै । दातारो नोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव च

श्रद्धा च नो मा व्यगमात् बहुदेयं च नोऽस्तिवति ।

अन्नं च नो बहु भवेदतिथीश्च लभेधमहि ॥

याचितारश्च नः सन्तु मा च याचिध्वं कंचन । ऊहेन चैतयोरुक्तिरेवं वाच्या विरोध

दातारो वोऽभिवर्धन्तां वेदाः सन्ततिरेव वः ।

श्रद्धा च वो मा व्यगमाद् बहु देयं च वोऽस्तु ॥

अन्नं च वो बहु भवेदतिथीश्च लभध्वम् ।

याचितारश्च वः सन्तु मा च याचध्वं कंचन ॥

अथ कर्ताऽन्नरोपः किं क्रियतामिति वै वदेत् ।

ते विप्रास्तस्य च प्रोचु वाङ्मयस्योत्तरमञ्जसा ॥

श्टैः सहैव मुञ्जन्ता इति वाक्यात्ततः परम् । ब्राह्मणानां स्वयं कर्ता स्वादुपंसद इत्युचः

दक्षिणाभिमुखस्तिष्ठन्नुपतिष्ठेत्तु वै पितृन् ।

प्राचीनावीतिना भक्त्या तत्परचाद्ब्राह्मणास्तु ते ॥

मन्त्राक्षतान् प्रदद्युश्च वेदमन्त्रैः शिवप्रदैः ।

तान् स्वीकृत्य स्वयं भक्त्या चाञ्जल्या भूय एव वै ॥

पुराणोक्तानि मन्त्राणि प्रवदन् भक्तिपूर्वतः । विप्रपादौ संस्पृशन् वै पीडयेच्च पुनः पुनः

तान् श्लोकानपि वक्ष्यामि पावनानघवारकान् ।

अथ मे सफलं जन्म भवत्पादाञ्जवन्दनान् ॥

अथ मे वंशजाः सर्वे याता वोऽनुमहादियम् । पत्रशाकादिदानेन क्लेशिता यूयमीदृशाः

तत्कलेशजातं चित्ते तु विस्मृत्य क्षन्तुमर्हथ । वसिष्ठवामदेवादितुलितान्तु समागताः ॥

तूर्धोपरागसदृशं पितृश्राद्धमभून्मम । आसनैर्भाजनद्रव्यरूपकैर्दक्षिणादिभिः ॥

प्रणपराधिनाऽऽन किमप्यद्य न सत्कृतम् । अग्नौ करणरूपाख्यं विप्रभोजनरूपकम् ॥

पिण्डदानरूपं यन् कर्मश्रयमिदं तु तन् । यथोक्तं च यथाशास्त्रं यथाश्राद्धफलप्रदम्

अस्ति वदस्य भवन्तो वै भूयन्तिवत्येव तान् वदेत् ।

तथैव ते प्रभूयुश्च तदनन्तरमेव वै ॥

तिर्यक्ष्णैर्गृहपतिः श्रीकृष्णार्पणमस्त्विति । तदर्पणं जलैः कुर्यात्ततो नामग्रयं जपेत् ॥

गन्धपुष्पादिभिः पूजागलंकारादिभिः पराम् ।

कृत्याथ भोक्तृणां तेषां ताम्बूलादिप्रदापनैः ॥

नितरां हवितां कृत्वा वेदमसीमान्तमाश्रजेत् । अनुश्रजेथमिन्नुक्त्वानुश्रजेति पुनरथ नैः

अनुश्रानोऽनुश्रजेत्तु कथान इति तज्जपेत् । सर्वसाद्गुण्यसिन्धुर्धं कर्मलोपनिवृत्तये ॥

श्रविणुशामूर्ध्वलोचरवासिद्वये तद्यजुर्जपेत् । कृत्संलयानमः शब्दकायकं वेदशीर्षणम् ॥

वामदेवायेति मनुं प्रजपेद्भक्तिसंपुतः । परश्चात्तु ताननुश्रज्य कृत्वा चापि प्रदक्षिणम् ॥

नमस्कृत्य च साष्टाङ्गं कृतार्थोऽस्मीति भावयेत् ।

पादौ प्रक्षाल्य चाचम्य विप्रपूजां समाचरेत् ॥

ताम्यूलदक्षिणाभिश्च सर्वानेव प्रहर्षयेत् । यथाशक्त्या ब्राह्मणांश्च भोजयेदपि भक्तिः

पितृशेषभोजनम्

पुत्रान् पौत्रांश्च वन्धूंश्च मित्राण्याप्तान् परानपि ।

शिष्टानिशानाम्लोकान् भृत्यवर्गानशेषतः ॥

तत्प्रीतये स्वयं चापि तच्छेषं प्राशयेच्छुचिः ।

मातृद्वारान् ज्ञातिदारान् भिक्षुता(का)नपि केवलान् ॥

मृष्टान्नेरेव नितरां समृद्धैः शक्तिसंभवे । स्वभुक्त्यभावे तेषां वै पितृणां प्रतिहतमा ॥

न भवेदेव तस्मात्तु सम्यक् भवेत्तुभिः । तद्भुक्तशेषैर्न परैः कुर्याद्भुक्तिं स्वकालैः

तत्प्रार्थितप्रदानैकपूर्वकं सुमुखः सुहृत् ।

न तस्मिन् दिवसे कुर्याद्विमुखान् बालकान् स्वकान् ॥

उच्चैःस्वरेण नाक्रोशोत्ताडयेन्न तु भीषयेत् । बालायमानतोऽतीव पितरस्तेऽति दुःखिताः

भवेयुर्मग्नमनसस्तदुपर्येव तन्मनः । कालान्तरे सक्रियायाः एते कर्तार इत्यपि ॥

तदुपर्यति तत्प्रीतिर्महती सर्वदा स्थिरा ।

तिष्ठत्येव हि तस्मात्तु तद्दिनेऽस्मिन् विशेषतः ॥

स्वभुक्तशेषयस्मिन् तदनिप्रार्थितानि वै । प्रदद्यादेव सर्वाणि यानि तान्यधिकाराया ॥

तत्प्रदानैकमात्रेण तत्क्षणेन प्रयच्छि यः । गयाध्राद्वरान् तेन कृतमेव भविष्यति ॥

पाककालेऽपि बालानां रोदनस्योत्तरक्षणे ।

पाकक्रियां तां निश्चिप्य मातरस्तान् प्रगृह्य च ॥

स्नानक्रियापूर्वशुद्धान् शुद्धवस्त्रनिष्ठितान् । स्नान्येन पाययेदेव तापन्मात्रेण तेऽधिजाः

शुक्लपारहिता भूया परमानन्दनिर्भराः । पूर्णकामा नित्यकृमास्तच्चित्तान्तराचन

प्रमथन्त्येव नितरां नष्टशुद्धं तथाविधम् । हृष्ट्या स्नानं पर्यं सर्वे तदुपर्यतिहृषितः

कालान् निश्चिप्यैव तथाविधाः । स्नान्यदानक्रियानुष्ठा बाळमर्णमंभ

द्वैगुण्यं नैव किञ्चित्पितरोऽप्य तन्दुमुखाः । अङ्गीकुर्वन्ति तस्मात्तु तदा स्तन्यं विधानतः
 एककाले प्रदत्तः पाकान् जातस्तथाविधान् । पाययेद्देव तत्प्रीत्यै तेन वैगुण्यनामकः ॥
 अथवायो नैव भवेदिति व्यासोऽब्रवीत्पुरा । आद्यान्ते क्लिष्टघाहानां तदपेक्षितवस्तुनाम्
 दानमात्रतो नूनं गयाद्वाद्वफलं लभेत् । स्वपत्नी वा स्वयं वापि भ्रातरो मातरोऽपि वा
 तच्छिष्टभक्ष्यसर्वापभक्षणाभावस्तदा ।

मान्या यदि स्थितारचेत्तु स्वस्थाम्स्तस्तदायते ॥
 पितरो नैव कृप्यन्ते प्राप्तकामारथ नैव ते ।
 तस्मात्सयं तद्दिनेऽस्मिन् सम्यग्मुक्तिं सुवृत्तिकाम् ॥
 कुर्यात् पितृकृत्यर्थं न चेन्नैव श्युर्हि दुःखिताः ।
 तस्मिन् दिने तु वत्सानां पानायारिहमेव वै ॥
 धीरं तूष्णीं पितृकृत्यैव पाययेन्नैविक्षणः ।
 तेन मात्रेण ते प्रीतास्तां प्रीतिं वार्षिणीं पराम् ॥

सुष्टिं च पुष्टिं च प्राप्नुवन्त्येव तादृशम् । तत्कर्म कथितं सद्भि मन्त्रमेतत्सुपावनम् ॥
 कृपाश्राणि सयाणि रत्नित्वैव विनिक्षिपेत् । परेषुः पुनरुद्धृत्य दूरतस्तु विसर्जयेत्
 शेषं यदि भवेत् तत्प्रात्रं तद्दिने परम् । व्यर्थमेव भवेत्प्रादं तस्माद्गोप्यं परं हि तन्

परेऽद्वितर्पणम्

ऽद्वि पुनः कृतां आद्याद्भक्तिव्रतर्पणम् । तद्विधानेनैव कुर्यादन्यथा व्यर्थमेति तन् ॥
 तिलोदकं पूर्वं परथाह्वानमहाह्वये । आदिद्वेन परं पूर्वं परेऽद्वि तिलोदकम् ॥
 पावन्त उद्विष्टा प्रातस्तानेष तर्पयेत् । आद्यप्रधानदेवानां तर्पणं स्वात्परेऽद्वि ॥
 स्वसि प्रातस्तर्पणं यत्कृतं नरैः । अमृतं तद्भवत्येव द्वितीये प्रदरे पयः ॥
 अलमेव शशाङ्कपुर्ये कथितं भवेत् । परेषु स्वसि प्रातः तस्तेऽद्वितर्पणं वै ॥
 अथविशेषेण तर्पणं तद्विधायते । यः परेऽद्वि मूढात्मा पितृणां तर्पणं यत्न ॥
 तसि विमूढात्मा पितृभिः सह मज्जति । शीघ्रै वाह्यहृषे च पावदान्मृतमंलवन् ॥

श्राद्धकर्ता न ताम्यूलं तावदेष न स्यादयेन् ।

स्यादयेद्यदि मूढात्मा श्राद्धहन्ता भवेत् क्षणात् ॥

मोहादकृत्वा यः श्राद्धं ताम्यूलं यदि स्यादयेत् । श्राद्धहन्ता भवेत्कर्ता रीरवं नरकं व्रजे

समाप्स्यन्तरं तस्य ताम्यूलं न तु दुष्यति ।

श्राद्धं तत्तर्पणान्तं स्यात् तन्निर्घृत्तो तु तश्चरेत् ॥

दशादिपेषु श्राद्धेषु कृतेषु तदनन्तरम् । ताम्यूलचर्वणं शस्तं घृतत्वात्कर्मणः परम् ।

द्वितीयवारमुक्तिस्तु तद्दिनेषु निषिध्यते । अभ्यञ्जनरतिश्चैव धर्मनो गमनं तथा ॥

श्राद्धं कृत्वा तु यो मौढ्यात् भुङ्क्ते परान्नमतिमूढधीः ।

पितरस्तस्य ते क्रुद्धाः शार्पं दास्यन्ति दुस्तरम् ॥

अन्नश्राद्धं तु मुख्यं स्यादितरन्निलिलं परम् । अमुख्यमेव सर्वत्र ह्यतोऽन्नेनैव तश्चोक्तं

पात्रेष्वेव प्रदातव्यं मुख्येषु सततं सुधीः । वेदार्यज्ञानचर्याभिः सर्वश्रोत्रियसन्ततौ ॥

तत्पार्श्वं लभ्यते श्रीमत् नान्यत्र तु कथंचन ।

आदौ चर्याऽत्र कथिता सन्ध्यामन्त्रीककारिता ॥

सन्ध्यामात्रैकशून्ये तु ब्राह्मण्यं तत्र वै भवेत् ।

कुतः कथं केन कस्मात् इत्युवाच श्रुतिः परा ॥

तद्ब्राह्मणस्तमीचीनः सर्वकर्मसु सन्ततम् । अत्यन्तावश्यको ह्येवस्तदभावेन किञ्चन ॥

ब्राह्मणा जंगमं तीर्थं ब्राह्मणा जंगमं तपः । ब्राह्मणा जंगमा देवाः ब्राह्मणे विद्यतेऽस्तित्

तस्मात्तु ब्राह्मणाः पूज्याः सर्वेषामपि सन्ततम् । देवताचार्यगुरवः शिक्षकारश्च पुरोहिताः

याजकाः सर्वलोकानां कारका भव्यसंपदाम् ।

तस्मात्सर्वात्मना ते वै नाधिक्षेपस्य देहिनाम् ॥

ते पात्रभूता विज्ञेयाः पुनर्वन्द्या यथामुराः ।

अब्राह्मणेभ्यस्त्वधिकाः विज्ञेया ब्राह्मण भ्रुवाः ॥

तेभ्योऽधिका ब्राह्मणाः स्युस्तेभ्यश्च श्रोत्रियाः पराः ।

तेभ्योऽधिका वेदविदस्तेभ्यश्च ब्रह्मवादिनः ॥

न ब्रह्मवादितुलितः कोऽप्यस्ति जगतीतले । महारमसु ब्राह्मणेषु विद्यमानेषु तत्पुत्रः ॥

नागच्छेत् फोऽपि यानेन चतुरन्तेन वा तथा ।

रथेन वा शिविकया शकटेनापि वाजिना ॥

गजादिना वा किं भूयो नातुरस्य विधिर्मतः ।

यद्यागतश्चेन् किं तस्य श्रेयः स्वश्रेयसं महत् ॥

ह्रीः श्रीः कीर्तिश्च पुष्टिश्च ह्यं यान्त्यखिला अपि ।

यदि गर्वसमायुक्तो जपत्सु सुमहात्मसु । विद्यमानेषु शुद्धेषु तन्मध्यमशुचिर्जडः ॥

समानतः सद्य एव दण्डवः सर्वैश्च धार्मिकैः ।

क्षीरद्वयैर्गच्छमातिष्ठ दुरात्मन्निति धार्मिकैः ॥

भाषणैः परुषैः क्रूरैः यद्ययं द्विजनामकः । शूद्रश्चेत्पामुनीराभ्यां प्रदूष्यः सहसा भवेन् ॥

शुद्धानां ब्राह्मणानां मध्ये शूद्रागमने तस्य दण्डः

स्नानं वृत्तोपविष्टानां ब्राह्मणानां सरिसटे । यदि मध्यंगतः शूद्रो निर्भयेन कदापन ॥

एवं कुर्वन् ब्रह्मधरः सोष्णीपो गच्छ दूरतः । इत्युक्तेऽपि पुनारावं कुर्वन्निर्भयमास्थितः ॥

त्वं शतदेनेन हुं कुर्वन् गच्छेद्यदि स पाप्ययम् ।

साहनीयो विरोपेण दाप्यश्च त्रिपणान्पुनः ॥

यदि शूरोन्निर्भयेन पुनर्गच्छन् जलेन तान् । दूषयन्नपि सिन्धुन् वै शपन् धावन्निरन्तरम् ॥

तदा तदा निर्भयेन नास्त्येवमिति वीरति ।

घोष्यमानोऽपि तस्यवत्या कृणोतुस्य च सज्जनान् ॥

जपन्नानादिकालेषु समागच्छन् पुनः पुनः । हुंकारवादिदुष्टव्यैः संग्रहन्नपि निर्वृणः ॥

स्वब्रह्मधूननाद्यैश्च पीडयन् क्रूरभाषणैः ।

मया त्येनं वृते तूष्णीं पुष्पाकं किमिति ब्रूषन् ॥

तन्मध्ये प्रलपन् गार्हं ब्राह्मणान्योऽब्रमन्त्यते ।

स सद्यः सर्वं यत्नेन राजन्यादेव आविर्लैः ॥

साहनीयः प्रसाप्याय चतुर्विंशतिहाय पत्नान् । प्रदायत्यस्य विरोधेन दुर्योधनस्यैव ॥
शिशुगोषो विरोधेन मद्भिः सर्वस्य केवलम् । विषागर्णेन गूडगुण्यु माघनान् दुर्योधने

म राजा निर्दयं घाटं गग्य आनीय मत्परम् ।

चपेटिकाप्रदानार्थः शिशुगोषा विरोधेनः ॥

अष्टोत्तरगतान् दास्यपत्नान्मागप्रयं पुनः । निगले योजनीयस्य घर्मेनेन महान्मना ॥

विषागर्णेन गूडगुण्युमिर्मं न्यङ्कृत्य साहमान् ।

साहयेगदि मं राजा गग्यः भुन्या मुत्रिष्यतः ॥

प्राहयित्वा साहयित्वा सर्वयानेन भीतितः । पलायनपरं घापि कशापानैरनेकशः ॥

कारयित्वा महापीडां महानिगल(ङ्)यन्घर्ने । मामपट्टकं पातयित्वा ददुर्गममिच्छं यथा

संप्रणश्येत्तथा कृत्वा सर्वस्वहरणाभिधना । प्राणेन प्रेययेदेनं न चेद्राष्ट्रं विनश्यति ॥

यदि शूद्रास्तु यद्यो धनिनो गर्वनिर्भराः । अन्तर्द्वेषा प्राक्षणेपु विप्रमत्तयानुमोदिनः ॥

षड्विधेण नितरां प्राक्षण्या इय केवलम् । आसमानाश्चोरकृत्याः पश्यतामनुमोदन्तु

अन्तरं समुपाश्रित्य कल्याणेपूस्वेषु वा । निमित्तान्तरमाश्रित्य प्रहारैरविदारुणैः ॥

साहिताः प्रहृताश्चेत्तु वेदवादेपु निर्दयम् । रक्तप्रवाहपर्यन्तं करपादादिपट्टनैः ॥

शिरस्फोटनमूद्रादिपर्यन्तैः कारिताः खरैः ।

तान् सर्वान् धार्मिको राजा विप्रताडनदिग्जयान् ॥

श्रुत्वैव सत्वरं सम्यक् प्राहयित्वा कुचेतसः । यथा नैः प्रहृता विप्रास्तस्माद्दरागुण्णाधिभ्यम्

उपानद्भिः कशाघातै र्साहयित्वातिनिर्दयम् । निगलैर्यन्धयित्वा च वर्षार्थं वर्षमेव वा ॥

सर्वस्वहरणं कृत्वा सर्वोपायेन निर्दयम् । दयामकृत्या सुतरां तदुपर्यतिपौरुषम् ॥

समाश्रित्यैव धर्माय विरूपकरणादिभिः । उपवासकृशान् कृत्वा जलमूर्च्छनिरोधनैः ॥

अत्यन्तं दुःखितान् कृत्वा पश्चाद्वाप्राद्विवासयेत् ।

भवनान्यपि सर्वाणि बुद्ध्याङ्गणमुखान्यपि ।

निर्मूलयित्वा नितरां तत्स्थले तत्परं पुनः । दैरण्डान्यतिशीघ्रेण बीजान्यपि निरन्तरम्

तदङ्कुरप्ररोहार्थं पातयेत्तत्पुरः स्थितः । एवं विप्रप्रहारस्य फलं त्विति निर्दशयन् ॥

कारयित्वैव तन्मुखादतिगह्वरम् । यवा वनं भवेद्घोरं तदा कुर्याद्दुरात्मनाम् ।
 मभूमिसंस्थानं न चेद्राज्ञो महद्भयम् । भवत्येव पुनस्तस्मिन् राज्ये दुर्मिक्षमप्यति
 वृष्टिः सुमहती कल्हः सुमहान् भवेत् । शिवदीक्षापराः शूद्राः कलौ प्रायेण सन्ततम्
 पः शूद्रदीक्षा वर्धन्ते तत्र तत्र वै । तेषां तु वकवृत्तीनां ब्रह्मण्यो राष्ट्रवर्धनः ॥
 दीक्षां तदा तदा कुर्यात् न चेद्राष्ट्रं विनश्यति ।

राज्ञो ह्ययं सदा धर्मः प्रजानां परिपालनम् ॥

हि प्रकथितं दुष्टनिग्रहपूर्वकम् । शिष्टानां पालनं सद्भिः धर्मद्वीत्रं ह्यवादिभिः ॥
 सर्वेऽपि कथिताः ब्राह्मणा एव मुख्यतः । शिष्टशाब्दो ब्राह्मणेषु मुख्यत्वेनैव नान्यतः
 सदादानपात्रता सा प्रचोदिता । तस्मात्ते सर्वदानानां मुख्यपात्राणि सन्ततम्
 अपि वर्णानां एवं सत्यत्र कश्चन । विरोधो ह्यत्र विज्ञेयः कन्यादानस्य चेतुनः ॥
 तिसमुत्सन्नः प्रवरः शास्त्रवाक्यतः । तत्तज्जातिषु भूयश्च तदवान्तरजातिजः ॥
 प्रशस्ता वै तत्रापि च पुनर्महत् । बन्धुत्वमेव शस्तं हि श्रुतवत्त्वं च शीलता ॥

ब्राह्मणस्यैव भूदानम् तत्रापि सपिण्डादेः

भूदानेऽप्येवमेव स्याद्ब्राह्मणानां विशेषतः ।

ज्ञातित्वं वा सगोत्रत्व मादौ स्यादुत्तमोत्तमम् ॥

तस्माज् ज्ञातौ सगोत्रे वा विद्यमाने विहाय तम् ।

भूमिं न दद्यादन्यस्मै दत्ता साऽपि न सिध्यति ॥

य यो मोहाद्धिमानेषु भूरिषु । सगोत्रेषुत्र ज्ञातिषु च श्रोत्रियेषु महात्मसु ॥

आहिताग्निषु विद्वत्सु मूढधीः सोमयाजिषु ।

अग्निचित्स्वतिरात्राग्नोर्यामयाजिषु सत्स्वपि ॥

त्रिषु पुण्येषु बाजपेयादियाजिषु । कथं कुर्याद्भूमिदानं सर्वशास्त्रैकनिन्दितम् ॥

सगोत्री पुरतस्तिष्ठन् दानकाले समाहितः ।

न कुर्यात्तं निरोधं सः न निरुद्धः क्रियाश्चरेत् ॥

अपि तूष्णीं स्थितो ज्ञातिर्दानकाले विचक्षणः ।
दानं पश्यन् क्रियमाणं ममैतं न मतं परम् ॥
इति वा वृत्तिमात्रेण न दानं तस्य सिध्यति ।
भूदाने हि ज्ञातिमतिः सामन्तस्य मतिस्तथा ॥
ग्रामस्थानां मतिश्चापि सगोत्राणां मतिस्ततः ।
दायादानां मतिश्चापि समीपग्रामिणां मतिः ॥

द्विष्णोदकधारा च सर्वेषां पुरतस्तु चेत् । तदानं सिध्य (?) न चेतो नैव सिध्यति ॥
तस्कराचरितं तत्र लिखितं च तदा तदा । प्रधानज्ञात्यलिखितं लिखितं दूरगोत्रिभिः ॥
चोरमार्गैकलिखितं लेख्यं दूषितमेव तत् । भूमिदानस्य पात्राणि पुत्राः पौत्राः पितामहः ॥
पितरो धातरः स्त्रीणां श्वशुरास्तत्सुताः परे । भवन्ति दानपात्राणि विद्यमानेषु तेषु चैव ॥
अन्तरङ्गेषु सर्वेषु नान्यगोत्राय तच्चरेत् । अत्यन्तदुर्गुणी रुष्टो दीर्घवैरोऽपि क्वेवल् ॥
सगोत्रश्चेत् प्रार्थयित्वा तस्मै दद्याद्धरां कृती ।

आहिताग्निषु तिष्ठत्सु तानतिक्रम्य मौढ्यतः ॥

दद्याद्नाहिताग्निभ्यो न कदाचन मानवः । सगोत्रगैव सततं सदा भूमिः सरिषया ॥
समुद्रगा तयेयं च तस्माद्दद्यात्सगोत्रिणे । तिष्ठत्सु ज्ञातिवर्गेषु त्यक्त्वैनानन्यगां पराम् ॥

करोत्ययं द्विजान्दित्वा श्वदत्त आद्भृच्छया ।

अनाहिताग्न्याहिताग्न्योर्विवादे समुपस्थिते ॥

आहिताग्नेर्वदेत्पक्षमत्यन्तमपराधिनः । अपि तस्मिन् षडेन्नैव मन्तुं कमपि सर्वथा ॥
स एव धर्मः कथितः सतः श्रेष्ठ्यं प्रकल्पयेत् । एयमेव तथान्यथ विशेषं पुरुपरमैः ॥

ब्राह्मणस्याब्राह्मणस्य विवादे समुपस्थिते ।

ब्राह्मणस्यैव धर्मेण जयो यात्स्यो(च्यो) नराधिपैः ॥

अयोगयायोगययोरेवं धोत्रियेऽधोत्रिये तथा । असत्सतोश्च सर्वत्र विशेष्यं धर्मवादिभिः ॥
सर्वत्र भूमिं सततं ज्ञातीनामेव चाचरेत् । ते विरोधेण श्वेतसन्तः धोत्रिया आहिताग्नयः ॥

किमुतेति महात्मभिः । विशेषः सर्वदा तस्मिन् दाने महति भौविके ॥

जीवनांशप्राप्तभूमिं प्रविभागसमागताम् ।
 क्रमागतां वा सामान्यविद्यमानां विना मतिम् ॥
 न दानमाचरेद्भूमिं निखिलानां सगोत्रिणाम् ।
 कस्मैचिद्याचमानाय भिन्नागोत्राय ह्यन्दतः ॥

तिसंयोगविकलविधवानां तु सन्ततम् । न वृत्तिष्वधिकारोऽस्ति न ग्रहेषु धरासु वा ॥
 एते तु पतिसंयोगे तदूर्ध्वं वर्षपञ्चकान् । अप्रजा विधवा सा चेत्तरयै दशुस्तदीयकैः ॥
 अन्नं वस्त्रं च यदि सा सुवृत्ता जनसम्मता ।
 न तादृशो भवेत्सा च तस्यै नित्यं च तण्डुलान् ॥

सन्नं त्रिपणक्रीतं मध्याह्ने सेतवनं स्मृतम् । तादृश्या देवयोगेन जीवनांशो धरात्मकः ॥
 यदि लक्ष्यस्स तु परं न देयक्रायकश्चन । विधवाभात्रसंप्राप्त भूमियां साथ तज्जनान् ॥
 यथाकथञ्चित्प्राप्नोति नान्या स्नानादिना क्वचित् ।
 बहुज्ञातिषु तिष्ठत्सु शास्त्रेषु महात्मसु ।

विभक्तोष्वविभक्तोषु सुप्रसिद्धेषु भूतले । सर्वाचार्येषु^१ नितरां तेषु यः प्रवरः परः ॥
 तदाक्षर्यैव सर्वेऽपि वर्तेरन्निति भूतले ।

मर्यादा कथिता सद्भिः गोत्रिणामप्यगोत्रिणाम् ॥

बन्धूनामपि सर्वेषां मर्यादा सा तु केवला ।

परैः प्रकथिता नूनं नातिलङ्घ्याऽतिरिक्तैस्तु सा ।

यस्मिन् देशेऽपि वा प्राप्ते प्रसिद्धः सर्वदिश्वपि ॥

विद्यमानो विधवा या धिवा या तस्य संमतिः ॥

रिपता चेत्तत्तु सम्यग्वै शक्यते नात्र संशयः । देशप्रसिद्धविदुषो यत्कार्ये संमतिः परा ॥
 तत्कार्यं क्षमते कर्तुं तद्दानं च धरादिकम् । यदि तत्रासंमतिः स्यात्तदेशप्राप्तयोः परमा ॥

विद्यमानस्य तत्कार्यं न सिध्यत्येव सर्वथा ।

तत्राभत्येकसिद्धयर्थं तुच्छैस्तद्ग्रामवासिभिः ॥

यत्कृतं तन्निरिच्छं श्रुयैवेति सुनिश्चयः । तद्गतलेखनं यस्य कार्यस्यात्र प्रदरपते ॥

प्रामाणिकं तदेव श्यात् विना तन्लेखनं तसाम् ।

सुम्नानां लेखनं चेत् सप्रश्यानी दुरात्मनाम् ॥

षट्शतमपि किं तेन तन्न प्रामाण्यमाप्यकम् । यत्र यत्र महान्तो ये विद्याकारादिमद्गुणैः
प्रसिद्धाः शिष्यगृह्यैश्च सत्र सत्र पराशनु ते । तन्लेखनं विना सर्वं सुम्नानां लेखनं बुद्ध्या ॥
प्रसिद्धानां लेखनं चेद्देशे तत्परतः पुन । (लि)निदिष्टवद्प्रसिद्धानां कार्याय प्रमत्तित्वे
यजमानलिपिर्यसिम् पत्रो पूर्वं प्रयत्नते । प्रसिद्धानां लेखनं च तत्परं पन्मुच्यते ॥

लिप्यभावे प्रामकर्तृस्तन्मगानां महात्मनाम् ।

प्रसिद्धानां तु विदुषां सत्सुखलिपिमात्रतः ॥

सत्पत्रमनृतं नूनं कार्यकृन्न भविष्यति । पद्मात्तद्विपिकर्ताः राजदण्ड्या मन्त्ररवि ॥

अत्यन्तानुभवो नूनं न तु प्रामाण्यमृच्छति ।

आगमेन विदुद्वेन भोगो याति प्रमाणताम् ॥

कलापभोगश्शस्तो न भोगो मायासमुद्भवः ।

व्यामोहभोगो दाक्षिण्यभोगः पीडासमुद्भवः ॥

पीडाभोगो भृतेर्भोगो दयाभोगस्तथा परः ।

उपाधिभोगश्चरमो न भोगा इति कीर्तिताः ॥

अनागमं तु यो भुङ्क्ते षड्विंशदशतान्यपि ।

चोरवद्राजदण्डेन दण्ड्यो भवति किलिषी ॥

स्वामिद्रोहं जनद्रोहं विना धैरं शुचं तथा ।

सञ्चारं कलहं चापि विनैव प्रबलाश्रयम् ॥

स्याच्चेदनुभवः सोऽयं सम्यक् प्रामाणिको भवेत् ।

(... ..) च ॥

सखिक्षोभं गुरुक्षोभं तत्तद्भ्रन्निरीक्षणम् । दुष्टाश्रयणमत्यन्तं तत्करानुभवस्तु ॥
विनैव न भवेन्नूनं तादृशानुभवः स तु । प्रभवेत् चाधकार्यैव न कीर्त्यै श्रेयसे त्रियै ॥
सुखाय स्वात्मनो (... ..) । () च कथिता सद्भिः स्वामिन्द्रोहप्रतिग्रहः

प्राणिणो प्रासक्तारो धर्मतो प्रासभागिनः । अत्र स्वामी प्रासकर्ता य आदावकरोत्परम्
 प्रासं द्विजानो दानेन तत्सकाशप्रतिग्रहाः । प्रासभाग (.) ताः ॥
 प्रतिग्रहिकराहृद्भ्रप्रतिग्रहपरश्च यः । तद्भागी सोऽपि भवति न तैः साम्यं स विन्दति ॥
 तादृशस्यास्य मध्यात्क्षेत्रकस्य विशेषतः । पूर्वाः सर्वे पूजनीयाः ये स्युः कर्तृप्रतिग्रहाः ॥
 प्रामाधिकारिण (.....) समोत्तमाः । रन्ध्रक्रियाक्रयस्वैरप्रविष्टा ये दुराशयाः
 दुर्मांगो दुश्चरित्राश्च नित्यदुष्टाश्रयाखिलाः । अकार्यकारिणोऽन्यैक कार्यप्राधान्यचेतसः

अन्यथा कारणश्चापि राज्ञः स्युर्दण्डभागिनः ।

तत्रापि सद्यो यत्नेन विज्ञाताप्रचेत्क्रियामुक्ताम् ॥

रन्ध्रप्रविष्टाः सन्ताड्याः संशयो नात्र वच्मि वः । कालं प्रतीक्ष्य यत्नेन प्रामभागीकचेतसा
 प्रामापदि प्राणिभिस्तैर्दत्तभागस्तु संकटे । रन्ध्रप्रविष्ट इत्युक्तः (... ..) तः ॥
 क्रियाप्रविष्टः सर्वेषां संमत्या प्रासकार्यकृन् । तदत्तभागस्तद्पामे क्रियाविष्टः स वच्यते ॥
 तद्विरोधे दण्डनीयरतदभावे परं त्ययम् । स्थाप्य एव सदा राज्ञा क्रियाविष्टस्तु सर्वतः ॥
 (.....) तिर्यः क्रियाविष्टः स वच्यते ।

सोऽपि क्रियाविष्टतुल्यः तत्र भाग्येव सन्ततम् ॥

एद्रामकार्यातिषु चेदयं नालं दि धर्मतः । गृहीतभोग्यवृत्त्याघसमाक्रान्तदिगन्तरः ॥
 स्वैरप्र (. . . .) त एते सौमिन् चेतस्वके ।
 यदि शिथताः साधवः स्युर्ज्ञात्वा धर्मं स्वकं सतः ॥
 कृपया पालनीयाः स्युरुद्धास्यास्तेन चेतस्वलाः ।
 ये रन्ध्रादिप्रविष्टाः स्युस्तेषां प्रायेण सन्ततम् ॥
 दुष्कृत्यं सदज्ञं नात्र (... ..) थापि यन्नकः ॥

ब्राह्मवृत्तिकहारकदण्डः

ज्ञात्वा स्वधर्मं संतिष्ठेत्स उ देवोऽन्यथा न सः ।

समीचीनब्राह्मणस्य स्थितां वृत्तिं धराकृतिम् ॥

दानव्याजापहर्तारो दण्ड्या राज्ञा विशेषतः । असमीचीनदानाख्य () परस्व

ज्ञात्वा राजा सद्य एव शिक्षयेन्न तु मोचयेत् । दाक्षिण्यं समुपात्रित्य तदाग्रयविशेषे

उपेक्षिता यदि खलाः राज्ञः पापं महद्भवेत् ।

अन्यभो () द्वेषु मुञ्जते ॥

तान्यनावृष्टिमिच्छन्ति महद्वा जायते भयम् ।

अथं हि राजधर्मः स्यात् सतः संपूजयेत्सदा ॥

असंतो वृण्डयेद्देव चासन्तश्चाप्यमी मताः । () संस्थिताः

कुशीलवास्तदा () राः नाट्यविद्याविशारदाः ।

प्रेम्या वार्धुपिकारश्चैव व्यपेताः स्वस्वधर्मतः ॥

परदिण्डाराना नित्यं शूद्रप्रेम्यास्तदुन्मुखाः । अग्रताश्चाप्यद्वी (... ..) ॥

परवृत्त्यपहर्तारः व्यवहारपराजिताः । निर्लज्जा निर्भया भूयो नाहं निर्जितवानिति ॥

धदन्तः संचरन्तश्च धर्मवक्तृन्सदा सतः । दूष (... ..) ॥

असत्यवाद (... ..) राः चार (... ..) परास्तया ।

कुश्रिभरणकर्मकप्रधानाः पापचेतसः ॥

पुनरन्ये दुश्चरित्राः विज्ञेयाः स्युरमी खलाः ।

असन्त इति तान् राजा ज्ञात्वा तत्कृत्यमप्यति ॥

अनुरू (... ..) तान् भूमिदृष्टुं विशेषतः ।

अग्निदान् विपदाश्चापि शस्त्रपाणीन् धनापहान् ॥

दोषदारापहन् इव प्रात्यान् सर्वान् क्षतप्रान् ।

भुजङ्गान् दुष्टचित्त्रिषु मत्पुत्र (... ..) इति ॥

यदि त्मास्तु ते तूष्णीं परलोकाननश्वरान् ।

क्रियासंपादितान् सर्वान् नाशयेयुश्च तत्क्षणात् ॥

राजधानी यथा शून्या यथा कूपश्च निर्जलः ।

यथा हुतमनग्नौ च कृ (. . .) कृतम् ॥

तादृशेषु तथा दत्तं भवेदेव न संशयः । न सुतस्य पितृद्रव्यमेवं वादी प्रसूर्मनाः ॥

पात्रान्नभुक्तिहा क्रूरः पोताऽस्य क्षीररोधकः ।

विश्वास(घा)पातको राजमित्रस्वामीगुरुद्विपः ॥

(... ..) विषदा भूमिहारकाः । एकादशैते कथिताः प्रोक्ता निष्कृतिवर्जिताः

कदाप्येषां नोपकारः कार्य एव महात्मभिः । एकादशसु चैतेषु विप्रवेदविबर्जिते ॥

नष्टशौचे व्रतभ्रष्टे मल्ले च कितये तथा । रोदस्यु (... ..) तं कृतम् ॥

नावेद्यपि प्रयच्छेत हेतुके नास्तिकेऽपि च । न पापण्डेषु सर्वेषु वेदशास्त्रविदूषिके ॥

न वक्रत्रतिके पापे न वैडालव्रते तथा । न स्वाध्यायान्नरहिते तथैव च निराकृते ॥

धूर्ते (... ..) । (... ..) देवलके दत्तं भृतकाध्यापके तथा ॥

दत्तमेतेषु सर्वेषु वृथा दानं प्रकीर्तितम् । व्यर्थमत्राहाणे दानं पतिते तस्करे तथा ॥

विप्रजातौ सूत्रदा (... ..) । (... ..) प्रे मामयाजके ॥

वेदधिक्रयिके चैव व्यालमाहे तथैव च । ब्रह्मबन्धौ च यदत्तं तथैव वृषलीपतौ ॥

परिचारकलोकेषु आरूढपतिते तथा । भू (... ..) ॥

दत्ततुल्यधनं वृद्ध्या गृहीतं चेत्सबन्धके । प्रश्यति ततो वृद्धिस्तत्कृन्तति पुनर्हत्तम् ॥

नवीकृते पुनः पत्रे तद्विया तूत्तमर्णकः । गुप्तचौर इति क्षेयः (... ..) ति ॥

उत्तमर्णाधिमर्णदण्डः

पत्रे त्रिवारे यदि तु वृद्धिग्रहणभीतितः । नवीकृते तदा दण्ड्यो ऋणदाता भवेद्ब्रह्मणम् ॥

यदि मध्यस्थमुखतः गृहीतो मासमाश्रयत ।

गृहीत (...) उत्तमर्ण (...) स्तु तदाखिलम् ॥

अधमर्गेन तस्मिन् देयमेवेति तज्जगुः । अगणुन्वपश्चतः परं वृद्धिर्न धर्मतः ॥

भवेदेव ततः पश्चात् वृद्धीतो न्यायदृष्टिः ।

() नं (.. ..) शक्यान्नेत्रे मस्यान्नेरिराजुम् ॥

माता द्वाशममार्गाया चेदयं भूमयोः सुतः । पुत्रपत्न्या पुत्री चेदयं द्वीमावृकोज्यति ॥

प्रदत्तगुणित्वरी दाय (.. ..) ।

एवयं (... ..) मंण कु () मांनि जनकः पुत्रवानपि ॥

प्रदत्तगुणित्वरी नूनं कृत्यानि सर्वाणि श्यन्निषानान् ।

कुर्वीत नो वेत्तिवृषानकः श्यान् (....) स्तदा पाळकः ॥

(..... ..) पाळकस्यैव सन्ततम् ।

सर्वाणि कुर्याद्विधिना जनकस्य तु नैव हि ॥

वभयोरपि चारौचं पित्रोः कार्यं विधानतः ।

पन्थूनां भिन्नगोत्राणां समीपे त्रिदि (.....) ॥

(.. ...) पक्षिणी श्यात्तदेतत्तादृशं पुनः ।

दशाहमध्ये संप्राप्तं स्वकालप्राप्तमेव चेत् ॥

अनुष्ठेयमतिकान्तं नैवेत्येवेति केचन । केचित्तु पुनरत्युद्युः अहमां (.....) ॥

(.... ..) र्थकम् । दशाहमध्ये विहितं तदूर्ध्वं स्नानमात्रकम् ॥

ह्यात्याशौचं तु कथितं तस्मादेतद्यतोऽधिकम् । ततस्त्वेवं व्यवस्था हि महती परिकल्पिता

मासत्रये त्रिरात्रं म्यात् पणमासात्पक्षिणी भवेत् ।

अहस्तु नवमादूर्वागूर्ध्वं स्नानेन शुष्यति ॥

बहूक्त्या (क्त्या) किं महाभागाः ब्राह्मण्यं तु कलौ परम् ।

विप्रति श्राद्धसन्ध्याभ्यां तद्द्वयं तस्मात्तद्वयं चरेत् ॥

सन्ध्यां समन्त्रकां कुर्यात् तान् मन्त्रान्विस्वरादिभिः । :

रहितानेष महतां यत्नेनैवाभ्यसेत्सुधी ॥

समीचीनोच्चारणेन सन्ध्या ब्राह्मणकारिणी । मन्त्राणां तु पु (..) ॥ .

(.....) तद्ब्राह्मण्यं च तीक्ष्णम् ।

दोषयुक्तं गुणैर्हीनं तस्मात्सन्ध्यां यथाविधि ॥

सम्यग्ध्ययनं कृत्वा ब्राह्मण्यं तत्प्रसादये ।

तेन तद्वैष्णवं धाम (.....) ॥

मृताहं समतिक्रम्य चण्डालः कोटिजन्मसु । भवत्येवेति सा प्राह श्रुतिस्तस्मात्तु तं चरेत् ।

सगुणं शास्त्रविहितं तेन मुक्तिं प्रपद्यते ।

अनन्तास्तद्गुणाः सन्तु ते त्वसाध्याः स्मृताः सदा ॥

अनुष्ठातुर्मतश्चेमे मुख्याः केचन तान् ऋवे । स्वस्वपत्नीज्ञातिबन्धुकृतान्नेन कृतं यदि ।

पित्रोः श्राद्धं समीचीनकृतं साद्गुण्यमृच्छति ।

अकृतं चेत्तथा तत्तु (.....) पुरोक्तवत् ॥

तदन्यथा चेत्पतितः सद्य एव भवेद्भुवम् ।

स्वशब्देनाखिलाः प्रोक्ताः कर्तारो भ्रातरः स्वयम् ॥

पत्नीशब्देन तत्पत्न्यो निखिलाः प्रतिपादिताः ।

ज्ञातिशब्देन जननी पित (.....) का ॥

(.....) का स्मृताः ।

पितृव्यपत्नी तद्दर्मभागिन्यश्चापि कीर्तिताः ॥

बन्धुराब्देन भगिनी पितृष्वस्तृतादिकाः । कन्या सं पितृश्राद्धं भिन्नभावेषु सर्वथा ।

न कुर्यादेव धर्मेण यथा तथा द्व [?] । [.....] प्रदानं तत्र कीर्तितम् ।

द्वितीयमपं तेन तुल्यं ब्राह्मण भोजनम् । तृतीयं च तथा कर्म पिण्डदानं ततः परम् ।

तृतीयं च तथा कर्म पिण्डदानं ततः परम् ।

एतत्त्रयं श्राद्धशब्दशब्दितं पुनरेकम् ॥

तादृशे कर्मणि पुनः [.....] ।

[.....] तत्प्रात्रे हुतशेषान्नपातनम् ॥

तत्सुखं तन्प्रोक्षणं च तथा तन् स्वारिणी कृतिः ।
 सर्वज्ञानं भोक्तृहस्ते तदापोषणपा (...) ॥
 [...] भोक्तृहस्ते त [...] ।
 [... ..] ॥
 [... ..] भार्कण्डेयस्मृतिः ।
 कर्तृहस्ताहृते तस्मिन् आपोषणजज्ञे यदि ॥

इति श्रीभार्कण्डेयस्मृती भार्कण्डेय्यं प्रकरणं समाप्तम् ।

॥ शुभम्भूयान् ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥

लौगाक्षिस्मृतिः



लौगाक्षिविषयकधर्मशास्त्रप्रबन्धावतारः

लौगाक्षिः सर्वलोकानां मदाचारप्रवर्तकः । वेददीक्षाप्रतधरः सर्वलोकाक्षिरप्ययम् ॥
सर्वांसां ... । न तत्परः ... ॥
तयोः कर्ता कारयिता देशकालनिधिःक्षणान् ।
स मासेन विवल्पीय मन्मर्यादाविशेषवित् ॥
कृत् क्रिया कार्यभेदाधिकारय । ... तेन सुन्दरम् ॥
यद्भ्रातृ परमोत्कृष्टं सर्वसंपाद्यमित्यभूत् । सर्वलोकहितं तस्मान् सर्वशास्त्रैकसंमतम् ॥
विल ... । ... श्रुतम् ॥
विषयागोचरं स्पष्टं कृपया तेन चोदितम् । शास्त्रमेतद्वेदसमं धर्ममारोक्तमोत्तमम् ॥
ब्राह्मणो वेद ... ।
(मुख्य्या ?) धिक्कारिणो निव्यं परे लौगाधिकारिणः ॥
मोक्षं ब्राह्मणराष्ट्रमु दीक्षितः क्षत्रियेष्वपि । अरण्ये ... ॥
... भूतो यत्र संशयः । तेन तं ब्राह्मण इति ब्रूयाद्देवे बुधिरात्मनात् ॥
देशोदितानि ... । ... ॥
यातानि नैमित्तिकमुत्वाव्यपि । निव्यान्वपि ... ॥
... ब्रह्मण्यहम् । प्रैवर्जिकानामेतेषामजस्रं ब्रह्मण्यहम् ॥

धर्मार्थकाम ।
 तयोरतिक्रमे तत्तु तत्क्षणेन विनश्यति । ब्राह्मण्यं , ब्राह्मसंख्याभ्यां क्षिरमेतेषु तिष्ठति ।
 ब्राह्म । जन्मना शूद्रतुलितो ब्राह्मणो विवदाम्यहम् ।
 ब्राह्मण्यामपि भार्यायां सत्कृतायां . . . । . . . ब्राह्मणत्वं ब्राह्मणात्तादृशास्ततः ।
 तत्तत्कालेषु कर्माणि तानि तानि क्रमेण तु । कर्तव्यानि यथाव ।
 त्कालातिक्रमेऽपि गर्भाधानादि कर्मणाम् ।

पश्चाद्वा शक्यते कर्तुं प्रायश्चित्तस्य प्र (?) पूर्वकम् ॥

द्विजानां तानि कर्माणि । . . . प्रायश्चित्तस्य करणे सुमहान् पुनः ॥
 प्रत्यवायः प्रभवति तस्मात्तच्चित्तमाचरेत् । ॥
 । समाचरेच्च तच्चित्तं न चेच्छ्रेयो भवेत्तु ॥

विप्राभ्यनुज्ञा सर्वस्य कर्ममात्रस्य सर्वदा । संपत्करी च साद्गुण्यकारिणी च (तथा?) च
 स्मरार्दितः । शतरुद्रजपात्पूतो दशभिर्दिवसैर्भवेत् ॥

विष्णुर्योन्यादिमन्त्राणां मुखे रजसि दर्शने ।

पुण्याहं वाचयित्वादी नान्दी कृत्वा शुभे दिने ॥

मुख्ये स च कर्तव्यः स एव प्रथमो महान् । षोड ॥

एतस्याः करणे सर्वकर्मणां त्यागसंभवम् । एनो महदवाप्नोति मूलदान्या द्विजोऽथमः ॥

श्रेयसा । . . . मूलदानानि गन्धपुष्पसंज्ञामपि ॥

दानानि विधिना कुर्यात् सोऽपि कुर्यात्ततः परम् । हरिद्रा कुङ्कुमा ॥

.... . . . दिना तथा । द्वितीयं स्यात्पुंसवनं सीमन्तोन्नयनं तथा ॥

सर्वासां प्रथमे गर्भे च । . . . शाणोस्त्यागे प्रसूतेषां परं पुनः ॥

मन्त्रावृत्तिं विधानेन यित्तपूर्वं समाचरेत् । शाखामन्त्र ॥

. ।

द्वादशानां श्रोत्रियाणामष्टानां यज्वनां न चेत् ॥

कपिलात्रयदानं वा । एतस्य दिवसस्य ॥

निरीक्षणं च विहितं पुण्याहस्य च वाचनम् । नान्दीग्रहमुखं चापि फलदानादिकं तथा
 शिखामपि ।

कर्मणो जातकारुष्यस्य न लग्नादि निरीक्षणम् ॥

पदा स्याज्जननं गर्भपातस्य तु तथैव हि । तत् ॥

... .. वैदिकम् । पितुः स्नानपरं कर्म जातकारुष्यं श्रुतेरितम् ॥

तच्च स्नानममन्त्रस्यादूर्ध्वमुत्पत्य केवलम् । नदी हा ॥

उद्धृतेनाम्भसा स्नानं विहितं शास्त्रचोदनात् ।

स्नानोत्पादनतद्भोगसंज्ञातोऽर्धाम्भसा परम् ॥

प्रीयन्ते पितरस्तस्य हेतुना पितृणां तुष्टिहेतवे ॥

पुत्रं जातात्परं भद्रं नान्यदस्ति जगत्त्रये ।

सूतकान्तेऽपि वा कुर्यात् जातकारुष्यं सुपावनम् ॥

अत्यन्त त्रिसूक्तं जापादीनि पावनानि महान्त्यति ॥

मुद्गलादिप्रयोगानि बीजदाना ... न्यपि ।

शक्त्या नित्यं प्रकुर्याच्च नक्षत्रान्त ... ॥

... .. गात् । उष्णानं च भूतानां पिशाचप्रहरक्षसाम् ॥

दूरीकरणकार्याय कुर्यान्नौराजनक्रियाम् । दिने दिने विप्रपूजा सायंकाले विशेषतः ॥

... .. तेन श्रेयो महद्भवेत् ।

मातापित्रोः शिशोश्चापि पीडाया जन्मकारणान् ॥

उद्भूया यश्च शान्तिः स्यात् जायते च पदे पदे ।

फली करण ॥

... .. कस्तु पायके । अयं कट्यादिभिर्मन्त्रैः परिपेचनपूर्वकम् ॥

कुर्याच्चापि विधानेन शिशोरायुष्यकारणान् ।

जामिताया ॥

... .. दशदिनेऽपि वा । सूतकान्तेऽपि वा कुर्यात्जातकर्म विधानतः ॥

तस्यापि नामकरणाय पूर्वमेव विधीयते । अर्चनानां गृह्यान्तेषु जातकम्

.... इति धर्मशा जगदुग्रहारादिनः ।

गृह्यालविहितेनैष कर्मणा येन केनचित् ॥

नामादिकेन कार्यं ग्याय जातकादीनि सोऽऽर्यमा ।

गृह्यालातिक्रमे ॥

.... नूर्णां पृथक्त्वं न शक्यते ।

नाम्नैव जातकं कुर्यात् नामान्नप्रारानेन च ॥

धन्नाशनं च चौलेन चौलं मौञ्ज्याग्निलं पुनः ।

संतुष्टं .. ॥

.... स्वेन विहित मिति शास्त्रैकसंमतम् । मौञ्जी क्रिया तु सा सर्वकर्मणां प्रवरं पर

तां येन केनचित् कर्ममात्रे न तु योजयेत् ।

सा ब्राह्मणं ता प्रिया ॥

नास्यैवेति श्रुतिः प्राह तथा सर्वाः क्रियाश्चरेत् ।

तन्नामव्यवहारार्थं नामकर्म विधीयते ॥

एकादशे द्वादशेऽहि नो तत्कुर्यात्तु मुख्यतः ।

भिन्नं .. गौण एव परा न तु ॥

क्रियमाणेषु मौञ्ज्यापि जातका दिककर्मसु ।

क्रमेणैव पृथक्त्वेन तस्मिन्नेवाहनीति वै ॥

कर्तव्यत्वेन धर्मज्ञ सिद्धान्त इति शास्त्रहन् । भिन्नहृतानि चेन्मोहाज्जनकादिवा

.... र्थतां प्राप्य पुनः करणकर्मणः ।

पात्रभूतानि जायन्ते तानि तस्मान्न चाऽऽचरेत् ॥

तथापत्त्वपि वाच्यं (वच्येव) तत् पुनः पुनरहं दृष्टम् ।

पुरुषस्य तु रक्षणम् ॥

अयुग्यवर्णं स्त्रीणां तु चाल्यातोत्तरमेव वै । प्रवरार्हं सन्धिदीर्घस्वरवर्णसमं स्वहम् ॥

प्रवरं प्रवराहेण स । चेष्टया भिन्नपरं तथा ॥
सुमूलामूलरक्ताह्वयं रक्त पादि । रञ्जितं बीजं निबिडं प्रा (प्रा) ॥

(अस्मिन्स्थले २२४ द्रष्टव्यम्) ।

कलौ निपिद्धं विज्ञेयं घृतमध्यादिकं तथा ॥

पृषदाज्यं क्षीरवधि तथा पकफलादिकम् ।

पायसं पानकं स्वादु मिश्रयित्वा सुखोल्बणम् ॥

...

अ स्पर्णपात्रेण यन्नतः ।

पश्चात् कुर्यात् ब्राह्मणानां भोजनं च यथारुचि ॥

तत्पूर्वमपि केचित्तु तद्गुरुं प्रवदन्त्यपि । तत्र प्रधानमन्त्रास्तु भूरपां त्वदिकाः पराः ॥

चौलकालस्तु विज्ञेयो (?) तार्तिथीकस्तु वत्सरः ।

तत्रामनं च नियम औत्तरं केवलं परम् ॥

चूडा कर्मापि मौञ्जी च न कुर्याद्दक्षिणायने ।

पितामहादिभिः पूर्वेः सङ्गिर्मातामहादिभिः ॥

पितृव्यमातुलादींश्च तत्पत्नीभिश्च मातृभिः ।

समालोच्य प्रयत्नेन ह्यनुक्षातश्च तैरिति ॥

...

धानं पुत्रस्य पितरः माता शुभम् ।

य धाकृतं तूष्णीं स शिशु श्रेयसा न तु ॥

वाचनं सर्वथा वच्मि पुनः पुनरितीव वै । विनैवाक्षां गुरुणां तु नामक्रमे पुरा किल ॥

कृत्वाशास्त्रेण मार्गेण द्रव्यस्यागपुरस्सरम् ।

साक्षाद्दक्षिणो भगवान्निर्ववामिप्रोऽपि मार्गवः ॥

नष्टपुत्रा यभूवुर्हि कुरुसवत्सादयोऽपि ते ।

प्रवासादेत्य पुत्रं तं अद्वाद्गोति मन्त्रतः ॥

कृत्वा मूर्धन्यवघ्राणमेवं कर्णं च दक्षिणे ।

अङ्गमारोप्य तं कुर्याच्छ्रेयसे तस्य केवलम् ॥

अग्निरागुष्मादिव्यादिः मन्त्रैर्मांशगवानिनैः ।
आशीर्वादाश्रनाभापि म्यं स्वीष्ट्य तण्डिरः ॥

अलं कुर्यां **** महिषां कृते । पण्डेऽग्नप्राशनं कार्यं मामि तस्य ममन्वष्टम् ॥
कौतुकालयक्रियां कृत्वा परं नान्या यथाविधि । शुभे मुहूर्ते सुलभे च विशेषतः ॥
**** **** भिम्मा भक्षणकर्मणः ।

पुनर्जातकनाम्नोऽनु नियमः पूर्वमुक्तयोः ॥

दिनयोरेव तेनाऽत्र तद्व्यादिनिरीक्षणम् ।

यथा संभवतः प्रोक्तं न तारादियलादिकम् ॥

कुमारभोजनं चात्र षट्पुभिर्शक्तिसंभयैः । पञ्च *** नक्तैः कुर्यान्मात्रा सह शुचिक्रियैः

भक्ष्यभोज्यादिकैर्यो तु द्वयात्पूर्वं यथारुचि ।

दक्षिणादानकं तेषां भोक्तृणां तेन वर्णिनाम् ॥

पुण्याहानन्तरं नान्याः परं कौतुकबन्धकम् ।

अङ्कुरारोपणं कुर्यात्तदुषतेनैव वर्त्मना ॥

पश्चात्तत्संकल्प उक्तः प्रतिष्ठा जातवेदसः ।

शक्त्या सत्यां ग्रह मख *** परं सताम् ॥

संनिधानेष्वसंसर्गं मुखं तत्केशवर्धनम् । शिखानिधानं च तथा तत्स्थानादनलस्य च ॥

उपसमिधमारभ्य भागा **** श्मेव वै । प्रधानहोमं कुर्वात जयादि च ततः परम् ॥

सर्वं तदोत्तरं तन्त्रं विधिनैव समाचरेत् । नीराजनं चाशिषां च करणं पूजनं ततः ॥

ब्राह्मणानां विशेषेण ताम्यूलं दक्षिणादिकम् ।

तदङ्गत्वेन भूदानं ब्राह्मणानां च भोजनम् ॥

सर्वं सुमङ्गलीगानपूर्वकं सम्यगाचरेत् ।

मङ्गलानां च वाद्यानामस्मिन् कर्मणि वच्यहम् ॥

अन्त्य *** करणं विधिचोदनात् ।

शक्त्यभावे तु तूष्णीकं यद्वा दैविकमुत्तमम् ॥

कर्ममात्रं सूत्रशास्त्रादाचारादिप्रचोदितम् । तन्मात्रमेव कुर्वीत तेन कर्मन दुष्यति ॥
 वेदोक्तमन्त्रलोपे तु कर्म तत्तु प्रणश्यति । सर्वं वैदिककृत्येषु यथा वा वेदचोदिताः ॥
 मन्त्रा लुप्ता भवेयुर्न स्वरवर्णादिकैः पदैः । तथा यत्नेन कर्माणि सम्यगेव समाचरेत् ॥
 यत्कर्म वैदिकं तत्तु विप्रसाक्षिकमाचरेत् ।
 कर्म ब्राह्मणराहित्ये साद्गुण्यं नाधिगच्छति ॥
 एकस्यापि क्रियाज्ञस्य सर्वतन्त्रविदसतः ।
 सर्वशाखामन्त्रतन्त्रसूत्रसर्वस्ववेदिनः ॥

अपि कर्मसु सर्वेषु वैदिकेषु वदाम्यहम् । तं विप्रसाक्षित्वरहिते विप्रसाक्षिके ॥
 कृतमप्यकृतं कर्म तत्क्षणादेव तद्भवेत् । सदश्चापि तथा भूयः कर्तव्यत्वेन चोदितम् ॥
 शाखाविदां श्रोत्रियाणां यन्त्रतन्त्रक्रियाविदाम् । साद्गुण्यपरि ण सद्भृदाम् ॥
 सभैव सर्वकर्माहो न कृतककुचेतसाम् । वेदशाखागोत्रसूत्रध्रष्टानां दुष्टचारिणाम् ॥
 त्यक्तसंध्यापराणां च वेदमात्रैककोविदाम् । तुच्छानिरर्थका न ॥
 न वैदिकक्रिया होमः स्यात्तेपामेकोऽप्यमन्त्रकः ।
 मन्त्रविन्मध्यगश्चेत्तु सत्सभाप्यसभा भवेत् ॥

वेदध्रष्टं तु विज्ञेयं कर्म चण्डा ... । सूत्रध्रष्टस्त्वृतीयकः ॥
 जातिध्रष्ट इति होयः सर्वकर्मविगर्हितः । सूत्रध्रष्टश्च कलमापः परिवित्तिसमास्तदा ॥
 तस्मादेतान् सभामध्ये योजयेन्न तु वैदिके । सत्कर्माणि ॥
 तानेतानखिलान्ध्रष्टान् वैदिको न समूहयेत् ।
 उत्कृष्टं नोपनयनात्कर्मान्यदिह विद्यते ॥

वैदिकेऽखिलेषु तद्धि ब्राह्मण्यमूलकम् । वसन्ते चोपनयनं (१) षापि मधुरस तु ॥
 मासाद्याः पञ्चमासाश्च वसन्त इति केवलम् ।
 तत्सोनिध्यमहिम्नैव तत्पूर्वापरयोरपि ॥
 अतो वसन्त मासाद्या गौणा इत्येव सूरिभिः ।
 सिद्धान्तितः शास्त्रजालविधिसंज्ञकादिभिः ॥

गर्भाष्टमो माक्षणस्य मौञ्ज्या मुख्य उदाहृतः ।

कालः कालविभिर्नैरष्टमः शुभ इत्यपि ॥

तत्समत्वेन मनुना यर्णितो गौतमेन च । ब्रह्मवर्चमकामस्य पञ्चमोऽद्दो महात्मभिः ॥

यर्णितो मुख्य मथेति मेघाधी यदि बालकः ।

तथैव पष्ठः प्रोक्तत्र तेजस्कामस्य चेतसतः ॥

नवमोन्ताद्यमामस्य दशमोऽद्दोऽपि निश्चिनः ।

एकादशस्य रुद्राद्यः धीर्यकामस्य घञ्च्यहम् ॥

आपोऽष्टाद्माक्षणस्य कालमद्योग्यतावशात् ।

शब्दस्स तु सुविज्ञेयः न मर्त्यस्येति वै मनुः ॥

मेघाविनं सुवचसं श्रुतिमात्रेण केवलम् । वेदयणंप्राहकं चेत् तद्देवोपनयेदिति ॥

अनध्यायेषु सायाहो यामिन्या दक्षिणायने ।

अष्ट कास्वकेलान्मौ दिवसेष्वपि ॥

हतान्मोहाच्छलान्मौख्यात्कृतोपनयनं घृथा ।

पुनः करणभाज्जोति यथावन्नात्र संशयः ॥

भिन्नशाखागोत्रसूत्रकृतोपनयनं कृतम् । रजस्वलापतिकृतं मुख्य

चिना कृतं मोहात्पुष्पवत्यां च मातरि । महातद्गुरुभिः पित्रा पितागमपुरो

कृतोपनयनश्चापि कृतमेव न संशयः । अननुष्ठितसंध्येन ह्यकृतोपासनेन च

पूर्वेषुः श्राद्धभोक्तृणा । कृतं तद्व्यर्थमेव स्यात् तथा तस्मान्न तत्रो

ब्रह्मवीर्यसमुत्पन्नो मूको यदि तु तं ततः । सम्यक् षोडशवर्षे जातकादि

वोपनयनं क्रियामात्रेण तन्त्रतः । तन्त्रं कुर्यादशेषं च तन्मन्त्रानखिलान्स्वयं

वदेदेवं विधिर्नैतं कतां तत्कारणात्परम् । लिखित्या सलिले तां घृतेऽथवा

उपदेशे प्राशयेच्च समिदाधानकर्म च । तद्दत्तेनैव तूष्णीकं स्वमन्त्रोक्त्याऽखिलं यथ

कारयेदेव तूष्णीकं क्रिया रम् ।

सन्ध्यादिकं तथा नित्यं कारयित्वा तत्करात् ॥

सर्वेषां कर्मणां तस्याभिनयात्कारयीत च । तर्पणं ब्रह्मयज्ञाङ्गं श्राद्धादिकमशेषकम् ॥
 तन्त्राभि नयनादेव ... केवलम् । ब्राह्मण्यं तस्य सुतरां पादाभात्रमिति स्वयम् ॥
 गुराह परे सर्वे तन्नास्त्येवेति चोचिरे । पादुक्तेन्यत्वं तस्य स्तुतः स ... ॥
 ... योग्यतां पङ्क्तिदर्शने ।
 अधिकारोऽस्ति तस्याऽस्य सर्वमन्त्रैकशून्यतः ॥
 त्रिक्रियानर्ह एव जातिमात्रेण केवलम् । ब्राह्मणश्चेति वनासौ ... ॥
 भर्तृणां च तज्जातानां चेदत्राहण्यमेव च ।
 अमन्त्रजास्तु ते ज्ञेयाः साक्षात्तु वृषलास्तु ते ॥
 रूपत्रयात्परं तेषां तद्वंश्यानां ततः पुनः । ... मुकवंशैक जन्मिनाम् ॥
 क्लीबान्धधधिराधित्वितद्विभ्रा अपि तत्समाः ।
 वेदोक्तकर्मानधिकारिण एवेति शास्त्रहृत् ॥
 ... न योग्या हृद्यकथयोः । कृत्योपनयनं तूष्णीमेतेषामपि तां ततः ॥
 अन्नपानप्रदानादि कृत्यैः सम्यक् प्रपालयेत् ।
 ... अधिरजाश्चाश्वि त्रिपुत्रास्त्रय स्तुते ॥
 तेषां परा योग्यत्वेऽपि न तत्सन्ततिरर्हति ।
 न नैच्यन्यङ्गमाप्नोति संस्कृता सा न दुष्यति ॥
 परेषां हः ... योग्यता पङ्क्तिदर्शने । मूक संततिवन्नेषा त्रिपूर्वं दोषगा न तु ॥
 गर्भकादश वर्षोऽयं राजन्यस्योत्तमो भवेत् । उपवीतेस्तु ... शुद्धकादश उच्यते ॥
 गर्भं द्वादश वर्षस्तु वैश्योपनयने मतः ।
 मुख्यत्वेनैव तत्तुल्यः शुद्धो द्वादशवत्सरः ॥
 आर्द्धाविंशत् क्षत्रियस्य गौणः कालस्त उच्यते ।
 आचतुर्विंशत् वर्षस्तु गौणो वैश्यस्य शास्त्रतः ॥
 राजन्यस्योपनयने प्रीध्मो मुख्य इतीरितः ।
 शरद्वैश्यस्य संप्रोक्तो रथकारस्य तत्पुरः ॥

वर्षा एवेति स मुनिः वसिष्ठो भगवान्महान् । स ... न कालश्च रथकारस्य नापरः ॥

सर्वेषामेव वर्णानामुपनीतिप्रपूर्विके ।

पुण्याहो दिवसे कार्यः नान्याह्वानं तथैव च ॥

देवतानां प्रतिष्ठा च नित्यं ब्राह्मणभोजनम् ।

तथैव चाग्निसन्धानमपि विप्रब्रुवस्य च ॥

कर्तव्यत्वेन विहितं परेषुः प्रातरेव वै ।

अकृतानां जातकादिकर्मणां करणं तथा ॥

उपनीत्यङ्गवह्नेश्च प्रतिष्ठापनकर्मवत् । संकल्पोऽत्रवद्विजैः कार्यं उपनीतेर्विधानतः ॥

उपनीत्यङ्गसंकल्पे वह्निनामीप्यमप्यति ।

अपेक्षणीयं सर्वेषामन्यथा तन्न सिद्धयति ॥

अतो यतः प्रतिष्ठाप्य यथाविधि ।

उपनेप्येति संकल्पः नक्षत्रादिकसंभवम् ॥

... च णमिति प्रोक्ता पुनः पुण्याहपूर्वकम् ।

कारयित्वा ब्राह्मणानां भोजनं ... ॥

कारयित्वा विधिना चोपवीतस्य धारणम् ।

उपवीतधृतेः पूर्वं शुद्धाचमनकर्मणः ॥

शुभारभोजनं सम्यग्यदुभि कारयित च । मात्रा सीमन्तिनीभिश्च मङ्गलोद्गानपूर्वम् ॥

भोजनान्ते दिग्बपनं येनेत्यादि समन्त्रकैः ।

चतुर्भिर्विभा ... द्वपन्तमनुमन्त्रयेत् ॥

माता वा ब्रह्मचारी वा यल्लुरेण च दक्षिणे ।

उत्वायेति च मन्त्रेण ह्युमान् केशानशेषकान् ॥

दुग्धरस्य वा मूत्रे दर्भस्तम्बेषु वा क्षिपेत् ।

स्नातमग्नेरुपममाधानादिकविधानतः ॥

हृत्वाऽऽज्यभागपर्यन्तं नापुद्देनानले षटोः । हस्तेन समिधन्नां वै चायेहीति षोडश ॥

प्रति पिता पश्चात् निक्षिप्तायां ततः पिता । आतिष्ठेति च मन्त्रेण यदुमारोपयेत्तदा

अश्मानं पूर्वनिक्षिप्तं रेवती स्त्वेति युग्मतः ।

अभिमन्त्र्य च तद्वस्त्रं या अकृन्तन्निति त्रिभिः ॥

तद्वास्तः परिधाप्याऽस्य वाचयित्वा च तत्रयम् ।

परीदमिति सत्यश्वादानुमन्त्र्यैनमेव वै ॥

मौञ्जी तं त्रिवृतां सम्यक् प्रादक्षिण्यविधानतः ।

आवर्तयत् त्रिस्वाहा " " द्वाचयेत्तामृचं यथा ॥

इयं दुरुक्ताद्युग्मं तन्मित्रस्येति ततः परम् ।

अजिनं चोत्तरं कुर्यादग्निष्ठे दशभिस्ततः ॥

॥(म?)न्त्रेऽप्यवसाप्याऽथ समुद्रात्तत्समाचरेत् । तद्वस्त्रं परिगृहीयादग्नेत्वादिकेनतः

देवताभ्यो रक्षणायमर्पयेत्तं वटुं तदा ।

देवस्य त्वेति मनुना पितृवोपनयेदमुम् ॥

अन्ते शर्मन्निति श्रूयात् सुप्रज्ञा इति दक्षिणे ।

कर्णो जपन्तं कुर्वति ततो वटुरयं पुनः ॥

मल्लचर्यं यजुर्जपत्वा सुखं तिष्ठेत्तदुन्मुलः ।

को नामाऽसीति पित्रोक्ते वटुः स्वन्नाममन्त्रतः ॥

इत्येति च पुनः प्रोक्ते ह्याचार्येण समन्त्रके । प्राणत्येति वटुर्दद्यादुत्तरं तस्य मन्त्रतः ॥

एव तेति पिता प्राह चाध्यनोमिति तत्परम् ।

वटुः " " योगे योगेति तत्परम् ॥

प्रधानहोमः कथितः विरोपः कोऽपि चात्र वै ।

द्वितीयतुर्यावाचार्यः स्वयमेव वदेन्मनून् ॥

सर्धांशिपोऽन्वाचयीत " " ।

कुमारेण प्रयत्नेन ह्याचार्योऽत्र शनैः शनैः ॥

जघतादि होमात्परतः ब्रह्मणः पुरस्तदा । कूर्चं कुमारदस्ते

मनुनैव वै ॥

....

....

मन्त्रज्ञानो द्विजान् । पार्श्वीन तदुक्त्यैव पादप्रभञ्जनाद्व
 तदर्धितो विधानेन सावित्री भौ इतीद वै ।
 संपार्श्वीतोऽथ जनाश्च तद्गुणायर्धर्षनात्परम् ॥
 सावित्रीमेव तां देवीं गायत्रीं वेदमानरम् ।
 पादशोऽर्धशरसयां क्रमेण वयादनीयुताम् ॥

पादेप्यन्तेषु या कृत्वा षडेद्ब्राह्मणायुन्दके । यदु स्तनभ्रगुरवे षरं दद्याद्गुरुस्तः

तं षरं प्रतिगृह्य न्यादेय विधानतः ।

देयस्य त्वेतादिकश्च यथावत्तद्यजुर्भवेत् ॥

उदायुवेति चोऽथाप्य तद्यजुरिति तत्परम् ।

आदित्यमुपतिष्ठेत् यस्मिन्भूताख्यतन्त्रकम् ॥

कृत्वधात्री निक्षिपेच समिधः प्राङ्मुखो बटुः ।

तत्पूर्वधृतदण्डरसन् उपतिष्ठेद्विभावसुम् ॥

समन्त्रस्सुभ्रवश्चेति पालाशो दण्ड उच्यते । ब्राह्मणस्य क्षत्रियस्य नैयमोवस्तमप्रकः ॥

औदुम्बरो वादरो वा दण्डो वैश्यस्य चोदितः ।

दण्डधारणतः पश्चात् स्मृतं च म यजुंष्यपि ॥

प्रवाचयीत विधिना पिता पुत्रेण तत्सदः ।

यदग्नेरपि पश्चात् भूयासमिति तत्परे ॥

चरमे परमे जाते वह्निकार्यं घटोर्मतम् ।

पश्चात्तदग्निकर्मान्ते पिता पुत्रं विधानतः ॥

शिक्षयेन्मनुना तेन ब्रह्मचार्यसि तत्परम् । आपोशानेत्यादिकैश्च तत्सर्वत्र च तद्वटोः ॥

वाफ्यं च वाढमित्येव वाचयेदिति सा श्रुतिः ।

पश्चात् मातृभिक्षा सा विधिना कारयीत च ॥

पदत्रयेण सा साक्षात् प्रकार्या ब्राह्मणैरिति ।

तत्राद्यं भवतीत्येव पदं तत्परमप्यथ ॥

भिक्षां देहि पदद्वन्द्वं क्रमोऽयं मनुनोदितः । भवन्मध्ययामराजा वैश्यस्तु भवदंत्यथा

भिक्षेतैव विधानेन भिक्षायाः परतोऽपि वा ।
 तत्संशासनमित्युक्तं भिक्षाकाले स्वयं गुरुः ॥
 नमस्काराय तन्मातुः स्वगोत्रप्रवरं वरम् ।
 वाचयीत विधानेन तद्वाचनविधिस्त्वयम् ॥
 कर्णोपिधाय ह्रस्वाभ्यां नमस्कार निमित्ततः ।
 चतुः सागरपर्यन्तं गोद्विजेभ्यः शुभं प्रुवन् ॥
 भवत्वित्येव तत्पादौ गृहीयाच्च ततः पुनः ।
 साष्टाङ्गं संप्रणम्यैता भवतीत्यादिकं वदेत् ॥
 त्रिवारमेवं प्रथमे दिवसे निखिलेऽप्यति ।
 प्रवदेन्नखिलायां च भिक्षायां मौञ्जिवन्धने ॥

तद्भिन्नदिवसेष्वपु सङ्कदेव वदेदति । मौञ्जीदिने मातृभिक्षा निखिलाञ्च चिरंतनीः ॥

न तु भिक्षां वाचयीत भिक्षाद्रव्यं च तद्दिने ।
 अक्षतास्तण्डुलान् रम्यान् नारिकेलादयोऽखिलाः ॥
 कलानां ये विशेषाः स्युः भक्ष्याणां ये विशेषकाः ।
 हिरण्येन प्रदातव्या ताम्बूलेनाञ्जलिद्रिकात् ॥
 नमस्कृतास्तेन नार्यः सर्वा लौकिकवाक्यतः ।
 तस्यमूर्ध्न्यक्षतान् रम्या शौ निरीक्षितः ॥
 अधीत्य चतुरो वेदान्साङ्गान् शास्त्राणि पदपदम् ।
 पुराणस्मृतिशिल्पाञ्च दीर्घायुष्मान् गृही (भवेन्) ॥

एषा च निखिलाहः पुत्री पौत्री फलन्मनाः । वृत्तकृतयो भवत्येव प्रयुञ्जीरन्महारिपः ॥

लब्धा भिक्षां च तां सर्वांमाचार्याय निवेदयेत् ।
 याषदध्ययनं ह्येष भिक्षान्नो हि भवेद्भुवम् ॥

सम्पत्कृत ब्रह्मचर्यं समिदाधानकोऽन्यथम् । अनुष्ठिताचार्यकुलवासो विप्रो भवेदपि ॥

मौञ्जी लभ्यां ततो भिक्षां सत्त एष तदा ित्त । आनायांग प्रयच्छन्नि महाकुलमुद्रा

मौञ्जयाङ्गदक्षिणां शक्त्या ताम्बूलानि पृथक् पृथक् ।

मदम्येभ्यो द्विजातिभ्यः प्रयच्छेदे यत्नेनमा ॥

न्वकुर्यान्न तु तत्कुर्यात् तिरस्कुर्यान्न घाडवान् ।

पूजयेत् शिष्यांश्चैः दानमानादिभिस्तदा ॥

यावन्तो वै सदस्यास्तु तावन्तो दक्षिणार्हकाः ।

विषयानां यर्णिनां च ताम्बूलं न कदाचन ॥

प्रदद्याथा " मूर्णं क्रितु दृष्ट्वा विसर्जयेत् ।

याचकेभ्यो द्विजातिभ्यो दरिद्रेभ्यो विशेषतः ॥

सततं सच्चरित्रेभ्यः प्रदद्याद्दक्षिणाः शिवाः । केभ्यो नटेभ्यो वा विद्वेभ्यः सभ्य एव वा

सद्दूपकेभ्यः पापेभ्यः शैलपेभ्यो मलेख्यपि ।

असदर्पणबुद्धिभ्यः श्रोत्रियेभ्यो विशेषतः ॥

न सत्कर्मसु तेभ्योऽर्थं तूष्णीकं न विसर्जयेत् ।

अभ्यनुष्ठानमित्तार्थं निक्षिप्तं यद्दत्तं तु तत् ॥

यज्वभ्यः श्रोत्रियेभ्यश्च विद्वद्भ्यश्च विशेषतः ।

मन्त्रार्थविद्भ्यो देयं स्यादन्यानर्थं हेतवे ॥

तद्दत्तं प्रभवत्येव ततस्तस्मान्न चाचरेत् । पलाशाहोमपर्यन्तं मौञ्जीकर्म प्रचक्षते ॥

तावदन्नं यथा शक्त्या ब्राह्मणेभ्यो निवेदयेत् ।

तृतीयदिवसे मौञ्ज्याः प्रकुर्यात्सुमहाशिवः ॥

तस्मिन्काले विशेषेण विष्णुलक्ष्म्या समायुतः ।

सान्निध्यं प्रकरोत्येव देवो वेदमयो विभुः ॥

तस्मात्तस्मिन् विशेषेण वेदवन्तो द्विजोत्तमाः ।

विशेषेण प्रपूज्यास्यः दानमानार्हणादिभिः ॥

कृतं स्वकाले मौञ्ज्यालयमुत्तमं दिनम् । ब्राह्मणस्योत्पादकं स्यादेवमेव न चेत्तेत् ॥

तस्मिन्ननुष्ठिते सम्यगेकस्मिन्वा परे ।
 मौञ्ज्याख्ये परमे दिव्ये कृतान्येवेतराण्यपि ॥
 जातकादीनि कर्माणि गौणकाले कृतान्यपि ।
 मुख्यकालकृतानि स्युः उपनीत्या सर्वैव चेत् ॥
 कालादिकैस्तस्य मुख्यस्य यदि संभवे । वैगुण्ये सर्वलोपः स्यादतो ज्ञात्वैतदप्यति
 एका वाऽपि क्रियां विद्वान् मौञ्ज्याख्यां सम्यगाचरेत् ।
 तत्रैव मन्त्रसिद्धिः स्यान् तन्त्रसिद्धिः परा शिवा ॥
 क्रियासिद्धिः तपसिद्धिः श्रेयससंपन्नहोन्नता ।
 ज्ञानसिद्धिर्लोकसिद्धिर्भयत्यपि न संशयः ॥
 पितोपनयनस्यादौ कर्ता पुत्रस्य धर्मतः ।
 स्थिते तस्यापि पितरि पितुः म तु मनीषिभिः ॥
 प्रोक्तः कर्तेति परमः तस्यापि पितरि स्थिते ।
 स एव मुख्यकर्ता स्यान् पितामह इत्ययम् ॥
 भवेत्कर्ता चेति प्रकृते सति । उत्तरं तत्र वक्ष्यामि तत्कर्मादौ तदङ्गके ॥
 नान्दीकर्मणि ये देवा अस्य केवलाः ।
 प्रभवेयुर्हि नान्यस्य तदुद्देशेन कर्म तन् ॥
 समाख्यं किल तेनैव मुख्य कर्ताऽथ मुच्यते ।
 ज्येष्ठस्य च पितृव्यस्य पितुः पितुश्चापि च ॥
 हस्यासद्भावे पिता कर्ता भवेदिति । पुत्रस्योपनये वच्मि तथाऽज्येयामसंभवे ॥
 तामहादीनां गुरुणामपि दुर्घटे । पिता पुत्रस्योपनीतौ कर्ता स्यादन्यथा न तु
 या चेत्तु तद्वर्षेण सुचेतसा । प्रकृतोऽयं भवेदेव नान्यथा न्यायवादिनाम् ॥
 मतिमेव विरोपेण ज्ञातव्यं गुरुबुद्धिभिः ।
 आपोडराद्माघ्णस्येत्युक्तः कालः परो न तु ॥
 तत्करूप एव षटोक्तस्य तु बुद्धिसतः । प्राप्तायामधिकार्यां तु तत्कर्मानर्हतादिभिः

तदाऽहं पत्य प्रभवे यतोर्मध्ये विनिश्चिनः ।

पञ्चमाब्दादिकः कालः परो मुख्यतमो मनः ॥

दशमाब्दे तादृशस्य व्यतीतेऽयन्नपातकम् । मातापित्रोश्च यन्पूर्वा प्रभवेन्नाप्रसंख्यः ।
वेदाभारप्रमह्णशक्तिमस्तं यदा पिता । यदि नोपनयनेत्तद्यः महत्पानकमस्तुते ।

मौडीकर्मणि ये विप्राः समानूताम्बु तत्प्रति ।

न गच्छन्ति न पश्यन्ति ते ये नरकगामिनः ॥

स्वच्छालातिप्रमे मौञ्ज्या देवाद्वा मुख्यगौणयोः ।

पातित्यं तत्क्षणात्नूनं जातिभ्रंशोऽपि जायते ॥

उक्तानां पौडशाब्दानां येन केनाऽपि कर्मणा ।

व्यतिक्रमेत्तस्य यतो मौञ्ज्याः स्थान्न प्रयोजनम् ॥

हठाद्यद्यपि कृत्वा वा ब्राह्मण्यं नाऽऽप्नुयादसौ ।

किं त्वब्राह्मण्यमाप्नोति पाद्भतेयो न भवत्यपि ॥

सत्कर्मकालासंभाष्यः नेक्षणियश्च पैतृके । सत्कर्मणि महायज्ञे सन्ध्ययोरुभयोरपि ॥

सन्ध्योपनयनात्पश्चात् कालेषु त्रिषु सा भवेत् ।

अभिकार्यं तथा स्नानं तर्धैवाऽऽचमनक्रिया ॥

कर्मणामपि सर्वेषां नित्यमाहान्तयोर्भवेत् ।

सन्ध्यात्यागे ब्राह्मणोऽस्य ब्राह्मण्यं ना ... मस्तुते ॥

ब्राह्मण्यं स्नानसन्ध्याभ्यां नान्येनैतत्प्रजायते ।

सन्ध्याकार्यो यदा मौञ्जी विद्यार्थस्य च केवलम् ॥

सावित्रमहमारभ्य यथा सन्ध्या तथा पुनः । ब्रह्मयज्ञश्च गायत्र्या भवेत्तत्तर्पणं तथा ॥

दीपकर्मक्रियायास्तु तथा सायं विधीयते । तत्पदं वेदमुखतः भवेन्नित्यं द्विजन्मनाम् ॥

मध्याह्ने ब्रह्मयज्ञस्य मुख्यकाल उदाहृतः । प्रातःकालादिकसर्वस्तत्समो नैव सर्वदा ॥

वेदोपक्रमणं कुर्यात् कृत्योपाकर्म शास्त्रतः ।

अकृत्या तदुपाकर्म न यैर्दं समुपक्रमेत् ॥

नित्यं द्विजन्मनां प्रोक्तं श्रावण्यां वेदहेतवे ।

पौर्णमास्यामुपाकर्म प्रथमं ब्रह्मचारिणाम् ॥

प्रथमोपाकृतिसमं नेह कर्म शुभान्तरम् । तत्रैव धुरकमादीं ततः स्नानान्तरात्पुनः ॥

अभ्यञ्जनं यथावथ संभवेर्भूषणादिभिः । अलंकारैश्च वासोभिः परीरीरजनादिभिः ॥

पीतकौपीननिबन्धदपर्णादण्डमुग्यैरपि । पीनमौञ्ज्यजिनस्तावक्षौमकुम्भुम्बरादिभिः ॥

प्रवेशनिर्गमाभ्यां च स्वस्तिवाचनपूर्वतः । सर्वमङ्गलवाशौघरक्षणत्रियया तदा ॥

काण्डविषेदहोमेन विरजाहोमनस्तदा । पाहिद्वयोदशमहा उपहोमार्चनादिभिः ॥

कामो कार्पाञ्चपेनैवं तन्मन्युरजपेन च । वेदानुपक्रममहा सत्कर्मक्रियया ततः ॥

तत्समसूक्तमो नास्ति तदाशेष द्विजन्मनाम् । वेदादानपरिप्राहरास्त्रप्रवचनादिभिः ॥

लोके सर्वत्र हरयन्ते तदाशेष च वर्णिनाम् ।

नित्यं कालद्वये होमः समिधामटयीक्षिताम् ॥

नित्यं कालत्रये सन्ध्याममतिप्रमणं गुरोः ।

अत्यन्तशिक्षया स्नानं भिक्षापय्यादिकं तथा ॥

वेदप्रदानां सर्वेषां समनुष्ठानमेव च । तत्प्रादुर्भवेन विधिना तदा शेषे न तसुरः ॥

उपक्रमः प्रकर्तव्यः प्राजापत्याद्यकाण्डद्वये ।

प्राजापत्यप्रतिमिदं विधिना विधिषोदनाम् ॥

वर्षभ्यत्वेन कथितं तदारम्भेऽप्युपाकृतिः । ऋतुर्जनं तत्समामो द्वयमेकस्य केवलम् ॥

वर्षभ्यमेव तन्मन्त्रैः परिष्यामीत्यचारिणम् । धाम्ने प्रतपतेत्येव तच्चतुष्टयमन्त्रैः ॥

एवं नवानां काण्डानामाद्यानां करणं गुरोः । पूषवन्तेन प्रकथितं सोऽप्यानां च तत्प्रत्यया

उपाकृतिस्तयोर्गर्गाः नवानां च पूषक् पूषक् ।

तत्तद्विद्मैश्च तन्मन्त्रैः तत्काण्डविभिन्नाया ॥

पश्चाद्दाम्नेयकाण्डानां गमानां करणं गुरोः । प्रषोदिनं विधानेन तत्तत्तद्विद्वन्मन्त्रैः ॥

अनन्तरं वैश्वदेवकाण्डानां पूर्ववत्तथा । ऋतुगोपाकर्मणी ते वत्तत्प्रत्ययेन चोदिते ॥

एवं चतुश्चत्वारिंशत्काण्डानां समुपक्रमे । गमानो च यथासास्त्रमुपाकर्मैः ततः पुनः ॥

उत्सर्जनं च कुर्वीत विभिनाऽग्नेन मन्त्रविन् । वेदं ममभ्यसेदुपया गुरोरेव महारातः ॥

यर्गां सम्यग्देदमेवं मादयित्वा ततः पुनः ।

तद्दानानि च तन्मध्ये निद्रालग्यादिषर्जितः ॥

लोभमोहक्रोधहीनः यमन्नित्यं गुरोः कुठे ।

धोग्रियानागतान्वन्धून् यश्चनो याज हानपि ॥

पितरौ प्रणमन् भक्त्या नित्यं कालद्वयेऽप्यति ।

भिश्चान्नगश्नन्प्रयतो मधुमांसादि वर्जनात् ॥

स्वाध्यायकृतरास्त्रौघः सर्वविद्या विरारदः । उद्वापोहविरोपज्ञः क्रियातत्त्वं विशेषविद्

सर्वमन्त्रार्थकुशलः सूत्रतत्त्वविचक्षणः । मीमांसान्यायकुशलः धर्मधर्मिवेदवित् ॥

अध्ययूद्गातृहोतृणां कार्यकर्तृत्वपेशलः । प्रायश्चित्तेन कुशलः स्नातकी प्रमवेदयम् ॥

तानि काण्डानि वेदस्य प्रवदामि च सुसुटम् ।

पौराडाशो याजमानो होता (?) हौत्रमेव च ॥

पितृमेधश्च कथितो ब्राह्मणेन च तत्परम् । तथैवानु ब्राह्मणेन प्राजापत्यानि चोविरे ॥

तत्काण्डौघविशेषज्ञाः वसिष्ठाद्या महर्षयः । तद्विशेष प्रकाण्डार्थः सम्यगेतद्विभज्यते

पौराडाशा इषे त्वाद्या अनुवाकारत्रयोदश । तद्ब्राह्मणं तृतीयस्यां प्रत्युष्टं पाठकद्वयम्

आद्याः पडनुवाकाश्च विश्वरूपप्रपाठके । समिधो यजतीत्याद्या अनुवाकास्तथा दश

अनुब्राह्मणमेतत्तत्प्रश्नद्वयगतं परम् । सन्त्वे त्याद्या याजमानाः अनुवाकाः पडौरिताः

अनुवाकास्ततः पञ्च पाकयज्ञादिकाश्च षट् । याजमानब्राह्मणानीत्युच्यन्ते वेदवित्तमैः

चित्ति स्तुगादयो मन्त्राः होतार स्तद्विधी इमौ । द्वितीये ह्यष्टके प्रश्ने द्वितीयश्च तृतीयकः

सत्यमित्यादिकः प्रश्न इष्टिहौत्रमितीरिते । देव वै नेति पञ्चाऽनुवाका स्तद्विधाः स्मृताः

परे युवासं प्रश्नस्तु पितृमेध इतीरितः । इत्युक्तं काण्डनयकं प्राजापत्यं प्रकीर्तितम् ॥

काण्डानामथ सौम्यानां क्रियते च निरूपणम् ।

आध्ययका प्रहाश्चैव दक्षिणा (च) ततः परम् ॥

समिष्टयजुषां स्तोमः सोमस्त्वव भृतां तथा । याजपेयःशुक्रियाणि सवश्चापि तथा पुनः

स ब्राह्मणानि सानुब्राह्मणान्यपि यथाक्रमम् ।

सौम्याख्यानि तु काण्डानि कथितानि महात्मभिः ॥

विशदायात्र वै तेषां पुनरसम्यङ् निरूप्यते । आप उन्दन्तु देवस्य प्रश्नद्वितयमध्वरः ॥

ब्रह्मसंपवमानोऽनुवाकावप्यध्वरौ मतौ । सजोषा इन्द्रपर्यन्ता आददे प्रमुखा प्रहाः ॥

उदुत्यमनुवाकान्त्रीन् दक्षिणामूर्चिरे बुधाः । ब्राह्मणत्रयमेतेषां षष्ठः काण्ड उदाहृतः ॥

सत्रात्प्राचोऽनुवाकांस्त्रीन पितृब्राह्मणं विदुः ।

उभये वै प्रश्न आद्यः पञ्चमौ षष्ठसप्तमौ ॥

अग्नेः प्रपाठके तुर्यमन्तिमं चतुरस्तथा । अध्वरब्राह्मणं प्राहुरनुवाकानिमानपि ॥

त्रिवृत्तोम इति प्रश्नः समाख्यः परिकीर्तितः ।

नमो वाचे तदूर्ध्वौ तु प्रश्नौ शुक्रिय तद्विधी ॥

कयज्ञमिति प्रश्नः सप्तमाद्याः षड्वीरिताः । अनुवाका वाजपेयाः तद्विधीन्प्रथमेष्टके

ले तृतीये देवा वै यथेत्यष्टौ प्रचक्षते । एवं नवोदितान्काण्डान् सौम्यानाहुर्मनीषिणः

आग्नेयानां च काण्डानां क्रियतेऽथ निरूपणम् ।

अन्याधेयं त्वमिहोत्रमन्युपस्थानमेव च ॥

अग्निचयनं तद्वन् युञ्जानादिकमप्यति । सावित्रचयनं चैव नाचिकेताख्यकं तथा

तथा वैश्वसृजाख्यं च पुनराहृगकं ततः । तद्ब्राह्मणमनुब्राह्मणश्चापि क्रमतोदितम् ॥

आग्ने काण्डजालं स्याद्वेदमध्य गतं तथा । स्पष्टार्थमधुना भूयः सम्यगेव निरूप्यते

आधानं कृत्तिकास्वादि प्राङ् नवेत्यनुवाकतः । प्रथमे पुनराधानं काण्डे पञ्चमपाठके ॥

आद्यानुवाकाश्चतुरः तथैव प्रथमेऽष्टके । तृतीय पाठकद्यानुवाकं च विबुधा विदुः ॥

उपप्रयन्त इत्याद्यमन्युपस्थानमुच्यते । ममान्तममिहोत्रस्याङ्गिरसः पाठको विधिः ॥

उदस्यादनुवाकौ तच्छेष तन्निष्कृतिवतः । अग्निश्चतुर्यकाण्डोऽनुवाकावायुष आदिमौ

तस्य शेषतया प्रोक्तं तस्यैकं ब्राह्मणं बुधाः ।

आदितश्चतुरः प्रश्नानाहुः पञ्चमकाण्डजान् ॥

एकं द्वावेकमेकं चेत्यनुवाकान्यिना क्रमान् । उत्तरेषु त्रिषु प्रश्नेष्वनुवाका दशोदिताः

अपरं प्राद्वर्गं प्रादुः सान्नाग्नेरिष्टमीरिताः ।

ख्यातान्येवं हि काण्डानि श्वाग्नेयानि मनीषिभिः ॥

अधोच्यते क्रमेणैव वैश्वेद्याख्यकाण्डनम् । राजसूयप्रनुन्वेकः पशुबन्धान्तः प

इष्टयःयुस्तरथा पशान् नाश्रया इष्टयस्त्रया । दिवस्येना अपाचाश्र पश्चात्सौत्रायणस

उपहोमाः सूक्तयाथयान्पुषयाथयानि तत्परम् । पशान्नाश्रयानुक्त्वाश्रान्श्वमेधस्ततः ।

पूर्वमेधश्च सुमहान् सौत्रामणिरथापरः । अन्धिद्रं पशुदौत्रं च सर्वोपनिषद्द्वय

एतेद्वा प्राद्वर्णयाथयानि ह्यनुप्राद्वर्णमेव च । तथैवैकामिकाण्डश्रवैश्व देवानि पौड

काण्डानि (विदिता) न्येवं काण्डविद्भिर्महात्मभिः ।

एतेषां विशदार्थाय पुनः सम्यङ् निरूप्यते ॥

आद्य काण्डाष्टमः प्रश्नो राजसूयः प्रकीर्तितः ।

तद्ब्राह्मणं त्रयः प्रश्नाः पश्चाद्याः प्रथमा(मि)ष्टके ॥

(.....) ममिर्वा ऋतमेव तदुत्तरः । चत्वारोऽप्यनुवाकाःस्युः राजसूयात्मका स्मे

वायव्यं काम्य पशवः परे काम्येष्टयस्त्रयः । प्रश्नास्तृतीयकाण्डान् पानुवाक्यमुदाहृतः

उभावामादयोन्त्यानु वाक्वाद्यधिकविशतिः ।

युक्त्वाहीत्यनुवाकश्च याज्या विद्वद्भिरीरिताः ॥

समिद्दिशां जीमूतस्याद्यनुवाकचतुष्टयम् । अग्नेर्मन्वे समिद्धो गायत्री त्रिष्टुप् तदुत्तर

एकादशादयो योवा अयुधेति च पाठके । अन्तास्तद्वत्सप्तमेऽपि काण्डे प्रश्नचतुष्टये ।

विवर्जिते चतुर्थेन तुर्येतु द्वादशादि(धि)काः । अनुवाका अश्वमेधमन्त्रास्तद्ब्राह्मणं बुधा

प्रपाठकौ संगिरन्ते साङ्ग्रहण्या तदुत्तरौ । प्रजापतेः पशुस्वानुवाकावपि तथेरितौ ॥

यद्वैकेनादिके प्रश्न द्वयोऽप्येकादशादिकाः । यो वा अग्नौ ततः पूर्व मान्येयोष्टा तदुत्तर

यो वा अश्वस्य ते, चा (.....) स्तद्धिषयः स्मृताः ।

सांत्रायणं त्वङ्गिरसमित्रादि समुदाहृतम् ॥

चमवित्यनुवाकान्तमश्वमेधविधर्जितः ।

न वै तान्यनुवाकांश्च पञ्च सौत्रायणं विदुः ॥

लुष्ट प्राणादिकौ प्रश्नावुपहोमान्प्रचक्षते ।

आहुः सूक्तानि विबुधाः पीवोन्नमिति पाठकम् ॥

अञ्जन्ति त्वामिति प्रश्नः पशुहोत्रमुदाहृतम् ।

खट्वात्वा सर्वां नम्रिर्न इति प्रश्ना यथाक्रमम् ॥

सौत्रामण्यच्छिद्रनक्षत्रेष्टयस्सामुदाहृताः । आद्ये ऽके पञ्चमस्य पाठकस्थादिना अपि ॥

अनुवाकास्त्रयो नक्षत्रेष्टिकाण्डतया भताः ।

सौत्रामणेः शेष उक्तोज्जुवाकोऽयं युवस्त्विति ॥

अष्टौ तु काठके हव्यवाहादीनां प्रचक्षते । संज्ञानमिति सायिन्नो नाचिकेतस्ततः परः ॥

प्रोक्ते ऋष्यानुवाकश्च चातुर्होत्रिय ईरितः । प्रोक्ते वैश्वसृजोऽयं चेत्यनुवाकचतुष्टयम् ॥

तेषां चतुर्णां काण्डानां हव्यवाह् ऋषिरीरितः ।

तुभ्यं देवेभ्योज्जुवाकौ दिवःश्वेनेष्टयस्तथा ॥

तपसा देवेभ्य इति त्वपाधा उदिता युधैः । ऋषयो वैश्वदेवास्तु काण्डयोरनयोर्भताः ॥

भद्रं कर्णेभिरित्युक्तः प्रश्ने अरुण केतुकः । अरुणाः काण्ड ऋषयस्तस्य तत्रैव कीर्तिताः

शं न इत्यनुवाकानां द्वादशानां मनीषिभिः ।

साहित्यो देवताः उपनिषदः सं प्रकीर्तिताः ॥

उत्तरेषां त्रयाणां तु वारुण्यस्तमुदीरिताः ।

प्रपाठकस्याम्भसीति याज्ञिक्यः प्रतिपादिताः ॥

स्वाध्यायब्राह्मणं प्राहुः सहवा इति पाठकम् ।

ब्रह्मा स्वयं भूः स्वाध्याय ब्राह्मणस्यपिठच्यते ॥

प्रश्नः पुरुषमेधस्तु तृतीयाष्टक तुर्यकः । राजसूयादिका वैश्वदेवाः काण्डान्तु षोडश ।

एवं चतुश्चत्वारिंशत्काण्डानां तैत्तिरीयके ।

महाराज्याविशेषेऽस्मिन् कथिता ब्रह्मवादिभिः ॥

सर्वेषामपि चैतेषां काण्डानां तु षूयक् षूयक् ।

इत्सर्जनोपवस्योः काण्डेऽपि सं प्रपातकम् ॥

त्वा पतिं च सदसः कुर्यात्तस्मिन्द्वितीयकम् । सूक्तोपहोमाश्च तथा कुर्वतिव विधानतः
पस्थानं ततः कुर्याद्गने व्रतयदादिभिः । सर्वं निवर्तयेत्कर्म जयादिकसमन्वितम् ॥
तद्ब्रतं महानुष्ठानात्परं निखिले परे । अधीत्य वेदं वेदौ वा वेदान्वा वेदमेव वा ॥
नानं कुर्याद्विधानेन गुर्वनुज्ञाप्रपूर्वकम् । तदुत्तरायणे कार्यं माघादिष्वेव केवलम् ॥

मुख्येषु कुर्याद् गौणेषु न कदाचन तां क्रियाम् ।

शुभे दिवसनक्षत्रे चन्द्रतारावलान्विते ॥

स्नानं करिष्येति विप्र समीपे प्राग्विचक्षणः ।

सूर्योदयस्य गोष्ठं तमन्तलौम्ना स चर्मणा ॥

कृष्णाजिनेनापिधाय मौनी तिष्ठेदतन्द्रितः । सेवेत नातपं तस्मिन् दिवसेऽयविचक्षणः

मध्याह्ने समिधाग्निं तं प्रतिष्ठाप्य विधानतः ।

पात्रप्रयोगकाले तु समित्सूत्रादि वस्तु तत् ॥

यथाहं प्रयुक्तयत्र चैकमेकं क्रमेण वै । तानि सर्वाणि पात्राणि मानुषाणि यतस्ततः ॥

पश्चात्तदाज्यभागान्ते इमं च स्तोममर्हतः ।

पालारासमिधं यद्गौ निशिपेदेव तां स्थिताम् ॥

पश्चाद्गनेरुपविश्य चेरकायां फटेऽपि वा । त्रियायुपेति मन्त्रेणाभिमन्त्र्य धुरमेव तत् ॥

यत्रे प्रदशाद्यजुषा ततः पेत्रानिधनान्तकम् । समानमेव कथितं जपनार्थं प्रजस्य वै ॥

स्य मेघला मन्त्रधृता विनारय प्रज्ञचारिणे । दशात्तद्वारणार्थाय तां गृह्णाथ सयस्यपि ॥

इदमहमिति मन्त्रेण दमन्त्र्येऽथवा तथा । उदुम्बरस्य भूते वा उपगूहेत तामय ॥

आपांदिष्टेति निगृभिः हिरण्येति च मन्त्रकैः ।

स्नाययीत विधानेन स्नानानन्तरमेव वै ॥

शौदुम्बरेण द्वाष्टेन कुर्याद् दन्तधावनम् । उद्धनं स्नानीयेन पुनः स्नानं विधानतः ॥

शुक्ला वागोहनं नूनं मोमस्येति च मन्त्रतः । परिधाय प्राङ् मुखतः चन्द्रनं परमोत्तमम्

गुग्गुलुधरस्यं नूनं च नमो प्रहसुगैः परैः ।

मनुभिर्देवताभ्योऽथ गन्धं दद्यात् द्विजन्मनाम् ॥

महात्मनां सदस्यानां चापरारिवति मन्त्रतः ।

स्वात्मानमनुलिप्याऽथ मणिं सौवर्णमेव च ॥

तूष्णीममन्त्रं कण्ठमूलेन धृत्या तन्मणिमालिकाम् ।
ततो वादरिकं नूत्नं मणिं कृत्वा च पूर्ववत् ॥

मन्त्रकं हस्तमूले विभृयाद्विधिनैव वै । तद्धारणं वामकरे दक्षिणे प्रतिसरं यतः ॥
तत्तदुत्तरं यत्र रेवतीस्त्वेति मन्त्रतः । धृत्या तस्य दशायां च प्रवृत्तौ विधिना कृतौ ॥

प्रथमं तूष्णीं तत्पश्चात् दद्यात्मादाय तेन वै ।

आज्यमादाय विधिना चायुष्यमिति मन्त्रकैः ॥

शुभिश्चापि जुहुयाज्जयादीनिपि हापयेत् । ब्रह्मोद्गासनकालेऽथ प्रवृत्तरचैकमुत्तमम् ॥

शुभिरेव विभृयादितरंच तथैव वै । शुभिके शिरमन्त्रेण स्रजां शिरसि धारयेत् ॥

माहरदिति मन्त्रेण मालिकां च परिमहेत् । यदाऽञ्जनेति मन्त्रेणाहृक्ते तबहुपी तदा

ये पर्वतमन्त्रैस्तैः चतुर्भिरथ वैकतः । पर्वतं समुदक्षेपेन यन्मे वर्चेति मन्त्रतः ॥

दरानं समुद्वीक्ष्य प्रतिष्ठेत्स्थेति मन्त्रतः । उपानहौ योजयीत पादयोरिति तत्कमः ॥

दक्षिणपादे वै ततः स्पष्टं हि केवलम् । प्रजापतेरिति ततः छत्रं नूत्नं धरेष वै ।

स्य स्वेति मनुना वैणवं दण्डमेककम् । शृत्या द्वैसदो मध्ये पश्चाद्वाचं च यच्छ्रुतिम् ॥

प्रोदयपर्यन्तं नक्षत्रेणूदितेष्वथ । दिशां प्राचीमुदीचीं वा दिशां निष्क्रम्य वैधतः ॥

उपडुर्वीरित्येतदर्थत्रयकं शृण्वतः । उपस्थाय दिराः सर्वां नक्षत्राणि ततस्तादा ॥

पश्चिमसं चापि पश्चान्मित्रेण येन वा । केन वा भाषणं कुर्यात्प्रतीलाभाय केवलम्

प्रयोजनं श्रूयादधिकं नैव तद्भवेत् । एवं कर्तुं शक्तिहीनः मन्त्रसंस्कारदुर्भगः ॥

तूष्णीममन्त्रकं सर्वं कुर्यादिति विधिरस सु ।

कोऽपि गौणश्च कथितः न मुग्य इति वैदिकाः ॥

किल महात्मानः तस्मादक्षस्ताथा चरेत् । स्नानमेतद्विधानेन कृत्वा तत्परमेय वै

स्य विधानेन लक्षण्यां स्त्रियमुद्भवेत् । अनाश्रमी क्षणमपि न तिष्ठेदिति गौतमः ॥

घनी न ब्रह्मगारी स्यात्त गृही न घनी यतिः ।
 अतन्नाग्निन्दिने यद्वाद् द्वितीयाभ्रममाचरेत् ॥
 सती ज्येष्ठे विना तं वै हित्वा ग्नात्या स्वयं त्वरन् ।
 विवहेत्तु तूष्णीकं मौञ्जर्यमुमहान्भवेत् ॥

परिवेत्ता भवेत्तत्र तज्ज्येष्ठान्तरनीयसः । परिवित्तिरिति ज्ञेयः तावुभौ सेवकर्मणाम्
 अनर्हं द्विजशृन्देषु निन्दितौ कुटिमतायपि ।
 उग्रहं नेषह्तौ पापी पतितौ पापिनो ततः ॥

यर्जनीयो भवेतां वै प्रायश्चित्तराशेरपि । शुद्धात्मानो भवेताम वावदाचन्द्रतारकम् ॥
 घृत्यमेतदति क्रूरं प्रायश्चित्तबहिष्कृतम् । दत्ते यर्णिनि तिष्ठेत्तु यदि जातस्तदौरसः ॥
 तस्यैव ज्येष्ठता तस्य विवाहानन्तरं परम् । दत्तस्य कार्यं उद्गाहः नोचेत्तस्य दुरात्मनः
 न दोषो जायते घोरः प्रायश्चित्ताक्षमो महान् ।
 तद्दुष्टं परिवित्तत्वं परिवित्तित्वमेव च ॥

मौञ्जी विवाहयज्ञैस्तैः तत्पूर्वकरणत्वतः । उभयोर्जायते नूनं तयोर्ज्येष्ठकनिष्ठयोः ॥
 अनुजोद्गाहतः पश्चात्तज्ज्येष्ठः करपीडनम् । स्वस्य त्यक्तवैच तूष्णीकं यदि तिष्ठेत्ततःपुनः
 प्रायश्चित्तशतैः स्वस्य गृहोल्का तुलितोऽपि वा ।
 विप्रश्रेणी निवासाय विप्रैस्संचारिणाय वा ॥
 अर्हाभासो भवेत्सत्यं न चेद्दृश्मि ततः पुनः ।
 श्मशानोल्का समानस्याद्ग्रामावासा क्षमस्तराम् ॥

प्रभवेदेव स ज्येष्ठः कारणान्तरकल्पनात् । विवहेद्यदि पापात्मा कुलनिर्मूलकारकः ॥
 कपालचण्डालसमः न ग्रामस्थानमर्हति । अयं विधिः कन्यकानां सम इत्येव सर्वतः
 सर्वेषामपि वर्णानां धर्मज्ञैः समुदाहृतः । यमयोः पुत्रयोर्मध्ये पूर्वं जातः कनीयसः ॥
 पश्चाज्जातस्तु विज्ञेयो ज्येष्ठः कर्मसु सल्लतः ।
 आहिताग्निः सोमयाजी क्षुद्रजिह्वहिजिन्महान् ॥

अपि दत्तः स्वयं मुधीः । जननादौ रसस्यायं कनिष्ठत्वं प्रपद्यते ॥

अनुपेतोऽन्ययं पुत्रः पितृकर्मणि संगते । ज्येष्ठत्वं समवाप्नोति कनिष्ठत्वं न विन्दति ॥

औरसे सति दत्तस्तु स्वकर्तृत्वेन पैतृकम् ।

क्रियां यदि चरेन्मोहात्सा क्रिया विधिशून्यतः ॥

कृत्वाया न भवति पुनः करणमर्हति । यावत्पुनः क्रिया पुत्र औरसेनाचरेज्जडः ॥

पितृक्रियां स्वकर्तृत्वधर्मेण जनितभ्रमः । पिता तावत्तरय नूनं प्रेतत्वेन प्रपीड्यते ॥

अयं तावत्सूत्रकस्य यावत्तत्कर्मशास्त्रतः । करोति विधिना भक्त्या सर्वकर्मसु गर्हितः

तरसाद्धर्मेण विद्यहन् धर्मज्ञः स्वकुलोद्भवैः । स्वबन्धुभिः स्वमित्रैश्च सर्वं शास्त्रविदुत्तमैः ॥

समालोच्य प्रयत्नेन सर्वधर्मविवृद्धये । कन्यकां सत्कुलोत्पन्नां सुलक्षणसमन्विताम् ॥

सर्वावयवसंपूर्णां दृढाङ्गां रोगवर्जिताम् । असमानार्णगोत्रां च विवहेच्च यवीयसीम् ।

वाग्दत्तां कार्यं सिद्धयर्थमन्यं नैवा ततादिभिः ।

गुप्तां दुर्लक्षणभिया विकटां ह्रस्वकेशिनीम् ॥

अतिनीचामतिक्रूरां निष्कुरोक्तिमतीमिति ।

अतिरक्तामतिज्वामति भाषणलोलुपाम् ॥

करालीं कालिकां रुग्णां पलितां रक्तमूर्वजां । अत्यन्तलीलापरमां चरमां चण्डनिष्ठुराम्

कुन्तीं श्वेतां निद्रामदसमाकुलाम् । लोलुपां मद्दिग्धाङ्गीं महारतिपरायणाम् ॥

नित्यं दुःखमुखीं भीरुं वक्राङ्गीं वक्रनासिकाम् ।

अतिदुर्गन्धवदनां भीमदन्तां भयङ्करीम् ॥

कपूय कण्ठागरलां चटुलां नित्यहासिनीम् ।

अतिपाहव्य परमां महामालिन्यचेतसाम् ॥

मार्जालनेत्रां पृथुलभीमौष्ठ पुटनासिकाम् ।

संकां सांकरिकां जाह्नवमालिन्यपरमां खलाम् ॥

दीर्घरोमाङ्किततनुं शार्दूलस्वरदुर्गराम् । कलिशीलां विशेषेण मतिमान् संपरित्यजेत् ॥

पालिकां स्यनुजां कुञ्जं वर्षकारी विहाय च ।

स्तुनानि परिभ्यादौ विभिन्य च पुनः पुनः ।

निमित्तान्यपि दिव्यानि हृदयाद्वात्तान्यपि ॥

एष्ट्या यियाहयेत्कन्यां चापल्याम्वरितेन च ।

श्यामोहं गमयेन्नेष न तदप्रो भवेदपि ॥

बन्धुत्वेनागतान् दूरात्कन्यां दातुं ममुद्यतान् ।

ययोऽधिकां कार्यकारां लोभात्तां न तु विश्वसेत् ॥

दूरबन्धुप्रयत्नेन चिरकालविचारतः । वचनादिष्टबन्धुना संबन्धाय परिप्रहेत् ॥
बन्धुत्वेनागतान्ष्ट्या पुरस्कृत्यांतीष च । सुप्रमन्नमुखो नित्यं पूजयेद्भोजयेदपि ॥

शक्त्योपकारं कुयांश्च दानमानार्हणादिभिः ।

(?) न च कृष्यात्तिरस्कृत्यांश्च तान्मुतः ॥

मिथ्यावाक्यानि तैर्त्रूयान्नायमन्यन्न भीषयेत् ।

पूर्णकामान्प्रकुर्वीत सत्यां शक्त्यां तदर्थितान् ॥

सर्वघस्तुविशेषांश्च प्रदद्यादापयेत्तथा । यस्य गेहान्निवर्तन्ते पूर्णकामाः समागताः ॥

तस्य श्रेयः संपदश्च वर्धन्ते शुकचन्द्रवत् ।

अभ्यागता यस्य गेहादर्थिनो बान्धवाः स्वकाः ॥

मित्रादयो ब्राह्मणा वा तस्य सा श्रीर्विनश्यति ।

निमित्तानि मनोज्ञानि पश्यन्विप्रैस्सुहृद्गतः ॥

कन्यादातुर्गृहं गत्वा बन्धुभिर्प्रांमवासिभिः ।

पुण्याहवाचनं मन्त्रैः कारयित्वा विधानतः ॥

अनुहा म मन्त्रस्तान् स्वयं जप्त्वा तदा तदा ।

दर्शने दुर्निमित्तानां वाचं यच्छन्दिजन्मभिः ॥

स्वस्त्ययनमिति मन्त्रमथं होमुचमेव च । शिवं शिवमिति यजुः जपन्वा जापयेदपि ॥

कल्याणादौ विशेषेण वाचयंस्तद्गृहं प्रजेत् ।

गृहादुपहिस्तास्य पादौ प्रक्षाल्याचम्य सिद्धये ॥

प्राणानायम्य विधिना देशकालौ प्रकीर्त्य च ।

तिर्थि वारमृतुं मासं पक्षेण च समन्वितम् ॥

समुद्यार्थं प्राकृतेऽस्मिन् न द्याहं स्त्रियमुद्वहेत् । इति संकल्प्य तत्पश्चाद्रक्षावन्धनमेव च ॥

कृत्वा यज्ञोपवीतं तद्बध्त्वा तन्मन्त्रतस्ततः । चतुरो ब्राह्मणान्नत्वा मर्दयं यूयमथ वै ॥

कन्यां वृणीष्वं मयीग्यां यद्वन्धुषु महोन्नताम् ।

इत्युक्त्वा तान्ततो मन्त्रावादिमौ प्रेषधर्मतः ॥

उक्त्वा तान्प्रेषयेद्यापि प्रेषिता स्तेन तेऽपि वै ।

गत्वा कन्याप्रदातारं प्राङ्मुखं समवस्थितम् ॥

स्वयं तदुन्मुखो भूत्वाऽथवा ते ब्राह्मणः स्वयम् ।

उदङ्मुखं प्राङ्मुखं च प्रत्यङ्मुखमथापि वा ॥

समुद्दिश्य यदेयुर्वै प्रेषितामहपूर्वकम् । नजे पौत्राय पुत्राय चायुष्मे च सशर्मणे ॥

साश्वाच्छवीन्द्ररूपाय गौरीशंकररूपिणे । वाणीभाषा स्वरूपाय लक्ष्मी गोविन्दरूपिणे

नाम्नोपेतामिमां कन्यां नप्त्रीं पौत्रीं च पूर्ववत् । सर्वमुक्त्वा तत्क्रमेण यदेयुस्ते वृणीमहे

इत्युक्ते तैरथ पिता कन्याया स तु चेतसा । चाश्वत्थरहिते नैव संमत्या स्वजनस्य च

निखिलस्य कलत्रस्य मित्रवर्गस्य कृत्स्नशः ।

वृणीष्वमिति संभाष्य तस्मै दास्यामि संप्रति ॥

इत्युक्त्वा ततस्तेभ्यो दत्त्वा तान्मूल चेलके । प्रेषयित्वा तमामन्त्र्य स्वस्तिवाचनपूर्वकम्

सर्वमङ्गलवाचौघचिरण्टीगानपूर्वकम् । अश्वज्जननान्मुखं कारयित्वा च शास्त्रतः ॥

अलंकारासने रम्ये स्थापयित्वा स्वयं ततः ।

पत्न्या समुपविश्यैव प्राणानायम्य वाग्यतः ॥

महासंकल्पमुद्यार्थं मद्दृश्यानां मया सह । दशापरेपां पूर्वेपां पितृणां मुक्तिहेतवे ॥

चन्द्रमण्डलपर्यन्तं यव संख्याभिरेव वै । सूर्यमण्डलपर्यन्तं तिलसंख्याभिरेव च ।

सर्पपाभिस्तप्तवृषि लोकापर्यन्तमित्यपि ।

बालका ध्रुवलोकापर्यन्तं ब्रह्मलोकाभिसिद्धये ॥

महादानान्तर्गृह्णति कन्यकादानमुत्तमम् । करिष्यामीति संकल्प्य तस्यै कुर्यात्ततः प
मधुपर्कमहापूजां तद्विधानेन पण्डितैः । कन्यादानात्परं वापि पूर्वं वा तं यथावि
कुर्याद्विवाहे जामात्रे सम्यगभ्यर्च्य शक्तितः ।

संकल्पानन्तरं तत्रायं ते कूर्चा इति स्वयम् ॥

कन्यादाता स्वयं दद्यात् कूर्चं दर्भमयं शिवम् । वरोऽथ तत्र मन्त्रेण राष्ट्रैस्तुपविरोक्तः

आपः पाद्या इति प्रोक्ते आपः पादावनेजनीः ।

इति मन्त्रं जपेत्सम्यक् पश्चात्कर्ता स्वयं वरम् ॥

पादौ प्रक्षाल्य पूर्वं तु दक्षिणाह्विमुखेन वै । पत्नी प्रदत्तनीरेण चन्दनेनार्चयेत् ॥

तदा वरो मन्त्रपेष मन्त्रेणानेन मन्त्रवित् ।

आमागन्नित्यपि तदा विराजो दोह इत्यपि ॥

तच्छिष्टसलिलं पूर्वं नीयमानं जपेत् च ।

समुद्र(द्रादि)मिति मन्त्रेण मत्परोऽन्तं वरो जपेत् ॥

मधुपर्कं त्रयोशारे तस्य विद्यामनुं जपेत् । आमागन्निति मन्त्रं चामृतोपेति मन्त्रः ॥

तत्पत्नीप्रक्षालितं पश्चिमाभिमुखस्थितः । पिषेदेव वरो हस्तात्तदाचमविधानः ॥

यन्मधुनो मधव्येन मधुपर्कं सहृत्ततः । सहृत्प्राश्य ततः तूष्णीम् द्विवारं भक्षयेत्परम् ॥

वस्तरेणाऽथ यजुषा पुनर्नारं वरः पिषेत् । कन्यादाता गौरि त्युक्ते गौरस्यप मनुजो

- ममेत्यत्र म्यनान्नो वै पृच्छन्तोश्चारणं भवेत् ।

तदाऽप्येत्यत्र पश्चात्कन्यादातुश्च नाम तत् ॥

पृच्छन्तोश्चारणं कुर्यान्मयमेव वरस्तदा । अग्निः प्रवारनातु मन्त्राणां सर्वेषां केवत्रं जपः

ओमुन्मृजत पर्यन्तं कृत्वा कायंमममकः । मिदमन्नं भूतमिति परयेदित्यपि केचन ॥

प्रोचुर्महान्नो विद्युधाः तदन्नस्य निरीक्षणम् ।

वरस्य विधित्व्येय मा विरादिति तत्परम् ॥

ओंकृत्यपन पर्यन्तं जपेदिति विप्रश्रिताम् ।

आधारः मुमहानेवं तस्यान्ते मुमहानयम् ॥

साक्षाद्गो मधुपर्कोऽयं निन्दितः शास्त्रवेदिभिः ।

मधुपर्कस्य कालोऽयं विवाहः प्रथमो मतः ॥

अनुचानागमः पश्चात् श्रोत्रियस्यागमः परः । श्वशुरस्यागमो राज्ञः वत्सरात्परतः खमु
प्रायेण महतां पूर्वं कन्यादानस्य चोदितः । मधुपर्को महाभागै रयमेव महत्पथः ॥

कन्यादानात्परं सोऽयं केषां चित्खलु केवलम् ।

आचारो दृश्यते तस्माद्विकल्प इति तं विदुः ॥

कन्यादानात्पूर्वमेव कन्याव्रतमुखादिकम् ।

सत्यो महत्स्यस्तज्ज्ञास्तास्तदम्बाद्यास्तु तत्करान् ॥

प्रकृयुरिति धर्मज्ञ समयो वैदिकैरपि । समनुष्ठित एवायं तद्व्रतं चेदमुच्यते ॥

गौरीपूजा शचीपूजा सर्वा अङ्कुरदेवताः । यास्तासामत्र पूजा च तत्तन्नाम पदैः परैः ॥

चतुर्ध्वन्तैर्विधानेन सा कार्याऽऽसनमूलकैः ।

निशाबिम्बद्वये गौरि शच्या ते तत्र कल्पयेत् ॥

पादाभ्यांचमनीयादिपोडशैरुपचारकैः । प्रदक्षिणनमस्कारैः स्तोत्रैर्मङ्गलकारकैः ॥

अर्चयित्वा ततो भूयो मौनकाण्ठेन यत्परम् । तथा यत्कुरुते ध्यानं तत्कन्याव्रतमुच्यते

कन्याव्रतात्परं कन्यादानसंकल्प इत्यपि । केचिदाहुः महात्मानः तस्मातरिति केचन

तत्परां तादृशीं कन्यां पत्न्यादाय सईव वै ।

स्वयं प्राह्मुत्तमासीनः पश्चिमाभिमुखस्य तु ॥

वरस्य वस्त्राभरणविहितस्य पुरोऽयं वै । स्वस्य चाभ्य(भ्युप) विष्टस्य वेणुद्वन्द्वस्थितिर्भवेत्

तद्वधुवरयोस्तत्र पादद्वन्द्व स्थितिर्भवेत् । पूर्वपत्न्युनरुद्धार्य स्वगोत्रप्रवरे तदा ॥

प्रपितामहपूर्वेण नत्नीं पौत्रां मुतां च ताम् ।

लक्ष्मीं स्वरूपिणीं कन्यां लक्ष्मीनारायणस्य वै ॥

स्वरूपिणेऽयं ते भूयो वरायेति च तत्परम् । प्रजासदस्य कर्मभ्यः इत्येवं प्रतिपादयेत् ॥

प्रतिपादयामीति वदन् धर्मं चार्थं च तत्परम् ।

सञ्च रथाऽथ वरः पञ्चाङ्गिमाङ्गणतंनिर्भो ।

यदेन्नातिगरामीति सन्नि प्रतियचो यदेन् ॥

तत्परं फलनाम्बूलहिरण्याभरणादिभिः । शालग्रामेण च गवा धरणी क्षेत्रमन्दिरं

संगृह्याधरणाद्याख्यं दूरीकुर्यात्पटं तदा । जीरकोश्च गुडं मूर्ध्नि निक्षिपेता वरी वदा

देवस्य स्था मनुं जपत्वा तन्मन्त्रान्ते ततः पुनः ।

राजात्प्रेत्यादिकं शोभवा प्रनिगृह्णानु तत्परम् ॥

प्रजापतये कन्या (.) । तेनेत्यादि भवेत्तत्र तत्पूर्वं वेति केचन

तन्मुहूर्ते सुमहति कन्यां दृष्ट्वा वरः स्वयम् ।

अभ्रातृप्री जपं कुर्याद्वचोरेत्यवलीकयेन् ॥

अत्रैव धरवध्वौ तौ आवाभ्याममुतः परम् ।

कर्तव्यानि तु कर्माणि प्रजाश्च विधिनैव वै ॥

समुत्पादयितव्यास्स्युरित्येवं तत्कर्मं विदुः । (.)

अथ दभं समुद्घृत्य चेदं मन्त्रेण वै वरः ।

तरया वध्वाः समूहाया भ्रुवोरन्तरभागकम् ॥

संमृज्याथ प्रतीचीन निरस्य च जलं स्पृशेत् । रोदनादि निमित्तेषु जातेषु यदि वै वरः ॥

जीवां रुदन्तीति मनुं जपेत्तदोपशान्तये ।

युग्मान्मन्त्रवतो विप्रान् तत्स्नानीया(द)द्भ्य एव वै ॥

प्रेषयेत्प्रेषविधिना अर्यम्ण इति मन्त्रतः । दार्भमेण्वं निधायाथ तस्याः शिरसि तत्र वै ॥

खेनसः खेन मन्त्रेण युगच्छिद्रं तु दक्षिणम् ।

तस्मिन् समं प्रतिष्ठाप्य शंते मन्त्रेण कर्तुरम् ॥

अन्तर्धाय च तच्छिद्रे हिरण्येत्यादिकैः परैः ।

पञ्चभिर्मनुभिः सद्भिः स्तापयित्वा सकृत्ततः ॥

परित्वेति च मन्त्रेण वासोभ्यान्तां विधानतः ।

अहताभ्यां तथान्छाद्य चाशासानेति मन्त्रतः ॥

गामासीनां च योक्त्रेण संनहति च तेषु वै । पश्यत्सु निखिलेष्वेपु संनह्यात्सुकृतान्ततः
साङ्गल्यपूजां निर्धत्य मङ्गल्येति च मन्त्रतः । दध्नीयान्माङ्गल्यं सूर्यं तत्काले गानपूर्वकम्
तदा मङ्गलवाद्यानां विशेषो घोष ईरितः । कर्तव्यत्वेन शास्त्रज्ञैः महांशीर्वचनान्यपि ॥

तस्मिन्मङ्गलप्रन्थ्यौ बृहत्सामेति मन्त्रतः ।

रक्षां च भ्रमना कुर्यात् तत्राप्येवं विधीयते ॥

आदौ प्रतिसरे चापि वरयोः रुभयोरपि ।

तत्सूर्यं भस्मना सम्यक् त्रिस्तमृज्य च मध्यतः ॥

वध्वा दीपां .. भिरन्यां दृढौ पश्चात्तु मन्त्रतः ।

विश्वेत्तातेति विधिना बन्धनं दक्षिणे करे ॥

वरस्य कथितं सङ्घिः स्त्रीणां वामकरे तदा । माङ्गल्यधारणात्पूर्वं कौतुकं केचिदूचिरे ॥

तत्पश्चादपि केचिद् कौतुकं तत्र पूजया । वरयोर्वन्धनं कुर्यादाशीर्वादपुरस्सरम् ॥

सतां सतीनां सवासां सदस्थानां महात्मनाम् ।

एवै यज्ञोपधीतस्य माङ्गलस्य च पूजनम् ॥

बन्धनं कारयित्वाऽऽदौ पश्चात्तत्कर्म साधयेत् । प्रसङ्गादद्य कथितं तदेतन्नित्थिलं परम् ॥

आद्राक्षतारोपणं च तथैव कथितं शिषम् ।

मङ्गलाचारसंप्राप्तं फपिलाश्वादि चोदितम् ॥

कृत्वाभिमुखं दम्पत्योः पृथक् पौडशदीपकैः ।

अष्टाभिर्वा विधानेन दीपपात्राणि पिष्टतः ॥

कृत्वा तेषु दशारिसक्ताः कृत्वा तैलादिना ततः ।

दीपानुत्पाद्य सुङ्वालान्प्रदक्षिण प(पु ?)रस्सरम् ॥

तौ वेष्टयित्वा तन्मध्ये पात्रद्वयगतान् शुभान् ।

अक्षतांश्च क्षतिं प्रामान्धवलान्भूरितेजसः ॥

सत्पात्रयुगलं ताभ्यां पृथङ् निर्दिश्य तत्परम् ।

वरः स्वाञ्जलिना स्वेन पयसा तौ वधूवरौ ॥

कलायित्वाशुलिं तत्राभिषार्य म्नेन तेन व ।

पयसा तण्डुलान् भिष्वाभिषार्येतां म तण्डुलान् ॥

सोदकं कलरां तत्र नूतपल्लवरश्मिन् । गन्धाभ्रनालंघ्नं च निक्षेपेत्तद्विधानतः ॥

एयमन्यो धरस्यापि तत्पयमण्डुलाभ्रनैः ।

श्रुत्याऽप्यिलं तदुपरि शान्तिरस्तीति तान्मनून् ॥

एकादश जपेत्सम्यक् क्रमेणैव तदा धरः ।

तत्क्रमं च प्रयश्यामि शान्तिः पुष्टिः ततः परम् ॥

पुष्टिर्दृष्टि स्तथा भूयस्त्वयि प्रायुष्यको तथा । आरोग्यं तत्परं स्वप्ति शिवं कर्म तथा पुनः

कर्मवृद्धिः पुत्रवृद्धिः वेदवृद्धिस्तानस्तथा । समृद्धिरपि शास्त्रस्य समृद्धिर्धनधान्ययोः ॥

प्रत्येकमस्त्विति षडेदेतेषां मन्त्रसिद्धये । पदानामस्त्विति त्रयात्केचिदेतान्मनून्परम् ॥

ऊचिरे द्वादशेत्येव त्रयोदश परे जगुः । पुनरेको महामन्त्र सर्वसिद्धिकरः शिवः ॥

प्रवाच्य इति तज्ज्ञास्ते जगदुर्ब्रह्मयादिनः । दम्पत्योर्जन्मनश्शत्रो सल्यने सगृहे तथा ॥

ससोमेन क्रियेतां वै इत्युत्तथा तत्परं पुनः ।

प्रजापतिः स्त्रियां चैति पण्मन्त्रानपि तान्क्रमात् ॥

जपित्वान्तेष्यसौ स्थाने प्रजामेकाम इत्यथ । समृद्धयतामिति वदेत्पर्याये प्रथमे किल ॥

एवं द्वितीयपर्याये वधूद्रव्येण पूर्ववत् । सर्वं श्रुत्या स्त्रियां कुर्यात्तामेतां निखिलां परम्

मन्त्रोक्तिस्सा वराधीना न वध्वा इति सूरयः ।

द्वितीये च तृतीये च ह्यसाचित्यत्र तत्पदे ॥

पशवश्चापि यज्ञश्च भवतामिति सा श्रुतिः । सर्वं चतुर्थपर्याये तत्तद्द्रव्येण तौ वा

तूष्णीममन्त्रकं सर्वं श्रुत्या तानक्षतांस्तुतौ । परस्परं निक्षिपेतां यथारुचि ततः परम्

यथोत्साहं यथाशक्ति तण्डुलानां तयोरति । अवकीरणमित्यूचुः शुभकर्मविदोऽजप

महर्षयो महात्मानस्तदनन्तरमेव वै । पश्चान्मुखी वधूं गृह्य स्वहस्तेन धरस्ता

पूषा त्वेतो नय त्वेति मन्त्रेणाभ्यग्न्यानीय वै ।

अग्नेः पश्चाद्यथा स्थानमुपविश्य तथा सह ॥

उद्गाहः होमसंकल्पं प्राणायामपुरस्सरम् । कुर्याद् विधानेन मुलम्ने विप्रसन्धिर्धौ ॥
अग्नीन्धानादिकर्म घृतभागान्तमेव तत् । कृतान्त्रह्यपुरस्कार चक्षुरन्तं समापयेत् ॥
सोमः प्रयमयुग्मेन तामेतामभिमन्त्रयेत् । गृभ्णामीति महामन्त्रचतुष्टयत एव वै ॥
तस्याः पाणिं तु साह्रुषं गृहीयादप्रिसन्धिर्धौ । उत्थायाथ तया सार्धमग्नेरुत्तरभागके
एकमित्यादिकैर्मन्त्रैः वररसप्त पदानि वै । तद्विधानेन शनकैः कारयित्वा सूत्रतात् ॥

अन्तात्पदात्तु तास्सर्वान्प्रजपेदत्र वै मनूत् ।

अग्निं प्रदक्षिणं कुर्याद्ब्राह्मणं चापि दक्षिणे ॥

वेद्यमानं यथास्थानमुपविश्य कटेऽपि वा । एरकायां भद्रपीठ अलंकारासने शिवे ॥

सोमायेत्यादिभिर्मन्त्रैः प्रधानं होममाचरेत् ।

अग्नीन्धनादिकार्याणां करणं श्रुत्विजाथऽवा ॥

र्वित्रं शक्यते कर्तुं तद्दोमश्च तथा पुनः । शक्यते शास्त्रवर्गेण याजमानादिकं परम् ॥

देश्य त्यागजालं तु कर्तुरेवाखिलेष्वपि । वैदिकाख्येषु तन्त्रोपु चैवं धर्मज्ञनिर्णयः ॥

धानहोमात्परतः तामेतामथचाश्मनि । बह्वौ तूत्तरभागस्थे ह्यातिष्ठेति च मन्त्रतः
रोपयित्वा च वरः स्वकरेणैव तां बधूम् । यथावदेव च पुनरुपविश्यासने शुभे ॥

अभिषार्याञ्जलौ तस्याः तथा लाजांस्तथाज्यतः ।

लाजान्द्विवारं तान्पश्चादावपेक्षापि पूर्ववत् ॥

(.....) स्य पुनस्सोऽयं स्वहस्ताभ्यां विधाय तान् ।

इयं नारीति मन्त्रेण जुहुयाद्विधिनैव वै ।

वेदत्र महात्मानस्तस्या सोऽयं एव वै । लाजावपनकर्ता स्यात्तद्दोमे समुपस्थिते ॥

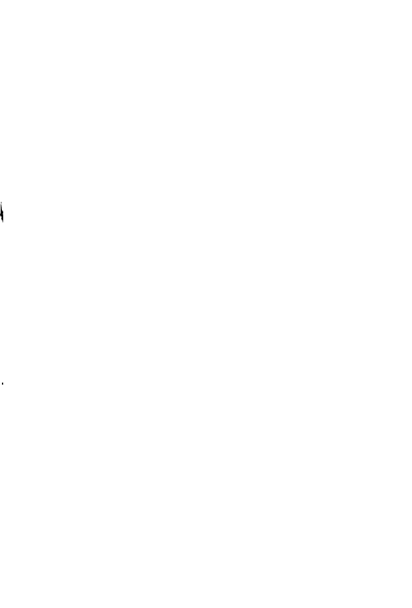
बभूवुर्धर्मज्ञास्ते कल्याणनिदानगाः । तस्मात्तु बहवो लोके तद्दोमसमये खलु ॥

तोऽयं समाहूय तान् लाजांस्तन्मुखेन वै । तदञ्जलौ प्रयत्नेन चापयन्ति ततः पुनः ॥

पूजां मुमहती ब्रह्मभूषणचन्दनैः । प्रकुर्वन्ति श्रुति प्रोक्तैः मन्त्रैरपि विरोधतः ॥

मानन्तरं पत्न्या बहिं कुर्यात्प्रदक्षिणम् । तत्प्रदक्षिणकाले तु तुभ्यमप्रमनुव्रयम् ॥

पितृवैव विधानेन पुनरातिष्ठ मन्त्रतः । तमश्मानं पूर्ववच्च बधूमारोप्य पाणितः ॥



प्राजापत्यस्य कृच्छ्रस्य सद्यः कर्तुमशक्यतः ।

तस्य प्रतिनिधिः कार्यः सोऽयं चात्र निरूप्यते ॥

प्राजापत्यस्य गाम्भेकां तन्मूल्यं धा द्विजातये । दद्याच्च तत्फलं सद्यो लभते तेन तत्कृतम्
भवेद्देव न सन्देहः प्रकर्तव्यो महात्मभिः ।

द्वादशानां ब्राह्मणानां भोजनं वा न चेत्स तु ॥

दरिद्रस्याथ मुदितः शक्तस्य द्विगुणं ततः । पारायणं संहितायाः दश साहस्रसंख्यया ॥

गायत्र्याश्च जपः प्रोक्ततुलितश्चेति सूरिभिः ।

व्याहृतीभिस्त्रिलानां च दशसाहस्रसंख्यया ॥

प्राजापत्यस्य कृच्छ्रः स्यादथ वा पुनरुच्यते ।

प्रोक्तो (प्रोक्त) महानदीस्नानं प्रोक्ता सैव महानदी ॥

नित्यप्रवाहसैवान्या कथिता परमोत्तमा । अखण्डा चैव कावेरी सप्तकृच्छ्रफलप्रदा ॥

नर्मदा तुङ्गभद्रा च पयोष्णी च महातदी । असिक्तिया वरुधा च शतपर्वा सरित्पती

सिन्धुद्वीपवती श्वेता कृष्णवैष्णी पयस्विनी ।

गौतमी शान्तिमत्याख्या ताप्रपर्णी सुविभ्रुता ॥

समुद्रगास्तापान्याः स्पर्णमुरूयादिका अपि । मन्त्रस्नानविशेषेण पञ्चकृच्छ्रफलप्रदाः

सागरस्नानतोऽजीव पर्वस्वेव न चान्यतः । फलं पञ्चदशानां तु चोदितं ब्रह्मवित्तमैः ॥

त्रिंशत्कृच्छ्रफलं तत्र चापाम्भौ सलेन वै । स्नानतो लभते नूनं पुनर्मन्त्रैस्तु तत्र वै ।

द्वात्रिंशत्कृच्छ्रं तस्याद्वागीरथ्यां तु केवलम् । अष्टोत्तरशतमहाकृच्छ्राणां लभते तु तत्

अरीत्युत्तरसाहस्रकृच्छ्राणां चत्फलं युषैः । कथितं तत्र विबुधैः गङ्गासागरसंगमे ॥

सदेतन् कथितं सर्वं प्रसङ्गादेव नान्यथा । तादृशे समये तत्र विवाहे समुपागते ॥

क्रियाविशेषवित्तकार्यायैतं हि शुद्धये । सद्यः प्रतिनिधिं कृत्वा कृत्वा तत्परमेव वै ॥

पञ्चगव्यक्रियाशेषं निर्वर्त्यैव क्रमेण वै । पञ्चगव्यं प्रारयित्वा तामेतो तु रजस्रलाम् ॥

तत्कार्यं साधयेत्परचाद् अन्यथा पतितो भवेत् ।

पञ्चगव्यप्राशनार्थं तत्रैतन्नियमः ॥

गोमूत्रं मध्यदेशे तु गोमयं पुरतो न्यसेत् ।

क्षीरं दक्षिणदेशे तु दधि परिचमतो न्यसेत् ॥

आज्यमुत्तरदेशे तु ईशान्यां तु कुरोदकम् । तण्डुलेऽदले पद्मे धान्यराशौ न चेतुः

अथवा तिलराशौ वा पृथक् पात्रेषु निक्षिपेत् ।

गायत्र्या चैव गोमूत्रं गन्धद्वारेति गोमयम् ॥

आप्यायस्वेति च क्षीरं दधिकावेति वै दधि ।

तथा शुक्रमसीत्याज्यं देवस्य त्या कुरोदकम् ॥

स्थापयित्वा च कूर्चेनालोड्य सर्वतः । प्रणवेन समाहृत्य पात्रे महति चैक्रे ॥

एकीकृत्य च तत्सर्वं प्रणवेनैव केवलम् । अग्नौ प्रतिष्ठिते पूर्वप्रोक्तेनैव सुवर्त्मना ॥

हुत्वा तद्धोमशेषं च समाप्य तदनन्तरम् । तदशेषं तथा सम्यक्पाययित्वा ततो वरः ॥

अशेषत्राहणयुत एतत्कार्याय तां पृथक् ।

प्रदाय दक्षिणां शक्त्या जयादिं समुपक्रमेत् ॥

प्रदक्षणे च वरं दद्यात् योक्तमोचनतः परम् । इमं विप्यामीति मनुयुग्मेनारीरुदीरता ॥

नीराजनात्परं सभ्यानां तु पूजां समाचरेत् ।

तग्मिन्नेव दिने होमात्परतरचेत् सा तथा ॥

गृहप्रवेशात्पुरतो दिनत्रयमतीत्य वै । तां तथा स्नापयित्वाऽथ चतुर्थेऽग्निं तत्परम् ॥

पञ्चमत्र्यं प्राशयित्वा दापयित्वा च गां तथा । गृहप्रवेशाकार्याय मध्याह्ने तदुपक्रमत् ॥

कुयादिव विधानेन ह्युत्तम्भनविधौ तथा । यदि स्यात्सा यथूरत्र क्रमोऽयं च निरूप्ये ॥

यत्र स्यात्सा तथा तत्र म्भ्यापनीया न चान्यतः । चालनीया विशेषेण यद्विरक्षणपूर्वम् ॥

परचादिनत्रयानीति यत्पूर्वोक्तं तु तन्त्रकम् । तन्मयंमथिलं कृत्वा गोमूत्ररातकुम्भैः ॥

दरारान्ति महामन्त्रीः चतुर्थेऽग्निं तत्परम् ।

अभिषेकः प्रकर्मण्यः न येन्मा शुद्धिभाक् न तु ॥

स्नानात्परं तथा तस्या यावकाटार एककः । विशेषेण प्रकर्मण्यो दक्षिणायेनुपचक्रान् ।

तदनन्तरमेव स्यात् तन्मध्ये कथञ्चन । गृहप्रवेशाहोमात्पश्चात्तद्विरक्षणम् ॥

दिन कर्तव्यं तन्मध्ये यदि तच्छुभौ । नष्टे वधूवरौ भ्रष्टौ भवेतामेव केवलम् ॥

तद्दोषपरिहाराय कारयित्वा शुभान्ततः ।

शनैः परिपदं पूर्णां श्रोत्रियाणां महात्मनाम् ॥

सभ्यानां कृत्यविद्यानां यश्वनां ब्रह्मवादिनाम् ।

विदुषामाहिताग्नीनां तथैवाग्निचितामपि ॥

यथाशक्त्या व्यूहयित्वा पश्चात्तु तदनुज्ञया ।

अतिरुद्र महारुद्रैः तामेतां धोपशान्तिताः ॥

कृष्णाण्डैः पावमानीभिः शिवसंकल्पतस्तथा ।

सकृद्भ्रातृनिष्कृतिः स्यादन्यथा सा न शुद्ध्यति ॥

विवाहात्पूर्वमेकं सा यदि स्यात्तु रजस्वला ।

संत्यज्यैव भवेन्नूनं तामेतां तादृशीं वधूम् ॥

ऋगोष्ठीषु न ब्राह्मीषु कदाचन । विवाहमध्ये संप्राप्ते ऋणुमत्याश्च संभवः ॥

नाङ्गीकार्यस्समैः सद्भिः प्रदूष्यो निन्दितस्त्विति ।

नैच्यङ्गतो न्यङ्गभास्च हीनस्तुच्छस्त्वकृच्छकः ॥

समत्वेन निखिलैरेव लोक्यते । पुत्रस्य पुत्रकायाश्च नैच्यङ्गमनु वर्णयन् ॥

व्यभिचारः समुत्पन्नोऽप्ययं केवलमेव वै ।

न योग्यः सर्वं कृत्यानां तस्य पश्चात्त्रिपूर्पकात् ॥

तद्वंश्यानां तद्वन्धुकुपयैव हि । (.) ॥

संकीर्त्य करणाभ्यां सदाश्रयात् । सर्वसंश्रवणाच्चापि जायते सत्परिग्रहः ॥

ः सूतिकायाः तादृग्वदप्रसूतयोः । रजस्वलायास्तद्वर्षे जनाक्रोशौ महान्भवेत्

चतुर्वर्षात्परं () मार्तवं यदि । स्त्रीणामपयशो नास्ति परं वर्षत्रयाद्यदि

वनितानां जनाक्रोशो नातीव प्रभवेत्परम् ।

वर्षद्वयाद्विस्मयः स्याज्जनाक्रोशाश्च केवलम् ॥

ः वर्षात्तु परं तद्भ्रजसा भवेत् । निन्दाकुत्सासहर्षणं च तेनात्यन्तायशोभवेत्

जगन्यस्मिन्ऋतारं नक्षत्रैः कृत्तये । वैशाखे कार्तिके मासे यदा वा रोचते यदा ॥

देवयोः शिष्ययोः शंभोः विष्णोर्वा प्रीतिहेतवे ।

दीपाराधननो लक्ष्यार्थिकासंभयात्परात् ॥

मदोपः शाम्यतेऽजीय नान्यथा प्रयदाभ्यहम् । दीपाराधनकृतस्य कार्तिकस्तूतमोत्तमः

म वैशाखो मध्यमः स्यान्माघमामोऽपि तत्तमः ।

कार्तिके तत्कृतं कर्मकोटि कोटि गुणं भवेत् ॥

न तेन तुलितो माघः सर्वमासोत्तमोत्तमः । अनन्तगुणितस्यापि सर्वैशाखश्च पुण्ड्रः

सहस्रवर्तिभिः कुर्याद्वर्तिकं (दार्तिकं) विष्णवेऽन्वहम् ।

गोघृतेनाऽथ तैलेन विशेषेण पुनस्तथा ॥

मधूकदिव्यतैलेन सर्वतैलोत्तमेन वै । यस्मिन्मासे समाप्तिः स्यात्तत्पौर्णम्यां समापनम् ॥

कुर्यादेव विधानेन तस्मिन्नेवं कृते तु तत् । सहस्रकोटिगुणितमुपमारहितं परम् ॥

जायते कर्मसु महदित्येवं ब्रह्मवादिनः । एकेन दीपदानेन देवदेवस्य कार्तिके ॥

आजन्म सञ्चितं पापं तत्क्षणादेव नश्यति । किं पुनर्लभ्यसंख्याकैर्वर्तिवृन्दोद्भवैः शिवैः

दीपैर्दत्तैर्घृताक्तैश्च तत्फलं सर्वपापहम् । स एव भगवान्नेत्ति नान्यैः (न्ये) ब्रह्मादयोऽरिणः

मासत्रयस्य ते देवा नामशः शास्त्रचोदिताः ।

आर्यो दामोदरस्तत्र माधवो मधुसूदनः ॥

कार्तिकस्य च माघस्य वैशाखस्य च देवताः । महेश्वरो महादेवा वामदेवश्च देवताः

यथाशक्ति सुवर्णेन तत्तन्मासाधिदेवताः । कृत्वा तु पौरुषेणैव षोडशरूपचारकैः ॥

पूजयेद्ब्रह्मदिक्पालान् तत्तन्मन्त्रैस्तथैव च ।

सद्यो जातादिभिर्मन्त्रैः शिवाराधनकर्मणि ॥

सर्वेषामुपचाराणां मनवस्संप्रकीर्तिताः । पूजयित्वा विधानेन ऋत्विग्नाह्वणसंबृतः ॥

रात्रौ यामेषु सर्वेषु कलशास्थापनादिभिः । भक्त्या जागरणं कृत्वा प्रतियामं च पूजयेत्

देशा दशांशतः कुर्यात्तर्पणं च यथाविधि । तर्पणस्य दशांशेन होमं कुर्यात्समन्त्रकम् ॥

तर्पणोक्तेन मन्त्रेण पायसं स्याद्घृतान्वितम् ।

इदं विष्णु ऋचा(व)द्द पालाशं वा विधानतः ॥

शुनं तु विष्णु गायत्र्या होमस्यायं विधि मंतः । इधम्वकेण मनुना शिवस्य मनुकथ्यते ॥

गायत्री स्यात्तथा रौद्री होमकर्मणि वै मनुः ।

होमान्ते धूपदीपौ च नैवेद्यं च निवेदेयेत् ॥

आचार्यपूजनं कृत्वा ऋत्विजामपि पूजनम् ।

क्रमेण कुर्याद्विधिना ब्राह्मणानां च पूजनम् ॥

गौ...त ... । सवत्सा ...सालङ्कारा गुणान्विता ॥

त्रिरात्कळं कांस्यपात्रं घृतेन परिपूरितम् । सुवर्णवर्तिकायुक्तभाचायां निवेदेयेत् ॥

अथवा तं यथाशक्त्या दद्यादाथयकं त्विदम् । प्रताभ ... वै घृतपूरितम्

यावज्जीवं जीवपत्नी भवेदेव न संशयः । रजो दोषाद्धिमुच्येत पौर्णम्यां वा ददाति सा

ब्राह्मणान्भोजयेत्परचाद्वित्तराष्ट्रं न कारयेत् ।

या चैवं कुरुते नारी तस्याः पुण्यफलं त्विदम् ॥

महवादि प्रकथितं श्रुतिशीर्षशतैरपि । अथाच्यानि च पापानि रहस्यैककृतानि च ॥

नस्यन्ति तानि सर्वाणि दीपदानप्रभाषतः । चण्डालशूद्रकैवर्नरजकादिकगामिनी ॥

ब्रह्मभ्रत्रियविददृष्टप्रातिलोम्यैकगामिनी । मातुलेयपितृव्यौषध्रावपुत्राभिर्माशिली ॥

घाटप्री च पतिप्री च मातापित्रोर्बन्धे रता । गोप्री वा तस्करी घापि रजस्संकरकारिणी

बहिदानरता चैव नित्यं चाप्रियवादिनी ।

पत्यौ जीवति वा नारी मृते वा व्यभिचारिणी ॥

एषमादि महापापैराश्रुताऽपि कुलाङ्गना । विवाहाब्दरजोदृष्टिप्रसूतिजननारच याः ॥

कृत्वा चैतल्लभयति दीपदानाल्यकृत्यतः ।

तेभ्यः पापविशेषेभ्यो लोकोत्तयादिमहाहसः ॥

मुच्यन्ते नात्र सन्देहः प्रवक्ष्यामि पुनः पुनः । पुरुषोऽपि तथा धोरदुष्टानां शतैरपि

संतनोऽयन्तदुष्कीर्त्या कृत्वा चैतत्सु कर्म वै । मुच्यते तत्प्रणादेव नात्र कार्या विचारणा

अतिगुणतमं चैतत्सर्वपापपतोदकम् । जातिभ्रैष्ट्यारं चैव सर्वदा न फलप्रदम् ॥

एकदीपदानेन कार्तिकेः मधुविद्विपः । षोडशो महत्पापानामगम्यागमकोटयः ॥

तथैवानुपपापानां कोटयोऽपि महस्यशः ।
 नश्यन्ति नात्र सन्देहो नायां याथ नरस्य वा ।
 तामासु ब्राह्मणो भीतो जन्मवादात्कुलोद्भवः ।
 दशयर्षात्परं कन्यां कृच्छ्रेऽपि न विवाहयेत् ॥
 दशयर्षात्परं नारी कीर्तिता स्याद्रजस्रला ।
 सन्दिग्धा यज्ञयित्वीव निस्मन्दिग्धा विवाहयेत् ॥
 सन्दिग्धाया विवाहेन लोकोक्तिः सा दुरत्यया ।
 जायतेति धमुक्कुरात्तस्मात्ता परिवर्जयेत् ॥

साकारिका विवाहेन प्रायेणास्य वरेण(हि) । मन्दिरेह्यशुभान्येव जायन्ते श्रिय ए
 वर्षकारो विवाहेन दाम्पत्यं पश्यतां वरम् । लोके जनानां सर्वेषां हेतुनाथं भवेत्क
 मुण्डा मिश्राधिका चण्डी तापादाविवाहे ॥
 कटुकप्रोष्ठदुष्कर्म कलिकुत्सापराधिभिः ॥

नरः प्रदूष्यते केन तस्मात्कुर्व्याद्विचक्षणः । निर्दुष्टमेव नितरां विवाहं शास्त्रसंमत
 ब्राह्मणादिकं सर्वयत्नात् न तिष्ठेत्तु निराश्रमी ।
 निराश्रमित्वविप्रस्य श्रोत्रियस्य मुचेतसः ॥

कर्मठस्य वदान्यस्य धर्मज्ञस्य महात्मनः । पुत्रिणो दानशीलस्य ज्ञानिनो ब्रह्मवादि
 विदुरत्वाद्यो नस्यु निर्मलाः स्मृता । अमन्त्रज्ञो वेदहीनः कर्मश्रद्धापराह्मुल
 नित्यकर्मा करो नित्यं कुतर्कं कृतनिश्चयः । कृतश्रोत्रियविद्वेषो यज्ञदूषणतस्य

पुनः कुवृत्तयः ।

अपि सन्ध्या मन्त्रमात्रप्रोत्तिशक्ति विवर्जिताः ॥

सन्ध्याभासपरा नित्यं ब्राह्मणा नामधारकाः ।

अश्रोत्रियत्वतो ज्ञेयाः सततं पङ्क्तिदूषकाः ॥

सदा ब्राह्मण कृत्यानि बलु ।

नित्यं वेदाग्रियुक्तस्य नित्यकर्मसु चेतसः ॥

अनग्निकृत्वमेतस्य न जानीमः कथं किमु ।

अपन्नोको ब्रह्ममेधान ध्यायोऽध्रोत्रियोऽपि सन् ॥

॥पन्नोको ब्रह्ममेधमात्राध्यायी कथंचन । अध्रोत्रियः पुत्रहीनः ब्रह्मोऽभी वेदविक्रयी ॥

अति मूर्खः त्यक्तभार्यः पिद्गो पत्नीक ईरितः ।

अध्रोत्रियात्सपत्नीकाच्छ्रोत्रियो विधुरोऽधिकः ॥

दुपुत्रयतो धापि कर्मठादग्निहोत्रिणः । सत्कर्मवत्पुत्रवांश्च प्रतिग्रहपराङ्मुखः ॥

॥अग्रान्यूनमपत्नीका च्छ्रोत्रियाद्देवर्जितः । ब्राह्मणो यदि वेदेन वर्जितोऽपि सदा शुचिः

ब्रह्मसन्ध्यापरो नित्यमपरित्यक्तवह्निकः । बंधदेवब्रह्मयज्ञसत्क्रियः सस्तु पूजकः ॥

ब्रह्मण्यो ब्रह्मनिष्ठश्च सततं ब्राह्मणप्रियः ।

वेदमन्त्रप्रियो नित्यं वेदवित्प्रीति(त) मानसः ॥

विरिष्यते श्रोत्रियाश्च ब्राह्मणः पितृकर्मकृत् ।

सद्विवाहमुसंप्राप्तसौभाग्यो ब्राह्मणोत्तमः ॥

दृष्टाभिर्द्विद्वि लभते तद्विवाहमतश्चरेत् । प्रसङ्गादिदमारण्यातं श्रोत्रियादिनिरूपणम् ॥

तद्योस्त्रमोचनात्पश्चात् रथोत्तम्भनकालिकाः ।

क्रियाविशेषाः कर्तव्याः परेणाथ च तत्र वै ॥

सत्येनेति च मन्त्रं रथोत्तम्भनमाचरेत् ।

योमे योमे द्वयेनाथ वाहौ तत्र मुयोजयेत् ॥

मु किमुकेति मन्त्रेण रथमारोहतां यधुम् । यरोऽभिमन्त्रयतीतिबोदुत्तरमिति त्रिभिः ॥

तस्या न स्याधिकर्षीनां संपदर्थामि मन्त्रणम् ।

नीललोहितेति मन्त्रेण मार्गं सूत्रालृणं भवेत् ॥

ये षष्ठ्य इति मन्त्राणां त्रयेण गमनं भवेत् । तामन्द्रसेति च मनुं तीर्थांति ममणे जपेत्

अयं न इति मन्त्रं तु नौर्यदि स्यात्तदा जपेत् । तामुद्दिश्यैव यरो जपेद्ब्राह्मणसंगृतः ॥

अस्य पारोनि च यजुस्तां तीर्त्वाऽथ जपेत्सुधीः । इमशानोहहने पश्चाद्यद्वैतचिदनुब्रह्मान्

भूयः पश्ये होमे स्युः क्षीरपृष्ठाद्यतिव्रमे । ये गन्धवांद्वायं जप्या गृहानुत्तरया तथा ॥

मंकाशयामीति तदा ऋचा मंकाशयेदिति ।
 आयामगन्निनि तनो याहो तौ च धिमोनयेत् ॥
 अयं न इति मन्त्रोऽयं याहमोचनकर्मणि ।
 नियुक्तः स्यात्ततः पश्चान्कर्म घर्मनि मन्त्रतः ॥

चर्मास्तरणकं कुर्याद्गृहान्भद्रानिति स्वयैः । याचयित्वा च तां पश्चात्स्वयं तामुपवेश्य
 आगन्धित्यादयो मन्त्रा इमं मेत्यादयस्तथा । गृहप्रवेशकार्येऽग्निमन्त्रधानो होम उच्यते
 इह गाव इति प्रोक्तया चर्मण्युपविशोक्तया । नक्षत्रोदयपर्यन्तं नक्षत्रोदितेषु वै
 धाग्विसर्गश्च कर्तव्यः ततो मौनं भवेत्तयोः । सोमेनेति च मन्त्रेण तद्गृहे पुत्रमेकस्मै
 निक्षिपेज्जीय पुत्रा सा प्रस्वस्य इति मन्त्रतः । तस्मै कलानि दद्याथ एनापत्येति मन्त्र

स्वकामसिद्धिरुक्ता स्यात्तथैवं स्यात्सुमङ्गलीम् ।

भुवक्षितीति मन्त्रेण भुवं तं दर्शयेथ वै ॥

सप्तर्षय इति ततः दर्शयेत्तामरुन्धतीम् । गृहप्रवेशकर्मास्य होमात्परत एव वै ।

जयादयो भवन्त्येव ब्रह्मणो दक्षिणा भवेत् ।

वरोऽत्र याजको वध्वा तत्कर्मान्ते वधूः स्वयम् ॥

गां दद्याद्गुपभं चापि यरायेति द्विजोत्तमाः । केचिदाहुर्महात्मानः पुनः केचित्तु तस्य च

यरस्यापचितायैव ब्राह्मणायेति वै जगुः ।

यथाचारं व्यवस्था च कर्तव्या श्रुतिचोदनात् ॥

स्थालीपाकेऽत्राग्निरेव देवता स्यात्तस्तथा ।

स्विष्टकृत्कथितस्सद्भिर्न कर्तव्या जयादयः ॥

स्रुच्युपस्तीर्य तत्स्थाल्यामभिधार्यावदाय वै ।

द्विवारमादौ तत्राभिधार्य स्थालीं ततः पुनः ॥

मथ्यामौ जुहुयादेतत्तद्विवारसमुद्धृतम् । सर्वस्थाली पाकधर्मः सोऽयं ब्रह्मविदीरितः
 अधाभिधार्यं तद्द्रव्यमेकवारेण तद्भविः । तद्द्विवारो भुवार्किचिदधिकं गृह्यं तद्भविः ॥

जुहुयात्तदुपस्थले । द्विवारमथदानंस्यादस्य स्विष्टकृतोऽपि वै ॥

सर्वत्र पश्चावत्तीना भिद्यं सार्वदेशिकी ।

तामनूयाज समिधं हुत्वा रुद्राय तन्तिचराय वै ॥

असंनहनं हुत्वा तत्प्रात्रकुशकाप्रतः । दर्व्यामभ्यज्य निरशेष मध्यमूले स्रुवे तथा ॥

लाञ्छने सव्यकरमधः कुर्याद्विधानतः । त्रिवारमैवं कृत्वाथ वृणापादानतः परम् ॥

णिद्वयेन तद्व्यां प्रतिष्ठाप्येष्टदेवताः । प्रहरेत्तु तदप्राणि त्रिरुद्दिश्य वृणं ततः ॥

मेण प्रहरेदेतद्हुत्वा त्रिनिवेशनम् । कृत्वा भूमिमुपसृश्य मध्यमं परिधिं शुचौ ॥

हुत्वाथ तदन्यौ च प्रहरन्तौ विचक्षणः । तदभ्युत्तरार्धस्य तदङ्गारेषु हस्ततः ॥

{ }

प्राणानायाम्य तत्पश्चादुपोहति विधानतः ॥

रिधीनाभिमन्व्याथ तदाधारसमिद्धयम् । एकमेकं प्रहृत्यैव विद्वान्देवास्ततः परम् ॥

संस्त्रावभाज उद्दिश्य सर्वाश्चित्ताहुतीर्हुनेत् ।

अनाज्ञातत्रयात्पश्चादिदं विष्णोः परेण च ॥

त्र्यभ्यकादेश्च तथा यद्विद्यारुयाञ्च तत्परम् ।

अस्कां घौरिति मन्त्रस्य पुनस्त्वा रुद्रकस्य च ॥

याहृतीरपि हुत्वाऽथ व्यस्ताव्यस्नैकधर्मतः । प्राणानायाम्य तत्पश्चात्कृत्वाऽथ परिषेचनम्

प्रणीत्यामप आनीय सदसीत्यादिकं जपेत् ।

प्राच्यां दिशीति तत्कृत्यं निस्तिलं च समाप्य वै ॥

ऋषेः व इदं यत्तत् कृत्वा पत्न्यञ्जलौ पयः । जिनीय पतितं भूमौ तं निरन्तैः कुशाप्रकैः

ऽन्तिरस्तिवत्यादिकैश्च शिरसः प्रोक्षणं चरेत् । ततः परित्तरान्सर्वानुत्तरेण विसर्जयेत्

ब्रह्मणे च वरं दद्याद्दशादिषु तु तद्विधिः । शिष्टं तत्राशवेयत्राद् ब्राह्मणं सर्पिसंयुतम् ॥

अन्वारम्भणिके तस्मै ब्रह्मणे दक्षिणा परा ।

पूर्णपात्रेण कल्या स्यादन्यथा न फलिष्यति ॥

पूर्णपात्रं च तत्रोक्तं कपिलादिमहात्मभिः ।

अष्ट मुष्टिभवेत्किञ्चित्तस्य चत्वारि पुष्कलम् ॥

पुनःकलानां तु चत्वारि पूर्णपात्रं तदुच्यते । गृहप्रवेशे होमात्प्रेष्याग्नेयेऽथ वरः परम् ॥
याजकं न तु कर्ता स्यात्कारयितृव्यमेव हि । वरस्येति महान्मानः केचिदाहुर्मनीषिणः
तेषां तु हृदयं देवो जानाति किल नापरः । ममायर्जनमौष्ण्यांश्च मीमन्ते पाणिनीयैः

शौलगोदानचिन्तेषु शम्भ्याः कार्याः प्रयत्नतः ।

कार्याः परिधयो नात्र शम्भ्याभावे तु ते वृथा ॥

भवेयुरेव तस्मात् तेषु शम्भ्याः प्रकल्पयेत् । यत्र यत्र चरोहोमः तत्र तत्र मुखाहुतिः ॥
परिधिप्रहरं कुर्यात्सत्प्रदाधो विधीयते । प्रधानहोमात्परतः धरयोः स्वीयवेत्तनः ॥
समागमनकार्याय मार्गमध्येति दूरतः । दिवसानामनेकेपामतिक्रमणहेतुना ॥

विवाहान्नेः रक्षणार्थं सायं प्रातस्तदा तदा । तत्कालमात्रसंकल्पं गुदययमिति तं श्रुत्वा

प्रातहोमं करिष्यामीत्येवं संकल्प्य संयतः । गुप्तिहोमं प्रकुर्याच्च न चेत्स तु सुवैदिकः ॥

घह्निर्घो भवेदाशु तस्मात्कालेषु तेषु वै । गुप्तिहोमं विधानेन कुर्यादेव विधानतः ॥

इथायान्संप्रयोगश्च संकल्पस्तदनन्तरम् । परिषिच्याऽथ मन्त्रोण होमश्च परिपेचनम् ॥

एतावदेव कर्तव्यं नान्यत्किमपि तत्र वै । स्थालीपाकात्परं तत्र धरयोऽहमयोरपि ॥

प्राणायामो भवत्येव संकल्पस्य विधानतः । औपासनस्य कृत्यस्य सद्यो ब्राह्मणसंनिधौ

ओं भूरिति मन्त्राणां पत्न्या वक्तुमशक्तिः । तथा वायुनिरोधस्य रेचकादेश्च केवलम्

नारीणां योग्यताभावात्तदर्थं स्वयमेव तत् ।

धरः सर्वं स्वयं कृत्वा तत्परं लौकिकं वचः ॥

परमेश्वरतुष्ट्यर्थं करिष्येति तथा तु तत् । वाचयेदेव विधिना सबैदिकं कर्मसु ॥

नियमोऽयं विधिश्चापि तथैवेत्याह सा श्रुतिः ।

सहत्वमुभयोः प्रोक्तं विवाहप्रभृतिस्फुटम् ॥

औपासनारम्भः

वदेत्सर्वशास्त्रेषु नीतं च बहुधा तथा । एवमौपासनस्यादौ समारम्भस्य यत्र तत् ॥

तिथेरुक्तः परं कर्ता प्रोक्तौपासनमित्यथ ।

आरप्स्येति वचः प्रोक्त्वा तेषु शृण्वन्तु सत्वपि ॥

तेनोक्तेरेथ भूयश्च यावज्जीवमिति ब्रूवन् । तण्डुलैर्वा यवैर्वेति यावदाधानमेव वा ॥

अर्धाधानं वाथ पुनः तदेतदखिलं परम् । एकौच्छ्वासेनैव वदेद्देवं पत्न्यापि वाचयेत्

औपासनारम्भकाले ह्यभ्यनुज्ञा परास्मृता ।

ब्राह्मणानां सदस्यानां तत्रत्यानां महात्मनाम् ॥

अभ्यनुज्ञापकारोऽयं श्यशक्तयुचितदक्षिणाम् ।

पात्रे कस्मिन्विनिक्षिप्य ताम्बूलैः सहतां ततः ॥

पत्न्या सह समाधाय तिष्ठन्वेदमनुं जपेत् । नमो महद्भ्य इत्येवं नमस्तदस इत्यपि ॥

तन्मन्त्रोच्चारणात्पश्चात्तत्वा साष्टाङ्गपूर्वकम् । अरोपे हे भे ब्राह्म भवत्पादाप्रदापिताम्

यत्किञ्चित्तामिमां भक्त्या क्षणिणां कृपयाद्ययोः ।

स्वीकृत्यौपासनारम्भ योग्यतास्थिति कृत्स्नतः ॥

भवत्तय(वत्य)नुगृहाणेति वाचोक्त्वा पुनरेव वै ।

सं प्रणम्य समुत्थाय तिष्ठेतामभिमुख्यतः ॥

सा सभा वाथका दृष्ट्वा दक्षिणा तां च भक्तिः ।

समर्पितां तां संगृह्य अनयोर्वरयोस्ततोः ॥

औपासनारम्भयोग्यतास्त्वित्येव वदेषु सा ।

एवं लब्ध्वाभ्यनुज्ञान्तां कुर्यात्संकल्पमेव तम् ॥

पूर्वोदितं यथावच्च ततस्तत्कालिकं पुनः । कृत्वा संकल्पमथ च चत्वारि मनुकं वदेत् ॥

अथ भूयो विशंपेग गित्मन्त्रान्पठेन च । मन्त्रमन्त्रचतुःशृङ्खः मन्त्रजिह्वो द्विरिषिः
त्रिपात्रमस्यदनः सुगामीनस्तुगिरिमनः । स्याद्गुदश्रिणे पार्श्वे देवीशामे स्वधौ त
विभ्रदश्रिणहसैस्तु शक्तिमन्नं मृत्पुं ग्रुयम् । तामरं व्यजनं वामैः घृतपात्रं तु धारय
आत्माभिमुखमामीन एवं रूपो हुताशनः । एतान्मन्त्रान्यंठित्वाऽथ एष हीति मनुं जपे

अग्ने प्राह्मुष्यदेवेऽथ ममाभिमुखतःस्थितः ।

भवेति पूर्वभागेऽथ सलिलं निश्रिपेत्त्वयम् ॥

जलेन तेन भीतस्तु स्वस्थाभिमुख एव वै । विभायमुर्भवेदेव तदनन्तरमेव वै ।
प्रार्थयेत्तादृशं देवं सुप्रसन्नो भवेति वै । पश्चाद्भूयः प्रार्थयेच्च यरदो भवनेति च ।

प्रार्थनात्परतो भूयो गायत्र्या परितोऽस्य वै ।

शुद्धिं जलेन तां कृत्या परिमृश्य स्वहस्ततः ॥

अलंकुर्यादक्षतैयां पुष्पैस्तत्कालसंभवैः । त इमे तत्र मन्त्रा स्युरप्रये नम आदिमः ॥
नमो हुतवहायेति नमश्चापि हुतार्चिने(पि) । कृष्णवर्त्मनेध त्रोज्यं पश्चाद् वमुखाय च ॥
सप्तजिह्वाय च नमः नमो वैश्वानराय वै । अथ मन्त्रोऽयमुदितः नमो वै जातवेदसे ॥
(?) यज्ञपुरुषायेति चरमो मन्त्र इरितः । एवमग्रिमलंकृत्य परिपिञ्चेत्ततः पुनः ॥

अदितेत्यादिभिस्सर्वैः चतुर्दिक्षु निरन्तरम् ।

परिपिच्य विधानेन होष्यामि(मी)ति वदेद्द्विजान् ॥

जुहुधीति च तैरुक्तस्तत्स्थालीपाक देवताः । समुद्दिश्य हुनेन्नित्यं प्रातः सौर्याहुतिर्वरा ॥

कर्तव्यत्वेन सा प्राहः श्रुतिस्साध्वी सनातनी ।

तयैकया महाहुत्या सौर्यया गृहमेधिनाम् ॥

प्रतिनित्यं सर्वभूतक्षुत्रिवृत्तिसमुद्भवम् । यत्फलं जायते तादृक् फलं प्राप्नोति तत्क्षणम्
अशोपत्रतश्चन्द्रौघ यज्ञदानतपोर्जितम् । फलं च तत्क्षणान्नूनं जायतेऽयल्पयत्नतः ॥
नित्यं प्रातर्वह्न्युपास्ति तत्परस्य महात्मनः । पुण्यायां बह्निशालायां तत्कार्यकरणोन्मुखाः

सर्वतीर्थानि विबुधाः ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।

गङ्गाद्याः सरितश्चापि सागरास्तप्तपावकाः ॥

तपांसि कृच्छ्रयज्ञाश्च निवसन्त्यतिसाध्यसात् ।
नित्यौपासनिनस्तस्मात्तीर्थचर्यादयोऽखिलाः ॥

मांस्ते यन्नसाध्याः द्रव्यसाध्यश्च केवलाः । कर्तव्यत्वेन विहिता न भवन्त्येव ते परम्
कर्मासमर्थस्य बोधिता शास्त्रजालकैः । नित्यमग्निं विवाहेद्भूमेतं त्यक्त्वाऽपि योजडः
न्यं हि मनुते स शू (?) शस्मृतः । अग्नौ प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥

आदित्याज्जायते वृष्टिः वृष्टेरन्नं ततः प्रजाः ।

तस्मात्तदाहुतिसमो धर्मोऽन्यो गृहमेधिनाम् ॥

नास्त्येव सुतरां लोके तस्मात्तदधिकः कथम् ।

एतादृक् कर्म सिद्धचर्यं ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

नि सर्वकर्माणि योग्यतापादकानि वै । सर्वाश्रमाणां गार्हस्थ्यं परमोत्कृष्टमुच्यते
ः प्रदरेदाशु चित्तशुद्धिमुखेन वै । श्रेयांसि संपदस्तत्र सन्तोपस्तुल्लमुत्तमम् ॥
तप्रत्यवायपरिहारोऽपि सूक्ष्मतः । प्रयासाधिक्यराहित्यं सर्वापभ्रंशसन्ततौ ॥
तैकसौलभ्यं सर्वाश्रमनिवासिनाम् । सर्वोपकारकरणयोग्यतातरसमं न तु ॥

न्तरमत्युच्चमतस्तं नित्यमाश्रयेत् । तदास्तां प्रकृतेः पश्चात्कुर्यादुत्तरसेचनम् ॥

पूर्ववत्प्रोक्तान्वयमंस्था इति सर्वतः । द्वितीयमन्त्रेऽनुमते तृतीये च सरस्यते ॥

देवसवितः परिपेचनहेतवे । पृथक् जलं प्रगृह्णीयान्न त्वं सद्दुदधृतम् ॥

गान्मैकृताग्नेयादथ नैकृतमारुनात् । पश्चान्मारुतभूतेशात्तावदैन्द्रात्तु तुर्यके ॥

पूर्वापरयोः कार्यं स्यात्परिपेचनम् । श्रितायामाहुतौ कुर्यादुत्तमं परिपेचनम् ॥

वेवमेव कार्यं विधिवदेव वै । अग्नेत्वमिति मन्त्रेण मुग्नायेति च मन्त्रतः ॥

स नो बोधीति च ततः उपखानं समाचरेत् ।

द्यस्तीति च वदेत्पश्चादुपविश्याऽथ साञ्जलिः ॥

यशः प्रज्ञां विद्यां बुद्धिं श्रियं बलम् । आयुष्यं तेज आरोग्यं देहिमे ह्यन्यवाहन
समुद्यार्यं प्रणमेत च तं शुचिम् । नित्यमेवं सायं प्रातः वैदिको ब्राह्मणोत्तमः
द्विजातीनां सूक्ष्मं हृदि तु योगिनाम् । प्रतिमा ह्यप्रबुद्धानां सर्वत्र समदर्शानाम्

आगेयं भास्करादिच्छेच्छिष्यमिच्छेद्दुधुनारानाम् ।

मननाद् ज्ञानमन्विच्छेत्तस्मान्मुनिः समाश्रयेत् ॥

न कर्मणा न प्रजया न धनरथागमोऽपिया । तपसा केयलेनाऽपि तथा पुण्यशत
ज्ञानं न जायते नृगो किन्तु तच्चित्तशुद्धितः । सा चित्तशुद्धिम्बु तथा नित्यं सैररेव

नित्यानामपि सर्वेषां कर्मणां वैदिकः शुचिः ।

श्रुतिश्च सादृशः प्रोक्तः विद्याहो नैव नान्यथा ॥

स विवाहः पञ्चदीनात्मको मन्त्रैकरक्षितः । स्वराक्षयनुगुणप्रव्यदानप्रयसदात्

तस्मात्तत्तुलितोऽकर्म विशोषो न तु देहिनाम् ।

औपासनस्तत्र जातो नित्योऽयं धार्य एव च ॥

मन्थ्यो भवेदनुगतः श्रोत्रियाभारतोऽपि वा ।

आहार्यो विधिना भक्त्या उपवासोऽथवा पुनः ॥

एकस्यैव हि कालस्य सायं वा प्रातरेव वा ।

भायांयाश्चाथ वा भर्तुः पक्षेष्वेतेषु सर्वतः ॥

भवेद्ब्रथाहृतिहोमोऽपि सर्वचित्ताय सर्वदा ।

पाणिग्रहप्रधानारुहोमोऽयं यदि वै तथा ॥

मन्थ्यस्तमाहृतश्चेत्तु पश्चान्मन्थ्याग्निरेव हि ।

सन्ध्या न मात्रे प्रभवेन्न चेच्छ्रोत्रियमन्दिरात् ॥

आहार्य एव प्रभवेत् एवं स्यान्नित्यचोदना ।

तथापि मन्थनं तूष्णो यत्र कुत्रापि दाहके ॥

कर्तुं न शक्यते किन्तु तद्विहस्यव(प)क्षकात् । पूर्वमेव प्रयत्नेन सुदिने च सुलम्बे

तदीयजनको धाता पितृव्यो मातुलादिकाः ।

श्रुत्विद्मन्त्रं शिष्यगुरु तथात्यो यश्च कश्चन ॥

रोहिण्यादिषु तारेषु जयापूर्णादिपुत्यकौ ।

भार्गवे गुरुदारे वा सोमे सौम्ये परे स्वके ॥

ग्रामाल्पाच्यामुदीच्यां वा संस्थिते कुञ्जराराने ।

शमीगर्भेऽथवा तस्य प्राच्यान्तरगता तु या ॥

शाखा तस्यां दृढं स्थूलमरणीकाप्रमुत्तमम् । सार्धहस्तमितं द्वित्वा द्विधा विदलने क्षमम्
लेनिराद्रं कृत्वेमं कुर्यात्तदरणीद्वयम् । मधुपर्कात्पूर्वमेव पश्चात्तत्पाणिपीडने ॥

तत्काष्ठमन्थनं कृत्वा बह्निमुत्पाद्य तं स्थिरम् ।

तं योजयेद्विधाद्देऽस्मिन्नग्निस्थापनकर्मणि ॥

अं यत्नेन संस्थाप्य श्वीकृताग्नेर्महात्मनः । मन्थ्य एव सदा बह्निः प्रभवत्येव नान्यथा
।।वदाधानिनी बह्निः सर्वस्मार्तेषु कर्मसु । अन्शाहार्यैकं पचनो भवेदेव न चापरः ॥
नेत्यौपासनतः पश्चात्तत्साद्गुणैकं सिद्धये । अनाज्ञातत्रयजपं कुर्यादेव तथा पुनः ॥

इदं विष्णुश्च जाप्यः स्यात्तथा व्याहृतयः पुनः ।

पश्चाच्छुचेः षोडशोपचारानपि यथाक्रमम् ॥

तमर्पयामीति पृथगुक्तवा तस्य समर्पयेन् । सर्वमेवं च निर्वर्त्य तमिमं मन्त्रमुच्चरेत् ॥

यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपोहीमक्रियादिषु ।

न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वन्दे तमप्युत्तम् ॥

एवं तमिमुक्त्वात्र वरभेकं पुनर्जपेत् । मन्त्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं हुतारान ॥

पद्भुवं तु मया देव परिपूर्णं तदस्तु ते । इति जप्त्वा तस्य भस्म गृहीयाद्धारणाय वै ॥

दृढत्सामेति मन्त्रेण रक्षास्यै तद्भवेत् त्वरा । तृतीयदिवसे पश्चान्महदारीः क्रिया शुभा

शेषहोमः ।

शेषहोमस्तुर्पदिनापररात्रे विधीयते । गन्धर्वोद्घासनं कृत्वा चोदीर्घावेति युग्मनः ॥

विशेषतस्तयोः पूजां कृत्वा ते विसृजेत्परम् ।

अग्नीन्धनादिकं कृत्वा चक्षुरन्ते ततः किल ॥

अग्नीत्यादिकमन्त्रैस्तैर्जुहुवादाज्यधारया । पृथक् जयाद्यश्चात्र भवेत्सुतत्परं पुनः ॥

अग्नेद्घासनतः पूर्वं पश्चाद्वा परस्य मन्त्रकौ । भवेतां जपकार्याय दम्पत्योरुभयोः पृथक् ॥

यथालिङ्गं तच्छिरसः भूर्भुवम्भुवरित्पतः । आञ्ज्यविन्दुभेपणं च पधान्नाक्यलिः
 प्रयन्त्रिणः शोडिसंलयाक देवानां समर्चनम् । गौरीपूजा शचीपूजा गजत्रिक्रयगोत्सवः
 ङोलोत्सवस्तूर्दानं सर्वप्रनपरिमदः । देवतोद्दामनं पत्राद्दरिद्रामल्लिखार्चनम्
 तदुरसवाङ्गुलेश्यागः कौतुकादिधिमोक्षणम् । मण्डपोद्दामनं पधान्त्वन्निवाचनिक्रिय

प्राद्वगानां भोजनं च फलदानादिकं तथा ।

आशीर्वादक्रियाचान्ते त्रिवाहोऽयं समप्रकः ॥

अनेन संपदः सर्वा सप्त तन्तय एव च । पुत्रान्पौत्राश्च वैराग्यं ज्ञानं चात्र प्रतिष्ठितम्
 तज्ज्ञानसिद्धये बह्वी क्रियानित्या धृतीरिता । कर्तव्यास्पृशिशेषेणाकरणे प्रत्यवायः
 अतो नित्या इति प्रोक्ता प्राद्वणस्य महात्मनः ।

भार्यामात्रहते यस्मिन् तस्मिन्नहनि ते खलाः ॥

पाकयज्ञा हविर्यज्ञाः सोमसंस्थास्तथा पराः । ऋषयो देवताश्चापि पितरो ब्राह्मणास्तथा
 सर्वे मिलित्वा संभूय कृतपाणिनिपीडनम् । समागत्य दृढं कठ परिगृह्णन्ति निर्भयात्
 सम्प्रगम्सदनुष्ठानं कुरु देहिन्निति द्विज । नःत्रान्त्यजामोऽद्य वयं वदन्त इति ताः क्रिय

तस्माद्विवाहितो विद्वान्तदादि नितरां भयात् ।

नित्यकर्मपरोभूयादन्यथा स्यादृणी स्फुटम् ॥

ऋषीणां देवतानां च पितृणां मृणमुन्धितम् । जायमानं समुद्दिश्य तदपाकरणाय वै
 वेदोक्ताध्वरकृत्यौघान् शक्त्या कुर्वन् शनैः शनैः । ऋणत्रयात्सुप्रयुक्तो भवेदेव विचक्षणः
 अन्यथा तद्गोभूयस्तेयुक्तस्त्वेद्विचक्षणः । कृतार्थः सिद्धिमाप्नोति नचेद्गच्छेद्दधोगतिम्

ते सप्तपाकाः कथिताः कर्मोपासनमादिकम् ।

वैश्वदेवो द्वितीयः स्यात्पार्वणं स्यात्तृतीयकम् ॥

अष्टनासा तुरीयस्यान्मासि श्राद्धं तु पञ्चमम् ।

षष्ठं सर्पवलिः प्रोक्तं सप्तमं शूलिपूजनम् ॥

हविर्यज्ञास्तथा प्रोक्ता अग्निहोत्रं पुरोदितम् ।

दर्शाविः स्यात् द्वितीयेषु तृतीयं तदनन्तरम् ॥

प्रायश्चित्तप्रकरणे विद्यमानां वारोच्यैकधनम्

प्रायश्चित्तसंज्ञं वै पानुमात्यं तुरीयरुम् । निरूढपशुवन्धोऽथ पश्वमः प्रतिपादितः ॥
पष्टः सौव्रामणिः प्रोक्तः पितृयज्ञस्तु सप्तमः ।

तथैव सोमसंस्थाश्च ज्योतिष्टोमः स आदिमः ॥
पितृष्टोमसंज्ञोऽथ द्वितीयः कथितो वुर्धः । उरुध्यश्च षोडशी पश्चादतिरात्रस्ततः परम्

अनोऽस्यामो वाजपेयाः सोमसंस्थाः प्रकीर्तिताः ।
त एते निग्निलाः कर्मविशेषाः नित्यसंज्ञिताः ॥

दैनंदिनारण्यवृत्त्यानां पश्चाद्भाविन्य एव हि ।
दैनन्दिनक्रियाश्चापि ता एता इति कीर्तिताः ॥

स्नानसन्ध्याजपोहोमो देवतानां च पूजनम् ।
आतिथ्यं वैश्वदेवाख्यं पट्टकर्माणि दिने दिने ॥

गानि कर्माणि ब्राह्मणेन विज्ञानता । पुण्यदेशेषु कार्याणि नापुण्येषु कदाचन ॥
पुण्यकाले योग्यकाले विशंपनः । विधिभ्रद्वासमायुक्तं कृतं कर्म विशिष्यते ॥

कर्मनः श्रेष्ठं स्मृतं कर्म ततः पुनः । श्रोत्रं कर्माधिकं श्रीमन्न तेन तुलितं क्वचित्
खं सर्वजतैः परदुःखाकरं नृणाम् । हितं श्रेयस्करं भूरि कर्म कार्यं मनीषिभिः ॥

द्वेगकरं सर्वशास्त्रैरुसंमतम् । अहेयं सर्वविन्दूनां यत्स्यात्कर्तव्यमेव तत् ॥
वैदिकं च समयं स्वकुलभ्रमम् । स्वबन्धुशिष्टहृद्यं यत्कर्तव्यं न तु चेतरम् ॥

निन्दितं दुष्टं कुबन्धुप्रातकारितम् । सतामसंमतं कर्म त्याज्यमेव विपश्चिता ॥
सदा नैमित्तिकं कर्म नित्यात्कृत्याद्विशिष्यते ।

नैमित्तिकं पुरा कृत्वा पश्चान्नित्यं समाचरेत् ॥
प्रश्ने तत्रैतद्वि विशोधितम् । श्राद्धाद्गतर्पणस्यादौ सन्ध्याया अपि पूर्वतः ॥

विषुवैः उपदिष्टं हि यन्ननः । तस्मान्नैमित्तिको धर्मो नित्येभ्यः पर ईरितः ॥
देशेषु विधयो नात्र वशिष्ठः । एते स्युः धर्मदेशाश्च पठिता वेदशास्त्रयोः ॥

ब्रह्मावर्तः कुरुक्षेत्रं पाश्चालाः शूरसेनयोः ।
मात्स्यदेशा मागवेयाः प्रयागः काशिकादयः ॥

आर्यावर्तश्च परमः कृष्णसारनिषेवितः । यागदेश इति ख्यातः दर्भदेशश्च केवलः ॥
 पर्शाभूमिश्च परमः पावनो देश एव च । शमीगर्म प्रदेशश्च राजवृक्षनिषेवितः ॥
 शम्यश्चत्थौदुम्बराक्ष्यो योऽयंलादिर पुञ्जवान् । विल्वकाहिततिन्दूकवैकङ्कतविरोपतः ॥
 देशाः पुण्यतमा ज्ञेयाः सर्वकर्मैक सुश्रमाः । सरस्वतीदृष्टत्योर्देवनद्योर्दन्तरम् ॥
 तं देवनिर्मितं देशं ब्रह्मावर्तं प्रचक्षते । एष ब्रह्मभृपेर्देशो ब्रह्मावर्तादनन्तरम् ॥
 हिमवद्विन्ध्ययोर्मध्ये यत्राग्निशानादपि । आसमुद्रात्तु वै पूर्वादासमुद्रात्तु पश्चिमात् ॥
 तयोरेवान्तरे पुण्य आर्यावर्त इति स्मृतः । आर्यावर्तः पुरोदेशः ऋषिदेशस्ततोऽधमः ॥
 मध्यदेशस्ततो न्यून आर्यावर्तस्ततोऽधमः । विष्णुकान्ता मही सर्वा पवित्रेयं स्वभावतः
 तत्र दुष्टजना यत्र स देशो निन्दितोऽखिलैः । यत्र सज्जनसन्दोहो यत्र श्रोत्रियसंज्ञतिः
 आहिताग्निप्रचारश्च स देशः पर उत्तमः ।

न सन्ति सज्जना यत्र श्रोत्रिया मन्त्रवित्तमाः ॥

कर्मण्याः कर्मदुरालाः स देशो सभ्य एव वै । त्याज्य एव भवेन्नूनं वसन्तत्र नराधमाः ॥
 कर्मभ्रष्टो भवेन्नूनं परलोकाद्य ह्यियते । यत्र विद्यागमो नास्ति यत्र नास्ति धनागमः ॥
 यत्र बन्धुजनाः सन्तः स्वाचारैकप्रवर्तकाः । न सन्ति तत्र विमुधान तिष्ठेत्सुगमपति
 यत्र ऋत्विग्जनाभावः वेदशास्त्रश्रुतिस्तया । स्वाहाकारस्वधाकारवपुकाराः कदापन ॥
 वमन् तत्र कथं मूडच्युतिं जातेर्नगच्छति । देशानां पुण्यदेशत्वं महदैकनिवासतः ॥
 अमदैकनिवासेन पुण्यदेशत्वं तथा स्मृतम् । अद्भुतद्वयदेशाः पद्पञ्चा पद्कभेदकाः ॥
 कदाचित्पुण्यदेशाः स्युः महतां संनिवेशतः । कदाचित्तदभावेन स्युस्ते पापविरोपणाः ॥

षण्डालादिप्रदुष्टा ये देशाः पुण्यविरोपणाः ।

देवभ्यलानि श्रीमन्ति स तान्देशाश्च पुष्कलाः ॥

देवगृहा विष्णुगृहा भं(?)द्वाभिरप धारिताः । उच्छिष्टादिप्रदुष्टाश्च जन्तुदिसादिदुस्तिताः
 गण्याक्रमयता नूनं पूताः मज्जनयोग्यकाः । भवेद्युरेव दिवसीः कैश्चिदेकत्रिपञ्चभिः ॥
 गोविन्दहरवारातकैः दूषिता अपि वन्मिषः । देवदेशविशेषाश्च धेन्वायामनिवेरनैः ॥
 पुनः शुद्धा भवन्त्येव तथा मन्त्रोभ्रगेन च । पापानामपि पुण्यानां शास्त्रमेकं निरूपयन्

पवित्रस्यापवित्रस्य शुद्ध-अशुद्ध-योर्द्विजन्मनाम् ।

शास्त्रज्ञानां वाक्यमात्रमेकं मुख्यं निरूपकम् ॥

शास्त्रं चतुर्दशविधमिति केचिन्मनीषिणः । अष्टादशविधं चेति पुनरुचुर्महर्षयः ॥

अङ्गानि वेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायविस्तरः ।

पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश ॥

आयुर्वेदो धनुर्वेदो गन्धर्वो वेद एव च । अर्थशास्त्रं चतुर्थं तु विद्या ह्यष्टादश स्मृताः ॥

चतुर्दशानां विद्यानां धर्ममूलत्वमीरितम् । नायुर्वेदादिकस्यैतत् तस्य दृष्टैकमूलतः ॥

नास्त्येव धर्ममूलत्वं स धर्मः श्रुतिचोदितः । धर्मः स्याच्चोदनाप्रोक्तस्तदन्यस्तूपचारतः ॥

लिङ्गादि रूपा सा ह्येसा मुक्तिदा श्रुतिचोदिता ।

श्रुत्यन्तर्गतलिङ्गोद् तद्व्यप्रत्ययसुबोधिते ॥

धर्मशास्त्रो मुख्यतः स्यादन्यत्र ह्युपचारतः । पुराणाद्युक्त धर्माणां नानादानादिरूपणम्

सुठ्ठात्वं वदन्त्येते न धर्मत्वं तु वैदिकाः । धर्मत्वं किल तेषां तु गौण्या वृत्त्या न मुख्यतः

चतुर्भिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यां पञ्चभिरेव च ।

क्रियते यस्त धर्मः स्यादतोऽन्यो नामधारकः ॥

यद्ग्लं वा स्वसूक्तं यस्य कर्मप्रचोदितम् । तस्य तावति शास्त्रार्थं कृते सर्वं कृतं भवेत् ॥

छन्दोवदेव सूत्राणि भवन्ति खलु सूत्रिणाम् । वेदोक्तमपि सूत्रोक्त तुलितं वैदिकोत्तमाः ॥

नाङ्गीकुर्वन्ति वाढं वै सूत्रकारस्तुतेऽखिलाः । सर्ववैदिक विज्ञानशालिनः किल वै यतः ॥

तस्मात्तदुक्तं वेदज्ञाः प्रत्यक्षश्रुतिचोदितम् । अपि त्यक्तवैव मुहुरं सूत्रचोदितमेव वै ॥

स्वीकुर्वन्त्येव निरशाङ्गं सूत्रं यद्यपि केवलम् । पौरुषत्वात्कर्तृकं हि तथा स्यात्तत्तु सूत्रकम्

मित्याच्छ्रुते न्यूनमेव नाधिकं पौरुषेनरान् । तस्मिन्वेदोपदेशोऽपि तैष्यां ध्रावणकर्मणि

प्रधानशोभात्परतः श्रुतीनामुपदेशतः । परं कल्पोपदेशोऽपि क्रियते शास्त्रवाक्यतः ॥

तत्समत्वेन च तथा पाणिनीयस्य तत्परम् ।

ग्लौः ग्मेत्यादि (१) स्मर्यादादि बोधकतत्कृतः ॥

शास्त्रस्य तत्परं भूयः पञ्चादि ग्रन्थकस्य च । मयादिमूत्रकस्यापि मीमांसायुग्मकस्य च

अथात इति तन्मूत्रद्वयस्यापि क्रमेण वै । तन्मन्त्रेण विद्विनोपदेशो वेदकर्मणि
तस्मादेतानि मन्त्राणि ह्यन्वयान्येव सर्वदा ।

पुराणधर्मशास्त्रादि(शास्त्रा)णि निखिलान्यपि ॥

न तैस्ममानिति युषाः प्ररदन्ति यन्मु हि । नोपदिष्टानि तानिभ्युः प्रतिमन्वत्सरंपरम्
उपदिष्टानि तु पुनः यानि कर्माणि सादृशं । म्युरेष्वलङ्घनीयानि गुरुणि प्रतिवत्सरम्

द्विवारं षट्पधा पृथ्या यावज्जीवं विशेषतः ।

तस्मात्तु धर्मशास्त्रादि श्रोत्रादि निखिलान्यपि ॥

कर्माणि करणे नित्याभ्युदयादिप्रदानि हि ।

स्यामे तु प्रत्ययार्थकप्रदानि न भवन्ति हि ॥

तस्मात्तु दर्शिते वेदाः प्रमाणान्यखिलाः पराः ।

तद्भिन्नास्तदुपमर्जनकत्वे ग्लु हि कीर्तिताः ॥

आयुर्वेदादयस्तत्र चत्वारः केवलं नृशाम् । दुष्टप्रयोजकत्वेन धर्ममूला भवन्ति न ॥

आयुः परीक्षात्मकत्वात्प्रथमस्तत्र तादृशः । युद्धोपकरणत्वेन द्वितीयोऽपि तथाविधः ॥

श्रोतुः सुप्राकरत्वेन तृतीयोऽपि तथा ननु ।

न्यायेनानेन तुल्योऽपि स्पष्ट एवार्थसाधकः ॥

सर्वं श्रौतेषु सर्वत्र स्मात् साधारणं भवेत् ।

दिक् प्राच्युदीची ग्राह्येति ह्यासीनत्वं च कर्मसु ॥

तत् व्यङ्गाणामनुक्तौ तु दक्षिणाङ्गं भवेत्तथा ।

कुत्सितो वा महस्तस्मादक्षिणः स्यादकुत्सितः ॥

यज्ञोपवीतिना कार्यं सर्वं कर्मप्रदक्षिणम् । उपस्थानेषु सर्वत्र नोपदेशानमुच्यते ॥

अवस्थितिः स्यादर्थ्येऽपि विना सायं विशेषतः ।

आधान्तेन प्रकर्तव्यं कर्ममात्रं विचक्षणैः ॥

अपसव्यं तु पित्र्यं स्यात्प्राचीनावीतमित्यपि । नामान्तरं हि तस्यैव सव्यं दैविकमुच्यते

निवीतं मानुषं प्राहुः सव्येनैव च सर्वदा ।

स्थेयं द्विजेनोपवीतं विना तिष्ठेदपि क्षणम् ॥

यथापरांताभावेऽपि वासना वाऽजिनेन वा ।

स्येयं द्विजेनातियन्नादन्यथा स्यात्तु पातकी ॥

मा मयाचारिका धर्मां जातिदेरातुलोद्भवाः

प्रामाचाराः परिग्राह्याः ये च विद्याविरोधिनः ॥

मां बर्षधर्मां मात(प्र)धर्मास्तथापरं । क्रियाधर्मां लोकधर्मां यत्रयत्र यथोचिताः ॥

प्राणा विरोधेन नानिलह्याः कदाचन । यत्कृते दराभिर्यैः त्रेतायां हायनेन तु ॥

तस्य मा तेन ह्यहोरात्रात्कशौयुगे । धर्मसिद्धिर्भवेन्नृणां कलिस्माधुस्ततो महान् ॥

मुनोत्पत्तिर्वानप्रग्यपरिमहः । अग्निहोत्रहवण्याश्च(विष्या)देहो लीढा परिमहः ॥

गामु कन्यामु विवाहास्तद्द्विजन्मनाम् । वृत्तस्वाध्यायसापेक्षमपसंकोचनं तथा

संशयनादूर्ध्वमङ्गत्परानमेव च । प्रायश्चित्तविधानं च विप्राणांमरणान्तिकम् ॥

तोषः प्रेतेषु मधुपर्के पशोर्वधः । दानहोमौ विना तूष्णीं पुत्रत्वेन परिमहाः ॥

चैव विप्राणां सोमविक्रयणं तथा । दीर्घकालव्रतचर्यं नरमेधाश्वमेधकौ ॥

मुनोत्पत्तिः दत्तकन्यापरिमहः । कमण्डलोश्च स्वीकारः कलत्रस्य प्रदानकम् ॥

प्रायश्चान्यस्य मासेन श्राद्धकर्म यन् । ज्येष्ठश्रादानं च तथा कन्यादूषणमेव च ॥

वालिकाश्रतयोन्याश्च बरेणान्येन संस्मृतिः ।

आतनायी द्विजामथाणां धर्मयुद्धेन हिसनम् ॥

ये तु निर्याणं शोधितस्यापि संमहः । महाप्रस्थानगमनगोसंज्ञामिश्च गोसवे ॥

प्यामपि सुरामहणस्य च संमहः । अपसंकोचनं तूष्णीं द्वेपदूरादिना परम् ॥

पितृभ्यश्च शुश्रूषाकरणक्रिया । दत्तोरसेतरेषां तु पुत्रत्वेन परिमहः ॥

संमहे वृत्ते परित्यागो गुरुस्त्रियः । पद्भक्तानशनेनापि हरणं हीनकर्मणाम् ॥

सगोपाल कुलमित्रार्थसारिणाम् । भोजयान्तं तु गृहस्थस्य तीर्थसेवा च दूरतः

गुरुदारेषु गुरुवद्भृत्तिकल्पनम् । ब्राह्मणादिषु शूद्रस्य वचनादि क्रिया अपि ॥

न पाकादि कृत्येषु न्यङ्गशून्यतः । भृग्वग्निपतने चापि वर्ज्या नाहर्मनीषिणः ॥

प्रेतः सन्तः पुरा किल महात्मभिः । निवर्तितानि कर्माणि व्यवस्थापूर्वकं धुधैः

साक्षात् समस्तानि प्रणयं वेदुःखहेतुः । क्षुत्तृषं तु यत्रम्यात्र घनांबुभावनि ।
 स्वर्गोत्तरे तं तं नृवाम्बुत्तरेः । यदेव तत्र प्रोक्तं बहुमृतिमत्तं तथा ॥

आवात्म्यं विरोधे तु स्वदेवानु व्यवस्थितिः ।

स्वर्गात्तरे तं तं नृवाम्बुत्तरेः ॥

स्वर्गात्तरे तं तं नृवाम्बुत्तरेः ।

स्वर्गात्तरे तं तं नृवाम्बुत्तरेः ॥

स्वर्गात्तरे तु नारोमां पुनः स्वर्गात्तरेः । प्रदुष्टं प्रनयेन्नूनं तदीयं तन्महद्वयम् ॥

स्वर्गात्तरे तु नारोमां पुनः स्वर्गात्तरेः । प्रदुष्टं प्रनयेन्नूनं तदीयं तन्महद्वयम् ॥

स्वर्गात्तरे तु नारोमां पुनः स्वर्गात्तरेः । प्रदुष्टं प्रनयेन्नूनं तदीयं तन्महद्वयम् ॥

स्वर्गात्तरे तु नारोमां पुनः स्वर्गात्तरेः । प्रदुष्टं प्रनयेन्नूनं तदीयं तन्महद्वयम् ॥

स्वर्गात्तरे तु नारोमां पुनः स्वर्गात्तरेः । प्रदुष्टं प्रनयेन्नूनं तदीयं तन्महद्वयम् ॥

जीवितं कीर्तिमानेव कीर्तिमान्पुत्रोऽकमाह ।

अपकोत्यां निन्दितस्य नोर्षं लोकं कथंन ॥

यसोऽप्येन पुत्रेण यथाः क्रूरेण पाप्मना ।

अपरान्यां सर्वधर्मैः स्नानसन्ध्यादिकैः स्वकैः ॥

अर्होमै स्वोमिश्र हीयते नात्र संशयः । अत्रमत्तश्च मत्तं विनिद्रः कालनिद्रः ॥

नित्यं देवान्भावयंश्च प्रथ्यायन्मनसा हरिम् ।

संमृत्यु तदहः कार्यं मन्थ्यापामन मारभेन् ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

द्विः प्रायणं कृत्वा निधीनी शृणोती मतेन् । कर्णालम्बितमूत्रेण भूतवाधानिभूतये ॥

काष्ठादिना त्वपानस्थममेधं निर्मृजेत च । यथाजलं निर्भयं च लभेत च भवेत् च ॥
 तथा सर्वं यथाशास्त्रं प्रायश्चित्तप्रपूर्वकम् । कुयदिव विधानेन तथा सन्ध्यादिका अपि
 आपत्काला कृताः पश्चाद्भवेयुर्नात्र पातकम् । कन्दमूलफलाङ्गारैः नामेधं निर्मृजेत च
 पापाण्यलोष्ठदुष्पत्रैः क्षुद्रैर्मरुपालकैः । आपत्सु निर्मृजेद्गुह्यं पुरीषोत्सर्जनात्परम् ॥

आपत्कल्पानि सर्वाणि विपत्स्येव भवन्ति हि ।

तान्यनापत्सु कुर्याणो नरो गच्छेद्दधोगतिम् ॥

शौचयज्ञः सदा कार्यः शौचमूलो द्विजः स्मृतः ।

शौचाचारविहीनस्य समस्तं कर्म निष्फलम् ॥

शौचं तु द्विविधं प्रोक्तं ब्राह्मणाभ्यन्तरं तथा ।

मृज्जलाभ्यां स्मृतं बाह्यं भावशुद्धिस्तथान्तरम् ॥

वस्त्रेणान्तरितं शिश्नं वामेनादाय पणिना ।

शुद्धाकारस्थिता मृत्ना शौचायालं समाचरेत् ॥

श्मशानवर्त्मबल्मीकं द्रुमं ध्यानजलस्थिताम् ।

अन्यशौचावशिष्टा तु तुषारङ्गारयुतां त्यजेत् ॥

रोगात्यन्तापरवशाः राजपीडावशोऽपि वा ।

पलायमानश्च भिया शौचं कालोचितं चरेत् ॥

अरण्यकेषु मृत्नाया प्रामेप्याहरणं विधिः ।

नीरतीरे शुचौ मृत्नां विधायाभ्युक्ष्य वारिणा ॥

दक्षपाणिपुट्टाकृष्टे प्रथमं शोधयेन्मृदः । धात्रीसमानया यद्वा मृदामुष्टवर्षकल्पप्रया ॥

आदाय दक्षहस्तेन वामपादौ नियुक्तया । मृज्जलोत्तरया पायुं क्षालयेत्पञ्चसंलयया ॥

एकया क्षालयेच्छिश्नं दशभिर्बामहस्तकम् । मृत्नाभिः सप्तभिः हस्तौ परिसृज्य शुभैर्जलैः

एकैकया मृदा पादौ हस्तौ प्रक्षाल्य चाचमेत् ।

एका तु मृत्तिके लिङ्गे तिस्रः सन्त्ये करे मृदः ॥

कच्छपेन्मृद्वह्यं स्यान्मूत्रशौचे प्रकीर्तितम् । शौचमेव गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ॥

त्रिगुणं तु घनस्थानी यतीनां नृ चतुर्गुणम् ।
 एषं शौचं दिवा प्राक्तं रात्रानुक्तार्थमाचरेत् ॥
 पथि पादः समादिष्टो व्याधितानो तदर्थकम् ।
 स्त्रीशूद्राणां च बालानां गृहानामन्यत्रय च ॥

गन्धलेपक्षयकरं शौचं कुर्यान्न मंथयया । गिराशुद्धगवधिः प्राक्तः गर्वेषां शुद्धिरीरिवा
 पुनरन्यो विधिः शौचे सर्वस्थानेषु मृत्तिकाः । पश्चादारं प्रकर्तव्या गृहस्यैव केवलः ॥
 एतद् द्वयं क्षत्रियाणां वैश्यानां नृ गृहीयकम् । तत्रनुर्गुणितं शूद्रजातेरिति तथा परः ॥
 भ्रामादिचलने घोरे बहुमूत्रं च सङ्कटं । शरीरानुगुणत्वेन शौचकर्म समाचरेत् ॥
 ज्वरातिसारादिदृष्ट्ये जलेनोष्णेन तशरेत् । यथाशक्ति यथायोग्यं तदा सर्वं समाचरेत्
 धमविस्मरणादौ तु मासवर्षद्विवर्षकैः । त्रिवापिकादिभिश्चापि सर्वसान्ध्यादिके परे
 सर्वलोपे च संप्राप्ते तादृशस्य तु देहिनः । तत्कर्म निग्निलं सम्यक् तत्रनास्तस्य मुख्ये
 स्वयं कुर्युस्तमुद्दिश्य तत्परं पुनरप्यति । प्रकृतिस्वाङ्गतस्यैव दृढकायस्य तस्य हि ॥
 परिपद्क्षिणापूर्वं चापाप्रस्नानदानकैः । शतकेन समप्रेण पुनस्तस्कारपूर्वकम् ॥
 घेनुदानैः शक्तिवृत्तैर्वांधकाहारपूर्वकैः । पश्चगव्यप्राशनेन ब्राह्मणानां प्रसादतः ॥
 कथञ्चित्प्रकृतिं प्राप्तं सत्यक्तसाध्योऽपि मुच्यते । प्रसङ्गादेतदुदितं चित्तं तत्त्यक्तकर्मणः
 एतच्चित्तं ब्रह्मद्वर्पात्परं कर्तुं न शक्यते । शौचस्थानं परित्यज्य पादौ प्रक्षाल्य चाचमेत्
 दन्तनां घावनं पश्चात्कुर्यादित्येव तत्कर्मः । दन्तधावनतः पश्चात्प्रकृत्या वर्मण पुनः ॥
 कुर्यान्मूत्रपुरीषे वा स्नानस्य परतोऽपि वा । सर्वः कायानुगुण्येन विधिर्भवति देहिनाम्

नोपरुद्धः क्रियाः कुर्यात्कर्ममध्येऽपि वा तथा ।
 मूत्रवाधादिकाः प्राप्ता तदा तत्कर्म संत्यजन् ॥
 व्याहृतीनां जपं कुर्यान् इदं विष्णुं त्र्यम्बकम् ।
 शक्त्या जपित्वा तत्कृत्वा पुनराचमनात्परम् ॥

तन्मन्त्रं न्यासपूर्वं वै दिग्बन्धनपुरस्सरम् । तद्ब्याहृतीर्जपित्वैव पुनस्तत्कर्म चाचरेत् ॥
 तदामूत्रं पुरीषं वा बक्षमध्यगतं यदि । तद्वस्त्रं संपरित्यज्य शक्त्या ब्रह्मान्तरं पुनः ॥

शुद्धं धृत्वा शुचिर्मूत्या पुनः कर्म समारभेत् ।

यथा वा स्यान्मनःशुद्धिः पुनः स्नानादिनाऽथ वा ॥

तत्कर्म साधयेद्भूयः तावता कर्म तत्पुनः । प्रतप्तं न भवेदेव सम्यक् संपादितं भवेत् ॥

प्राङ्मुखोदङ्मुखो वापि ईशानाभिमुखोऽपि वा ।

प्रातःकाले तु कर्तव्यं शुद्धयर्थं दन्तधावनम् ॥

दन्तधावनतः पश्चान्मन्त्रेणानेन तत्पुनः । काष्ठं परित्यजेदङ्घ्रिः प्रक्षाल्यैव तु दूरतः ॥

आयुर्वेलं यशोवर्चः प्रजाः पशुवसुनि च । ब्रह्मप्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते ॥

मन्त्रमेतं पुनः केचित्तत्स्वीकारे वदन्त्यपि । पुराणपठितं यस्मान्न नित्यं तु कृताकृतम् ॥

सर्वत्रैवं पुराणोक्त मन्त्राणां ह्येवमेव तत् । अपि वेदोक्तमन्त्राश्च विनियोजकयावयतः ॥

कृत्येषु विनियुक्ताश्चेत् त्यागे स्तुः प्रत्यवायकाः ।

न चेत् प्रायिकाचारवर्त्मप्रोक्तिमतां तथा ॥

परिवागे तु मन्त्राणां बाधकं नेति सूरयः । अर्थवाद ब्राह्मणानां विध्यनुब्राह्मणस्य च

मन्त्रत्वेनैव तूष्णीकं प्रयादनकर्मसु । तदनुक्तौ न किमपि बाधकं स्यात्कदाचन ॥

शिरीषार्जुनकारञ्ज चिरिविल्वैः सखादिरैः ।

औदुम्बरैरपामार्गैः स कामी चेत्सदाचरेत् ॥

समच्छेदार्रसत्वग्भिः समपर्वनिरामयैः । अष्टाङ्गलिसमायामैः कनिष्ठपरिणाहकैः ॥

कुयांसमैश्च ऋजुभिः दन्तानां शुभधावनम् । अशोकजम्बुकुटजचूतप्रक्ष्मादियुक्तकैः ॥

स चम्पकैरपामार्गैः द्वादशाङ्गुलसंमितैः । दन्तशुद्धिमुंशुधूणाभधवर्णानुपूर्वशः ॥

प्रक्षश्चित्रियविद्दृष्ट शेषाणां दन्तधावनम् । एकैकाङ्गुलतो न्यूनं दशपर्यादिकक्रमात् ॥

धात्री शुभधवैरुण्ड शैलूपोशीरसंभवैः । निम्बालिङ्गचमुक्षीरशुभैरङ्गुलिभिर्न तु ॥

दर्भकाष्ठैर्वर्णकाष्ठैः वेषुकाष्ठैश्च कीचकैः । धात्रीतिन्त्रिणिककाष्ठैः न कुर्वाद्दन्तधावनम्

• अर्काङ्गार व्यतीपात जन्मसंक्रान्तिपर्वसु ।

रिक्तसु प्रतिपत्पष्ठयोः कृत्तिकायां मघासु च ॥

रण्यासारभेरीद्रे विशाखायां व्रतेऽहनि । आद्वाहे मङ्गलं चैवैकादश्यां प्रती नरः ॥

न कुर्याद्दन्तकाष्ठेन ब्राह्मणो दन्तधावनम् । वृणवर्णः सदा कुर्यादमा एकादशी विना ॥
 तयोरपि च कुर्यात् जम्बुप्रभाप्रवर्णकैः । गृणाहे तु विरोपेण न कुर्याद्दन्तधावनम् ॥
 दन्तधावनतत्स्थाने ह्यपी द्वादशमंत्प्रया । गण्डूपकर्म कुर्यात् तेनाग्यास्य शुचिर्मवेत् ॥
 सर्पणात्परतः प्रातः परेऽग्नि विनश्रुणः । दन्तानां धावनं कुर्यान्न तत्पूर्वं कदाचन ॥
 अत्रोदयं श्राद्धमात्रे नान्येषां तु कथञ्चन । मृच्छन्महालयेऽप्येवे दन्तधावनतः परम् ॥

स्नानविधिः

स्नानं कुर्यात्ततः पश्चात्कायाः सन्ध्यादिकाः क्रियाः ।

नद्यादिषु सदा स्नानं द्विवारं गृहिणां सदा ॥

त्रिवारं धनिनामुक्तं सकृत्तु ब्रह्मचारिणाम् । उत्तमंस्यान्नदीस्नानं तीर्थादिषु तथोच्यते
 सरःस्यपि तटाकेषु हृदेष्वपि च मध्यमम् । कूपस्नानं सदा प्रोक्तं नोत्तमं मध्यमं न तु
 अधमं हीति विज्ञेयं तस्मात्स्नानं नदीमुखे । प्रकर्तव्यं विरोपेण ब्राह्मणः कर्मकृन्महान् ॥
 श्रुणप्रदाता वैद्यश्च श्रोत्रियः सजलानदी । यत्र नास्ति चतुष्टय्यं न तत्र दिवसं वसेत् ॥
 नदीतीरनिवासोऽयं ब्राह्मणानां धनं महत् । परमं कथितं सद्भिः स्वर्गद्वारकरः परः ॥

ब्रह्महत्यादि पापानि नानारूपाणि यानि वै ।

नदीस्नानेन नश्यन्ति नित्यं स्नातुर्महात्मनः ॥

तस्मात्समाश्रयेद्वियन्नदीतीरं सुदुर्लभम् । देवानामपि सेन्द्राणां सर्वपापनिवृत्तये ॥
 तीर्थकोटिसहस्राणि हृदकूपसरांस्यपि । नदीमज्जनमात्रस्य कलां नार्हन्ति पौडरीम् ॥
 कनिष्ठदेशिन्यङ्गुष्ठमूलान्यग्रं करस्य च । प्रजापतिपितृब्रह्मदेवतीर्थान्यनुक्रमात् ॥
 प्रभूतैधोदके ग्रामे निवासो ह्यथवा भवेत् । महात्मनो ब्राह्मणस्य यदन्त्येवं महर्षयः ॥
 गृहस्थो यदि शक्तः स्यादजस्रं स्नानकृद्भवेत् । द्विवारमेव विधिना सकृद्वाऽयं न चेतुनः ॥
 सकृद्वाऽपि सकृत्कुर्युः मध्याह्ने प्रातरेव वा । प्रातः संक्षेपतः स्नानहोमार्थं तु विधीयते ॥

मध्याह्ने कर्मबाहुल्यात्संम्यक् स्नानं विधीयते ।

सन्ध्याहोमः प्रातर्नित्यं मध्याह्ने देवपूजनात् ॥

स्नानविधियर्णनम्

प्रक्षयशास्त्रैश्चदेवादातिध्यात्कर्म गौरवात् । मध्याह्ने स्नानमधिकं प्रवदन्ति मनीषि
 तथैव भूयो वक्ष्यामि प्रातः स्नानं यथाविधि ।

(.) भ्योहोभ्यो गोभ्यश्च त्रिविधेभ्यश्च वाडयः ॥

षष्ट्यश्चापि सप्तभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । प्रातस्नानेन सदृशं नास्ति कर्म पवित्र
 प्रातःस्नानं ततः प्रोक्तं सर्वकर्मोत्तमोत्तमम् । प्राणानायम्य विधिना सर्वकर्मसु वेद
 स्तं करिष्य इत्येवं कुर्यात्संकल्पमपतः । ओं भूरिति प्राणायामजपः कार्यो मनीषिभि

आदौ सर्वेषु कार्येषु जामितारहितः शुचिः ।

तिथिवारादिकानुक्ता(न्) निर्दिशेत्कर्मजं ततः ॥

स्नानसन्ध्याप्रये होमे ब्रह्मयज्ञे विशेषतः । वैश्वदेवेन विधिना साङ्गं संकल्पमाचरेत्
 नित्यं नैमित्तिकं काम्यं क्रियाङ्गं मलकर्षणम् ।

क्रियास्नानं तथा पठ्यं षोढा स्नानं प्रकीर्तितम् ॥

अशक्तस्तु सकृदापि शिरःस्नानं विनापि वा ।

शीतोदकं विना भूयः स्नानमाकरकं तु वा ॥

कटिस्नानं जानुपादस्नानं वा सर्वथा पुनः ।

उष्णेन वा कीलालेन तद्विना मन्त्रतोऽपि वा ॥

भस्मना रजसा वापि स्नानं कार्यं मनीषिभिः ।

सर्वं शक्त्यानुगुण्येन शक्तिमुद्ब्रह्मनाचरेत् ॥

सर्वेषामपि शास्त्राणामिदमेव मनो महत् । (स्नान)मुद्ब्रह्म च तूष्णीकं यो मूढो रोगयुग्ज
 स्नानादिकं प्रकुरुते कर्मभ्यो हीयते हि सः । शक्ती सत्यामुक्तकाले सूर्यस्योदयनादति

वन्मुहूर्तद्वयात्पूर्वं स्नानं कुर्यादतन्द्रितः । तत्राशक्तस्य सूर्यस्योदयकालेऽथवा ततः
 कण्ठस्नानादिकंकुर्यादुष्णेन सलिलेन वा ।

आर्द्रयस्त्रेण वा कार्यं निर्मृजेताथवा न चेत् ॥

धारणं शूद्रवस्त्रेण तन्मन्त्राणां पर्वकम् । अस्मन्नाहं भस्मपश्य मन्त्राणोऽप्यर्णनम्

स्नानं कार्यमुपायेन द्यायास्नानं तु वा चरेत् । अशक्तियां वदेव स्यात्तावदेवं समाचरेत्
 प्रातर्मध्याह्नयोः स्नानं नित्यस्नानं प्रकीर्तितम् । उच्छिष्टानुपघातेषु अस्पर्शस्पर्शनेऽपि च
 भद्रसंक्रमणादौ च स्नानं नैमित्तिकं स्मृतम् । पुण्यमाखादिकस्नानं काम्यं दैवज्ञभाषितम्
 इष्टापूर्वक्रियायां तु यज्ञाङ्गं स्नानमुच्यते । मलापकर्षणं यत्तत् स्नानमभ्यङ्गपूर्वकम् ।
 स्नानमेवं पुनस्तीर्थक्रियास्नानं तदुच्यते । स्नानमष्टविधं भूयो चारुणान्नेयमाह्वानम् ॥

माहेन्द्रात्पार्थिवान्मन्त्राद्गौरवान्मानसात्तथा ।

वारुणं तद्विधा प्रोक्तं समन्त्रकममन्त्रकम् ॥

समन्त्रकं द्विजातीनां स्त्रीशूद्राणाममन्त्रकम् । नदीसरिर्द्वेषखातगतप्रसवणेषु च ॥
 सरस्तु वा कृत्रिमेवु पुण्यतीर्थेषु वा तथा । घापीकूपतटाकेषु परकीयेषु चारिषु ॥
 पल्वलेऽल्पजले स्नानं भवेद्धारुणमुत्तमम् । तदेकेनालिके स्नानं पुष्करिण्यां तु मध्यमम् ॥
 कूपे वाप्युदपाने वा ह्ययमं मन्दिरे तथा । राजकार्यं प्रतिष्ठस्य सस्नानत एव वै ॥
 कार्यबाधकलम्बस्य न निन्त्यां गृहमज्जनम् । राज्ञोराजसमानस्य घुरिणस्याधिरासने ॥
 तत्साम्राज्याभिषिक्तस्य गृहस्नानं न दुष्यति । नृपरात्रुमहाभीत्या ऋणदानातिपीडनैः
 अज्ञातवासिनश्चापि गृहस्नानं प्रशस्यते । अथगाह्य शिरस्कं यत्तदाद्यं काण्ड(७४)मध्यम
 नाभिरनानं फटिस्नानं द्वितीयमिति तज्जगुः ।

आर्द्रेणघाससाऽङ्गानामभिमर्शनमित्यपि ॥

तृतीयं कथितं पश्चादुष्णाम्भः सित्तयत्नतः ।

निष्पीनाद्गात्रमात्राभिमर्शःश्यासु तृतीयकः ॥

स्नानमेकं बहुविधं कथितं ब्रह्मवादिभिः । करुणाम्भसि शिरोमज्जेभ्रावणाद्देसगुण्डे ॥

द्योतमोऽभिमुख्यंस्ना(या)न्माज्जनं चाधमर्षणम् ।

अन्यत्रार्चंमुखो रात्री प्राङ्मुखोद्दक्षमुखोऽपि वा ॥

सन्ध्यामुख्यन्तु सन्ध्यान्ते तथैवाद्यंतयामयोः ।

निवृत्तेषु सदास्नायात्रानुमानान्तरे जले ॥

अपरंपुरापरिवेव गृहे चैवोगक्षिय च । सुखान्त्रजते कूपे महागाधत्रते तथा ॥

सन्ध्यागञ्जलिना स्नायादल्पपात्रेण वा द्विजः ।

पीठेष्वेव गृहे स्नायात्पापाणेष्वप्यथवा तथा ॥

एकामृतदेशे पल्यलेन तु सर्वदा । मृत्तिकामन्त्रविधिना स्नानं मध्याह्न ईरितम् ॥

जीर्णाङ्गा निखिलालोका नित्यशीतासहिष्णवः ।

निषात आतपे नित्यं स्नानं कुर्युः समुन्मुखाः ॥

नमुचयाऽऽहकृतो रोगी स्नानं कुर्यात्कदाचन । अभ्यङ्गस्नानपरतः पङ्क्तवाप्सु(नि)मज्जनम्

कुर्यादेव कदाचिद्वा तथाकृच्छुभभाङ्मतः । गृहे स्नाने (. .) वित्तैः शीतलैर्बुधा

स्नानं कुर्यात्पुनः किं तु सुखोष्णैर्नैव पाथसा । सत्यामृष्टौ वृद्धिकामो तत्स्नार्यात जलैर्घृहे

यदि स्नायात्कुवुद्धिस्तु फलंतन्निहिकादिकम् । कार्यं विना सुखत्यागी पशुरेव न संशयः

वृथा सुखार्थी पापीयान् भवत्येव न संशयः ।

वृथा मुखं च तज्ज्ञेयं साध्यानिद्रादिकं स्मृतम् ॥

सन्ध्याविधिः

सन्ध्याकाले सनिद्रो यः अभिनिर्मुक्त ईरितः ।

अतिपाप्यमगण्योऽयं तन्मुखं नावलोकयेत् ॥

अलक्ष्मीस्तन्मुखे नित्या ज्येष्ठा घोरा तथा पराः ।

दुग्धियो निवसन्त्येव हत्याप्राज्ञपादिकाः खराः ॥

ब्राह्मणः सर्वयत्नेन सायं प्रातः समाहितः । सन्ध्यामात्रपरतो भूयात्तावन्मात्रात्तरिष्यति

ब्राह्मण्यं ब्राह्मणातां तत्सन्ध्ययैव न चान्यथा । क्रियया प्रभवेन्नूनं प्रवदामि पुनः पुनः ॥

अनागतां तु ये पूर्वामनतीतां तु पश्चिमां ।

सन्ध्यां नोपासते ये तु कथं ते ब्राह्मणाः स्मृताः ॥

अशुद्धो वा विशुद्धो वा सपवित्रापवित्रकः ।

सन्ध्यां तीर्थे हृदे वापि भाजने मृण्मयेऽपि वा ॥

शौद्धम्वरे वा सौवर्णे राजते दारुसंभवे । यत्र कुत्रापि वा नित्यं येनकेनाप्युपायतः ।

पूरीत्वा वामहस्तेन सन्धयोपास्ति समाचरेत् । पात्राद्यसंभवे चैव यामहस्तस्मिन्नेर्जलैः ॥

गुणेन मार्जनं कुप्यात्करकादी न भारया । कराभ्यां तु कुर्यान्मृत्वा प्राक्कृत्ये कुरुंषु च

प्रादुग्मोद्दुग्मो वापि सन्धयोपास्ति समाचरेत् ।

निधियारादिकानुगयाञ्जुगया वा शुद्धयेनमा ॥

परमेधलुत्रवर्षमुपामित्ये कियामहम् । सन्ध्याप्यामित्युदीर्यैव देवतीयांलुत्राप्रः

आपोहिष्टेति तिग्मभि मार्जयेन्मूर्ध्नि शुद्धये ।

ता एव तिग्मः परमा यजुष्टेन क्रियासु चेन् ॥

नयप्रणयसंयोगात्प्रतिपादादिषु क्रमात् । संवत्सरकृतं पापं तत्प्रणादेव नश्यति ।

नयप्रणययोगेन क्षिपन्वारि पदे पदे । विप्रुगोष्टी क्षिपेदूर्ध्वं मधो यस्य क्षयाय च ।

धाराच्युतेन तोयेन सन्धयोपास्तिर्विगर्हिता ।

तामेतां गर्हितां सन्ध्यां महात्मानो महर्षयः ॥

पितरो न प्रशंसन्ति न प्रशंसन्ति देवताः । मन्त्रपूतं जलं यत्तदापोहिष्ठादिमन्त्रितम् ॥

पतत्यशुचिदेहे तु सद्यःपूतो भवेद्भूयम् । सन्ध्यात्रयेऽपि कर्तव्यमापोहिष्ठादिमार्जनम् ॥

सूक्तैरुद्देवतैरन्यैः कुरामैर्देवतीर्थतः । श्रोत्रज्ञानान्तरं सान्ध्ये तन्मन्त्रैर्वाञ्जुनैः परैः ॥

सायमग्निश्च मेल्युत्तवा प्रातः सूर्येत्यपः पिवेत् ।

आपःपुनन्तु मध्याह्ने ततोऽन्यद्द्विर्द्विराचमेत् ॥

गालवोऽत्र क्रमं प्राह मन्त्राणां मार्जनस्य वै । आपोहिष्टेति नवकं दधिकावाद्द्वयं ततः ॥

तदेवनवकंभूयः चतस्रश्च हिरण्यकाः । एतत्क्रमेण तत्कुप्यान्मार्जनं त्रिपु कर्मसु ॥

मार्जयित्वा विधानेन गायत्र्या द्विपदाह्वयया ।

हस्तेनोदकमादाय क्षिपेद्भूमावधोमुखम् ॥

बहिर्जले नित्यमेव पादमेकं जलंक्षिपेत् । पुनस्तथा परं पादं भूमौ संस्थापयन्ततः ॥

हस्तेनोदकमादाय तदाचमनकादिकाः । क्रियास्सर्वाश्च कर्तव्याः अर्घ्यदानादयो जले ॥

निवर्त्यास्तिष्ठतास्तत्र तस्मान्नीरात्पुनस्तदा । समुद्धरणमेव स्यात्तच्च हस्तेन नान्यतः ॥

बहिर्जलेनोद्धरिण्या न गृहीयाज्जलं बुधः । सर्वकार्येषु तर्त्तिकु हस्तेनैव समुद्धरेत् ॥

यदिमन्दिरसन्ध्यास्यात्तदाचमनकादिकाः । द्विमुखयोदकतरचेतु तत्पानोद्धरणादिषु

पृथक् पृथक् च कथितमतिरात्रफलं शिवम् । द्विमुखीगतपानीयं गोकर्णेन यतन्यदि ॥

इत्याचमनादीनि कर्माणि कुरुते पुनः । अतोऽर्यामसहस्रस्य फलं प्राप्नोति पुष्कलम्
 द्विमुखीगतपानीये गङ्गाद्याः सरितोऽखिलाः ।
 पुष्करादीनि तीर्थानि कृच्छ्राणि च तपांस्यपि ॥
 साङ्गावेदाश्च शास्त्राणि ब्रह्मविष्णुशिवादयः ।
 सर्वास्तीर्थानिमानिन्यो देवता सागरा अपि ॥
 योमहात्मानः एतदुद्धरणाय वै । सदावासं प्रकुर्वन्ति नित्यायत्तत्समुत्सुकाः ॥
 तु ब्राह्मणोनित्यं द्विमुख्युदकपात्रगः । नित्यकर्मकरोभूयात्तावन्मात्रेण केवलम् ॥
 कर्माननुष्ठानान्निविद्धकरणादपि । यत्पापं जायतेनृणां तत्सर्वं वै विनश्यति ॥
 मेतत्परममज्ञेयं ज्ञानिनामपि । रहस्यबोधितं साक्षाद् देवदेवेन शंभुना ॥
 पात्रे षष्ठवत्यै शिवं पतितपावकम् । तीर्थानामुत्तरं तीर्थं मुलभं सर्वदेहिनाम् ॥
 सापौधहरमज्ञानोन्मूलकं तथा । तादृग्जलेन कर्माणि विशेषतो विचक्षणः ॥
 स्यात्कृतार्थोऽयं तरत्यज्ञानजं तमः । तर्पिताः पितरस्तादृग्जलेन यदि वा सकृन्
 द्रजमानन्दं प्राप्नुवन्त्येव तत्क्षणात् । प्रोक्षावशिष्टमुदकं कृत्वा रक्षां ततोदरे ॥
 मीपमानीय द्रुपदामित्युचं जपेत् । पूरकेगोर्ध्वमादिष्टो धारयेदिन्दुण्मण्डले ॥
 तास्यसर्वाङ्गव्यापकं पापसन्धयम् । रेचकेन समानीय पाणौ संस्थाप्य दक्षिणे ॥
 तु क्षिपेद्भूमौ चोरवन्नीचहस्ततः । तावन्मात्रेण निखिलं पापमाजन्मसञ्चितम्
 क्षणेनैव सत्यमेतत्प्रचोदितम् । द्वौ हस्तौ युग्मतः कृत्वा पूरयित्त्वोदकाञ्जलिम्
 गोशृङ्गमात्रमुद्धृत्य जलं मध्ये जलं क्षिपेत् ।
 दिवाकरस्य तुष्टवर्षं प्राद्मुखोऽमौ पवित्रधृत् ॥
 उपवीती विधानेन मध्याह्ने चोत्तरामुत्तरः ।
 सूर्यायैव तु गायत्र्या सावित्र्या चैव सन्ध्ययोः ॥
 प्रातर्मध्याह्नयोस्तिष्ठन् सायमासीन एव वा ।
 असावादित्यो ब्रह्मेति कृत्वाऽऽत्मानं प्रदक्षिणम् ॥
 निवृत्त्वर्थमुपविश्य द्विराचमेत् । मन्देहानां यथायांय प्रक्षिपेदुदकाञ्जलिम् ॥

त्रिसन्ध्यासु जपेद्देवीं विच्छिद्यैव पद्मत्रयम् । अविच्छिन्नं जपेद्यत्तु रौरवं नरकं श्रेजेत्
मलयज्ञे तु सततं निखिलं तन्मत्तं परम् । अग्नीहृत्य श्रुतिः प्राह पञ्चोऽर्षर्चरा एव वै ॥

पञ्चात्सर्वाश्च सूत्रोक्तमत्तं चापि प्रगृह्य सा ।

सावित्रीं तां त्रिरन्वाह पञ्चोऽर्षर्चरा अनवानम् (?) ॥

इत्येवं किलनस्यां तु जपकालेऽन्वहं द्विजाः । यथेच्छतो जपेयुर्वै शास्त्राणां तु समत्वतः ॥
तुषंसादस्तथाचैको गायत्र्या श्रुतिचोदितः । परोरजसेसायदोमित्येवं पापधारकः ॥
मूलश्रुत्या तथा सृष्टः शिव च गोमरहकः(?) । इत्येवं विधया ज्ञातो गायत्रीमातृवर्णने
वन्मातरश्च ता ज्ञेयाः पृथक्त्वेनाष्ट ईरिताः । पथिमतदिति मुखं वा न्यं हि तदनन्तरम् ॥

रोयोगौ सा द्वितीया स्यादयो देवी तृतीयकम् ।

जनवच चतुर्थं स्यादस्य प्रसेति पञ्चकम् ॥

रेरेधीचो सातु षष्ठं ग्यान्निमिद्वेति मममम् ।

यं वा यादोष्टमस्यान्मातृवाक्यक्रमो ह्ययम् ॥

एतेषां मातृवाक्यानां जपमात्रेण मन्ततम् ।

सिद्धिर्भवेत्तु गायत्र्याः कालात्तस्य च मान्प्ययोः ॥

पतारं तस्य नरयेत्तु तदिदं गुह्यमोरितम् । कुरादृश्यां समासीनः कुरापाणिर्जितेन्द्रियः ॥

गायत्रीं तु जपेद्विद्वान् प्राणायामत्रयान्विताम् ।

पादयोश्च तथा जान्योः जह्युर्जत्रेऽपि च ॥

कण्ठे मुखे तथा मूर्ध्नि क्रमेण कथाहतीन्यसेत् । मूरुहृष्टद्वये न्यस्य मुक्ताम्रनिष्ठाद्वये ॥

ज्येष्ठाङ्गुलीद्वये धीमान् स्यः पदं विनियोजयेत् ।

भूः पदं हृदि विन्यस्य मुषः शिरसि विन्यसेत् ॥

शिरसायां हृदि विन्यस्य स्वः पदं कथचे न्यसेत् ।

अश्रुभ्रमंगंपदं न्यस्य भ्रुवुर्दोषु धियः पदम् ॥

मकारान्तरविन्यासः प्रोक्षते पुनरप्ययम् । हृदिभ्रमविदुर्न्यस्य न्यसेत्कण्ठे चरेण्ययम्

मगौ देवस्य होत्वेतन्पतन्मध्यमयोरथ । धीमहानामिहामप्ये धियः कानिष्ठिके न्यसेत्

कारं स्वर्गल्यं स्यात् स्तेयदोषहरं परम् । देकारं रजतप्रत्यमपेयवृजिनापहम् ॥
कारं मणिवर्णाभं मपाह्क्तेयादि पापहम् । स्वकारं पिङ्गवर्णं स्याद्विश्वासद्रोहि पापहम्
कारं मरकताकारं पैशुन्याद्यघहं विदुः । मकारं स्फटिकप्रत्यं गुरुतल्पाघनाशनम् ॥

हिकारं गारुतताकारं तत्सङ्गादि महाघहम् ।

धिकारश्चि(ञ्चि)न्तयेच्छुक्लं क्षत्रहत्यादिदोषहम् ॥

गरो ममरूपोऽयं भार्याहरणदोषहम् । द्वितीयं चैव योकारं रुक्माभं पापनाशनम्
कारं सूर्यसंकाशं चिन्तयेत्कौर्यं पापहम् । प्रकारं तिलवर्णाभं शिवसायुज्यदायकम् ॥

कारं तु सुवर्णाभं विष्णुसायुज्यदायकम् । सितवर्णं दकारं तु ब्रह्मसायुज्यदायकम् ॥
कारमुशिरः प्रोक्तश्चतुर्वदनसप्रभः । प्रत्यक्षफलदो ब्रह्मविष्णुरुद्रस्वरूपकः ॥

यं प्रथमं तत्र द्वितीयं वायुदैवतम् । तृतीयं सूर्यदैवत्यं चतुर्थं वैद्युतं तथा ॥
यमदैवत्यं षष्ठं वारुणमुच्यते । वार्हस्पत्यं सप्तमं तु पार्जन्यं त्वष्ट्रं विदुः ॥

नवमं विद्याद्वैधं दशममुच्यते । एकादशं तु रौद्रं स्यादादित्यं द्वादशं भवेत् ॥
शं वैश्वदेवं साध्यं तच्च चतुर्दशम् । ध्रौमं पञ्चदशं होयं षोडशं भानुदैविकम् ॥

त्यं सप्तदशं गारुडं तदनन्तरम् । एकोनविंशं विश्वेयं कौमारं चिन्तितार्थदम् ॥
नं चैकविंशत्यं प्राजापत्यं च विंशकम् । सर्वदैवतकंचेति चैकविंशकमक्षरम् ॥

तस्य विश्वेयं महा ल्यकं पुनः । रौद्रं द्वाविंशकं प्रोक्तं ब्राह्मं चैव ततः परम्
चतुर्विंशं तु चैवमक्षरदेवताः । जपकाले तु संस्मृत्य तासां सायुज्यगो भवेत् ॥

नं दशांयन्मुद्राः सुमुखं संपुटं तथा । ततो विततविस्तीर्णौ(णै) द्विमुखत्रिमुखे ततः
पञ्चमुखं पण्मुखाधोमुखं पुनः । व्यापकाञ्जलिकं चैव शकटं तदनन्तरम् ॥

प्रथितं यमपाशं च ततः स्यात्सन्मुखोन्मुखम् ।

विलम्बिमुष्टिकानामिमत्स्यकूर्मवराहकाः ॥

सिंहाक्रान्तं महाक्रान्तं ततो मुद्गरपल्लवौ ।

चतुर्विंशति मुद्रास्ताः कथिताश्च यथाक्रमम् ॥

शांयन्मुद्रा महाजनसमागमे । महापापमवाप्नोति तन्मन्त्राश्चा(?)पि हीयते ॥

क्षुभ्यन्ति देयनाम्नाय पितरो विलपन्त्युत । तस्मान्निदर्शयेन्मुद्रा गम्यन्त्यापि देहिन्
भक्त्याय वैदिकार्यैष(त)तःशुद्धस्य देहिनिः । भगव्यैष वन्देऽग्नीश्या नामक्याय कदाचन ।

कुर्यादाद्यन्तयोर्देव्या जपस्य ध्यानमुत्तमम् ।

तद्भ्यानं च प्रयश्यामि तेषामेकं श्रुतीरितम् ॥

मुक्तायिद्रुगहेमनीलधयगुण्यैर्मुन्वीन्नी(म्य)ऋणैः ।

युक्तायिन्दुनिघद्वरमकुटी तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ॥

गायत्री वरदाभयाङ्गराकराः शुभं कपालं गुणं ।

शङ्खचक्रमधारविन्दयुगलं हस्तैर्वहन्ती भजे ॥

इति ध्यात्वा मुखामीनो जपं कुर्यान् त्रिकर्ममु । हस्तेनार्यर्षेदेधीमभ्रमूर्त्रैरथापि वा ॥

प्राह्मुख्योदह्मुखो वापि जपमात्रविचक्षणः ।

सूर्यस्याभिमुखः प्रातः गुरुदेवामिदिह्मुखः ॥

न्या(ना)साप्रन्यस्तदह्मौनी गायत्रीजपमाचरेत् ।

त्रिविधो जपयज्ञः स्यान्मानमोपांशुवाचकः ॥

मानसो मनसःकार्यो मन्त्रवाक्यार्थचिन्तया । उपांशुरोष्टसंस्पर्शमात्रस्य श्रुतिगोचरः ॥
उच्चैर्भाषा जपः कार्यः परश्रवणगोचरः । मुक्तिदो मानसो ज्ञेयोपांशुः सर्वत्र सिद्धिदः ॥

क्षुद्रकर्मणि भाष्यः स्यादित्युक्तः त्रिविधो जपः ।

प्रातरुत्थाय पाणिभ्यां हस्ताभ्यां दिनमध्यमे ॥

अधोमुखाभ्यां पाणिभ्यां सायं संलक्षितो जपेत् ।

तिष्ठन्नेव जपेद्देवीं प्रातरासूर्यदर्शनात् ॥

मध्याह्ने तु जपेद्देवीं मासीनस्तिष्ठतोऽपि वा ।

कुशाश्रुत्यां समासीनः सायं नक्षत्रदर्शनात् ॥

प्राह्मुखस्तु जपेत्प्रातः मध्याह्ने प्रागुदह्मुखः ।

प्रत्यह्मुखस्तु सायाह्ने दैवे वा गुरुसंनिधौ ॥

तन्मुखस्तु जपं कुर्यात्तन्मन्त्रं तत्र सिद्ध्यति । अविदित्वा ऋषिच्छन्दो दैवतं योगमेव च

यो ध्यायेद्वाज्रपेद्वापि पापीयान्जायते हि सः ।

अतः ऋष्यादिकान्हात्वा मन्त्रमात्रस्य मानसः ॥

एवं कुर्यात्प्रयत्नेन देवता तेन तुष्यति । मन्त्रसिद्धिश्च भवति तस्मात्तत्तु तथा चरेत् ॥
 न्त्रार्थज्ञस्य विदुषो नैतदावश्यकं परम् । ऋष्यादितत्परिज्ञानकथनं कृत्स्नमेव वै ॥
 दिव्यज्ञानोपायस्य सरण्याः प्रतिपादनम् । नित्यं जपेत्तु सावित्रीं सान्ध्यकर्मस्वतन्त्रितः
 एतन्नेन सहस्रं वै न चेद्गृह्येतरं शतम् । अष्टाविंशतिसंख्याकं दशान्यूनं कदाचन ॥
 १ कुर्यादेव सहसा कुर्याच्चेद्ब्रह्म नश्यति । विशेषेणात्र भूयश्च ब्रह्मचारिगृहस्थयोः ॥
 श्लोत्तरशतान्यूनमष्टाविंशतिमेव वा । चानप्रसवतीनां तु सहस्रान्यूनमुच्यते ॥
 रतिरत्र प्रकथितः कुटीचकवहूदकौ । हंसस्य परमहंसस्य न गायत्रीजपः स्मृतः ॥
 श्योर्जपः प्रकथितः प्रणवस्यैव केवलम् । सूतके मृतके वापि गायत्र्या जप उच्यते ॥
 तन्व्यात्रयोदशैवेति प्रदोषेऽपि तथैव वै । देशश्लोभं महापत्तौ मार्जना(र्ष्या)यसंभवात्
 तन्व्यागतं सहस्रांशु मन्त्रैः कुर्यादुपस्थितम् । जलाभावेनार्घ्यमात्रं रजसैतद्विधीयते ॥

दिग्भ्यश्चैव विदिग्भ्यश्च देवताभ्य प्रणम्य च ।

आत्मपादौ तथा भूमिं सन्ध्याकालेऽभिवाद्येत् ॥

आयुर्विद्यां तथा रोग्यः स्त्रियः कामास्तुदुर्लभाः ।

मनसा चिन्तितानर्थान्प्राप्नोति पुरुपरंभः ॥

अन्वदानात्परं सम्यगुपविश्यासने शुभे । व्याघ्रचर्मादिके शुद्धे ओमित्येकाक्षरं मनुम्
 आयातु वरदां चेति यद्वाह्निति तत्परम् । सर्ववर्णोति च ततः ओजोसीत्यादिकं ततः

अत्यन्तसप्तकं जपवा तदन्ते वेदवित्तमः ।

अभिभूरोमिति प्रोक्त्वा गायत्रीमिति तत्परम् ॥

आवाहयामीत्युक्त्वा च सावित्री च सरस्वतीम् ।

छन्दपीथश्च भिद्यं पञ्चाश्लोकेषु च पृथक् पृथक् ॥

आवाहयामीत्यावाह गायत्र्यादिकरोपकम् । सनुदीपांथ योन्प्रन्तो मन्त्रमध्ये पुनश्च वै
 प्राणापानव्यानोदानसमानार्कवाक्यके । विनियोगपद् चान्ते प्रथमां तेन चण्डिन् ॥

ओं भूरिति च तस्याग्य याषयान्नं गण्डयेत्यरम् ।

तत ओं मुख इत्येय ओं एं मुख इति स्म वै ॥

समाप्य याक्यं तत्प्रभादीं महति स्म च । ओं जनः पञ्चमं च ओं तपः षष्ठमप्यर्थं ॥

ओ एं, मत्स्यं मत्स्यं स्यादूर्ध्वलोकेकराजकाः ।

भूरित्यादि महाशब्दाः सप्तन्याहृतिवाचकाः ॥

ओंकाररूपा इत्येयमोंकारो ब्रह्मवाचकः ।

एवं संचिन्त्य विद्युवः ओमापो ज्योतिरित्यपि ॥

याक्यशेषं पूरयित्वा तदन्ते पुनरेव वै । भूर्भुवःसुवरोमुतया सर्वैरेतैश्च मन्तुभिः ॥

त्रिवारं रेचकं कृत्वा पूरकं कुम्भकं तथा । मन्त्रज्ञो मन्त्रवाक्येन प्राणायामं समाचरेत्

सर्वकार्येष्वेवमेव प्राणायामविधिः स्मृतः । एवं कर्तुं शक्तिहीनः एकं वाक्यमशेषकम् ॥

तूष्णीकं वा जपेन्नित्यं त्रिवारं नासिकाकरः । प्राणायामफलं मूढो लभतेऽपि न संशयः

ब्राह्मण्यस्य प्राणायामः निदानं सा यथा शिवा ।

गायत्री सर्ववेदानां माता श्रेयस्करी परा ॥

सन्ध्याप्रयुक्तगायत्री मन्त्रसंख्यजपं ह्यहम् ।

करिष्येत्येव संकल्प्य पूर्वोक्तेनैव वर्त्मना ॥

जपं कुर्याद्यथाशक्ति तत्तन्यासादिकं पुनः । (मन्त्र)तत्तर्पिन्यासवीजमुद्रास्त्रादिकमप्यति

आहिताग्नेवैदिकस्य मन्त्रार्थज्ञस्य कर्मिणः । अत्यन्तावश्यकत्वेन करणं नेति वेदिनः ॥

प्रोचुः किल महात्मानः तदेतदखिलं पुनः । वेदकर्मादिकं तूष्णीं तूष्णीकस्यैकतन्त्रिणः ॥

अमन्त्रस्य विहितं वैदिकस्य तु तस्य चेत् । प्रधानवेदोक्तमन्त्रमात्रस्यैव परं पुनः ॥

उक्तिमात्रेण सन्ध्यामात्रं गायत्रमेव च । जपमात्रं प्रधानं चेत्तदुपस्थानमेव च ॥

गोत्राभिवन्दनं चैव दिङ्मन्स्कारमध्यकम् । कर्तव्यत्वेन विहितं नान्यत्किमपि तस्य वै

तथा किमर्थमित्युक्ते तस्य वेदोक्तकर्मणः । अग्निहोत्रस्य मुख्यत्वात्तस्योद्धरणकर्मणः ॥

उदयास्तमनात्पूर्वं कर्तव्यत्वाल्लयहेतुना । तत्रोक्तस्य तस्यास्य दुर्भाक्तत्वं न संशयः ॥

तान्त्रिकादपि च स्मार्ताद्वैदिकं कर्मसूरिभिः । सर्वोत्तरमितिप्रोक्तं तस्मादेतं तु दुर्बलम्

दीक्षासु चेत्युनस्तत्र सन्ध्याकालेऽस्य केवलम् ।

परित्यागः प्रकथितो वाग्विसर्गात्परं पुनः ॥

अर्घ्यमात्राभ्यनुज्ञानं गायत्रीदशकस्य च ।

निखिलस्याङ्गजालस्य न्यासवीजादिकस्य वै ॥

स वाग्यतस्तप इति श्रुत्यैतद्धि निरूपितम् । नक्षत्रदर्शनात्पञ्चाङ्गाग्विसर्गश्च चोदितः ॥

वस्मान्नित्यं वैदिकः स्यादाहिताग्नेर्द्विजन्मनः । दशप्रणवगायत्रीमेकादौ सान्ध्यकर्मणि

प्रापोहिष्ठात्रयंपञ्चाह्निकावह्वयं तथा । हिरण्यवर्णाश्वत्वारः द्रुपदारुया तथैकका ॥

गायत्री पापसन्त्यागो गायत्र्यर्घ्यं तथैकका । असावादित्य इत्येतदौमित्येकाक्षरं परम्

षायतु मन्त्रस्तत्पञ्चादङ्गादिति तत्परम् । गायत्रीजपतः पञ्चान्मिदस्येति त्रयं ततः ॥

ओं नमः पञ्चकं तच्च शासतत्परम् । उत्तमेशिखरेचेति स्तोमयाथ चरमा ॥

गात्रोभिवादनंवेति प्रातः सन्ध्या यथैव सा ।

सायं सन्ध्या मध्यमा च विशेषः पुनरप्ययम् ॥

तयोः सन्ध्ययो प्रोक्तः प्रथमप्रोक्षणात्परम् । सतारकनवकाञ्चित्यं जलप्राशनकर्मणि ॥

सूर्यश्चेति मनुस्वादौ मध्यमेऽऽपः पुनन्विति ।

अग्निश्चेति तथा सायं भेदस्तु ध्रुतिचोदितः ॥

वपसानेऽपि मध्येऽस्मिन्नासत्येनोद्वयं पुनः । उदुल्यं च तथा चित्रं तच्चक्षुरिति तत्परम् ॥

ज्योक्च सूर्यं तथा शिष्टञ्च समयत सूरिभिः १ ।

सां ह्यैरित्येवं तन्निरूपितम् ॥

चरमायां तु सन्ध्यायामिमंने बहगेतिवै । तत्त्वायामीति च ततः यच्छिद्धिते ततः पुनः

यत्किंचेदं कितवासाः श्रुचः । सममन्यत्रकथितमेतावत्राधिकं पुनः ॥

एतावदेतत्सर्वं महात्मानो महर्षयः । सप्तर्षयः काश्यपाद्या नारदाद्याः सप्तर्षयः ॥

सनकायाश्चयोगीन्द्राः सर्वलोकोत्तमोत्तमाः । अकर्तुमन्यथाकर्तुं कर्तुं चापि जगद्गरो ॥

चराचरसुरामुरमिलितं शक्तिमत्तराः । अनया सन्ध्यया पूर्वं यभुवुर्लोकसृजिताः ॥

(एक)द्विप्राश्च बहवः नैव स्युःकेतुते पुनः । चत्वारिरातिसंख्याकाः प्रातःकाले ध्रुवीरिताः

एतत्किञ्चित्प्रथमं भाग्ये गान्धेऽत्र कर्मणि । मन्त्रद्वयं विकल्पेनाधिक्या च त्रयं पुनः
 लयकार्येऽत्र प्रधानं चात्र केवलम् । प्राङ्मण्डलं गायत्री मात्रमेवात्र तन्मन्त्रं
 नान्यत्कर्मपियश्न्यामि मत्प्रमेव तथा पुनः । मन्त्रं मन्त्रं प्रवक्ष्यामि रमो द्वित्रः
 सर्वधन्याः सर्वगुरुः सा गायत्री विकारतः । दशप्रणवमहिता इत्याहृत्त्रिन्यासवर्गान्
 दशप्रणव गायत्री सेवनान्यापि सा तथा । सर्वकर्मणु प्राणायामारुचकर्म
 असायादित्यमन्त्रोऽपि तद्द्वयत्वेन वै भवेत् । तत्रोभगादिमन्त्रास्तु गर्भाङ्गा एव सर्वध
 न तु प्रधानिनो ज्ञेया तत्स्थाने वेदयित्तमाः । हिरण्यट्टङ्गमन्त्रादिपवमानादिकल्प
 यद्देवा देवकैः भूपः इदं विष्णुवादि कैरपि । अन्यैस्तथावेदगतेः यैः कश्चित्तस्तु पावकैः ॥

प्रोक्षणादीनि तान्यत्र कर्तुं शास्त्रेण सन्ततम् ।

शान्त्यन्ते क्लृप्तद्वत्त गायत्रीमात्रमत्यति ॥

विकल्पवाप्त्यतो वच्मि स्वीकर्तुं तन्न शान्त्यते ।

त्यागमात्रेण सा सन्ध्या तद्ब्राह्मण्यविनाशिनी ॥

नैव नित्यं प्रयत्नेन पुनः पुनरतीव वै । आवर्तयन् त्रिसन्ध्यासु स्वरवर्णादिकैरपि ॥

सा सम्यक् स्वरवर्णैकपठिता ब्राह्मण्यमूलका ।

सद्ब्राह्मण्यप्रदा नूनं न चैद्वै गुण्यदायिनी ॥

तस्याः सामीचिन्यसिद्धयेऽत्र सर्वे द्विजोत्तमाः ।

(वेदाध्य)यनकर्माख्यं चक्रभ्रमणशाणकम् ॥

नित्यं यत्नेन कुर्वन्ति न चेत्सा सर्वथा शिवा । सम्यगुच्चारणार्थाय न भवेदेव वच्यहम्

वेदाध्ययनसच्छिक्षा संस्कृतावाह्महात्मनाम् । तत्स रणाय भवेदिति सन्मतम् ॥

यस्त्यक्तवेदाध्ययनं गायत्र्युच्चारणाक्षमः । सम्यग्भवेदेव तस्माद्गायत्रीमात्रमप्यति ॥

तज्ज्ञैः सुरिक्षितो भीत्या तन्मन्त्रानपि सांगतः ।

अधीत्य कर्म तैः कृत्वा देही सायं कृती भवेत् ॥

न चेत्पाप्येव विज्ञेयो द्विजमात्रो नराधमः ।

नोर्ध्वलोकानवाप्नोति ह्यधोलोकान् स गच्छति ॥

गायत्रीमूलको विप्रो न निन्द्यस्यात्प्रवच्यम्हम् ।

भूयोभूयः प्रवक्ष्यामि ब्राह्मण्यं तन्महात्मनाम् ॥

गोपनीयं प्रयत्नेन स्पष्टीकरणाश्रयम् । सन्ध्याशिखोपवीतैस्तैरन्विष्टः प्रथमैः पदैः ॥

ब्राह्मण्यं बुद्धिपूर्वेण पालनीयं महात्मनाम् । युगानुरूपाः सर्वत्र ब्राह्मणा भूतलेऽधिकाः ॥

तथा देशानुरूपाश्च कदाचित्तु तथा तथा । प्रदृश्य(न्ते)वर्धते सन्तौ सन्तश्च ते पराः ॥

तेषां निन्दा न कर्तव्या युगरूपा हि ते द्विजाः ।

यस्मिन्देशे यदाचारा ब्राह्मणा धर्मवर्धकाः ॥

संप्रदायाश्च कृत्याश्च ताः कदाचिन्न लङ्घयेत् ।

स्नानं स्नातजलम्नानं स्पर्शम्नानं समीक्षणात् ॥*

सर्वं संगवस्नानं मन्धाहस्नानमेव च । () द्विषु तत्तेषां दूषणाय न ॥

देशधर्मास्वाहाराः स्युः त एते दूषणाय न । नौपासनं क्वचिद्देशे न स्थालीपाकमेव च ॥

न देवार्चां ब्रह्मयज्ञः सान्ध्यं कर्मत्रयं च तत् ।

एकदाका () मन्त्रामसक्ति रपि केचला ॥

प्रदृश्यते तत्र तत्र मृत्तिका शौचछून्यता । एकवारो धृतजला त्रिवारं च मनःक्रिया ॥

एवं जानीयकाचारा युगदेवाविपर्ययान् । द्विजत्वजातिनाशाय न भवन्त्येव सर्वदा ॥

परं तु तादृशं ब्रह्मदोषयुक्तं भवत्यति । सामीचीन्यं नैति तस्मात् तत्तिष्ठतु यथा तथा

तज्जातिभाव () वन्द्यं न निन्द्यं पूज्यमप्यति ।

अप्रशस्तं यद्यपि स्यात्तथाप्ये तत्तु जातितः ॥

स्वीकार्यमपि संग्राह्यं याद्भात्रेण ममर्षयेत् ।

याचितस्तेन दशाश्च शतया तन्न तु वक्ष्येत् ॥

तदन्वयेन ते देवाः वञ्चिताः स्युर्नसंशयः । यतस्तु ब्राह्मणः सर्वदेवरूप इति स्मृतः ॥

तदेतद्वास्ता बहुना पौनः पुन्येन किं कृपा ।

स्नानौपासनतः पश्चात् कुपांद् वै ब्राह्मणोत्तमः ॥

देशानुपापयेच्छिष्यवृन्दकं शास्त्रमेव च । अधिगच्छेदीधरं च यदृच्छालामकोप्यति ॥

संतुष्ट एव प्रभवे (... ..) भवेन तु । मध्याह्नस्तानपरतः ब्रह्मयज्ञं समाच

ब्रह्मयज्ञः

उदयानन्तरं केचित्तमिच्छन्ति द्विजोत्तमाः ।

प्राक् सायान्तस्यकालः स्यादित्येवं वेदिनां मतम् ॥

प्राग्प्रोद्गम्येषु दर्भेषु सुसमाहितः । प्राणानायम्य विधिना देशकालाबुद्धीर्य

तिथौ च प्रकृते पुण्यनक्षत्रादियुते शुभे । परमेश्वरतुष्टयं ब्रह्मयज्ञेन संप्रति ॥

यश्च्येऽहमिति संकल्प्य विद्युन्मन्त्रेण तेन वै । अबनिज्य करद्वन्द्वं त्रिराचामेत्ततः

द्विवारं परिमृज्यैवमुपसृश्य सकृन्नलम् । शिरश्च चक्षुषी पश्चात्प्रासिके श्रोत्र एव

हृदययेलभ्य विधिना पञ्चोर्ध्वं च एव च ।

ततः सर्वां च गायत्रीं व्याहृतीभिः समन्विताम् ॥

पादादिषु तथान्ते वा चोपदेशविधानतः । त्रिरन्धाह विधानेन ह्यनयान ... ता

श्रुचो अक्षर इत्युत्तथा त्रिवारं चार्थसिद्धये ।

राक्षसा प्रदाननुषाकौच मन्त्राणां ब्राह्मणस्य वा ॥

विधीनामार्थवादानां क्रमाद्भागान्दिने दिने ।

तत (... ..) नखिलानपि ॥

अधीयीतैव धर्मेण तदीयेनैव नान्यथा । एवं स्वयं यजतिवा समस्वरसमाप्रवाप्

उच्चैर्वेदेद्ब्रह्मिणो मे प्रभवे तु मनसैव वै । तं स्वाध्यायमधीयीत तपस्वी पुण्यवान्भवेत्

श्रुचामभ्ययनेनापि भवेयुः शौरिकुञ्जकाः । भवेत्कल्पितयान्निव्यं तेषां च यजुषामपि

स्वरोच्चारणतो विद्वान् घृतपुल्या (... ..) ।

प्रभयन्त्येव मतत्रं तस्मामाभ्ययनेन येत् ॥

मौमधारा महापुल्या कारकोऽयं सदा भवेत् ।

तदन्तर्गतगाथानामिनिहागानुरूपिणाम् ॥

पुराणानां च प (... ..) तीः त्रियाः । कलरातल्पानत्यभोगत्रनको ज्ञनयेरपि

यनेत्प्रनेन शक्तचेत् अनुवाकेन वाऽथवा । मन्त्रेण वाक्यमात्रेण प्रज्ञा तेनैव नान्यथा

ब्रह्मयज्ञं प्रकुर्वीत () नित्यमेव वै ।

नमो ब्रह्मण इत्युत्तवा परिधानीयकामृचम् ॥

त्रिराहृदर्भपाणिस्तन्वृष्टिमात्रेण तत्परम् ।

समापयेज्जलं सृष्ट्वा तान्दर्भांस्तत्रनिक्षिपेत् ॥

साध्यायी तु वेदस्य ब्रह्मयज्ञाय सन्ततम् । इपेत्येयनुवाकान्तमनुवाकांस्ततः पुनः ॥

चतुरस्रीनयद्वौ वा यथाशक्ति समभ्यसेत् । अभ्यस्तमात्र () मधीयीतैव तत्परम्

मद्रं कर्णेभिरित्यत्र नात्यन्तं ब्रह्मपाठके । मन्त्रद्वयं त्रयं वापि समधीतैव तत्परः ॥

ऋग्वेदेऽप्यग्निमीलेति अग्रध्यायाहि सामनी ।

शंनोदेवी () परमे वेदवाक्यमृचं तु वा ॥

वेदधीत्य विधिना साक्षात्कल्पे ततः पुनः । अथातोदर्शापूर्णेति प्रणयत्यन्तकं जपेत् ॥

शुद्धिरादैच् सूत्रमध्ये तत्त्रयं समुदीरयेत् । ऋग्वेदलक्षणेचापि ग्लौःभेति च यदेत्तथा ॥

पञ्चसंवत्सरमिति ज्योतिः सूत्रं च तद्वदेत् । मयरेत्यादिकं सूत्रं छन्दोविचिति मध्यगम्

अथाऽतो जैमिनेः सूत्रमथाऽतो व्यासभाषितम् ।

अहं वृक्षस्य तत्पश्चाद् भूभृषः सुवरित्त्वय ॥

नमो ब्रह्मेति तेषां तत्परिधानीयकामृचम् ।

त्रिरुत्तवा वृष्टिवाक्यं च समुचार्य जलं सृश्रोत् ॥

धृत्वा न्दर्भान्पु नित्यं निक्षिपेदिति तत्क्रमः । यावद्दध्ययनात्तस्य वेदाध्येतुर्दिने दिने ॥

फलं भवति तावच्च वेदानध्येतुमप्यति । फलं भवेत्तस्यमुक्तमात्रविषयस्य कर्मिणः ॥

वेदिवेदेकसश्चित्तरालिनः कृतिनः सतः । गुह्यमेतत्प्रकथितं समलोपनिषद्गतम् ॥

अत्रयं ब्रह्मयज्ञान्ते यत्किञ्चिद्दक्षिणां ततः । प्रदद्यात्तु तदङ्गार्यं सायं यज्ञो दिने दिने

कर्त्तव्यत्वेन विहितो जामितारहितेन वै । ब्रह्मयज्ञभकुशांगो ब्राह्मणो यदि मूढधीः ॥

सुहृच्छेत्सुगी सद्य एव वेदद्रोह्यपि दुग्गुरोः । देवद्रोही पितृद्रोही तीर्थद्रोही भवेदपि ॥

समाप्तु ब्राह्मणो विद्वान्देवर्षिपितृपुत्रये । स्वानृणाय भुक्तयर्थं ब्रह्मयज्ञपरो भवेत् ॥

मतर्गं ब्रह्मयज्ञान्ते तदङ्गं गण तर्पणम् । द्विरानस्य ततो देवान् शृणीन् शृण्विगजानपि
 पितृन् पितृगणोश्चैव तर्पयेदनुत्तरं । देवानृषीन्पितृन्स्त्रियमङ्गरेव तर्पयेत् ।
 विरोपदिवसोष्येव पितृणां तर्पणं निलैः । नदिने भाद्रपमांः स्युः तन्कर्तुं नात्र संशयः ।
 तर्पयित्वा पितृन्यस्तु निलदर्भैः ममाहितः । द्वितीयां कुम्भे रात्रिं कागनिं(प्राप्य)भूदर्थी
 फाल्गुनमथो याति यायद्भूतसंश्रयन् । निलतर्पणकृन्मन्यो न्त्रियं वा योऽधिगच्छति ।
 स्वरेतमा पितृन्मोऽयं स्नापयेत् अचिरेणवै ।

देवानृषीन्पितृन्श्चापि स्वशाखा चोदितान्परान् ॥

तर्पयित्वा विधिना तत्तत्तीर्थेन नान्यतः । देवतान्देवतीर्थेन श्रुतितीर्थेन तानपि ।
 पितृंश्च पितृतीर्थेन तर्पयेदन्वहं द्विजः । द्वितीयया विभक्तयाऽत्र सर्वेषां तर्पणं भवेत् ॥
 पदेन तर्पयामीति ह्यनुपहो भवेदपि । अनुपहो द्वितीयान्ते कदाचिन्नादितो भवेत् ॥
 चतुर्थ्यन्तेन चेत्तच्च तर्पणं वै तदा पुनः । नमः पदान्तेऽनुपहोः एवं तर्पणनिर्णयः ॥
 स्नानान्ते ब्रह्मयज्ञान्ते तीर्थे तीर्थविशेषके । विधिज्ञः तर्पणंकुर्याद्देवादीनां यथा क्रमम् ॥
 गर्ते वापि शुचौ देशे स्थले विस्तीर्णवर्हिषि । विधिज्ञस्तर्पणंकुर्यात्तटे पात्रोऽथवा शुचौ ॥
 सर्वतोमुखसामीप्यं ब्रह्मयज्ञस्य सन्ततम् । विशेषेण प्रशंसन्ति काननं बहिरप्यपि ॥
 ग्रामो गृहो मध्यमः स्यात्तस्मात्तत्रैव संचरेत् । गृहे ग्रामेऽपि भूयश्च ह्यद्दिर्दश उत्तमः ॥

कृतस्नानः कृतजपः कृतहोमो जितेन्द्रियः ।

ग्रामात्प्राचीमुदीचीं वा यत्र तिष्ठेज्जलाशयः ॥

तत्र गत्वा प्रयत्नेन ब्रह्मयज्ञं समाचरेत् । उक्तरासु जलाभावे तं दिनं वा व्रजेत वा ॥
 प्रक्षाल्य पादौ हस्तौ च द्विराचम्य कुशास्तरे । पूर्वास्य उत्तरास्यो वा जानुमध्यकरद्वयः
 अधः कृत्वा परं सव्यं दक्षिणं परिविन्यसेत् ।
 पवित्रपाणिदर्भस्थः स्वकरौ दक्षिणोत्तरौ ॥

कदलीपुष्पवल्कल्या ब्रह्मयज्ञपरो भवेत् । विना रौप्यमुवर्णाभ्यां विना पुष्पाङ्गनैः कुर्यात्
 विना मन्त्रैस्तु देवर्षि(र्षीन्)तर्पयेत्तेन निष्कलम् । खड्गामौक्तिकहस्तेन रत्नैः पुष्पैः सुराभ्यैः
 हिरण्येन कुर्यादर्भं कृतं तर्पणमुच्यते । जले स्थित्वा नरोयस्तु देवर्षिपितृतर्पणम् ॥

तद्ध्यर्थमेव भवति व्योम्नि तत्तु विनश्यति । स्थले स्थित्वा जलेयस्तु प्रदन्तेदुदकं नरः
नोपतिष्ठेत तद्धारि पित्रादीनां निरर्थकम् ।

यत्राशुचिस्थलं वा स्यादुदके देवताः पितृन् ॥

तर्पयेत् यथाकाममप्सु सर्वं प्रतिष्ठितम् । वामपादं जले कृत्वा स्थले कृत्वा तु दक्षिणाम्
शुचिस्थले समांसीनो जानुमध्य करद्वयः । उपवीती पवित्राभ्यां युक्तइत्त उदहमुखः ॥
सेनदुदुदकीटादिरहितं चारि निर्मलम् । पूर्णेनाञ्जलिनाऽऽदाय देवतीर्थेन तर्पयेत् ॥
देवान्त्रादिकान्सर्धान्पुत्रपौत्रगणानपि । भूर्भुवः स्वर्देवताश्च व्यस्ताव्यस्ताध्रताः पृथक्
तर्पयेत् क्रमेणैव शुद्धयज्ञोपवीततः । देवासुरास्तथा यश्चा नागगन्धर्वराक्षसाः ॥

पिशाचाः गुह्यकाः सिद्धाः कुश्माण्डा भैरवादयः ।

जलेधराः भूमिचराः चाप्याधाराश्च जन्तवः ॥

एते तेनैव गच्छन्ति भूर्भुवस्वर्पणेन वै । तेनैव चाम्बुना भूयो मोदन्ते दशावार्षिकम् ॥
श्राद्धशुभ्रयुगासक्तव्रह्मसूत्रेण मानुषान् । सनकादीनृषींश्चैव कृष्णद्वैपायनादिकान् ॥
भूर्भुवस्वस्त्रिजानन्यान्पत्नीपुत्रांश्च पौत्रकान् । कण्ठस्थयज्ञमृषोऽयमृषितीर्थेन चाक्षतैः ॥
वेदकाण्डमृषींश्चैव सूत्रकाण्ड मृषीनपि । तर्पयेद्देवविधिना पूर्ववत् प्रत्यह् (मुख) द्विजः ॥
प्राचीनाधीतिना पश्चात्पितृजातिसमाश्रितान् । तर्पयेत्पितृतीर्थेन जितिलैवां यवैर्नवैः ॥
पितृषु दिनेष्वेव तिलैस्तत्तर्पणं चरेत् । सोमश्च पितृभान्पूर्वं देवता तत्र तत्परम् ॥

यमोऽद्विरस्वास्तपश्चादग्निप्यात्तास्ततः पुनः ।

अग्निः सोऽयं कव्ययाहः पुनर्वर्हिपदस्तथा ॥

तानेतेनखिलान्पत्नीन्पुत्रपौत्रगणानपि । तर्पयेच्च पृथक्त्वेन पितृतीर्थेन भक्तियुक् ॥

एते हि देवपितरः पित्रादीनथ मानुषान् ।

प्रीन्पित्रादींस्तथा मातृस्तथा मातामहानपि ॥

मातामहीं पितृव्यादीन्सपत्नीं जननीं तथा ।

मातृवर्गात्परं मात्रा साकं वा तां पृथक् च वा ॥

पितृव्ये विधिना मातामहकपूर्वतः । मातामह्यादिकानां तु परतम्यकल्पकम् ॥

सुतभ्रातृपितृव्यास्तु मातुलाः सहभार्यकाः । दुहिता भगिनी चैव दौहित्रो भाति
पितृष्वसा मातृष्वसा श्वशुरो गुहरथिनः । स्वामी सखा तथाचार्यः तर्पणक्रम
एतेषां तर्पणकरः वंशोद्धारक उच्यते । स्नानार्थमेनं गच्छन्तं त एते निखिलाः स

अत्यन्तवृष्णया नित्यं तदीयसलिलार्थिनः ।

देवता अनुगच्छेयुस्तस्मात्तेषां जलार्थिनाम् ॥

प्रयच्छेत्सलिलं भक्त्या तदाशापूरणाय वै ।

यो यज्ञान्ते तर्पयेत् त्वां सौज्यं तेषां महाशिपाम् ॥

नित्याश्रयो भवेन्नो चेत्तेषां शापस्य भाजनम् ।

भवेत्किरातस्तद्भक्त्या स्वपितृणां तु वृत्रये ॥

सुखाय तत्कामपूर्तिकरो विद्वान्महामनाः । अल्पयत्नेन सुमहच्छ्रेयसां संपदाम्
नित्याश्रयः प्रभवति कुलमस्य च वर्धते । भूर्भुवः स्वः पितृमन्त्रतर्पणेन तु तेऽपि
नरकेषु समस्तेषु यातनासु च ये स्थिताः । तेषामाप्यायनायैतद्भवेत्तु सलिलं तु

ये यान्धवायान्धवा ये येऽन्यजन्मनि यान्धवाः ।

तेऽपि वृत्तिं परां यान्ति ये दुःखात्तोयकाक्षिणः ॥

वेऽग्निदग्धाः कुले जातादग्निदग्धाः कुलोद्भवाः । तथा दत्तेन गीरेण वृत्तिं यान्ति पर
तस्यात्तथा भूर्भुवः स्वः तर्पयामीति तर्पयेत् । नित्यमेतत्तर्पणं तु कथितं सुमहात्मनि
नैमित्तिकं तथाप्यन्यत्तर्पणं तत्र कथ्यते । संयन्धनामगोत्रेण स्वधान्तेन ततोन्त
यस्यादिर्त्वं निर्दिश्य तर्पणं यत्तु सादृशम् । तन्नामगोत्रमक्षणे पुरुर्यं पुरुर्यं प्री

तिलोदकाश्रुतीश्री श्रीगुर्षैरुर्षैर्विनिशिपेत् ।

प्राह्मुस्वम्नर्पयेद् वानृषीश्चैव श्चद्भुग्यः ॥

दक्षिणाभिमुग्रपश्चान्तिनृन्तामर्पयेन्मदा ।

एकैकमश्रुतिं देवान् द्वौ द्वौ तु मनकादयः ॥

तथा श्रीश्रीश्व पितरः प्राप्नुवन्तीनि शास्त्रगाः ।

एकाश्रुतिं श्वितमयाः प्राप्नुवन्त्येव नित्यशः ॥

मातृमुख्याश्च यास्तिष्ठः मातामह्यादिकास्तथा ।

अञ्जलित्रयभागिन्यः सपत्नी जननी तु सा ॥

नित्यद्वयञ्जलिगाप्रोक्ता सर्वतर्पण मात्रके । तस्याः प्रत्यान्दिके श्राद्धे परेऽह्नि तिलतर्पणे
सर्वञ्जलिगातत्र मात्रे होया विचक्षणैः । एतत्तर्पणतुल्यानि पुनरन्यानिकानिचित् ॥

सन्त्येव तर्पणान्यत्र कर्तव्यानि महात्मभिः । तत्राद्यमेकं कथितं यमतर्पणसंज्ञकम् ॥
तुम्बुचतुर्दश्यां तत्कार्यं धर्मकांक्षिभिः । कृष्णाङ्गारकवारो च तत्कार्यं स्याद्यमक्रतौ ॥

वैश्वजाय कालाय सर्वभूतक्षयाय च । औदुम्बराय दध्नाय नीलाय परमेष्ठिने ॥
दध्नाय चित्राय चित्रगुणाय ते नमः । चतुर्दश्यां तु मन्त्रस्य पदैरेतैस्तु तर्पणम् ॥

तर्पणमीति सर्वत्र द्वितीयान्तैः क्रमाच्चरेत् । एकैकेन तिलैर्मिश्रान् दद्यात् त्रीनुदकाञ्जलीन्
एवंपूर्वाविनाकुर्यात्प्राचीनावीतिनाऽपि वा । देवत्वं च यमत्वं च यमस्यास्ति द्विरूपता

यमोनिहन्ता पितृधर्मराजः वैश्वतो दण्डधरश्च कालः ।

प्रेताधिपो दत्तकृतानुसौरिः कृत्यं च सर्वमसृज्यपन्ति ॥

एव क्वचन नद्यां वै स्नात्वा कृष्णचतुर्दशीम् । तत्सर्वं धर्मराजं तं तर्पयित्वा विचक्षणः
नित्यित्येभ्यश्च पापेभ्यो मुच्यते नात्र संशयः । एवमेव पुनर्माघसप्तम्यां कृष्णपक्षके ॥

भीष्मतर्पणम्

शुभमोदिवसे चैव भीष्मतर्पणमाचरेत् । सप्तम्यादिषु पुण्येषु दिवसेष्वत्र पञ्चमु ॥
शुभप्रदशाङ्गीष्माय तर्पणं प्रतिवर्त्सरम् । तेन तर्पणमात्रेण सहस्रद्विजभोजने ॥

मन्त्रैः कथितं सद्भिस्तद्द्याप्नोत्यसंशयः । मन्त्रेणानेन कुर्यात् तर्पणं तच्च पण्डितः ॥
मन्त्राद्गोत्राय साहकृतिप्रवराय च । गङ्गापुत्राय भीष्माय प्रदास्येऽहं तिलोदकम्

पुत्राय दद्यान्मेतत्सलिलं भीष्मवर्मणे । महात्मने ब्रह्मण्याय तदीयदिनपञ्चके ॥
मन्त्रेणानेन सलिलं दद्याद्भीष्माय भक्तिः ।

तावता कृतकृत्योऽयं नित्यधीको भवेद्भुवम् ॥

ब्रह्मयज्ञात्परं नित्यं देवपूजां समाचरेत् । सर्वसंभृतसंभारः प्रयतो देवतोन्मुखः ॥
एककालं द्विकालं या त्रिकालं वापि पूजयेत् । अपूर्वभोजनं कुर्वन् नरकं प्रतिपद्ये

प्रातर्मध्यन्दिने मायं विष्णुपूजां समाचरेत् ।

यथा मन्थ्या यथा होमः देवपूजा मदा बुधैः ॥

नित्यतो नैव विहितस्मत्काले समाचरेत् ।

अशक्तो विस्मरेणैव प्रातस्मं पूज्य केशवम् ॥

मध्याह्ने चैव मायाह्ने पुण्याञ्जलिकमाग्रतः । पूजाकार्यकरो नित्यं भवेद्भक्त्या हृदयतः
विना मन्थ्यां विना होमं नैव पूजां समाचरेत् ।

ब्रह्मयज्ञात्परं पूर्वं यथा रुचिं समाचरेत् ॥

प्रतियामे मुहूर्ते वा प्रातस्मायं दिवानिशाम् । देवचित्तो नरोभूयादन्यथा न भवेत्
तन्नित्यतर्पणादूर्ध्वं वैश्वदेवाद्दधो भवेत् । अकुर्वन् देवपूजान्तो ब्राह्मणो यदि भोजनम्
करोत्यपण्डितो मूढो सर्वपाप्यमगी स्मृतः । तमेतं पापिनं ध्रान्तं धर्मराजोऽतिकोपतः
प्राससंलथा लोहपिण्डान् प्रतप्तान्प्राशयेद्यमः । तर्पणान्ते घृतं स्वेन तथाद्रं वस्त्रमन्तिमे
कृत्यानां वेदगीतानां निपीड्य पितृवृत्रये । आचम्य प्रयतोभूत्वा सुमुखः शुद्धमानसः
देवानामर्चनं कुर्याद्ब्रह्मादीनामतः परम् । ब्रह्मार्पणं विष्णुमीशानं सूर्यमग्निं गणाधिपम्

दुर्गां सरस्वतीं लक्ष्मीं गौरीं वा नित्यमर्चयेत् ।

स्वमन्त्रैर्चयेद्देवान् पत्रपुष्पैरथाम्बुभिः ॥

शाठ्यायनीं ब्राह्मणोक्तान्पुरा कौपीतकानपि । ब्रह्माणं शंकरं सूर्यं तथैव मधुसूदनम् ।

स्कन्दं श्रेत्रपतिं शक्रं देवमग्निं गणाधिपम् ।

दुर्गां सरस्वतीं लक्ष्मीं गौरीं गङ्गां शिवामपि ॥

अन्यांश्चाभिमतान्देवान्भक्त्या चाक्रोधनोत्वरः ।

शैवं पाशुपतं शाक्तं सौरं वैनायकं तथा ॥

वैष्णवं वैदिकं चेति पूजाकल्पस्तु सप्तधा । स्थण्डिले प्रतिमायां वा जलेऽप्री हृदयेऽपि वा
भानौ वा स्वर्णरत्नेषु गोत्राक्षयवनस्पती । अभिर्देवोद्विजातीनां योगिनां हृदये हरिः ॥

प्रतिमास्त्रबुद्धानां सर्वत्र समदर्शिताम् । पौरुषेणैवसूक्तेन गायत्र्या प्रणवेन वा ॥
 अष्टाक्षरालयमनुनास्यवा द्वादशाक्षरैः । गुह्यपदिष्टमार्गेण देवं वाहने चार्चयेत् ॥
 अष्टाक्षरो महामन्त्रः सर्वपापहरः शुभः । सर्वदुःखहरः श्रीमान्मर्वशान्तिकरः परः ॥
 अष्टाक्षरालयमन्त्रस्य ऋषिर्नारायणः स्वयम् । छन्दोऽथ देवी गायत्री परमात्मा तु देवता
 गन्याश्रुतादिसकलमनेनैव निवेदयेत् । अनेनाभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तन्म्रगान्

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः ।

ॐ नमोनारायणाय मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥

आवाहनासनेपाद्यमर्घ्यमाचमनं तथा । स्नानं वस्त्रोपवीतं च भूषणं तदनन्तरम् ॥

गन्धः पुष्पं तथा धूपो दीपो नैवेद्यमेव च ।

ताम्बूलं च ततो दत्त्वा नत्वा स्तुत्वा समर्पयेत् ॥

यो मोहादधयाऽऽलस्य्यादृष्ट्या देवतार्चनम् ।

मुहक्ते स याति नरकं शूकरेष्वपि जायते ॥

शूद्राणां च भवेन्नित्यं शुभ्रपा देवतार्चनम् ।

महात्मनां ब्राह्मणानां नान्यदस्ति कदाचन ॥

नीला तु पतिशुभ्रपा तामृते देवतार्चनम् । नान्यदस्ति जगत्यस्मिन् तदप्यमरणमदा ॥

गुह्यं भूतगुह्यं च कृत्वा चैवात्मरक्षणम् । मूलं च चतुर्गुह्यं दक्षतामाश्रित्यमनम् ॥

ईं बोद्धराधाऽऽशुभ्य प्राणायाम इति स्मृतः । प्राणं नं इति विन्यस्य नकारं विन्दुसंयुतम्

शिरस्त्रेण तु मोह्वारं शिरसायामपि विन्यसेत् ।

भकारं कवचे न्यस्य राकारं नेत्रयोर्न्यसेत् ॥

वकारेणाश्रविन्यासं णकारमुदरे न्यसेत् । वृष्टं एकारं विन्यस्य चतुर्ष्वर्न्नेर्मोन्तर्कः ॥

ॐ नं तु हृदये धेति प्रयोगोऽयं प्रघोदितः ।

मृद्धोल्काय महोल्काय क्षीरोल्कादेनि च ब्रह्मान् ॥

इष्टुल्काय च महाशूलकायाहृ गिष्यपि पञ्चमु ।

स्वाहान्तैः प्रणवाद्यैश्च तथा वागाहूर्त्वापु च ॥

हृदये च तथा शीर्षे शिखायां कवचे न्यसेत् ।

दशदिक्ष्वपि विन्यासान् ध्यायेन्नारायणं हृदि ॥

अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः धूपदीपैर्मनोहरैः । ओं क्रुद्धोलकाय स्वाहेति हृदयायेति च ॥

गन्धाक्षतैः स्वमात्मानं पुष्पैः पञ्चभिरर्चयेत् ।

पीतवस्त्राम्बुना प्रोक्ष्य कुर्यात्तु जलशोधनम् ॥

सौवर्णरजतं ताम्रं मृद्गाण्डं स्वस्तिकासनम् । देवस्य दक्षिणे स्थाप्य गायत्र्या पूरयेत् ॥

प्रणवेनापि मन्त्रैर्वा पूरयेद्बृहद्यादिभिः । गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वते ॥

नर्मदेसिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन्संनिधिं कुरु ।

गङ्गादि चैवाद्यावाह्य गन्धपुष्पाणि निक्षिपेत् ॥

धेनुमुद्रां महामुद्रां दर्शयेन्मूलमन्त्रतः ।

शङ्खपूजा

शङ्खमन्त्राम्बुनाप्रोक्ष्य पीठमन्त्रेण वारिणा । देवस्य पुरतः कुर्यात्पुरुर्ध्रं(स)तु मण्डपे ॥

जातवेदसमन्त्रेणाग्निवीजेन चानलम् । अभ्यर्च्य घ्रायुवीजेन पीठे स्थाप्यैव पूजयेत् ॥

घ्रायुमन्त्रेण चामन्त्र्य स्थाप्याञ्जे सूर्यमण्डलम् ।

वीजेनैव च तं यद्घ्या गायत्र्या हृदयोदिभिः ॥

गन्धपुष्पैरयाभ्यर्च्य मातृकाश्रमालया । हकारादि नकारान्तं विपरीतेन मूलं ॥

जलं यकृण्वीजेन (?) पूरयित्वाऽभिमन्त्रयेत् । गारुडं धेनुमुद्रां च महामुद्रां प्रदर्शयेत् ॥

गङ्गाद्यावाह्य पायाह्य मन्त्रेणैव तु पूरयेत् । हृदि प्रथिष्टं विशिष्य शिरोमन्त्रेण मण्डपे ॥

शिखायां चाप्येष्टहृत्नेत्रेणैव निरीक्षणम् । कवचेनायकृष्णाय कुर्याद्विष्वन्धमन्त्रं ॥

मूत्रेण दशधामन्त्र्य कुम्भेनाऽऽग्नाभिषेचनम् ।

गन्धपुष्पाश्रनान्प्रोक्ष्य पीठं यजनसाधनम् ॥

पाद्याप्यादीनिपात्राणि पूरयेच्छङ्खयन्मुद्रा ।

पात्रे चापमनोये च गन्धपुष्पाणि निक्षिपेत् ॥

राजीगन्धलवङ्गादि निक्षिपेन्मधुपर्कके । स्थापयेत्नानपात्राणि पयोदधिघृतमधु ॥
शर्कराचोष्णवारीणि रत्नस्वर्णोदकानि च ॥

पीठपूजा

रासाद्य मूलमन्त्रेण पीठपूजामुपक्रमेत् । देवस्य दक्षिणेभागे मण्डूकं वामपर्वके ॥
गलामिह्रं संपूज्य पीठस्याधः क्रमात्ततः । आधाररूपिणीं शक्तिं मूलप्रकृतिमेव च ॥
कु(कू)र्मशेषं वराहं च पृथिवीं क्षीरसागराम् ।
श्वेतद्वीपं च गन्धाद्यैः चतुर्थ्यन्तैः स्वनामभिः ॥
स्य शुद्धिमन्वणं निर्मितं चतुरश्र(स्त्र)कम् । चतुर्द्वाराणिसंपूज्य द्वारपालान्क्रमाद्यजेत्
द्वितयं यष्ट्वा गेहालीवास्तुकां यजेत् । देवस्य वामभागे तु गुरुरूपं हरिं यजेत् ॥
नेयपीठादिगणे गुरुं दुर्गां सरस्वतीम् । क्षेत्रपालं समभ्यर्च्य ब्रह्मादीनपि तेषु वै ॥
पमज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च स्वनामभिः । प्रागादिषु च पादेषु अधर्माज्ञानकैः क्रमात्
वैराग्यमनैश्वर्यमधोशोपासनं यजेत् । ततोपरि महापद्मं ततोऽप्याग्नेयमण्डलम् ॥
गोमविन्धं रवेर्विन्धं सत्त्वादिषु गुणत्रयम् । अग्न्यादिविन्धप्रितये व्याप्तश्च परमात्मकम्
अन्तरान्तं ततो यष्ट्वा प्रागादिषु दलैस्तथा ।
विमलोत्कर्षिणीं ज्ञानं क्रियायोगा स्तथैव च ॥
प्रज्ञाधीरा तथा सत्या पद्ममध्येऽप्यनुक्रमात् ।
नामभिः पूजनीयास्ताः चतुर्थ्यन्तैस्तथा हरिम् ॥
शालग्रामे च तं देवं पट्टे मन्त्रादिकल्पिते ।
हृत्पद्मे संस्थितं देवं स्थिरविद्युत्प्रतानिभम् ॥
पारप्रतीकारामूर्णाराजिविराजितम् । घण्टानिनादसंयुक्तं नादान्ते च समुद्रवम् ॥
शान्तं ततो नीत्वा मन्त्रस्वं तं तथात्मना । चिदानन्दमये देवे ध्यात्वैकं वा प्रभेदतः
द्विनिर्गतं देवं मन्त्रमूर्तिमयं परम् । प्रस्कुरत्तारकाकारं ध्यात्वा भ्रूमध्यसंस्थितम् ॥
बलिनाऽऽवाह्य मूलमन्त्रेण रेचयेत् । विन्धस्य हृदयाम्भोजे देवंस्थापनमुद्रया ॥

म्यापयेन्मूर्ध्नि विन्यस्य पुष्पमञ्जलिनायुतम् ।

म्यापयामीति संग्णाय देवशाधिकमुद्रया ॥

मं मंनिभापयामीति मन्त्रेणैवायुष्कयेण ।

निरोभयामीति च तन्मन्त्रवपुष्कयामीति च ॥

एवं हि मुद्रया श्रुष्यादिकं मन्त्रकर्म तत्र । विन्यमेरेषदेवायाऽऽसीनं मूत्रं

पाशमर्घ्यं पाचमनं मधुपर्कं तथा क्रमान् ।

फल्पितेभ्योऽथ पाशेभ्यो दत्त्वाऽथ म्यापयेद्वरिम् ॥

फल्पितेभ्योऽथ पाशेभ्य अर्घ्यमाचमनं ततः । तत्याद्यमुपवीतं च दत्त्वा गन्धात्

अक्षतानपि पुष्पाणि धूपदीपादिकं क्रमान् । नैवेद्यमपि ताम्बूलैः कर्पूरादिमु

गन्धेभ्यश्चन्दनं पुष्पं चन्दनादगर्भ्वरः । कृष्णागरुततः शंघुः अमृतैश्चापि ज

अरण्यसंभवैर्यद्वा स्वात्मारामममुद्रवैः । यद्वा त्रिनैः पञ्चपुष्पैस्तुलसीजाति

अन्यैः पुष्पैस्त्रिलोकेशं पूजयेत्त्रिदशेश्वरम् । येऽर्कपुष्पैस्त्रिदशेश्वरां पूजयन्ति जन

तेभ्यस्तु सुमहद्दुःखं क्रोधाद्विष्णुः प्रयच्छति । उन्मत्तकेन ये मूढा पूजयन्ति त्रि

डन्मादुं प्रबलं तेषां ददाति गरुडव्यजः । काश्वनी मालतीपुष्पैः ये यजन्ति सु

दारिद्र्यदुःखं बहुलं तेभ्यो विष्णुः प्रयच्छति ।

गिरिकर्णिकया विष्णुं ये यजन्त्यवुधाः नराः ॥

तेषां कुलभयं घोरं कुरुते मधुसूदनः । अक्षतैरर्चयेद्विष्णुं चक्राद्भ्रुविसामु

दारिद्र्यदुःखं बहुलं क्रोधाद्विष्णुः प्रयच्छति । आदौ पादद्वयं पूज्य गन्धपुष्पैर्य

ततो वक्षःस्थलं विष्णोः पूजयेन्मस्तकं ततः । ततो देवं नमस्कृत्य परिवारान्प्र

प्रागादिषु च पत्रेषु हृदयादिचतुष्टयम् । वह्निर्भूतवाट्वीश कोणेष्वस्त्रं प्रपू

वासुदेवं यजेत्प्राच्यां दक्षे संकर्षणं यजेत् ।

प्रद्युम्नं तु यजेत्प्राच्यां प्रतीच्यामनिरुद्धकम् ॥

वह्नी शान्तिं यजेद्विद्वान् श्रीं यजेद्राक्षसे दिशि ।

वायी सरस्वतीं चप्त्वा रौद्रकोणे रतिं यजेत् ॥

चक्रं शङ्खं गदां पद्मं कौस्तुभं पुशालं तथा ।

रङ्गं च वनमालां च प्रागादिषु यजेत्क्रमात् ॥

प्रागादिषु चतुर्दिक्षु ध्वजं गरुडमेव च । ततः शङ्खं निर्धि पद्मं निर्धि चैव यजेत्क्रमात्

वङ्गपादिषु च कोणेषु पूजयेत्तु विनायकम् । ह्यंशं च ततो दुर्गां विष्वक्सेनमिति क्रमात्

प्रागादीशानपर्यन्तं लोकपालान्यजेत्क्रमात् । पश्चात्तु देवदेवाय दद्यादुदकपूर्वकम् ॥

पूर्ण नीचैः प्रदातव्यं दीपमुच्चैः प्रदापयेत् । प्रदापनेनात्र मन्त्रप्रोक्षारणमिति स्मृतम् ॥

दत्त्वाऽथ परिवारेभ्यो नैवेद्यं स्नानशोधनम् ।

कृत्वा तु शङ्खवत्सवं दत्त्वा संप्रोक्ष्य तत्परम् ॥

पक्षेण हरयेत्तं तु वायुबीजेन शोधयेत् । दग्ध्वा च बद्धिवीजेन ह्यमृतीकरणं ततः ॥

निर्विपीकरणं कुर्यात्ततो गरुडमुद्रया । धेनुमुद्रां दर्शयित्वा मूलमन्त्रेण योजयेत् ॥

पुनरेभ्यश्च नैवेद्यं पुष्पं देवाय पञ्चरुम् । समर्पयेत्तु विधिना मूलेनोदकपूर्वकम् ॥

प्रभृतापिधानात्पश्चाद्गण्डूपं मुखवासनाम् । ताम्बूलं च ततो दद्यात्ततो नीराजनं हरेः

तो नैवेद्यमुद्घृत्य विष्वक्सेनाय द्वापयेत् । अर्घ्याष्टकं ततो दत्त्वा दर्पणं व्यञ्जनं तथा

त्रै चोपानहौ दत्त्वा नृत्तगीतैः स्तवैरपि । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योऽर्चयेत् ॥

परां गतिमवाप्नोति नित्यं क्रतुफलं लभेत् ।

विष्णोर्विमानं यः कुर्यात्सकृदकथा प्रदक्षिणम् ॥

धनेषसहस्रस्य फलं प्राप्नोति मानवः । तेजो रूपं ततो देवं संह्रिय्या प्रपूर्य च ।

वेस्य देवे सर्वास्तु तं देवं हृदि मुद्रया । स्थापयित्वाऽर्चनं सर्वं कुर्यान्नारायणार्पणम् ॥

श्रेयोमसहस्रैस्तु याजपेयशतैरपि । यत्फलं कथितं सन्नित्तत्फलं लभते वशात् ॥

। रूपं मुखे नाम नैवेद्यमुदरे हरेः । पादोदकं च निर्माल्यं मल्लके यस्य सोऽच्युतः ॥

भवेदेव न सन्देहः सन्देही पातकी भवेत् ।

एवं ह्यभ्यर्चितो विष्णुः प्रीतो भवति तत्क्षणात् ॥

किं तस्य बहुभिर्मन्त्रैः किं तस्य बहुभिर्मलैः ।

एवमर्चयितुं विष्णुं यद्यशक्तोऽन्वहं नरः ॥

संकल्पमात्रं कृत्वा वा पुरुषसूक्तेन केवलम् ।
 द्वादशाष्टाक्षरात्मभ्यां मन्त्राभ्यां वा नचेत्पुनः ॥
 आपोहिष्ठादिभिर्चाऽपि तूष्णीकं वा यथा तथा ।
 शालग्रामे शङ्खतोयमात्रेण स्नपनं वरम् ॥
 उद्धरिण्याऽथ वा कृत्वा गन्धाक्षतसुमादिभिः ।
 पूजयित्वा शक्तिमात्रात् केशवादिमुखैः पदैः ॥

तुलस्या चाऽभ्यर्चयित्वा कुसुमैर्वा न चेत्पुनः । तूष्णीकमात्रमात्राद्वा धूपदीपौ तथैव वि
 (३)शक्तिमात्रादर्पयित्वा पक्वान्नं यत्तु केवलम् । सव्यञ्जनं,सूपयुक्तं ताभ्यां विरहितं च वा
 निवेदयित्वा देवाय तत्पश्चात्तन्निवेदनम् । तद्भक्तभ्यस्ताक्षर्यशेषसनकादिभ्य एव च ॥

समर्प्य कृतकृत्यः स्यात् भक्तिहीनोऽपि केवलम् ।
 (यः पूजयित्वा देवेशं न क्षुर्याद्भक्तपूजनम् ॥

निरर्थकं भवेत्तत्तु तस्मात्तद्भक्तपूजनम् । प्रयत्नेन प्रकुर्वीत तं निर्माल्यसमर्पणम् ॥
 भक्तपूजनमित्युक्तं तद्यत्नाभित्यमाचरेत् ।) शालिग्रामाणामयुग्मस्य पूजनं कार्यमन्वय
 गृहिवर्णिष्वनम्भानां नित्यं संपत्करं परम् । तद्युग्मपूजनं तेषां न प्रशस्तं महात्मभिः ॥
 निन्दितं दुःखफलदं तथा तस्मात्तु तथरेत् । शालाभेदेन सा पूजा गर्हिता वेदमार्गिणा
 सर्वमूर्तिष्वेक एव भगवान्विष्णुरख्यः । सान्निध्यं कुरुते नित्यं तस्माद्ग्राणां समर्पण
 एकमेव प्रकर्तव्यं न पृथक् तत्कदाचन । समष्टिपूजनादत्र श्रीमान्नारायणो विभुः ॥
 सान्निध्यं कुरुते सर्वैः देवैर्भक्तैस्ममन्यतः । अनेकमाययोगे तु देवदेवस्य तस्य वै ॥
 सान्निध्यं तद्विशेषेण भवेदिति महर्षयः । यत्र द्वादशसंख्याकाः सा(शा)लमायागनामक

यन्ते म हि देशो यः साक्षाद्द्वैतगुणसंशक्तः ।
 आविर्भावो भगवतः प्रतिमास्यपि केवलः ॥
 सा(शा)लमायगुणैर्नैव न स्यात्तन्व्येण यच्च यः ।
 प्रतिमानो प्रतिष्ठा सा सा(शा)लमायागनामकः ॥
 तस्मान्कार्या विधिज्ञानं बंदगन्त्रैः शुभकृतः ।
 प्रतिमादत्र पूजा सा वैदिकानां विशेषतः ॥

गर्हिता तत्रसादादि गर्हणं न तु वैदिकम् । असंभोज्यान्नहस्तेन यदन्नं वै निवेदितम् ॥

तदप्राह्यं भवत्येव तादृशं तं न संस्पृशेत् ।

असंपूज्या अपाङ्क्तयो अपात्राः पात्रदूपकाः ॥

अग्निश्चा वेदबाह्याश्च द्वेषिणः कुण्डगोलकौ । तथा देवलकाः सर्वे ब्रह्मप्रद्वेषिणोऽपि ये
भिनिर्मुक्तकुनखि श्यावदन्तककुष्ठिनः । परिविश्ना अभ्युदिताः परिविक्तय एव च ॥

एकीर्ति हता बन्धुत्यक्ता ब्राह्मणनिन्दिताः । पुनरन्ये कुत्सिता ये तल्लृतं यन्निवेदितम्
दस्पृश्यस्पर्शनेन स्नानप्रक्षालनादिना । शौचं संवादनीयं स्यात्तादृशस्य तु भक्षणत् ॥

अप्रापत्यमवाप्नोति तेन चित्ती भवेदपि । असंभोज्यान्न हस्तेन यदन्नं विनिवेदितम् ॥

तन्निर्विशङ्कं येऽदन्ति ते जातिभ्रंशिनः स्मृताः ।

सततं वैदिकानां तु प्रशस्तं स्यान्निवेदितम् ॥

संभोज्यान्नैककरतः संसृष्टं पावनं शियम् । निवेदितेन हृद्यर्थं भोजयेन्न निवेदितम् ॥

न पीडयेत्किण्डयेषु न त्यजेन्न निषेधयेत् । न प्रोक्षेत्परिपिञ्चेषु कुर्यान्नोच्छिष्टमप्यति ॥

माहात्मद्वयहस्ताभ्यां रचितेऽपि निवेदिते । न भोजयेत्पुनः किं तु पृथक्त्रयेणैव निक्षिपेत्

कुपकमर्त्तं विधिना शुद्धे पात्रान्तरे शिवे । सुलोष्णयित्वाभिषार्यं सूपव्यञ्जनसंयुतम् ॥

भक्ष्यभोज्यकलोपेतं रसैः पङ्भिः समन्वितम् ।

धूपदीपात्परं यत्नाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य पाथसा ॥

सत्नेन परिविच्येदं मन्त्रैः प्राणादिपञ्चकैः । निवेदयेत्पञ्चशाख चाश्वल्याभिनयेन वै ॥

षण्णानाद्यप्रपूर्वेण देवाय परमात्मने । भक्तिमयो भक्त्यरयो दयालुर्दीनवरसलः ॥

मकाराधानखिलान् क्षमते तत्कृत्वात्परान् । एकं तमेषापरार्थं सहते न तु केशलम् ॥

दीपदानात्परं यत्तद्वपवधानकृतं हरिः । नैवेद्यमत्यसह्यं हि तद्विना क्षमते स्वभूः ॥

यद...त्वं निखिलं तस्मान्न कुर्यात्तु तथा नरः ।

कदापि बुद्धिमानत्र देवनिश्चित्तकः ॥

नैवेद्यमचिरात्कुर्यात् दीपादथ विचक्षणः । विरायमाणे नैवेद्ये सौजन्यस्मुहान्यतः

दिनेकं दशरथः चिरात्कृत्वा निवेदनम् । पुरा जन्मान्तरे कार्यान्तरयोगेतादराः ॥

पञ्चानन्मान्तरे तस्य फलं फलं गुदाह्वयम् ।

अथापि किल मेधायी महाभक्तशिरोमणिः ॥

अप्ययं तदलंघ्यं वै तादृशं प्रयदामि च । नष्टायुर्नष्टनामञ्च पुनरशौचेन पीडितः ॥
सूनोरसंनिधौ फलयं विमसर्जं हि पार्थिवः । तत्पूजया म भगवान् क्रीनन्तसुवर्गा गतः
अपि तस्य फलं तस्मै तादृशं च ददौ पुनः । तस्माद्द्विद्वानत्र निव्यं तत्पूजास्यपि यत्नतः ॥
नैवेद्यमभिरारुषांहीपादथ विचभ्रगः । तपैव पुनरप्येकं भक्तानां तत्समर्पणम् ॥
तत्पूजान्ते प्रकर्तव्यमन्यथा तेन कोपतः । शपन्त्येनं यत्किमुष्याः भक्तास्ते सनकादयः ॥
तस्मात्तेषां प्रकर्तव्यं तन्नैवेद्यममर्पणम् । एतेन शिवपूजापि प्रोक्तप्रायात्र केवला ॥
तत्राद्या या वैदिकी सा सर्वैः मन्त्रैर्निगद्यते । सर्वेषामतिमौल्यभ्यमार्गेणैवाऽतिमूल्यतः
महेश्वरस्तत्र मध्ये प्रपूज्यः स्यान् इत्यम्बरः ।

आदित्यः पूर्वभागे तु अम्बिकादक्षिणे शिवा ॥

विष्णुर्देवः पश्चिमे स्याद्गणनाथस्ततो(धो)त्तरे । क्रमेण स्थापनीयाः स्युः पूजनेऽत्र शिवस्य तु
.....दं लिङ्गं बाणानामैकविधुतम् । सौवर्णं राजतं वापि तथा मारकतन्तु वा ॥

रालं वा रसलिङ्गं वा सद्योजाताख्यकं तु वा ।

अघोरनामकं वापि न चेत्तत्सुरुपाख्यकम् ॥

चामदेवाख्यकं श्रीमान्न चेद्दीशानसंज्ञिकम् । एतेषु लभ्यते यद्वा तदेकं वा त्रयं यजेत् ॥

सर्वाणि यानि वा यस्य तावन्त्यो वाऽत्र पूजयेत् ।

पूर्वोक्तैः परिवारैस्तु समष्ट्यैवाऽत्र पूजनम् ॥

वैदिकस्यैव विहितं तान्त्रिकस्य न तद्भवेत् । तद्गौरी शिवनाथाख्यं गौरीपूजनकर्मणि
स्वीकार्यमिति पूजाविधिज्ञाः प्राहुरित्यथ । स्फाटिके सूर्यमूर्तिः स्यात्प्रकल्प्या मन्त्रवित्तमैः

सा(शा)लप्राब्धि हरिः प्रोक्तः शौणः कल्प्यो विनायकः ।

सा(शा)लप्राप्तेषु शिवयोः मूर्तयो विविधाः पराः ॥

प्रशस्ताः स्युस्तास्तु सतां वैदिकानां महात्मनाम् ।

पूजाकर्मसुसंप्राह्या उत्तमत्वेन सन्ततम् ॥

दैनंदिनावाहनं तु पञ्चानामत्र वैदिके ।

न कार्यमेव किं त्वेतत् कार्यं वक्ष्यस्य निश्चयम् ॥

दिना . . . काति करणे तत्पूजाया परं तु तत् ।

आवाहनं तत्प्रभवेत् पञ्चगव्याभिपेचनम् ॥

आमृताभिपेक्ष्य देवताऽऽज्ञानमिद्वये । सा(शा)लप्राप्ते सर्वथैव न तथाऽऽवाहनं भवेत्
विमानां वैदिकानां पक्षे पक्षे भवेत्तु तत् । महाभिपेकात्परतः अपिधानक्रिया च सा ॥
दीय वाससैव स्यात्तद्भ्रमस्थापनुत्तये । धूपो दीपश्च नैवेद्यं त्रयमेव च तत्क्षणे ॥
तन्वत्वेन कथितं तद्विधिर्नैवेद्यमभिः । (अपि चण्डालसंस्पृष्ट सा(शा)लप्राप्ता तु सन्ततम्
ः प्रक्षालनाच्छुद्धो भवत्येव ततः पुनः । तत्तीर्थं चापि नैवेद्यं न स्वीकार्यं दिनत्रयम्
आदिकं चेत्संप्राप्तमोदनं निन्दितं भवेत् । पूर्णसूक्ताभिपेक्ष्य तत्परं तस्य वैदिकम् ॥

प्रकार्यं इति तज्ज्ञास्ते प्रवदन्ति मनीषिणः ।

उच्छिष्ट दूषितो यस्तु सा(शा)लप्राप्ता दिनद्वयात् ॥

पूर्णसूक्ताभिपेक्ष्य तत्परं तस्य वैदिकम् ।

प्रकार्यं इति तज्ज्ञास्ते प्रवदन्ति मनीषिणः ॥

उच्छिष्टदूषितो यस्तु सा(शा)लप्राप्ता दिनद्वयात् ।

पूर्णसूक्ताभिपेक्ष्य योग्यः स्यादिति योगिनः ॥

चण्डालहस्तगः साक्षान् सा(शा)लप्राप्ता तु पश्चतः ।

जलावासेन शुद्धिः स्यात्ततश्चावाहनादिकम् ॥

प्रतिमानिखिलाश्चापि शिवविष्णवादिकाः सदा ।

प्रतिप्रया तच्छास्त्रोक्तविधयैव न चान्यथा ॥

पूज्या योग्याश्च पूताश्च स्युः संप्राप्ताश्च सन्ततम् ।

भवेयुरेव सर्वेषां चतीनां योगिनां विना ॥)

आदित्यादिकपञ्चानां नित्यवैदिक पूजने ।

रुद्रपूर्वाद्यो मन्त्राः तत्तन्नामार्चनादिकाः ॥

सर्वा अप्यत्र कर्तुं वा शक्यन्ते ब्रह्मबुद्धितः । सर्वोपास्यं सर्ववन्द्यं सर्वनामास्पदं प
सत्यज्ञानानन्दरूपं जगज्जन्मादि कारणम् । तद्ब्रह्म कथितं यस्मात्तदेवातो महेश्वर

ब्रह्मविष्णुसूर्यशक्तिनाममात्रेण भिन्नतः ।

निगद्यतेऽतस्तद्ब्रह्म शिव एव चचा (हरेः) परः ॥

हरिरेव शिवः साक्षात् तयोर्भेदो न सर्वथा ।

भेदकृत्पापमाप्नोति पुनर्वच्यपि सूक्ष्मतः ॥

शिवस्य हृदयं विष्णुः विष्णोश्च हृदयं शिवः ।

यथा शिवमयो विष्णुरेवं विष्णुमयः शिवः ॥

आकारात्पतितं तीर्थं यथा गच्छति सागरम् । सर्वदेवनमस्कारः केशवं प्रतिगच्छति

यथारुचि ततो नित्यमभीष्टसुरपूजनम् । जलाभिषेकपुष्पाद्यैः दीपाद्यैश्च निवेदनैः

कुर्यादेव विधानेन कृतकृत्यो भवेत्ततः । प्रणवो व्याहृतिर्माया बीजिनी करणी च स

व्याहृत्या संपुटयुतो निखिलाकाररूपकः । सर्वमन्त्रस्वरूपश्च सर्वकारणवाचकः ।

तथा सूर्यस्य वायोश्च इन्द्रस्याग्नेस्त्रयस्य च ।

उमाया अप्येकायाः स्वरूपोऽयं क्रियादिकः ॥

मुपुष्टिस्य वृक्षस्य यथा गन्धः सुरोभनः ।

याति दूरात्तथा तस्य गन्धस्पर्शो महात्मनः ॥

तस्मात्तु गन्धाद्गवान्गान्धारयति शंकरः । गान्धारश्च महादेवो देवानामपि छीलयति

मुगन्पलस्यल्लोकेऽस्मिन्वायुर्वाति नभस्यते । तस्मात्सुगन्धिकं देवं सुगन्धं पुष्टिकर्तनम् ॥

अम्यावेशः पुरा शम्भोः हृदि योनौ प्रतिष्ठितः ।

तस्य देवं मुवद्वाण्डदिरण्मयमजोद्भवम् ॥

चन्द्रादिरथो स नञ्जत्रा भूमुं वन्द्यर्जनसदरः । मत्स्यलोकमनिकम्प्य वृधिवीजस्य तस्य वै ॥

पञ्चभूतान्यहंकारो बुद्धिः प्रकृतिरेव च । वृधिवीधीजस्य तस्यैव तस्माद् वै पुष्टिकर्तनः ॥

इदं देवं घृतेन पयसा तथा । पयसमुत्तदूर्ध्वाभिः कुर्यादेन घृतेन वा ॥

अथैतन्मन्त्रं कुर्यात्पापघ्नेन वा । मधुसंगुणगोधूमस्यवदिवत्तद्वैरिणि ॥

कुमुदार्कशामीपत्र गौरर्पसपवारिभिः । भक्त्यालिङ्गे यथा न्यायं नित्यं देवं प्रपूजयेत्
श्रुतेनानेन माम्पाशाद्बन्धनाजन्मयोगतः । मृत्योश्च बन्धनाच्चैवमक्षय्यं ते च तेजसा
उवाङ्केण पकानां यथाकालादमृत्युकः । तथैव कालस्त्प्राप्तः श्रुतेनानेन यस्ततः ॥

पञ्च मन्त्रविधं कृत्वा शिवलिङ्गं प्रपूजयेत् ।

तस्य पापक्षयोऽतीव भविता मृत्युनिग्रहः ॥

श्रम्यकसमो नास्ति देव देव धृणानिधिः । प्रसादशीलः प्रीतश्च तथा पुत्रधनप्रदः ॥
तस्मात्सर्वं परित्यज्य इयम्बकं तमुमापतिम् । त्रियम्बकेण(न) मन्त्रेण पूजयेत्सुसमाहितः

सर्वावस्थां गतो वाऽपि युक्तो वा सर्वपातकैः ।

ध्यात्वा शिवं कृतार्थःस्यात्सरुद्रश्च भवेच्छनैः ॥

हस्तादत्वा च भूतानि दत्त्वा द्रव्याण्यप्यसंख्यया ।

परेषां कृतकृत्यः स्याच्छिवार्चनपरो नरः ॥

इन्द्रोऽजुष्टुष्कहोलश्च गायत्री वाथ वा पुनः । मृतसंजीविनीरुद्रीजस्ताम्रणवः स्मृतः ॥
वामाशक्तिस्तु कथिता विनियोगो यथेच्छया । अनेन पूजयेद्देवं इयञ्जरेण जगद्गुरुम् ॥

अक्षमालाधरो देवो दक्षिणेन तु पाणिना । वामेन मृतकुण्डं च धारयेद्दमृतान्वितः ॥
वरलामः पाणिश्च दिव्याभरणभूषितः । शुभः सुपीतवासाश्च पद्मस्योपरि संस्थितः ॥

ओं जुं सो मूलमन्त्रः स्यात् पूज्यो मृत्युञ्जयः शिवः ।

गन्धादिभिर्यथान्यायंतनाम्नावाहनादिकम् ।

त्रै(स्तेनै)ष्वैव कर्तव्यः अर्घ्यं तेनैव दापयेत् । मृत्युञ्जयोक्तऋत्येषु प्राक्षणं तेन पूजयेत् ॥
रसुदित्तु मूलेन कथंचं तेन कारयेत् । श्रुपि शिरसि विन्यस्य मुखे इन्द्रो हृदिस्थले ॥

पांचु देवताध्यानमस्त्रं च दशदिक्षु वै । प्रातःकाले च मध्याह्ने प्रदोषे च विरोपतः ॥

भास्करोदयमारभ्य यावत्तु दश नाहिकाः ।

प्रातःकालः सविहोयः शिवपूजाविधौ नृगाम् ॥

प्रातःकालं समारभ्य आसन्ध्यां मध्यमःस्मृतः ।

अस्तमानं समारभ्य यावत्तन हि नाहिकाः ॥

पृथीयाभममोक्षेयः कालप्रयममर्गने । त्रिशारमात्रहरणान् प्रातः प्रमृति मन्त्रम् ॥

धाराधि मर्त्ययामं वै यदा वा स्यात्तदा म मु ।

नियमः प्रभवेन्नूनं न संकल्पो विनरयति ॥

यदा मध्याह्नवेलायां शिरं यद्वा तु मन्थयोः ।

पद्मोपगारान्तुर्वीत तावत्पूजापलं लभेत् ॥

जलसंपद्गं कुर्यान् पात्रपुष्पादिसंपद्म् । कर्णम्यमुद्रकादूर्ध्वं शुद्धः सन् जलसंपद्म् ॥

कुर्यादेवातिभक्त्यैव नामुदन्तु कदाचन ।

स्नानं श्रुत्वा तु मध्याह्ने पुष्पाग्न्यादयन्ति ये ॥

देवतासं न गृह्णन्ति पितरो गुरवक्षया । तस्मादिनोदयादूर्ध्वं मध्याह्नात्प्राक् समुदरेत् ॥

स्वारामसंभवं श्रेष्ठं तत्तु स्यादुत्तमोत्तमम् । मध्यमं वनसञ्जातं ऋयलभ्यं निरर्थकम् ॥

परकीयारामजं तु तत्कलायं तमुच्यते । शूद्रोपवनजो यस्तु निरर्थकमिदं स्मृतम् ॥

(वाय)वीर्यं बाहवानां द्वयोरर्थकलं लभेत् । शतपुष्पसमं विल्वं तयैव तुलसीदलम् ॥

तुलसीपुष्पतुलितं विल्वपुष्पसमं तु या । न वस्तुलोके परमं वर्तते यत्र कुत्रचित् ॥

प्राणायामं च संकल्पं विना देवं न पूजयेत् ।

संकल्पात्परतो विद्वान् कलशार्चनमारभेत् ॥

गन्धपुष्पाक्षतैः सम्यक् तीर्थावाहनकैः परैः ।

आपोवेत्यादिभिर्मन्त्रैः तन्मुद्रादर्शनादिभिः ॥

न्मन्त्रपठनात्पश्चात् तज्जलेनोद्घृतेन वै । पूजाद्रव्याणि चात्मानं प्रोक्षयेत्त्वरं पुनः ॥

यागगेहस्य पूर्वादिदिक्षु द्वाराणि पूजयेत् ।

द्वारमन्त्राम्बुनाप्रोक्ष्य द्वारपालान् यजेत्कृत्वात् ॥

गणपो भारती लक्ष्मीःसर्वद्वारोर्ध्वगाः स्मृताः ।

द्वारस्य दक्षिणे वामे मध्यमे परिवर्तिनः ॥

प्राक् द्वारे दक्षिणे नन्दि गङ्गा च द्वारमास्थितः ।

गणेशो दक्षिणे द्वारे पश्चिमे तु सरस्वती ॥

सूर्यपूजायां भूतशुद्धिमन्त्रशुद्धादिनामवर्णनम्

२१७

भृङ्गा मिन्युश्च तत्पूर्वं नौम्यद्वारस्य पश्चिमे ।

गौरीतापो च तत्पूर्वं दण्डश्चापि पयोष्णिका ॥

शुभभाः प्रत्यग्द्वारे दक्षिणभागगौ । मूकन्दो गोदाचरी वामे तेषामावाहनादिकम्
कृत्वा द्वाराणि संज्ञाद्य पूर्वदक्षोत्तराणि च । कुर्वन्त दक्षिणद्वारप्रवेशं सर्वकर्मसु ॥

कवाटद्वितयं यष्ट्वा सुवाहुं विमलं यजेत् ।

धामशाखां समाश्रित्य गेहलीमसृशान्यजेत् ॥

दक्षपादं पुरस्कृत्य वास्तुपालं ततो यजेत् । यजेन्निर्भृति कोष्ठे तु ब्राह्मणं जगदीश्वरम् ॥

गणेशस्थापनं धार्यौ गुरुगामीशकोणतः । देवं प्रदक्षिणीकृत्य वह्निकोणं समाश्रयेत् ॥

प्रतीचीमग्रतः शम्भोः नोत्तरा योपिदाश्रयेत् ।

स प्रतीचीयुतः पृष्ठं तस्माद्दर्शनं समाश्रयेत् ॥

पश्चिमद्वारहर्म्यं तु यजेन्निर्भृति (?) कोणतः । प्रणयेनासने प्रोक्ष्य धीजं सारस्वतं स्मरेत्

कणिकां संस्मरेत्तत्र दशप्राकारभूपिताम् । स्वरयुग्मं हलेष्वेव चन्द्रादीस्तत्रमाद्यजेत् ॥

पूर्वादिषु चतुर्दिक्षु वकारं विन्दुसंयुतम् । आग्नेयादिषु कोणेषु उकारं विन्दुसंयुतम् ॥

मातृकाभरणं कृत्वा उपनिन्यु ह्युदङ्मुखः । पद्मासनसमासीनः प्राणायामक्रमान्वितः

भूतशुद्धिर्विधायैव मन्त्रशुद्धिर्विधाय च ।

मन्त्रन्यासं ततः कुर्यात्त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

समीकृत्याखिलं विद्वान् श्रुपिद्धन्दादिपूर्वकम् ।

शङ्खं चैवाख्यपात्रं च पाशमाचमनीयकम् ॥

साधारणं जलेनैव क्षालयेदस्त्रमन्त्रतः । देवस्य पुरतः कुर्यान् त्रिकोणं मण्डलं शुभम् ॥

अग्निवीजं समालित्य जातयेदममर्चयेत् ।

अस्त्रेण क्षालिता धारां वायुवीजेन निश्चिपेत् ॥

विमण्डलमध्यस्थं विन्दुयुक्तमकारतः । स्नापयित्वा रवि पृथ्व्य गायत्र्या गन्धपुष्पैः ॥

क्षकारादिककारान्तमातृकां च विलोमयेत् ।

आनीय चोदकं शङ्खे नीयांश्चाराचमुद्रया ॥

आवाह्यैव तु गङ्गादीन् तकारेण सविन्दुना । अमृतीकरणं कुर्यादमृती भुव इत्यथ ॥
निर्विपीकरणं कुर्यात् का च गरुड मुद्रया । हृदा संपूजयेच्छङ्खं कवचेनावकुण्ठयेत् ॥
अस्त्रेण रक्षयेच्छङ्खं कवचेनावकुण्ठनम् । अस्त्रमन्त्रेण चालोक्य घेतुमुद्रां तु मूलतः ।

दर्शयित्वा ततो मन्त्रं स्पृष्ट्वा चैवाष्टधा जपेत् ।

आत्मानं द्रव्यजातं च प्रोक्षेद्यजनसाधनम् ॥

पाद्यार्घ्याचमनीयादि पात्राप्येवं हि साधयेत् ।

अभावे चैव पात्राणां शङ्खेचैवापि तन्त्रतः ॥

आत्माऽर्चनं प्रकुर्वीत गन्धाद्यैरष्टपुष्पकैः । तन्मालावलयं कृत्वा देवं वेदस्वरूपिणम् ॥
यजेद्देव विधानेन वैदिको नित्यमेव वै । ह्रस्वदीर्घाञ्चिदान्विन्दून् ब्रह्मरन्ध्रशिरोन्तरात्
मन्त्रान्समुच्चरेन्मन्त्री देवममन्त्रेण धारिणा ।

प्रोक्ष्याद्गुणकनिष्ठाभ्यां पूजापर्युषितं त्यजेत् ॥

वामहस्तेन संसृज्य पीठकं दक्षहस्ततः । मूलेन पाणिना देवं गङ्गाचवनयावधि ॥
पथ्यमानामिकाङ्गुष्ठैरुत्तानैर्लिङ्गमस्तके । पुष्पं निधाय दत्त्वाऽर्घ्यं लिङ्गमुद्रां हरोद्भृदि ॥
अङ्गुष्ठेन स्पृशोद्दिङ्गं पश्चात्पादं तु मुष्टिना । अस्त्रेण हस्तं प्रक्षाल्य यजेद्देवं गणाधिपम्

पूर्वं संकल्पिते पीठे गुरुं चैव प्रपूजयेत् । आधारराक्तिं संपूज्य मूलप्रकृतिमेव च ॥

ह्रस्वं शोषं घराहं च पृथिवीं च यजेत्क्रमात् । ततो रत्नमयीं वेदीं मण्डपं स्थलमेव च ॥

पीठपादेषु षट्(सुर)षु बद्धिद्योगे गगेश्वरम् । उमां सतीं च तत्पश्चात् क्षेत्रपालां(र)च बद्धिः

यमं ज्ञानं च वैराग्यमैश्वर्यं च यथाक्रमात् । यजेताधर्ममज्ञानमवैराग्यमनैश्वरम् ॥

न्त्रादिषु चतुर्दिक्षु अर्घ्यं चैव दलाष्टकम् । मूलकन्दं च नादं च दले चैव तु केसरम् ॥

रत्नसामो गुणं सत्त्वं मूलादिक्रमतो यजेत् । अष्टैश्वर्यमरूपाणि दलान्यष्टौ प्रपूजयेत् ॥

अष्टौ संपूजयेच्छङ्खीः यामां ज्येष्ठां च कार्तिकां ।

कालां च कलयीं करणीं ततो पलविकारिणीम् ॥

तद्व्रमयनीं सर्वनूतदमनीं क्रमात् । तथाष्टराक्षयः पूजयाः त्र्यम्बके तु विरोचनः ॥

इयां तु विजया चैव अजिता चापराजिता । भद्रकाली कपाली च क्षेममृत्युः पराजिता

नयमीं कर्णिकामध्ये तथा चैव मनोन्मनीम् ।
 द्वाप्रो केसराप्रो च कर्णिकाप्रो तु मध्यतः ॥
 सूर्यसोमाग्निविम्बानि पूजयेच्छक्तिमण्डलम् ।
 ब्रह्माधिष्णवीशरुद्रांश्च सूर्याग्निदिक्कमतो यजेत् ॥
 मध्ये सिंहासनन्यासजातं न्यस्य च छन्दसाम् ।
 न्यासं कृत्वा क्रमेणैव कुर्याद्विज्ञेस्वदेह्यत् ॥

भूदेन चासनं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयकम् । मधुपर्कं चाचमनं स्नानं गव्यैस्तु पश्वभिः ॥
 स्नानं चाचमनं दत्त्वा पाद्यमर्घ्यं तथाचमम् । वस्त्रं चैवाचमनं दद्याद्यज्ञोपवीतकम् ॥

पुनराचमनं गन्धं दत्त्वा चैव यथोचितम् ।

मध्यमानामिकाङ्गुष्ठैः पुष्पाणि विनिवेदयेत् ॥

मो मुद्रां प्रदर्श्याथ शम्भोरावरणं यजेत् । पश्वन्नज्ञपदङ्गानि प्रथमावरणे यजेत् ॥

ईशेन्द्र यमादिक्सौम्य वारुणेशेष्वतः क्रमात् ।

बह्वीश निभृमृ(ँ)ति मरुत् चक्रदिक्षु यथाक्रमम् ॥

अस्त्रं चैव तु बह्वथादिचतुष्कोणेषु पूजयेत् ।

निवृत्तिं वै प्रतिष्ठां च विद्यां शान्तिं तथैव च ॥

ग्नेयादिषु कोणेषु द्वितीयावरणं ततः । अनन्तारोपकरुणा शिवोत्तमकनेत्रकौ ॥

एकरुद्रं त्रिमूर्तिं च श्रीकण्ठाख्यं शिवेष्टकम् ।

पूर्वादिशान्तपत्रेषु विश्वेशावरणं यजेत् ॥

वै लोकपालांश्च इन्द्रादीनिनुपूर्वशः । लोकपालास्रजालं च पूजयित्वाऽथ पश्वमे ॥

कामिप्रावरणे विद्वान् तत्कमोऽयमु(दीर्यते) । वस्रं शक्तिं कालदण्डं खड्गपारामयाङ्कुशम्

गदां त्रिशूलं संपूज्य धूपदीपादिना ततः । क्रमादत्त्वा तु देवेभ्यो पुष्पैरभ्यर्च्य तत्परम् ॥

धूपदीपां पुनर्दत्त्वा घण्टानादपुरस्सरम् । अस्त्रेण प्रोक्ष्य पयसा चित्तशुद्धिसमन्वितः ॥

पत्रेण प्रोक्ष्येत्सर्वा घेनुमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो नैवेद्यपात्रस्य सर्वं चैव तु शङ्खवत् ॥

पश्वप्रहाणदेवस्य दद्यान्नैवेद्यमुत्तमम् । पुनर्नैवेद्यमन्येभ्यो दद्यादाचमनीयकम् ॥

दम्भोऽर्चननाम्पूतमुगयामादिकं भवेत् ।

दद्यात् स मूर्तेन नमोन्मं तपसं (द्युपं) तथा ॥

दद्यात्तु स्वजनं क्षत्रं पादानं चैव चामरम् ।

दूर्वांस्तु दत्त्वा मुग्धा च प्रदद्यात्पुण्यम् ॥

अप्यं दत्त्वा यथाशक्ति जपं कृत्वा प्रगम्य च ।

ततः प्रदक्षिणं कुर्यात् मन्व्यामन्त्रविधानतः ॥

मूल मन्त्रं जपेन्मौनिः गुरुस्मरणपूर्वकम् । ततः प्रदक्षिणाकृत्य दृष्ट्वा देवं प्रगम्य च

पुण्यं दत्त्वा तु देवेभ्यो दद्यादप्यं पराङ्मुखः ।

गर्धान्देवान् शिवे योज्य शिवं च हृदि योजयेत् ॥

नैवेद्यं सकलं दद्यात्तान्त्रिकभिन्नु तन्त्रतः । सर्वं कर्म समाप्त्याथ चण्डायैवाथ भक्ति

निवेदयित्वा तत्प्रभान् सलिले परियर्जयेत् ।

चण्डाधिकारो यत्र स्यात् तत्प्रसादं न भवेत् ॥

लिङ्गे स्वार्यमुवे थाणे रत्ने च रसनिर्मिते । मिष्टप्रतिष्ठिते चैव न चण्डाधिकृतिर्भवेत् ॥

शुद्धवेदोत्तमनुभिः वैदिकैः सुप्रतिष्ठिते ।

आदित्यादिघृते तस्मिन्निलङ्गे नास्याधिकारिता ॥

तन्त्रप्रकारवेदाख्य शास्त्रदेवलकार्चिते । देवमात्रे प्रसादस्य न कुर्याद्वैदिको महम् ॥

अपां ह्येयार्चिते देवे तान्त्रिकाभ्यर्चिते तथा ।

तत्प्रतिष्ठितमूर्तां वा त्यजेन्निर्मात्यकोदनम् ॥

स्वसंभोज्या... स्वजनकारितं यन्निवेदितम् । देवतं तत्परिमाह्यं तद्भिन्नं यत्परित्यजेत्

असंभोज्यान्नहस्तेन कारितं तु निवेदितम् । फलमूलशालाद्वादि यदपस्त्रं परिग्रहेत् ॥

स्वजनेतरपकानि निर्मात्यान्याखिलान्यपि ।

वैष्णवान्यपि शैवानि न संभोज्यानि वैदिकैः ॥

आलयान्नानि शैवानि वैष्णावान्यपि वैदिकैः ।

धर्मतो न भवन्त्येव भोक्तुं तानि तु तान्त्रिकैः ॥

अदनीयानिकालेषु तैर्नान्यैर्धर्मतत्परैः । तन्त्रप्रतिष्ठिते लिङ्गे तादृशे विष्णुविग्रहे ॥
यन्निवेदितमन्यन्तत् तेषामेवेति वैदिकाः । निवेदितेन रुच्यं याजयेन्न निवेदितम् ॥
नोद्दिश्येन्मर्दयेद्वा तत्तद्दद्यात्तथा तथा । शिवे निवेदितं भुक्तं तन्त्रैर्मागं प्रतिष्ठिते ॥

अभश्यं मांसतुलितं तत्तीर्थं वा सृजोसमम् ।

विष्णो निवेदितं त्वन्नं तान्त्रिकैः सुप्रतिष्ठिते ॥

गन्त्रिकाणां भवेद्योग्यं अर्चुं तन्नेतरैर्जनैः । वाणादिलिङ्गनैवेद्यं शालप्रामादिना तथा
निवेदितं वैदिकेन भोज्यमेवेति वैदिकाः । समष्टिकृतपूजायां सालप्रामेषु वा पुनः ॥
गदित्यादिषु वा ग्राह्यं कृतं यत्तु निवेदितम् । आगमोक्तप्रकारेण देवता या प्रतिष्ठिता
सापि वन्द्या मुसेज्या च वैदिकैर्धर्मतत्परैः । शूद्रपूजितमूर्तिस्तु प्रादक्षिण्यक्रमेण वै ॥

परिग्राह्या विशेषेण साक्षाद्दरिहरो तु सौ ।

अञ्जल्या वन्दनीयो सौ न साष्ट्राङ्गेन सर्वथा ॥

वितौ विप्रमात्रेण सौ देवालयेषु चेत् । तयोर्महामहिम्नैव वन्दनीयो विशेषतः ॥
सुष्ममूलनाम्बूलशालाट्टफलसंग्रहः । तत्रतोऽपि परिग्राह्यः कामकारान्न सर्वथा (था) ॥
पि शिवं वैष्णवं वा प्रसादं वैदिकं शिवम् । स्वीकार्यं वैदिकैर्भक्त्या कदाचन न तान्त्रिकम्

निर्माल्यं धारयेद्भक्त्या शिरसा शिवकृष्णयोः ।

राजसूयस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति तत्क्षणात् ॥

शिरसा तत्तु निर्माल्यं निर्माल्यं धारयिष्यसि ।

अशुचिर्भिन्नमर्यादः सर्वावस्थागतोऽपि वा ॥

चैवाप्रयुक्तात्मा नियमैश्च यद्विष्कृतः । तस्य पापानि सर्वाणि नाशयत्येव देवदः ॥
न्न धारयेत्तस्य निर्माल्यं न च भक्षयेत् । न शूरोदपि पादेन लङ्घयेन्नापि सर्वथा
माल्योलङ्घनेन बुद्धिभ्रंशोऽपि जायते । निर्माल्यदाता नरके पच्यते कालमभयम्
हं महातीर्थं गङ्गा च यमुना नदी । नर्मदा चैव कावेरी तथा गोदावरी नदी ॥
निहितास्त्रेता तत्तीर्थं वेदमन्त्रिते । तस्मात्तदुक्तं दिव्यं सर्वतीर्थमयं हि तन् ॥
तात्पापसंधानैः तत्क्षणादेव मुच्यते । ब्रह्मदा वा सुरापी वा स्तेयी वा गुरुत्वगः

तत्तीर्थं(र्थाभि)विक्र(क्तेन)तत्सायुज्यमवाप्नुयात् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वैदिकेन विपश्चित्
शिवविष्णु पूजनीयौ नित्यं नियमधर्मतः । विना तद्भाजनं नृणां नान्यदस्ति..... ।
तस्मात्तदेव कुर्वीत भूयो भूयः प्रयच्छिमयः । आदौ भजनकार्यस्य तत्पूजनमिहोच्यते ।
सामग्री प्रथमा दिव्या तं च तैर्वस्तुभिः परैः । पत्रैः पुष्पैः(फलद्रव्यै नानाभावैः)सुराभनै

यजेज्जगद्गुरुं देवं श्रुतं सत्यमनादि तत् ।

श्रुतं सत्येन मनुना यो ब्रह्माणमिति स्म च ॥

मन्त्राभ्यां भाययेन्नित्यं पञ्च ब्रह्मा(दिदेवता) । न देवमीशानं...व्योममध्यगतं विभुम् ।

यो मोहादथवाऽऽलस्यादकृत्या देवतार्चनम् ।

भुङ्क्ते स याति नरकं सूकरेष्वपि जायते ॥

यो दद्यात्तु गवां लक्षं दोग्ध्रीणां वेद(सम्मतम्) । (मुदेश)कालार्चनतो देवस्य परमात्मनः

एकस्मादिवसान्नूनं तत्फलं लभते महत् । सकृत्पूजयते यस्तु भगवन्तं जगद्गुरुम् ॥

प्रीप्ते भक्तिस्समायुक्त एकवारं यतेन्द्रियः । (अश्व) मेधादधिकं फलमाप्नोति निश्चितम्

वर्षास्वर्चनतो वाजपेयस्यास्य तु यत्फलम् । तत्फलं समवाप्नोति नात्र कार्याविचारणा

शरत्कालादिपूजानां (म) अति रात्रस्य..... ।

अतोऽर्यामस्य सत्रस्य क्रमात्प्रोक्तानि सूरिभिः ॥

फलानि सर्वपापौघवारकाणि चिरन्तनैः । शैवं पाशुपतं शाक्तं सौरं वैनायकं तथा ॥

वैष्णवं चेति भिन्नानि दर्शनानि षड्(डयच) । (देव)भेदेन चोक्तानि देवस्त्वेको महेश्वरः

शिवो नारायणो ब्रह्मा सूर्यः सोमोऽनिलोऽनलः ।

भैरवस्कन्दविघ्नेशाः लोकेशाश्च नमःपदाः ॥

भुवनानि तथा (देवी राधा) लक्ष्मी सरस्वती ।

दुर्गा स्याद्वा स्वधा देवी शशीन्द्राणी महेश्वरी ॥

मत्वं ज्ञानमनन्तं च कः किं यत्तन्महद्विषयम् । श्रोतुमादिविभेदेन सर्वे शब्दा म(त्रैश्च दि

.....वाचका एव व्यवहारेषु ते परम् । निर्दिष्टा एव तेनैव तत्संज्ञामहात्म्यः ॥

भिन्नभिन्नतया भान्ति तन्मायापरिकल्पनात् ।

विचार्यमाणं ते सर्वे सूक्ष्मदृष्ट्या शु ॥

..... वाचका एव न तु तत्तन्निरूपकाः । एकस्य शंकरस्यास्य पूजनार्गवर्तनादिनाम् ॥

हृता पूजा प्रभवति यथा चैकस्य वर्ष्मणः । अन्नभक्षणमात्रेण तृमिक्षुत्तृद्विनाशि
(सर्वेषां चो) स्योपकारःस्यात् तथैवेश्वरपूजनात् ।

सर्वगीर्वाणोपकारः पूजनावाहनादिभिः ॥

भवन्ति पूजिताः सर्वे देवा एव श्रुतिः शिवा ।

प्रोवाच किल तस्मान्नु तत्पूजां विधिना चरेत् ॥

तत्तन्मूर्तिवृता पूजा निखिला सागमोक्तितः ।

मूर्तिमन्तमवाप्नोति मूर्तिमाञ्जगादीश्वरः ॥

आपो यस्य शरीरस्याजातवेदान्तनूनपात् ।

शशिसूर्या(थौ)लोकपालाः पर्वताश्च महीरुहाः ॥

सं वायु पृथिवी सर्वं यस्याङ्गं तं तु गच्छति । सर्वप्रकाररचितं तत्पूजनमनुत्तमम् ॥

परं तु कामनाभेदात्तन्मूर्तिं विशेषतः । पण्डितः प्रार्थयेन्नसा सा मूर्तिस्तु वच्यिवः

तस्य तस्य प्रदाने वै समुद्युक्ता चिरेण तु ।

आरोप्यं भास्करादिच्छेच्छिष्यमिच्छेद्दुधुताशानात् ॥

ईश्वराद्ब्रह्मानमन्विच्छेन्मोक्षमिच्छेज्जनार्दनात् । मन्विच्छेहोकेशैः देहलक्षणम् ॥

दुर्गादिमिश्रथा रक्षां भैरवाद्यैस्तु दुर्गमम् ।

विद्यासारं सरस्वत्या लक्ष्म्या चैश्वर्यवर्धनम् ॥

पावत्या चैव सौभाग्यं शच्या कल्याणसन्ततिम् ।

स्कन्धात्प्रजाभिर्गृहीतं च सर्वं चैव गणाधिपान् ॥

मूर्तिभेदा महेशस्य त एते यन्मयोदिताः । तस्य साक्षाजगत्कर्तुः ब्रह्मणोऽयुक्तजनमनः

ब्रह्मालङ्कारयुक्तानां दोग्ध्रीणां चः पारगे ।

अयुर्न यो गवां दद्यात्तत्फलं तस्य चोदितम् ॥

देवश्रीरस्नानकर्तुः शुद्धचित्तस्य देहिनः । दध्ना यः स्नापयेद्देवं सद्गुरुत्तया महामनाः

उल्लसत्कमुद्घृत्य ब्रह्मलोके महीयते । कल्पकोटिसहस्रैस्तु यत्पारं समुपार्जितम् ॥

पृथस्नानेन तत्सर्वं दहत्यग्निरिवेन्धनम् । मधुना स्नापयेद्देवं सद्गुरुत्तया तु यो नरः ॥

पापकंबुकमुत्सृज्य ब्रह्मलोके महीयते । स्नानमिहुरसेनैव शर्करेण गुडेन वा ॥

सद्गुरुत्तया कारयिता देवस्य परमात्मनः । साध्याज्यं समवाप्नोति देववत्त्वं च गच्छति

शीतम्बरस्य तु धीमान् नार्यश्चिन्त्यः ममन्त्रकैः ।

अभिषेकादि र्भवेयः चन्द्रो ध्येयः सदा हरिः ॥

उष्णम्बरस्य शान्त्यर्थं मह गौर्यां महेश्वरः ।

अभिषिच्याम्बुभिः शीतैः चन्द्रनोत्पलगन्धिभिः ॥

पुष्पचन्दनतोयेन यदा तु कुशयारिणा । स्नापयित्वा देवदेवं निरोगी जायते नरः ॥

फल्पकोटिसहस्रं स्तु फल्पकोटिशनैरपि । इंसिनं किल्वपं दग्ध्वा गाणपत्यमवाप्नुयान्

वासांसि सुविचित्राणि सुधूतानि मृद्वन्यति । नवानि देवदेवाय दत्त्वा संराड्वेद्भूयम्

यावत्तद्वस्त्रतन्तूनां परिमाणं प्रतिप्रति ।

तावद्धर्षं सहस्राणि स्वाराज्याधिपतिर्भवेन् (ध्रुवम्) ॥

त्रिवृतं शुक्लपीतं वा पट्टसूत्रादि निर्मितम् । द्रव्योपवीतं देवाय भवेद्देवान्तपारगः ॥

दिव्यलेपनकर्ता तु दिव्यगन्धसुचन्दनैः । वर्षकोटिशतं दिव्यं शिबलोके महीयते ॥

गन्धानुलेपनात्पुण्यं द्विगुणं चन्दनस्य तु । चन्द्रनागरुभिः पुण्यं ज्ञेयमष्टगुणाधिकम् ॥

कृष्णागरोर्विशेषेण फलं शतगुणं भवेन् । तस्माच्चतुर्गुणं पुण्यं कुङ्कुमस्य विधीयते ॥

चन्द्रनागरुकर्पूरैः चन्द्रपुष्पैः सुगन्धिभिः । कुङ्कुमैर्देवमालिष्य कोटिकल्पान्वसेदिवि ॥

स्वराजसंभवंश्रेष्ठं मध्यमारण्यसंभवम् । विक्रीतं त्वधमं ज्ञेयं पत्रं पुष्पं फलं तथा ॥

अतिशुक्लमतिश्रेष्ठं रक्तपुष्पं तु मध्यमम् । पीतंचैवाधमं ज्ञेयं कृष्णपुष्पं ततोऽधमम् ॥

चित्रपुष्पं ततो हीनं याचितं तु ततोऽधमम् ।

केशकीटापविद्धानि पत्रपुष्पाणि सन्त्यजेत् ॥

कीटभिन्नानि सर्वाणि दूरतः परिवर्जयेत् ।

पतितानि पृथिव्यां च तथा स्थानच्युतानि च ॥

अर्चनार्थं निषिद्धानि कथितानि महात्मभिः ।

पाटाया अधिका ज्ञेया वर्तिका तुलसंभवा ॥

कार्पासजाततो मुख्या त्रिसतन्तु प्रकल्पिता ।

वर्तिका परमोत्कृष्टा न तयान्या समाऽपरा ॥

कार्पासकोटिदीपानां विसतन्तु प्रकल्पितः । एको दीपः ममोज्ञेयो देवस्य परमात्मनः
 कपिलादि घृतोद्भूतः श्रेष्ठो दीपः प्रकीर्तितः । गोमात्रघृतसंभूतो दीप उत्तम मध्यमः ॥
 मद्दिपादि घृतोद्भूतः उत्तमाधम उच्यते । मध्यमोत्तमदीपः स्याद्यत्वंतिलसंभवः ॥
 शबलैस्तु तिलैर्दीपो मध्यमस्य तु मध्यमः । नानावर्णतिलोद्भूतो मध्यमाधम उच्यते ॥
 सार्वपादपि च स्नेहादीपरश्चैवाधमोत्तमः । कुमुम्भरणद्वसंभूता ह्यधमस्य तु मध्यमः ॥
 बीजादिस्नेहसंभूतो मध्यमस्याधमः स्मृतः । वसामेदोद्भवं दीपं प्रयत्नेन विवर्जयेत् ॥

काष्ठानि वारयेन्नित्यं दहेन्नित्यं तृणानि वा ।

यानि यानि प्रशस्तानि निपिद्धानि विवर्जयेत् ॥

चतुर्विंशत्यङ्गलज्वालादीपः स्यादुत्तमोत्तमः । प्रकाश मल्लिकानाति मुकुटस्यूलवर्तिकः ॥

मध्यमः त्रिविधो क्षयः तंनुभिस्त्त्रैव विशभिः ।

चतुर्दशैः षोडशभिःसप्तभिर्वाऽधमः स्मृतः ॥

दीपप्रशंसा

दीपमेकं तु देवाय यो दद्याद्भक्तिपूर्वकम् । निरुजधनुषा धीमान् सूक्ष्मदर्शी भवेत्तरः ।

दीपद्वयं महेशाय यो दद्याच्चित्तशुद्धितः । चतुष्मानेव भवति नाप्रकार्या विचारणा ॥

देवदेवाय यो दद्याद्भक्त्या दीपचतुष्टयम् । नित्यमेव भवेच्छ्रीमान् सर्ववेदविदांबरः ॥

दीपाष्टकप्रदाता तु वेदमन्त्रविदांबरः । विनियोगविधिज्ञश्च धनदेनापि भाग्यतः ॥

तुल्यो भवति क्षिप्रं सत्यमेतन्मयोदितम् । दीपद्वादश दाता तु देवदेवस्य भक्तिः ॥

गन्धर्वलोकमाप्नोति नाग्र कार्या विचारणा ।

यस्तु षोडशसंख्याकान्दीपान्भक्त्या प्रकल्पते ॥

नवानां धीमतां तेषां निर्धीनामधिपो भवेत् ।

देवदेवाय यो दद्याद्दीपान्भक्त्या ममन्यतः ॥

इन्द्रलोकमाप्नोति चतुर्विंशतिसंख्यया ।

पञ्चारादीपदानेन शूद्रो वसत्यत्तमानुषात् ॥

क्षत्रियत्वमवाप्नोति वैश्यो राजा द्विजत्वकम् ।

आप्नुयादेव वच्येतत्तादृक् तत्कर्मभावुकम् ॥

वेदार्थदर्शी विप्रः स्याद्दीपदानप्रभावतः । न वेदार्थपरिज्ञानादन्याधीरस्ति विष्टे ॥
 पदमन्त्रार्थवित्प्राज्ञः मन्त्रौघविनियोगवित् । कल्पप्राज्ञणमार्गेण स एवेश्वर उच्यते ॥
 तंपदन्या ततो नास्ति मनुष्याणां महात्मनाम् । देवानामपिसेन्द्राणां वेदार्थज्ञानतः परा
 वनरूपां श्रियं येन केन मार्गेण चित् सदा । शक्यते किल संप्राप्तुं तन्मन्त्रार्थकवेदनम् ॥
 अनेकजन्मशतकसहस्रतपसा श्रिया । सद्गुरूणां प्रसादेन दक्षिणामूर्त्यनुग्रहान् ॥
 इयमीवमहिम्नैव दत्तात्रेयप्रसादतः । वेदमात्रार्थतत्त्वज्ञो जायते नान्यथा नरः ॥
 शतदीपास्तु देवाय दत्त्वा तु नियतजनः । यमालयमदृष्ट्वैव विमानैः सूर्यसंनिभैः ॥
 ईसयुक्तैर्गतिं लब्ध्वा स्वैच्छाचारी भवेद्भ्रुवम् । दीपान् शतद्वयं यस्तु योजयेद्देवसंनिधौ
 वर्षकोटिशतं पुण्यं तस्य लोके महीयते । यः पञ्चशतदीपानां कारको देवसंनिधौ ॥
 कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतैरपि । भक्तेर्देवपुरे भोगाननुभूय महात्मभिः ॥
 शतजन्मसु सघ्राहत्वं प्राप्नोत्येव प्रवन्मिवः । देवैरेवं वर्णितानि चतुर्मुण्डगुहैः पुरा ॥
 तत्रौतन् द्विगुणं पुण्यं कार्त्तिकं द्विगुणं स्मृतम् । चतुर्गुणं दक्षिणे तु पञ्च चैवोत्तरायणे ॥
 दीपोत्सवः चतुर्दशयाममायां प्रतिपदिने । न गण्यते विधाप्रापि फलं तत्तादृशं महत्
 यो दद्यात् पृथदीपान्दान्देशानां चैव पर्यमु । कार्त्तिक्यां प्रस्थकेनैव प्रकीर्त्तयौपनाराणः
 आढकादुपपातकानि श्रोतेनैव तु पातकम् । पञ्चशतौघपृतेनैव महापापात्प्रमुञ्चते ॥
 देवदेवं मनुशिरय दीपमाकाराशर्त्तिनम् । सांप्राप्ते कार्त्तिकेकृत्यान्महच्छिद्रयमयानुयात् ॥
 त्रिरथ कार्त्तिकौ दीपौ दश द्वादशार्दीपकौ । देवम्यानन्दजनको दानतोऽजस्रमेवहि ॥
 सर्वदीपो वृषाक्यो वा गृगपूरनामकः । यस्मीरुदीपकल्याणनामको चतुराहृतिः ॥
 रथदीपश्च मुमहान्दुग्धदीपो मरोन्नतः । पश्यमूर्तिं महादीपा कर्पूरधरमः परा ॥
 दानमात्रेण मय्यांतां तन्काठे दर्शनादपि । साध्यामायुश्च यद् एव पुनर्जन्मान्तरावसाः
 एतन्कठमहश्राव्योऽस्तिमात्राय वा विधिः । यत्तु युगमहर्षेण न शक्योऽपि विनामहः ॥
 नीराजनस्य दत्तस्य कर्पूरस्य कृतस्य वै । य उज्ज्वेन मयाप्राणि लेखयेत्तस्य वैरतः ॥

जन्मान्तरमहापापकोटयो रोगकोटयः ।

तत्क्षणेन लयं यान्ति राजकुष्ठादयोऽखिलाः ॥

महानैवेद्यपरतः कार्यः पञ्चार्तिकादयः । रथदीपं प्रथमतः प्रकुर्वन्ति हि तान्त्रिकाः ॥

वैदिका पूर्वसंप्रोक्त क्रमेणैव न चान्यथा । चरमे सर्वदीपानां महानीराजनक्रिया ॥

कूपरेणैव कर्तव्या वैदिकैरपि तान्त्रिकैः । शास्तेयैर्वैष्णवैः शैवैः समो धर्मोऽयमुच्यते

कूपरेदीपकालेषु नमस्कारक्रियापरान् । अचिरादेव देवेश अनुगृह्णाति मानुषान् ॥

नीराजनात्परं नित्यं बृहत्सामेति मन्त्रतः ।

कार्यैश्च भस्मना रक्षा तच्छिष्टं भस्म देहिनाम् ॥

धारणात्पुष्टितुष्टिश्रीः संपदायुष्यदायकम् । नैवेद्यं सुमहन्नित्यं अत्रात्तण्डुलकारितात् ॥

कर्तव्यं स्याद्विशेषेण तण्डुलास्तेऽपि कीर्तिताः ।

प्रस्थान्यूनाः प्रकर्तव्याः पुरुषाहारमात्रकाः ॥

द्वादशपुरुषा रोगरहिताष्टादशाब्दकः । अब्दो द्वादशमासोक्तः मासः पक्षद्वयात्मकः ॥

नातुलादिः प्रकथितः ते कार्यं पूर्णवत्सरः । शालीनां तण्डुलैः प्रस्थान्यूनैरन्नं सुसंस्मृतम्

द्वयान्नैवेद्यकार्याय देवस्य परमात्मनः । यावन्तस्तण्डुलास्तस्मिन् नैवेद्यान्नस्युरक्षिताः

यावद्युगसहस्राणि तल्लोके निवसन्ति ते । तत्कारका महात्मानः नैवेद्यपरिसंख्यया ॥

गुडखण्डगुडापूपान् गोधूमान्गुडसूपकान् ।

मापापूपान्योडशाखान् चाणकान्मौद्गलान्परान् ॥

पकान्तैलपकान् जलपकान्तथादरात् । तथाम्बरीपपकादिकपालश्रपितानपि ॥

अम्रितप्तानश्मतप्तान् परान्नानाविधान्वहून् ।

सर्वान्भक्षविशेषांश्च निखिलान्यन्नकारितान् ॥

शक्त्या नित्यं महेशस्य विशेषदिवसेष्वपि ।

प्रकल्पयेद्भक्तियुक्तः चित्रान्नानि फलान्यपि ॥

भेषार्थैव पकानि सर्वाण्यस्य निवेदयेत् । पत्रं पुष्पं फलं वापि शालाटुदधिमध्वपि

नीतादिकं हृष्यद्गवीनं च निवेदयेत् । देवदेवस्य सततं भोजनायाय कल्पितम् ॥

यद्यतद्धरये दत्त्वा महतीं त्रियमाप्नुयात् । पूगीफलं यत्रभिन्नं गन्धकर्पूरमिश्रितम् ॥
 तस्माच्चतुर्गुणं पुण्यं त्रिगुणं चाप्रवर्जितम् । व्रगहीनं विशुद्धं च शुचिचूर्णं समन्वितम् ॥
 ताम्बूलमिति विख्यातं यो देवाय निवेदयेत् । सुगन्धतेजः तेजस्वी सर्वावयवसुन्दरः ॥
 कल्पकोटिशतं दिव्यं शिवलोके महीयते । प्रणम्य दण्डवद्भूमौ नमस्कारेण योजयेत् ॥
 परांगतिमवाप्नोति क्रतु जाभिन्न चोत्तमम् । प्रदक्षिणं यः कुरुते देवदेवं जगद्गुरुम् ॥
 अश्वमेधसहस्रस्य फलमाप्नोति तत्क्षणात् । शिवं प्रदक्षिणीकृत्य सव्यासव्यविधानतः ॥
 मूलमन्त्रं जपन्मौनी सदगुरुणां मतेस्मितः । छायां च धामसूत्रं च जन्तुन्परिहरन् शनैः ॥
 देवं प्रदक्षिणीकृत्य दृष्ट्वा शंभुं प्रणम्य च । सव्यापसव्यमार्गेण शुद्धगत्याथ वा त्वरम् ॥
 मृदुगत्या चित्तशुद्ध्या तदेकाग्रमनाः परम् । सम्यक् प्रदक्षिणं कृत्वा पञ्चाक्षरपरायणः ॥
 अष्टाक्षरपरो वापि द्वादशाक्षरगोऽपि वा । अथवा रुद्रगायत्र्या विष्णुगायत्रियापि वा ॥
 यथा संभवतः कुर्याद् ध्यायन्नेवं यथोक्तम् । कृत्वा प्रदक्षिणं भक्त्या देवदेवं जगद्गुरुम् ॥
 अश्वमेधसहस्रस्य संख्येन लभते फलम् । दण्डप्रणाम आद्यः स्यात्प्रणामः स्याद्वितीयकः ॥
 उपविश्याञ्जलिहृतः प्रणामः त्रिविधः कृतः । त्रिभिरङ्गैस्तु पञ्चाङ्गैश्च तथा त्रिधा ॥
 पुनः स एव प्रख्यातः तद्विधिर्गौर्मात्मभिः । पुष्पैरञ्जलिमापूर्य राजाधिमतुना पुरः ॥

नमोन्ताद्वन्तिसंयुक्तः देवं संचिन्त्य मन्त्रविन् ।

शीर्ष्णदेवस्य दत्त्वा पुण्याञ्जलिमनुत्तमाम् ॥

पुनः प्रदक्षिणं कृत्वा स्वीयं संन्निधिगोऽस्य वै । दण्डवत्प्रणामेद्भूमौ न वस्त्रेणापि पीठे ॥
 परकायां कटे तले प्रणमेन्नैव सर्वथा । सिरसा हस्तयुग्मेन कर्णाभ्यां शुशुक्तेन च ॥

धातुभ्यां भुवमष्टाङ्गं संसृश्य प्रणमेद्विभुम् ।

उरमा मिरसा दृष्ट्या मनमा श्रद्धया गिरा ॥

पद्भ्यां कराभ्यां कर्णाभ्यां प्रणामाष्टाङ्ग इरितः । यथांचिन्नं नमेरेवं देशकालाद्यपेक्षया ॥
 अञ्जल्यैश्च कदाचिन्नु दूराद्गोपुरदराने । धावमानोभियांकुर्यादञ्जल्यैश्च प्रदक्षिणम् ॥

धाद्मात्रेण कदाचिन्नु ध्यानेनापि कदापन ।

कीर्तनम्भरणाभ्यां च नमस्कारान्समाचरेत् ॥

सूक्ते सूक्ते चैव न कूर्याद्देवतार्चनम् । दानं प्रतिग्रहोहोमः स्वाध्यायं च निवर्तयेत् ॥
दीक्षान्वितानां सर्वेषां स्वीयदेव समर्चने । अधिकारोऽस्ति सततं पश्चाद्देवैर्वासा
प्रधानमन्त्रं तत्कुर्यात् क्षणमात्रेण पूजनम् । उक्षापरस्य धर्मोऽयं वैदिकस्य न संभवेत् ॥

अर्चने परकीये तु दीक्षायुक्तस्य सूक्ते ।

सर्वथा नाधिकारोऽस्ति तान्त्रिकस्यापि सन्ततम् ॥

सर्वदा तान्त्रिकस्यास्य तत्प्रतिषिद्धवर्त्मनः ।

शूद्रादिसंस्पर्शयोगात् पूजाकाले न बाधकम् ॥

पूजामध्ये तान्त्रिकोऽयं स्नात्वा शुद्धोऽपि संस्थितः ।

शूलास्त्रदेवचक्राद्भ्रिकिरीटस्पर्शनादितः ॥

शूद्रादि जातिर्निखिलाः स्पृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तदा तदा ।

पुनर्देवं च संस्पृश्य साक्षाद्भिग्रहरूपिणम् ॥

चरन् शुद्धेन भावेन दृश्यते किल देवलः ।

तथा न वैदिको विप्रः अपि तिष्ठेत्क्षणं नु किम् ॥

स्नातु वैदिको मार्गः तन्मार्गात्तु विलक्षणः । साक्षात्परंपरास्पृष्टौ शूद्रादीनां तथैव हि
हापमर्षणस्नानान्मृदादि द्रव्यपूर्वकम् । स्वकर्मक्षमतामेति तादृग्वैदिकशास्त्रतः ॥

सूक्तं मस्करिणां शुद्धानां वर्णिनामपि । स्वधर्मविधुराणां च नास्त्येव किल सूतकम्
तद्धर्मोऽयं समाख्यातः बह्विकार्यं तु कालयोः ॥

ब्रह्मचारिधर्माः

दण्डोपवीतमौञ्जीनां अजिनस्य च धारणम् ।

कौपीन धारणं चापि तत् प्रा(स्त)रणधारणम् ॥

गुरुकुलेवासः वेदाध्ययनमन्वहम् । भिक्षाशनं मातृपितृ शुश्रूषाचार्यबन्धनम् ॥

गन्धालंकारवर्जनं शिष्टसेवनम् । ताम्बूलवर्जनं चापि स्त्रीविम्बोक्तादि शून्यता ॥

मानुसरणं तद्वाक्याप्रतिबूलता । त एते मुख्यधर्माःस्युरेतावन्मात्रधारणान् ॥

मध्यवारी भोष्पूः दृष्टात्तद्वर्जनम् । पृथीप्यारोहणी नेभगीतः कदाचन ॥

मौत्रीश्चक्रातिनःपत्तः गुप्त विगतिवार्तिकः ।

मन्वप्यातिमोवर्णी यमूष्नीतधरः पुनः ॥

पृथीप्यारोहणी नित्यवामममः स्पृष्टः । मर्ममन्वन्वरो भूयः दुष्टाग्न इति स्मृतः ॥

पुनश्चाप्यूनवर्नः मासापूर्वजः म एव हि । पुनःपराद्वारंनु मूर्तोऽयं नात्र संरायः ॥

स्त्रीविद्योकादिना मोऽयं भिद्यत्याभात्पदो मरेत् ।

तत्रापि मरयात् क्रूरं वेदमाज्ञगर्मावजः ॥

नेभगीयो न संभाष्यः नोपकायोऽपि परः ।

नित्यं न द्यनीयम न गंवाह्यम गंवाधा(धा) ॥

वेरादुष्वाटनीयमयात् दयानामवं न तु । अन्तरेही मङ्करो भूमि दुन्दुभिकेहने ॥

यदि पर्णी प्राजापत्यमद्वर्णं पुनदाधा । पुनस्मंकारतत्रापकीटी घेनुद्वयेन च ॥

मासेन यायकाद्वाराच्छुद्धोऽयं कथितो पुरैः । मा यदा तेन संतेन गर्भिणा प्रमवेत्तदा

तं जातं पुल्कसेष्वेव योजयेत्पश्वयार्थिकम् । ततः मापि पुरोक्तेन चित्तेनैव शनैः पुनः

भागीरथीस्तानशतैः घृत्शोचाष्टकैरपि । पश्वगव्यप्राशनेन लभ्यवतिप्रतेन च ॥

शुद्धाभवति धर्मशैरित्येवं चित्तनिर्णयः । एतेन पतितानां च कुण्डगोलकयोरपि ॥

अभिनिष्पु(मु)क्ताभ्युदिते परिविन्नादि वापिनाम् ।

महापातकिनां सर्वकोपपातकिनामपि ॥

चित्तात्परं शास्त्रमागोत् शुद्धानामपि केवलम् ।

स्वमात्रस्यैव ते शुद्धः प्रभवत्येव सन्ततम् ॥

परेषां निन्दिता...व कर्माहां न भवन्त्यपि । मत्करी यद्यवलय दूषितो रति शब्दकः

सद्य उष्वाटनीयः स्यात्स्वदेशात्तत्क्षणेन वै । द्रव्यार्जनपदं ज्ञात्वा यति दूरात्परित्यजेत्

य...ण...यदि ते नायं पश्चादित्येव तं त्यजेत् ।

असकृदाचितश्चेत्तु गृहीतेन शनैः परम् ॥

अदर्शनं ब्रजेद्वीमान्द्वत्कारेणाथ वा त्यजेत् ।

तडितस्तेन चेन्मौख्यान्निष्ठुत्यैतमुपायतः ॥

तत्रः शनैर्वा संताड्य दूरमुखादयेदमुम् । ताडनस्य प्रसक्ती तु यतेर्दुष्टस्य संभवे ॥
 नैवेन तत् कर्तव्यं बहुभिर्मिलितैः परैः । तत्कर्तव्यं दुष्टभाये तस्मिन्नोचेन्न तद्वरेत् ॥
 अन्यायताडितो भिक्षुः ब्रह्महत्याफलप्रदः । प्रभवेत्सद्य एवायं नात्र कार्या विचारणा
 दुष्टवर्ग्यपि संकुर्यात्पितृका शास्त्ररत्नेना । भिक्षान्तमशनन्विधिना तस्मिन्कर्मणि सूत्रके
 अयं सद्यः प्रभवति ब्रह्मचारी पुनस्ततः । तस्मिन्कर्मणि निर्वृत्ते दुष्ट एव भवेदपि ॥
 मत्कुर्यापि तथा तावत् सूत्रके कर्ममात्रके । पिण्डार्थाय तथा वर्णां पाकं कुर्याच्च मस्करी
 तल्पिण्डायान्य एव स्यात्पाककर्ता गृही बनी ।

नान्यः पाकं प्रकुर्यात् विधवान्याथ वा पुनः ॥

यत्र वर्णां मस्करी वा पाकाद्यं पाचके कृणुम् । इन्धनं वा निक्षिपतः तद्राष्ट्रं लयमेति वै
 पाकमात्रं धनं क्षिप्त्वा ब्रह्मचार्यपि मस्करी । ब्रह्महत्यां भ्रूणहत्यां वीरहत्यामवाप्नुतः ॥

अग्निकार्याग्निहोत्रादौ वर्णिनः समिधां शुचौ ।

निक्षेपणाधिकारः स्थान्नान्नपाचनकर्मणि ॥

यतिश्च ब्रह्मचारी च पक्वान्नस्वामिनावुभौ ।

भोज्यमिष्टं तयोर्दत्त्वा सद्यः क्रतु फलं लभेत् ॥

गृही वा गृहिणी नूनं सत्यं वच्मि पुनः पुनः ।

समुच्चृत्वाय मुत्तययं बालाय ब्रह्मचारिणे ॥

जलं पत्रपात्रे लवणं शाकसूत्रके । रसं तत्र घृतक्षीरं मुक्तिसाधकवस्तु तत् ॥

तत्क्रतुसंज्ञातः सुकृतं परसंक्षितम् । अनश्वरममोयं तद्ब्रह्मतेज्यल्पयज्ञतः ॥

प्राणयने तस्मै वर्णिने धर्मचारिणे । और्द्वयपीडशान्त्यर्थं मारीचं कल्कमात्रकम्

श्व गुडादीनि लड्डुकं शफुल्लीमपः । यह्न्यते तद्विधाय ददन्ति किलतेऽमलाः ॥

तैत्रसहिताः नित्यश्रीकाश्चिरायुषः । नष्टापस्त्ययः प्राप्त वाजिमेषफलाश्च ते ॥

भयेशुरेव यो वच्मि तत्फलं तादृशं महत् ।

विद्याधीनोऽपि भगवान् साक्षाद्ब्रह्मपतिर्विभुः ॥

एष पूत्यासी प.....तं प्रपद्यते । बतिहस्ते जलं दद्याद्भैशं दद्यात्ततः परम् ॥

तद्भैक्षं मेरुणा तुल्यं तज्जलं सागरोपमम् । सोऽयं यत्पुकारोऽपि तादृशो ब्रह्मवृषिः

धर्माविरोधतः सर्वं तद्यात्तयाचितं परम् ।
 कापाय दण्डमात्रेण यतिः पूज्यो हि जन्मनाम् ॥
 यति निन्दा कुलव्री सा न कार्यातो द्विजन्मभिः ।
 प्रसक्तमप्रसक्त्यालं देवं संपूज्य तत्परम् ॥

वैश्वदेवम्

वैश्वदेवपरो भूयात् नित्यं च ब्राह्मणोत्तमः ।
 अन्नस्य चात्मनश्चैव संस्कारोऽर्थं तथा पुनः ॥

प्रीत्यर्थं परमेशस्य वैश्वदेवं समाचरेत् । कालद्वयेऽपि तत्कुर्यात् अथवा पुनरेकं क
 सायंकालस्यापकृत्या कुर्यान्मध्याह्न एव वै । पचनाग्नौ प्रकर्तव्यमथवौपासनालं
 पचनाग्निकृते होमे तदन्नं संस्कृतं भवेत् । सर्वेषामपि भोक्तृणां तस्मिन्नौपासने तु व
 कृतस्याद्यदि साभिस्ता तदम्पत्योस्तु संस्कृतम् । प्रभवेदेव नान्येषां तस्मात्तत्पचनानलं
 प्रकर्तव्यं विशेषेण चै.....पितम् । पचनाग्निं प्रतिष्ठाप्य ध्यात्वालंकृत तत्परम् ।
 कृत्वा घा शाकलं होमं परिपेचनपूर्वकम् । पञ्चसूनापनुत्यर्थं वैश्वदेवं समाचरेत् ।

सभार्यः सन् शुचिर्चि(प्रः विधिनास) म्य(त्य)वाग्यतः ।

प्रज्वालय चङ्घि विधिना परिपेचनतः परम् ॥

पद्माहुतीः प्रकुर्यात् चेशान्वे शाकरसूपके ।

अल्पोष्णं जुहुयात्पश्चात् उत्तरात्परिपेचनात् ॥

..... कुर्याद्द्विभ्यो यथा क्रमात् । वैश्वदेवस्यल्लिकुर्यादप्रश्नदानं च शक्तिः ॥

देवयज्ञादिकं कुर्यात्क्रमेण मुसमाहितः । विद्युद्गृष्टिप्रपूर्वेण ॥

रथचक्राकृतिं चापि नराकृतिमथापि या । अथवा धनुराकारं यथारुचि समाचरेत् ॥

परिपेचनमेतेषां वृथगेव समाचरेत् । तत्क्रमं चापि पश्यामि स्पष्टं तत्रत ॥

एकं द्वौ चतुरश्रकमेकमेकं दशौ च तु । एकमेकं पुनश्चैकं एकं सं परिपेचनम् ॥

पञ्चसूना गृहस्थस्य यथेन्तेऽहरह्रसदा । कण्डिनी पेपिणी शुद्धी जलकुम्भ उपकरः ॥

दानेनान्ध.....र्थं ते च मुहुर्मुहुः । एतेषां पावनार्थाय पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ॥
 (क)खण्डिनी मुसलोलूखलादिरे (पः) प्रकीर्तितः ।

पेपिणी टपदादिः स्यात्पाकस्थानं तु चुद्धिनी ॥

अस्करस्तु शूर्पादिः उदकुम्भादिना परः । पकाभावे प्रवासे च तण्डुलानोपधीक्षया ॥
 पयोदधिघृतं वापि कन्दमूलफलानि वा । यजेद्देवान्समुद्दिश्य जलदानेन वा जले ॥

शं स्रुवेण होतव्यं पाणिना कठिनं हविः । एतेन मुख्यकल्पेन वैश्वदेवक्रियां चरेत् ॥
 धनस्ततापि कर्तव्यमन्यथा पातकी भवेत् । स्नातको ब्रह्मचारी वा पृथग्भावे भवेद्यदि

३ स्त्री वालौ कारयेत्तथा । भिक्षान्नं पकमथवा येन केनापि बन्धुना
 मशरित्रेण पक्वं तद्ब्रह्मचारी तु नित्यशः । अप्रोक्तत्वा तु भुञ्जीयाद्वष्टा शीत्वा .. ॥
 विधवा विधुरो वापि होमकर्म बहिष्कृतम् । कदाचन न भुञ्जीत विभक्त्येषु चोदितः

धर्मोऽयविरिभक्त्येषु संसृष्टेनैव यत्कृतम् । संसृतं प्रभवे
 प्रथमो ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञो द्वितीयकः । भूतयज्ञः तृतीयः स्यात्पितृयज्ञस्तुरीयकः ॥
 नृत्यज्ञः पञ्चमः प्रोक्तः पञ्चयज्ञाः प्रकीर्तिताः ।

स्वाध्याये ब्रह्मयज्ञः स्याद्देवयज्ञोऽग्नि होमतः ॥

भूतयज्ञवलिः प्रोक्तो हुतशेषादनन्तरः । पितृयज्ञः स्वधामन्त्राक्रियते यत एव हि ॥
 मनुष्ययज्ञो हन्तेति मनुष्ये भ ... । य क्रियते यज्ञः सोऽयं नरविशेषणः ॥

यज्ञो म ... चरोयं कथिनः कल्मषापहः ।

एवं सामान्यतः प्रोचुरिमान्यज्ञान्मनीषिणः ॥

विशेषेणात्र वक्ष्यामि चैतिपामन्त्रमुत्तमम् । देवेभ्य इति मन्त्रेण क्रियते यस्स एव हि ॥
 देवयज्ञ इतिप्रोक्तः अमदानात्परं न चेत् । पूर्ववासमनेष्टेयः पृथक् संकल्पपूर्वकः ॥

पितृयज्ञ इति क्रियापूर्वम् ... । एवं शिष्टाश्वयः प्रोक्ताः पितृभ्य इति मन्त्रतः ॥
 अनेदक्षिणभागेऽः शेषणीयो वलिर्महान् । अत्रापसव्यं कार्यं स्यात्तथा चैवाप्रदक्षिणम्

... .. न्युपवा भूतयज्ञं समाचरेत् । उपवीतेन कार्याऽयं देवयज्ञवदेव वै ॥
 न्युपवापसव्यं ततः मनुष्येभ्य इति मन्त्रतः । निवीतेन प्रचरन्व्यो यज्ञोऽयं ... हान् ॥

न प्रयच्छेत्पुद्गिर्न गैगमाना तत्रैव च । प्रदेयमंगनी तेना वृयगणेन विपन्निना ।
 कारयित्वा पाककर्म गार्हपत्येन तत्परम् । तद्गदय कालेभ्य अम ... घनादिकम् ।
 अत्यन्त श्रोमकालेषु दुर्घण्टेषु विपत्त्यपि । आगतेभ्यन्नाहरोभ्य शीनेभ्यश्चापि तद्गुलान् ।
 पुनर्धान्यविशेषांश्च दद्यादन्नं न संसृजम् । देयप्रमर्गो भूयश्च कदाचिद्देवयोगतः ।
 अशुचिः मन् प्रयच्छेन यामहन्नादिनापि या । अस्पृश्यत्वं प्राप्यनोचेत्त्वा तत्परमेव ॥

प्रभाल्यपादौ हस्ती च कर्णं संसृम्य दक्षिणम् ।

आचम्य प्रयतो भूयान्नित्यं बालान्प्रपोषयेन् ॥

पालाश्च कुलवृद्धाश्च कालातिथिमुद्याः परे । दूरदेशगता यन्नादाशया नरमात्रकाः ॥

संभोजनीयाः पोष्याश्च वै मुरुयाहां न सर्वथा ।

लुब्धस्य श्रीमतोदुष्टः युद्धेदुष्टस्य कामिनः ॥

अभ्यागतो भग्नमनाः यदि सोऽयं न वर्धते । तस्मान्नित्यं द्विजो विद्वान्प्रमवेदतिथिप्रियः ॥

राक्षयान्नेनागतान्माधून्वाचा वा संप्रहर्षयेन् ।

अतिथिर्यस्य भग्नशोतस्य सा श्रीर्विनश्यति ॥

न कुर्यात्तु ततो यन्नाद्ग्राशानागतान्सदा । तत्प्रार्थितप्रदानेन तदभावे तु ... ॥

... पयसां कृष्णादीनां प्रदानतः । परया मौम्यया वाचा क्रिययाभिनयेन च ॥

तोषयेद्देव सततं विमुलान्नैव कारयेन् । जलार्थिनेभ्यागताय शूद्रायातपदुःखिने ॥

... देवपूजायाः वैश्वदेवस्य वा परम् । स्वमुक्तेर्विप्रपूजायाः प्रार्थितस्तेन चासृष्ट्यु-
 नवीनमन्यत्सलिलं यत्र कुत्र स्थितं तदा । समानिनीय तत्तस्मै दापयेद्देव दूरतः ॥

त ... ज कीयाय दुष्टाय बलिनेऽपि वा ।

भृशमाक्रोशमाणाय दद्यादेवोदकं गृही ॥

पयो दानेन बालानां च यथागूनां तदा तदा । तत्तद्याश्चापराणां तु तत्तद्दानेन सन्ततम् ।
 प्रतिक्षणं लभेद्धीमानग्निष्टोमफलं महत् । क्षीरप्रदानेकालस्य नियमो नैव वै शिशोः ॥

तद्भ्यनुज्ञा तैलस्य गर्भपीडादि शान्तये । चिकित्साया औषधस्य मन्त्र तन्त्रवृत्तेरपि ।
 तत्कालनियमोनास्ति तस्मात्तद्याचितो गृही । शक्तौ सत्यां सद्य एव तत्तद्दद्याद्दशङ्किः ॥

मृग्मयादिपात्रेषु भोजननिषेधवर्णनम्

मृग्मये पर्णपृष्ठे वा कापासे तान्त्रवेऽपि वा ।

नारनीयान्न पिवेच्चैव नारिकेले तथा(थैव च) ॥

अकर्मणे तु भुञ्जानः पञ्चगव्येन शुद्ध्यति । स्वपमाहृतपर्णेषु स्वयंकीर्णेषु वा
 भुञ्जीत नाकरुजेषु कुम्भीतिन्दुकयोरपि । कोविदारकर्णेषु विपत्सु तु क
 भुञ्जीयादगतौ विप्रः गतौ तु न कदाचन । चतुष्पष्टिकलं न्यूनं कांस्यपात्रे भुञ्ज
 कुर्वन्मलं समरनाति तथा कुर्वन्जडः पुनः । अमोजनात्रिरात्रैश्च पञ्चगव्येन
 एवं सीसेनयोर्द्वयं मृग्मयेऽपि च भाजने । मृग्मयान्यपि पात्राणि दारुकाणि
 यागेऽप्येव प्रसक्तानि प्राहणानां श्रुतेर्बलान् । अलाबुद्धारुपात्रं वा मृग्मयं वैणवं
 एतानि यतिपात्राणि कृष्णायस मयानि वा । यतीनां यानि पात्राणि वर्जयेत्तानि
 य एकस्मिन्नापि दिने पलाशे पानने(से) यदि ।
 सञ्छायामथवा विप्रो भुक्तितो याजिमेधकृत् ॥

मुष्ठी पुत्रागपत्राणि तथौदुम्बरकन्दलाः । चित्रपोऽलावुरुष्टश्च पिशाचोदुम्बर
 ब्रह्मपत्रो गुह्यकाख्यः स्त्रीकार्यः पर्णहेतवे । प्रस्तरे भोजनात्सद्यो व्याधत्वमधि
 तदोपस्य निवृत्तयथं रुद्रप्रश्नं जपेत्सकृत् । हेरण्डालाबुपत्रैकं भोजनेन द्विजो
 रजकत्वमवाप्नोति तदोपस्य निवृत्तये । पूर्णसूक्ताष्टकजपान्मुक्तो भवति ना
 पीठनुत्था वैणवः स्याद्ब्रह्मगः सद्य एव हि । तदोपपरिहाराय शिष्यसंकल्पपा
 दशावृत्त्या शुद्धिरुक्ता नान्यमार्गेण सन्ततम् । हस्तप्रक्षिप्तकवळ भुक्तितः सकृदेव
 आभारत्वमवाप्नोति तदोपशमनाय वै । नारायणं जपेद्विष्यं औत्तरं पावनं
 जलेतिष्ठन्प्राञ्जलिना तेन शुद्धिमवाप्नुयात् । नारिकेलीयपात्रेषु भुञ्जन्विप्रस्तकृ
 यवनः प्रभवेदैव तदोप विनिवृत्तये । सद्योयं यावकाहाराद्विसत्रयमा
 पञ्चगव्येन भूयश्च तेन पापेन मुच्यते । कोविदारेषु भुञ्जानः ह्यथवा कौञ्जरा
 पुलस्तः प्रभवेन्नूनं तस्य चित्तिरिहोच्यते । त्रिसुपर्णमहामन्त्रजपतो दशसंख्य
 यावकाहारतः पश्चात् पञ्चगव्येन शुद्ध्यति । राष्ट्रभङ्गेषु पीरेषु येषु केषु दलेषु

भवन्त्येवेति विबुधाः प्रोचुस्ते कपिलादयः । संस्कारदुष्टं यश्चान्यत् क्रियादुष्टं तथैव च
स्वभावदुष्टं नाशनीयादनापद्यग(त)स्सदा । संस्कारदुष्टं तद्द्वेषं द्विजदेवाद्यनर्पितम् ॥
प्रसूतयेऽभ्यागतानां दरिद्राणां स्वलार्थिनाम् । यत्रकुत्राशरण्यानां स्वलादीनां प्रदानतः
पृथक्फलं प्रकथितं राजसूयस्य तन्महत् । न गर्भपीडा तुलिता पीडान्या सर्वदेहिनाम्

नैवेति साक्षाहोकेशः भगवानाह भारतीम् ।

तत्पीडा शान्तये यो वा सहायत्वेन संस्थितः ॥

कृपालुः कुरुते साह्यं तस्मै तां जन्मजन्मनि ।

दुहितृत्वेन जानन्ति तस्याः सोऽयं पिता स्मृतः ॥

तमेनं देवपत्नित्तु सेना घेनादयः पुनः । साक्षाहश्मीर्भगवती गिरिजापि सरस्वती ॥
प्रीत्या स्वजनकत्वेन मन्यमानाः शिवंकराः । तन्मनोरथपूर्त्यथं जागरूकाः प्रतिक्षणम् ॥
तिष्ठन्त्येव प्रवक्ष्यामि धरदाश्च दिने दिने । ता एव पीडां तां देव्यः जानते तत्यमत्यति
यतस्तस्माद्देवपत्न्यो सर्वलोकैकमातरः ।

अतोऽस्य कामानखिलान्प्रयच्छन्ति रमादिकाः ॥

नाम्रदानसमं दानं जगत्तस्मिन् हि तिष्ठति । यतस्त्वेतत्तृप्तिरुं जलदानं च तादृशम् ॥
जलदाता प्राणदःस्यान्मनोमात्रस्यकेवलम् । अन्नदो भयति श्रीकः तस्मादन्नं ददन्नदः
सर्वदाता भवेन्नूनमन्नाज्जीया भवन्त्यपि । अन्नं ब्रह्म समाख्यातं यतो भूतानि तेनैव

जायते पापि यर्धन्ते दाता .. सन्निधिः ।

तरातुः फलदेरास्य माहात्म्यं निखिलं विधिः ॥

पक्षुं युगसहस्रेण शक्रो नैव भवेन्ननु । तद्रोक्तुमभमयथा (?) पद्मपत्रपलाराके ॥
यथाशक्ति यथाशक्ति स्वीकुर्यात्तद्विचक्षणः ॥

पद्मपत्रपलारोषु गृहिणां भोजने मुष्यम् । ब्रह्मचारी यतीनां तु चान्द्रायण फलं लभेत् ॥
बटाशयार्धपत्रेषु कुम्भीतिन्दुकपर्णयोः । कोविदारकपत्रे या गृही मुनयोपवासाये ॥
पलारामध्यपत्रेषु यो भुङ्क्ते मानयोक्तमः । गन्तमीकरणं कृत्वा प्राजापत्यं दिने दिने
य इच्छत्यूर्ध्वगामित्वं ब्रह्मचारी यतिस्तु वा । पद्मपत्रेषु भोजन्यं मागमेर्द्धं निरन्तरम् ॥

मधूके वा रसाले वा भोजनाच्छ्रियमानुयात् ।
 एक एव तु यो भुङ्क्ते विमले कांस्य भो(भा)जने ॥
 चत्वारि तस्य वर्धन्ते आयुः प्रज्ञा यशोबलम् ।
 एक एव तु यो भुङ्क्ते विमले कांस्यपात्रके ॥
 भोजने पानतो वापि ह्यतिरात्रफलं लभेत् ।
 यत्यादीनां तु तत्पात्रं पानाद्भुक्तयाऽपि योगतः ॥
 धीरहृत्याफलं श्रेयं तामासं न तथा चरेत् ।
 एक एव तु यः पात्रे भिन्ने भिन्ने दिने दिने ॥

१. कीर्तिर्भगोलक्ष्मीः भर्गं ओजश्च वर्धते । हरतेऽस्य प्रवर्धेत संपदः श्रिय एव च ॥

... वं कांस्यपात्रैर्भोजनम् । यतिश्च ब्रह्मचारी च विधवा च विसर्जयेत्
 सत्तिका वटा प्राहाः रन्यपणां सुदीर्घिकाः । मुख्य एव वसन्तोऽत्र ... ॥
 त्त्यार्कजपत्रेषु कुम्भोतिन्दुकजेषु वा । श्रीकामो नैव मुञ्जीत कोविदारकपित्थयोः
 १ मुञ्जीतकालेषु देशदुर्लभदोषतः । भोजना(मन्तरंस)द्यः मायन्यष्टरातं जपेत् ॥

कपित्थवृक्षच्छायायां मुक्तिमात्रेण वाहयः ।

सद्यः मृद्वत्वमाप्नोति चण्डालो दिनपञ्चकात् ॥

पक्ष्या पवि " अन्यथा त्वक्रिया तथा । तथैवस्याघलशुनं वृत्तालावु शलाट्वपि
 कुम्भिकं श्वेतवृन्ताकं श्लेष्मातकशलाटु च ।

आकम्पिकी कुमुम्भं च लोहितं शिषु शिषु तत् ॥

श्वरशलाट्वा(कोवि)दार शलाटुकम् । न कोपोदकी शाकं दुर्गन्धाद्यपि वर्जयेत्
 आकण्टकी कुमुम्भं त आरक्तपाटलं तथा ।

आरवेतं चापि वार्तकं भुक्तपर्यं नात्र चिन्तयेत् ॥

" दान्दृशनिर्मासान्द्रश्चनान्द्रसवांस्तथा । कनकानि च... दितैर्भुक्ति कर्मणि ॥

... पितं तथा । अन्यत्र ... भक्षेभ्यः सर्वतो गुहात् ॥

शर्म भुक्तमित्युक्तं निन्दितं ब्रह्मवादिभिः । मरोचिकागलाद्वादिक्षेत्र धोतकः ॥

तद्गन्धान्नं तु तूष्णी(कं)मण्डलं भक्षयेत् । अप्रिगंघा ... रात्रावन्तर्हितं च ॥
 सत्पर्युषितमित्याहुः निन्दितं प्रक्षयादिभिः । नाद्या स्तर्मनिषिद्धं न द्विः पस्वं कदाचन
 नापणीयाभ्रमशनीयाङ्गश्रयभोज्यादिकं तथा ।
 (घृतं) या यदि या तैलं विप्रो नान्नं(न)प्राच्युतम् ॥

नरसृष्टं तथा रोमदूषितं तेन वा युतम् । तद्युक्तं चेद्घृतं तैलं मधु वा तत्तयैव हि ॥
 उद्धृत्यैव परित्यक्तं ... प्रक्षाल्य तत्परम् । स्त्रीकुयांद्देव चेदन्नं तथा भूतं तयैव वै ॥
 कृत्वा प्रोक्ष्य तु गायत्र्या स्त्रीकुयांदिनि कारयपः ।
 भुक्तिकाले रोमलग्नं कवले वास्य मध्यके ॥

हस्तं गोवा दूरे परिहरेत्तत् । आस्यादिगन्तमात्रं तत् कवले भूतले क्षिपन्
 पुण्डरीकाक्षनामोत्तवा जुज्ञां हस्तं जलेन वै । प्रक्षाल्य पुनरेवैतत् दद्यादन्नं न तत्तयेत्
 शुना सृष्टं काकवानरकुम्भुटैः । तत्परात्सुखाहर(?)दूरीकरणतः परम्
 गायत्र्या भस्मनाप्रोक्ष्य शुद्धिं तां परिकल्पयेत् । तन्मन्त्रं ... ॥

... ... तः प्रोक्षणं कुर्यात् सा राशिर्निखिला ततः ।
 अतिशुद्धासुभार्यैव सर्वेषां नात्र संशयः ॥
 वामहस्तेन दत्तानि लवणव्यञ्जनान्यपि ।
 दातारं नोपतिष्ठन्ति भोक्ता भुङ्क्ते च किल्बिषम् ॥

एकेन पाणिनादत्तः पात्रोच्छिष्टे च धारया । यदत्तं दूरविस्मृतं हासघोषैकदूषितम्
 घृतं तैलं च लवणं । यो वापि त्याज्यान्याहुर्मनीषिणः ॥
 अपूपाः सक्तवोधानाः तक्रं दधि घृतं मधु । तैलाज्यपक्वस्तूनि नामूनि प्राप्नुवन्ति हि
 । अन्नं प्रथमपाकेन संयक्त्वविहीनतः
 पुनर्जलेन चेत्यश्वं मुहुर्तात्परमेव वै । तत्पुनः पाकमित्युस्तं तादृशो नैव भक्षयेत् ॥
 अपूपं तः परम् । समीचीनस्य पक्वस्य वैधार्ये पुनरेव वै ॥
 तत्तप्ततैलपचनं तावत्कालेन केवलम् । कारयित्वा सुपक्वं यत् क्रियते तद्विताह ... ॥
 तादृशान्नैव संस्पृशेत् । धानान्करम्भान्पृथुकान् मसूस्या(रा)न्सक्तुपाटकान्
 तैलपकानाज्यपकान् गौ गोधूमं वाडिशान् । नारिकेल फलादीनि ... ॥

अभक्ष्यवर्णनम्

.... .. णानि स्युः तावदेव द्विजन्मनाम् ।

आद्यानिन्युस्तेषु दीपः तावन्नास्तीति गौतमः ॥

तेनवापि तैलेन दध्ना वा स्पर्शितं भवेत् । स्नापितः चोदकेना

शोभे च जनशोभे बालादीनां च भक्षणे । वृद्धानामातुराणां च योग्यं भवति सन

.... .. इति धर्मज्ञ निर्णयः ।

लाज्ययोर्नमधुनः बल्गुशुष्करालादुक्तौ । मदोद्भवद्रव्यजातं कदाचिन्नैव भक्षये

प्रातं च शुना दुष्टं मक्षिकाकीटदूषितम् । पति

पक्षीभुक्तिशिष्टं च भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत् । घृतदेवोद्भूतंसेनं सरजरक्तं तु मरीच्य

लयो वा तादृशं वै गुडमिश्रं तथा दधि ।

रेण मयितं तक्रं निरसं तक्रमप्यति । अत्यन्तव्रतसगोक्षीरं नारिकेलगुडं तु य

क्षित्वा द्विजा बुद्ध्या कु .. । कान्ता गर्भिणी संधिनीति य

तस्याः पयो विकारान्तान्पीत्वा कृच्छ्रं समाचरेत् ।

अपेयं मृतवत्सायाः पयो दधि घृतं (तथा) ॥

.... घेनोः क्षीरं च चिकणम् । अपेयं प्रादुराचार्याः कपिलाक्षीरमेः

शोषं पिबेत्तत्र विप्र.स्यादन्यथाऽशुचिः । द्विस्तनीक्षीरपानेन संधिनीक्षीरपान(तः)

.... मत्स्यो जायेत पातकी । आरण्यान्तो च सर्वेषां मृगाणां महिषे विन

क्षीरं कदाचिद्भस्तेन संक्षुशंस्तु तत्पिबन् ।

कां गतिं समवाप्नोति तस्मात् (तान्परिचर्जेयम्) ॥

.... ब्राह्मणी गमनेन च । वेदाक्षरं प्रहृतः शूद्रः पतति तत्क्षण

ानादधि च सकृद्वै श्रीकामो यज्ञयेन्निति । भोजनं तिलसंमिश्रं स्नानं चैव विचक्ष

.... गर्हितः प्रोक्तः ... मनीषिभिः । जातितो गर्हितं चैव तथैवाश्रयगर्हितम्

जातितो गर्हितं प्रोक्तं लशुनं प्रञ्जनादिकम् ।

अभोज्यान्नं च जानीयादन्नमाश्रयगर्हितम् ॥

कदर्या वा धिता ह्रीवा अन्याः जडाः शटाः ।

धेच्छिसकातुरयस्युंभन्नीमनविद्विषः । क्रूरोप्रपन्नित्प्रत्य डा(दा)म्भिकोच्छिष्टभोजनः

प्रवि ... पांकार्खीजितमामयाजिनः । शस्त्रधिकवक्रुमार तुन्नरायः श्रुतयः ॥

पृशंस राजरजक कृत्तयघजीविकः । चेलघायन ... जीवि महोदरविनाशिनः ॥

पि ... विज्ञाः पुनश्च क्रिकयन्दिनः । एयामन्नं न भोक्तव्यं सोमधिक्रियिणस्तथा ॥

पूद्दजीयी तारजीया करजीयी पुरोहितः । कुडाल रजकय दिवाकीर्त्यपुरोहितः ॥

पेणसोचिकतश्चरी ... रमत्तयगाः । एषां पुरोहिता जात्या भोज्याभानभवन्त्यमी

एतद्वन्नप्राशनेन प्राजापत्याष्टकं तथा । पश्चगव्यप्राशनं च गोदानात्परतो मतम् ॥

गूद्र ... मुत्पन्नो ब्राह्मणः ... । संस्कारात्तु भवेदासः असंस्कारात्तु नापितः ॥

श्रित्रियाच्छूद्रकन्यायां सुनोजातस्तथापरः । गोपालो नापितश्चापि विप्रा पु परस्तु

रव्याच्छूद्रकन्यायां समुत्पन्न ... । अर्धसोरोति विज्ञेयः विप्रकार्याय सोऽप्यति

ब्राह्मणात्क्षत्रकन्यायामुत्पन्नस्तु न उच्यते । संकृतायमदुष्योयः स एवात्मनिवेदकः ॥

एते ब्राह्मणरेव स ... स्तक्रिया पराः । विप्रगेहेषु सततं तत्तकार्यपरास्तु ते ॥

तत्पदत्तान्नभोक्तारः स्वमुक्ते परतस्सदा । भयन्त्येवेति कथिता न चेत्ते नैच्यमाप्नुयुः

जाति ... सर्वत्र शूद्रैः साम्यं भजन्त्यपि । शौद्रोदरेषु जातानामेतेषां ब्राह्मणैः क्रिया

नेपेकादिश्मशानान्तः कर्तव्याःस्युःसमन्वृतः । विप्रगेहेष्वेतद्भुक्त ... तच्छिष्टमन्न ।

असंभोज्यं विशोपेण तद्बाल्यैरप्यसंस्कृतैः । अज्ञानाद्यदि तद्भुक्तमत्यापत्स्वपि वा कद

प्राजापत्यत्रयात्पश्चात्पश्चगव्येन निष्कृतिः । अपिदुष्टस्य ... जमात्रस्य वा पुनः ।

कदाचिद्वशाज्जाते भोजने प्राणसंकटे । गायत्री जपमात्रेण तज्जात्यनुगुणेन वै ।

अष्टाविंशदिनैः पश्चान्निष्कृतिः सद्भिरीरिता । शूद्रतण्डुल ... यो खोदर या ।

यः कुर्यान्मैथुनं विप्रः तद्रेतः शौद्रमेव हि । तेन जातो हि विप्रत्वं न भजेदेव वंश्चिंयः

यत्यन्नं यतिशिष्टान्नं यतिना प्रेरितं (वैदिकं) तथा ।

द्विजस्तुकाम ... चान्द्रायणं चरेत् ॥

यद्वैष्णवालयान्नं वा शिवनिर्माल्यमेव वा ।

शाकं वा थापि शौरं वा भुक्त्वा कामेन वाढ्यः ॥

प्राजापत्येन शुभ्येत पश्वगत्र्येन चैव हि । न त्यजेच्छ्रोत्रेण स्य न संस्पृशेत् ॥

तादृक् त्यजन् पातकी स्यात्तद्भुतत्रा किल्विपी भवेत् ।

संत्यक्त श्रोत्रियान्नस्य चित्तं चान्द्रायणं (चरेत्) ॥

.... श्रोत्रियसंत्यक्तनियमान्नो जहात्मकः ।

स्नानमात्रे प्रतिदिनं कवले कवलेऽधिकम् ॥

प्राजापत्यमवाप्नोति तदोपधिनिवृत्तये । पुनः शिष्टान्नमित्युक्तं नान्यदस्ति कथ(श्चन)

• त्रि शिष्टाः कथिताः श्रोत्रिया वेदगाः परम् ।

वेदश्च शास्त्राभात्रं स्यात्सा च शाखा द्विजन्मनाम् ॥

सनसंस्त्रायस्यास्य धोषिका च निरुषिका । या नैव परमाप्रोक्ता सार्धवा ... ॥

तदन्नेनैव शिष्टा स्युः वेदमन्त्रक्रियादिभिः ।

शिष्टत्वं कथितं सद्भिः तादृशाः पह्कियावनाः ॥

पह्कियावनपह्क्यौ ये भुञ्जते तेऽपि पावनाः ।

प्रतिज्ञा संसरत लभते नात्र संशयः ॥

वेशामस्ति श्रोत्रियत्वं परान्न परिशुन्धता । परपाकनिवृत्तिश्च स्वदारनिरता तथा ॥

परदारविभिनीत्या कालसन्ध्यादिसत्क्रिया । गृह्या ... सप्त पावनाः ॥

प्रादृशान्पह्क्यनिष्टसहस्रजनपायकान् । महात्मनो महासत्र परानगिचितः पुनः ॥

केचिरकालौ स्वयं वेद मन्त्रमात्रपराङ्मुखाः ।

सन्ध्यादि सत्क्रिया • सत्क्रियास्वविचक्षणः ॥

ब्राह्मण्यशब्दमार्गिक शब्दिता दुष्टवृत्तयः ।

पह्क्ययोग्या असंभाष्या नित्यवैतनजीविनः ॥

... तमानं तन्महत्वेन पापिनः । निश्चित्यैव युथा मोहादसद्गुहमतस्थिताः ॥

निश्चिन्वते पह्क्ययोग्यान् प्रकुर्वन्त्यपि केवलम् । शाक्तरेण्यवरौबारूपाः नुति गाः ॥

तादृशान्मुक्ति-कालेषु वैदिको ब्राह्मणोत्तमः । न पश्येद्वापगं तैर्वै न कुर्यात्तु तद्दीयकम् ॥

अपि शब्दं न शृणुयात् तादृशानागतानपि । तत्काले याचित ... शक्तिः ॥

अमचित्तान्न कुर्याच्च तोपये देव दानतः । गृहस्थधर्मान्यो विप्रो परित्यजति लोभतः
 ऋषिभिर्धर्मतत्त्वज्ञैः नास्तिकः परिकीर्तितः । अपिचोऽपि ... दृशो यदि
 कुर्यान्नापदि सत्कारं क " ते हृदयेन वै । सर्वकृत्येषु शक्तश्चेन् सर्वान्धर्मान्समाचरे
 बुद्ध्या स्वीकृत्य गा ... वर्जितः । केवलं स्वय ... उच्यते ।
 अनेकेषु क्षुधार्तेषु पश्यत्सु न भुजिक्रियाम् । समाचरेन्न मनुजः रोगी तेन भवेदयम् ।
 आचार्येषु श्रोत्रियेषु सत्सु सुहृत्स्वपि । कृतबुद्धिषु पश्यत्सु ... धरम् ।

मित्रपङ्क्तिर्यन्धुपङ्क्तिः गुरुपङ्क्तिस्ततोऽधिका ।

वेदवित्पङ्क्तिरतुला भुज्जतां तत्र भक्तिः ॥

नित्यं कृच्छ्रफलंप्रोक्तं अलं शक्तौ तु सन्ततम् । संपाद्य ... तत्र कुर्याद्भुजिक्रियाम्
 ते श्रोत्रिया महात्मानः भुञ्जानः पङ्क्तिपावनाः ।
 तत्र सहस्रात्पङ्क्तितां पुनन्त्येवेति सा धृतिः ॥

दुर्लभा श्रोत्रिया ... सोमयाजिनाम् । तत्पराभिचितापङ्क्तिः तत्परा ब्रह्मवादिनाम्
 न ब्रह्मवादिपङ्क्तेस्तु तुलितान्या हि विद्यते ।
 भुक्त्यैकदा ब्रह्मविदा भिक्षुणा गृहिणापिया ॥
 " जि ... महापापैः प्रमुच्यते । अच्युतानन्तगोविन्द महादेवेशरूढिनाम् ॥
 नाम्नामेकस्य (चो) तयाचेद्भक्तिः कृच्छ्रसहस्रधा ।
 भुक्तयादौ त्रिपणस्य पठनादेव पाप (नम्) ॥

... वैः प्रमुच्येन श्रोत्रियैर्भस्त्रिभिर्भुक्तेषु । मिहानुवाक पठनाच्छ्रोत्रियैर्दराभिर्यदि ॥
 भुक्तेरादायमप्रारान्मुच्यते ब्रह्महृत्यया । शंनो मन्त्र इति प्रश्न प्रयस्य पठने पुनः ॥
 ... पूर्व संख्याकैः धूणप्रोऽपि विमुच्यते । तैश्चेद्वादरासंख्याकैः योरप्रोऽपि विमुच्यति
 अथराद्भक्तिच्छालेषु यत्र कुत्रचिदेकदा । उक्तयेषु ब्राह्मणानां वन्भूना ना ... ॥
 मिश्रानां मज्जनानां वा दीक्षाभुक्त्यादिमं कटे । अथाह स्तयः समायोगे ब्रह्मभोजनकादिके
 स्मार्तकर्मणि वा धीते भुक्तिमं कटमंभये । अपिना भस्मना ... भेन मल्लिदेन वा ॥
 प्रद्वारेणैव मार्गेण पङ्क्तेर्भेदं समाचरेत् । अथाने तेन कार्येण तस्मादोपायमुच्यते ॥
 वदं वा नृजं भग्न द्वारमन्विन्तीव च । ... प्राणवासैः पङ्क्तिभिर्गतेषु हि ।

एकपहृत्योपविष्टानां विप्राणां सहभोजने । यद्ये कौऽपि बहिर्गच्छेत् नारनीयुरितरे पुनः
 तनारातां पञ्चगव्यं सद्यः स्नानात्परं तथा । अन्य ... भवेद्युनात्र संशयः ॥
 मुञ्जानेषु तु विप्रेषु यदि पट्टं परित्यजेत् । तदुक्तं विद्वज्जनां स्याद्ब्रह्मेति निगद्यते ॥
 एक ... जितकामकारेण सर्वदा । नै ... शयानो ... प्यकच्छकः ॥

अकच्छः पुच्छकच्छश्च तिर्यकच्छोर्ध्वकच्छकः ।

कच्छावलम्बि कच्छश्च पञ्चते नम्रता स्मृताः ॥

इत्यथा धर्मपत्न्या सक्रोधकूरचक्षुषा । नारनीयाद् ... वीर्यहानिर्भवेत्ततः ॥
 वर्राको जायते तस्य सूनुः श्रीविधुरो बलः । तस्मात्तथा नाचरेद्भै भोजनं धर्मवित्तमः
 मुक्तिकाले कामबुद्ध्या नैयवीक्षेत धर्मवित् ।

जुम्भमाणां शयानां (तथाऽऽ) सीनां च पुष्पिणीम् ॥

येनमदगर्वाभ्यां तद्विम्बोकादिवश्वितः । प्रभवेदेव सततं स शृङ्गाररसो भवेत् ॥

द्वावेव दम्पती गेहे स्याता यदि तदा (बुधः) ।

...पि ... धर्मं या निष्ठो भवेद्रात्रौ रतिप्रियः ॥

शास्त्रज्ञः शास्त्रवरमः स्यात्कार्याकार्यविशेषविन् ।

सदा निमीलिताक्षस्त्वं न स्त्रीषरयो भवेद्(दि)ति ॥

धर्मवदेत्तरयाः नैनां प्रद्वेपयेद(तः) । यस्मिन्काले यथासेवत्तस्मिन्काले तथा वसेत्
 एकसमानारी घृतपिण्डसमः पुमान् । अतोऽत्यन्तं जागरुः तत्त ... सदा भवेत्
 काले नित्यमेव स्वपा ... कल्पकम् । कुर्वीतैव प्रयत्नेन तरयाः स्वानेन तत्पतिः ॥

सर्वमन्नं पात्रनिष्ठमकृत्वा भायकल्पनम् ।

मुहृते मूढो धर्मपत्न्याः पश्चाज्जन्मान्तरेहासौ ॥

पुं ... स्याद्गार्यां नूनं वदामि चः । भागकल्पनमेतत्स्यात्कुर्याद्गृहपतिः स्वयम् ॥
 रात्रु तदा नो चेन्नायं विधिरिति धृतिः । ब्राह्मणेन तयाननीयात्तदुच्छिष्ट ... ॥
 प्लदुच्छिष्टमुक्तौ रतेरन्यत्र चोदितः । रतावप्यधरक्षायाः नित्यं स्यादतिपावनः
 नृद्वैकविधुरः षण्डालोच्छिष्टसन्निभः । ताम्बूल ... भ लयहोला ... सितः

जाजीकपूर्परमः सस्याच्छतपवित्रकः । वनिताधरपानस्य पञ्चपर्वाणि वै दिव्य
निन्दितान्यविपानानामालयानीति सूरयः । दौर्यं पृथिवीवास्याद्रेतोभृत्युरूपस्म
रेतोभर्त्री स साह्येया निदानं सन्ततेस्तु सा । प्रत्यङ्गसङ्गसमये नोच्छिष्टमुभयोरपि
हृदो श्व मः तदात्मा तत्र जायते । प्रहास्य चमसास्सर्वे नोच्छिष्टा सप्ततन्तु
पवित्रा एवमेतेस्युः निधुने(?)वनिताधराः । सहस्रं सर्वकर्मभ्यः तत्पाणिप्रहण(पिनचं

... विधिना तस्याः अथाप्येतस्य सन्ततम् ।

स ... स्यापि कथितं कालाकालादिकं पुनः ॥

तन्मर्यादाविशेषेण दम्पत्योहभयोरपि । वि...ता ...वि...तः...नं च ...
सलज्जं समनुष्ठेयं न चेदपयशो भवेत् । पाणिप्रहणकालेऽपि चोरव्याघ्रभयाजुले
पलायने कुमार्गेषु भार्यया सहभोजनम् । प्ररास्यते ...

विजनेषु तथा सार्धं कामकारविजितः । नियसेद्भाषणं कुर्यान् गृहकृत्यादि सिद्धये
तदधीनं हि निखिलं गृहकृत्यं द्विजन्मनाम् । यर्भिना निखिलानां ...

न चलेद्गुमात्रं वा कार्यमात्रं महत्तु वा । अधोवर्गस्त्रियासार्धं ब्राह्मणः पाणिपीडने ।
अप्यध्वनि व्याघ्रचोरभयेऽपि ... । भोजनकर्मेतद्विवाहादियु कर्मसु ॥

सर्वेषां तुल्ययर्गेषु विहितं नासमेषु तत् ।

अधोवर्गस्त्रियासार्धं भुक्त्या पतति तरङ्गणान् ॥

मोहतो यापि जानाद्भव्यो भवेदपि । बालप्रसृतिभिः सार्धं भोजनं न निषिद्ध्यते ॥

उच्छिष्टदानं पुत्रस्य कदाचिद्विहिते पुनः । महात्मनः सद्गुणस्य स तु ... ॥

उन्नोत्पायनोच्छिष्टं न दद्याद्ब्रह्मचारिणे । पितापुत्राय धर्मज्ञः किं तु तद्गृहिणे सति

सत्रग्निमहभुक्तिश्च मरह्किः महभोजनम् । ... भुक्तिरिया ॥

महभोजनराश्यायः कथिनो ब्रह्मचारिभिः । एकपात्रभुक्तिस्मोऽयं तस्मिन्नर्धनि धर्मतः ॥

षोडशो तच्च कथितमहरेतन्महात्मनिः । यस्मिन्दिने ... मरः ॥

विज्ञानीपादेतद्दहः तस्मिन्नर्धनि धर्मतः । तथैकपात्रभुक्तिता भुक्तिः शान्ता द्विजन्मनाम्

... पथान् दिनेतस्मिन्विधानतः । इष्टभोजनचमार्थं कुर्या ... ॥

राज्ञोऽभिषेकदिवसः स्मृतश्चेत्तदहः परम् ।

तस्मिन्स कुर्याद्विधिना तदिष्टारण्यं सुभोजनम् ॥

अत्यन्तलाभो यस्मिन्त्यात्तस्मिन्नहनि तादृशं । नामकेति प्र . . तादृशं चरेत् ॥

भोजनं तु न विशेषं कुर्यादिति विचक्षणः । प्राहुरेव महात्मानः द्वितीयाश्रमसंस्थितः ॥

मुक्तिपात्रे यथा लेपा भवेयुः . . . । तल्लेपकामाः कामाद्याः तेषां वृष्यं तदाचरेत्

स्नात्रमुक्तौ तथा कुर्यान्नान्यमुक्तौ कथंचन । न तथा करणयुक्तं मुक्तिधर्मास्वकेगृहे

पवेच्छया श्रद्धया । दुर्गतोदन . . . तु किञ्चि . . . तु ॥

त्र वस्तुपरित्यागो दुर्गतो दुःखितो भवेत् । बन्धुमित्राश्रमोहेषु मुक्तिफालेषु वस्तुना ॥

रवि त्वानोऽपि । श्राद्धमुक्तौ विशेषाय शास्त्रदृष्टः सनातनः ॥

सर्वसशेषमरनीयाद्घृतपायसवर्जितम् । मधुदध्नोर्विकल्पोऽत्र कथितो गौतमादिभिः ॥

न पिबेन्नचमुञ्जीत द्विजः सव्येन पाणिना । (वामह)स्तेन च तथा शूद्रानीतजलं त्यजेत्

धवरात्तेन संगृष्ट पात्रगं सलिलं तथा । दूरात्परिहरेत्सद्यः तादृशं क्षालयेच्च तत् ॥

घृतमादौपरिष्णाहं मुक्ति . . . मया . . . बयेत् । घृतेन विद्यते वृषिः पिबेत्पात्रान्तरस्थितम् ॥

एकधारानिपतितं द्रव्यवस्तु परित्यजेत् । पात्रान्तरात्तस्त्रीकार्यमन्यथोच्छिष्टभोजनः ॥

शमवेतुर्द्विनिखिलाः तत्पङ्क्तौ येऽस्मितास्तुते । शिष्टपात्रगतं तच्च दूरात्त्याज्यं मनीषिभिः

पितरोपं पिबेन्नैव परस्य स्वयं वा जलम् । उच्छिष्टमेव विज्ञेयं भोजनं मुखमारुतात् ॥

पिबतो यः पिबेत्तोयं ततोयं तदनन्तरम् ।

पिबतः पङ्क्तिमध्येषु संत्याज्या निन्दितास्तु ते ॥

सुखमारुतदुष्टान्नखलपात्रे पुटादिकम् । उच्छिष्टं निखिलं ज्ञेयं न प्राह्यं तादृशं हि यत् ॥

कतिपयेद्यदिमोहेन द्विजश्चान्द्रायणं चरेत् । पञ्चगव्यं च विधिना तद्दोषस्य निवृत्तये ॥

पाणि पाणि तलाभौर्वा ब्राह्मणो न पिबेत्कचित् । सुरापानेन तत्तुल्यं इति सर्वे महर्षयः

न मुनेन पिबेत्तोयं तदानाञ्जलिना क्वचित् । तथैव वामहस्तेन न धाराभिः कथञ्चन ॥

शूद्रस्य वामहस्तेन यः पिबेद्ब्राह्मणोजलम् । सुरयातज्जलंतुल्यं न त्वे(पि)यमिति सन्ततम्

न वास उदकं वर्षं सलिलं सन्ततोदकम् । उद्वाटितं जलं वापि न स्वीकुर्याद्द्विजोत्तमः

धेनूनां दक्षिणाभिश्च गव्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितामग्निः न चान्येनैव वर्त्मना
 दक्षिणागितलेदत्तं यत्तु फट्कारसंयुतम् । प्रमृताङ्गुलिभिर्यत्र तस्य गोमांसवचरेत् ॥
 शब्देनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायसौ । शब्देनापोशनं पीत्वा सुरापानघ्नं चरेत्
 ह्यथयथयानोऽत्र स्थानेषु न चरेद्भुजिम् । चण्डालवाटिकाराट्टा राजकस्थानतोऽपि वा
 मराननिकटेऽपि न कुर्यात्तद्भुजिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि वा

नार्द्रवासा नार्द्रशिरः न च यज्ञोपवीतवान् ।

नैकवासा न नम्रो वा नापि कच्छावहिष्कृतः ॥

विषदन् बहुभाषीमन्नं कुर्यात् भुजिक्रियाम् ।

अन्तः श्यावग्राममध्ये मन्थौ सान्ध्यद्वये तथा ॥

तुष्ये निरुद्धस्तन्नं कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवा द्विभोजनं वापि यामिनीभोजनद्वयम् ॥
 न कुर्याद्ब्राह्मणः स्वस्य कुर्याच्चेष्टान्द्रुद्रवेत् ।

परिवेषणतः पश्चाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य चोदनम् ॥

पारंपर्यं च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्वीकृत्यापोशनं तेन सत्यं त्वामनुता मुक्तिः
 सदा द्विजानां विहिता प्राणाहुति शृतेः परम् ।

अभिधारितभिरसायाः परिवेचनिक्रियाः ॥

शर्तव्या ब्राह्मणेन नित्योयं विधिरुच्यते । परिवेचनतः पश्चात्तदन्नमभिधारितम् ॥
 पुनोच्छिष्टमिति श्रेयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यात् घृताभावे तु केपलम्

त्रिं वा प्रकुर्यात् यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रकुर्यात् तस्यापि यदि दुर्गती ॥
 र्णा तद्रेण वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्रकृत्यः तथान्यन्तैश्च भक्षणैश्च

शुभ्रं गव्यमेव माहिपं मध्यमं परम् । अजस्यापि तर्षवरादाविकृत्यधमाधमम् ॥
 सर्वाण्यन्तानि गव्येन युक्तानि यदि तानि च ।

उत्तमत्वेन चोक्तानि दध्यादीन्यपि पण्डितैः ॥

कर्मनुसिक्तकालेषु यदि पत्राणि भुक्तये । स्तुतेषु पूर्वमाज्येनाभिधारो विधिर्षोदितः
 नैव राजते कास्ये नाभिधारो मनीषिभिः । वर्तमानेन विहितः सोऽयं वर्णो शास्त्रे

वेनूनांदक्षिणाभिश्च गन्ध्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितासद्भिः न चान्येनैव वर्त्मना
 यवपाणितलेदत्तं यत्तु फट्कारसंयुतम् । प्रमृताङ्गुलिभिर्वथ तस्य गोमांसवश्चरेत् ॥
 श्वेदेनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायसौ । शब्देनापोशनं पीत्वा सुरापानव्रतं चरेत्
 इत्यथरथयानोऽत्र स्थानेषु न चरेद्भुजिम् । चण्डालवाटिकाराट्टा राजकस्मानतोऽपि वा
 मशाननिकटेवापि न कुर्यात्तद्भुजिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि वा
 नार्द्रवासा नार्द्रशिखः न च यज्ञोपवीतवान् ।
 नैकवासा न नम्रो वा नापि कच्छावहिष्कृतः ॥
 विवदन् बहुभाषीसन्न कुर्वीत भुजिक्रियाम् ।
 अन्तः श्यायग्राममध्ये सन्धौ सान्ध्यद्वये तथा ॥

चतुष्पथे निरुद्धस्तन्न कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवाह्निभोजनं वापि यामिनीभोजनद्वयम् ॥
 न कुर्याद्ब्राह्मणः स्वस्थः कुर्याच्चेवान्द्रुद्धवेत् ।
 परिवेषणतः पश्चाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य चोदनम् ॥
 परिपिच्य च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्त्रीकृत्यापोशनं तेन सत्यं त्वामनुना भुजिः
 सदा द्विजानां विहिता प्राणाहुति कृतेः परम् ।
 अभिधारितभिस्तायाः परिवेषनिक्रियाः ॥

प्रसङ्ग्या ब्राह्मणेन नित्योर्यं विधिरुच्यते । परिवेषणतः पश्चात्तदन्नमभिधारितम् ॥
 शुनोच्छिष्टमिति श्रेयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यान् घृताभावे तु कैवल्यम्
 तैलेन वा प्रकुर्वीत यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रकुर्वीत तस्यापि यदि दुर्गतौ ॥
 एना तक्रणेन वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्रकर्तव्यः तथान्यन्नेव भक्षयेत्
 शुद्धमं गन्धमेव माहिषं मध्यमं परम् । अजस्यापि तथैवत्यादाविच्छंत्प्रथमाधमम् ॥

सर्वाण्यन्नानि गन्धेन युक्तानि यदि तानि च ।
 उत्तमत्वेन चोक्तानि दध्यादीन्वपि पण्डितैः ॥

मन्त्रानुक्तिकालेषु यदि पत्राणि भुक्तये । स्युस्तेषु पूर्वमाज्येनाभिधारो विधिचोदितः
 शौचं राजते कांसे ताभिधारो मनीषिभिः । कर्तव्यत्वेन विहितः सोऽयं पणोप शक्ये

भूनादक्षिणाभिश्च गव्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितामद्भिः न चान्येनैव धर्मता
 षण्णितलेदत्तं यत्तु फट्कारसंयुतम् । प्रमृताङ्गुलिभिर्विष्व तस्य गोमांसवधरेत् ॥
 श्वेनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायमौ । शब्देनापोशनं पीत्वा मुरापानघ्नं चरेत्
 स्वधरथयानोऽत्र स्थानेषु न चरेद्भुजिम् । चण्डालमाटिकाराट्टा राजकस्थानतोऽपि या
 मशाननिकटेवापि न कुर्यात्तद्भुजिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि या

नार्द्रावासा नार्द्रां शिखः न च यज्ञोपर्यातवान् ।

नैकयासा न जप्नो वा नापि कन्धायहिष्कृतः ॥

विषदन् बहुभापीसन्न कुर्वति भुजिक्रियाम् ।

अन्तः श्यावप्राममध्ये मन्धौ सान्ध्यद्वये तथा ॥

शुभये निरुद्रस्तन्न कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवादिभोजनं चापि यामिनीभोजनद्वयम् ॥

न कुर्याद्ब्राह्मणः स्वस्य कुर्याच्चेचान्द्रकृद्भवेत् ।

परिवेषणतः पश्चाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य चोदनम् ॥

परिषिष्य च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्वीकृत्यापोशनं तेन सत्यं त्वामनुना भुजिः

सदा द्विजानां विहिता प्राणाहुति कृते, परम् ।

अभिधारितभिस्सायाः परिषेचनक्रियाः ॥

श्वेन्या ब्राह्मणेन नित्योयं विधिरुच्यते । परिषेचनतः पश्चात्तदन्नमभिधारितम् ॥

लोच्छिष्टमिनिशेषं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यात् घृताभावे तु केवलम्

अन्नं वा प्रकुर्वीत यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रकुर्वीत तस्यापि यदि दुर्गते ॥

पाना तद्वेण वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्ररतंभ्यः तथान्यन्तैव भक्षयेत्

दुग्धं गव्यमेव माहिपं मध्यमं परम् । अजरयापि तथैव तथादाविहन्वधमापरम् ॥

सर्वाण्यन्नानि शब्देन युक्तानि यदि तानि च ।

उत्तमत्वेन चोक्तानि दध्यादीन्वपि पण्डितैः ॥

स्नुतेषु पूर्वमाश्वेनाभिधारो विधिर्पोदितः
 नैवेद्यं गव्यं माहिपं मध्यमं परम् । अजरयापि तथैव तथादाविहन्वधमापरम् ॥

केदनांक्षिणाभिश्च गव्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितामद्भिः न चान्येनैव पर्यन्ना
 यथाशितलेदत्तं यत्तु फट्टकारसंयुतम् । प्रमृताद्भुक्तिभिर्बन्ध तस्य गोमांसवञ्चरेत् ॥
 रुद्धेनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायसौ । शब्देनापोग्नतं पीत्वा मुरापानत्रयं परेत्
 ह्यधरययानोद्ग्रा स्थानेषु न चरेद्भुक्तिम् । चण्डालप्राणिकाराणां राजकस्मानतोऽपि वा
 मराननिरुद्धेवापि न कुर्यात्तद्भुक्तिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि वा

नार्द्रवासा नार्द्रशिल्पः न च यज्ञोपवीतवान् ।

नैकवासा न नम्रो वा नापि कण्डावर्जितः ॥

वियदन् बहुभाषीसन्न कुर्यात् भुक्तिक्रियाम् ।

अन्तः श्यावग्राममध्ये मन्थौ मान्ध्रश्च यथे नथा ॥

बुधये निरुद्धसन्न कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवादिभोजनं वापि यामिनां भोजनद्वयम् ॥

न कुर्याद्ग्राहणः स्वस्य कुर्याच्चेषान्द्रुद्धेन

परिवेषणतः पञ्चाङ्गायत्र्या प्राण्ड्य चोदनम् ॥

परिप्लव्य च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्वीकृत्यापौरुषेण तेन मन्यन्वामन्ता भुञ्जिः

सदा द्विजातां विहिता प्राणाहुति कृते परम्

अभिधारितभिरसायाः परिषेचनिक्रिया ॥

पश्यान्ना भ्राह्मणेन नित्योर्यं विधिरुच्यते । परिषेचनतः पश्चान्नन्तर्मभिधारितम् ॥

कुर्वन्निष्कृतिर्ज्ञेयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यात् घृताभागे तु पेषलेन

द्वैतं वा प्रवृषीत यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रवृषीत तस्यापि यदि दुर्लभे ॥

एवा तद्वेण वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्रकृत्ययः तथात्वन्यैश्च भद्रयेन

गुणैर्गन्धमेव साहित्यं मध्यमं परम् । अजस्यापि तथैवस्यादाविश्वंत्वपमाधनम् ॥

सर्वाण्यन्नानि गव्येन युक्तानि यदि तानि च ।

उत्तमत्वेन चोक्तानि दृष्यादीन्वपि परिहर्तुं ॥

स्युस्तेषु पूर्वमाग्नेनाभिधारो विधिर्षोदिनः

सं राजते कांसे नाभिधारो मनीषिभिः । कर्तव्यत्वेन विहितः सोऽयं दग्धेन सग्धेन

कटाहंवापिकौम्भया मलिलं शूद्रहस्तानः । समुद्धृतं क्षुद्रकृत्याज्यसृतं दूरगं तु वा ॥
 न सृशोदेयनित्यं तदसृश्यं शूद्रयोगनः । कदाचिदापदिपुनर्भूत्रोऽमर्जनशुद्धये ॥
 अथवातन्नकरतः संसृशेद्बुद्धिपूर्वकम् । स्पर्शनात्तस्य नीरस्य ब्राह्मणस्य विज्ञानतः ॥
 सचैल.स्नानमेवस्यात् पादस्पर्शनसंभवे । अवशान्मार्गमध्ये तु न स्नानं किंतु पादयोः ॥
 शुद्धोदकक्षालनंस्यात्तदोपविनिवृत्तये । पादप्रक्षालनं नित्यं शुद्धेनैव हि पाथसा ॥
 प्रकर्तव्यं प्रयत्नेन नाशुद्धेन कदाचन । शूद्रोदकंपरि(त्यज्य)चूर्गताम्बूलकारणात् ॥
 न स्वीकार्यं बुद्धिपूर्वं स्वीकारे पञ्चगव्यकम् । सौषणं रजते ताम्रे कांस्ये लोहमध्येऽपि वा
 संस्पर्शादोपो न भवेत्तोयपूर्णं (घटे तथा) । ब्राह्मणोबुद्धिपूर्वंग यावत्सलिलपात्रकः ॥
 तावच्चण्डालादि सामीप्यादिस्पर्शां न विद्यते । भोजने निरुटेन्यस्य जलरात्रो भवेदपि
 दूरविन्यस्तपात्रः स्यान्नित्यं मूत्रपुरीषयोः । स मन्त्रे प्रोक्षितेनीरैरपि प्रक्षालितेऽपि वा
 मोहेन भोजनंकुर्यात् पुनः स्नानेन शुद्ध्यति । अमन्त्रे मण्डलस्थे चेद्भोजनं यदि वाडवः
 करोतिभुक्तेपुरतः अष्टाविशतिसंख्यया । अभिमन्त्र्य जलंहस्ते सावित्र्या प्राशयेन्नवेत्
 तन्ध्यादि कर्मणांयोग्यो न भवेदेव तत्परम् । भूमौ संस्थापितेपात्रे यन्त्रिकायां महीतले
 यद्वावा वामहस्तेन पात्रमुद्धृत्य भोजयेत् । लवणं व्यञ्जनं चैव घृतं तैलं पयो दधि ॥
 श्रेष्ठं पेयं च चोष्यं च हस्तदत्तं परित्यजेत् । दव्यादेयं घृतादिस्थात्समस्त व्यञ्जनं तथा
 उदकं यदपकान्नं यो दव्यांदातुमिच्छति । स भ्रूणहा सुरापञ्च स स्तेनो गुरुतन्मगः
 चण्डालमुदकं सूति श्वानकुक्कुटरासभान् । भुञ्जानो यदि पश्येत्तु तदन्नं संपरित्यजेत्
 क्राश्रीटावपन्नं च सु(मु)खमारुतवीजितम् । अन्नं तत्रापनिन्द्यं स्यात्तस्मात्तत्परिवर्जयेत्
 चण्डालपतितोदक्या सूतिकामजान्त्यजैः (?) ।
 हिंसकश्चपचाद्यैर्वा तेषां शृग्वन्वचांसि वा ॥
 भुञ्जीतमासमात्रं तु दिनमेकमभोजनम् । तत्पीडितस्तन्निषिद्धसैस्साकंनिगलेवसन् ॥
 द्गृहेष्वेवनिवसन् तद्गृहा...ति ताडितः । तत्रैव जलपानादि करणात्त्राणधारणम् ॥
 पूर्वन् पश्चात्तुकालेन मुक्तश्चापाममर्जनैः । अनुज्ञया ब्राह्मणानां दक्षिणादानपूर्वनः ॥
 तत्तत्कालानुगुण्येन तत्तद्भ्रंशानुगुण्यतः । शतादिस्नानकरणैः पुनः संस्कारवर्त्मना ॥

वेनादक्षिणाभिश्च गव्यानां प्राशनात्परम् । निष्कृतिर्विहितासद्भिः न चान्येनैव धर्मना
 यथागितलेदत्तं यत्तु फट्कारसंयुतम् । प्रमृताङ्गुलिभिर्यथ तस्य गोमांसयश्चरेत् ॥
 शब्देनापः पयः पीत्वा शब्देन घृतपायमौ । शब्देनापोशनं पीत्वा मुरापानघ्नं चरेत्
 स्वयंवरधधानीं प्रस्थानेषु न चरेद्भुजिम् । चण्डालवाटिकाराद्धा राजकस्थानतोऽपि वा
 मराननिकटैवापि न कुर्यात्तद्भुजिक्रियाम् । शयनस्थो न भुञ्जीत देवालयगतोऽपि वा
 नार्द्रवासा नार्द्रशिवः न च यज्ञोपवीतवान् ।
 नैकवासा न नम्रो वा नापि कण्ठावहिष्कृतः ॥
 विचदन् बहुभापीसन्न कुर्यात् भुजिक्रियाम् ।
 अन्तः श्यायग्राममध्ये मन्थौ सान्ध्यद्वये तथा ॥

पशुपये निरुद्धसन्न कुर्याद्भोजनं सदा । द्विवाटिभोजनं वापि यामिनीभोजनद्वयम् ॥
 न कुर्याद्ब्राह्मणः स्वस्थ कुर्याच्चेष्टान्द्रुद्धवेत् ।
 परिवेषणतः पश्चाद्गायत्र्या प्रोक्ष्य चोदनम् ॥
 परिपिच्य च सत्येन पुष्करेण ततः पुनः । स्वीकृत्यापोशनं तेन सत्यं स्वामनुना भुजिः
 सदा द्विजानां विहिता प्राणाटुति कृतेः परम् ।
 अभिधारितभिस्तायाः परिवेषनिक्रियाः ॥

प्रकृत्या ब्राह्मणेन नित्योयं विधिरुच्यते । परिवेषनतः पश्चात्तदन्नमभिधारितम् ॥
 एनोच्छिष्टमिति श्रेयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् । घृतेनैवाभिधारः स्यात् घृताभावे तु कैवल्यम्
 श्चैत्रे वा प्रकुर्यात् यदि तस्यापि दुर्लभे । पयसा तत्प्रकुर्यात् तस्यापि यदि दुर्गती ॥
 दन्ना तद्वेण वा सर्वाभावे तु सलिलेन वा । अभिधारः प्रकृत्यः तथान्यन्तैश्च भक्षणम्
 शुभ्रं गव्यमेव माहिर्यं मध्यमं परम् । अत्रस्यापि तत्रैवस्यादाविक्रान्त्यधमाधमम् ॥
 सर्वाण्यन्नानि गव्येन पुक्तानि यदि तानि च ।
 उत्तमत्वेन पोक्तानि दध्यादीन्यपि पण्डितैः ॥

कान्तुकिवालेषु यदि पत्राणि भुक्तये । खुम्बेषु दूबंमात्रेणाभिधारो विधिर्षोदितः
 शौनने राजते कांस्ये नाभिधारो मनीषिभिः । वनस्पत्येन विहितः सोऽयं वनेषु शक्यते

निर्यं श्रापंश्राकानामभिवाहयं द्वितै । परिदेवतमिभुक्तं विदुहालमगन्मना ॥
पञ्चकनाशाहानामरहनां क्रमेण वै । पञ्चकानामपि शाकानामग्न्यशाकान् पूर्वात्

परिदेवतमग्ने श्वात्पूर्वंपेदि गिरौज्जरीत् ।
परिदेवतयः पश्चाद्विश्विनः विश्विः परम् ॥
तेनाग्नेर्नैवकर्मभ्या मा श्याकाना मय एव वै ।
पशुगर्भेनमोऽग्नेन शाकान्नेनापि याम्भमा ॥

विलभूमी मुषिद्विवा न गुण्णाय। करायन। अगोऽगनाम्भमाग्नेयः प्रदावाग्यान्परंरुदा
न गीरुपांदिनिमनुषिष्णुपरद्विग्मागतम् । आपोरान्द्वयजन्म मयमभ्यजुर्न तथा ॥

आगुन्नामो न गृहीयान्न कुर्यांश्च विषज्जयः ।
प्राजापानश्यानोदानममानानो क्रमेण वै ॥
श्याहाकागं गत प्राजाहृतीः मय्यह् ममापरेत् ।
गौनेन भोजनं कुर्यात् या कापि तत्र वै ॥

क्रियाभिनयचेष्टाभिः तत्कार्यं माभयेद्वचुचः । अथवा हरिगोविन्दशिरसंरुहरपूर्वः ॥
नामभिस्युमुग्धोभुक्तिः कुर्यादेवेति धै मनु । पूर्वभुक्तीद्रवः कार्यः मध्याश्यादिरसैः परैः ॥
मध्यभुक्ती च काटिन्यं पूर्णं. मायादिकारिणैः । अन्तेदश्याभिर्भूयः कार्यं एवेति भोजने
नियमोथाहटप्रोक्तः सर्वलोकहिताय वै । स्वीकार्यं स्याद्विशेषेण शास्त्रगतो महात्मनाम्
भुक्तिकाले भाषणस्य प्रसक्तो यदिर्भूर्भुवः । सुवश्चापि जपेद्विद्वान् श्लाघाभाषणसंख्यया ॥
वृथाकलहचापल्यभाषणादिषु तत्परम् । आभिर्गोर्भिर्मनुजपमिदं विष्णुस्यम्बकम् ॥

कुर्याज्जपेत्पष्टि(वा)सारं नोचेत्स्यात्कित्विषी नरः ।
क्षते पाने जम्भणे या क्रियमाणे तु भोजने ॥

अवदचसंप्राप्ते भोजनात्परमेव वै । श्रीमं भजतु सुमहान्मनुमष्टोत्तरं शतम् ॥
जपेदेव विधानेन पाने तस्मिन्नदं परम् । धित्तं प्रकथितं सद्भिरलक्ष्मीर्मे तदुत्तरम्
१५ वै तस्याः भूम्यास्तारः परम् । गोमथालेपनंरुत्वा रङ्गवल्यादिरञ्जनात्
१५ विधानेन श्रीसूक्तेनोक्षणादथ । त्र्यम्बकमनु जपत्वा तत्र दूर्भस्तुणरपि ॥

१५ ००० रामनाथ न चेन्महान् । अपमृत्युः प्रजायेत संपदोयान्त्यधोगतिम् ॥
 रा इन्द्र सुमहामन्त्रमेतं तु जृम्भणे । शतवारं जपेद्विद्वांस्तदोपस्तेन नश्यति ॥
 स्वल्पनेजाते भुक्तिकाले तु दैवतः । पुरीषस्य च तत्पश्चात्स्नात्वाचम्य विधानतः
 योगात्सरंसद्यः त्यक्त्यापोशनमुत्तरम् । जपित्वाहं स गायत्रीमष्टोत्तरशतं ततः ॥
 तजपात्पूतो भवेदिति यमोऽब्रवीत् । अमृतेति च मन्त्रेण ह्युत्तरापोशनात्परम् ॥
 पयसानित्यं नारकान्दोषयेन्नचेत् । ध्रुवंते प्रशपन्त्येनं नारकाः जलकाङ्क्षिणः ॥
 १६ सुरज्येष्ठः पिपासाशमनाय वै । सलिलं कल्पयामास भुक्तयन्तेऽब्रुवन्निजन्मनाम्
 तादृशं ब्रह्मा पीयूपादधिकं परम् । कारवेति च मन्त्रेण तदेवं तर्जनीमुपात् ॥
 दुष्टयोगेन तेनश्रेयो महद्भवेत् । भगिनीजननीभार्या स्तुपापुष्यपि हस्ततः ॥

शस्यतेऽनुदिनंभुक्तिः मित्रैरिष्टैश्च बन्धुभिः ।

अन्नार्थिभिः क्षुदातैर्वा भुक्तियस्त्वैककामुकैः ॥

ससन्कुर्यान्न भोजनं सर्वथा नरः । यत्काक्षितं वस्तुमुस्तौ स्वयमरनाति भोजने
 वैव तस्मैना तज्जीर्णं नैति किं पुनः । पिचण्डसंस्थितं तद् विपमेव भवेद्भ्रुवम्
 मुखकृतमुदङ्मुखकृतं तु वा । देवयोग्यं भवेत्सर्वं न चेद्गामुरमुच्यते ॥
 यपाकाय स्वकीयं परिकल्पयेत् । यदि न स्यात्स्वस्तेगेहे देवादमिल्लदापुनः ॥
 रतोप्राहः श्रोत्रियस्यत्वसंभवे । सामान्यं ब्राह्मणगृहात्तादृशस्याप्यसंभवे ॥
 सतेदेशे शूद्रगेहं समाकुले । तद्गृहादप्रिमादाय भूमावेकत्र तं शुचिम् ॥
 यत्रभूयः यैः फञ्जित्काष्ठजालकैः । शुष्कैस्त्रिणविशेषैर्वा प्रज्वाल्येनं विभावमुम्
 भूयश्च कृत्वैनं बलवत्तरम् । चुष्टिकायां प्रतिष्ठाप्य तेन पाकादिव क्रियाम् ॥
 वेधिना यदि देवालयदिना । तत्समाहरणं कुर्यात्तदा तूष्णीं न पाहरेत् ॥
 तन्मुक्तं फलं ताम्बूलमेव वा । शलाटुतण्डुलान्वापि पश्चाद्ब्रुहि समाहरेत् ॥

तथाग्नेभ्यो बुद्धेभ्यो जिनेभ्यो नैव सर्वथा ।

देवलेभ्यो विरोपेग कुण्डादिभ्यो न तं हरेत् ॥

तो षड्भिः अयोदण्डेन या तथा । विपट्टादिसंभूतः स्मरानामिममोममः

दुष्कृतं सुन्दरं दृष्टिप्रियं जिह्वाप्रियं शुचि । देवयोगमितिप्रोक्तं सर्वशाकादिकं सदा ॥
 अतितप्लेषु नीरेषु त लालनाजुनान् ।

क्रियते पातयित्वा यः पाकोराक्षस उच्यते ॥

देवयोग्यो भवेन्नायं पितृणामतिनिन्दितः । तेन हृद्यं कथमपि न कुर्यात्पिण्डतः स
 नोदकेन पैतृकं ये प्रवृत्ते । निरयस्था भवन्त्येव यावदाभूतसंग्रहः

प्रशाल्य तण्डुलान्सम्यक् त्रिवारं हस्तलोडनैः । तस्मिन्तेनोदकेनैव पाकं कुर्यात्सुपात्र
 सपा ... एषो देवयोग्योऽयन्तमुपायनः । तदन्नममृतसमं पितृणां चातिबल्लभम्

मन्वेदेवेति । भगवानुवाच स पितामहः । सूपस्य नायं नियमः तप्लेषेव पयस्तुवै ।
 तस्य पाकः सुविहितः परंपाकात्पुनः स्मृतः । अत्र सैन्धवनिक्षेपः पूर्वं तस्मिन्कृते तु नः
 पाको भवेत्समीचीनः तस्मात्तं परिवर्जयेत् । एवमेव तथा शाकविशोषाणां सदावनः ॥

नियमोऽयं प्रकथितः पाककर्मणि सन्ततम् । शाको लवणयोगेन यस्तुपक्वो मन्वेदुः ।
 तस्य पाकात्परमयं कार्यं इत्येव निश्चयः । भिरसासैन्धवयोगेन होमकार्ये समान्ते ।
 निन्दितैव भवेन्नित्यं हविर्मात्रं तथैव हि । यदि प्रथमतो मोहादमत्रे सैन्धवं नः
 निक्षिप्ये दूरतोऽमत्रं शालोऽमत्रं तत्रैः - तत्परतो यद्वदन्त्यात्सर्विके

तिरस्कृता दुःखिता च दूरादपगता भवेन् । भार्गवी सर्वधान्येषु धनराशिषु तिष्ठ
 सन्नतं लक्षणे ज्येष्ठा सदावासं करोति हि । तस्य निक्षेपणं पात्रे वामपार्श्वे प्रचो
 दक्षिणे परमान्नस्य प्रागप्राभिमुखे पुनः । परिवेषणकालेषु तन्निक्षेपणमुच्यते
 अन्नस्य दक्षिणे भागे सूपस्थानं प्रचक्षते । शाकानामपि सर्वेषां पश्यानां परिवेष
 मिथोयोगो यथा न स्यात्तथा पात्रे प्रसाधयेत् । सूपमन्नेन संवृक्तं यः कुर्यात्परिषे
 स सूनः स्यादष्टजन्म तस्मात्तत्परिचर्जयेन् । पैतृकेऽवाहकाल्येन सूपेन जडधीर्न
 द्विजान्सन्तर्पयेद्विध्या नास्तिको जायते नरः । दैवकृत्येषु सर्वेषु मुद्गासूपा विकल्प
 प्रशस्तः स्यात्परिप्राह्यः पैतृकेषु व्यवस्थितः । शुभकर्मसु सर्वत्र सूप आहक नामच
 चणकाश्च परिप्राह्याः तस्मिन्नर्थं कथंचन ।

मापाः सूपाय यः कुर्यात् भव्यकार्येषु मूढधीः ॥

क्षीयन्ते संपदस्तस्य प्रजाश्च पशवः श्रियः । भक्ष्यकृत्येषु सर्वत्र निन्दिता न भवत्य
 मापालिलास्तथाभक्ष्याः संज्ञावस्तुषु चोत्तमाः । दैविकेष्वखिलेष्वपि पैतृकेषु शुभेष्वपि
 कदलीचूतपनसाः पयोदधिघृतान्यपि । गुडतैलकुशश्रीरसमित्ताम्वूलदक्षिणाः ॥
 साधारणब्राह्मणश्च गोमयं च तथा पुनः । कर्ममात्रस्य सततं ततर्तुस्सलिलं सदा
 साधनं पावनं प्रोक्तं सलिलं " तथा शुभम् ॥

पाकाधिकारिनिरूपणम्

पत्नीपाकः प्रशस्तः स्यात्प्रजायत्यंधयोरपि ।

पितामहादिकानां च ज्ञातीनामेव साधिकः ॥

मातुला... मुन्वानां च बान्धवानां च कृत्स्नराः ।

स्वत ... नुरुण्येन चरित्रतः ॥ :

प्राशस्त्यं पाककार्यस्याहौकिके वैदिकेऽपिथा ।

स्थालीपाकादिसत्कृत्ये निव्यं तच्छ्रवणादिकम् ॥

हस्तावहननं तस्याः मंत्रात्रं विधिना यथा । दैविके पैतृके तस्मिन्पावने मयंकर्मणि ॥

अधिकारो मुख्य एव न तन्नाम्यं कथंचन ।

अन्यानदानुपन्नेष तन्नाम्यं शीतानु तत्र येन ॥

हरिद्रा इति प्राहुः कृष्णवक्त्रा महर्षेण । विरगन्तीनां हृतः पाकः परमो मृतमोत्तमः ॥

श्रीधर्माः

श्रीधर्मरत्नीभद्रा भद्रानामादिकारणम् । भेद्यमो मंत्रदा मूलं भियो सैशारपदं परम्

माध्याम्यरत्नी देवी माध्यां माध्याम्यरत्नी ।

रावी इमा भगवती बन्ध्याप्यायां मनोन्मनी ॥

प्राप्तु परिशुभ्रा परमो धर्म उपने । धम्. धनुस्पृजा य मतनं मञ्जुभाषणम् ॥

एतेनैव कन्धुता क्रियारजनम(ए)ति । मदा शुक्तिवमधीक्यचसो परियर्जनम् ॥

विष्णोश्चरवाक्यैर्षं यथायंवरिभाषणम् । मदा मंनुस्वनानुश्रुवांशुपरिभाषणम् ॥

गिन्ताभिभाषणंस्याभिः प्रजाभिर्मंत्रयुद्धिभिः ।

क्रोपरिष्णुरवाहः प्रोक्ती शुद्धिभिः. परिप्रियैः ॥

विकारगून्यता चित्तं क्रोधलोभादिगून्यता ।

अनालयं कालमात्रे पनिष्ठायानुयर्जनम् ॥

निद्रा लक्षणं स्यादापारम तथाविधः । स्नानमात्रे प्रकथितं हरिद्रा प्राहुमुखेन वै ॥

नेयं क्षेत्रं शारि लदनदयादितः स्मृतम् । हृत्कण्ठकणंश्राहृत् जान्वद्भ्रवादि प्रमेणतु

ताननाष्टमेकस्याद्जगत् शिामो मनु । विशोपदियसेवेयापगाहः प्रतिपादितः ॥

राश्या त्यक्तं तु यत्नानं धृथा तामां न संशयः ।

भवेदेवेति सा स्याहा म्यधो प्रीवाच संसदि ॥

यानारभेवेवं निशादरात्क्रमेण वै । पतसुगो दिशामादौ सेनादीनां ततः परम् ॥

श्रीमां देवपत्नीनां दृशाद्दुल्लिचालनात् । पर्वनुप्रोक्तमेतामां पृक्केषु दिनेष्वपि ॥

श्रीं विशोपेगाप्यथोदयमहोदये । तस्यां कपिलपट्यां च श्वभूधनुष्योस्तथा ॥

श्रीं मून्कारौचरजकालेनु चोदितम् । विष्णुतीनां शिरस्नानं शास्त्रश्लौर्महात्मभिः

पुण्यनीर्मध्यवभृशं पण्डान्तामशुषौ गथा । उष्णिष्टानने गीर्णे वन्पुमात्रमृतावपि ॥

मशानवृक्षपीवने गमनादिनिमित्तकं । भवेद्देव गिरः स्नानं स्मरन् ॥

पीना निमित्तं यो मोहान्कुरुते मत्तनं रसा ।

पतिन्ती सा प्रकृतिना विषया जन्मजन्मनि ॥

अपत्ने प्राह धर्मप्रोक्ती पुग विधिः । अगिरा मशानात्परमेवै ॥

निगिलान्केरान्प्रकृत्यात्कपरी शिवाम् । न भवेदाद्रकपरी नाद्रं यस्त्राप्यकञ्चुका

विषयकुरुह्णुमादिव्यमिन्पूरणानुत्पेना । प्रभवेद्देवमननं स्वीकृताञ्जनपालिका ॥

अशरेदुत्तरीयेण पादप्रशालनान्परम् । आशामोऽपि भवेन्मूष्णी जलप्राशनमात्रतः ॥

नामाचमनमिन्दुत्तं विधयानां च तं विभिः ।

नामभिः कथितं मद्भिः नान्यैरेवेति काश्यपः ॥

दयानन्तरं स्त्रीणां स्नानं तत्परिकीर्तितम् । तदेतत्सोमपीथिन्याः उद्ययात्पूर्वमेवै ॥

दुग्धुद्धरणतः पूर्वं कार्यमेवेति चोदितम् । अग्निदोत्रप्रचारेककालेष्वेवायमुच्यते ॥

विधिः किल विरोपेण न चेन्नायं विधिर्भवेत् । याऽऽद्रं वस्त्रेण कुरुते पचनं दुर्मती रसा

दन्नं तामसं ह्येयं नैकृतं न तु दैविकम् । अकञ्चुक्त्वा कृतं त्वन्नं इत्वलोऽस्तीति गौतमः

कवर्यां सार्द्रया मूढा कुर्यात्साकं कृधायता ।

तदोदनं समश्नाति वातापी निर्घृणोऽसुरः ॥

अन्तर्दुःखेन या नारी मुखन्त्वश्रूणि मूढधीः ।

करोति पक्वां तां भिस्तामरप्ये निर्जने शुनाम् ॥

गृध्राणामपि काकानां यथा स्वाद्यं भवेन्नतु ।

तथा त्यजेत्प्रयत्नेन तादृशं त्योदनं नरः ॥

योऽश्नाति हेयं विधिवत् पञ्चगव्यविधानतः ।

पीत्वाऽष्टवारं जप्त्वा वा गायत्री वेदमातरम् ॥

हानुवाकपठनाच्छुद्धो भवति नान्यथा । शयाना या प्रकुरुते पाकमन्नस्य दुर्मतिः

लक्ष्मीणां तदन्नः स्यात्सतामेतद्विगर्हितम् । तादृगन्नप्राशनेन मानवो दुर्भगो भवेत् ॥

गोपरिहाराय शान्तो तामृचमुत्तमाम् । जपेदप्रशानं स्नात्वा तेन श्रीको भवेदयम् ॥
 श्रेयाभिमुखात्प्रत्यङ्मुखतो याति मौञ्ज्यतः । पचत्यन्नं तच्च भवेत्पैशाचं राक्षसं परम्

पितृणामपि देवाना अनर्हः म्यात् द्विजन्मनाम् ।

तदन्नं मनुजोऽतीय विद्यालभ्नीवहिष्कृतः ॥

प्रभवत्येव तच्छान्त्यं घोपशान्तिं जपेन्मतुम् ।

त्रिवारं प्राङ्मुखस्तिष्ठन् व्याहृतीर्दशसंख्यया ॥

व्यह्नासमन्ता विधिवदन्न ओं तस्मदित्यपि ।

उत्तवा समापयेद्विद्वात्स्मादेव पतिव्रता ॥

गुणद्वली महाभागा सर्वलक्षणमण्डिता । यथोक्तविधिना स्नात्वा सुवस्त्राकरुचुकावृता

कुङ्कुमाङ्कुरास्विन्नमुखी कवरसंवृता । अथवा कृतवेणी वा प्राङ्मुखेनैव सुस्थिता ॥

विचक्षणा पाककर्म पाथ (चद्धा) शास्त्रवर्त्मना । सर्वकर्मपु भद्रेषु सन्ततं ह्युत्तमोत्तमः

गुणद्वलीकृतः पाकः सर्वशास्त्रमतः परम् । ततोऽपि सोमपीतन्याः पाकः पण्डित संमतः

रिवेषणकर्मापि तथैवेति शची जगौ । पचने भोजने वापि चिरण्टीनां भुक्ते तथा ॥

गृभणे पानवायी वा निर्गते वेदममध्यमे । कल्याणवेदिकामध्ये तत्कालेष्वेव देवतः ॥

शकलं तत्क्षणेनैव प्रीक्षयित्वा शुचीवतः । सद्यः संभूतेन पश्चाद्गोमयेनोपलिप्य वै ॥

गास्तत्र तु समानीय नैचिकी रथ वा पुनः ।

घेनोः सवत्साः गाः शुद्धा त्रयोऽश्वा वा विधानतः ॥

इत्तं तत्र संस्थाप्य तावद्गोसूक्त शब्दतः । पूरयित्वा सैन्धवाश्चेत्तावद्ब्राह्मसूक्ततः ॥

शब्दापयित्वा विधिना मुहूर्तत्रयतः परम् ।

दूरीकृत्याथ ताघेनो स्ता श्वान्चेत्समाहितः ॥

गदेशमात्रमवटं तत्र स्नात्वा यथा शुचि । यावत्तावत्तु तां सर्वां मृदं दूराद्दृश्यपोहयेत्

योहनात्ततो भूयः संरैर्निखिलैर्द्विजैः । संवृतः पुनरागत्य पूरयित्वा वटं च तम् ॥

त्रिदशान्विपूचीनामान्निक्षपवासाभूतैः शुभैः । कुङ्कुमास्त्रैः सुपुण्यैश्च तत्र कुम्भं ददं शुभम

प्रापयित्वाऽत्र धरुणमावाहाय त्रियम्बकम् । तन्तारिकेले संपूज्य प्रतिमायां विधानतः

योडशैरुपचारैश्च समाराध्य जगत्पतिम् । पूजान्ते रुद्रगायत्रीं दशवारं द्विजैः सह ॥
जप्या श्रीरुद्रचमकौ तत्परं तजलेन वै । अवटश्चित्तमृत्तनाया पूरयेदेव सर्वतः ॥

ततः परं च श्रीसूक्तं भूसूक्तं पूर्णसूक्तकम् ।
लक्ष्मीसूक्तं च यत्नेन जापयित्वा द्विजोत्तमैः ॥
दशरान्तिर्घोषशान्तिः जप्त्वाऽथ प्राङ्मुखः स्वयम् ।
उपवीति नमोब्रह्म परिधानीयकां जपेत् ॥

तदपानजतद्वायोः निष्कृतिः कथिता परा । कृतस्य जृम्भणस्यापि पूर्ववन्नान्यथेतितत्
भृगुवारे भौमवारे भानुवारेऽपि पर्वणि । महेषु सुमहत्स्वेषु माकरे क्रान्तिशुल्बके ॥

विवाह्यागोपनीति सीमान्तादिषु योगिषु ।
तच्छालायां वेदिकायां तन्नान्दी करणात्परम् ॥
अलंकारासनेतस्मिन्महासिंहासनेऽपि वा ।
भद्रासने वा विधवा पान्य(या)ह्वेन शब्दितः ॥
तदा तां निष्ठुरं वाक्चं प्रोक्ष्या छत्कृत्य दूरतः ।
उद्वासयित्वा चपलं शुचीवो हव्यमन्त्रतः ॥
गोमयालेपनं कृत्वा गोमन्त्रेण ततः परम् ।
तां भूमिं प्रोक्ष्य गायत्र्या कर्दमं किष्कु मात्रतः ॥

छारयित्वाविधानेन पुनस्तस्मिन् कर्दमे । पश्चाद्वायं पूरयित्वा तत्तन्मन्त्रेण मन्त्रयित्वा
तस्मिन्नयाक्रमध्याश्वं अश्वोऽसीति च मन्त्रतः ।
मन्त्रयित्वा पञ्चवारमिह पर्यन्तमेव वै ॥

दिग्बन्दादिपह्विरा ऋचो जप्त्वा ततः पुनः । हुत्वा च समिदन्नाज्यैः श्लिष्टृत्परमेव वै
स्रोढामनपर्यन्तं कृत्वा तां मृत्तिको भुवि । कर्दमत्वेन सर्वत्र खनित्रेणैव कृत्स्नराः ॥
सुदृष्ट्यैश्च निःशयं दूरतः परिवर्जयेन् । पर्येण भग्मना पश्चाद्विकिरेत्तत्र सर्वतः ॥

नयंप्रजाममन्त्रैश्चैः मतामन्त्रैश्च पञ्चभिः ।
प्रकुर्याद्ब्राह्मणानां च द्वादशानां च भोजनम् ॥

प्राशिषां कर्मणां पश्चात्पुनर्नान्दीं समाचरेत् . एवं कृते तु मुच्येत सद्यः . तद्दुर्निमित्ततः
पुनराहवसंहदः पावकः स्यादपावकः । तेन सर्वं पक्मात्रं शूद्राणां योग्यमित्ययम् ॥
तेवाच निश्चुतिस्ताश्चात्तयैवेत्याह तद्यमः . धमन्यास्य मुखद्वहिं धर्षयित्वैव सन्ततम्

पाकक्रिया प्रकर्तव्या स पाकां वैधिको भवेत् ।

अयोमयी तु धमनी नारीणां न भवेदिति ॥

तेवाच किल धर्मज्ञः चित्रगुप्तः स्वयं विभुः । किंतु सा वैणवी कार्या धनितानां सुपावनी
रमनीति जगौ ब्रह्मवृद्धयेऽत्र विभावसु । मंत्रधनदशाया तु यदि संमार्जनी गतिः ॥
प्रीडाभिः प्रज्वलिता पाकाग्निर्मक्तदूपकः । तादृगप्रौ कदाचित्तु भक्तं निष्पादितं जडः
तेहेतारमन्पञ्चगव्या गायत्र्यप्रशतेन च । ऋत्रैकादशिनो जप्त्वा जलपानेन निष्कृतः
भवेदिति धर्मज्ञाः जगदुः सनकादयः । शोषयातेन संवृद्धो धीतिहोत्रस्तु दुर्षटे ॥

श्मशानाग्निसमो होत्र शुद्धैः स्पृश्यो भवेन्न तु ।

तस्मिन्नाग्नौ पक्वमन्नं मत्स्यघात्यन्नमुच्यते ॥

दन्मदनमोहेन किलिवपी ब्राह्मणो भवेत् । तद्दोषपरिहाराय पड्व्यं कृच्छ्रमाचरेत् ॥
आदसण्डकावेरी स्नानैर्देशभिरैव वै । शुद्धो भवेन्न चान्नेनेत्येवं मनुरत्रवीत् ॥

गोरोगतावकाप्रौत्सं समानीयातिमौल्यतः ।

चुष्टिकायां प्रतिष्ठाप्य तस्मिन्नन्नं कृतं तु यम् ॥

जललाहृतं साक्षात् तन्नाश्यमतिपापदम् । तद्भक्षणे प्ररुधितं यावकाहारपूर्वकम् ॥
स्नाष्टकं पञ्चगव्यप्राशनेनैव केवलम् । चतुर्विंशतिगायत्रीसहस्रजपतः शुचिः ॥
कलेवेति भगवान् वसिष्ठो मुनिरत्रवीत् । कुशाग्रौ वा स्वर्णकारचुष्टिकाग्रौ विशेषतः ॥
अष्टकवह्नौ वा शालाधलजपावके । कार्वग्रौ मार्गनिक्षिप्तधर्माग्रौशास्त्रमन्दिरे ॥

पीठारिका मन्दिराग्रौ लपनोच्छिष्ट पापके ।

पक्वमन्नं देववशात् मोहात्पृष्ट्वापि केवलम् ॥

प्राप्त्यमवाप्नोति तस्य प्राशनतः पुनः । जातिध्रंशं सद्य एव लभते ब्राह्मणो महान्
निष्कृत्य महासिन्धु स्नानानां शतकेन वै । अहोरात्रैः त्रिभिः शुद्धोपवासः पञ्चगव्यैतः

शुभमाण्डजपमन्त्राणां त्रिवारपठनेन च ।

राशया माहाणभुक्तया च शुद्धो भवति नान्यथा ॥

स्वयम्भुर्हितायाऽप्र प्रयत्नेन गुयासिनी । पाकयोग्यं शुद्धमन्नं पात्रेणानीय वै क्रमात्

भवनादेव भवने स्वीययत्तेरदुर्लभे । शुद्धिकायां प्रतिष्ठाप्य पारुकर्म समाचरेत् ॥

न मृणैराहरेद्विंशतिं काष्ठैर्वा न च ... । मृण्मयेनापि पात्रेण दारुपात्रेण वा तथा ॥

एतेन शाकलेनाऽपि नोल्कामूलेन तं हरेत् । यथाहरेत्तु मोहेन तद्गोहश्रीर्विनश्यति ॥

प्रलम्बोऽप्र प्रवर्धन्ते विपदश्च तथा तथा । भवेयुरेव भूयिष्ठाः तथा दुर्गतयः पराः ॥

आहगमिर्विशोपस्य तदानयनमाग्रतः । भर्ता ज्ञात्वा तु तत्पश्चान् तस्याः कर्म विशोपवित्

दूराद्विसृज्य तं वह्निं तां निर्भस्स्यं च निर्घ(र्ष)णः ।

तदलक्ष्मीविनाशाय स्वयं प्राङ्मुखतो जपेत् ॥

मुमङ्गलीरियं मन्त्रजपं चापि ध्रुवश्रितेः । इमां त्यमिन्द्रमन्त्रं च श्रियं जात श्रियस्तदा

श्रीभूस्सूक्ते जपं चापि त्रिवारं तदनन्तरम् ।

कृत्वा तु मङ्गलस्नानं भवेतां प ... ततः ॥

ब्राह्मण य ... संयुक्तौ कृताहारौ दिनत्रयम् ।

तेन श्रीको भवेतां तौ तत्र पक्वान्न भक्षणान् ॥

नानात्परं च पुण्याहं वाचयित्वा ततः परम् । प्रतिष्ठाप्य शुचिगोह मध्येगाह्योक्तवर्त्मना

खान्ते जुहुयादाज्यसहितं चरुतन्त्रतः । श्रीसूक्ताभिर्विधानेन पश्वचारं ततः पुनः ॥

ब्रह्मोद्वासनतः पश्चाद्गौरैकात्र च दक्षिणा ।

परिकल्प्या ... दूधोरामापदं प्राप्नुयात्तु सः ॥

जसं शुद्धपाकेन स्वयं शुद्धः स्वलंकृतः । संजातमन्नं सुमुखं भुञ्जीयात्प्राङ्मुखोद्विजः

रपाको नैव भवेत् परान्नः परमन्दिरः । पराधीनो भवेन्नैव परः प्रैष्यश्च बाढवः ॥

नित्याग्निको भवेच्चापि सोमयाजी भवेत् च ।

यद्वा भवेदाहिताग्निः समन्त्रः सर्वथा भवेत् ॥

न श्रियेतानाहिताग्निः कथं चन । श्रियतेनासोमयाजी ह्यमन्त्राभिर्घ्रियेत च

मकरो भूयान् नित्यं श्रोत्रियपूजकः । उदामीनो श्रोत्रियेषु सुमहात्मसु संमुखः ॥
 त्वहंगोही तटस्थो मध्यमेष्वति । श्राद्धकर्मपरो भूयाच्छ्रद्धालुः कर्मभक्तिकः ॥
 सु सर्वेषु शौचमक्रोधमत्सरा । सत्राहाणान्वेषणं च सौमुख्यं सत्यभाषणम् ॥
 गृहस्वैकं द्रव्यं चापि तथा पुनः । अदानं सर्ववस्तूनां यस्य कस्यचिद्द्रव्यं वै ॥
 मक्ष तत्कथाप्रतिपादनम् । तद्गर्मशास्त्रस्वैकचिन्तनं तस्मिरीक्षणम् ॥
 नां द्रव्याणां वस्तूनामवलोकनम् । समीकरणमेतेषां तत्र तत्र नियोजनम् ॥
 कादेतदत्यन्तायश्यकत्वतः । समनुष्ठेयमेवस्यात्पुनरन्यानि यानि वा ॥
 याणि भूयश्चानुष्ठेयानि विशेषतः । अत्र स्वानात्परसन्ध्यामात्रं होमश्च केवलः
 यनं नैव प्रतच्छ्रद्धादिकं तथा । अभिवादनकार्याणि बन्धूनां महतामपि ॥
 तर्पणं पुनश्च प्रतिपादनम् । वर्जयेत्तु विशेषेण श्राद्धीयेकानि तत्करः ॥
 नीह्यन्य विशेषनियमो मतः । एतद्दिनत्रयमिति केचिदाहुः मनीषिणः ॥
 वश्च तद्दिनत्रय कर्मणा । सर्वे रागाणां स्मिन् पस पुनः ॥

परं तप मात्रं स्यादेकमुक्तिश्च केवला ।
 दिवसे तत्र विज्ञेया तच्छ्राद्धं तर्पणान्तकम् ॥
 इत्युक्त्वा सर्वशास्त्राणामेतावान्निश्चयः परः ।
 निमन्त्रिणां ब्राह्मणानां पूर्वरात्रौ प्रचोदितम् ॥
क्ति परतोक्षेयं सनकृतेः परम् ।
 परेषु रेवं प्रातश्च सन्ध्याहोमात्परं पुनः ॥

श्राद्धे निमन्त्रणक्रमः

आमन्त्रणं तद्गोक्तृणां विधिना चोदितं तथा ।
 संकल्पानन्तरं श्राद्धे पूर्वं ... रेव वै ॥
 यः पित्र्युद्देशेन तद्दिने । पितृभक्त्या श्राद्धकर्ता मासपट्टकस्य पूर्वतः ॥
 कुर्यान्मनसैव विचक्षणम् । वेदवाची महाभाग साचारे सामिहोत्रिणे

अत्रामिन्नशाखाः शिष्याभ्रष्टाभ केचन अन्ययदशिमशाशाया गोत्रसूत्रावलम्बिनः
 कर्मणा । अपाः प्रभूता विजया. तूष्णीं ब्राह्मणराक्षिताः
 तेषां केचलया तपसा यापि पात्रता । अत्ररनिग्मिचोभे तद्वि पात्रं प्रचक्षते ॥
 विषयब्राह्मणानां दुर्लभे केषलं पुनः । स्वयन्पृष्वय यत्नेन भोजनूः संपादयेत्तथा ॥

अधोत्रियं श्रोत्रियं वा ब्राह्मणनामधारकम् ।
 स्वकीयेष्वेव भोक्तारं यन्नाम्संपादयेद् द्विजम् ॥

सद्योशास्त्रेत्तत्र सम्यक् तत्त्वरूपं प्रकाशतः । ज्ञानं भवति तस्मात्तु परेषां दुर्लभे त्वयम्
 इत्यतः ब्राह्मयोग्यास्ते योनिसंबन्धवजिना । गोत्रसंबन्धरहिताः मन्त्रसंबन्धशून्यकाः
 नैवेद्यानुपायेन वेदाक्षरसुपूरिते । मुमुक्षुं ब्राह्मणमुपे कथयन्तं पातयेत्सुधीः ॥
 शौ विष्टति यस्यान्नं वेदाभ्यासेन जीर्यते । कुलं तारयते तेषां दशपूर्वान्दशापरान् ॥
 वेदाक्षरकुक्षिस्थमन्नं प्रप्तं मृनाहके । प्रकुर्याद्रोदनं तेन कर्तदोषो महान्भवेत् ॥
 दन्त्योपधयस्मर्वे वेदस्य गृहमागते । वयमेतत्कुक्षिगताः यास्यामः परमां गतिम् ॥
 त्वे पितृपुत्र्ययं यदल्पं बहु वातु तन् । दीयतेनुपकागयं मेरुमन्दरसंनिभम् ॥
 नक्षत्रममोषं स्यात्पितृणां पूर्णवृत्तिदम् । वेदाक्षरपरित्यक्तलपनत्यक्तमोदनम् ॥
 उदात्यक्तसलिलरूपयद्द्वयमेति वै । स्वशाखायां दुर्लभेषु भोक्तृनन्यान्निमन्त्रयेत् ॥

नातिचारान्नातिवृद्धान् नातिस्थूलान्वृशान्तराम् ।

अप्यल्पभक्षकान्भूयः गृहीयाद्बहुभक्षकान् ॥

दत्ता तु पितरः ब्राह्मे ब्राह्मणं बहुभक्षकम् । दृष्टेष्वलभिया सद्यः कुर्वन्त्येव पलायनम्
 त्वत्त्वमक्षणपरं ब्राह्मणं तं विलोभ्य तु । न तृप्तिमधिगच्छन्ति तत्र श्रोत्रिय एव तन्
 योनिसलिलादेव नष्टशुदाहकश्मला । आह्लादशाब्दा संप्राप्त महातृप्यैकनिर्भराः ॥
 प्रभवन्त्येव तस्मात्तु वेदिनं तं निमन्त्रयेत् ।

वेदः साक्षाद्भरिः प्रोक्तं स वेदो यस्य सन्ततम् ॥

जिह्वायां हृदि वाऽऽप्येऽस्य वर्तते सहि चोदितः ।

साक्षान्नारायणः श्रीमान् तद्भुक्तौ किमु दुर्लभम् ॥

एकमिन्नपि या लब्धे पित्रानन्दो भवेन्महान् ।
 ब्राह्मगतादृशो भाव्यः पुर्नानः कौधवर्जितः ॥
 अदाम्भकश्च कर्मिष्ठः श्रोत्रियः श्रोत्रियोद्भवः ।
 ब्रह्मग्यो ब्रह्मनिष्ठश्च सर्वपात्रोत्तमोत्तमः ॥
 देवाद्विमृतवेदश्च वेदोत्तमः परिकीर्तितः ।

क्रियानर्हः स विज्ञेयः त्याज्यः स्याच्छ्राद्धकर्म

स्याधीनवेदः सततं पदक्रमविशेषयिन् । तत्प्रयोगविशेषज्ञः वि-
 अध्यापकवरिष्ठोऽयं नित्यप्रवचनोन्मुखः । वाचसंख्या प्ररनृत्त प्रय-
 साक्षात्पावक एवायं संहितामात्र पाठनात् । वाताध्यायस्तु ऋग्वेदे स-
 वेदाध्यायी तु विश्वेयो स एव श्रोत्रियोऽपि वै । पदाध्ययनतो विष्णुः स-
 पदप्रकृतिरेतस्याः संहितायाः क्रमस्तु सः । संहिताकारकोऽयन्तं क्रम-
 साक्षाद्बुद्ध इतिख्यातः क्रमाध्यायी तदंशजः । स्वरवर्णविशेषज्ञः
 यजुर्वेदस्यैकदेशः ऋग्वेदः सामनामकः । तन्निदानक इत्ये-
 ब्राह्मणेपूतमाज्ञेयाः निखिलेषु महच्छ्रियः । देवद्विजर्षिमुनयः वि-
 संहितामात्रतोज्ञेयाः विप्राः सर्वक्रियार्हकाः । पदेन कर्मणा चापि

अनपरित्यागपूर्वकं ब्रह्मविद्विषः । तर्हिज. शिल्पिनो गानपरानाक्षत्रकास्तथा ॥
 वैश्विकाः सर्वे वैदिकाः स्युर्विनाश्रुतिः । बटिकानां समाजेषु सर्ववैदिककर्मसु ॥
 विष्णुपुरस्कारपूजाकार्यकरो नरः । भूयिष्ठान्यशुभान्येव विन्दते न तु संपदः ॥

अपूज्या यत्र पूज्यन्ते पूज्या यत्रावमानिताः ।
 त्रीणि तत्र भविष्यन्ति दुर्भिक्षं मरणं ध्रुवम् ॥
 यत्र नास्ति भयत्राता श्रोत्रियस्मजला नदी ।
 आत्मसौख्यं यत्र नास्ति न तत्र दिवसं वसेत् ॥

श्वशागतचित्तस्य नास्ति यत्र विधायकः । असंभाषितदुष्कार्यजातदुष्कीर्तिभञ्जकः ॥
 रत्नदेशे दुर्लभः स्यान्न तत्र दिवसं वसेत् । कुग्रामे कुत्सिते देशे दुष्टक्रूरजनाकुले ॥
 द्विद्विजनमूषिष्ठे तिष्ठेन्नापि क्षणं द्विजः । तादृशदेशनिवासेन कलाक्षानं भविष्यति ॥
 कलाक्षानेन सततं कर्ममात्रं विनश्यति । तिथिभेदकृतं श्राद्धं पुनः करणमर्हति ॥
 नामभेदात्पक्षभेदात्तथा तत्स्यात्ततोद्विजः । ग्रामेविद्वज्जनावासे निवसेत्कर्मसिद्धये ॥
 कुर्यात्पारालस्यकान्यनियोगादिनिमित्तकैः । ताम्बूलचर्वणजल प्राशनात्परतोऽपि वा ॥
 श्राद्धदुष्कलतक्रोक्षुफललाजादिभक्षणात् । परतो वा साधयामात्स्मृतं श्राद्धं तु तर्पणम् ॥
 शनि वा सद्य एवायं सर्वसंभारसंबृतम् । नियतयेच्छ्राद्धकर्म येनकेनाप्युपायतः ॥

शक्तौ सत्यां सद्य एव कुर्याद्भक्त्या विचक्षणः ।
 शक्त्याभावे उपोष्याऽथ पिवाहि पदके चरन् ॥

चंत्लात्स्यपुरतः अनाज्ञातत्रयं जपेत् । इदं विष्णु महामन्त्रत्रिशद्वारजपस्तथा ॥
 व्याहृतीनां समस्तानां व्यस्तानां च सहस्रकम् ।
 जपत्वापश्चाच्छ्राद्धकर्म सम्यङ्निर्वर्तयेद्द्विजः ॥

दुष्कलदोषे तु प्राजापत्यं विरोधकम् । यद्विवालाः परं प्रातः कर्तारः श्राद्धकर्मणाम्
 श्राद्धकृताहाराः स्युश्चेत्तु तदनन्तरम् । भुक्तयन्तरं परित्यज्य परेशुः प्रातरेव वै ॥
 कुर्युः भुजिक्तियां मोहात्तद्विज्ञानात्परं तु ते ।

गुरुभिः घोषिताः सद्यः स्नात्वा पश्चाद्भयर्त्नना ॥

वंशभावे तु शिष्यं वा पुत्रं पौत्रं च विद्वद्भ्यः ।
 आत्मानं भोजयेद्वाऽपि न विप्रं वेदयन्निवम् ॥
 वेदिनां पुरतो यो वा कृत्युक्तिमन्तर्कशादिमः ।
 पुरस्कारोऽज्यनेनया धान्नाऽज्यं यालिप्राः मृतः ॥
 पुरतः श्रोत्रियाणां यो वेदस्यागपुरस्मरात् ।
 कृत्वाश्रमप्रयामान् नृन्ध्रान्तो ह्यर्चितुमिच्छति ॥

स रोगां संपरित्यज्य गरं दुह्यन्न संशयः । कलौ प्रायेण सर्वत्र पुरस्कारो न वेदि-
 किंतु तत्तर्किणामेव पश्चम्यन्त प्रधानतः । शूद्रप्रायाश्च शूद्राश्च केवलं शुद्धतर्किण-
 वेदाभ्यान्ब्राह्मणादेव तिरस्कुर्वन्ति तत्कलौ । कलिधर्मपरो न स्याद्ब्राह्मणो वैदिको-
 कुशाश्रभाषा शास्त्राणि प्रामाण्येन न विश्वसेत् ।
 गानशास्त्राणि कृन्तानि नृत्तशास्त्राणि यानि वा ॥

सभारङ्गकशास्त्राणि तालगीतलयश्रिकाः । वैद्यशिल्पोऽहुरास्त्राणि हीन्द्रजालीयकानि
 वैदिकस्तत्पराः सर्वा महावैदुष्यविद्ययोः । प्रसप्तौ तादृशान्सर्वान्वेदमन्त्रब्रह्मिष्ठता
 सन्ध्यामन्त्रैकविधुरान्पुनः श्रोत्रियरूपतः । तत्तत्कार्येष्व्यागतांस्तान्साम्येन न तु पूजये-
 पैतृकेषु विशेषेण मौञ्ज्यादिषु सवादिषु । श्रौतेषु स्मार्तकृत्येषु न साम्यादर्चयेदति ।
 ब्राह्मणान्भोजयेदिति विधिकार्येषु सर्वतः । सन्तस्ते वैदिका एव मुख्यत्वेन सदा द्विजै-
 परिग्राह्याः पुरस्कार्याः न तादृक्कृत्वाश्रधारिणः ।

ब्राह्मणानां धनं वेदा ऋग्यजुस्सामनामकाः ॥

तच्छिक्षास्तत्परं श्रौत्रकल्पा सूत्राणि तत्परम् । तत्प्रयोगपरिज्ञानं विनियोगपुरस्तरम्
 पश्चात्तदर्थजिज्ञासा तदर्थं तर्कचिन्तने । अभ्यासस्तु कर्तव्यो न तत्पूर्वं तु त्वं नरः
 अभ्यसेदितिकामेन ब्रह्मचर्येण वाडवः । सौम्यव्रतान्ते तर्कस्य समयो वेदचोदितः ॥
 आग्नेयकाण्डात्परतो तद्वत्तस्य च मध्यमे । उक्तो व्याकरणस्यैवं मर्यादं विधिरव्ययम्

एवं स्थितेऽत्र तां दिव्यां मर्यादां वेदनिर्मितम् ।

समुल्लङ्घ्य ब्रह्मचर्यं शुष्कतर्कादितच्छ्रमाः ॥

इभ्रमपरित्यागपूर्वकं ब्रह्मविद्विषः । तर्किणः शिल्पिनो गानपरानाक्षत्रकास्तथा ॥
 शीर्षैश्विकाः सर्वे वैदिकाः स्युर्विनाश्रुतिः । वैदिकानां समाजेषु सर्ववैदिककर्मसु ॥
 माधिक्यपुरस्कारपूजाकार्यकरो नरः । भूयिष्ठान्यशुभान्वेव विन्दते न तु संपदः ॥

अपूज्या यत्र पूज्यन्ते पूज्या यत्रावमानिताः ।
 त्रीणि तत्र भविष्यन्ति दुर्भिक्षं मरणं ध्रुवम् ॥
 यत्र नास्ति भयत्राता श्रोत्रियस्सजला नदी ।
 आत्मसौख्यं यत्र नास्ति न तत्र दिवसं वसेत् ॥

अवरागतचित्तस्य नास्ति यत्र विधायकः । असंभावितदुष्कार्यजातदुष्कीर्तिभङ्गाकः ॥
 यस्मिन्देशे दुर्लभः स्यान्न तत्र दिवसं वसेत् । कुप्रामे कुत्सिते देशे दुष्टमूरजनाकुले ॥
 वेदद्विङ्जनमूयिष्ठे तिष्ठेन्नापि क्षणं द्विजः । तादृग्देशनिवासेन कलाहानं भविष्यति ॥
 कलाहानेन सततं कर्ममात्रं विनश्यति । तिथिभेदकृतंश्राद्धं पुनः करणमर्हति ॥
 मासभेदात्पक्षभेदात्तथा तस्यात्ततोद्विजः । प्रामेविद्वज्जनावासे निषसेत्कर्मसिद्धये ॥
 दुर्ग्यापारालस्यकान्यनियोगादिनिमित्तकैः । ताम्बूलचर्वणजल प्राशनात्परतोऽपि वा ॥
 शलादुफलतक्रैश्चुफललाजादिभक्षणात् । परतो वा सार्धयामात्स्मृतं श्राद्धं तु तर्पणम् ॥
 अग्नि वा सद्य एवायं सर्वसंभारसंयुतम् । निवर्तयेच्छ्राद्धकर्म येनकेनाप्युपायतः ॥

शक्तौ सत्यां सद्य एव कुर्याद्भक्त्या विचक्षणः ।
 शक्त्याभावे उपोष्याऽथ पित्राहि पदके चरन् ॥

त्संकल्पस्यपुरतः अनाज्ञातत्रयं जपेत् । इदं विष्णु महामन्त्रत्रिरादारजपस्तथा ॥
 व्याहृतीनां समस्तानां व्यस्तानां च सहस्रकम् ।
 जपथापश्चाच्छ्राद्धकर्म सम्यह्निर्वर्तयेद्द्विजः ॥

प्युल्लङ्घनदोषे तु प्राजापत्यं विशोधकम् । यदिवालाः परं प्रातः कर्तारः श्राद्धकर्मणाम्
 क्षादन्नकृताहाराः स्युश्चेत्तु तदनन्तरम् । भुक्तयन्तरं परित्यज्य परेषुः प्रातरेव वै ॥
 कुर्युः भुजिक्रिया मोहात्तद्विज्ञानात्परं तु ते ।
 गुरुभिः बोधिताः सद्यः स्नात्वा पश्चाद्भवर्त्मना ॥

गायत्रीं तद्दिने जप्त्वा गह्वरं वेदमातरम् । धाटं कुर्युर्विधानेन निष्कृतेः परतः पुनः ॥

निष्कृतिस्मा प्रकथिता प्राजापत्यद्वयं तथा ।

गौरेका दक्षिणा देया ब्राह्मणाय महात्मने ॥

गृहीत्यथो विदेशाम्भ्यः स्वदेशाम्भ्योऽपि वा द्वितः । अनेककार्यशतक संलीनो राजपीडया

ममाक्रान्तधाट्कर्म विष्मृन्वीवावशात्पुनः ।

मुक्तेः परं वा मुक्तौ वा स्मृत्या तत्तदनन्तरम् ॥

भुक्तमन्नं हृद्दयित्वा स्नात्वाऽऽचम्य शुचिः स्वयम् ।

पावमान्यश्च कूशमाण्डयः शिवसंकल्पस्त्रकान् ॥

तान्पञ्चमकं वापि पूर्णसूक्तमघोरकम् । नारायणं चोत्तरं वै जप्यनाज्ञात भूर्भुवः ॥

उपोष्यतद्दिनपश्चात्परेणुः प्रातरेव वै । प्रातस्संध्यां साधयित्वा कृत्वौपासनमेव च ॥

कूशमाण्डहोमं निर्वर्त्य पूर्णसूक्तं च तत्परम् । अष्टादशयजुर्मन्त्रान्हुत्वास्त्रिष्टुतः परम् ॥

प्रह्योद्वासनतः पश्चान्नैचिकीनां त्रयं ततः । प्रदानं ब्राह्मणानां तु कृत्वा यद्वा तु दुर्लभे

तन्मूल्यदानं कुर्याच्च ततः श्राद्धं विधानतः । निर्वर्तयेद्देवमेव न चेदोपो महान्भवेत् ॥

दर्शादिके विशोपोऽस्ति पिष्टान्नादिकभक्षणे । अज्ञानादवशाद्देवात्कृतेऽप्येतत्समाचरेत् ॥

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा गायत्रीं वेदमातरम् । अनाज्ञातत्रयं पश्चात् व्याहृतीश्च त्रियम्बक

पूर्णसूक्तं च कूशमाण्डयः पावमान्यश्च तान्परान् । पञ्चरुद्रान्तोत्तरं च नारायणमनन्तर

क्षमापवित्रं घोपशान्तिं दशशान्त्यादिकं क्रमात् ।

जप्त्वादर्भेषूपविश्य प्राङ्मुखेनैव मन्त्रवित् ॥

जले मप्रोऽथ वायुं स्वं निरुध्येव समाहितः । दशप्रणवगायत्रीं एकोच्छ्वासेन शक्ति

धासद्वयेन वा जप्त्वा तदुच्छ्वासत्रयेण वा । त्रिवारं प्रजपेदेवं तस्मादोपात्प्रमुच्यते

आभिर्गीर्भिः शतं नो चेदघमर्षणमेव वा ।

निमज्ज्य सलिले जप्त्वा शक्त्या दद्याच्च दक्षिणाम् ॥

तस्मादोपात्प्रमुच्येत शुद्धः पश्चात्तु तत्पुनः ।

दर्शश्राद्धं प्रकुर्वीत हिरण्यामजलादिभिः ॥

अष्टोत्तरशतश्राद्धकरणापाटयो द्विजः । सर्वप्रकृतिमूलं तं दर्शं वा येनकेनचित् ॥
द्विरण्यममधुक्षीरं मुखैर्मन्त्रविधानतः । पडदेवताक्रमेणैव त्यक्तवाऽऽलस्यादिकं तथा ॥
निर्वर्णयेद्विधानेन विपुवेऽप्यथने तथा । महालयालयपक्षं च व्यतीपाते च मार्गके ॥

तृतीयामग्नि वैशाखे ब्राह्मणः पितृभक्तिमान् ।

यथाशक्ति यथोत्साहं पितृभ्यः प्रीतये बुधः ॥

दिनशून्यमकृत्वैव कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् । अधर्मकं सधर्मं वा सर्वप्राणेन वाहवः ॥

विप्रभुक्तिकरोविद्वान्सततं सर्वदेवताः । प्रीणयत्येव नूनं वै ब्राह्मणस्सर्वदेवताः ॥

श्लुकश्रुतिवाक्येन तस्माद्ब्राह्मणभोजने । कृतेऽस्मिन्तेन पितरः परां वृष्टिमनश्चराम् ॥

प्राप्नुवन्ति हि ते कन्या येऽपि बहिपदोऽखिलाः ।

अग्निष्वात्ताश्च सोम्याश्च औमाऔर्व्याश्च सन्ततम् ॥

न विप्रभुक्तिशुद्धितं कर्मास्ति जगतीतले । तेन सर्वक्रियाजन्यं फलानि लभते नरः ॥

अष्टोत्तरशतश्राद्धान्येतानि किल सूरिभिः । कर्तव्यत्वेनचोक्तानि सत्यां शक्तौ विशोपतः

अमामनुयुगाक्रान्त धृतिपात महालयाः । अष्टकान्वष्टकाः सर्वाः पणवत्यः प्रकीर्तिताः

प्रतिमासं प्रयत्नेन भासे श्राद्धानि यानि हि ।

मिलित्वा तैः पुरोक्तानि सर्वाण्यपि महात्मभिः ॥

अष्टोत्तरशतानीति गणयित्वेक ईरितः । अमामनुयुगास्तत्राष्टकान्वष्टकास्तथा ॥

महालयश्च फलुता हि तस्मान्नित्याः प्रकीर्तिताः ।

ये नित्यास्ते पिण्डयुक्तास्तद्भिः पिण्डवर्जिताः ॥

संक्रान्तिर्धृतिपाताख्याः अकल्पेनैव सन्ततम् ।

तस्मादपिण्डालयाताः स्युः न नित्या इत्युदीरिताः ॥

पुनरन्यानि पुण्यानि श्राद्धान्याहुर्मनीषिणः । पृथश्राद्धं दधिश्राद्धं प्रहणश्राद्धमित्यपि

वीर्यश्राद्धं पात्रयोगश्राद्धं वृषभनामकम् । पुनरन्यानि सर्वाणि देवयुक्तानि सन्ततम्

देवहीनानि सर्वाणि प्रेतोद्देशेन यान्यपि । तानि सर्वाण्यशुचिना निर्वर्त्यान्वेव सर्वदा

अत्याज्यानि भवेयुर्वै कालप्राप्तानि केवलम् । तानि नैमित्तिकान्येव कामान्येवं बहूनि हि

पश्यथानि प्रज्ञाथानि जयार्थान्यपि तानि वै ।

पैतृकाणि महाभागे गदिनानीनि तान्यपि ॥

सूरकारोपदिष्टानि प्रथमादिष्वनुक्रमान् । तत्र त्रिप्रायिकेऽष्टौ भिम्मादानस्य केवल्य

प्राधान्यं कथितं मद्भिः परगानन्तरं तदा ।

आसथं पाद्यमात्रं स्याद्गन्धादि तु यथारुचि ॥

कृत्वा याऽप्यधया दत्त्वा भुक्तिपात्रेऽभिधार्य वै । अन्नप्रक्षेपणं कृत्वाभिधार्य च ततः परम

यथासंभवशाकाद्यं मूरं चापि कृतं कृतम् ।

पयो वा दधि वा द्रव्यं भुक्तयन्ते कृमये भवेत् ॥

तत्राभदाने गायत्र्या प्रोक्षणं देव स ... तरि ।

मन्त्रेण परिपिच्यान्नं पृथिवीतेति मन्त्रतः ॥

कुर्यात्तु चोदकप्राप्तं निखिलं तत्समापयेत् । एवमेव पुनः प्रातःकार्यं श्राद्धं द्वितीयकम्

मध्याह्नेऽत्र तु सर्वाङ्ग कलापरिति तत्क्रमः ।

रात्रौ प्रातश्च भोक्तारः भिन्नान्येवेति बाहवाः ॥

तयोस्तु विश्वदेवास्तु कथिताश्च कृता कृताः । श्राद्धत्रयान्नात्तत्कारे उक्तं समवदानकम्

कृत्वावघ्रेय मेवस्यात्पारनीयाद्वा यथारुचि । एवं यः कुरुते श्राद्धं त्रिप्रायिकसमाख्यकम्

जन्ममध्ये सकृद्वापि कृतकृत्यस्स एव हि । सोऽयं सर्वेषु दिव्येषु क्षेत्रेषु विविधेष्वपि ॥

यावज्जीवकृतश्राद्धः भवत्येवेति गौत्तमः । श्राद्धमात्र उशान्त्वस्त्वा मनुनेति भवेत्तदा ॥

आवाहनं पितृणां तु चार्थं तु न ऋचा तथा । अपिण्डकेषु सर्वत्र नाध्यं नावाहनं तथा

सर्वत्र विहितं पादक्षालनं पाद्यमेव वा । आमश्राद्धेः हिरण्ये च तत्पार्थं तु कृताकृतम्

आसनं वरणं मुख्यं गन्धधूपादिकं न तु । सर्वोपचारकृत्याय दर्भा वा स्युस्तिला न चेत्

तद्दाने पृथिवीतेति ऋगेकाऽऽवश्यकी परा । सर्वमन्यं न किमपि तयोरेप विधिः स्मृतः

त्वं सोमेति द्वयं घास श्राद्ध आवाहने भवेत् । स्नातयोर्धृपयोरेव तदावाहनकर्म वै ॥

कर्तव्यंस्यात्प्रयत्नेन नमो व इति मन्त्रतः । नमस्कारः प्रकर्तव्यः तदाहाख्ये च रोदने ॥

अत्यन्तावश्यको ज्ञेयः प्रणामोऽष्टाङ्ग वर्त्मना । दाहश्राद्धे रोदने च न संकल्प उदाहृतः

प्राप्तु संगवः काल श्राद्धयोर्न तु तत्परम् । त्वं सोमपितृभिश्चेति ऋग्वेदेनाभवेद्यथा ॥
 प्रावाहनं पूर्ववत्स्थथाद्वाहेऽस्मिन्पितृकर्मणि । बर्हिपदः पितरश्चेति ऋग्वेदं रोदने भवेत्
 षड्रुताः पितर इति मन्त्रश्राद्धेऽति संकटे । आवाहनं प्रकथितमन्यत्सर्वं कृताकृतम् ॥
 ऋणश्राद्धपरतः नमो व इति मन्त्रतः । नमस्कारः पितृभ्योऽत्र कर्तव्य इति काश्यपः ॥
 ई पितृभ्यो मन्त्रेण चटकश्राद्धकर्मणि । आवाहने प्रकथितः सर्वमन्यत्तु चोदनात् ॥
 वेद्यमेव विधिना आपत्कालेषु नान्यतः । यदग्ने कव्य मन्त्रेण स्वभुक्तिश्राद्धकर्मणि ॥
 प्रावाहनं स्वयं स्वस्तिमन्सम्यगेव विभावयेत् । तत्पिण्डदानात्परतः कृत्स्नाङ्गकरणात्परम
 आत्मभुक्तिस्सुविहिता तस्यामापोशनक्रियाम् । स्वयमेवस्वहस्तेन स्वहस्ते वै समाचरेत्
 उत्तरापोशनेऽप्येवं विधिरुक्ता मनीषिभिः । पुत्रभुक्तिश्राद्धकर्म विशेषत्वं परैव सा ॥
 इतिकर्तव्यता प्रोक्ता निखिला ब्रह्मवादिभिः । पादप्रक्षालनकार्यमथवापाद्यकर्म तत्
 प्रदानं तेन पात्रेण नात्मनो ह्यह्मिसेचनम् । न विष्टरोऽत्रदेयं स्यादासनस्यैव दानकम
 त्वमग्र ईडितो मनु मन्त्रेणावाहनक्रिया । प्रदक्षिणानुव्रजने वर्जयेदेव तत्र ते ॥

ताम्यूलं दक्षिणा ते डे चोदिते हि कृताश्रुते ।

अन्नशोपस्य संप्रदानः संत्याज्यः किंतु तं स्वयम् ॥

तदुत्तरं विना तूर्णार्णं श्प्टेर्वन्धुभिराचरेत् । तद्भोजनं यथावच्च शिष्टं सर्वं यथा क्रमात्
 समनुष्ठेयमेव स्याद्रीतिरेवं हि तद्विदाम् । धृतश्राद्धं तीर्थयात्रा दिवसे क्रोशगच्छरेत् ॥

मन्दिरे यस्यकस्यापि स्वीयं कृत्या स्वलं क्रियात् ।

दानधर्मेण भार्यादिद्रव्याणामथवा गिराम् ॥

प्रोक्तथातत्त्वामिनो थापि परस्परमतेन वा । दाक्षिण्यप्रीतियोगाभ्यां तत्र निर्वर्तयेत्तु तत्
 सुवर्णेनाथ धामेन शक्तिहीतरय सा क्रिया । चोदितापदि धर्मज्ञैः दधि श्राद्धं तथैव च
 क्षेत्रत्यागदिने तत्स्थानाद्गव्यदूयां यत्र कुत्रचित् । नान्दीयन्नापि दैवत्यं तच्च श्राद्धं प्रचक्षते
 तीर्थश्राद्धं सदाप्रोक्तं धर्मज्ञैर्बहुदैवतम् । जीवश्राद्धं पश्चात् ... दैवतं तत्तु केवलम् ॥

विलक्षणं सर्वश्राद्धक्रियाभ्योऽतीय तन्त्रतः ।

तुयं विशन्नाश्रमं तच्छ्राद्धं कुर्यान्न धान्यतः ॥

यर्णां गृही यनी यापि क्रममंन्यागर्भनि । ज्विभाद्विधानेन कुर्यादेव द्विजोत्तम
 आपत्तमन्यागकार्येषु नियमा निम्बिन्धा अपि । नियमन्ते द्विजानीनांप्रेपमात्रेण केवलम्
 मग्न्यागो भयेदेव गणितम्य महात्मनः । मंन्यागाद्ब्राह्मणस्थानं सर्वशाम्नेषु निश्चितम्

न मंशयोऽत्र कर्तव्यः मंशयी पापभाग्भवेत् ।

मंन्यम्याना कदाचित्त्यान्नाशीचं नोदकक्रिया ॥

भिश्चोर्गृत्तम्यकायोऽं धर्मप्रन्धिहिरण्ययोः ।

मुलितः सर्वदा प्रोक्त पवित्रः पावनो महन् ॥

नर्य भस्मैकतुलितः स्पर्शनादघनारानः । सालिमाया यथा शुद्धः वक्षकीट बहिष्कृतः ॥

अत्यन्तैकमदानुद्धः सृष्टमात्राधारकः । कृत्वाजिनव्याघ्रचर्म खड्गशङ्खवदेव वै ॥

अङ्गीकार्यः पूजनीयः सर्वैरपि नरैरिति । वन्द्यः सेव्यो भावनीयः समस्कार्या विशेषतः

नोपेक्षा दृष्टिमात्रेण तदर्हकृतिमात्रतः । शताग्निष्टोमत्रफलं नरः प्राप्नोत्यसंशयम् ॥

यतिक्रियाविशेषोऽयं पुत्रपौत्रप्रदायकः । तत्कर्ममध्ये तच्छीर्षभेदनादेव देहिनः ॥

अनेकजन्मसंलीनमहावन्ध्यात्वमोचिताः । पुत्रवन्त्यो भवन्त्येव तत्संततिरयात्र हि

ओपधित्तम्ववदुष्टुर्द्धि प्राप्नोति परमां तराम् । तच्छिरस्ताडननारिकेलेशस्य भक्षणान्

वन्ध्या पुत्रं लभेत्तैव शतवत्सरजीविनम् । तन्निवेदितवस्तूनां याचनापूर्वकेण ये ॥

कुर्वन्ति भक्षणं भक्त्या तेऽतिरात्रक्रूडवम् । सुकृतं प्राप्नुवन्त्येव तदा तदनुयायिनः ॥

खननाख्योत्सवे पुण्ये महासुकृतपाकतः । संरभ्ये श्रेयसां हेतुभूते परमदुर्लभे ॥

पदे पदे प्राप्नुवन्ति दर्शादिफलमुत्तमम् । तदाप्नुवन्तस्सद्यः परं तत्खननाच्छिवान् ॥

जाह्नवीस्नानशतकसंभूतं यत्फलं महत् । अवाप्नोत्यवशान्नूनं सत्यमेतन्मयोदितम्

यतेरेकादशदिने पार्वणश्राद्धनामके । संप्राप्ते तु तद्द कश्चिद्यश्चिद्वास्यात्सुतेतरः

तदात्मानं तप्तोभूयः अन्तरात्मानमेव च । परमात्मानमुद्दिश्य कर्म तत्तु प्रसाधयेत् ।

पुत्रस्तु तातत्रितयं समुद्दिश्यैव तचरेत् । यतेस्तु ब्रह्मरूपत्वाद्ब्रह्मणः सर्वरूपतः ।

पित्रादिरूपं वस्वादिरूपं सर्वं च तस्य वै । संगच्छतेऽस्तत्सनुः पितृरूपेण तचरेत् ।

शिष्यादिकस्तथान्य(व्य)श्चेदात्मादित्रयरूपतः ।

तत्कार्यमिति धर्मज्ञसमयो विधिचोदितः ॥

शुद्धिं तत्पश्चान्नारायणवलिः परा । तदुद्देशेन कर्तव्या तत्र साक्षाद्भरिः परः ॥

नारायणो देवता स्यात्पूर्वसूक्तविधानतः ।

पूजाहोमादिकः कृत्स्नः कर्तव्यत्वेन चोदितः ॥

द्वादशानां ब्राह्मणानां शास्त्रतः स्यान्निमन्त्रणम् ।

आराधनक्रिया पश्चान् त्रयोदशदिने भवेत् ॥

कर्मून् समुद्दिश्य भिक्षुं मस्करिणं यतिम् । सिद्धिगनं परंहंसं करिष्ये राधनं त्विति

आदौ कर्तव्यः पश्चादत्र वा देवताः । गुरुराद्यः प्रकथितः द्वितीयः परमो गुरुः

गुरुः पश्चात्पराव(प)रगुरुस्ततः । चतुर्थोऽत्र प्रकथितः कर्मण्याराधने सदा ॥

पञ्चमो देवताः प्रोक्ताः पश्चात्ते केशवाद्यः । देवता द्वादश प्रोक्ताः शुद्धपक्षे न चेत्तथा

कृष्णे तु देवताः प्रोक्ता तथा संकर्षणाद्यः ।

केशवोऽत्र प्रकथितः पश्चान्नारायणः स्मृतः ॥

तृतीयो माधवः प्रोक्तः गोविन्दोऽथ तुरीयकः ।

पञ्चमो विष्णुरित्येव मधुसूदन एव हि ॥

षष्ठः प्रकथितः सद्भिः सप्तमस्तु त्रिविक्रमः ।

वामनः श्रीधरः पश्चान् हृषीकेशोऽत्र चोदितः ॥

आदा पश्चाद्दामोदर उदाहृतः । संकर्षणो वासुदेवः प्रच्युन्नश्चाथ कीर्तितः ॥

चतुर्थः स्यात्पुरुषोत्तम इत्यथ । पञ्चमो देवता होयः षष्ठोऽधोक्षज ईरितः ॥

तसंहौ तो(तौ)देवौ पश्चात्प्रकीर्तितौ । जनार्दनस्तु नयमः उपेन्द्रो दशमस्ततः

शोभेयः श्रीकृष्णो द्वादश स्मृतः । एतेषां वरणं कृत्वा पादौप्रक्षाल्य पाथसा

ततः पश्चात्तत्पादसलिलं शिषम् । संगृह्य पाद पूजान्ते गोप्यं कृन्वैव निक्षिपेत्

धान्यराशौ तण्डुले वा ततः पादौ स्वयं यतन् ।

प्रक्षाल्य पादावाचम्य तान्विप्रांस्तदनन्तरम् ॥

विधिना विष्टरासनपूर्वतः । उपचारैश्च निखिलैरर्चयेद्भरिबुद्धितः ॥

तत्पश्चात्समाराधनधर्मना । परिवेषगतः पश्चान् गायत्र्या प्रोक्ष्य सर्वतः ।

सहस्रशीर्षं देवं पुरुषसूक्तं तदुत्तरम् । जपित्वैश्वविधानेन तन्मुखेनापि तत्परम् ॥

वाचयित्वा महामन्त्रान्वैष्णवान्नतिपावनान् ।

तत्परं पूर्ववत्प्रोक्ष्य तदन्नाद्यखिलं च यत् ॥

देवसवितरिति तन्मन्त्रेणैव पतत्करः । परिपिच्य विधानेन पृथिवीतेति मन्त्रतः ॥

अभिमन्त्र्याखिलं वस्तुजालं पात्रप्रतिष्ठितम् । तत्करस्पर्शपूर्वेण संस्कृतात्परमेव वै ॥

अन्नत्यागं प्रकुर्वीत भोजयेद्यापि तत्परम् । भुक्तेः परं ब्राह्मणानां तीर्थराजार्चनं भवेत्

भुक्तिमध्ये ब्राह्मणानां सर्वोपनिषदामपि ।

वैष्णवानां च शैवानां मन्त्राणां वाचनं विधेः ॥

बलात्प्रकर्तव्यमेव तत्तूजान्ते द्विजन्मनाम् । महत्समर्चनं कृत्वा गन्धपुष्पादि दानतः ॥

ताम्बूलदक्षिणादीनां प्रदानात्परमेव वै । तत्तीर्थप्रारानं कृत्वा प्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥

प्रणम्य दण्डवद्भूमौ भोक्तृन्मवान्द्विजोत्तमान् । विसर्जयेद्विधानेन प्रतिमासं ततः परम्

आराधनाख्यमेवं स्थान्नुकुर्यान्मासिकादिकम् ।

प्रनिसंवत्सरं तस्मिन्त्यतेः सिद्धिदिने मुतः ॥

तत्पार्वणविधानेन ध्राद्धं कुर्याद्विधानतः । ब्रह्मभूतस्येति पितुः भवेत्तद्दधि विशोषणम् ॥

संन्यस्तस्य न धान्यस्य भवेत्तद्वि विशोषणम् । तादृग्विशोषणानुपतौ यादृशस्यपितुर्यतेः

चन्द्राटं तद्दिने व्यथं प्रभवेदेव केवलम् । असन्यस्तस्य तातस्य प्रोक्तौ तस्य मृताह

विशोषणाय प्रभवेच्छ्राटं मूलहतं परम् । पितृशब्दात्प्रमूधाटं संकल्पादिषु तद्दिने

उक्तिमात्रेण नष्टं स्याद्वेत्तस्मान्नदानम् । उपरागध्राद्धकर्म तत्तन्नानात्परमेव वै

आकारम्भः प्रकर्तव्यः तन्पूर्वं मेव नं चरेण । अत्यन्तवद्गुणरूपार्थानां परिग्रहः ।

नाप्रान्यन्तावश्यकः स्यादिक स्वल्पानां परिग्रहः ।

प्रकर्तव्यो विशोषेण भोक्तृणां यन्मत्रं परम् ॥

द्रव्यज्ञानं गुणंघाहं स्वराचात्र हि धर्मतः ।

अक्रोधः परमः प्रोक्तः शौचं चापि यथा तथा ॥

प्रभूतमात्रं भोक्तृणां धिराकचतुष्टयम् ।

नत्राय(न) (यं) (द्रव्यं) चापि गृहं पायममेव च ॥

मासापूर्वास्तिलापूर्वाः पिष्टापूर्वाश्च केवलाः । उत्तमत्वेन कर्तव्याः कात्रस्याद्विष्टः परः
 अत्र दर्मासनं मुख्यं क्षणश्चापि तथा मतः । अर्घ्यः कृता कृतोऽत्र स्यादथादेवैस्त्रयुगमकम्
 एवमेव प्रदेयं स्यादत्राभरणजालकम् । विशोपेणात्र विप्राणां प्रदेयं स्याच्च शक्तिः ॥
 इक्षिणात्र विशोपेण प्रदेया लोभशून्यतः । श्राद्धाङ्गतर्पणं चापि सच एवेति चोच्यते ॥
 तस्मिन्नेव गृहेकार्यं तस्मिन्नत्यल्पके पुनः । तद्भुक्तिमध्ये तत्कुर्यात्तथा पिण्डक्रिया च सा
 सर्वयत्नेन महता तस्मिन्नेव समाचरेत् । द्विगुहूर्तादिके तस्मिन्नत्रश्राद्धं प्रचक्षते ॥
 सोमोपरागे सूर्योपरागे च ब्रह्मवादिनः । ग्रहणेऽत्र श्राद्धकर्ता प्राक्षणो धर्मवित्तमः ॥
 शृण्वयादिमुक्तः स्यादधीताखिलवेद्यपि । समनुष्टि तनिरशोप समतन्तुक्रियोऽप्ययम् ॥
 भवत्यजात्तपुत्रोऽपि मुक्तस्त्यात्पैतृकादृणात् । एकत्राहाणमुक्तयाऽत्र ग्रहणे चन्द्रमूर्ययोः ॥
 वा अग्निहोत्राहुतयः वत्सरस्य महात्मभिः विशाच्युत्तर तत्सप्तशतानि प्रातरिरीताः ॥

२५

सायमाहुतयश्चापि तत्संख्याकाः पुनः शिवाः ।
 कथिताः श्रुतियाप्येन कृता एव भवन्ति वै ॥
 सायं प्रातश्चाहुतयः एकस्य दिवसस्य ताः ।
 चतस्र इति विज्ञेयाः वत्सरस्य तु ताः पुनः ॥
 नवपाकाः संख्यायां स्युः सा एतेन कृता प्रं वम् ।
 भवेयुरेव नास्त्यस्मिन्संशयोऽर्थे वदामि यः ॥

श्राद्धगृह्यमुक्तयात्र चतुर्विंशति संख्याया । कथिता इष्टयोऽन्दस्य कृता इत्येव निश्चिताः
 श्राद्धगृह्यमुक्तया चेत्तन्निरूढिपशोरपि । शरदाप्रयणस्यापि करणे यत्फलं तु तन् ॥
 कथितं श्रुतियाप्येन तदवाप्नोत्ययं महन् । विश्वान्देवान्पितृन्मातृदारैर्मातामहैरसह
 धरोपकारुण्यपितृन्समुद्दिश्य विधानतः । परयित्वा विप्रमुग्धादसंकीर्णत एव वै ॥

पृथक् पृथक् त्यक्तलोपः जामिशारहितस्तदा ।
 प्रधानहोमतत्पिण्डप्रदानाभ्यां तदा यदि ॥
 साधिभक्षणकार्येण श्राद्धमेकं न भक्तिकम् ।
 विचक्षणः करोतीह जन्ममध्येऽपि वा महन् ॥

मोऽयं महानि दानानि गुह्यादीन्यखिलान्यपि ।

प्राजापत्यादिपृच्छाणि प्रतानि विविधानि च ॥

शिवकर्ता तदा भूयः सर्वनीर्घं कृताप्लवः । कर्मणा तेन महता तुष्टोऽयं परमेश्वरः ॥
 एवं देवमयो योगी ध्ये (योगानारायणो) विभुः । तदकाशितान्प्रदत्त्वेह कृन्नयज्ञात्मको विभुः
 तपुःश्रयनामहागुक्तिं प्रदद्यादचिरेण हि । सर्वयागमयस्यास्य आदस्य करणात्किल ॥
 तामैर्यथातिमुष्ट णा । प्रतुष्टश्रित्तुष्टिमतां दत्त्वाऽमे भक्तवत्सलः ॥
 यणादिगुरोरेनेष ज्ञानं तद्ब्रह्मयोधकम् । उत्पादयित्वा तद्द्वारा कृतकृत्यं करोति हि ॥
 तागाकालाश्च भगवान्बेदमात्रस्वरूपिणः । मंहत्यलोकानखिलान् पुरादेवो जगन्नि-
 स्पहीनो वेदरूपधरो नित्योऽयमच्युतः । उत्तिष्ठत्किल (?) तस्मात्तु वेदो देवस्य ।
 द्वेदमन्त्रसाध्यत्वाद्यज्ञो वेदस्वरूप्यति । यज्ञान्यापि तथाकाले कर्तव्यत्वेन चोदन
 गलोऽपि वेदरूप्येव तन्मन्त्रैकनियोगतः । तत्रेदानीं तदामामित्येते पञ्चदशापि
 हूतानां मुहूर्ता हि पृथङ्मन्त्राश्च ते पुनः । एतर्हि क्षिप्रमजिरमाशुः पञ्चान्निमेष-
 णोद्रयन्नति द्रवन्स्वरस्वरमाण एव च । आशुराशीयान्जवश्च स्मृतः पञ्चदशक-
 तेषामपि सर्वेषां तथा देवतया पुनः । अनुपङ्गः प्रकर्तव्यः इत्यंभावे तु सन्तत-
 यैव वक्ष्यमाणानां मुहूर्तानां च कृत्स्नशः । अहां तथैव रात्रीणां तादृङ्मन्त्रैर्यजु-
 ष्टका उपधेयाः स्युः सावित्रचयने किल । सावित्रचयनाख्योऽयं कालरूपविशेषं
 न्त्रैस्तरूपधेयत्वात् कालरूप इतीरितः । एतेनार्यं मन्त्ररूपः वेदरूपश्च चोदित
 स यज्ञो भगवान्साक्षात्कर्ता नारायणो विभुः ।
 आभूर्विभूः प्रभूः शम्भुस्तत्कायः परमेश्वरः ॥
 साक्षान्मुहूर्तास्ते प्रोक्ताः अहां पञ्चदशापि वै ।
 चित्रकेतुः प्रभानामान्संभानपि तथा ततः ॥
 योतिष्मानपि तेजखानातपस्तदनन्तरम् । तपन्नाभितपन्पञ्चाद्रोचनस्तदनन्तरम्
 रोचमानश्च कथितः शोभनः शोभमानकः ।
 कल्याणश्रमः प्रोक्तः कालोमन्त्रात्मकः परः ॥

महां च नामानि शुद्धपक्षस्य वै क्रमात् । तत्र संज्ञाननामेदं प्रोक्तं प्रतिपदस्ततः ॥
 ज्ञाननाम तु पुनः द्वितीयाया भवेद्वि तत् । एवं क्रमेण प्रज्ञानं जानन्न तदनन्तरम् ॥
 मेज्ञानतत्पञ्चमं स्यादधज्ञेयं क्रमेण वै । संकल्पमानं प्रकल्पमानं ह्युपपदेन वै ॥
 यमानं च विज्ञेयमुपपल्लवं च कल्पकम् । श्रेयोवसीय आयुश्च संभूतं भूतमेव च
 शुद्धस्य मन्त्राः स्युः क्रमेण न वेदतः । कृष्णपक्षस्य पतिपत्नमस्तथा ॥
 मुहूर्ताः मन्त्रास्ते नामरूपाः सनातनाः । दाता प्रदाताऽऽनन्दश्च मोदस्तुर्यः प्रकीर्तितः
 दः पञ्चमो ज्ञेयः पश्चादावेशयन्पुनः । निवेशयन्नेवमेव संवेशान इतिरम वै ॥
 तस्तत्र इत्येव आभवन्विवभवन्नथ । संभवन्नपि संभूतः भूतश्च चरमः स्मृतः ॥
 मन्त्राः शुद्धपक्षरात्रीणां चोदिताः क्रमात् । मुहूर्तां वेदविहिता रात्रीणां मनवश्चते ॥
 या अथ भूयश्च क्रमेणैव महात्मभिः । दर्शा दृष्टा दर्शिता च विश्वरूपा मुदर्शना
 आप्यायमाना तत्पश्चात् प्यायमानास्ततः पुनः ।
 अप्याया सूत्रेतरापि विज्ञेया तदनन्तरम् ॥
 माणा तद्वच पूर्यमाणा च तत्परम् । पूरयन्ती च पूर्णा च पूर्णमासी क्रमात्स्मृता
 क्षस्य तत्पश्चादह्नां तत्क्रमतः पुनः । मुहूर्तानां हि मनवः सविता प्रथमोऽत्र हि ॥
 अथ प्रसविता ज्ञेयः दीप्तोऽयं दीपयन्नपि ।
 दीप्यमानोज्ज्वलन्पश्चात् ज्वलिताऽथ ततस्तथा ॥
 संतपन्भूयः रोचनोऽथ तथैव च । रोचमानश्च शंभुश्च शुम्भमानस्ततस्मृतः ॥
 अन्त्योवामश्च विज्ञेयः क्रमात्पञ्चदश (शैव) ते ।
 अथाह्नां तस्य पक्षस्य मन्त्राः पञ्चदश क्रमात् ॥
 विज्ञेयाः श्रुतिसंवेद्याः प्रस्तुतं प्रथमं स्मृतम् ।
 विष्टुतं तु द्वितीयः स्यात् संस्तुतं तु तृतीयकम् ॥
 विश्वरूपं च शुक्रं तत्परमेव वै । अमृतं च ततो ज्ञेयं तेजस्वी तदनन्तरम् ॥
 मिद्धं तत्पश्चाद्दहणं भानुमत्ततः । मरीचिमत्ततो ज्ञेयं तथाभितपदेव च
 ततो ज्ञेयं कृष्णपक्षस्य तत्परम् । अह्नां मुहूर्तमन्त्रास्तु विज्ञेयाः

अभिशास्ताऽऽमुमन्ताऽथ चाऽऽनन्दो मोद एव च ।
 प्रमोद आसादयश्च पश्चात्तु स्यान्नपादयन् ॥
 संपादयंश्च संशान्तः शान्तश्च तदनन्तरम् ।
 आभूर्विभूः प्रभूः शंभूर्भुवश्चान्ते प्रकीर्तितः ॥

ता च सुन्वती चैव प्रसूता तदनन्तरम् । सूयमाना च तत्पश्चान् प्रोक्ताभिपूयमाणका
 पीती प्रपा च संपा च तृप्तिश्चापि ततः पुनः ।
 तर्पयन्ती ततो ह्येया कान्ता काम्या च चोदिता ॥

मजातायुष्मती च पश्चात्कामदुषेतिते । मन्त्राः पञ्चदशप्रोक्ताः क्रमेणैवेति तत्क्रमः
 वित्राद्या द्वादशैते पक्षाणां मनवो मताः । जयन्नाद्यास्तथा कृष्णपक्षाणां द्वादश स्मृताः
 पविष्यन्पवित्रं च पूतो मेध्यो यशस्तथा ।
 यशोयशस्वानायुश्चामृते जीवस्तनः पुनः ॥
 जीविष्यन्नपि तत्पश्चान् स्वर्णलोकस्तथैव च ।
 सहस्वोश्च सहीयोश्च चोजस्वान् सहमानकः ॥

यन्नाभिजयन्पश्चात्तथा संद्रविणः परः । द्रविणोदास्तनोह्येयः पश्चादाद्रपवित्रकः ॥
 हरिकेशोऽपि मोदोऽथ प्रमोदोऽन्त्यः क्रमात्स्मृतः ।
 पक्षे कालाह्वयमन्द्याः स्युरिमे सर्वे सर्वेऽत्र वै ॥

याणे क्षुद्रचयनेऽयरुगादिकचोदिताः । त्रयोदशापि ते ह्येया मास्तानामेव केषलाः
 मरुत्पर्यप्रमासभ्य या च सोह्यत्र तत्परम् । क्रमादेव सुविज्ञेया अधारुणरजाः पुनः ॥
 पुण्डरीको विश्वजिष ह्यभिजिष ततः पुनः ।

आद्रश्च पिन्वमानश्चान्नवानपि तथा ततः ॥

यश्च निराघास्य मर्यापथ इतीथ वै । संभरश्च महन्वाश्च मासमन्त्रा उदीरिताः
 रत्नगणेशोरात्रमुर्ध्ने संख्यया खलु । चोदितः पश्चिमंलयाक कृष्णपक्षश्च साहसः
 अतस्ते पश्चिमंलयाकाः पत्तराः प्रभवादयः ।

दिवमाना च घटिकाः संख्यायां पश्चिनः कृताः ॥

कलाश्च विकलाश्चापि पट्टिसंख्या प्रमाणतः ।

फलमा एव विशेषेण सर्वेष्टिष्वपि वक्षि वः ॥

इति ... पञ्चदश पक्षसंख्या प्रमाणतः । चोदिता. किलभूयश्च तासां वर्णाश्चते पुनः

पट्ट्यात्मनो वत्सरः स्थादिनानां संख्यया तथा ।

शतत्रयात्परं प्रोक्ताः पट्टिश्चेति मनीषिभिः (ह्यात्मभिः) ॥

पञ्चसंशतस्य जगदेतच्चराचरम् । ते पञ्चवत्सराश्चापि त इमे संप्रकीर्तिताः ॥

भवोऽययो विलम्बी च पदवात्साधारणः पुनः ।

दुन्दुभिश्चेति कथिता मूलभूतस्तु पत्सराः ॥

एतेषु वत्सरेष्वेव महामघ इति क्रमः । याजश्चमे भवयुजु युवस्य प्रसवस्तथा ॥

धानोः प्रयतिरित्युक्तः प्रसितोरैश्वरास्तथा । बहुधान्यस्यरीतिर्वै क्रतुः सोऽयं प्रमाथिनः

विक्रयमस्यस्वरः पदचात् द्विपोल्लोकश्च तत्परम् ।

श्राधा स्याच्चित्रमानोस्तु स्वमानोः श्रुतिरेव च ॥

धारणस्य तथा ज्योतिः पार्थिवस्य मुक्तातः ।

अथ व्ययस्यप्राणः स्यादपानसमर्वजितो हि ॥

सर्वधारिणोऽव्यानः स्यादमुदश्चापि विरोधिनः ।

विकृतश्चापिचित्तं स्यात्सर्वरथाधीतमित्यपि ॥

राह नन्दनस्य कथितः विजयो मनस्य ... । जयस्य चक्षुरित्युक्तं श्रोत्रं स्यान्मस्य तु

श्रो हुर्मखिमोदक्षः हे विलम्बेर्बलं चमे । अजोविलम्बिनः परवात्सहाश्चापि विकारिणः

प्रायुश्च शार्वरिणः पूवस्याथ जरा ततः । आत्मा चैव शुभकृतः तनूः शोभकृतः पुनः

क्रोधिनः शर्म च प्रोक्तं धर्मविरथायसोस्तथा ।

पराभयस्याद्धानि स्यान् प्रवद्वस्यास्मानि चेति वै ॥

कीलकस्यपरुष्वेव सौम्यस्य शरीराणि च ।

साधारणस्य ज्वेष्ठं स्यादाधिपत्यं विरोधिहृतः ॥

उः परोधाविनश्च प्रमादीचश्च भामके । नन्दनस्याम एवं च ... ॥

शशमपायपाम्मपाग्नेमा चार्ति नश्यत्य च ।

मदिमा विद्वलभ्याथ कान्यगुतेरिमा च ॥

सिद्धार्थिनश्च प्रथिमा शीघ्रिगो यमं तच्छ्रमात् । दुर्मनेद्रोनुगायेति निर्गयः क्रमतो मत्

अथ वृष्टं दुन्दुमं स्यादुभिरान्कारिणो वृष्टिः ।

सत्यं रक्ताभिगरमेति मद्वाग्भ्रकोभनस्य च ॥

अक्षयस्य जगच्चेति प्रमथस्य भनं तथा । विभवस्य यराः प्रोक्तः शुद्रस्य त्विपिरेव च

प्रमोदूतस्य च ऋद्धा प्रजोत्पत्तेमोद एव च ।

आह्निरमस्य जाति स्यान् धीमुखस्य जनिन्मागम् ॥

एवं भूयः धादमर्वं यजुषो क्रमो भवेन् ।

आवृत्तिश्च तथा प्रोक्ता पौनः पुन्येन नान्यथा ॥

सोमकानि यजुष्येवं यत्सरीयाणि तानि वै । यत्मरा ऋश्यस्तेषां तद्दृष्टत्वात्तथा ५

मन्त्राणामृषयोहोयाः देवता भगवान्विभुः । संकृपणस्वरूपोऽयं योऽस्तावादित्य उरु

वत्तमः पुरुषो दिव्यः देवता रुद्र उच्यते । एतन्मन्त्रात्मकः कालः यज्ञश्चापि तथावि

मन्त्रकालाखिलः सर्वमापोऽयं भगवान्हरिः । तुष्टये देवदेवस्य सदा यज्ञैर्यजेत वै

ब्राह्मणोऽतो नित्यमेव यज्ञमध्ये यदामि यः । उत्तमः पैतृको यज्ञः तत्र सर्वेऽपि देवत

पितरश्चापि तुष्यन्ति ब्राह्मणोऽत्रादिकारणम् ।

महानाहवनीयः स्याच्छुचिः शौचसरस्वती ॥

स्वालीपाको यथा स्वामौ क्रियते श्रुतिचोदनात् ।

तथा स्वामौ स्वपाकान्नापैतृकं सत्समाचरेत् ॥

स्वपाकान्नाश्राद्धकर्म योग्यताविधुरो द्विजः ।

सद्यः पातित्यमाप्नोति ब्राह्मण्यान्नात्र संशयः ॥

दुर्लभे ब्राह्मणानां तु कदाचिद्दैवयोगतः । देशापत्सु जनापत्सु चोरशत्रुभवे

विश्वान्देवान्कूर्चमुखे समावाह्यैव वा न चेत ।

त्यक्तवा वा पैतृकं कर्म मात्रमग्ने यथाविधि ॥

अन्नत्यागात्परं भक्त्या सर्वं कृत्वा ततः पुनः ।

... दन्नं परिविच्याऽथ गायत्री प्रोक्षणात्परम् ॥

प्राणादि पञ्चभिर्मन्त्रैः यावत् द्वात्रिंशदाहुतीः ।

पढावृत्त्या पुरोक्त्या दानेनाथ समानतः ॥

द्वित्रिंशत्स्यसिद्ध्यर्थं जुहुयाज्जातवेदसि । पिण्डदानं ततः कृत्वा श्राद्धशेषं समापयेत्
तु वा पैतृकं तद्वै पूर्वमार्गेण साधयेत् । नामेन कुर्यात्पित्रो स्तद्यत्स्मृत्वाश्राद्धकर्मयत् ॥

स्वकृतान्नेन तत्कुर्यादित्यापत्स्वापि यावयः ।

पित्रोः प्रत्यादिदकदिने वन्द्युभिन्नजनैः कृतम् ॥

न तद्राक्षसं स्यात्स्वेषु सत्सुजनेषु चेत् । अपपात्रैः श्रभिर्दुष्टैः दर्शनं श्राद्धकर्मणः ॥

ग्ला सूत्रशाखा शिलाभ्रष्टैर्विशेषतः । शास्वारण्डैः नष्टवेदैः सन्ततं परिचक्षते ॥

वर्जिनः स्वजनाभावे संभोज्यान्नजनैः परैः ।

सद्भिः शिष्टैः कृतेनैव भक्तेन स्यात्तु पैतृकम् ॥

ब्राह्मणाः स्युः संभोज्यान्ना स्वरूपतः । आचारतो वेपतश्च जनवादेन कीर्तितः
रुं विदितं प्रभवेदेव केवलम् । पुनरसंभापमात्रेण वेदवर्णोक्तितस्तथा ॥

पार्श्वया च सदसत्त्वं च देहिनाम् । सुस्पष्टमेव प्रभवेदतो ब्राह्मण्यमेककम् ॥

तिगोष्यं च दर्शनादेव सन्ततम् । वन्दनीयं विशेषेण न परीक्षास्पदं भवेत् ॥

पु सर्वेषु परीक्षाऽऽवश्यक्यी परा । कन्यादाने च कन्ये च वन्द्युत्वान्वेषणं परम्

पञ्च विनिश्चित्य प्रकुर्यात्तत्परं तु तत् । श्राद्धात्परं भूरिभुक्तौ स्वजनान्ब्राह्मणान्परान्

सज्जनानेव गृह्णीयादसतोऽत्र त्यजेद्बुधः ।

ये कर्मनिष्ठाः स्वजनाः सज्जनप्रतिपूजकाः ॥

पापभीता दयावन्तः शान्ता दान्ता जितेन्द्रियाः ।

स्नानसन्ध्या परा नित्यं वेदश्रोत्रियमानसाः ॥

अघातुकाः सुसंपाह्याः सुसंभोज्याश्च भक्तितः ।

स ता श्राद्धात्परं भूरि भोजनं च यथैव तत् ॥

साक्षाच्छ्राद्धं प्रकर्तव्यं शुद्धचित्तेन मूर्तिना ।
 शुद्धचित्तस्य क्लोमः शक्तिमान्सम्यगाचरेत् ॥
 बन्धून्पि श्राद्धदिने भूरिभुक्तौ नटान्विटान् ।
 गायकान्गणिकान् शिल्पाल्लिङ्गिनो वेपथारिणः ॥

ब्रह्मद्विपस्तान्ब्रह्मप्राक्कर्मशान्दीर्घमत्सरान् । जनाक्रोशकरान्प्रामर्हिस्त्रकान्देवतानपि ।
 उलूकप्रतिनो मूर्त्तान् विडालप्रतिनोऽपि च । मित्रस्वामिगुरुद्रोहानिरतान्देवदूषकान्(१)
 देवस्वहारिणो ब्रह्मस्वामिद्रव्यहरानपि । स्वकार्यमात्रप्राधान्यपरमान् परघातिनः ॥

अभिशास्तानपभ्रंशान् पुरुपापशदांस्तथा ।
 अभिनिघ्नु क्ताभ्युदितान् कुण्डानपि च गोलकान् ॥

बहिष्कृतार्यान्प्रामर्षम विधुरान्देशधर्मतः । उज्ज्वितान्परिवेत्तुंश्च परिधिति " योन्मुखान्
 त्यक्तमार्यान्त्यक्तमारुपितृन्पुत्राद्युपोपकान् । विप्रवेपाद्विप्रमात्रान् नास्तिकान्यपलानपि

वैदिकाकारसुभगान् सन्ध्यास्नानबहिष्कृतान् ।
 अपि सन्ध्यामन्त्रमात्रप्रयासविधुरान्पुनः ॥

कृतार्यन्ताभिनयतः वैदिकत्वप्रसिद्धिगान् । वेदोत्तयपस्वरशतधोरवाक्यान्सभास्वपि
 कुतर्कमात्रवचनो ज्ञानियोग्यैकवेपिणः । न भोजयेन्नाचर्येष परिपत्सुसती तथा ॥
 कव्येषु फलभूतेषु वेदगीत्रांज्ञणैः सह । अवैदिकान्शास्त्रधरान् अवकीर्णान्कुवर्त्मनः ॥

धाधुंपीन्भगजीवींश्च स्त्रीजितान्स्त्रीपरान्तरालान् ।
 भुजङ्गान्कृशमश्रून् बन्धुत्वेनागतानपि ॥

घञ्जयेद्देवदूरेण किमुनमुक्तिकर्मणि । ब्रह्मज्जो(हा) ब्राह्मणप्रश्न पीरहा भ्रूणहा तथा ॥
 गुरुतल्पगनः पापी तत्संयोगी च पश्वमः । तत्तममाः पुनरन्ये च नेष्णनीया हि तदिने
 न तदिनममं पुण्यं दिनमन्यन्त विद्यते । महारमनां ब्राह्मणानां तत्कोटिमहणादिकम् ॥
 तत्र दत्तमनन्तं स्यादृष्टंमेतत्तमं भवेत् । देवा मनुष्याः पितरः नैश्व(श्रुं)नाश्चात्र केयलाः
 नन्दन्ति क्लिप्तमर्षेऽपि पितृणां मुहुरो हि ते । देवा अस्मन्ति पूर्वाह्णे मनुष्याश्चैव मध्यमे

अपराह्णे तु पितरः रात्राश्चैव तु राश्रमाः ।
 ब्रह्मज्ञानी पण्डितो वा मूर्खो वाऽप्यथवाऽजला ॥

मुख्यपत्न्याः श्राद्धविधानवर्णनम्

सृष्टाईं समतिक्रम्य चण्डालः कोटिजन्मसु । प्रतिसंवत्सरं कुर्यान्मातापित्रोः मृते ।
 पितृयज्ञविधानेन श्राद्धं मन्त्रविधानतः । तद्विधानं परित्यज्य होमतन्त्रादिवर्जनं
 कृतं यन्नभवेच्छ्राद्धं तथा तस्मान्न चाचरेत् । पितृव्यस्याप्यपुत्रस्य भ्रातृर्ज्येष्ठस्य च
 मातामहस्य तत्पत्न्याः कलत्रस्य प्रपुत्रिणः । श्राद्धमात्रेषु सर्वेषु चान्द्रोमासः प्रश-
 षन्सौरकयोर्योगे मुख्यं स्यादिति केचन । असंभवे चान्द्रमानः प्रशस्तरस तु वैदि-
 पारणे मरणे नृणां तिथिस्तात्कालिकी परा । मृतिकाले तिथिर्यास्यात्साम्राह्या पितृक-
 महागुरुणां संस्थायां भार्याया मरणे तथा । भोजनं स्यादाकालं जातुरं व्यञ्जनं
 पितामहादिमुमहृष्टातीनां मरणे पुनः । यथारुच्येव कुर्वीत तत्रोत्पनुगुणं वै ॥

मातुलस्या स पुत्रस्य स्वशुरस्य गुरोरपि । त्रिदिनाशौचिना सर्वं बन्धूनां हीनपुत्रि-
 निप्रस्य स्वामितश्चापि भयात्त्रातुर्महात्मनः । अभावे कर्मकर्तृणां कर्मकुर्यात्स्वयं-

सपिण्डीकरणान्तानि कृत्वा श्राद्धानि कृत्स्नशः ।

त्रिदिनैरेवनिखिलं वत्सरश्राद्धतम्यजेत् ॥

पूर्णसूतकिनां सर्वं सूतकान्तेऽखिलं भवेत् । नान्येषामिति सर्वेषां सिद्धान्तो मुनिभाष-
 दशारात्रात्परं पत्न्याः श्रुत्वा भर्ता विपर्ययम् । यावत्संवत्सरे कुर्यान् त्रिदिनाशौचमे-

भर्तुः श्राद्धं तु नारीणां निखिलं स्यात्समन्त्रकम् ।

श्रुत्विद्मुखेन तत्कार्यं न स्याद्यमपि केचन ॥

यया गार्हस्थ्यसंप्राप्तिः तस्याः पत्न्या विरोधतः । पुत्रश्राद्धसमयेन श्राद्धमौपासने भ-
 यया पुत्रवह्निसिद्धिः तादृक्पत्न्याश्च वैतृकम् । सर्वमौपासने कार्यं वह्निसिद्धिर्पया न

तस्यालौकिकवह्नौ स्यात्पञ्चोमासस्य केचन ।

लौकिकामौ प्रशंसन्ति श्राद्धं पिण्डगमनियतम् ॥

धर्मपत्नीं विना सर्वभार्यामाश्रयं वैतृकम् । संवत्स्रश्राद्धमायुके प्रवदन्ति मनीषिणः
 अथ केचिन् पुनः प्राहुः तच्छ्राद्धमा महर्षयः । वैधायहारिणीमात्रे श्राद्धं वैदिकवदित-

प्रकर्तव्यं विशेपेन यत्तामतांशरीरिणी ।

नयार्थं सोमपीथिन्दो यदिभार्यांश्विपत्न्याः ॥

गामा वैदिक वह्नौ ग्वात्पृष्टं पिण्डमभिनितम् ।

संमर्गहोमगुण्यानां तद्गुण्यानां प्रशस्तं वै ॥

गत्पृष्टं तत्करं भनां प्रदुषांतीकिकानते । वृषणेनाप्रगाम्नानां स्थितस्य यथा
तत्पीत्पनुगुणेनैव गत्पृष्टं समानरेण । जन्माद्यमानममता राशंस्रैत्रादिना य
भवेत्तद्वै तं नाम मेवादीनां न भेन्न तु । मेवादीनि तु नामानि शरीनामेव केवलम्

समानानां कदाचित्पान्मामनामानि तानि हि ।

दरान्तः पूर्णिमामभ्यः श्रुत्वर्यः प्रतिपन्मुचः ॥

त्रिंशत्तिथिः पञ्चगुणं हृन्नाद्भयपृष्टिकः । मामनामानि चेमानि राशीनां घटते न
सर्वथैव ततस्तोषां वृषद्मामाभ राशायः । मृताहन्भ्रणं तच्च युज्यते न तु राशिपु
एवं हि लभ्यं तच्च सर्वशास्त्रेश्च(७)निभितम् । मामपञ्चतिथिपृष्टे यो यस्मिन्प्रियतेऽहं

प्रत्यब्धं तु तथाभूतं मृताहं तस्य तं विदुः । पञ्चद्वयात्मको मामः श्रुनुर्मासद्वयात्मकः
श्रुतुः पञ्चात्मकश्चाब्दः मधुर्माधय एव च । यसन्त इति वेदोक्तः शुक्लश्च शुचिरप्यथ
श्रुतुपीष्म इति प्रोक्त नभोनभस्य एव च । वर्षा इति ममाख्यातः श्वरयोर्गर्भरशारद

सहस्रचापि सहस्यश्च हेमन्त इति चोदितः ।

तपश्चापि तपस्यश्च शिशिराप्यो महात्मभिः ॥

मासपक्षवर्तवः सर्वेः तिथयो निखिला अपि । पञ्चद्वयनिदानानि चान्द्रमाने तदात्मनि
सम्यक् घटन्ते ते सर्वे न सौरि तु कदाचन ।

अतस्तेनैव मार्गेण श्रुत्युक्ते साखिलाः क्रियाः ॥

विशेषज्ञाः प्रकुर्वीत न चेत्कर्माखिलं तु तत् । वैगुण्यमेव लभते अतः श्राद्धं च तादराम्
मृताह एव कुर्वीत तदतिक्रमणेन तु । प्रत्यचार्यं महान्तं तं लभते ब्राह्मणक्षमात् ॥

पित्रोश्च मातामहयोः तुलिते भाद्रकर्मणि ।

न पितामहयोश्चेति श्रीमान् शातातपोऽप्यवीत् ॥

अपुत्रस्य पितृव्यस्य भ्रातुश्चैवामजन्मनः । प्रत्यब्धं लौकिके वह्नौ तत्पत्न्योरपि वैधतः
तत्पत्न्याः प्रपितामहयोरपि । कृते कर्मण्यपि ततो वर्षश्राद्धं कृताकृतम् ॥

निश्चादेन ते यस्मात्कर्मणि प्रतियत्स्वम् । क्रियातो लगतो मन्त्रैः ततस्ते तु वृताष्टे
निर्गोरच मातामह्योः गपत्नी मातुरेष च । भाद्रान्यकरणात्स च षण्डालत्वैकदानि हि

मृताद्भाद्रमेकं तु न द्विग्यादिना चरेत् ।

कदाचिदपि यज्येतत्त्रिग्यन्नेनवतश्चरेत् ॥

प्राप्तौ करणमुत्सवं ब्राह्मणानां च भोजनम् । पिण्डप्रदानं तत्पश्चात् त्रयमेतत्तु पैशुकम् ॥

तत्र होमस्तु मुत्स्यः स्यात्तच्छेषेण ततः पुनः ।

स्वधेयमिति मन्त्रेण ह्यभिघार्यास्य पार्वणे (पर्णके) ॥

त्रेवारमन्नं निक्षिप्याभिघार्य च पुनः तथा । मेरुण प्रहरं कुर्यात्तस्मिन्नौपासनेऽनले ॥

स्तादीनां तदन्नं तु सोममेधो मधूनि वै । मेरुमन्दरतुल्यानि पितृणां संभवन्ति वै ॥

त्रेयान्नीकरहितश्राद्धं यत्स्यात्प्रमादतः । वृथा श्राद्धं भवेत्सद्यः तच्छेषेण भवेत्ततः ॥

। ब्राह्मणैः पिण्डकरणं नेधेत्पिण्डं वृथा भवेत् । लौकिकैर्वदिकेवाप्तौ श्राद्धपाकं विधीयते ॥

श्राद्धे पाककर्तारः

प्रजावती मातृभार्या ज्ञातिपत्न्यादिकाः स्वकाः ।

मुत्स्याः स्युः पाककार्यस्ताः तदारौचानुगुण्यतः ॥

यन्धूनां पाककरणक्षेत्रं स्वादुत्तरोत्तरम् । यथा वा शौचसंबन्धः गोत्रिणामप्यगोत्रिणाम्

प्रवर्तते तथा क्षेत्रोऽधिकारः पाककर्मणि । श्राद्धकर्मसु विधेयः सु ' ' महात्मभिः ॥

तादृक् पाकाधिकारैकजनाभावे स्वयं बुधः । पाककर्म यथाशक्ति कुर्यादेव स तादृशः

पाकोऽयं श्राद्धदेवानां पीयूषशतकाधिकः । प्रेतकर्मसु सर्वत्र यन्धूनामधिकारिता ॥

दशस्यपि दिनेष्वप्यु न स्त्रीणामिति देवलः । पतिसङ्गविहीनानां विधवानामथापि वा

अधिकारः कर्तारि तु बालेऽस्मिन्महाचारिणी । नमश्राद्धे नवश्राद्धे षोडशश्राद्धकर्मणि

तथा वृषोत्सर्जनेऽस्मिन् सपिण्डे प्रेतकर्मके । पाकाधिकारः कथितः विधवानां विशेषतः

तेषु श्राद्धेषु नितरां कर्तृणामेव केवलम् । परेषां पुरुषाणां वा यन्धुष्वेवाधिकारिता

प्रेतवृत्त्येषु सर्वेषु चिरण्टी दूरगा भवेत् । परं सपिण्डीकरणादानुमानिककर्मसु ॥

चिरण्टीनां पाककार्येऽधिकारः स्यान्न तत्पुरः । पाकं यद्यसमीचीनं कारये ... मः

मोहेन कुरुते श्राद्धं पितरस्तस्य तत्क्षणात् ।

वातापील्वलमन्दष्टाः खण्डिता भक्षितास्तथा ॥

सन्दग्धा मूर्च्छितानष्टाः भवेयुर्नरकाश्रयाः । ... समीचीनं पाकेऽरिभन्प्रतिपादितम्

विभिन्नसूतकिकृतं गर्हितं शास्त्रजालकैः । ये भिन्नसूतकाचाराः भिन्नभाषा परिग्रहा

श्राद्धपाकक्रियानर्हाः त ... कीर्तिताः । तत्स्पष्टं श्राद्धशिष्टान्नं श्राद्धकर्ता परित्यजेत्

श्राद्धात्परं च यत्नेन तत्पूर्वं सुतरां किमु । विभिन्नसूतकाचारान् आमानयनकर्मसु ॥

संयोजयेन्नपाकादि क्रियास्वत्र कथंचन । इष्टभोजनकार्येषु श्राद्धभिन्नेषु तदिने ॥

योजयेत्स्वजनाभावं भिन्नसूतकिनो जनान् ।

भिन्नाशौची भिन्नवेपी भिन्नभाषापरिग्रहः ॥

जनभाषा विकारी च श्राद्धकर्मसु गर्हिताः ।

पाकक्रियायां सुतरां संत्याज्याः पितृदुःखदाः ॥

ते सर्वे कथिताः सद्भिः अभिश्रवणकर्मणि । पादप्रश्नालनांगारलेपनादिषु घस्तुनाम् ॥

आमानां फलमूलाग्निगोमयानयनादिषु । पाकात्परं तु ज्ञातीनां शुद्धानां स्पर्शनेऽधिकः

अधिकारोऽस्तिवन्धूनां नान्येषामिति निश्चयः ।

पिण्डोद्वासनतः पश्चात् पिण्डानां भिन्नगोत्रिणाम् ॥

अधिकारः स्पर्शने स्यात्तच्छिष्टतिलदर्भयोः । संस्पर्शनाधिकारः स्याद्विप्रमात्रस्य वै सतः

जासतस्तु कदाचित्स्याद्दर्भानयनकर्मणि । श्रुतिवजां मुख्यकर्तृत्वं स्वस्मादपि विशेषतः

कथितं ब्रह्मनिष्ठैः समिदाहरणे तथा । भिन्नभाषो भिन्नवेषः शिलाभिन्न कुरुच्छकः

अभिद्वशाग्यामृषभ निन्दितःश्राद्धकर्मणि । एतद्धस्तस्पर्शनेन पक्वमात्रं मुनिन्दितम् ॥

रक्षसांभाग एव स्यान्न पितृणां तु तद्भवेत् ।

ममानमृतकाचारा भिन्नरुच्छा यला जनाः ॥

व्यत्यम्नानारीसंयानाः पितृणां भयदायकाः ।

व्यत्यम्नरुच्छाचाराप्रिशिम्बादूरी कृता जनाः ॥

पितृणां नेत्रपीडायै इष्टमात्रा भवन्तिते । दिव्यभाषाश्रवणतः चेपां केपां तु तां तु ते
 मरा ... जायतेऽत्र दिव्यां वा ... तः । .. च येद्वा विशेषेण न भाषा वाचयेत्पराम्
 नो यत्नेन विबुधः यत्तो नो पितृकर्मणि । दिव्यभाषानधिकृतः भाषयात्र स्वकीयया
 यत्नेन न खिलाम् । तद्दिने वैदिकं शास्त्रं विशेषेणोपबृंहयेत् ॥
 मोक्षति चेतिहासं चरणव्यूहसंक्षिकाम् । तथा सत्य तपो वक्यं तद्विधाकशास्त्रकम्
 णस्मृति जा द्विजन्मनाम् । भुक्तिकाले विशेषेण रक्षोघ्नं प्रथमं ततः ॥

वैष्णवाः पावनाः श्रीकाः पैतृकाः पितृवल्लभाः ।

ताञ्छ्रावयेद्विशेषेण घण्टानादं विशेषतः ॥

तालं को ... शब्दं उच्चैर्घोषं च वर्जयेत् । गाथा(था)विशेषांस्तत्काले प्राकृत्यान्प्रवर्जयेत्
 केका प्रकृताभाषा पामरीया परोत्कटः । अपि साक्षाद्देवदेवगुणवृन्दसुबोधकाः ॥
 नात्तद्दिनेदूरान् त्यक्तव्याः स्युर्हि वैदिकैः । वेदसाम्यं प्रकथितं वेदस्यैव महर्षिभिः ॥
 म्य यस्यकस्यापि कल्पसूत्रादिकस्य च । एवं सति पुराणादेः तत्तु दूरत एव हि ॥
 स्यानां तु मन्त्रत्वे यथाकाष्ठमृगस्य वै । मृगत्वव्यपदेशोऽयं तथैवेति हि निर्णयः ॥
 सति पुनस्तत्तद्भाषामन्थस्य वेदता । अतिपामरलोकोक्तिकल्पिता सातिगर्हिता
 श्रवणतः सद्यः श्रवणाद्वा द्विजन्मनाम् । जातिभ्रंशो भवेन्नुणां वेदानर्हत्वदायकः ॥

भाषान्तर प्रवचननिधेयः

सर्वभाषासु लोकेऽस्मिन्पामरा वेदनिन्दकाः ।

वैदिकारण्या नाममात्राद्भाषामन्थकृताश्रमाः ॥

मन्थविश्वामित्रेणैव हि तान्यपि । वेदतान्तां वर्णयन्ति वेदमाहात्म्यशून्यतः

स्वेषामन्थान्तमूढास्ते वेदानधि कृतो हि ते ।

तेनैतान् त ... भाषामन्थजालकान् ॥

विशेषेण ते तथा गतबुद्धयः । न ब्राह्मणसमः कश्चिन्न तु वेदसमः परः ॥

सर्वशास्त्रसिद्धो ब्रह्मविदीरितः । ब्राह्मणस्य च श्रूयस्य ... तत्सत्कर्मार्यवादतः

तद्गुणो न यायाज्यं गर्भं प्रविशन्ते ।
 वेदा विधांश्चिन्ता द्वाः प्रीतिमात्रयाम्भया ॥
 गोभूमाभापि गर्भं (?) कुत्सा आदमंरदः ।
 अत्यन्तापरयकाः प्रोक्ताः तत्र मुग्धाम्बु थादयाः ॥

तदभ्यनुज्ञा परमा तन्मत्राः मन्त्रिभिः पुनः । तेषामेव तथा मुक्तिः तन्मा ... दु
 धाद्वसिद्धिर्भवेत्येव तन्मादेतन्ममः परः । पदार्थेनेव तद्वेतुः तस्य प्रतिनिधिर्न च
 यायास्ये(न्ये) न मदाजनन्ति ह्ययानि विद्विबौहसः ।
 कव्यानि नैव पि ... माधिकं ततः ॥

ब्राह्मणः सर्वदेवानां नित्यमाश्रय उच्यते । सर्वेषामपि वेदानां हृन्दमां श्रेयसां श्रि-
 भाजनं सर्वनीधानां क्रियाणां च ... न कम् । ... लीनो मतिमानपि
 वेदाभ्यायी तदर्थंस्तत्प्रयोगक्रियापरः । मतनं ब्रह्मणि पुनः कृतधुद्विचिरारदः
 साचारस्सामिहोत्री च सोऽप्रिर्वै कव्यवाहनः । ... स्वर्वेऽपि संपराः
 सुलभा एव सर्वत्र श्रीमतां तु मनोवताम् । न योजयेत्तैत्केऽस्मिन्नस्य कार्यसमाहता
 दर्भान्वियुक्तानन्यत्र सामानेव ... । ... सम्यग्विधिना सुसमाहितान्
 नैर्द पर्याहृतानेता नन्यकार्येषु योजयेत् । प्रारम्भेषु च ये दर्भा पादशौचे विसर्जयेत्

पादा(वशिष्टे ये ?) दर्भा विष्टरान्ते विसर्जयेत् ।
 विष्टरान्तेषु ये दर्भाः विकिरान्ते विसर्जयेत् ॥
 विकिरान्ते च ये दर्भाः विरामान्ते विसर्जयेत् ।
 विरामान्ते च ये दर्भा आसीमान्ते विसर्जयेत् ॥
 आसीमान्ते च ये दर्भाः तपेणान्ते विसर्जयेत् ।
 दर्भान्संशोध्य विधिना पङ्क्तिधानेव बन्धयेत् ॥

आदायेव प्रयत्नेन यथायोग्यं पृथक् पृथक् । ... दर्भाश्च समूलनेव तैस्सह ॥
 समाहरेद्यस्तान्पश्चात् सकृदाच्छिन्नमन्त्रतः । वियोजयेद्य विधिना विनियोजनकर्मणा
 ... : सर्वा कर्ममात्रेषु चोदिताः । (अधुनासम्भवक्षामिसंशेषाद्)दर्भलक्षणम्

यक्ष्यामि लक्षणं तेषामेवास्ति किल मुख्यतः ।
काराः कुशा यथा दूयां उलपायल्यजास्तथा ॥
विश्वामित्राभिधाः पश्चाल्नुगन्धीतेजनाः परे ।
मुञ्जाल्यश्च तथा दूयां दर्भां दशविधाः स्मृताः ॥

दर्माहिरणकालः

पिण्डान्ते दर्शदिने संगृहीताः प्रयव्रतः । दर्भास्तावत्पुनः पश्चान् संप्राह्याः सर्वकर्मसु ॥
पक्षन्यासु ये दर्भाः संगृहीतानि ते तथा । मासमात्रं तु संप्राह्या नाधिकं तु कदाचन
मन्द्यारे तदाश्वत्यात्संप्राह्याः समिधस्तथा ।
नान्यवारेषु तस्मात्तु यतो स्पृश्यस्स तु द्रुमः ॥
गृहः खड्गपात्रं च तथा नैपालकम्बलः । रौप्यं दर्भास्तथा गव्यं दौहित्रश्चाष्टमः स्मृतः
वैते यतस्तस्मान् कुनपा इति विभ्रुतः । मुख्यस्स कुतपः कालः विरोपाः श्राद्धकर्मणि
दानस्य परमः तत्र दत्तं तदोदनम् । साक्षादमृतमित्युक्तं पितृणामक्षयं भवेत् ॥
श्राद्धप्राक्षणभुक्तयथा स्वीकृतान्नक्रिया यधूः ।
श्मशानोल्का समानैव तत्पतिश्च तथाविधः ॥

यत्प्रकमन्नं सलिलं यदानीतं स्वहस्ततः । पेटकत्राह्णगायोग्यं तज्जन्म व्यर्थमेव हि ॥
श्राद्धप्राक्षणभोज्यानां वस्तूनामपि चैककम् । अदृष्टमस्पर्शयितमप्रोक्षितममन्त्रितम् ॥
पितृणां तदनास्वाद्यं हालाहलसमं भवेत् । यददृष्टं श्राद्धकर्ता परं पक्वाव्यव्रतः ॥
पितरस्तं न गृह्णन्ति स्वपुत्रादृष्टमित्यति । तस्मात्प्रीत्या न तेनैतद्वीक्षितं यत्ततो हि न
प्रीति दत्त योग्यं क्षिर्लं क्षिरम् । परित्याज्यं विशेषेण चेतीदं मन्वते हि वै
मन्त्राः स्पर्शयितं भक्तं पितृणां स्पर्शनाक्षमम् । प्रभवेदेव सुतरां तस्मात्तत्स्पर्शयेत्करात्
हविषः प्रोक्षणं गायत्र्यादौ महर्षिभिः । अर्चनादौ प्रकथितं द्वितीयप्रोक्षणं ततः
मुक्तिमात्रक्षिप्रमात्रात्तथापायसयोरपि । अभिघारः प्रोक्षणं च गायत्र्या
द्वितीयप्रोक्षणं तस्य हविये विधिचोदनान् । प्रकर्तव्यं प्रयत्नेन न चेत्तत्पितृव्यह्वयम् ॥

न भवेदेव ह्यव्यं च स्वीकृतुं तैर्न शक्यते । तस्मात्तदन्नमुत्तर्य पठनात्पूर्वमेव वै ॥
प्रतिपात्रप्रोक्षणं तत् तत्परचाद्भर्गोपनम् । अन्नमात्रस्य कर्तव्यं न तु पायसभक्ष्ययोः ॥

भुक्तिपात्रात्तु विप्रस्य दक्षिणे कुक्षयोर्द्वयोः ।

आज्यपात्रं स्थापयित्वा तस्मिन्कर्ता स्वहस्ततः ॥

प्रभूताज्येन योग्येन सुगन्धेन प्रपूरयेत् । तावन्मात्रेण पितरः मोदन्ते तेहि तर्पिताः ॥

प्रभवन्ति न चेत्ते वै तोषं न प्राप्नुवन्त्यपि । वस्तूनामपि सर्वेषां परिवेषणतः परम् ॥

अन्नत्यागात्पूर्वमेव प्रोक्षणं परिपेचनम् । सत्यं त्वर्तेन मन्त्रेण कृत्वा तत्परमेव वै ॥

भुक्तिपात्रं स्वहस्तेन प्रगृह्याऽथ मनुं जपेत् । पृथिवीतेत्युपक्रम्य भुक्तौ त्यागं समाचरेत् ॥

न चेदेतच्छ्राद्धभक्तं इत्वलोक्ति हि तत्क्षणात् । एवं त्रिवारोच्चरितगायत्रीप्रोक्षणैः परैः

भोक्तां प्रोक्षणं तश्चापि तदन्नं पितृभुक्तये । तत्तृप्त्यर्थं प्रभवति तद्विष्णुपददायकम् ॥

प्रजायते क्रमेणैव तद्गायत्रीप्रभावतः । पादप्रश्चालनं श्राद्धे गायत्री प्रोक्षणादिकम् ॥

सार्चनं भोक्तृहस्तस्य ... रागिणो सतः । नित्यस्रवहालाजलजालकरयाशुचरेति

दुर्गन्धवर्ष्मणो दुष्टस्वेतबुष्टकरस्य च । कृष्णकुष्ठस्य तद्विन्दुचित्रकुट्टस्य दूरिणः ॥

नहातिसाररोगस्य बहुमूत्रस्य सन्ततम् । निपिद्रं शास्त्रतो ह्येयं किंतु तेषां प्रचोदितम्

तं कल्पत्परतः सर्वं शिष्यत्विंकूपुत्रदुर्गतः । कार्यमेवेति विद्युधैः पवनव्याधिकस्य च ॥

प्रत्यन्ताक्षररुद्धस्य मूकान्धवधिरात्मनाम् । तादृशाः फलकृत्येषु संत्याज्या दूरतः पुनः

तत्करत्यक्तसलिलमतिहेयं दुरासिकम् । अपिचेयमसंप्राह्यं मनसोऽतिजुगुप्सितम् ॥

पण्डालभाण्डसलिलतुलितं प्रभवन्ति तत् । तदभिकरणंचापि तदीयानलके परः ॥

तत्कर्तव्यत्वेन कुर्यात्तच्छिष्टान्नं च तत्परम् । स्ववे कृत्ये ... शिष्टं पैण्डाय योजयेत् ॥

पिण्डदानं तु तद्वन्तात्कारयित्वाऽथ तास्ततः ।

अपोभ्ययहरेत्तेषां पिण्डानां विप्रभोजने ॥

नुसंपारा । न कार्यं पिण्डदानं तर्तिकवन्त्यमुत्तरपरम् ॥

सर्पणं तदहस्य तद्वेत्नेन कृताकृतम् । प्रभवेदेव मुतरां तद्वेत्नेन न मुल्यतः ॥

वृत्त्येषु तद् (ज)ज्ञेयं । ... गर्वशास्त्रोन्मत्तैरप्येवं ... मुनिरिषणम् ॥

व्यन्ते संकटे घोरं शंखयाघ्रभयानुते । भयमनिं .. मा भुवि
 प्रेममात्रोच्चारणेन गन्यासं पूर्णते परः । गन्यासाद्ब्रह्मणः स्थानं तन्भगाद्भते नर
 न तस्य दर्शनं कार्यं वैश्वमेधिकं कर्मणः । पूर्णगुणविधानतः
 समर्पणं प्रतिदिनं भूपरीपादिर्धरणि । नैवेद्यं परमान्नं स्याद्भुज्यभोग्यफलेरपि
 सर्पणं पयसा कुर्यांश्चात्मदी । .. दात्मा तत्राद्य उच्यते

अन्नरात्मा द्वितीयः स्यात्परमात्मा तृतीयकः ।

जीवात्मा परमात्मा वा चतुर्थे इति तद्विदः ॥

एकादशोऽह्नि संप्राप्ते पार्यणं तु विधीयते । (नारायण ?)त्रलिः पश्चाद्द्वादशोऽह्नि तत्पर
 आराधनादयं कर्मान्यत् मासिमास्येयमेव हि । मृताहं तद्द्वयं कार्यं प्रतिसंवत्सरं च
 तत्कदाचित्तु दैवेन .. पितम् । जायते तत्परं ज्ञेयं पशुक्तिं वाह्यं भवेदपि ।
 संभ्रष्टपशुक्तिं तूष्णीं विना तां निष्कृतिं परम् । न शक्यते तं स्वीकर्तुं श्राद्धनीधमवेत्तुभिः
 ... तिस्रा यथा योगं तत्तत्कार्यान्तरूपकम् । प्रकुर्यात्प्रभवेच्छास्त्रमार्गेणैव न चान्यतः
 शास्त्रशैशास्त्रदृष्ट्या च निष्कृतिस्माकृपालुभिः । अदुष्टं ... भूतदयापरैः ॥
 संत्यक्तमत्सरैरेव प्रकल्प्या प्रभवेत्सदा । संजाते संशये सर्वजनानां चित्तकर्मणि ॥
 सतोन्यषकृत्य दुष्टात्मा स्वयमज्ञो जडः खलः । सं ... दण्ड्यो भवति भूमृताम् ॥

यस्मिन्नामे यत्र देशे विदुषः शास्त्रपारगान् ।

सभामध्ये जडो रोषाद्बुद्ध्युद्धृत्य न्यकरिष्यति ॥

स दण्ड्यः सद्य एवस्यान्नोपेक्ष्यस्तु कदाचन ।

कार्यप्राधान्यतो यो वा दुष्टं सज्जननिन्दकम् ॥

करोत्युपेक्षां मोहेन सोऽप्यायुर्भ्रश्यते भ्रियः ।

राजा दुष्टं सज्जनानां निन्दकं समभाषिणम् ॥

तैस्साकं तं बलाद्गृह्य देशाद्दुष्चाटयेन्तृपः । दुष्टं श्रोत्रियरूपेण पैल्वेषु चिराश्रयात् ॥
 श्राद्धभुक्तिं प्रकुरुते तस्य जिह्वां यमः स्वयम् । द्विनत्तिसङ्गमुद्धृत्य तथा नक्षत्रजीविनम्
 शूद्रजीवी सर्पजीवी भिषज्जीविऽपिष्ठाणिः । खड्गजीवी शस्त्रजीवी शूलजीवी बलप्रही

पान्द्रममीषीनचरणपुधजीव्यपि । नित्ययेननजीयी च वेदशास्त्रैकजीव्यपि ॥
 गुग्गुलीवी कूटादिजीवी तण्डुलजीव्यपि । पुनजीयी तमःजीयी दधिध्रीरतिलादिभिः
 निर्व्यञ्जनीवी हुद्रात्मा देयजीवी परार्थहन । त एते पुनरन्वेऽपि नावेक्ष्याः स्युर्हितदिने
 जनायात्वागूर्जेन परभाषाप्रयात्तथा । पिचण्डपूरणपरा न स्मर्तव्या विशेषतः ॥
 त्रवेणाः हुद्रवेणाः मट्टे पा दुष्टृत्तयः । कुट्टयो वेदमार्गदूपणोन्मुत्तरशास्त्रगाः ॥
 ष्यागनाः सौमनाभ तल्लोकाः कालिहागमाः । शैवागमप्रधानाश्च विष्णवागमपरा अपि
 प्राणालिहाश्च नप्राश्च घान्याः स्युर्नैव सर्वथा । पैतृकेषु विशेषेण दशादिपुत्रितिलेषु वै ॥
 वैशेषेण मृनाहेषु तत्रापि पुनरप्यति । पित्रोर्मृताहे स्मर्तव्या न भवेयुः कलिप्रदाः ॥
 दि स्पृहा येन केन कारणेन तदा परम् । व्याहृतीनां जपं कृत्वा घानाज्ञातत्रयात्परम्

वैष्णवी तामृथं जपया त्रिवारं तं शिवं स्मरेत् ।

भ्रष्टे पितरि सन्त्यस्ते पतिते दीर्घरोगिणि ॥

तत्कर्तव्यानि कार्याणि पैतृकाण्यखिलान्यपि ।

यानुद्दिश्यपुरा तातः श्राद्धानि कृतवान् यथा ॥

तथा स्वयं सत्तनयनं तानि कुर्यान्नचेन्महान् । प्रत्यवायः प्रभवति कुलं तेन प्रदुष्यति

पितरस्ते नित्यदुःखाः भवन्त्यपि सुपीडिताः ।

हुतृष्णाभ्यां दंसिताश्च अंशिता स्वधियादपि ॥

यत्रकुत्राप्यशरणाः हा हा हेति वादिनः ।

पिशाचतुल्याः सर्वत्र चाटन्त्यपि रुद्रन्त्यपि ॥

तस्मात्तन्मयेभक्षया तत्संततिसमुद्भवः । स्वपितामहमुत्पानां हिताय च सुकृतये ।

सवातकर्तृकं श्राद्धं स्वयं कुर्याद्विकक्षणः । न चेदयं प्रभवति पापीयान्चै दिने दिने ॥

पिता पितामहो मातः तथैव प्रपितामहः । पतितोज्यं तं तु यत्नात्तत्त्रिपूर्वोक्तिमात्रके

संत्यन्वेष सतस्नास्त्रीन् उच्येन्न तु तं खलम् । पतितः श्राद्धकृत्यं तदेकोद्दिष्टविधानतः ॥

रूपमात्रं सु(स)मुद्दिश्य कुर्यादिति स काश्यपः ।

तच्छ्राद्धात्परतः स्नात्वा कुर्यादाचमनत्रयम् ॥

सं शस्त्रहतस्यापि प्रकारः कथितो बुधैः । महालयारूपश्राद्धस्य न तत्परयाब्धिकंस्यसः

तस्य प्रत्यादिदकश्राद्ध तदङ्गतिलतर्पणात् । परमाचमनानां तु पञ्चकं शास्त्रचोदनात्
कर्तव्यत्वेन विहितं प्रवदन्ति मनीषिणः । तदप्याचमनं सद्भिः बहुधा प्रतिपादितम् ॥
स्पष्टं निरूप्यते तच्च पङ्क्तिपावनपाचकम् । पवित्रवच्छिखां वदुध्वा उपविष्टस्त्रले शुभे
धामपादं जले कृत्वा स्थले कृत्वा तु दक्षिणम् । पूर्वास्य उत्तरास्यो वा जानुमध्यकरद्वय-
(स्ते) धेनु बुद्बुदकीटादिरहितं वारि निर्मलम् । दक्षपाणिपुटे कृत्वा मुक्ताङ्गुष्ठरुनिष्ठके
त्रिः पिबेद्ब्रह्मतीर्थेन चतुर्येनैव वा पिबेत् । ओष्ठावङ्गुष्ठमूलेन द्विः प्रमृज्य त्रिरेव वा
मध्यमाङ्गुलित्रयेणोष्ठी संमृजेत्सकृद्ममसा । देवेन प्रोक्षयेद्दामपाणि पदौ च मल्लकम् ॥

अग्नेणाङ्गुष्ठतर्जन्योः नासिकायुगलं सृशेत् ।

अङ्गुष्ठानामिकामेढ्रे नेत्रे श्रोत्रे च संसृशेत् ॥

कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन नाभिदेशं सृशेत्ततः । वक्षः करतलेनैव समस्ताङ्गुलिभिः शिरः ॥

अंसौ च संसृशेत्साम्बु दक्ष्यामौ क्रमेण च ।

आष्टौ (?) बाहुमूलान्तं मध्ये मध्येऽप्यपः सृशेत् ॥

व्याहृतीभिश्चतुर्वारं त्रिः पिबेत्प्रणवेन वा ।

सावित्र्या वा पिबेदम्बु त्रिः पिबेद्वाचमन्त्रकम् ॥

आस्यं सरस्वतीस्थानं नासायामनिलस्थितः । नेत्रे मैत्रे तु प्रोक्षते श्रोत्रे काष्ठाक्षिते मते
नाभौ प्रजापतिर्ब्रह्मा हृदि मूर्धनि केशयः । दसायम्याश्रयी स्यातामेता वाचमने स्मरेत्
अपराचमनं भूयः कैश्चिदेवं प्रपञ्चितम् । अथो नमश्शिष्यायेति त्रिः पिबेदम्बुवीक्षितम्
इशानाङ्गुष्ठमूलेन द्विः प्रमृज्यात्ततो मुखम् । मध्याङ्गुलित्रयेणोष्ठी सृशेत्तत्पुरुषेण तु ॥

अग्नेणाङ्गुष्ठतर्जन्योः नासिकायुगलं तथा ।

सृशेदघोरनामाभ्यामश्रुणोः मध्येन संसृशेत् ॥

सोत्रद्वयं भयायेति ह्यङ्गुष्ठानामिकाप्रतः । इशानेन सृशेत्त्राभि अङ्गुष्ठोपकनिष्ठतः ॥

पशुपत्या तु हृदयं तदे(दा)नैव तु संसृशेत् ।

सर्वाङ्गुलिभिरुद्रेण नाम्ना शैव शिरः सृशेत् ॥

बाहुमूलं च सर्वाभौः उपमीमाभ्यां क्रमात्सृशेत् । महादेवाय वा जपेत्ततः कर्म समापरेत्

विनेवाचमनं कर्म न किमप्याचरेद्बुधः । तथैवाचमनं भूयः सुलभं सर्वदा नृणाम् ॥
 प्रवक्ष्यामि सदा कर्तुं प्रवरं पाचनं परम् । देवेन त्रिः पिवेद्भुवु वीक्षितं केशवादिभिः
 गोविन्दविष्णुनामाभ्यां हस्तौ प्रक्षाल्यवारिणा । संहताङ्गुष्ठमूलेन विष्णोश्च मधुसूदनात्

अङ्गुल्यभ्रैः संहताभिः स्पृशेदास्यमलोमकम् ।

त्रिविक्रमे ततः पाणि प्रोक्ष्य सच्यं तु वामनात् ॥

श्रीघरेण तथा पादौ हृषीकेशेन मल्लकम् । पदादामोदराभ्यां च नासिकायुगलं स्पृशेत्
 संकर्षणादि चतसृभिः चक्षुः श्रोत्रे च संस्पृशेत् ।

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगतः ॥

नाभिं स्पृशेत्पञ्चमेन द्वाभ्यां च हृदयं स्पृशेत् ।

द्वाभ्यां च मस्तकं स्पृष्ट्वा द्वाभ्यामंसद्वयं स्पृशेत् ॥

ततो जपेदुपेन्द्रं तु सर्वपापैः प्रमुच्यते । आदावन्ते च पाथे च विष्टरे विकिरे तथा
 उच्छिष्टपिण्डदानेन पट्लाचमनं स्पृतम् । सर्वाचमनमात्रेण त्रिवारं सर्वतो सुलम् ॥

पृथक्पचन्नेकदा तत्पिवेद्भुवु विचक्षणः । आस्ये त्रिवारं निश्चिन्नेकदा तत्पिवेज्जडः ॥
 प्रयाति नरकान्वोरात् महातामिस्रनामकान् । पैतृकेषु तथा कुर्वन् मोहादाचमनं नरः

अज्ञानात्तद्दिनेमुक्तेः यदोषं तत्रपश्यते । अशास्त्रकृतवन्नोरपानं भोजनमेव हि ॥

कथितं शास्त्रधर्मज्ञैः तस्मात्तं न तथा चरेत् ।

उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा कुर्यादाचमनं सदा ॥

पश्चिमाभिमुखो याम्याभिमुखो वा यदि तबरेत् ।

अप्रायत्यमवाप्नोति कर्म तत्र विनश्यति ॥

तदोपपरिहाराय तदाशाचमने कृते । पुनर्द्विवारमाचामेत् प्रादप्रक्षालनात्परम् ॥

दक्षिणाभिमुक्तात्तस्मिन् कृते मोहात्कदाचन ।

सद्यः स्नानं सुविहितं पश्चाद्भस्य विधानतः ॥

सुते पाने जम्भजे च श्रोत्राचमनमेव हि । सन्ततं विनामि
 पैतृकेषु तु तेष्वपु . द्विवाराचमनात्परम् । स्मरेच्च पुण्डरीकाक्षं न

अथते सवन्तो वृषोमाचमनं चरेत् । न नामान्युषरेगत्र वैदिकोऽन्यत्र नैव तत् ॥
 सर्वेषु वृषुषु पायनार्थं विचक्षणः । नामभिः फेराशर्गैः श्रेयं यत्राचु तपरेत् ॥

संपोक्तानि पुराणानि मन्त्राद्याचमनानि वै ।

संश्याय्यान्वेष गद्याणि तान्यशक्यानि पौतके ॥

अथ भाद्रेषु सतपं पायप्रोद्भूतपायसा । कार्यमाचमनं सद्भिः न ... भूमि सत पायसा
 भाद्रपदे यदि जडः पादप्रक्षालनं तु या । कुर्यादाचमनं पृथ्वी पयसा तद्विनश्यति ॥

मरित्कृत्यातटाकादि प्रती प्रति(व ?)रादिगनोऽपिवा वा ।

समुद्भूतजलेनैव श्राद्धेष्याचमनं भवेत् ॥

कल्पात्परतः भाद्रे श्राद्धकर्ता रसागतम् । नीरं हस्तेन गृह्णीयात्किं तु पात्रेण तच्चरेत्
 वेत्तुदसोपयीतस्य धारणे श्राद्धकर्मणि । भोक्तारो नैव कुर्यात्सदाचामं श्रोत्रतोऽपि वा
 सोपयीतं यो दद्यात् श्राद्धकाले तु धर्मविन् । पावनं सर्वविप्राणां ब्रह्मदानस्य तत्कल्म्

सोऽपि सर्वदेवत्यं सर्वदेवैरभिष्टुतम् । वस्त्राभावक्रिया न स्याद्यज्ञदानादिकाः क्रियाः
 तां नाचम्य यद्भोक्ता कुर्यादाचमनक्रियाम् । शुनो मूत्रसमं तोयं तस्मात्तत्परिवर्जयेत्

दक्षमुखस्तु देवानां पितृणां दक्षिणामुखः । प्रकुर्यात्पार्वणे सर्वं देवपूर्वविधानतः ॥
 दक्षिण्य दक्षिणं जानु देवान्परिचरेद्बुधः । भूमौ तथा परं जानु पितृन्परिचरेत्सदा

पदप्रभृतिमूर्धान्तं पितृणां परिपूजनम् । शिरः प्रभृतिपादान्तं पितृणां पूजनं भवेत् ॥
 लसीगन्धमाघ्राय भास्वराज ... । पानसं माधवं तैलं राजतं दार्मयोगिकम् ॥

पानन्दं प्राप्नुवन्त्येते तस्मादेतान्समाहरेत् । तुलसीपत्रयोगेन पितरस्तुष्टिमाप्नुयुः ॥
 यान्ति गरुडारूढाः सत्पदं चक्रपाणिनः । यो दर्भतुलसीपत्रैः पितृपिण्डान्समर्चयेत्

दीपिताः पितरस्तेन यावच्चन्द्रार्कमेदिनी । अकृत्वा तिलसंसर्गं यत्कुर्यात्पाणिशोधनम्
 आसुरं वदन्वेच्छाद्दं पितृस्तन्नोपतिप्रति । शूद्रं शूद्रान्नभोक्तारं शूद्राणां च पुरोहितम् ॥

... चैव न चापि यन्नाच्छाद्धेन भोजयेत् ।

च श्राद्धं सर्वथा न समाचरेत् ॥

... । श्राद्धे तूच्छिष्टपात्राणि खनित्वैव विनिक्षिपेत्

यथा ना स्वादयेच्छ्वादि यथा न शूशते तथा ।

पितुरुच्छिष्टपात्राणि श्राद्धे गोप्यानि कारयेत् ॥

विनिक्षिपेत्स्वनित्वैव यथा श्वादेरगोचरम् । शुना संस्पर्शने तेषां पात्राणां श्राद्धकर्मणः

श्राद्धं नश्यति सद्यो वै तस्माच्चत्नेन पण्डितः ।

कुर्यात्पात्राणि गोप्यानि पितॄणां स्वस्यभीयुतः ॥

हिताय श्रेयसे तुष्ट्यै कल्याणायामृताय च । सर्ववस्तुनि यत्नेन प्रभूतान्येन पैतृके ।

संपादयेद्विशेषेण णि कदाचन ! भोक्तृष्टं वस्तु यत्तत्तेषु संपादितेषु वै ।

स्वल्पत्वाद्दुर्लभं दैवाभ्रप्रमेय भवेत्तु तत् । असंपादितवस्तूनि यजमानेन पैतृके ।

भोक्त्रा पृष्ठानिचेद्विद्वांस्तथा सद्यः समाहितः ।

वीरं धत्तेति पितरः स्वधायिभ्यश्च वो नमः ॥

पित्रादिभ्यो नमस्कृत्य ह्यत्र पितरो मादयन्वमिति ।

मन्त्रमुक्त्वा बहिर्गत्वा न्याहृतीनां जपन्तुधः ॥

अष्टवारं प्रकुर्वीत तेन सोऽयं प्रणश्यति । सूपान्ननुक्तौ दधि तद्भक्षणं लवणं तथा ॥

परमान्नेन मधुना तथा सार्षपमेव च । आमेन तिलभक्ष्याणि प्राशनन्तं त्यक्तधर्मकम्

भोक्तारं यजमानश्चेत् हृष्ट्वा तं तादृशं जडम् ।

एवं माकुर्विति वदेत् ततः सायं पुनर्यदि ॥

तथा कुर्वाद्धटात्तं तु दद्यात्तस्म चपेटिकाम् । विप्रोहृद्दहनदोषोऽत्र नास्त्येवेति जगौ भृगुः

येनकेन प्रकारेण शक्यन्ते पैतृकाणि वै । दर्शादीन्धेव सर्वाणि हिरण्येनामतोऽपि वा

मन्त्रेण तिलनीरेण रोदनेनापि घासतः । फक्ष्यादाहेन वा भक्षया तेनाऽनन्त्यं फलं भवेत्

पित्रोर्मुं ताहमात्रं तु तदा कर्तुं न शक्यते । क्लिप्तन्नेनेष तत्कार्यं सहोमं च समन्त्रकम्

सर्वाङ्गसहितं कुर्यात्सर्वप्राणेन सन्ततम् । तथा कुर्वन्कदाचिन्तु ताक्षणात्पतितो भवेत्

द्विजाभावे तादृशोऽपि कदापिद्वैवयोगतः । अन्नत्यागात्परं सर्वं पूर्वापरमहोन्धकैः ॥

(पूर्वापर समन्त्रकै रिति वा) सर्वं तन्मन्त्रवत्कृत्वा परिपिच्याद्य तां पराम् ॥

भिरसामग्री विधानेन जुहुयाज्जातवेदसि । प्राणादिपञ्चभिर्मन्त्रैः

गायत्र्यामथ जत्वाऽथ मधुवातेति मन्त्रकम् । शृत्वा यथायत्तत्पश्चाद्विकिरं च यथाविधि
 निर्वस्य पादौ प्रभाल्य पश्चादाचमनात्परम् ।
 प्राणानायम्य संकलय पिण्डदानादिकं यथा ॥
 शृत्वा मन्त्रेण तत्पश्चादधृत्त्रिनान्ते ततः पुनः ।
 नत्या पितृंस्तथ शिष्टं भुक्तं च विधिना ततः ॥
 परेऽह्नि तर्पणं शृत्वा शृतशृतयो भवेदिति । अग्निव्यात्ता बर्हिपदः गुह्यमूचुः कृपालवः ॥
 स्युत्रेभ्यो यत्र कुत्र ब्राह्मणासंभवे पुरा । आमन्नाद् स(दा ?) कुर्याच्छूद्र एव न चापरः
 अन्नभ्राद् सदा विप्रः मृताहे प्राणसंकटात् । अपि यत्नेन महता न त्वामेन कदाचन
 अर्थेन पार्वणभ्राद् सोदकुम्भमधर्मकम् । कुर्यात्प्रत्याविदकभ्राद्वात्संकल्पविधिनान्वहम्
 शृतेऽशृते वा सापिण्ड्ये मातापित्रोः परस्य वा ।
 तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरं द्विजः ॥
 अर्वांसपिण्डीकरणं यस्य संवत्सराद्भवेत् । तस्याप्यन्नं सोदकुम्भं दद्यात्संवत्सरं द्विजः
 कुर्यादहरहः श्राद्दं अमावास्यां विना सदा ।
 यत्सोदकलशश्राद्दं न तस्यादनुमासिकात् ॥
 असोदकुम्भपक्षे तु मृताहन्यानुमासिकम् । औदकुम्भाख्यकं श्राद्दं पृथक्कुर्यात्ततः परम्
 अग्नौकरणकर्तारः सपिण्डीकरणादिषु । स्नातका विधुरा वा स्युः यदि वा ब्रह्मचारिणः
 पत्नीकरणहोमं तु कुर्युस्ते लौकिकानले । औपासनाग्नौ कर्तव्यं यदग्नौ लौकिके कृतम्
 त्कर्म विधिवद्भूयः कुर्यादित्याह गौतमः । सूप्ते वा परमान्ने ... त पात्रं विनिक्षिपेत्
 तद्भोज्यमासुरं प्रोक्तं सा दातुः पारलौकिकम् ।
 पादप्रक्षालनात्पूर्वं पाणिभ्यां पात्रधारणम् ॥
 त्यागे दक्षिणमुल्लूज्य विकिरे सव्यमुत्सृजेत् ।
 भूमौ यस्तु प्रकीर्यान्नमहानान्नाचमेत्सुधीः ॥
 तिष्ठन्ति पितरस्तस्य मासमुच्छिष्टभाजनाः ।
 पत्नीभ्रातृसखादीनां सपिण्डीकरणात्परम् ॥

स्योद्दिष्टविधानेन मासिकानां पुनः क्रिया । गणशः क्रियमाणेषु मासिकेष्वनुभाविषु
 शीघ्रिसुरार्यपात्राणि पिण्डांस्त्रीनेव निर्वपेत् । कालस्य नियमो नास्ति राजपीडाद्युपहृते
 ... वा श्राद्धानि कुर्यात्सर्वाण्यसंशयः । स्तुपाश्वश्रुवोश्च पित्रोश्च संपातमरणं यदि
 अर्वागद्दान्मातृपितृपूर्वकं श्राद्धमाचरेत् । पत्नीभ्रातृसुतादीनां सपिण्डी च यदि क्रमात्
 संपातमरणं तत्र तत्क्रमाच्छ्राद्धमाचरेत् । कृत्वा पूर्वमृतस्यादौ द्वितीयस्य ततः पुनः ॥
 तृतीयस्य ततः पश्चात् संनिपाते त्वयं क्रमः । युगपन्मरणे तत्र संबन्धासत्तियोगतः ॥
 पित्रोः संपातमरणे मातुरन्यत्र वा दिने । अनुयानमृतौ श्राद्धं यथाकालं समाचरेत् ॥

मातर्यमे प्रमितायामशुद्धो श्रियते पिता ।

पितुः शोषेण शुद्धिः स्यान्मातुः कुर्यात्तु पक्षिणीम् ॥

पत्न्याशौचं पितृमृतौ पत्न्याशौचं विशोध्यते ॥ विपरीते पक्षिणी स्या दूर्ध्वं नाग्निप्रवेशने
 पत्न्यां कुर्यादपुत्रायाः पत्युर्मात्रादिभिस्सह । सापिण्ड्यमनुयाने तु जनकेन सहानुजः
 मृतं यानुगतानार सा तेन सहपिण्डनम् । अर्हति स्वर्गवासोऽपि यावदाभूतसंप्लवम् ॥

स्त्रीपिण्डं भर्तृपिण्डेन संयुज्य विधिवत्पुनः ।

त्रेधा विभज्य तत्पिण्डं क्षिपेन्मात्रादिषु त्रिषु ॥

भर्तुः पित्रादिभिः कुर्याद्भर्ता पत्न्यास्तथैव च ।

सापत्न्या वाऽनपत्या वा न भेद इति गोवि(भि)ः ॥

त्रयाणां पितृणां मध्ये पिता च धामनं यदि । तदिने चोपवासश्च पुनः श्राद्ध (स्तथैव हि?)

ब्राह्मणानां यदि श्राद्धे एकोऽपि वमनं यदि ।

लौकिकार्तिं प्रतिष्ठाप्यार्चयित्वा हुताशनम् ॥

तत्स्थाननामगोत्रेण ह्यासनादि यथार्चयेत् । अन्नत्यागं ततः कृत्वा पावके जुहुयाश्चरम्

प्राणादि पञ्चभिर्मन्त्रैः कवलानां प्रमाणतः । सप्तमे चाष्टमे चैव कृत्वा मन्त्रसमुषयम्

होमशेषं समाप्याऽथ श्राद्धशेषं समापयेत् ।

विधौ विष्णुद्वितीयो वा तृतीयो वाऽन्तकृद्यदि ॥

तत्स्थाननामगोत्रेणेत्यादिश्राद्धं समापयेत् । वसिष्ठानुमते भूयः प्रकारान्तर(मुच्यते?) ॥

कथितं चेति स मनुः प्रोवाचेदं तदुच्यते । श्राद्धपद्धतौ यदा विप्रो २ ॥ ५ ॥ १ ॥

तथैषामि रामादाय होमं कुर्याद्यथाविधि । तन्धाननामगोत्रेण ब्रामनादि तथाऽऽ
अमर्यागं ततः कृत्वा पावके जुहुयाद्यत्तम् । प्रागादिपञ्चभिर्मन्त्रैः यावद्द्वात्रिंशदाहु
होमशेषं समाप्याथ श्राद्धशेषं समापयेत् । यदि यः कुरुते होम(शेषं)श्रोत्रो न विद्य
श्राद्धपाङ्क्तौ तु भुञ्जानो ब्राह्मणो ब्राह्मणं श्वरोः ॥

तदन्नमत्यजन्नुत्था गायत्र्यष्टरानं जपेत् ॥

उच्छिष्टोच्छिष्टसंस्पर्शं सृष्टपात्रं विहाय च । मर्दान्नं पद्विप्रो भोज(युग)यैस्तु द्विजोक्त
भोजनान्ते द्विजः स्नात्वा सावित्र्यष्टरानं जपेत् ।
आर्यश्राद्धे तु भुञ्जानो विप्रस्य वमनं यदि ॥

यत्ते कृणोति मन्त्रेण होमं कुर्याद्यथाविधि । पांडुराश्राद्धभुञ्जानो ब्राह्मणो मुखनिस्सृ
प्रेनाहुतिस्तु विज्ञेयो लौकिकाम्रौ यथाविधि । अनुमासिके तु कर्तव्ये उच्छिष्टवमनं य
कथले तु सुभुञ्जाने वृषि चैव विनिर्दिशेत् ।

अमावास्या मासिके च भुञ्जानो मुखनिस्सृतम् ॥

तथा महालयश्राद्धे पित्रादेर्वमनं यदि । पिताम तृत्वा श्राद्धशेषं समापये
उच्छिष्टेन तु संस्पृशे भुञ्जानः श्राद्धकर्मणि । शेषमन्नं तु नाशनीयारक्तुः श्राद्धस्य का गति
तत्स्थाननामगोत्रेण ह्यासनादि तथाचयेत् । (पाक?)त्यागं ततः कृत्वा पावके जुहुयाद्यत्त
पुरुषसूक्तेन जुहुयाद्याचद्द्वात्रिंशदाहुतिः । होमशेषं समाप्याथ श्राद्धशेषं समापयेत् ।
अह्न ... देवे ब्राह्मणो वमनं यदि । पुनः पाकं प्रकुर्वीत पिण्डदानं यथाविधि ।
उच्छिष्टस्पर्शनं ज्ञात्वा तत्पात्रं तु विहाय च । तत्पात्रं परिहृत्याऽथ भूमिं समनुलिप्य च
तस्य ... दायैव सर्वमन्नं प्रवेष्टयेत् । परिपिच्य ततः पश्चात् भोजयेच्च न दोषकृत् ॥

श्राद्धपङ्क्तौ तु भुञ्जानावन्योऽन्यं सृशते यदि ।

द्वौ विप्रौ विसृजेदन्नं भुत्वा चान्द्रायणं चरेत् ॥

उच्छिष्टोच्छिष्टसंस्पर्शं शुना शूद्रेण वा पुनः । उपोष्य रजनीमेकां पञ्चगव्येन शुद्ध्यति
अत्र भोक्तृद्विजातीनामेवं निर्णय उच्यते । वमने दैवतोजाते पुरुषापराघतो वा ॥
... अग्न्यादिभिर्भोजनेन श्राद्धसंपूर्णमेव हि

विधानत्रयमध्येऽत्र " स्थेयं प्रकल्पिता । निमन्त्रितेषु विधेषु पिण्डदानात्परं यदि ॥
 तेषु कस्यचिदेकस्य यमनाच्छ्राद्धविघ्नके । तदा सूक्तजपेनैव श्राद्धसंपूर्णता भवेत् ॥
 प्राक् पिण्डदानं " " भिन्नद्विजस्य तु । यमनाद्विघ्नतोऽतीव होमसूक्तजपद्वयात् ॥
 द्वयोश्च यमने ज्ञाते धातुसंपूर्णता स्मृता । स्थान विप्रस्यचेत्तेन यमनेनान्तरायके ॥
 दशं तु " " पाकान्तर एव वै । श्राद्धं समापयेत्सम्यक् संशयो नाऽत्र वच्मिवः ॥
 नामिके चादिके चैव " सस्तु तदिने । परेऽहनि पुनः श्राद्धं कुर्यादेवाऽविचारयन्
 गौतमस्यमनं भूयः प्रवदाम्यत्र निश्चितम् । श्राद्धपहक्तौ तु भुञ्जानो ब्राह्मणो यमते यदि
 लौकिकार्णि प्र " " येष ह्युताशनम् । विश्वेदेवादिविषयं न स्थानविषयंत्वित्त्वम् ॥
 स्थानस्य यमने चेत्तु पुनः श्राद्धं परायणम् । कर्ता वा यदि बाल रूपवसैक ॥
 " " नै यद्वि कुर्वीरन्पर्वश्राद्धं समन्त्रकम् । शक्त्रचेदुपवासस्य परेऽहनेव तदिने ॥

मासिकं चादिकं चेति निर्णयो नात्र संशयः ।
 उपावृत्तिस्तु पापेभ्यो " " तु वासा गुणैः सह ॥

उपवासस्य विज्ञेयः सर्वभोगविवर्जितः । भोजनोपक्रमात्पूर्वं प्रकमात्परतो यदि ॥
 श्राद्धविघ्ने पुनः कार्यं जपहोमौ न तृ " " । अवशाद्विस्मृतं श्राद्धं येन केनाऽपि हेतुना
 स्मृत्वा सद्यः प्रकुर्वीत पण्डितो न विलम्बयेत् ।
 कार्यात्कृताभ्युपानो वा कृतताम्वूलचर्चणः ॥
 अपि श्राद्धं " " कुर्वीत न परित्यजेत् । परश्च इति यः श्राद्धं निश्चित्य भ्रान्ति दोषतः
 श्राद्धीयेऽहनि तद्(ज)ज्ञात्वा मध्याह्नासंगवेऽपि वा ।
 तथैव यत्रात्तच्छ्राद्धं येन केना(प्युपायतः) ॥

कुर्यादेव विधानेन नोपेक्ष्यं वच्मिषोभ्रुवम् । मोहादतीतश्राद्धस्य स्मरणात्परमन्वहम्
 प्राज्ञपत्यं प्रकथितं पित्रोरेवेति पण्डितैः । कारुण्यश्राद्धमात्रस्य गायत्री त्रिशतस्य वा ॥
 अ " " शतस्येति जपो निष्कृतिरीरिता । श्राद्धकर्तुः बुद्धिनाशो रोगपीडादिना भयात्
 पिशाचव्यसपातादेः तत्कुर्युस्तत्तत्तदीयकाः । तत्कर्तव्यत्वेन सम्यक् न चेदेनो महद्भवेत्
 " " " व्यनिकेतन सद्रव्य कर्तव्यता मता । श्राद्धमात्रस्य सततं यस्यकस्यापि
 परकीयस्य चैकस्य गृहोल्पस्यापि निन्दितः । स्वाशक्तौ स्वजनाभावे स्ववन्धुना

स्यसंभोजयान्नापाकेन फायां श्राद्धक्रियाद्वि । मृगानकागृहान्नं गैः विभृमिर्नोपकल्पते
 पुत्रिगस्तेन तेन श्युः पुत्रेणेति मनीषिगः । तन्मुपाश (यथात्रेनु?) साक्षात्पुत्राधिष्णु
 तद्घसैरस्पर्शयितं स्वयेयान्नैरुयोगधत् । चतुर्गायत्रियातुं विमुक्तज्ञो मृतेऽह्नि ॥
 प्रत्यङ्गं प्रकरोत्येष न करिष्यति । ... अग्न्य दुर्लभे पितरः परम् ॥
 जातश्वयुधयोर्नूनं भवेयुरति दुःखिनाः । यन्निमित्तं स्वजनयं क्रीडन्ते गृहिणं तराम् ॥
 अत्याशयान्ते पितर " ल दुर्बटे । नाम्मत्तोऽयं जान इति शपथेनमपुत्रिगम्
 प्राङ्गणाः श्राद्धयज्ञस्याहयनीयाप्रयः मृनाः । तम्मार्येव सततं भोक्तव्यं पितृव्रते ॥
 स्वभाषाममृतत्वेन । यतः स्वजन्ममंत्रान्ना मा भाषा तत्र मंभवाः

जनास्तांस्ते स्वकीयान्चै जानन्तेऽधिकमानतः ।

फट्काराश्चापि हुंकाराः करतालाः स्वराश्रराः ॥

वाचः क्रूराः द्विन्धिभिन्धि ग्वहिल्येनादृशाः पराः ।

कोपउच्चै स्वराभिन्नभाषास्तेषां भयप्रदाः ॥

एते उच्चाटनार्थाय कठोराः श्रोत्रयोः परम् । रश्रोत्रा एव सततं तेषाम ... रकाः ॥
 अर्थधादादयोमन्त्राः तस्मात्ते श्राद्धकर्मसु । प्रवाच्या मुक्तिकालेषु तद्वाचमनमतीव वै ॥
 सुखश्राव्यं भवत्येव तस्मात्ते तन्मुपात्परम् ।

आहूता आगमिष्यन्ति सह वा वाचनादितः ॥

राक्षसानां यत्र यत्र श्रूयते स पराजयः । तत्तादृक् वाक्यमात्रस्य श्रवणादेव तुन्दिलाः
 प्रभवन्त्येव नितरां कृणुष्वेत्यनुवाककः । रा तत्रान्ते द्वौ ऋचौ परे ॥

याज्यानुवाक्ये भवतः सामिधेन्यः पराः स्मृताः ।

आदितः संख्यया(सर्वां ?) प्रोक्ताः पश्वदशैव हि ॥

याज्यादिककल्पिता भू ... त्र परमोत्तमा ।

अतो मिलित्वा तास्सर्वासंख्यातोऽष्टादश स्मृताः ॥

एतच्छ्रवणमात्रेण श्राद्धमुक्तौ सुखेन ते । सर्वोपद्रवनिर्मुक्ताः स्वस्थास्तौ इतम् ॥
 प्राप्यैव परमां श्राद्धदृमि चाप्यक्षयां गतिम् । तादृक् संख्यां युगशतं लभन्ते नात्र संशयः

प्लाष्टाष्टेषु सततं राक्षोघ्ना एक केवलम् । यत्तद्व्याः पितृमीलया नयो वैष्णवस्तुते
 निम्नं वासादयः भीकाः पयमानाश्च पायसाः । पूर्वमूलादयश्चापि प्रतद्विष्णवाद्योऽपिते

महा पन्था महामन्त्राः विष्णुमाहात्म्य या ... ।

... .. तेन तेषां शतकैः परमार्थप्रदायकाः ॥

रक्षोघ्नानुवाक्योऽपि न राक्षोघ्न इतीरितः । उक्तौ वैष्णव एवायं सद्यः श्रोत्रमुखो न तु
 प्तं मोमाया ... त्यकं पितृमन्त्रकः । तन्क्रियायोधकः मोऽयं वाच्योऽयं पैतृकेष्वति
 शान्तान्यानुवाक्यमनुनिगिलोऽवमृगात्मकः । पैतृकेष्टिबिरोपेषु महायज्ञे च काश्चन ॥

याज्यानुवाक्यं ... राज ... तस्य च । अन्ते यमस्य कथिताः याज्याश्चापि पुरो ऋचः
 पुरोऽनुवाक्याश्च पुनः स एते निगिलाः पराः । पितृक्रिया न स ... स्व पितृम् ... ॥

... चाकेऽपि तथा मन्त्राम्नाय मुनायनाः । पितृणां यज्ञभाः पुण्याः श्रुतिमात्रेण तृप्तिदाः
 तन्मन्त्रारपरमाः दैव्यानामपि मन्ततम् । ... नामपि सर्वेषां ... ॥

औमानामपि कृत्नानां तेषां वर्हिपदामपि ।

अग्निप्राक्षादिकानां च तत्रत्योऽयं महामनुः ॥

नमो य इत्ययं कृत्नः भूयासं चरमोऽरिणः । परमानन्दजनकः श ... तृप्तिदः ॥
 सष्टदुष्कारणादेव तस्मात्तेन समो मनुः । सर्ववेदेषु नास्त्येव तेनायं पितृकारणात् ॥

मुक्तिकालेप्रयाच्यः स्यात्पितृकर्मसु सन्ततम् । भक्षानुवाको अग्नेत्यनुवाक इत्यपि ॥
 शिरोवेत्यनुवाकश्च ह्यसावाहित्य एव च । संततिक्षानुवाकश्च प्रयाच्याः स्युर्विशोपतः ॥

न्द्रो वृक्षानुवाकश्च एकविंशतिदिक (?)परे । ऋचस्तथैव सामानि पुनरन्यानि पण्डितः
 तापीनवेदैस्तादृग्मविशेषैर्महात्मभिः । संश्रावयेद्विशोपेण पितृणामतिपावनात् ॥

सोमोत्पत्तिं वेतिहासं चरणव्यूहमेव च ।

तथा सत्यतपोवाक्यं श्रावयीतै (चित्तै) च पैतृके ॥

वेदासौ यजुर्वेदः ऋग्वेदः कथितः स हि । सोमोत्पत्याख्यकः प्ररनः चरणव्यूहस ॥

मवेदः प्रकथितः सोऽयमाथर्वणः स्मृतः । एवं सत्यतपोवाक्यं कथितं तेषु . . .

जुर्वेदस्य प्राधान्यमन्त्रसाम्नामृचामपि । आरपद्त्वेन सुतरामध्वर्यं

पद्द्विशलक्षवर्णैक्युक्तास्ते निखिलाः ततः ।

नित्याध्ययनयोग्याश्च नाशक्याः स्युश्च केचलाः ॥

विप्रयाससाध्यत्वादनन्ता इत्युदीरिताः । यद्यध्ययनशक्ताश्चेदप्रमाणानि तानि वै ॥

पुत्रैवं नितरां तस्मात् ... दाः पुनश्च ते । समप्राध्ययनस्यापि शक्या एवेति वैदिकः ॥

द्वान्तः परमो ज्ञेयः परं त्वेति यन्नतः । अतिप्रयासबहुलसाध्यास्त्युक्तेन दुर्ग्रहः

ते भूयः समावर्त्याः यावत्प्राणेन तेन वै । स्वाधीना उरुकालेन भवेयुस्तत्परं तु ते ॥

नं तारयन्त्येव तस्माद्बेदा महात्मनाम् । धनमित्येव कथितं नान्यदेतत्समं धनम्

पि धनस्य जगति विनारो जायते परः । एतस्यतु व्ययेन्नि(नि?)त्यं अध्यापनमुखेन वा

नियोगादिना वापि ... वृद्धि रूत्तमा । वेदाक्षराणि यावन्ति पठितानि द्विजातिभिः

तावन्ति हरिनामानि कीर्तितानि न संशयः ।

अस्याः श्रुतेरयंभावः कथितो ब्रह्मवादिभिः ॥

(हरेरु)नामानि यावन्ति प्रोक्तानि ग्रन्थजालकैः । तावन्ति वेदाक्षराणि पृथक्त्वेन न संशयः

तस्माद्बेदेकाक्षरेऽपि प्रोक्ते तु स्याद्द्विजन्मनाम् । अनेकग्रन्थकोद्युक्तं ... रज्जुता ॥

सिद्ध्यत्येवेति तत्त्वज्ञाः सुमहद्ब्रह्मवादिनाम् ।

सिद्धान्तः परमो ज्ञेयः दुर्ज्ञेयः प्राकृतैरयम् ॥

वधारणे तादृशस्य वेदवर्णस्य सन्ततम् । उप ... कारः ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥

स्नातस्य कृतंकार्यस्य शुबेरेव विशेषतः । अध्यायदिवसेष्वेव गर्जनाद्यप्रदूषणे ॥

तदुक्तौ योग्यता ज्ञेया नान्यथा महत् । अत्युत्तमं वेदधनं न शूद्राणां तु वृत्तमम् ॥

धनमस्ति कदा लोके तत्तु तेषां द्विजन्मनाम् । तस्य भ्रवणतो नूतं... शूद्रो (?) भाग्यवेत् ॥

पठनात्सद्य एवायं पतितो जायते धरात् । तत्क्षणादेव नितरां महादानैश्चमात्रतः ॥

भ्रवणे वेदवर्णस्य योग्यो भवति नान्यथा । सर्वेषामपि दानानां तुलादीनां क्रमेण चेत्

करणे पदवर्णस्य वेदमन्त्रक्रियाग्रहे । अधिकारोक्तिष्वेव दानेषु द्विजवाङ्मुरात् ॥

सर्वदानक्रियाणां चेत् त्रिवारं महतामपि । अनुष्ठानं शूद्रजातः विप्रतुल्य इति श्रुतिः

ब्रह्मण्डकटाहारस्य महादानस्य कर्मणः । करणात्सप्तवारस्य शूद्रोऽशूद्रो

त्रिवारं गोगद्वयस्य करणेन जयन्त्यत्रः । श्रुतः स्वज्ञानिनो नूनं वैश्रं साम्यं प्रपद्यते ।
 धरादानप्रवेगाऽऽश्रुतलो जगतीकले । श्रुतलो जनैर्ब्राह्मणवद्भवेत् ।
 वेदाध्ययनतः पश्चाद्धीने कमनाश्रितः । प्रज्ञानवर्त्मना श्रीमान्यसोऽयं ब्राह्मणोत्तमः ।
 मत्तत्त्वतुक्लं नूनं प्राप्नोत्येषा यस्मिन्धः । वेदप्रवचने नित्यं जागरूकोऽनिरां भवेत् ॥
 विस्मृतिं यस्तस्य गच्छेत्तयानयो महान्भवेत् । वेदप्रवचनेनित्यमूर्तं सत्यं तपो दमः ॥

शामोऽनयोऽग्निं तिथयश्च प्रजादिकाः ।

सपर्ययः पुनरन्येऽपि सिद्ध्यत्येवेति वेदिनः ॥

प्रथमोपावृत्तेः पश्चाद्देदारम्भः श्रुतीरितः । प्रकर्तव्यो वैदिकेन जामित्रां तत्र(चो)स्मृजेत् ।
 जातुजालमराणां वै यणांनां ग्रहणात् परम् । धर्णिनः कथितो विशान्तरस्यापक्रमः कदा
 यदिपारायणप्रन्थाध्ययनात्पूर्वमेव वै । शा ... प्रकुर्वते कालज्ञानी भवेन्नरः ॥
 पदक्रमाध्ययनतः पूर्वं पारायणस्य वै । परं शास्त्रस्य कालस्यान्न तत्पूर्वं तदाचरेत् ॥
 वेदमुत्सृज्य योवर्णां (अन्यत्र कु)रुते मतिम् । वेदप्रतारकः सोऽयं वेदद्रोहीति फण्यते ॥
 देवद्रोहस्य शास्त्रेषु ब्रह्मद्रोहस्य निष्कृतिः । गुरुद्रोहा ... प्रसिद्धा वर्तते पुरा ॥
 वेदद्रोहस्य तस्याग रूपस्यैव द्विजन्मनः । प्रायश्चित्तं नैव दृष्टं वेदत्याग्यचिरेण वै ॥
 अयकीर्णत्वमाप्नोति पदतश्च्यवते स्वकात् । ऋक्संहिताय ... त्रयः स्यु रधिकाः पुनः
 ऋचां दशसहस्राणि ऋचां पञ्चशतानि च । ऋचामशीति पादश्च पारायणविधौ खलु
 पूर्वोक्तसंख्यायाश्चेत्तु सर्वशाखोत्तसू ... । ... त्राश्चापि मिलित्वैव कथनं चेतितत्पुनः
 अत्यन्तगोपनं प्रोक्तं तत्तत्स्वज्ञैर्महात्मभिः । वेदत्यागैकबुध्या यो ब्रह्मचारी महाजडः ॥
 शास्त्राभ्यासं ... ते सोऽयं मानुषगर्दभः । विधिक्रमोद्ध्वनकृत्स वेदज्ञो नदो भवेत्
 परस्याध्ययनाभावे वेदार्थं तं यथार्थतः । ज्ञातुं न शक्यतेऽतीव पदाध्ययनमप्यति ॥
 कर्तव्यमेव तस्मात्तु पदाध्ययततः परम् । क्रमस्याध्ययनाभावे संहितावाक्यवर्त्मना ॥
 मन्त्रत्वसिद्धिर्मन्त्राणां न भवेदेव सर्वथा । ... प्रकृतिरेवादौ वेदमात्रस्य कीर्तिता ॥
 यद्यपिस्यात्तन्प्राप्यस्य क्रमेण च पदेन च । मन्त्रत्वादिकसिद्धिस्ता जायते न तु सर्वथा
 र्त्तेन यत्र यत्रैतौ ... तीव च । (१) स्तस्म्यक् तत्रतत्रैव विधिप्राक्षणवाक्यतः

अर्थवादादिनाकल्प विनियोगादिवर्त्मभिः ।

वेदार्थनिर्णयो श्रेयः न तूष्णीकं ह्यलात्परान् ॥

लिङ्गमात्रात्तथा तस्मात् " इह तेर्महान् । भावो न जायतेहातुं संहितायाक्यमात्रतः
पदाध्ययनराहित्यं क्रमाध्ययनशून्यता । दृश्यते यत्र वेदेऽस्मिन् अर्थवादादिसं(ग्रहैः) ॥
तयार्थवर्णने श्रेयः उपायोऽयं विचक्षणैः । ब्राह्मणं त्वर्थवादश्च ह्यनु ब्राह्मणमेव च ॥

कल्पाः सूत्राणि भूयश्च लक्षणानि महान्त्य " ।

वेदार्थवर्णने प्रोक्ता हेतयो ब्रह्मवादिभिः ॥

कर्ममात्रं त्वेकवेदे प्रोक्तं भवति केवलम् । नैव किंतु यजुर्वेदे विहितस्य तु कर्मणः ॥
पौत्र " ज्ञानं ऋग्वेदानामपि सुस्फुटम् । प्रभवेदेव पश्चात्तु साम्नाप्येवं भवेत्किल
विहितस्य क्रियामात्रविरोपस्य तु सर्वतः । तद्ब्रह्मणां ब्राह्मणं तदर्थवादो " ॥
अनु ब्राह्मणकल्पौ च प्रतिष्ठित्यैव सर्वतः । वेदेन विहितस्यास्य कर्ममात्रस्य गुह्यतः ॥
प्रवर्तनं न घटते किंतु सर्वत्र यच्चि वः । इत्थं भावविधानर्थं " गतान्यहो ॥
गाथाः कल्पा ब्राह्मणानि चानुब्राह्मणयोगतः । वेदत्रयेऽपि संकीर्णाः तत्तद्वाक्यौषसंचयाः
मुश्रुता एव सुस्फुटा विज्ञाताः स्युर्हि तद्विदाम् । य " दविहितं क्रियामात्रं हि तिष्ठति
तस्वल्पे भूरि विशदं सप्रकारं निरूपितम् । प्रभवेदेव भूयश्च तत्पुनर्ब्राह्मणत्रये ॥
यत्रकुत्रातिविद्वारात्सुस्फुटमपि फण्यते । " योऽप्येककण्ठवानुक्तस्य स्मार्तकर्मणः ॥
सूत्रकारैस्तस्य वर्त्म प्रोक्तिं स्पृष्टां महर्षयः । निर्विवादेन सर्वत्र प्राकुर्वंस्तां क्रियां पराम्
पुनर्वेदोक्तिं सु(मूक्तेन)कर्म मात्रस्य कुत्रचित् । मन्त्रलिङ्गादिमात्रेण निश्चयं नेति कर्म तत्
विध्यर्थवादमन्त्रेति कर्तव्यं ब्राह्मणादिभिः । कल्पसूत्रोक्तपठितं कर्म प्रा(माण्य?)मृच्छति
वेदवाक्यार्थनिष्कर्षः काण्डोक्तकरणादिभिः । समाख्यानप्रकरणविना योगनिरूपकैः
निर्मुञ्जक्रमसांगत्य ब्राह्मणार्थपरैस्तथा । अर्थवा " कल्पैश्चानु ब्राह्मणमहोक्तिकैः ॥

भवितव्यो नान्यथास्याच्छ्रुतिः केवलवादिनाम् ।

दृष्ट्वाभिया सद्य एव तं त्यक्त्वा दूरगा भवेन् ॥

विनियोग " कल्पसूत्रादिनादितः । भवितव्यं प्रथमतः नियुक्तानां ततः परम् ॥

त्रिवारं गोसहस्रस्य करणेन जघन्यजः । श्रुतः स्वजातितो नूनं वैप्रं साम्यं प्रपद्यते ।
 धरादानत्रयेणाऽत्र वृषलो जगतीतले । इत्युक्तो जनैर्ब्राह्मणवद्भवेत् ।
 वेदाध्ययनतः पश्चाद्धीते क्रममास्तिवः । प्रज्ञातवर्त्मना श्रीमान्यस्तोऽयं ब्राह्मणोत्तम
 तत्तत्कृतुफलं नूनं प्राप्नोत्येवा । वचिमवः । वेदप्रवचने नित्यं जागरूकोऽनिरां भवेत् ।
 विस्मृतिं यस्तस्य गच्छेत्तयानर्थो महान्भवेत् । वेदप्रवचनेनित्यमृतं सत्यं तपो दमः ॥

शमोऽनयोऽग्निः ॥ तिथयश्च प्रजादिकाः ।

सर्वार्थः पुनरन्येऽपि सिद्ध्यन्त्येवेति वेदिनः ॥

प्रथमोपाकृतेः पश्चाद्देदारम्भः श्रुतीरितः । प्रकर्तव्यो वैदिकेन जामितां तत्र(चो)स्तृजेत्
 जातुजालमराणां वै वर्णानां ग्रहणात् परम् । वर्णिनः कथितो विद्यान्तरस्यापक्रमः कदा
 यदिपारायणग्रन्थाध्ययनात्पूर्वमेव वै । शा प्रकुरुते कालज्ञानी भवेन्नरः ॥
 पदक्रममाध्ययनतः पूर्वं पारायणस्य वै । परं शास्त्रस्य कालस्यान्न तत्पूर्वं तदाचरेत् ॥
 वेदमुत्सृज्य योवर्णां (अन्यत्र कु)रुते मतिम् । वेदप्रतारकः सोऽयं वेद्रोहीति फण्यते ॥
 देवद्रोहस्य शास्त्रेषु ब्रह्मद्रोहस्य निष्कृतिः । गुरुद्रोहा प्रसिद्धा वर्तते पुरा ॥
 वेदद्रोहस्य तरयाग रूपस्यैव द्विजन्मनः । प्रायश्चित्तं नैव हृष्टं वेदत्याग्यचिरेण वै ॥
 अयकीर्णत्वमाप्नोति पदतश्च्ययते स्वकात् । ऋक्संहिताय त्रयः स्यु रधिकाः पुनः
 ऋषां दशसहस्राणि ऋचां पञ्चशतानि च । ऋचामशीति पादश्च पारायणविधौ स्रुत
 पूर्वोक्तमन्व्यायाश्चेत्तु सर्वशागोक्तम् । ॥ आश्चापि मिलित्वैव कथनं चेतितस्तुनः
 अत्यन्तगोपनं प्रोक्तं तनस्यज्ञैर्महात्मभिः । वेदत्यागीऋष्या यो ब्रह्मचारी महाजडः ॥
 शास्त्राम्यामं ने सोऽयं मानुषगर्दभः । विधिकमोल्लङ्घनश्रुतस्य वेदज्ञो नदो भवेत्
 परस्याध्ययनाभावे वेदायं सं यथार्थतः । ज्ञानं न शक्यतेऽतीव पदाध्ययनमप्यति ॥
 कर्तव्यमेव तन्मातु पदाध्ययनतः परम् । क्रमग्याध्ययनाभावे संहितायाश्चवर्त्मना ॥
 मन्त्रत्वमिद्विमन्त्राणां न भवेदेव सर्वथा । प्रकृतिरेयादौ वेदमाप्रय कीर्तिता ॥
 यद्यस्मिन्सात्तथाप्यस्य क्रमेण च पदेन च । मन्त्रत्वादिक्मिद्विसा जायते न तु सर्वथा
 एवं न यत्र यत्रैतौ तीय च । (?) सप्तम्यद् तत्रत्रयैव विधिब्राह्मणवाच्यतः

अथैवाद् ब्राह्मणादि जालयाक्यैरुक्तवतः । ममीभ्रगमुन्वेनैव वेदान्तर मम ॥

॥ भवेदेवेनि शास्त्रम् । यत्रतुत्रम्भिनं वेदाक्यं संगृह्य केवलम् ॥

अस्य वाक्यस्यायमर्थः इति यथा ज्ञ उच्यते । अनधीत्यत्र तूष्णीकं वेदान्तं वेदाक्यकृतं

मविष्यत्येवमर्थो हि पीर्यापर्यानिरीक्षणान् । अज्ञातार्थमिमं ब्रूमः केवलं लौकिकास्तुये

प्रतिभासितमात्रेण प्रस्तारो प्रायथाचकः । (स्व)भरो गार्दभ म्वम्यादुष ॥ या ॥

महाभयनधीर्यायाः स्वरथस्वरवाचकः । भूयोऽयमेकयचनः पूतभृद्भर्महस्तकः ॥

प्रजापतेर्हृदयं ब्रह्मभावमितिस्म वै । ॥ यं तत्तूष्णीमपशब्दं तथा पुनः ॥

भर्मप्रन्थि पवित्रं च परणं पादमित्यपि । केवला वैदिकमहाजडानां निष्क्रियावचः ॥

न स्वीकार्याश्च न ब्राह्म्या ॥ स्युत्तराक्षमाः ।

छन्दोबद्धाः सर्ववेदाः तानि छन्दांसि वैदिके ॥

द्वात्रिंशत्कथितान्येव लौकिकानि तु केवलम् ।

पड्विंशत्संख्यया तानि प्रोक्तानि ब्रह्मवादिभिः ॥

॥ नि च सर्वाणि प्रस्तारेण विसेपततः । ज्ञात्यागतिं ततो मिथ्यासत्ये स्पष्टेभ्यश्च वै

भवेतामेव तद्ब्रह्मनात्ततस्तज्ज्ञानमुत्तमम् । लौकिकं छन्दसां वापि वैदिकं छन्दसां तु वा

॥ नाज्ञाते सत्यानृते ध्रुयम् । भवेतामेव वाक्यानां तदीयानां न चेन्न तु ॥

प्रस्तारो नष्टमुद्दिष्टं एकद्व्यादलगक्रिया । संख्या तदध्वयोगश्च पडिमे प्रत्ययाः (स्मृताः?)

॥ दासितानि होयानि चोक्तादीन्येव सन्ततम् ।

पट्टत्कारादिकामन्त्राः उक्ता छन्दस्समुद्भवाः ॥

स्वाहा स्वधा वपट्कारा अनुक्तासंभवाः स्मृताः ।

॥ द्वयो मन्त्राः मध्या छन्दस्समुद्भवाः ॥

यवस्यादयश्चापि प्रतिष्ठायां समुद्भवाः । एकस्मै स्वाहेति तथा चतुर्भ्य इति म ॥

॥ तासु प्रतिष्ठायां तथा पश्चात्प्रवच्यति । पश्चाशते स्वाहेति मनवोन्वे धृतिस्थिताः

गायत्रीछन्दसिभवाः तथान्ये मनवः शिवाः ।

त्रिभ्यः शतेभ्यः स्वाहेति प्र ॥ चोदिताः ॥

इतिवदन्तमि संभूता विमोषा वैदिकोत्तमैः ।

अनुपुद्गदन्तमिभवाः मायात्वे भुक्तिर्गतिगाः ॥

मन्त्रः शरीरं शरीरंवादिभवे प्रयोदिताः । ग्राहा मा ... ग्रा मन्त्राः परे च ये

वृत्तीदन्तमि भवाः विमोषान्नादनन्तरम् ।

पक्षी (वलि)दन्तमि संभूताः मनषोऽप्ये भुक्तिभिता ॥

कविर्त्तुमुद्दीर्घार्थे गृह्णति प्रमुखाः मृदाः । तदा ... न्ये मत्तराः ॥

धर्मो वृत्ते नाकाय ग्राहोवादिभवाः मृदाः ।

जगत्वात्वे दन्तमि तु मनषोऽप्ये तयोदिताः ॥

ममिदमि ममीधिदिमदि गृह्णति ... । ... भवा मन्त्राऽपि केषु ॥

महत्प्रकारं दृष्टन्तोऽपि दृष्टोद्गमादिरूपवाः । शक्यादिषु सर्वत्र मन्त्रा वैदिकसंभिताः

मृत्तुः सामरूपा ... यणैः । एकाभरं गमादभ्य एष्टिकाभरयधितीः ॥

एवदन्तोभवेऽप्यैः यावद्दृष्टाशिरां गर्भैः । मृत्ता तु पादतदात्वं यजुषा ... ॥

रजुष्वं कथितं मदिः कविपानुपि केवलम् । अनेकवर्णसंपुर्णं वाक्यानेकसमन्वितम्

एतेषु यजुः स्यात्तु ग्राहोवात्तत्तथा भवेत् । ऋत्तक्षण ... क्षमा च तस्य वै

वैदिक विमोषेण यजुष्वं ग्राहो मत्तम् । रिष्यभूदत्यमेव स्यात् सामलभमेति वैदिकाः

ग्विकाराणि नामानि विमोषानि मनीषिभिः । नो ... पराण्येवेति तद्विदः

जुः सर्वमन्त्रान्वात्सवांनुमाहः परम् । सर्वनिमदृष्टभूयः सर्वरूपधरं पुनः ॥

मिमेनेन च ऋत्तेन विशमानं स्व्य ... । ... कारनरं मस्यग्विभात्येष सदास्ततः

प्रध्यायादीनि यजुः ऋत्तेनैव स्थितं पुनः । रधन्तरम्यरूपं च विभर्ति किल केवलम् ॥

त्वा ममिद्विरित्याख्य ... नि । धाजते भुक्तिवृत्तेषु यजुरेव स्वयं पुनः ॥

दन्तेति तद्भूयः वृत्तगामम्यरूपवत् । तत्कार्यं साधयत्येव तस्मादेत ... ॥

जुषु बाह्यं (शा)शम्यं शम्प्राणामुत्तमोत्तमम् । तत्तमं शक्यमन्यद्वै नैवेति श्रुतिराह हि

मुत्तोके महष्टमं वृत्त्याख्यं विचक्षणः । ... ण मोऽयं विद्वान्महोत्तमः

वृत्त्यः प्रभवति वेदोक्ताविलकर्मवृत् । यावदायुः प्रभवति ब्रह्मज्ञानं च ...

तत्कथंचेति वृष्टे तु प्रयदाग्य ... । ... विशयजं वै सर्ववैदिकसंमतम् ।

श्रुत्याख्यसद्व्यग्य श्रुचां तासां ममष्टितः ।

पद्द्विशतं चाक्षराणां सद्व्याणि भवन्ति हि ॥

सायन्ति पूषा ... यसंग्यया । सायन्त्येव हि कर्माणि सर्वश्रुत्युधि(दि)नान्यपि

सतां सन्ति मिलित्यात्र तद्ग्राता तेन पण्डितः ।

स्वपूर्णांशुष्यनिलिलः वसे ... श्रुतीरितम् ॥

... देववचमिवः । तादृकमर्वक्रियामूलं बृहदग्नेति तद्यजुः ॥

श्रुपूषमेकमेव स्यादेवं सर्वत्र हा पुनः । मनयो निखिलाज्ञेयाः वेदमध्यगता ... ॥

... पंत द्वोदरूपो जगन्मयः । वेत्तीशः परमात्मैकः साक्षान्नारायणो विभुः ॥

कथमन्ये विजानीयुः ब्रह्माद्या अल्पबुद्धयः । वेदप्रता ... शश्व कर्हिचित् ॥

कैश्चिदेव महामूढैः त्यज्यते वैदिकार्यकैः । वेदक्रियामुखेनैव चित्तशुद्धिः प्रजायते ॥

नैर्मल्यं चेतसो ... । वेदोक्तमार्गः परमः कैवल्यास्यातिसुन्दरः ॥

अत्यन्तसुलभः श्रीकः सुमहानेक एवसः । कलौ तु ब्राह्मणो नित्यं सन्ध्यामात्रेण पैतृकम्

... तेन तत्परमो भवेत् । यदि च्युतः स्याद्ब्राह्मण्यान्न पुनस्तस्य भूतले ॥

उद्धितिनैव दृष्टैव कल्पकोटि शतैरपि ।

नाशौचकाले सन्ध्यायाः ३ ... तिः किंतु पाथ ... ॥

... तन्मन्त्रान्मनसोच्चरन् । श्राद्धं तदन्ते कुर्याच्च नतस्मिन्वै कथंचन ॥

अशुचिः सन्नपि पुनः मृतयोः कर्मतत्तदा । पित्रोर्यथावदन्येषां वाऽपि कुर्यान्न संत्यजेत्

... तस्नानात्तत्र केवलम् । तत्क्रियामात्र कर्तास्यात्तत्कालः तादृशः परः

अशुचिः सन्त्यतेः पुत्रः न कुर्यात्कर्म पावकम् ।

तद्धि तस्मात्परित्याज्यं पुत्रेणापि यतेस्तु तत् ॥

... वेदी यथावत्पूजयेदपि । निवेदयेत्पायसान्नं कुर्याच्च क्षीरतर्पणम् ॥

... यतेर्येन केनापि किल शस्यते । अतस्त ... यां यतेः ॥

... तादृशो । तत्पात्रस्य ... ॥

... दिने कार्यः इत्येवं तत्कर्मं विदुः । प्रायश्चित्तं च संन्यासः सूतकेन विधीयते ॥
 ... न्यासिनः कर्ममध्ये तत्कृतुं नैव सूतकम् । स्वाध्यायो ब्रह्मयज्ञश्च नित्य ... ॥
 ... श्राद्धक्रियाश्चापि तस्य स्यु रिति वेदिनः । तन्मध्ये तस्य कथितं ब्रह्मचर्यमचञ्चलम् ॥
 ... कमुक्तिं विरोपेण परान्न परिवर्जनम् । दीक्षाकर ... वता ॥
 ... स्वगाभ्रयणीयाः स्युरतत्रैकमपि न त्यजेत् । ज्येष्ठेन विकटस्थेन पितृकृत्येऽखिले कृते
 ... देशागतो ह्यस्यः श्रुत्वा पितृविपर्ययम् । सद्यः स्ना ... ॥
 ... जलाञ्जलीन्दत्वा सद्यस्तद्गोत्रनामभिः ।
 ... तदुद्देशेन शक्त्याऽत्र दत्त्वा वसु च तत्परम् ॥
 ... त्तरश्राद्धमात्रं कुर्यादेवान्वहं ततः । सपिण्डीकरणं ... तत्काल ... ॥
 ... श्राद्धसहितं पार्वणं यत् प्रदृश्यते । अतिप्रसिद्धं सर्वत्र तद्विधानेन केवलम् ॥
 ... दादीक्षीन्समुद्दिश्य कुर्यादिति यमोऽप्रीत् । ... तच्चगन्तुं मरुत्स्थलम् ॥
 ... मर्थस्य सुतरां तन्मध्ये दशरात्रके । अग्निदस्य तु तत्सर्वं नम्रश्राद्धादिकं तथा ॥
 ... श्राद्धादि सर्वाणि ... । ... ख्यं सुमुखं सर्वं तस्यैव केवलम् ॥
 ... देत्येव शाखाणां पद्धतिर्महती स्मृता । प्रतिपुत्रं न भवति सैषा ह्येकत्र केवला ॥
 ... ति विवादेन प्रति ... । ... कान्यपि सर्वाणि ज्येष्ठेनैव कृतानि चेत् ॥
 ... मित्यत्र केचित्तु कुर्युः सर्वेऽपि दूरगाः । एतद्ब्रु धन्महात्मानं तथा मास्त्विति केचन
 ... तत्कर्म ... । परदेशगतो वाल्ये पित्रोः श्राद्धादिकं परम् ॥
 ... नन्केवलं तस्मिन्दिवसे चेद्विवाहः । उपनीतोऽपि वा पश्चात्तज्ज्ञात्वा तत्परं सतः
 ... यित्वा प्रणम्यैना ... । ... तिक्रूरस्वकृत्यं तन्मोहप्राप्तं निवेदयेत् ॥
 ... निवेद्य दक्षिणां भक्त्या शक्त्या लोभविचर्जितः ।
 ... ततस्तेषां प्रसादेन चापाम्र सतमञ्जनान् ॥
 ... न दशकाश्चापि पट ... । ... स्कारतः पश्चादावकाहार मासतः ॥
 ... ताहसगायत्रीजपतः शुचितामियात् । एतदत्यन्ताज्ञानैकं संप्राप्तस्येति चोचिरे

ये ॥ राश्रोभादिना तदा । अत्यन्नवैपरीत्येन मदि संभावना भवेत् ॥
 प्रथोलोपनयनविवाहादीन्परित्यजेत् । अत्यक्षानादतिश्रोभा ॥ पिवा ॥
 यवाहे दर्शयिषुवायन युग्मे गृहेऽपि वा । मशरचण्डलता याति पितृघ्नो ब्रह्महाप्ययम्
 ण्णोऽपि च ॥ स्ते ॥ तत्संयोग्यपि भूयश्च तादृशग्यास्य पापिनः ॥
 दोष परिहाराय पुरोक्ता याहि निष्कृतिः । मैवकार्यो पुनर्नान्या चण्डा ॥ ॥
 ॥ ज्येष्ठं पितृव्यं वापि ताम ॥ म । मृतं सद्यो न मंक्षुर्यात्कितु तूष्णीममन्त्रकम्
 ध्या श्मशान चाण्डाले द्वादशाब्दात्परं पुनः । चाचाप्रग्नान सा ॥ ॥
 स हस्त्रप्रदानैश्च परिपत्पूर्वकेण वै । तूष्णीं त्रिवारं दग्ध्वा तमग्न्यलाभेऽपि दर्भतः ॥
 परं गाङ्गसलिलादभिपिच्यैव तं पुनः । मन्त्राग्निना लौकिकेन ॥ यथाविधि ॥
 भिरेव दिनैः पश्चात्संक्षुर्याद्दशभिर्दिनैः । सूतक प्रमदं क्षुर्याद्दौकिकाम्नी सपिण्डनम् ॥
 य क्षुर्यात्ततः श्राद्धं मातुर्लप्येव ॥ ॥ ॥ चाण्डालस्त्वं प्राप्ताया दुर्धियः परम्
 न सर्वचित्तानि यत्रकुत्राश्रुतान्यति । चोदितानि हि तेनातः सुलभानां तु चोदनात्
 ॥ ॥ वसमालाच्योपरम्यते । प्रायश्चित्तान्यशेषाणि तपः कर्मात्मकानि वै ॥
 नि तेषामशेषाणां कृष्णानुस्मरणं परम् । कलौ पापैकवहुले धर्मानुष्ठान ॥ ॥
 ॥ नं मुक्त्वा नृणां नान्यत्परायणम् ।
 मद्यं पीत्यागुरुदारांश्च गत्वा स्तेयं कृत्वा ब्रह्महत्यां च कृत्वा ॥
 भस्मच्छन्नो भस्मशाप्याशयान ॥ ॥ सर्वपापैः ।
 ब्राह्मणो ब्रह्मनिष्ठः स्याद्ब्राह्मणस्सन्वृथा स्वयम् ॥
 भ्रैवेतैव वृषवत्कितुसन्त्राग्निसंस्कृतम् । यथा वा प्रभवेत्सोऽयं तथा ॥ ॥
 र्मधारुय विधिना संस्कृत ब्राह्मणोत्तमः । ब्रह्मैव प्रभवेन्नूतं यथा संन्यास कर्मणा ॥
 दे पुत्रस्समर्थश्चेद्ब्रह्ममेघस्स सिद्धयति । ॥ ॥ जन्मनोऽन्ते कृतीभवेत् ॥
 भ्रातृणां चेतसाचित्त समाधानं यदा भवेत् ।
 तदा विभागो विशेषः पृथक्पाणि र्यदा तदा ॥
 ॥ ॥ पृथग्ग्रामनिवासतः । पृथक्श्राद्धादिकरणार्त्तिकपुनस्स इतिस्मृतः ॥

महदंशो निपतति सकृत्कन्या प्रदीयते । क्रयश्च सकृदेविति (त्रिण्येतानि) तु सकृत्सकृत्

भागिनेयो जडो (मोहा)क्तो धातुद्रव्यं हरति मोहतः ।

दुर्वाक्यैर्वलतः पापीकालेनैहाल्पतः परम् ॥

द्वैः पौत्रैर्जनैः सहत्तराम् । असुभूय स्वयं पश्चात्कुलनाशमवाऽऽप्नुयात् ॥

स्मात्तु द्वागिनं भागात् च्यावयीत न सर्वथा । परद्रव्याप ... ॥

... .. ॥

... प्रभवेन्न भास्ताः प्रवेशयेत् । प्रविश्य नानृतं भूयात्सर्वदा सत्यमेव तत् ॥

रूयात्सत्यं बहुजनद्रोहरू ... । कृतं वाघकाभावे हितं लोकस्य नोच्चरेत् ॥

राक्षणार्थं गवार्यं वा सम्यक् प्राणान्परित्यजेत् । शान्तचित्तः शुद्धमनाः सुमुखः ॥

प्रियंवदो जनहितः अभिनन्द्योऽखिलैरपि । प्रभवेदेव सत्तद्यत्कर्मकुर्यात्पुनश्च तत् ॥

संशार्पणधिया कुर्यादेवं कुर्वंस्तस्त्वधम् । लौगाक्षि मुनिनाप्रोक्तं मारुत्यानं धर्म्यनामकम्

शृण्वतां पठतां चापि चिन्तितार्थप्रदायकम् । अज्ञानपापशमनमायुष्यारोग्यवर्धनम्

चित्तं ... संशयधारहम् । लौगाक्षिणैव तद्व्याख्यातं धर्मशास्त्रं सुपावनम् ॥

चतुर्वर्गप्रदं नृणामित्येवेति मुनिश्चितम् ॥

इति लौगाक्षिधर्मशास्त्रं

